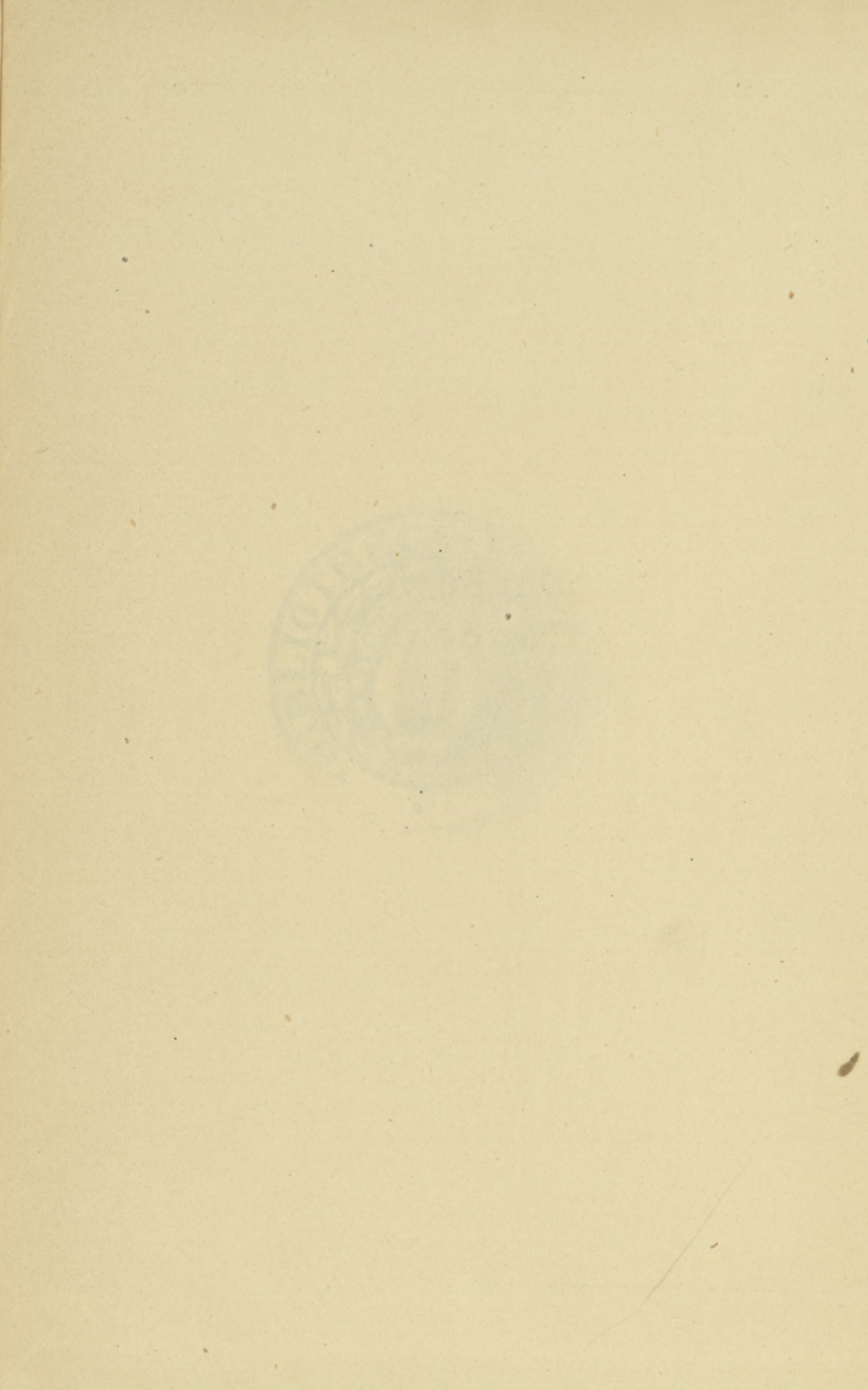

WANHARAHE

Wenbo
Hooba

Sanni Paulaharju

Wanha

Wanha
Raabe

Wanhan Raabein Kirjasto - Helsinki

Samuli Paulaharju

Vanha Raaha

Rustannusosakeyhtiö. Kirja. Helsinki ^{3P}

Samuli Pöytäkirja

Ulkomailla Suomen

Helsingissä 1925

Kustannusosakeyhtiö Kirjan Kirjapaino

ZKO B Schrodera ~~X~~ ANDERS MS (W)
 1794 CATHAR B 18¹⁰/₂ 07 POSEN OS
 NOLM FREITAG ISB 18^{XV}/_{VIII} 61 HMM
 18454 AB 1795 ANNA BY AK

Leikkauksia Kumppeleen pookin seinästä

Alkuyana.

Takamaiden taivaltaja osui kerran kaupunkiinkin, meren rannalle Raaheen. Pohjois-pohjalainen Osa-kunta oli tien viittaajana ja osaksi matkan aineellisenä avustajanakin. Niinpä kesän 1923 paras aika vierähti pienessä rantakaupungissa. Täällä avautui aivan uusi maailma: kaupungin elämä ja aherrus, kolisevat kivikadut ja äärellä siintävä meri. Kaikki kovin outoa ja vierasta, milteipä luotaan työntävää.

Mutta tuli kylä tutummaksi. Täälläkin, vaikka ulkona turulla ja kujilla jyrysi nykyinen maailma, asui monessa pienessä pirtissä ja isoisessakin talossa vielä vanha aika entisten muistojensa ja entisen ympäristönsä vaiheilla. Ja yhtä ystävällisesti kuin takamaillakin se otti vastaan ja suhtautui vieraaseen kulkiijaan. Vasta tullista tullut muukalainen tapasi täällä monta vanhaa — ja nuorempaakin —, jotka suurella hartaudella kertoivat menneistä ajoista, ja kuuntelija sai yhtä ahkerasti olla kirjoitusmiehenä kuin konsanaan takamailla.

Vanha Raahe veti maankiertäjän toisenkin kerran luokseen. Tuli sinne talven kuluessa matka parikin kertaa sekä taas kesällä 1924, jolloin rantakylä pani ajamaan aina Kalajoelle, vie-

läpä lisäksi vanhaa kauppatietä Savon sydänmaille, Iisalmelle ja Pielavedelle saakka, ja sitten talven tultua vielä pari kertaa Raahen.

Hartaana apumiehistönä on keräysmiehellä ollut koko joukko vanhaa Raahea sekä kertojina että muulla tavoin. Parhaita vanhojen muistelijoina olivat rouvat Rosa Sovelius, Sofia Svanljung ja Olga Lagerstam, neiti Olga Sarkkila, kapteeni Johan Himanka ja tohtori John Svanljung sekä merimiehet Gust. Burman, Matti Aukusti Orava ja Matti Aukusti Vitolin, Heikki Haapajoki ja Antti Pyy, kalastaja Kalle Läksy, poliisikonstaapeli Juho Jumaloja, perämiehen rouva Margareta Marjelin ja merimiehen emäntä Lovisa Jokelin. Valokuvia vanhasta Raahesta ja vanhan Raahen henkilöistä antoivat rouvat Rosa Sovelius ja Sofia Svanljung, tohtori John Svanljung, neiti Amelie Brander ja Antti Pyy. Konttoristi Lauri Pyy sekä henkikirjuri M. Pitkänen antoivat käytettäväksi kokoelman entisten merimiesten ja merimiesten tyttären kirjoittamia lauluja, joita kyllä myöskin vanhat merimiehet vielä osasivat. Vitolinkin pitkään juoksevalle äänellään laski monta hauskaa laulua, ja sävelet merkitsi paperille ylioppilas Erkki Karikoski (sävelmät ss. 322, 328, 332). Oravakin lauleli Karikoskelle (sävelmät ss. 312, 327, 328 edell., 331, 334), ja muutamien laulujen sävelmän (ss. 335, 347, 348) hän itse viulun ja harmonion avulla pisteli paperille.

Siten on vanhan Raahen asioita harrastettu ja muisteltu koko rantakylän vanhan väen voimin. Tullista tullut muukalainen on vain parhaansa mukaan koettanut tallettaa paperille kuulemansa ja näkemänsä. Ja hän saa kuulemistaan ja näkemistään olla kovin kiitollinen ei vain edellä mainituille henkilöille, vaan myös kaikille muillekin auliille kertojille sekä koko ystävälliselle kaupungille, eikä suinkaan vähimmin Pohjois-pohjalaiselle Osakunnalle, joka miehen pani matkaan. Kaikkein hartaimmat kiitoksensa keräilijän kuitenkin on lausuttava rouva Rosa Soveliukselle, joka monin tavoin on avustanut keräilytoimintaa. Vanhoja haastattelemassa ja asioita paperille panemassa on kirjoittajalla nytkin ollut apulaisena vaimonsa, Jenny Paulaharju.

Joutuipa sitten vanhojen keräilijä lopulta niin intoihinsa, että rohkaisi itsensä, tarttui välikappaleihinsa, piirsi ja valo-

kuvasi, piteli papereitaan ja puristi kirjan vanhasta Raahesta. Kappaleiden alkukirjaimet löytyivät Raahen vanhan kirkon monilukuisten seinätaulujen kirjoituksista kaupungin museosta sekä otsakkeet vanhemman Fredrik Soveliuksen laskuharjoituskirjasta.

»Ei siitä maha häävi kirja tulla», sanoi kyllä jo hyvänä ystävänä Matti Aukusti Orava kirjoitusmiehelleen. Sillä »eihän täälä Raahesa ole mitään erinomaisempia paikkoja niinkuin Stokholmisa ja Köpenhaminasa, josa on Tivulit ja kaiken maailman hupipaikat». Mutta Raahessa ei entisaikaan ollut kuin kolme nähtävyyttä:

»Nya Spruthuset,
nya packhuset
och Durchmans Fia».

Tuntuupa siis melkein uskottavalta Oravan Matti Aukustin ennustus ja siis miltei liian rohkealta ruveta näin vähien nähtävyyksien perustuksille pystyttämään kokonaista kirjaa.

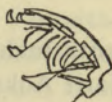
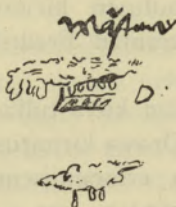
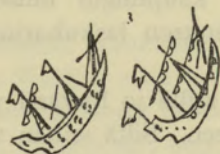
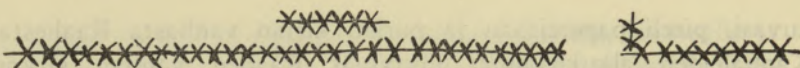
Väärinkäsitysten välttämiseksi huomautan, että Raahen murteen käyttäminen kuvien allekirjoituksissa, otsakkeissa sekä joskus tekstissäkin lainausmerkeittä on tahallista.

Oulussa, huhtikuulla 1925.

Samuli Paulaharju.

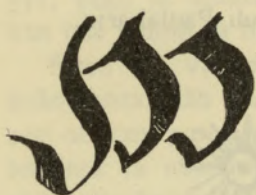

Rasiankannen koriste Raahen museosta.

Raahen ranta. Kartasta v:lla 1659.

Ensi vuosia ja alkuajakkaita

anha pieni Raahen on suuren meren ja laajan maaseudun kasvatti. Merestä kohoutuva maakamara antoi sille aikoinaan sopivan asentokentän, ja maakunta puolestaan ajoi sinne sekä elämistä että kauppatarvikea. Suuri meri saatteli tavarat avaraan maailmaan, ja suuri meri toi taas sijaan kaiken maailman tavaraa taikka työnsi korvauksen rahassa. Vähäpätöinen Pohjanlahden rantakaupunki kierteli monet mahtavat meret, mutta juurensa se kiinnitti maakuntaan aina kaukaisia ylimaita, Savon sydänseutuja, Hämettä, Karjalaa ja Kainuun korpia myöten. Pienenä, monesti moitittuna ja halvaksittuna, jopa kadehdittuna ja sorrettunakin, se ponnisti matalalta maakamaraltaan ollen ahkerassa kanssakäymisessä suuren maailman kanssa.

Jo muinaisista, ylimuistoisista ajoista oli *Saloisten* mainio *Satama* ollut kuulu kauppapaikka, niin kuulu, että sitä mainit-

tiin maan rajojen ulkopuolellakin. Se oli pitkä, syvä lahti, joka pistäytyi Lapaluodon ja Rojuniemien väliin, aina Kalkanperään asti, ja sanotaan sitä vieläkin Satamalahdeksi. Pohjoispohjan ensimmäisen emäseurakunnan, jo 1329 mainitun Saloisten, esikoiskirkko seisoi *Ristikarin* kankaalla, Satamalahden pohjukassa, paimentaen suunnattomia pohjoisia salomaita aina Kalajokea, Oulua ja Oulujärven takaisia selkosia myöten. Satamalahden eteläpuolella oli ikivanha *Markkinaniemi*, jossa joka kesä Olavinpäivästä alkaen pidettiin pariviikkoiset suuret vapaamarkkinat. Silloin kokoontui tänne vaihtamaan tavaroitaan sekä Etelä että Pohjoinen, sekä maakansa että merenväki. Saloisten Satamaan saapuivat entisajan merenkävijät ja kauppasaksat, joiden alukset kyllä »eivät olleet kovin rapeita», aina Kemistä, Turusta, Tukholmasta ja Norrköpingistä, jopa Inkeristä, Virosta ja Liivinmaalta sekä Lyypekistä asti. Ja maakunnan miehiä tuli, paitsi lähiseuduilta, Hämeestä, Savosta ja Karjalasta; saapuipa sinne Vienanrannan kauppasaksojakin, jotka Maanselän ylitse päästyään laskettelivat Kainuun vesiä Oulujärven lounaiskolkkaan, taivaltaen siitä Venetheittoon, mistä taas Siikajokea myöten oli vesitie meren kautta Satamalahden Markkinaniemelle.

Saloisten rantaseutujen talonpojat ja laivanvarustajat taas puolestaan tekivät kaupparetkiä etelän markkinakentille, Turkuun ja Tukholmaan, vieden aluksissaan tervaa, lankkuja, turkiksia, voita ja talia. Monesti nämä rohkeat ja itsepäiset rantalaivurit ohjasivat aluksensa ohi vanhan Turun, käänsivät laivankeulan itään ja laskettelivat salakättä kiellettyihin kauppamaihin, Inkeriin, Viroon ja Liivinmaalle, saaden täällä tavaroistaan paremmat hinnat kuin Turun ja Tukholman kauppiailta, joille heidän määräysten mukaan olisi pitänyt tuotteensa myydä. Palatesaan ukot toivat taas luvatonta kauppatavaraa, m. m. tupakkaa, jota oli määrä ostaa vain Turusta taikka Tukholmasta, vaikka nämä yrittivätkin syöttää pohjanperäläisille kaikkein kelvottomimmat laatunsa.

Tällainen ahkera merenkulku ja vilkas markkinaelämä valmisteli jo tämänkin vastaisen kaupungin perustuksia, samoin kuin Pohjanlahden perukan toisiakin suuria liikepaikkoja, Oulun, Tornion ja Kemin jokisuita. Saloisten markkinakenttä ei kyllä ollut minkään ylimaista virtaavan vesireitin suulla, olihan vain joet-

tomalla mantereella kuulun ja hyvän Sataman rannalla. Kolmen, neljän neljänneksen päässä pohjoisessa oli kyllä Pattijoki, mutta tämä oli vain vähäpätöinen metsäpuro ja sen suupuoli sopimaton kaupungin pohjaksi.

Jo varhain Saloisten seutu sai kuitenkin kaupunkinsa. Se tapahtui oikeaan »kreivin aikaan», kuten monet muutkin hyvät asiat. »Meidän armollisin kuningatar» Kristiinakin oli saanut kuulla Saloisten mainiosta Satamasta ja suurista markkinoista, joten hänen mielestään oli »hyvä tilaisuus perustaa ja rakentaa kauppala eli pieni maakaupunki» Sataman tienoille. Suomen mahtava käskynhaltija ja kenraalikuvernööri, »Me Pehr Brahe, Wisingsborgin kreivi, Kajaanin Vapaaherra, Rydboholman, Lindholman, Brahelinnan ja Bogesundin Herra, Ruotsin valtakunnan Neuvos ja Drotsi sekä Westmanlannin, Bergslagenin ja Taalainmaan Laamanni», sai asian toimekseen ja julkaisi Turun linnassa 5 p:nä jouluk. 1649 »omalla kädellä ja sinetillä» vahvistetun vastaisen kaupungin perustuskirjan sekä lähetti miehiä etsimään kaupungille soveliasta paikkaa. Miehet luotasivat ja »peilasivat» Satamalahtea, jonka rannoille oli jo kaupungin asema-kaavaa suunniteltu, mutta paikka huomattiin sopimattomaksi sekä vanha hyvä satamakin jo entisestään madaltuneeksi. Katseltiin sitten vanhaa kalavalkamaa, *Kuljunlahtea* nykyisen Saloisten kirkon lähimailla, ja arveltiin sitä sopivaksi kaupungin satamaksi. Mutta pian löydettiin vielä syvempi lahti suuren saariston suojasta, pari neljännestä pohjoiseen Satamalahdesta, ja lahteen pistäytyvä pienoinen, joka puolelta veden ympäröimä niemi, joka vain kapealla kaulalla oli kiinni mantereessa. Tälle niemelle päätettiin kaupunki pystyttää. Siihen se sitten saatiinkin, ja *Saloisten* kaupungiksi sitä alussa nimitettiin, kunnes mahtava Pietari Brahe, jolla jo ennestään oli Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo ja koko Kajaanin lääni alusmainaan, sai Saloistenkin suuren pitäjän kaupunkeineen »ikuisiksi omaisuudekseen». Perustuskirjan antaja oli jo alunpitäen hyvin huolehtinut suojatistaan, mutta saatuaan sen kokonaan haltuunsa, hän otti 1652 kaupungin erikoiseksi kasvatikseen, antaen sille oman suuren sukunimensä, vieläpä osaksi oman vaakunansakin. Näin tuli Saloisten vanhan Sataman ja markkinapaikan perijästä Brahen kaupunki, *Brahestad*, jonka sitten ylimaan ukot omalla kielellään ristivät *Raaheksi*.

Kaupungin alusmaaksi vallattu rantaseutu oli kyllä jo entistään pohjustettu asutukselle. Jo hämärästä menneisyydestä oli halveksittu lapinsuku vallinnut koko paikkakuntaa. Läheisen Lapinkylänkin karuilla jäkäläisillä hietakankailla lienevät peskipukuiset miehet paimennelleet jutojaan ja asustelleet Lapinkylän tienoilla, missä vieläkin jotkut lapinperäiset paikannimet — itse kylännimi sekä Korsu, Vuolu, ja Raahen lähellä oleva Ruona — siitä muistuttavat. Olipa eräällä *Sovio*-nimisellä peski-

ukolla ollut kotakenttensä samoilla mailla, mihin sitten rakennettiin Raahen. Mutta tuli kerran ylpeä lannanmies, konttiselkäinen *Jotailan* äijä, heitti konttinsa kuusen oksalle ja ajoi pienen *Sovion* äijän pois pirrikodastaan sekä rakensi kentälle oman pirttinsä. *Jotailan* äijä oli mahtavan suuri ukonrutimo, mitä lie-

Mansikkakarın kallioita.

nee ollut jatulien pahnana, vaikkapa peräisin Pattijoen suusta, *Mansikkakarın* kallioluolasta. Sieltähän vielä kaupungin alkuaikoinakin oli pari tavatonta rumilasta käynyt suolan haussa ja kantanut selässään kallioluolaansa kamalan suuria säkkejä.

Kauhistuen katselivat pienet lappalaiset ja muutkin naapurit, kun *Jotailan* jätti riehui pirttinsä teossa taikka möyri maata. Ryskyi siinä vain metsä ja hirret keikahtelivat, ja taas vuorostaan keveästi heilui äijän tavaton lapio myllertäen kenttää pelloksi. Mahtavan talon ukko teki, ja talo sai entisen pirrikodan asukkaana komean nimen, *Sovio*. Ja *Sovioksi* ruvettiin pian nimittämään *Jotailan* ukkoakin.

Suureksi osaksi tämän talon maalle, *Sovion* äijän ja *Jotailan* äijän pohjustamalle rantakentälle, *Brahe* rakennutti suurkylänsä.

Otettiin kaupungille kyllä muidenkin maita, läheisten kylien, Palon, Mettalan ja Savolahden miesten valtauksia.

Ensimmäinen huoli oli saada kaupungin asemakaava kansoitetuksi. Sillä vasta kaupunkilaisittain koottuna ihmiskansa tekisi entisen aution korven ja rantakentän kaupungiksi sekä ohjaisi vanhan Sataman liikenteen ja markkinat uudelle paikalle. Tästä jo »Me Pehr Brahekin» puhuu perustuskirjassaan. »Jotta kaupunki paremmin tulisi asutuksi ja kasvaisi niin rakennusten kuin liikenteen suhteen», lupaa Pietari kreivi kuningattaren nimessä »varustaa hyvillä privilegioilla jokaisen, jolla on halua, tahtoa ja omaisuutta sinne asettuakseen ja vakinaisesti liikettä harjoittaakseen». Vanhalle lapinkentälle, Jotailan ukon pelloille ja naapureiksi asettuneet tulokkaat saivat »nauttia ensin samoinkuin muut kaupungit Ruotsin kaupunkilain, sitten 12 vuoden vapauden kaikista varmoista ja epämääräisistä ulosteista». Ja Pohjanmaan maaherra oli jokaiselle kaupungin asukkaaksi pyrkijälle »osoitettava vakinaiset asuinpaikat ja asemat sekä suojeleva heitä näin anotuissa etuoikeuksissa ja vapauksissa, niin ettei heille niitä vastaan mitään estettä, haittaa tai vastusta tehtäkö».

Vähitellen kreivi Brahen uudiskenttä saikin asukkaita, ja rantaraivio rupesi muodostumaan kaupungin näköiseksi. Muuttamat kaupungille vallattujen lähitalojen omistajat heittivät entisen olinpaikkansa, saivat naapurin äijän takaamaan, »että hän vapausvuosien kuluttua, niin monen kuin laki määrää, suorittaa porvariverot ja rasitukset», ja siirtyivät kaupunkiin porvareiksi. Niin tuli Sövion talon Jotailan ukon pojanpojista, *Mikkelistä* ja *Matista*, jotka kaupunkia perustettaessa parhaillaan isännöivät talossaan, pellonaidan takaisen kaupungin ensimmäisiä porvareita. Sövion nimellä miehet liikkuiivat, vaikka jälkipolvi sitten muuttuikin *Soveliuksiksi*, ja tämä Jotailan vahvasta rutimosta polveutuva suku on aina ollut Pietari Brahen kaupungin mahtavimpana ja toimekkaimpana porvarina. Suuri porvari tuli Mettalanmäen *Lankilastakin*, joka oli kaupungille menettänyt puolet maistaan. *Jooseppi* Lankila heitti maalaiset työvehkeensä ja välikappaleensa, teki talon kaupunkiin ja muutti sinne emäntänsä Dorden kanssa. Lankilan Joosepista sukeutuikin sitten kuulu *Langin porvarisuku*, joka Soveliusten rinnalla toimi Raahessa kautta vuosisatojen.

Kaupungin vaurastuessa keräytyi kansaa vähitellen muualtakin sekä ympärillä olevasta maakunnasta että etempääkin. Pyhäjoen Hourulasta paineli kaupunkiin *Olavi Kittilä* omistaen paremmaksi nimekseen *Strömin*, ja samasta Hourukylästä lienee lähöisin porvari *Hourulakin*, joka kaupungissa sievisty *Houréniksi* ja *Houréniukseksi*. *Kaisulan Matti* lähti kyllä vain Saloisista, mutta *Matin* pahnasta lähti maailmaan *Casanderin* suku. Vihannista juti *Junnilan* ukko vääntäen nimensä *Juneliukseksi*, ja luultavasti *Kalajoen Simistä*¹⁾ saapui *Juhana Simi* joutuen *Simelius-*nimisten porvarien ja pappien esi-isäksi. Hailuodon taikka jostakin mannermaan *Sipilästä* lienee siirtynyt *Sipilän Heikki* antaen siunauksensa Raahan monille Sipeliuksille. Monia muitakin lähiseutujen talollisten nimiä tapaamme Raahan ensimmäisten raatajain joukossa. Niinpä nähdään Saloisten *Kulju* (*Martti* ja *Olli Culju*), *Lapinkylän Korsu* (*Johan Corsu*), *Paavolan Hemmi* (*Anders Hemmi* ja *Lars Hämmilä*) ja *Roppola* (*Matti Roppoi*), sitten vielä *Niemeä* (*Simon Niemi*, kuoli 1691 III-vuotisena), *Nivalaa*, *Nevalaa*, *Man-kista*, *Monkkasta*, *Mämmiä*, *Märsyä*, *Pirkolaa*, *Luotoa*, *Vatjusta*, joista useat ehkä olivat merimiehiä, muutamat ainakin vastaisten merimiesten esi-isiä.

Vasta perustettu, verovapaita vuosia lupaava kaupunki houkutteli porvareita vielä kauempaakin. Iin Haukiputaan Kellonkylästä purjehti *Pietari Kello*, jonka poika kiepautti itsensä *Petrus Kielliniksi*, ja luultavasti *Kemin* jokisuulta lähti *Kemi-Heikki*, joka oli aivan ensimmäisiä tulijoita, ja hänestä juontaa juurensa *Kemellien* suku.¹⁾ Savolaiseen sarkaan puettuna lienee, nimestä päättäen, astellut kaupunkiin *Pekka Kinnuinen*, jonka jälkeläiset porvareiksi noustuaan herrastuivat *Kindmaneiksi*, ja savonsukua Rantasalmelta arvellaan olleen *Niskaisenkin*, jonka jälkipolvi tyypistyi vain *Niskaksi*. Saarijärveltä saapui *Matti Pölkky* muuttuen porvarina *Matts Pölckiksi*.¹⁾ Oulusta tuli porvarin poika *Jurvelius* jättäen jälkeensä monilukuisen raahelaisen *Jurveliusten* suvun. Kokkolasta kulkeutui *Kranck* sekä saksalaissyntyiset *Kröger* ja *Carlén*, Pietarsaaren Purmosta *Nordman*. Joitakuuta porvareita päätyi aina Ruotsista asti, vieläpä kauempaakin, kuten *Blackman* ja *Freitag*, joiden mainitaan olleen kotoisin Nyenschantzista.

¹⁾ Impivaaran mukaan.

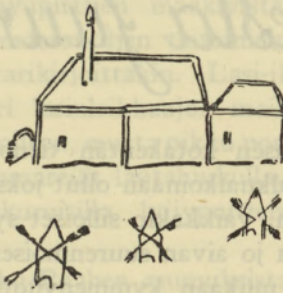
Olihan Raahessa ensi vuosina ja vuosikymmeninä monia muitakin porvareita, kuten *Wallingia*, *Åhsia*, *Stoormania*, *Tammelanderia*, *Letzleä*, *Olsbota*.

Kaupunki kaipasi myöskin käsitöiden tekijöitä ja mestareita. Lähimailla ei ollut sellaisia »hantvärkkäreitä», jotka olisivat kelvanneet kaupungin mestareiksi, olihan vain ominpäin oppineita miehiä, jotka saattoivat mestaroida vain kotitalonsa ja -kylänsä tarpeiksi. Ensimmäiset käsityöläiset tuotiinkin Ruotsista, sellaiset »ulosoppineet» mestarit kuin kraatari *Gustaf Öhrn*, josta tuli Raahen Öhrnien kantaisä, tynnyriseppä *Anders Alfström* sekä saksalaislähtöinen puuseppä *Jonas Skytte*. Nämä herrat ja mestarit tulivat kaupunkiin saksansukuisen *Henrik Corten* matkassa, kun Corte Pietari Brahen voutina ja käskynhaltijana 1651 muutti Raahen tullen kaupungin ensimmäiseksi pormestariksi sekä muutenkin tärkeimmäksi toimenmieheksi. Samassa matkassa saapui myöskin Corten kirjuri, *Hans Forbus*, Skotlannista syntysin olleen oululaisen kauppiaan poika, jonka jälkijoukko monissa miehin eli Raahessa pitkät ajat. Myöhemmin toimitti Brahe uudiskenttäänsä vielä toisen lähetyksen ruotsalaisia ja saksalaisia käsityöläisiä opettamaan taitamattomia kaupungin miehiä kunnollisiksi kisälleiksi ja mestareiksi.

Näistä sieltä täältä koituneista ja merien takaakin haalituista porvareista, kauppamiehistä ja käsityöläisistä sekä muista eläjistä kasvoi sitten Brahen laittaman asemakaavan täyttävä vastainen kaupungin kansa. Useat uudiskylän asukkaat joutuivat varsinaisen ammattinsa ohella hoitamaan nuoren kaupungin toimia ja virkoja, kuka tullinhoitajana, tullikirjurina, kuka postimestarina, kaupungin notariona taikka raatimiehenä. Korkean raadin jäseniksi parhaat porvarit helposti joutuivatkin, jopa jotkut käsityöläismestaritkin. Niinpä hattumaakari *Olli Michelsonkin* valittiin tähän tärkeään toimeen, vaikka hän sitten olikin niin saamaton, ettei viitsinyt saapua oikeuden istuntoihin. Menettipä mestari kerran muutamiksi vuosiksi virkansakin, koska häntä syytettiin siitä, että oli joskus mestaroinut sikaakin puremalla sen korvan poikki, muka merkitsemistarkoituksessa. Hattumaakarille tällainen teko vielä olisi menetelty, mutta kunnianarvoiselle kaupungin raatimiehelle katsottiin se sopimattomaksi. Michelsonin sijaan valittiin raadin jäseneksi kraatari *Öhrn*, ja hän istuikin

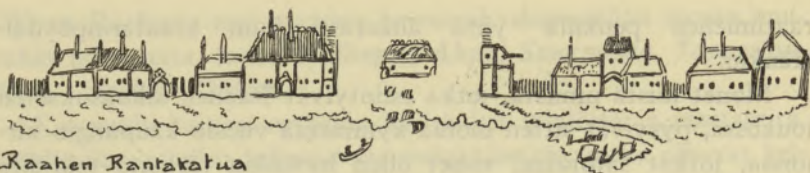
raatimiehen penkillä yhtä ahkerasti kuin kraatarinpöydälleenkin.

Monet niistä nimistä, jotka esiintyivät Raahen alkuaikakauden joukossa, pysyivät sitten monia kymmeniä vuosia kaupungin kirjoissa, jotkut satojakin, toiset ollen hyvinkin tärkeitä tekijöitä pienen eteenpäin ponnistelevan kaupungin elämässä, ja jokainen osaltaan toimittamassa elämäntehtäväänsä, nauttimassa porvari-oikeuksiaan ja täyttämässä velvollisuuksiaan kaupungin kansalaisena. Uusia sukuja ja suuria nimiä sitten kyllä aikojen kuluessa nousi entisten joukkoon, toiset vain tullen ja menen, toiset taas jääden entisten asukasten avuksi kaupunkia kansoittamaan.

Sovion talo.

Kartasta v:ltta 1659.

Raahen Rantakatu
Kartasta v. 1659

Pienestä suureksi

Sapinukon entisen kotakentän tienoille rakennettu kaupunki lienee alkuaikoinaan ollut jokseenkin vähäpätöinen ja vaatimaton, vaikkakin silloiset sydänmaan ukot ehkä pitivät sitäkin jo aivan suurenmoisena. V. 1659 piirretyn asemakartan mukaan kymmenvuotias kaupunki käsitti ainoastaan kymmenkunnan korttelia, joista useat olivat vain pieniä kaistaleita. Vain kaksi katua halkaisi pituus-suunnan ja kolme leikkasi poikittain. Mutta ei silti ollut maan eikä mannan puutetta, vaan saattoi muutama satalukuinen porvaristo levennellä hyvinkin isoisesti. Sarkatakkiset, porvareiksi vannotetut maanjussit olivat omia arkkitehtejään ja kopsivat kokoon samanlaisia pirttipöksiä kuin olivat oppineet kotitienoillaankin rakentamaan, tekaisivat pihamaalle vielä aittaa, latoa, navettaa, tallia, saunaakin, niinkuin oli kotipihoillakin ollut. Mutta piti vain pöksineen ja kömmänöineen pysytellä niissä rajoissa, jotka maaherra itse kullekin »osoitutti asuinpaikaksi ja asemaksi». Puusta ei ollut puutetta. Miltei koskematon kuusikko kasvoi aivan vieressä. Siitä saatiin ilmaiseksi hakata hirttä maahan, vetää paikalle ja iskeä yhteen, ja Pietari-kreivin kaupunki kohosi »kuin taikavoimalla». Sitä kyllä, isien tietoa, senaikaiset äijät tarvitsivatkin taloan pystyttäessään, varsinkin lapinkansan vanhalle valtamaalle, jossa hyvinkin lapinnoitien kirot saattoivat

asustaa. Armollisimman kuningattaren nimessä annetulla kreivi Brahen sanalla, taivaan Herran armoon turvaten sekä isien sanalla ja opilla rakennettiin vanha Raahе.

Yksinkertaisia, harmaita, laudoittamattomia olivat kaupungin talot, lasketut vain pelkälle maaperustalle, sillä kivijalkaa ei siihen aikaan vielä käytetty. Rakennukset suojattiin tuohi- tahi lautakatolla; syrjäpuolien mökeissä ja ulkosuojissa ehkä nähtiin paikkakunnalla vieläkin tavallinen pikku kömmänöiden turvekatto. Monen porvarin asuntona lienee ollut vain honkatorvinen savupirtti, koska niitä nähtiin isoisessa Oulussakin vielä seuraavalla vuosisadalla. Uudenaikaisia herrastalojen välikappaleita, ulos savuavia piisiuuneja, osasi kaupungin ainoa muurarimestari kyllä rakentaa, mutta savupirttien maakivistä muurattuja kiukaita ukot tahi ainakin maaseutujen taitomiehet kasasivat kyllä itsekin kisälli- ja mestarikirjoittakin. Lasi-ikkunoita oli jo opittu käyttämään, ja pari lasinleikkaajaa mainitaan Raahessakin jo sen alkukymmenillä olleen, mutta pikku porvarit lienevät sulkeneet pirttinsä pienet akkunareiät lautaluukulla. Pieniä olivat silloiset lasi-ikkunatkin, pikkuruisilla lyijyputteisilla ruuduilla täytettyjä.

Monet tämän alku-Raahen asumuksista näyttävät olleen vain yksi- taikka parihuoneisia porvarienv pikkukoteja, mutta toiset taas, suurrikkaiden ja toimekkaiden kauppasaksain asuntopaikat, käsittivät ikivanhaan maalaistalojen malliin kaksi pirttiä välissä olevine porstuoineen. Mutta pormestari Corten talo Rantakadun varrella, torin laidassa, kirkkoherra Ahlholmin talon vieressä, kohosi muita komeampana ja korkeampana läpikäytävä-portteineen ja portinpäällyskamareineen sekä vieressä olevine lisärakennuksineen. Samanlaisia porttikäytävätalaja näyttää kaupungissa olleen muitakin, ja muuan rantapuolen sekä toinen keski-kaupungin isoinen on kohottanut portinpäällyskammionsa muuta rakennusta korkeammaksi, saaden siten talonsa keskiosan kaksikerroksiseksi. Mutta kaikkein komeimpana loisti jo kauas laivaväylälle 1654 valmistunut raatihuone, ainoa täysin kaksikerroksinen koko kaupungin rakennuksista. Korkeine suippotorneineen ja Tukholmasta ostettuine tornikelloineen se seisoi rantatorin laidassa, lähellä pormestarin taloa. Se oli vasta jaloilleen yrittävän pikku kaupungin ylpeys ja merkkipaikka. Sen alakerrassa

Raahen keskikaupungin taloja
kartasta v:ltä 1659.

kahta puolta porttia oli kouluhuoneisto ja kaupungin kellari, yläkerrassa taas korkea raati piti istuntojaan, ja paras osa yläkertaa oli varattu kaupungin isän ja omistajan, Brahe-kreivin vieraskäyntejä varten, vaikei se sellaisen suuren kunnian osallisuuteen koskaan pääsyt.

Vanha Ristikarin kirkko muutettiin Raaheen, sillä Saloisten suuri seurakunta oli saanut oman komean kirkkonsa jo 1621. Markkinakentän vartijana Ristikarin kirkko oli seisonut ja markkinapaikan valvojaksi joutui se uudessa paikassaankin, sillä se sijoitettiin rantapuoleen, kauppatorin reunaan, vastapäätä raatihuonetta. Pieni ja vaatimaton oli tämä ikivanha rantakirkko, vain kahdeksaa sylvä pitkä ja viittä leveä. Mutta hyvin se palveli vähäväkistä kaupunkia, ja tyytyväisenä kaupungin vähälukuinen kansa siinä palveli Herraansa siihen asti, kunnes uusi kirkko kymmenkunnan vuoden kuluttua, n. 1660:n vaiheilla, joutui valmiiksi. Mutta markkinakentän pienen temppelin mainitaan seisoneen vanhalla vartiopaikallaan vielä 1700-luvun alkupuolella.

Koko tämä rantakorven pieni yhteiskunta taloineen, raatihuoneineen, kirkkoineen ja nimettömine katuineen oli ympäröity ja suojattu korkealla aidalla, josta vain kolme aukkoa vei muuhun maailmaan. Muuan aukeni merelle käsin, ja se oli meren ja avaran maailman portti, *Meritulli*. Sen kautta kaupungin kauppatavara lähetettiin maailman markkinoille, sen kautta ulkomaiden tuotteet saatettiin kaupunkiin, ja sen kautta myöskin suuren maailman uudet virtaukset saapuivat pieneen aitaukseen. Toiset portit olivat maakansan portteja. Itälaidan *Pohjoistulli* saattoi Siikajoen ja Oulun tielle, ja *Etelätullista* päästiin Saloisiin, Pyhäjoelle, Kalajoen markkinoille ja niin edelleen Kokkolaa ja etelää kohden. Tosin vain talviseen aikaan, sillä vaikka jo 1600-luvun jälkipuoliskolla maantien mainitaan ulottuneen Porista pitkin Pohjanlahden rantaa Tornioon, ei se liene ollut kovinkaan ajettavassa kunnossa. Eikä ollut silloin vielä niillä mailla kunnollisia kesä-

Raahen Ponjoistulli.
Kartaasta v. 1659

ajopelejäkään. Vain näiden porttien kautta laskettiin maanukko kaupunkiin. Mutta portilla sarkatakki sai suorittaa maksun, »pikkutullin», ennenkuin pääsi näkemään aidantakaista suurkylää ja tarjoamaan tavaroitaan, suuria vaivannäköjään, kaupppamiehelle. Ja taas ostoksineen kaupungista ulos pyrkiessään ukon täytyi portilla puristaa maksu. Koko maakunta kulki näiden porttien kautta, ja äkeissään ukot olivat koko aitakomennosta, varsinkin Saloisten ja Pyhäjoen miehet, joiden oli pitänyt vielä itse olla mokomaa kiusankappaletta rakentamassa. Monta kertaa ukot salakättä kävivät aitaa repimässä saadakseen vapaamman tien omaan kaupunkiinsa, joka oli heitäkin varten rakennettu ja jota hekin osaltaan pitivät pystyssä. Eivätkä kaupungin porvaritkaan silein silmin katselleet pakkovyötänsä, sillä sama tuli piti heidänkin suorittaa, milloin vain tavarakuormineen ajoivat portista sisään taikka ulos.

Tällainen oli ensimmäisiä vuosikymmeniään elävä Raahe, Sovieiden ja Lankilain, Kellon Pietarin ja Kemi-Heikin, Corten ja Forbuksen kaupunki. Vähäväkisenä ja vaatimattomana ei Brahe-kreivin maailmaa kokematon kasvatti tahtonut suinkaan pyrkiä isoisten rinnalle, tahtoihan vain elää, varttua ja vahvistua, kuten muutkin luodut, joille elämisen lahja on annettu. Mutta sitä kyllä eivät tahtoneet jo jaloilleen päässeet kateelliset naapurit, Oulu ja Kokkola, joiden mielestä vasta noussut tulokas vaikka

»suolle vietäköhön,
puulla päähän lyötäköhön».

Ja aivan täysissä tosissaan heti, kun kreivi Brahe 1680 oli kuollut sekä, nuori Raahe jäänyt turvattomaksi orvoksi, Oulu ja Kokkola hyökkäsivät kuninkaisiin julmine tappamis-esityksineen. Jopa ne saivatkin kuninkaan niin pimitetyksi, että hän käski raahelaisten jättää joutavanpäiväisen kaupunkiyrittelynsä ja muuttaa ihmisten ilmoille, oikeisiin kaupunkeihin, Ouluun taikka Kokkolaan.

Mutta Raahe oli jo niin rakastunut pieneen ja mieluiseen rantakyläänsä, ettei suinkaan halunnut lähteä »parempain» seuraan, vaan lähti hänkin puolestaan kuninkaisiin kertomaan, miten hänellä on mainio olinpaikka veden ympäröimällä niemellä, vieressä aivan erinomainen satama, rannassa kaunis raatihuone ja kummulla komea kirkko sekä ympärillä suuressa maakunnassa hyvät kylänmiehet, jotka ovat aivan kauhuissaan, kun heidän ainoa kauppaikkansa aiotaan hävittää. Kuningas näki hyviksi Raahen esittämät asiat, pyörrytti entiset sanansa, ja Raahe sai asua edelleenkin omalla kotiniemellään.

Aikojen vieriesä Raahe varttui ja vaurastuikin, vaikkei se varsin nopeasti tapahtunutkaan. Ajat olivat ankarat, ja syrjäinen Raahe sai kokea samat kovat kohtalot kuin muutkin Suomen kylät ja kaupungit. Kamalat nälkävuodet 1600-luvun lopulla sekä vielä kamalampi Isoviha 1700-luvun alkupuolella vaelsivat pienen Raahenkin kautta sekä ehkäisivät nuoren kaupungin kasvamisen. Vanha vihavenäläinen teki senkin työn, mitä ympäristön talonpojat olivat monta kertaa yrittäneet: raastoi pois ja poltti kiusallisen pakkoaidan kaupungin ympäriltä. Mutta ruma ryssä teki paljon muutakin, pahempaakin: raastoi maahan melkein koko kaupungin, hävitti pienen koulutalon, häpäisi ja turmeli komean kirkon ja poltti kauniin raatihuoneen, pienen kaupungin ainoan ylpeyden. Saman tihutyön, mitä Oulu ja Kokkola muutamia vuosikymmentä aikaisemmin olivat yrittäneet, teki tämä vuosisatainen vihemies: hävitti ja ajoi Raahen autioksi. Sillä kaupungin vähälukuinen kansa heitti kotinsa ja pakeni kaukaisiin erämaihin, korpisaunoihin, Ruotsiin ja mikä minnekin. Tälle pakoretkelle monet kymmenet, sadatkin sortuivat. Katsellessamme senaikaisia raahelaisluetteloita, näemme tuon tuostakin toistuvan: »dog på flykten»... »död på flykten med hustru»... »död på flykten med hustru och 4 barn».¹⁾ Siinä meni niin hyvin parasta porvaristoa kuin varatonta syrjäpuolen asukastakin. Eloon jääneet, vuosikausien — monet olivat paossa 1713:sta 1722:een — päästä takaisin palanneet pakolaiset saivat ruveta uudestaan rakentamaan pientä, matalaa kaupunkiansa, miltei samanlaiseen

¹⁾ Kuoli pakomatalla. Kuollut pakomatalla vaimoineen .. kuollut paossa vaimon ja 4 lapsen kanssa.

rantakorpeen kuin isätkin aikoinaan. Mutta nyt ei ollutkaan enää entinen »kreivin aika», eikä Pietari Brahe privilegioineen isällisenä turvana niinkuin entisillä ukoilla, vaan pojat saivat tulla toimeen miltei omin apuinsa, vaikka olikin mitä kamalin aika. Ympärillä oli kymmenien nälkä- ja sotavuosien autioksi hävittämä ja köyhdyttämä maakunta, kaupungin kauppa-alue, ja koko valtakunta oli raastettu tyhjäksi.

Ja Raahe rakennettiin toistamiseen, samoille pohjille, entiseksi vaatimattomaksi pikkukaupungiksi. Kirkko korjattiin uudelleen, laitettiin koulutalo, ja entisille raunioilleen rakennettiin 1729 uusi kaksikerroksinen raatihuone. Vanhoille sijoilleen tulokkaat asettuivat elämään, mutta useita asuinpaikkoja jäi kokonaan autioksi: koko talon väki oli ikipäiviksi häipynyt pakoretkelleen.

Samana vaatimattomana suurkylänä Raahe eleli vielä satavuotiaanakin, 1750 vaiheilla. Yksikerroksisissa puutaloissa se yhä asui, eikä sen aluekaan ollut entisestään laajentunut. Kymmenkuntaan pikku kortteliin mahtui nytkin kaupungin n. 600-lukuinen kansa — 1775 oli Raahessa 641 asukasta —, ja koko kaupungin pituus oli ainoastaan noin tuhat kyynärää, leveys seitsemän-, kahdeksansataa. Vähälukuiset kadut olivat sentään saaneet nimensä, kartassa kyllä vain, eivätkä kansan muistissa. Mutta miltei kaikki vanhat tuttavamme täällä vielä tapaamme kenen kauppiaana, kenen tullikirjurina, postinhoitajana, luotsina, kalamiehenä, jopa pappinakin, kenen vain muuten »porvarina», monen lisäksi arvokkaana raatimiehenä. Pois on ensimiesten joukosta jäänyt vain toimekas Corte sekä kauppamiehet Blackman, Åhs ja Kemi. Mutta uusina tulokkaina on kaupunkiin astunut m. m. *Montin, Ervast, Lacke, Frieman, Fagervik, Hajahn, Hedman, Hårdh* ja *Prockman*, monet suurten kauppasukujen ensi-ukkoja. Merimiesten ja kalastajain kantaisinä istuu talonomistajain joukossa m. m. *Orava, Läksy* ja *Kaarakainen*.

Tällaisena suurkylänä Raahe ponnisteli pois parempainsa alituisesta painostuksestakin, nousten viimein 1791 tapulikaupungiksi, samanarvoiseksi kauppamieheksi kuin muutkin Pohjanlahden rantakaupungit. Yhtä hyvin kuin Oulu ja Kokkolakin, Raahe saattoi nyt kulkea merillä ja tehdä kauppaa, missä mieli.

Entisillä pohjillaan eli Raahe vielä 1800-luvun alussakin kouluineen, kirkkoineen ja raatihuoneineen. Mutta talojen ryhmään

oli jo noussut muutamia täysin kaksikerroksisia valtarakennuksia, mahtimiesten asuntoja. Sellainen oli Johan Soveliuksen komea talo Rantakadun varrella, ensimmäisen pormestarin, Henrik Corten entisen talon paikalla. Nähtiin jo asuinrakennusten perustuksina matalia kivijalkoja, 1700-luvun jälkipuolen uutuuksia. Hakkaamattomista maakivistä ne oli vain ladottu, ja epätasaisilla mailla oli kivilatomus täytynyt toisin paikoin kasata aika

korkeaksi, niinkuin oli tehty tuomari Alopaeuksen talossa Rantakadulla. Ikkunat olivat laajentuneet, ja jotkut isoisten talot olivat saaneet pystyлаudoituksen, joka myöskin oli 1700-luvun jälkipuoliskon opettamia taitoja. Olipa ehtinyt tänne jo uusi uunimallikin: kaakeliuuni. Parhaimpien

Soveliusten vanha sukutalo Rantakadun varrella.

porvarien kamareihin rakenteli niitä »kakelugnsmakare» Simon Skragge, jonka jo 1780-luvulla mainitaan eläneen kaupungissa.

Vielä tämänkin ajan Raahessa kohtaamme useita vanhoja tuttuja kaupungin ensi kymmeniltä. Soveliukset ja Langit ovat niinkuin ainakin kylänsä parhaina, ensimmäisinä ikä-äijinä, Jurveliukset porvarioivat monissa miehin, muuan touhuten suutarimestarinakin. Freitagkin seisoo etupään porvarina, kauppamiehenä on Öhrnkin, Junelius on entisenä kauppiaana, Kranckin leski on vielä elossa, ja Kröger liikkuu laivurina merillä; Simelius on postimestarina ja Petter Sipelius pistelee pikilankaa suutarinsällinä. Mutta Kellon Pietarin, Kaisulan Matin, Niskaisen ja Hourulan sekä monen muunkin jälkipahna, ainakin isien nimissä kulkeva, on jo hävinnyt. Myöhemmin tulleet Montinit, Ervastit, Friemanit, Fagervikit, Hajahnit, Lacket ja muut tapaamme jo täysinä raahelaisina. Mutta uusia mahtimiesten alkuja on tullut tulliportista aitauksen sisäpuolelle, vannonut porvarivalan ja

päässyt kaupungin kirjoihin. Niinpä pyrkivät vanhojen suurmies-
ten joukkoon jo *Durchmanit*, *Fellmanit* ja *Lundbergit*, perässä
painelevat *Ahlqvist*, *Bergh*, *Brander*, *Ahlholm*, *Nordberg*, *Lundström*
sekä monet muut pienemmät porvarit. Merimiessukujen alku-
kantoina tapaamme m. m. semmoisia ukkoja kuin *Virpi*, *Kirkko-
luoto*, *Kanniainen*, *Pyhälä*, *Kraftman*, *Willman* ja *Skogman*. Raahe
oli varannut uutta vereksempää väkeä edesmenneitten tilalle.
Se tahtoi elää ja mennä eteenpäin. Olihan se jo kun-
nialla kulkenut sata-
viisikymmentä ajast-
aikaa, kokien monta
kovaakin päivää pit-
källä taipaleellaan.

Ja taaskin oli edessä kova koette-
lemus, sillä 1800-lu-
vun alkukymmen oli Raahelle kamala. Syttyi Suomen sota,

kaupungin ympäristöilläkin kamppailtiin monet kerrat, ja vanha
vainomies ylpeänä voiton miehenä oli taas pitkät ajat sodan
köyhdyttämän kaupungin vastuksina, syötettävänä, juotettavana
sekä kaikin puolin palveltavana.

Mutta kun ryssästä, isosta kehnosta, päästiin, kävi kaupungissa
toinen vanha kehno, miltei edellistä pahempi, ainakin sen vertainen.
Lokakuun 6 p:n vastaisena yönä 1810 tuli riehahti irti, niinkuin
luullaan, Didrich Freitagin navetasta, torin vierestä Rantakadun
varrelta, ja ottaen oman valtansa tuhosi ensin isäntänsä talon ja
sitten melkein koko kaupungin. Valtavana roihuna, ankaran meri-
tuulen yllyttämänä, se muutamassa tunnissa ryntäsi yli kau-
pungin puhaltautuen kuivasta tuohi- ja lautakatosta toiseen ja
ahmien kuin susi kaikki, mitä eteen sattui, niin että kohta oli vanha
meren kasvattama kaupunki pauhaavana tulimerenä. Siinä meni
ensi hetkessä taaskin raatihuone ruisku- ja vahtisuojuineen ja vanki-
loineen, sitten parasta porvariston taloa kahta puolta kaupungin
komeinta katua, Isoakatua, toinen toisensa jälkeen: Soveliusta,

*Atopaeuksen, sitten Ehrströmin talo.
Rantakatu.*

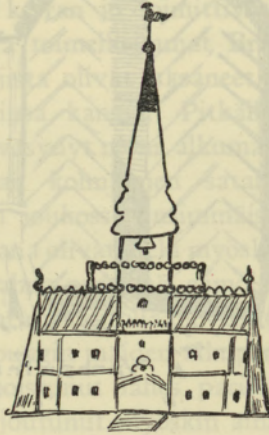
Langia, Jurveliusta, Friemania, Montinia, Durchmania, Fellmania, Lackea, Berghia, Lundbergia, Lundströmiä, Hedmania, Hajahnia, Ervastia, Gyllbergia, meni monia mestarienkin asumuksia sekä työläisten ja merimiesten pieniä pirttejä, ynnä lopuksi itälaidan vanha tullihuone. Kaikkiaan tuhoutui seitsemättäkymmentä kaupunkilaiskotiä, ja vain viisi isoisten taloa jäi pystyyn sekä pohjois- ja itälaidalla useita vähävaraisten asumuksia. Myöskin vanha kirkko kellotapuleineen sekä vanha koulutupa säästyivät seuraavalle sataluvulle.

Toisen kerran oli pieni Raahe koditonna, ja kolmannen kerran se sai samoille tonteille ryhtyä yksissä miehin rakentamaan talojansa. Mutta ennenkuin hävinnyttä kaupunkia ruvettiin nostamaan, muutettiin hiukan Brahe-kreivin vanhaa asemakaavaa. Entisen pienen rantatorin sijaan sovitetiin keskelle parasta kaupunkia, Isonkadun ja Etelä-Kirkkokadun risteykseen, »tullien keskustaan», toistasataa kyynärää pitkä ja leveä uusi kauppatori, *Isotori*, vieläpä katsottiin kaupungin eteläosaan paikka »markkinaplassille», josta sitten tuli Raahen *Härkätori*. Eikä ruvennut uudestaan kohoava kaupunki enää sopeutumaan entisiin Pietari Brahen ahtaisiin puitteisiin, vaan pullisti vanhat tulliaidat kumoon ja mittasi maistaan uusia kortteleita sekä itä- että eteläpuolelta, pitkin hietakankaan laitaa, vanhaa merijättöä. Ei tarvinnut Raahen porvarin kovin kitsastella maan jakamisessa, sillä merikin lahjoitti hänelle maata entisten lahjoitusmaiden lisäksi, ja maa oli avoinna sekä itään että etelään. Ja kansaa asui kaupungissa vain tuhatkunta.

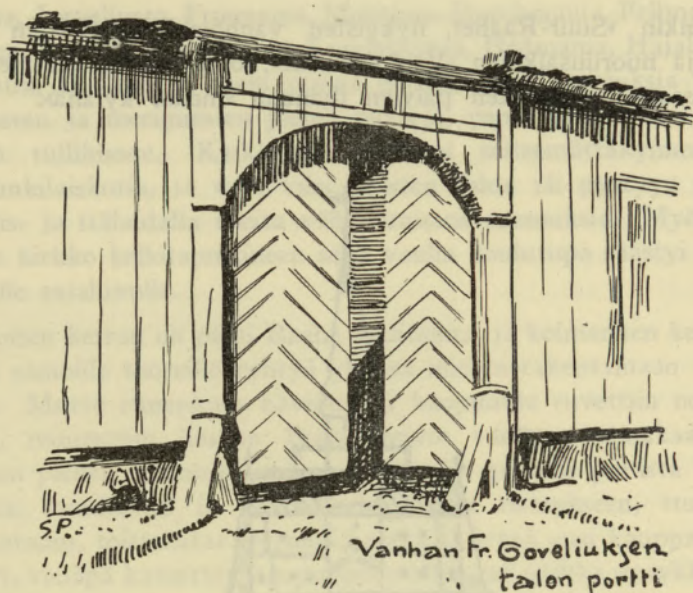
Ja pieni ponnistautui taaskin jaloilleen, ei yrittääkseen maailman mahtavien rinnalle, vaan seisokseen miehenä samalla vanhalla rakkaalla maakamaralla, jolla entiset ukotkin olivat monta kovaa päivää nähden seisonet ja kamppailleet sekä maan kauhuja että meren myrskyjä vastaan, mutta pysyneet sittenkin aina omilla pohjillaan. Suuri meri oli edelleenkin avoinna edessä, vaikkakin se ensimmäisten isien ajoista jo oli rannoista paljon paennutkin, ja takana seisoivat niinkuin ennenkin selkänöjana laaja vankka maakunta.

Tästä kaksille raunioille rakennetusta, kolme kertaa uudestaan nostetusta kaupungista yleni sitten 1800-luvun jälkipuoliskolla

viimeinkin »Suur-Raahe», nykyisten vanhojen raahelaisten lapsuus- ja nuoruusaikojen »Vanha Raahe», joka vieläkin elää heidän muistissaan menneitten päivien ihanana »meiän kylänä».

Raahen raatihuone. Kartasta v:ltä 1659.

Meiän Rylä

Meiän kylä» — näin vanhat oikeat raahelaiset vaatimattomasti, vaikkakin samalla jonkinlaisella hellällä ylpeydellä vieläkin nimittävät vanhaa rakasta kaupunkiansa — oli monien sukupolvien työn ja ahkeroinen tulos. Parisataa vuotta olivat Jotailan äijän ja Lankilan ukon jälkeläiset ynnä sadat muut, sekä alkukantaiset kaupungin asukkaat että myöhemmin matkan varrella tulliaidan ulkopuolelta saapuneet, sittemmin raahelaisiksi tunnustetut tulokkaat, saaneet siinä aher-
 taa, kyntäen milloin merta, milloin maata, ennenkuin entiseen

autioon rantakorpeen oli kohonnut tämä varsin vaatimaton yhteiskunta, joka sitten kuitenkin toimekkaana äkkiä ponnistautui jopa Suomen suurimmaksi merenkävijäin kaupungiksi. Tällaisen merkittävän kunniasijan saavutti syrjäinen Raahe, sama halveksittu ja mitättömäksi arvioitu kaupunki, jonka kaulaan hyvät naapurit kaikessa ystävyudessa kerran jo toimittivat hirttosilmukkaa.

Vain vahvimmat ja toimellisimmat Brahe-kreivin kaupungin ensimmäisistä rakentajista olivat jaksaneet pysyä pystyssä kaksisataavuotisen kaupunkinsa kanssa. Pitkälle vaivalloiselle taivalleelle oli taittunut ja väsynyt moni alkumatkan taivaltaja. Lähdeittäessä katkaisemaan kolmannen sataluvun pitkää matkaa seisovat ensimmäisten joukossa ensimmäisistä etupään miehistä vain *Soveliukset*. Mukana olivat vielä myöskin *Jurvelius* ja *Kranck*, olipa *Öhrninkin* jälkipahna pystyssä, samoin *Juneliuksen*, ja *Sipe-liuksen* istui yhä suutarinjakkarallaan. Mutta Soveliusten vanha vierusmies, *Lang*, kaupungin maiden alkuperäinen omistaja, kuten Soveliuksenkin, oli jo poistunut lähes parisatavuotiselta työmaaltaan. Kalmistoon oli joutunut myöskin aina uskollisena joukossa pysynyt *Freitag*. Mutta satavuotisen Raahen tulokkaat olivat kyllä matkassa, samoin 1800:n aikaiset väkimiehet sekä pienemmät suuruudet. Ja yhä uutta voimaa oli vanha tulliportti tuottanut lisää. Valiomiesten joukkoon olivat nousseet *Rein* ja *Franzén* sekä *Ahlqvist*, sitten vielä koko joukko muita kaupanmiehiä: *Almgren*, *Aspegren*, *Candelin*, *Möller*, *Gyllberg*, *Leufstadius*. Mestarien ammattikunta oli monikertaan matkan varrella vaihtunut ja uudistunut, samoin merimiesten suuri joukko.

Nämä kaikki, suurriikkaat ja vähäväkiset, vanhat ja vasta tulleet, muodostivat sitten yhdessä »Suur-Raahen» parituhantisen asujamiston ja voiman. Vanhaan »hyvään» tapaan se oli sijoitettu vanhalle parisatavuotiselle pohjalle. Mahtimiehet asustivat kaupungin parhaassa osassa, taikka paremmin sanoen, he itse nostivat asumansa alueen, keskikaupungin ja rantapuolen, kylänsä komeimmaksi.

Heti 1810:n suurpalon jälkeen rakennettuja olivat useimmat keskikaupungin talot. Yksikerroksisina puurakennuksina ne vain seisovat — eikä Raaheen suuren tulipalon jälkeen ollut lupa rakentaakaan kaksikerroksista puutaloa —, joten Soveliusten vanha, tulelta säästynyt komea sukutalo Rantakadulla jäi kau-

pungin ainoaksi kahden kerroksen asunnoksi. Pieniruutuisine lyijyputeikkunoineen se oli koko rantapuolen kunniavanhukseksi. Matalalla »mökyläkivistä» kasatulla »ruuvallilla» talot edelleenkin seisoivat; vain Johan Soveliuksen asunto Isontorin itälaidassa oli nostettu tavallista ylemmäksi: sylvä korkealle mökyläkiviselle kengälle. Ja kohta oli ruvettu sanomaan taloa »Kivi-Sovioksi». Vasta myöhemmin opittiin latomaan perustus porakivistä, sau-

maamattomista kyllä vain. Ensimmäinen porakivinen talonkänkä nähtiin Franzénilla Isonkadun varrella, ja sitten pian Lundbergillä samalla kadulla.

Hävinnyt oli jo vanha porttirakennus, joka nähtiin alkuaikojen Raahessa. Oli sentään vielä muuan tulipalolta

»Kivi-Sovio» Isontorin laidassa.

säästynyt vanha talo Pitkänkadun pohjoispäässä. Se oli ikivanha Östbergin paripirttinen matala rakennus, jonka pihaan pirttien välitse vei leveä katollinen ajoportti, »kommakkoportti». Sama talo on vieläkin pystyssä, vaikkakin ränsistyneenä muistona muinaisesta Raahesta.

Rakennusten katot olivat enimmäkseen laudoista ladottuja, muutamat niinkin vahvasti kuin »Vanhan-Reinin» talonkatto, jossa oli alla kahdenkertaiset tervatut laudat, sitten tuohet ja vielä tuohien peittona laudat. Mutta hyvin moni porvaritalo punoitti ruskeasuomuisessa »kaakelikatossa». Tällaiset komeat katot olivat kotoisin aina Englannista asti. Sieltä porvarit kotimatallaan ahtoivat »kaakeleita», kattotiiliä, laivansa painolastiksi, joten kuljetus ei tullut maksamaan mitään eikä sanottavasti tavarakaan, sillä maasta taikka muusta »paarlastista» olisi myöskin pitänyt maksaa. Punainen kaakelikatto olikin kestävä ja iänikuinen. Vanhentuessaan se vain kasvatti jäkälää tullen törkyiseksi, mutta kun rappasi jäkälän pois, punoitti katto niinkuin ennenkin. Vahva

katto oli asessori Hårdhin talossa: kaksinkertaiselle laudoitukselle oli ladottu tuohet ja tuohille kaakelit. Tuli sitten 1860-luvun alussa pärekattojen aikakausi, ja monen porvarin vanha lautakatto vaihtui pärekatoksi. Pyhäjoen Hourula, joka jo ensipäivien Raaheen oli lähettänyt pari alkuasukasta, toimitti parisatavuotiseen kaupunkiin pärekattomestarinkin. *Hourulan Simuna* tuli ensin vain rengiksi porvareille, mutta kiipesi pian korkeammalle ja rupesi

Östbergin porttitalo. Brahenkatu.

panemaan kokoon pärekattoja. Ensimmäiset pärekatot tehtiin kyynäränpituisista kuusisista »kiskopäreistä», joita saatiin ostaa maalaisilta. Myöhemmin ruvettiin saamaan höyläpäreitä. Mettalan kylän taloissa vedeltiin pitkällä vipuhöylällä päreitä raahelais-tenkin tarpeiksi, ja Simuna apulaisineen napsi niistä kattoja. Toisena pärekattomestarina toimi Härkätorin laidassa asuva *Vänteliinin* ukko, joka »pykäsi taloja ja pykäsi Kraaselin pookinkin». Pärekattoja rakennettaessa monet vanhat hauskat taitekatot suoritettiin ja monet vahvat tuohikatot purettiin, niin että Raahe menetti paljon entistä vanhaa kauneuttaan.

Mutta syttyipä kerran pikitehtaan pärekatto palamaan, eikä ensinkään tahdottu saada tulta sammumaan, kun se päreitten raoissa aina vain kyti ja kyti. Silloin annettiin määräys, »että

pärekatot pois!» Niinpä täytyi muutama-kymmenvuotisen pärekaton väistyä »paperikaton» tieltä, joka silloin oli tulossa, ja pian laskikin koko kaupungin »allensa».

Vanhaan tapaan oli porvarien talot pystylaudoituksella »fuorattu», ja melkein järjestään ne kaikki oli vesivärillä maalattu viheriäisiksi. Mutta »Kivi-Sovio», Henrik Montinin, Friemanin, Levonin, Möllerin ja Konrad Branderin talot sekä uusi raatihuone oli

Henrik Montinin talo Isontorin laidassa.

kalkkiruukilla laastittu valkoisiksi, niin että ne olivat kadulta katsoen kuin kauneimpia kivirakennuksia.

Vaikka raahelaisen porvarin koti oli rakennettu kaupunkitaloksi sekä sovitettu asemakaavaan niinkuin maaherra jo alussa oli itsekullekin osoittanut, se oli silti useinkin suunniteltu kuin peltomiehen asentopaikka. Pihamaata ympäröivät, paitsi asuinrakennusta ja kauppamiehelle tarpeellisia makasiineja, pihapirtit, liiterit, puuvajat, tallit ja navetat sekä aittarakennukset, useinkin piiritäten pihan joka puolelta. Melkein järjestään oli ulkorakennukset salvettu hirsistä, mutta jo 1700-luvulla nähtiin monen suurporvarin pihanperällä isoista maakivistä rakennettu navetta. Suuressa 1810:n tulipalossa tuhoutuivat navetatkin, ja niiden kiviset seinät jäivät törröttämään muiden raunioiden joukkoon. Kun sitten ruvettiin uudestaan rakentamaan kaupunkia ja järjestelemään tontteja, saatiin ankaralla työllä vivuta kivinavetoita syrjään.

Mutta jotkut läävät pantiin jälleen kuntoon; Freitaginkin navetta seisoo vieläkin vanhalla paikallaan.

Porvarin talli oli, kuten maalaistenkin hevossuoja, pihan sivussa, nurkkapuolessa. Monesti se oli vanhaa maanukkojen mallia: yllisen etuosa pistäytyi oven yläpuolelle alakertaa ulommaksi, ja oviseinän vierustaa nousivat ylisille rappuset.

Mutta aitat olivat pihapiirin kauneimpia rakennuksia. En-

Kapteeni Wirven talon pihamaa. Rantakatu.

tisten mestarien suunnittelemassa vanhassa haahmossaan ne hauskoine otsakammioineen seisovat pihan perässä ristikkoalustallaan. Monen porvarin, kuten Henrik Montinin, Gyllbergin, Friemanin pihamaan sivulla taikka taustana nähtiin komea, kaksikerroksinen, pitkä luhtirakennus ala-aittoineen ja ylisammioineen, ulkorappusineen ja portinaluksineen.

Hyvän porvarin kartanoon liittyi vielä kellarikin, vahvaseinäinen, maakivistä kasattu, harjakattoinen matala rakennus, joka oli pihan nurkassa lähellä asuinrakennusta, useinkin kadulle vievän porttikäytävän vieressä. Valkoisiksi laastittuine seinineen ja vahvasti raudoitettuine leveine ovineen se kohosi komeana pihamaan nurmikosta, ja toisinaan viheriäiset humalaköynnökset kiipeilivät valkean seinän viereen pystytetyissä vartaisissa. Parhailta porva-

reilla, Soveliuksilla ja Langeilla, Ahlqvistilla ja Jurveliuksilla, oli vielä mahtavat kivikellarit kirkon takana Kirkonmäen laiteessa.

Keskikaupunkia, suurkylän napaseutua, joka piti pystyssä koko yhteiskuntaa, ympäröi maan puolelta joka suunnalla vähäväkisten pikku pirttien ryhmä kuin ulkokuorena tukien sekä suojellen tärkeää sydänseutua. Näillä pienpirttisten asumilla laitapuolilla olivat omat erikoisnimensäkin. Niinpä nimitettiin *Katinhännäksi*

Gyllbergin luhtirakennus.

sitä kaupunginosaa, joka oli pohjoislaidalla, Kirkonmäen takana, Saaristokadun kahta puolta ja Reiponkadun loppunivelillä. Tämä takamaa oli jo entisistä ajoista ollut kaupungin pienimpien pirttimaana. Länsipään asutus näyttää aloitetun jo 1700-luvun lopulla, mutta vasta 1800-luvun alkupuolella ennätettiin Katinhännässä Kirkonlahden perukan seuduille sekä Kirkonmäen laiteeseen, ja viimein 1850-60-luvuilla päästiin Reiponkadulle ja Lehmirannalle. Katinhäntä oli kyllä vain »sortonimi» kunnan kaupungin kolkalle, eivätkä sen asukkaat juuri mielellään sitä kuulleet. Mutta siitä he olivat hyvillään, kun heitä sanottiin »kirkonkyläläisiksi», sillä he itsekkin nimittivät rakasta, Kirkonmäen laiteeseen, temppelin turviin nostettua mökkiryhmäänsä *Kirkonkyläksi*. Tupakkatehtailija Leufstadiuskin soimasi apteekkari Wichmannia, joka asui kirkon vieressä, »katinhäntäläiseksi», kun herrat kerran istuskelivat toti-

lasin ääressä. Rohtoherra väitti olevansa »Kirkonkylästä», mutta kun tupakkaherra ei ottanut sitä uskoakseen, loppui ystäväysten rohtoileminen siihen, että tehtailija lähti kotiinsa kivahtaen:

— Olet sinä kuitenkin rumpan juuresta!

Vähäisten pirttien kaupunkia oli myöskin *Nätterpori* Härkätorin itälaidassa. Se oli vain kymmenkunnan pikku talon yhtymä, joka oli saanut ensimmäiset eläjänsä suurpalon jälkeen 1800-luvun alkupuoliskolla. Kol-

mas pikkuväen asuntorykelmä oli *Paa-
vonperän* mäellä, kaupungin eteläpäässä, oluttehtaan lähi-
mailla. Merijärveltä aikoinaan tullut *Paa-
vonperän* ukko oli siinä ensin yksinään majaillut, hoidellen tuulimyllyään, ja antanut nimensä koko mälle. Sitten myöhemmin kokoontui ukon ympärille yhtei-

Johan Montinin kellari.

seen seuranpitoon muutakin mökkiväkeä, enimmäkseen laivantimpeireitä ja meriläisiä. Eteläpuolen laitakaupunkia oli aikoinaan myökin nykyisen Torikadun seutu, joka *Nätterporin* ja *Härkätorin* mailta ulottui läns rannalle *Sovionperään* asti. Tämäkin syrjämaa oli varattomien valtamaana. Kaupungin kansoittuessa ja kasvaessa nousi *Uusikaupunki* eteläisimmäksi laitapuoleksi, joten entinen *Sovionperän* seutu ei enää ollutkaan reunamaata.

Tämä rikkauksista osaton reunapuolien vartioväki asui vielä enimmäkseen harmaissa laudoittamattomissa pikku taloissa lautakaton alla; olipa joidenkuiden pienien pirttien suojana vanha koeteltu tuohikatto. Vain muutamat merimiehet olivat saaneet laivojen painolastista hankituksi mökkiinsä kaakelikaton. Pitkin katuviertä seisoivat talopahaset, muutamat pikkuisia kuin laivan-
kajutat, hyvässä sovinnossa, milloin asettuneina naapurinsa kanssa käsikkäin saman pikku pihamaan vierelle, milloin taas niin, että

matalan väliaidan ylitse voi hyvinkin olla puheluissa naapuritalon kanssa. Ja väliaitaan oli tavallisesti heitetty portti, josta saattoi suoraan pistäytyä toiselle pihamaalle. Joskus oli välimaalle sattuneen ulkorakennuksen lävitse avattu pikku ovet pihalta toiselle. Niinpä päästiin Rantakadulta Läksyn talosta pihamaita pitkin Brahenkadulle tarvitsematta kertaakaan käydä Saaristokadulla. Kapeiden katujen ylitse mökit taas vilkuttivat toisilleen

Käytävä Läksyn ja Walleniuksen pihamaalta Oravan pihalle.

silmää, toisinaan tarttuivat pitkiin tarinoihin, vaikka joskus sattui niinkin, että monenkarvaisissa väreissä kimaltelevat ikkunat vilkahtivat vihaisesti ja sanat tuiskahtelivat kiukkuksina kadun ylitse.

Monet pieneläjiä talot olivat niin matalia ja ikkunat niin alhaalla, että yksin lapsetkin saattoivat kadulta kurkistaa sisään. Pikku-tytöistä olikin »kauhian lystiä» pitkinä

iltapuhteina juoksennella kadulla talolta toiselle tiirailemassa ikkunasta, kun muorit toimekkaina ja punoittavin kasvoin häärivät avonaisen takan ääressä, ja kun leveällä takkakivellä porisi keittopata pitkien rautajalkojen varassa.

Samat huoneet, navetat, ladot, liiterit, aitat, mitkä nähtiin keskikaupunkilaisten kartanoilla, ympäröivät laitapuolienkin vähäisiä pihamaita, vaatimattomina vain ja matalina pikku kömmäinä. Aitatkin olivat pikkuisia, neliseinäisiä, monesti kallelleen painuneita pöksiä, mutta silti samaa vanhankansan tekoa: kamioniekkvoja, malkakattoja, ristikoille salvettuja.

Sauna on aina ollut Suomen kansan suosima laitos, ja sitä raa-helainenkin rakasti. Se nähtiin »melkein joka talosa pihan perällä

alakartanos», yhtä hyvin ison porvarin kuin merimiehen ja työläisen hoidoissa, ja ainakin kerran viikossa Raahen piti käydä ottamassa hyvät löylyt. Keskikaupungin kylpyhuoneet oli jo saatu savupiipullisiksi, ja Fellmanilla suuri pihapirtti toimitti samalla saunankin virkaa. Pirtissä oli iso ulos savuava holviuuni, jonka sisään oli muurattu kiuas, ja ylhäällä seinien vierissä oli kahdet laajat lauteet. Rengit asuivat pirtissä, tekivät puhdetöitä ja nukkuivat yönsä seinään kiinnitetyissä sängyissä, ja maanukotkin siellä majailivat kaupunkimatoillaan. Mutta kun haluttiin ottaa öylyt, kuumennettiin kiuas, viskattiin vettä ja kiipaistiin vihta kädessä lauteille. Reunakan-

sanat olivat vain pikkuisia noki-naamaisia huoneita, mutta silti oikeita Suomen kansan saunoja, mustia ja nokisia, hyviä hönkäisemään äkäisen löylyn.

Kaikilla ei kyllä ollut omaa saunaa, mutta silloin juoksaistiin vihta kainalossa naapurin lämpöisiin. Piti vain muistaa vieraaseen saunaan mennessään sylkäistä alusolkiinsa ja sanoa:

»Hyi, tartu, tartu tataraiseen,
vaan älä minnuun tartu».

*Katinhännän pieniä matalia taloja
Reiponkadulla.*

Näin oli vanha raahelaistalo miltei kuin tavallinen maalais-asunto. Ja mitäpä se juuri muuta voi ollakaan. Maaltahan oli kaupungin paras porvaristo saanut alkunsa, samoin kuin sen merikansa ja työväkikin. Maakuntaan juontivat kaupungin juuret, maalta se otti ei vain elävän voimansa, vaan suureksi osaksi varallisuutensaakin, ja maata se itsekin ansioikseen myllersi, kun niikseen

tuli, sekä hoiti karjaakin omiksi tarpeikseen. Siksi raahelaisen kotoinen ympäristökin muodostui maalaiseksi. Läheisiltä pelloilta tuuli toi maantuoksua kaupunkiin asti, heinänteon aikana kuului aidantakaisilta niityiltä viikatteen hiominen, ja syksyisin taas kuultiin porvarien riihistä, joita oli pitkin peltomaita kaupungin laidassa, ahkera vartankolke. Ja joka kesäilta lehmikarja asteli katuja pitkin kotiinsa, nappaillen tuon tuostakin suuhunsa kadun reunassa kasvavaa ruohoa. Pihamaalleen kaupungin asukas heitti vanhan kotoisen kuusen kuultavakseen, ja hänen mielipuitaan olivat kukkivat pihlajat sekä viheriät tuulenpesäkoivut pihapirtin seinustalla, pihakaivon vierellä tahi saunan päädyllä. Ne hänelle haastelivat hänen isänsä tahi esi-isänsä rauhallisesta maalaiselämästä. Osan laajaa pihakenttäänsä hän oli pehmittänyt perunapelloksi, niin että se kesäisin hohti valkeana kuin maanukon paras perunasarka. Ja kun sauna lauantaisin pihan perällä sauhusi pyhäistä aattoilta, hän asteli tyytyväisenä sen lämpöiseen mustaan suojaan, kuten entiset isät maallakin. Ja vanhaan hyvään tapaan hän piti pienen saunansa pyhänä huoneena.

Mutta tästä parisatavuotisesta saunoittelemisesta tuli viimein surullinen loppu. Tapahtui 1860-luvulla Raahen kaupungissa sellainen »iso asia», että tulipalon vaaran takia »tuli kova sääntö, että saunat pois». Pihamaiden piiristä piti kaikki puusaunat hävitettämän, ja kaupunkilaisista tämä oli »vähä kamala asia». Laivarvissakaan, kun viisin, kuusin miehin kiskottiin suuria pelkkoja, ei tahtonut työstä tulla mitään, kun yhtä päätä piti päivitellä: »Mitenkähän sitten tullaan toimeen, kun saunat pitää lopettaa?» Ja vanhat rakkaat kiukaat täytyi jaoittaa maahan sekä panna mustat huoneet muuhun virkaan. Suurporvarit ja muut isot miehet eivät kyllä joutuneet neuvottomiksi, vaan he laittoivat pesuammeita taikka »höyryskaapeja», joissa saattoivat istua hautumassa, niin että pää vain oli ulkona. Mutta laitakaupunki ei sellaisiin kyennyt, istui vain saunaansa ikävöiden ja koetti miten kuten tulla toimeen. Pian kyllä muutamat ukot saunansyyhyssään kyhäisivät kylpylän kaupungin ulkopuolelle. *Eskelin* teki heti ensimmäiseksi pienen saunaköpperön kaupungin laitaan, Durkholmaan, *Hurnanen* rakensi kylpymökin Kummattiin, Saloisten tien varrelle, ja *Granlund* taas Yrityksen perälle, Ollinsaaren lähimaille. Mutta *Matti Luoto* kasasi pihalleen kivisen »kellarisaunan», sillä ne eivät

olleet kiellettyjä. Ukko kaivoi vain isohkon kuopan, latoi kiviä seiniksi yli maakamaran ja sitten kattoi ja sisusti saunaksi. Samanlaisen laitoksen *Erikkilän Augustikin* teki Puusepänkadun ja Brahenkadun kulmaukseen, sekä *Helaakosken* »paattiskippari» Aitakadulle ja viimein *Skinnarin* ukko, »Herra-Skinnari», Brahekadulle Katinhääntään. Näissä saunoissa naapuritkin saivat kymmen pennin maksusta käydä vihtomassa sen kuin halusivat, antoipa Matti Luoto lämmittänsä, mikäli sitä riitti, ilmaiseksikin. Saunat olivat kaikki »familjasaunoja», joissa yhtäaika kävi kylpemässä sekä miesväki että naiskansa, miten milloinkin sattui. Muutamat saunat olivat kyllä niin pikkuruisia, ettei niihin mahtunut kuin pari kolme henkeä kerralla.

Silloin kun kreivi Brahen kaupunkia ensi kertaa nostettiin, saatiin taloihin tarvittavat hirret ottaa jopa osaksi omalta tonttimaalta. Mutta vähitellen metsä pakeni tervanpolttajain, sahurin ja kuokkamiehen käsistä yhä kauemmaksi merenrannasta, ja talontekijät saivat kuljettaa tarvispuunsa yhä etempää. Niinpä jo Tuomas Stenbäck mainitsee pienessä Raahen historiassaan v:ltä 1769, että rakennushirret pitää vedättää puolentoista, parinkin penikulman päästä. Yhtä kaukaa ja kauempaakin täytyi niitä myöhemmin haalia. Vihanti oli vanhojen raahelaisten hirsimet-sänä. Sieltä vedätettiin monet talonseinät, ja pikku eläjät salvattivat vihantilaisilla metsänsännillä valmiita huoneenkehikoita, ajattivat kaupunkiin ja sitten itse keinottelivat ne asuttaviksi. Toinen raahelaisten seinämetsä kasvoi Iin sydänmailla. Iiläisten kanssa tehtiin sopimuksia huoneiden salvamisesta ja sitten kesäkautena tuotiin hirret jähdeillä kotiin, väliin monenkin talon seinät

Erikkilän vanha sauna ja sen entinen saunoittaja.

samalla kertaa. Jotkut suurporvarit toivat suurpalon jälkeen talonsa — Ruotsista. Ainakin »Vanha-Lundberg» Ruotsista tullessaan toi laivallaan kokonaisen valmiiksi salvetun talon, ja sama talo on vieläkin pystyssä Pakkahuoneenkadun varrella.

Samoja parinkymmenen kyynärän levyisiä katuja, joita alku-Raahen kansa oli astellut, vaelsi kolmattasataansa kulkeva Suur-Raahekin. Vain jokunen uusi katu oli kaupungin kasvaessa

Kivipatsas Aita- ja Mentzerinkatujen kulmassa.

saatu lisäksi, muuan itälaidalle ja joita-kuita etelätullin puolelle. Useat kadut oli ristitty uudestaan. Niinpä vanha Pitkäkatu oli muutettu *Brahenkaduksi*, Etelä-Kirkkokatu lyhennetty vain *Kirkkokaduksi* ja entinen itäpuolen Aitakatu saatu *Reiponkaduksi*. Poikittain kulkevasta Länsi-Kirkkokadusta oli tehty *Cortenkatu*, Isostakadusta Pakkahuoneenkatu sekä eteläisestä Aitakadusta

Mentzerinkatu. Itälaitaan oli tullut uusi *Aitakatu* ja etelänpuoleen *Torikatu* ja *Puusepänkatu* sekä Kirkonmäen laiteeseen lyhykäinen *Ämmänkatu*.

Vanha Raahen oli aina ahkeroinut merillä, eikä juuri ollut joutanut pitämään kovinkaan suurta lukua maallisista kulkukeinoistaan. Niinpä vielä parisatavuotisen kaupungin kadut olivat miltei samanlaisessa luonnontilassa kuin ensi aikojenkin uudiskylässä. Nurmettuneina, ruokkoamattomina kylänraitteina ne ojentuivat halki taloryhmien. Rattaiden pyörät olivat vain röykkyttäneet raitionsa keskikadulle ja jalankulkijat hiertäneet reuna-puoliin ruohottoman sileän polun. Mutta muuten oli koko katu

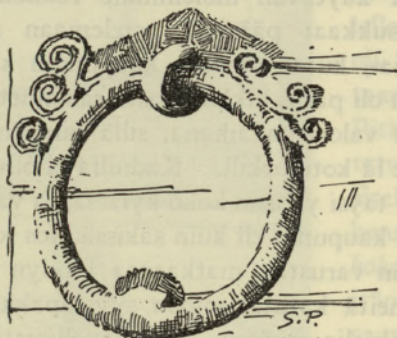
miltei samaa tasaista kenttää talorivistä toiseen, sillä katuojaisitakaan ei ollut paljon taikaa, vaan vesi useinkin sai etsiä tiensä mistä löysi. Katujen kulmiin oli vain pystytetty vankat puupölkkyt taikka kivipylväät, etteivät pitkät mastopuut, kun niitä kaupungin lävitse ajettiin, olisi kadulta toiselle kääntyäessä päässeet ruhjomaan talojen nurkkalautoitusta. Vasta 1850-luvulla jourettiin hiukan katutöihin: Isotori laskettiin kivillä, kivitettiin keskikaupungin katujakin, vieläpä laitettiin oikein kaupunkilaiskäytävät katuvieriin, tosin vain toiselle puolelle, paitsi Kirkkokadulle, joka sai käytävän molemmille reunoilleen. Ja silloin »meiän kylän» asukkaat pääsivät astelemaan asioillaan pitkin oikeita »rotuaareja», kuten ainakin kaupungin kansa.

Mutta Raahen oli paras liikkua vasta rakennetuilla kaupunginkäytävillään vain valoisana aikana, sillä pimeän yön tietämissä oli parasta pysyä lä kotinurkilla. Kaduilla ei ollut minkäänlaista valaistusta, vaan täysi yö asui koko kylässä, ja varsinkin rojuisina syyspimeinä pieni kaupunki eli kuin säkissä. Jos jollakulla oli asiaa naapuriin, sai hän varustaa matkaansa lyhdyn voidakseen kunnialla kulkea pimeitä katuja, joiden syysrapakoihin rattaatkin joskus vajosivat akselia myöten. Eikä tavallisesti pahimman yön tienoissa kaduilla juuri liikuttukaan. Jo yhdeksän aikana illalla Sarklinin ukko rumpusi kaupunkinsa yötiloilleen, eikä sen jälkeen enää monellakaan ollut asiaa kotiportin ulkopuolelle. Vain vanha palovartijaäijä jäi yksin katuja mittailemaan huudellen »kellolyönyttään».

Vasta 1870:n vaiheilla koitti viimein valkeus öisille kaduillekin. Katujen risteyksiin pystytettiin patsaat ja patsaiden nokkaan nostettiin öljylamppu. Alussa asetettiin vain kuusi, seitsemän lampua kaupungin keskimaille: Ahlqvistin nurkkaan, Heikki Montinin ja Lundbergin nurkkauksiin, »kistun» viereen ja Aspegrenin porttipieleen sekä Lackströmin ja Durchmanin nurkkiin. Nelikulmaisesta lasilyhdystään lamput tuijottivat pimeille kaduille neljään suuntaan, näyttäen tietä illan kulkijalle sekä antaen pienelle kaupungille vähän niinkuin suuremman tuntua. Vanhat eukot, Lampelan Maija ja Junntilan Maija, niitä hoitivat, päivällä täyttivät öljyllä ja illalla panivat tulen tuikuttamaan. Harvalukuiset kärryävät öljytuijut eivät kyllä saattaneet loihkia kovin suurta valkeutta, tihrusivathan vain patsaan nokassa kuin uninen silmä.

Mutta yhdessä vanhan palovartijan kanssa ne koettivat valvoa nukkuvaa kaupunkia ja räpyttivät tuttavallisesti silmäänsä vartija-
 äijälle, kun hän tuntihuutojaan hujautellen asteli ohitse. Ne oli-
 vatkin yöhuutajan kanssa ainoat yölliset eläjät: yksisilmäinen
 tuikuttaja sekä huutavan ääni. Monesti kyllä sattui joku tuiju
 kesken virkaansa väsymään ja nukahtamaan, ja joskus vanha
 tuntienhuutajakin väsähti, istahti katuvieren kivelle ja nukahti.

Ja silloin koko kaupunki nukkui.

S.P.
 WANNA
 portinkolkutin

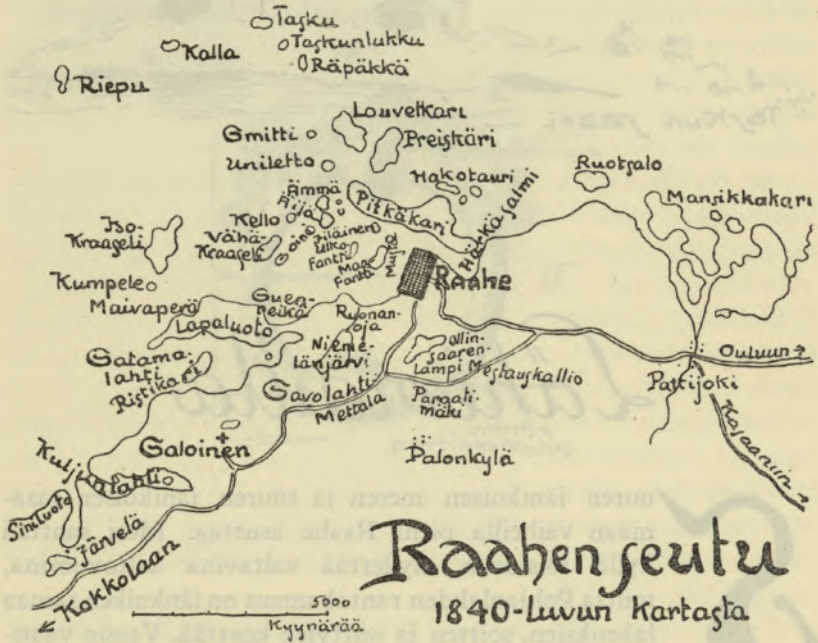

Lähimaillla

Suuren iänikuisen meren ja suuren iänikuisen tasamaan vaiheilla pieni Raahе asustaa. Meri saattaa kyllä toisinaan myllertää valtavana aaltovuorina, mutta Pohjanlahden rantakamara on iänkaiken samaa lakeuksien, soitten ja niittyjen kenttää. Varsin vaatimattomia ovat näiden tienoiden parhaatkin maannousut; vaaroja ja mäkiä kipuamaan tottunut ylimalainen niitä tuskin huomaisikaan. Raahen oma rautatie, ratisten ja kilkattaen alituista virttään: »Lap-pi, Top-pi, Rel-let-ti, Pat-ti-jo-ki, Raa-he!» ojentuu miltei lapinjänkien laajuisten soitten ja niittyjen halki, vähän vaihteeksi vain sivuten Ämmänmäkeä sekä lasketellen pitkää Santamäkeä. Tasaisia maita halkoo Raahen maantiekin. Pohjantietä tullen saa laskea pienen *Pietarinmäen*, Pattijoen nykyisen kirkkomäen, ja eteläntielle lähtien ponnistaa *Mettalanmäen* hyvänsuopaisen maannouseman. Samanlaisia hiljaisia kohoamia ovat kaupungin viereiset *Paavonperän* ja *Paratimäetkin*. Vain Saloisten mailla on vähän komeampia nousuja.

Tällaisen yksitoikkoisen maakamaran reunalla on merenkävijäin kaupunki.

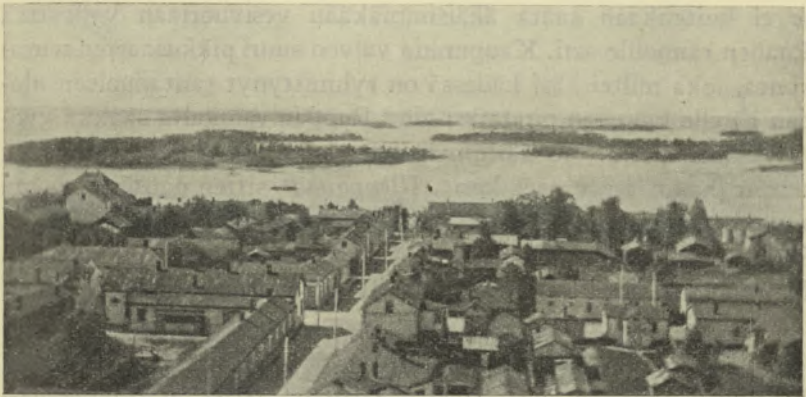
Entiseen aikaan asui näillä mailla vielä Hiisiäkin, kirkonvihollisia. Muuankin aikoi suunnattomalla kiviröykkiöllä rusentaa Saloisten vasta rakennetun ristinkirkon. Mutta helma repesi ja kivet remahtivat maahan, ja sama kivikasa nähdään vieläkin

Saloisten Hiidenkalliolla, maantien vieressä, Kuljunlahden itäpuolella. Mansikkakarriin jylhien rantakallioiden luolassa taas tiedetään asustaneen jättiläisiä. Hiidet lienevät kyllä jo jotenkin vähiin hävinneet ristillisen Saloisten mäkimailta, jossa jo seitsemättäsataa vuotta on kirkonkellokin kajahdellut, eikä Mansikkakarriin kalliolla ole enää pitkiin aikoihin nähty jatulien kansaa. Kaupungin ristirahvas uskaltaa kyllä jo tehdä retkiä jättiläisten luolamaahan, ja Hiidenkalliolla nuori Saloinen viettää kokkojuhliansa.

Mutta kaupungin lähistöllä, hautausmaan takana, metsätien vieressä, on synkkä Mestauskallio, missä entiseen aikaan toimi-

tettiin kamalat kaulankatkaisut. Surkean lopun saaneiden henget jäivät männikköön pitkiksi ajoiksi rauhattomina harhailemaan, niin että vielä viime aikoinakin on niillä main nähty vaikka minkälaisia kyöpeleitä sekä kuultu kovaa toraa ja pauhaamista. Karjaluotoskakin oli kerran säikäytetty melkein taidottomaksi, ja Mäkelän Eera sekä Oravan Matti saivat lähimetsässä tuntikauden turhaan ampua paukuttaa samaa metsoa.

*Raahen rantapuoli ja rantasaaristo kirkon tornista katsottuna.
Poikkikatu, Cortenkatu.*

On tässä samalla metsätiellä ennen nähty liikuskelevan kaunis »fröökynäkin». Kesäiltasin auringon juuri laskeutuessa on metsästä astunut pitkä, mustapukuinen, valkeahuivinen nainen, liidellyt hiljalleen pitkin tietä ja sitten taas kadonnut metsään. Kuka hän lienee ollut ja minkätähden hänen pitää metsässä liikkua, ei oikein tiedetä, mutta läheisen *Fröökynänmäen* punaisessa pikku talossa sanotaan ennen jonkun aatelisneidin asustaneen. Sanoivatpa jotkut kuulleensa, että neiti olisi tapettu ja kätkeyty kiven alle.

Muinaiselle markkinapaikalle ja vanhan Sataman maille, suureen, lankkutapuleilla täytettyyn *Lapaluotoon*, vie kaupungin tie yli matalan *Pikimäen*, yli pienen *Ruonanojan* sekä ohitse entisen *Laivavarvin* ja monilukuisten »kesämajojen». Meren rantaa tie noudattaa ja kulkee merta katsellen. *Suenreiässä* käy taas meri katselemaan maantietä, sillä vanhan Satamalahden pitkä mutkit-

televa perukka kiertyy toiseltakin puolen aivan tien äärelle. Siinä onkin matala maa, ja entiseen aikaan merivesi pitikin vapaan kulkunsa loiskien Satamalahdesta ympäritse Suenreikään. Saarena oli silloin nykyisten satamalahden alue. *Maivaperässä* oli »luusitupa», *Virpiperässä* vanha Virven äijä pyyteli kalaa, ja Lapaluoto ynnä koko saarimaa oli mustana kuusikkona, jossa puuta sekä seisoi pystyssä että makasi maassa.

Vaikka valtava selkämeri kuinka mahtavana möyryäisikin, se ei kuitenkaan saata äkäsimpiäkään vesivuoriaan vyöryttää Raahen rannoille asti. Kaupunkia valvoo suuri pikkusaarten seurakunta, joka miltei käsi kädessä on ryhmittynyt rantapuoleen ulpan äärelle lyömään pirstoiksi aina Ruotsin rannoilta saakka vyöryviä valtameriä. Jo äärimmäisinä meren selällä seisovat vedenalaisin puolin asettuneet karit, *Ulkopauhat*, sitten nousevat meren aavaa vastaan pienet äkäiset avopäiset saarenuotat: *Tasku*, *Kalla*, *Riepu* ja *Pimiä*, Taskulla vielä vierustoverinaan pikkuruinen *Taskunlukku*, joka vetisellä kivikolla, *Avaimella*, käy kiinni isäntänsä. Rannempana on jo vahvempi vartioväki, *Pitkänkarin* takaa alkaen Lapaluodon nokkaan saakka: *Preiskäri* Kuoharinokkineen ja *Louvetkari*, *Smitti*, *Uniletto*, *Kello* ja *Maapauhat*, *Iso-Kraaseli* ja pieni *Kumpeleen* saari yli satavuotisine »pookeineen». Sitten vielä viimeisinä myrskyjen murtajina lähinnä rantaa pieni *Soini*, isommat *Äijä* ja *Ämmä* ja *Ämmänklippi* ynnä *Maijanpauha*, *Vähä-Kraaseli*, *Ulko-Fantti* ja *Iiläinen* sekä *Maa-Fantti* ja *Musta*, vieläpä *Puluvärkki* ja *Pietankivi*. Aavalla pohjanpuolella murtavat Siikajoen Tavosta tulevia merenvoimia myöskin *Mikonkari*, *Ruotsalo* ja *Koninkari*, *Vasikanpää*, *Kusiininkivikot* sekä *Hakotauri*.

Muinaisina hyvinä päivinä pieni Raahen meren kanssa paljoa läheisemmässä yhteydessä kuin nykyään. Meri ulottui kaupungin rantaan asti niin syvästi, että isotkin laivat saattoivat purjehtia suolalasteineen kauppatorin laitaan makasiinien luo ja Puluvärkin suola-aitalle sekä Maa-Fantille, jonka rannalla oli aikoinaan kolmattakymmentä aittaa. Ja kaupungin ensimmäisillä vuosikymmenillä meri kävi ympäri kyläniemen, niin että vain kapea kannas yhdisti niemen mantereeseen. Silloin Pitkänkari, Iiläinen ja monet muutkin niemet olivat vielä erillisinä saarina, samoin useat isohkot saaret kahtena, kolmenakin pikkuluotona ja

muutamat saarenaihelmat asuivat umpipäässä, ollen vasta aaltojen alta nousemassa. Ovatpa vielä vanhat kalaäijätkin poikavarsoina ollessaan soudelleet *Härkäsalmea* ympäri Pitkänkarin, *Holminkankaan* ohitse *Kylmäänlahteen* sekä laskeneet isolla täysilastisella pauhapaatilla Mustan ja Maa-Fantin välistä salmea. Ja vanhan-vanhaan aikaan oli isoilla laivoillakin purjehdittu Härkäsalmen kautta, jopa sanotaan ennen muutaman laivan hukku-

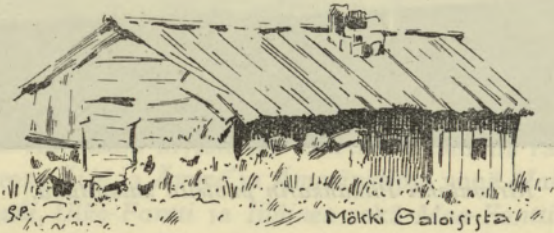

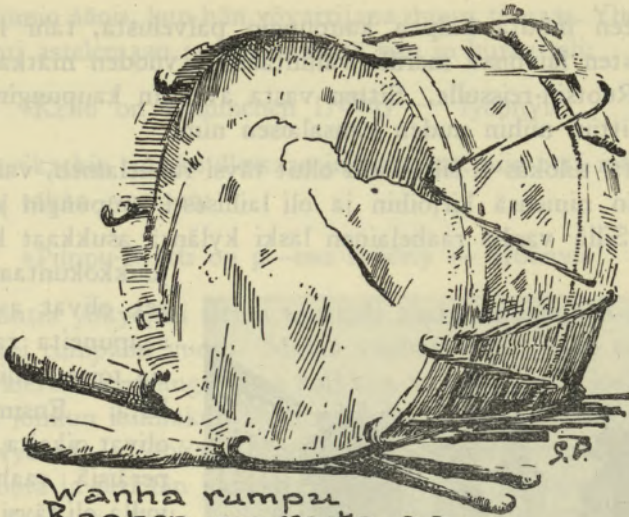
Kirkonlahti Pitkänkarin puolelta katsottuna.

neenkin Härkäsalmeen. Kauppaneuvos Fredrik Soveliuksen papereista löydämme merkinnän: »V. 1742 purjehti isoisä isäni kanssa läpi Härkäsalmen, joka on Pitkänkarin pohjoispuolella». Kirkonlahdesta kraatari Sundberg veti ennen nuotta saaden ahvenia sekä suolakalaksi että keittokattilaansa, ja lahden rannalla, *Karvarinniemessä*, oli nahkuri Karlundilla sekä venevalkamansa että nahkojen virutuspaikka. Vastaisella rannalla taas, *Kiviniemessä*, pitivät kalaveneitään Kallion, Sundströmin ja Järvelinin äijät. Muistavat nykyiset vanhat senkin, kun Ollinsaaren ja kaupungin välillä, Yrityksenperän perällä, oli suuri *Ollinsaaren* lammikko, missä nyt vain oja juoksee tien poikki. Muistavatpa vanhat vielä senkin, kun *Sovionperää* soudeltiin veneillä aina Brahenkadun varrelle, lähelle Kauppilan mummun mökinportaita, ja raatihuoneen seutu oli aivan merenä, »eikä plaanaa ollut ollenkaan».

Mutta maa nousee ja meri pakenee niin että kuiva näkyy, ja vanha Raahe jää yhä kauemmas kuivalle. Härkäsalmi on jo hävinnyt ja Pitkäkari on tarttunut mantereeseen, Iiläinen Perkisen veljeksineen on iskeytynyt Pitkänkarin kylkeen, ja Kirkonlahti kutistunut matalaksi lätäköksi jättäen jälkeensä kaupungin karjalle rehevän *Lehmirannan* ja *Märjännyksen*, *Durkholman* ja *Krokhholman* pellot sekä kivisen *Vihastenkarin* tuulimyllyjen kentäksi. Sovionperäkin kuivui vähitellen, niin että sen reunaan viimein saatiin raatihuoneen sija, ja koko vesiperukka »Engesmannikesän» jälkeen hätäaputöinä »fyllättiin» ja istutettiin komeaksi Raatihuoneen puistoksi. Risuja ja mutaa ja hiekkaa vain lyötiin rapakkoon ja koko kaupungin väellä, miehissä ja naisissa, tehtiin työtä, lastenkin kiskoessa risukuormia ja saadessa kolme kopeekkaa kelkallisesta.

Entinen Sovionperä nähdään nyt enää vain vanhoissa kartoissa.

Wanha rumpu
Raahen museosta ~ ~ ~

Järjestyksenpito

Syvä järjestys, hyvät tavat ja kristillinen meno piti olla kunniallisessa kaupungissa. Näitä koetti pieni Raahenkin noudattaa valtapiirissään. Jo parisataa vuotta oli rantakylän asukasta totutettu elämään kaupunkilaisittain, niin että hän sentään jo vähillä ohjauksilla osaisikin käydä ulos ja sisälle niinkuin kunniallisen kaupunkilaisen tulee.

Syrjäinen, omissa oloissaan elävä rantakaupunki piti tarkkaa lukua kansalaisistaan, eikä laskenut alammaiseksensa ketä tahansa maailman kiertäjää taikka korvesta tulijaa. Tulliaidan sisäpuolelle päästettiin vain sellaiset pyrkijät, jotka ottivat ensin pari vuotta marssiakseen palovartijana kaupungin öisiä katuja, tahi

tehdäkseen muuta halpaa kaupungin palvelusta, tahi lähtivät raahelaisten laivoissa merille vähintäänkin vuoden matkalle tahi parille Ruotsin-reissulle. Sitten vasta avattiin kaupungin kirjat ja merkittiin niihin uuden kansalaisen nimi.

Mutta tulokas ei silti vielä ollut täysi raahelainen, vaikka oli saanutkin nimensä kirjoihin ja oli laillisesti kaupungin kansaan luettu. Sillä vanha raahelainen laski kylänsä asukkaat kahteen

Raahen Kirkkokatua 1870-luvulla.

joukkokuntaan: toiset olivat avojaloin saapuneita raahelaisia, toiset tullista tulleita. Ensimmäiset olivat oikeita, syntyperäisiä raahelaisia, joilla oli täysi kansalaisluottamus tässä pienessä yhteiskunnassa, mutta jälkimmäiset taas semmoisia hiukan epäilyttäviä olioita, joille kunnan kaupunkilainen ei saattanut tunnustaa täyttä tasa-arvoa. Saattoipa kestää vuosikymmeniä, ennenkuin tullista tullut muukalainen oli voittanut ihmisten mielisuosion, niin että »meiän kylä» tunnusti hänet omakseen. Hyvin helposti vanha raahelainen katsellessaan tullista tulleiden joukkoa saattoi sanoa:

— Aivan monguulilaisia . . . eikä kettään avojalkasta raahelaista . . . mitä lienevät pööveleitä.

Yövärtijan, »pränvahin», toimi olikin omiaan vasta kaupunkiin tulleille maanjusseille: oppivathan siinä tuntemaan kaupunkia ja samalla näkemään, että kaupungissa eletään kaupungin tavalla. Muuten kun Raahen pani omia miehiään yökulkijoiksi, se pisti siihen virkaan sellaisia vaareja, jotka eivät juuri muuhun kelvanneet, Piippu-Matteja, Nikola-äijjiä ja sen semmoisia, kunhan vain äijästä ääni lähti.

Piippu-Matista eli *Maunulan Matista*, joka asusteli ensin Reiponkadulla, sitten ulkona Aittaniemen luona pikku mökissä, läh-

joukkokuntaan: toiset olivat avojaloin saapuneita raahelaisia, toiset tullista tulleita. Ensimmäiset olivat oikeita, syntyperäisiä raahelaisia, joilla oli täysi kansalaisluottamus tässä pienessä yhteiskunnassa, mutta jälkimmäiset taas semmoisia hiukan epäilyttäviä olioita, joille kun-

tikin »komia ääni», kun hän yövartijana »huusi tiimaa». Yhdeksältä äijä lähti astelemaan ja kymmeneltä hän jo hujautteli:

»Kello on kymmenen lyööny — lyööny!»

Poikakurikatkin sitä kuullessaan innostuivat, niin että messusivat nurkan takaa vastaan:

»Piippu-Matti on p—nsa syööny — syööny!»

Joka tuntia yökyöpeli sitten tuuttaili aina aamuneljään asti, jolloin alkoi rumpalin vuoro. Mutta vanhat vaarit eivät tahtoneet jaksaa kiertää kaupungin joka kolkkaa, vaan pyysivät joskus puolestaan jonkun kulmakuntalaisen omalla nurkallaan parkaisemaan kellon lyönnin. *Vitolinin Mattikin*, jolla nuorempana »oli sitten hyvä mölä ja pitkään juokseva ääni ja hyvät lauluputket», veteli Katinhännän nurkalla ja joskus ollessaan iltakävelyllä Uudessa-kaupungissa kymmenlyöntiä, niin että kuului yli kaupungin. Silloisella palovartijalla, *Talle-Jaakolla*, olikin kovin huono rinta ja raskas äänenkulku, niin että hän hyvin tarvitsikin apunaan nuoremman vahvaa »mölää».

Mutta jo ennenkuin palovartija aloitti öisen vaelluksensa, kiersi toinen paljoa arvokkaampi virkamies koko kaupungin. Kello yhdeksän lähti »trumpari», *Sarklinin Matti*, vanha merimies, rumpuaan pärryttäen Isoltatorilta astelemaan ympäri kaupunkia, ja silloin kunnan kylä rupesi hankkiutumaan yötiloilleen. Kun »iltatrumpu» kuului, tuli kaduilla leikkiville lapsillekin kiire; paikalla he lähtivät piristämään kotiin. Niitä, jotka jäivät kaduille sivu kymmenen, yövartija äkäisenä hääteli pois. Mutta vaikka Sarklinin ukko rumpasikin kaupungin aikaiseen yölepoon, ei äijä kyllä kauan antanut kansansa vedellä aamu-unia. Vanha Raahe tiesi:

»Illan virkku, aamun torkku,
se tapa talon hävittää.
Illan torkku, aamun virkku,
se tapa talon pitää».

Ja tämän tiesi vanha rumpalikin. Siksipä hän jo neljän aikana aamulla asteli Isolletorille lähtien sieltä rumpuaan pömisyttäen taas kiertelemään kaupunkia. Sarklinin iso, köykkyselkäinen äijä

olikin »mainio trumpaamaan». Joku vanha sotaherra, mikä lienee kersantti ollut, oli hänet opettanut käyttämään kalikoitaan kuin paras sotarumpali. Niinpä Sarklin kalikoikin iltarumpuaan, että se milteipä »puhui»:

»Torille, torille
trumpun kans,
merelle, merelle
miekan kans».

Ja aamuvarkaisena taas jo unisilmissä saatiin kuulla, kun Isotori alkoi pömistä:

»Sutiputi, sutiputi,
sukkaan, kenkään,
aamulla varhain
vaate selkään».

Toisella mahdollilla Raahen rumpu soi kuin oululaisen *Holoperin* äijän, jonka kapine ei osannut sanoa sen viisaampaa kuin:

»Holoperin housut on
täynnä täitä, täynnä täitä,
suuria niinkuin puukonpäitä».

Hyvä musikantti oli myöskin *Häckmanin Matti*, joka Sarklinin jälkeen hoiteli rumpalin virkaa, ollen jonkin aikaa palovartijana-kin, välitöikseen kivittäen kaupungin katuja. Matti oli ennen ollut ruotusotamiehenä, jopa oikein »kruunun hurnistina», ollen semmoinen mestari, että otti nuotin ja äänen vaikka kirvesvarresta. Matin eukkokin sitä kehuskeli: »Kyllä Matilla hyvä korva on, vaikkei se kuullut kirkonpaloa».

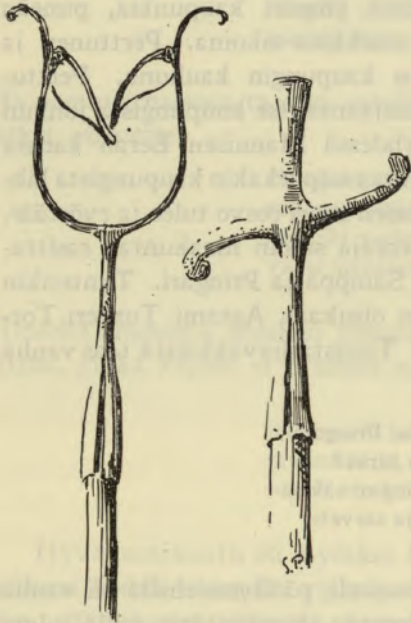
Paitsi ilta- ja aamusoittoa, piti rumpalin pärryttää vielä muutkin tärkeät asiat, »auksuunit», »pruutankastelut» sekä monet muut kaupungin kuulutukset. Yhdessä »tastienari» *Fredrik Holmqvistin* kanssa rumpali kulkea veivasi, ja joka kadun kulmassa ukot pysähtyivät, rumpali rupesi pömisyttämään, ja sitten tastienari komeasti paukutti tärkeän paperinsa. Markkinain alkaminenkin ilmoitettiin rummuttamalla, ja silloin oli »markkinarauha langennut sisään ja seisoi se pari, kolme päivää». Eikä kukaan saanut ruveta tekemään kauppoja ennen, kuin markkinarauha oli »langennut sisään».

Vaikka markkinarauha kaupunkiin julistettiin, piti silti vielä olla patrulli, joka yövartijan apuna kulki kadulla »sisäänlangennutta» rauhaa yllä pitämässä. Joka talosta vuoronperään täytyi miehen astua vartiioon, ja seitsemänkin miehen voimalla valettiin öisiä katuja. Varsinkin niihin aikoihin, jolloin kuulu Perttunen ja Mannisen Eera elivät parasta rosvokauttansa, liikkui vahva vartiosto monissa ryhmissä ympäri kaupunkia, pimeän syksyn öinä muulloinkin kuin markkina-aikoina. Perttunen ja Manninen kyllä olivatkin pienen kaupungin kauhuna. Perttunenkin joskus piilottelihe ja piti majaansa itse kaupungissa jonkun tunnetun mestarin hoivissa ja yhdessä Mannisen Eeran kanssa rosvoili ympäristöillä, niin että Eeran isäparkakin kaupungista lähtiessään pelkäsi, että »jos se Mannisen suuri rosvo tulee ja ryöstää». Oli kyllä vielä muitakin suuria voroja silloin maakuntaa rasittamassa: Tunterin Aatami, Näsiön Samppa ja Pringari. Tunterikin oli niin ylpeä, että kerskaili: »En olisikaan Aatami Tunteri Torniosta, jos siikajokisia pelkäisin». Toisista hyväkkäistä taas vanha laulu kertoi:

»Onko sulla, Pringari,
poronlihan tarve?
Näsiön Sampan säkisiä
on sorkat ja sarvet».

Vahvoissa aseissa vartioväki vaelteli, päällysmiehellä oli vanha sapeli ja muilla uroilla, millä pelottava »korskivääri», millä julma rautahaarukka, millä mitäkin ankaraa vehettä. Korskiväärinä oli seipään nenässä koukkusakarainen rautaristi, jolla saattoi sukkela lasti siepata vaikka ohitse yrittävän huijarin hevosta suitsipielistä kiinni, ja rautahaarukan jousikitaisella pihdillä voi taas tarttua pakoon juoksevan pahantekijän takakoipeen taikka niskaan. Kaduilta pyydystetty saalis vietiin sitten *kistuun*, poliisitupaan, joka punaiseksi maalattuna seisoi »kivirounion päällä», korkean lautaidan ympäröimänä, Isontorin laidassa, meren puolella, vastapäätä Langin taloa. Kistun päämiehenä oli »fiskaali Raami», pieni, lihava ukko, jonka komentoon kuului Piippu-Matti yövartijana sekä rumpali ja tilapäisesti vaeltava yöpatrulli. Muita poliiseja ei viskaalilla ollut komennettavana — eikä juuri tarvittukaan, sillä paljoa myöhemmin, kun saatiin varsinaisia poliiseja, oli heidän

miltei ainoana virkanaan pilkkoa kaupungin rakennuksissa tarvittavat polttopuut sekä lapioida lumi kaupungille kuuluvilta katuosilta. Paremman puuttessa muuan vanha viskaali-ukko keran otti ja komenteli itseään, hyppi ja temppuili keppi kädessä, tahtoen näyttää eräille ylioppilaille, »miten ennen äkserattiin».

Yövärtioston aseita: haarukkarauta ja korskivääri.

Toinen viskaali taas piti niin kovaa komentoa ja möykkettä kotonaan, että kaupunki antoi luvan varvari Pyhälälle puuttua asiaan, jopa kerran itse perkelekin sai luvan ja heti lähti lennättämään viskaalia Isollevainiolle Yrityksenperälle, niin että tohina vain kuului sekä miesparan hätääntynyt huuto:

— Herra kulta . . . herra kulta . . . ömt tprym tprym . . .

Kistussa säilytettiin pelottavia vankien vehkeitä: »hanskluvia», »kaularautoja», »kafelirautoja» ja »kankipultteja». Ja kartanolla tönötti kamala kaakinpuu, kaikkien pahantekijäin kauhu. Silloin tällöin viskaali pani siinä toimeen sellaiset pieksäjäiset, että ulvonta kuului aidan toisellekin puolelle.

Silti kyllä Raahel asteli aidan sisäpuolelle toimitusta äärestä katsomaan. Matti August Soveliuskin asteli kerran ohitse, ja kun näki, että patruunia ja porvareita, kapteeneja ja kaikkia oli katso-massa pieksämistä, pysähtyi ja sanoi:

— Siinä pikku rosvoa piiskataan ja isot katsoo päältä.

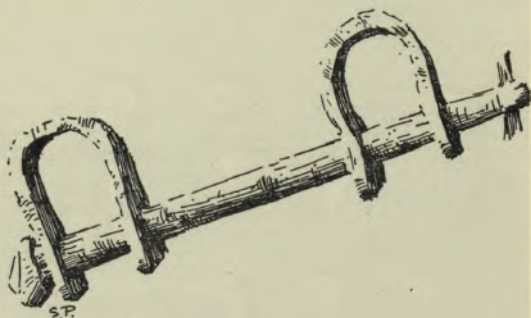
Muuatta pyhäjokista naistakin, Järvi-Kreetaa, kistun paalussa kerran vitsottiin. Eukko rukka oli joskus erehtynyt niin, että oli pannut omat sukkansa vieraan lehmän jalkoihin ja taluttanut sen navettaansa. Siitä oli Kreetaa kiusattu Härkätorin paalussa

rautakytkyt kaulassa ja lypsinkiulu kädessä kansan kummana, kunnes oli lopuksi pieksetty kaakinpuussa.

»Piiskurina» oli entiseen aikaan *Perkkauksen Jussi*, »Keera-Junnu», joka sai virkanimensä silloin, kun joutui vitsomaan muuatta tuttuansa, naishenkilöä, joka pyyteli pieksäjänsä:

— Kära Junnu, slå inte så hårt!¹⁾

Samalla Keera-Junnulla, pikku äijällä, oli muitakin yhtä suuria virkoja kuin ankara piiskurin toimi. Äijä asui Palonkylässä pienessä turvemökissä, jota sanottiin »Hoviksi», ja sinne kaupunkilaiset saattelivat vanhat koiransa ja kissansa Junnun tapettaviksi. Vanhat hevoskonitkin Keera nuijasi hengiltä ja nytki. Vitsaköydellä vaari vain hirtteli koiria ja kissoja, ja toisinaan kävi työ niin kömpelösti, että elukat pääsivät karkaamaan kesken parasta hirttämistä.

Kankipullti Raahen kistusta.

Piiskurina oli sitten myöskin vanha yökyöpeli, Piippu-Matti, joka roiski monta selkää verille, mutta viimein joutui — äijäpaha kähvelteli vaatetavaraa raahelaisten kesämajoista — ukon oma nahka kaakinpuuhun. Häckmanin Matti vuorostaan otti viran, ropsien kaima-parkaansa kaakissa, joka silloin oli kaupungin laidassa, Isollavainiolla, nykyisen Palokunnan talon séuduilla.

Oikeutta istui ja jakoi kaupungin »pormestari ja raati». Raati-miehiksi pani Raahe parhaat ja arvokkaimmat porvarinsa ja mestarinsa. Ne olivatkin jo oikein arvoherroja maakunnan lautamiesten rinnalla, vaikkakin Saloisten Hakalan isäntä piti virkaa niin kunnianarvoisena, että meni heti kapakkaan ottamaan hyvät ryypyt ja julistamaan, että hänet on nyt nostettu erinomaiseksi lautamieheksi. Hyvä virkahan se oli, niinkuin raatimiehenkin,

¹⁾ Rakas Junnu, älä lyö niin kovasti.

olipa joskus niin rasittava, että tahtoi heikon miehen uuvuttaa. Kauppias Lauraeuskin istuessaan raatimiehen tuolilla, pitkissä, hiljaisissa jutunjauhamisissa uupui ja nukahti. Mutta kun ukko tyrkättiin päätöstä tekemään, oli hänellä heti valmis:

— Bifalles, bifalles!¹⁾

Asui Raahessa entiseen aikaan »herassöötinki ja ritari» Zachris

Vanhan Raahen raati 1860-luvulla: J. S. Lundberg, I. Gellman, K. Gyllberg, K. Hilden (pormestari), C. A. Hårdh, J. Montin.

Alopaeus, Saloisten kihlakunnan korkea oikeuden valvoja. Tuomari omisti Similän talon Mettalassa, ja pestatessaan sinne renkejä hän lupasi:

— Minä annan puuron leivän kanssa, mutta meidän talossa pitää olla työssä rumpusta rumppuun.

Kaupungissa *Alopaeus* asui Rantakadulla, Cortenkadun kulmassa vanhassa talossa, joka vieläkin on pystyssä. Läheistä rantaa sanotaan yhäkin joskus »*Alopaeuksen rannaksi*». Mutta ennen, 1700-luvulla, oli samalla paikalla asunut kauppias *Petter Richard*, ja rantaa oli sanottu »*Rikartin rannaksi*».

¹⁾ Hyväksytään, hyväksytään.

Yhteisvoimin pieni kaupunki ponnisteli ja teki yhteiset työnsä. Niinpä kaikki kaupungin tiet korjattiin ja hiekoitettiin sekä uudet tiet laitettiin »taksvärkillä». Pantiin vain »kapula» kiertämään, milloin oli työmaalle saavuttava. Mies talosta piti olla työssä, ja isoista porvareista mies ja hevonen. Mutta jos talosta mies oli merellä, voi tilalle

astua nainen, ellei tahdottu palkata vierasta miestä. Hevosmiehet vetivät soraa, hevosettomat sitä levittivät ja muuten kohentelivat tietä. Syksyisin vedätettiin Preiskäristä soraa Härkätorille kasaan Eteläntietä varten, mutta Pohjantien hiekka otettiin Antinkankaasta. Tällä tavalla koko kaupungin väellä rakennettiin 1843 silta Kirkonlahden ylitse Pitkänkarin puolelle sekä taas 1850:n vaiheilla laitettiin Pitkänkarin tietä. Mutta Kopsantietä, joka porvari-

en peltojen ja niittyjen kautta vei Kopsankylää kohden, tekivät porvarit omin voimin Koskenkorvan »krintille» asti. Samoin patruunit yksinään 1861 rakentelivat käytävää Paavonperän mäeltä laivaveistämölle.

Kaupungin järjestys piti olla kaupungin teilläkin. Tulliportit olivat rajana, ennenkuin tultiin kaupungin puolelle. Pohjantulli oli Fredriksbergin takana, Eteläntulli ennen Mettalanmäkeä.

Jäämpäkin Kaisa Lapaluodon tien portinvartijana.

Kummallakin tulliportin »krintillä» istuskeli pikku kopperossa »krintivahtina» vanha vaari taikka muori.

Yhteistyöllä aikoinaan laitettiin Sovionperäkin komeaksi puistoksi, yhteisin voimin nostettiin tulliherra Brunoulta 1865 ostettu keskeneräinen talo Sovionperän reunalla, Rantakadun varrella, komeaksi raatihuoneeksi. Kahden laivan väellä raatihuonetta kiilattiin ylöskin, Fellmanin varvista vain miehet komennettiin.

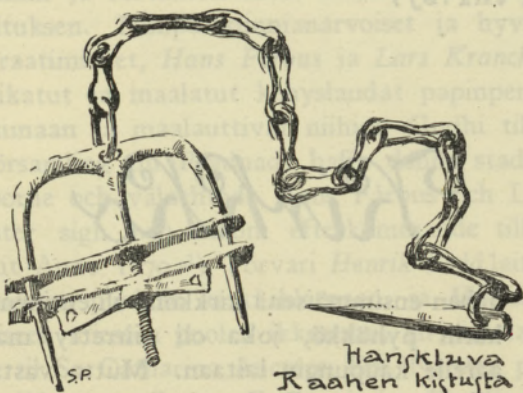

Raahen raatihuone.

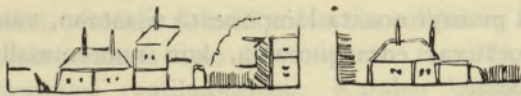
Ja kun raatihuoneen seiinä rapattiin, niin poikakurikat Soveliuksen pirtissä vuoleskelivat nelikulmaisia pikku nappuloita viidestä kopeekasta kapallisen. Niitä napsittiin seinään, ettei rappaus karisisi alas.

Kapula pantiin kiireesti kiertämään silloinkin, kun kaupungissa sattui tuli pääsemään valloilleen. Myöskin vartiomies juoksi pitkän katuja puuräikkää päristäen, ja kaikkein suurimmassa ahdistuksessa hyökättiin Kirkonmäelle tapuliin soittamaan hätäkelloa. Mutta silloin kun kirkonkelloihin käytiin, piti olla jo toinen paikka, sillä kelloihin ei saanut mennä koskemaan syyttä eikä pikku syys-täkään. Koko kylä miehissä ja naisissa, ja varsinkin naisissa silloin, kun enin osa miehiä oli merillä, riensi valkeanvaaraa sammuttamaan, oli sitten yö taikka päivä. Kuka kaappasi käteensä

ämpäriä, kuka kiulua, palohakaa, kuka mitäkin asetta, juosten palopaikalle. Siellä toiset kantoivat vettä, toiset käyttivät palo-ruiskua ja tekivät ken mitäkin. Vanhat mummu-raukat, joiden oli yksin yösydännäkin pitänyt nousta lämpöisestä sijastaan, vain seisoivat sivulla ja koettivat edes siunailla, kun nuoremmalla väellä ei ollut siihen aikaa.

Hänkkluva
Raahen kiistusta

Raahen kirkon geutua
Kartasta v. 1659

Kirkko

Raahen ensimmäisenä kirkkona oli entinen pieni Ristikarin pyhäkkö, joka oli siirretty markkinatorin äärelle kaupungin laitaan. Mutta vasta perustuksilleen noussut Raahen ei tyytynyt kauan vanhaan Ristikarin saarnapirttiin, vaan ryhtyi heti rakentamaan uutta isompaa ja komeampaa temppeliä. Toimekas Kemi-Heikki, »Mukali muorin äidinisä», vedätti heti asian aluksi ensimmäisen hirren kirkkomäelle, ja yhteisin voimin nuori rantaravio ahersi, niin että jo 1650-luvulla kohosi kylän koillisella kulmalla, katajikkomäellä, uusi temppeli. Se oli kolmattakymmentä syltä pitkä, lähes kahdeksaa leveä ja neljäätoista korkea, jyrkkäkattoinen puukirkko, jonka länsipäädyssä seiso i terävähuippuinen torni ylentäen kärkensä 87 kyynärää korkealle.

Tästä harmaaseinäisestä temppelistä tuli pian koko kaupungin rakastama ja palvoma taivaan Herran palvontapaikka. Kylän parhaat porvarit kantoivat sille lahjojansa ja koristivat sitä kilvan. Itse kaupungin isä, Brahe-kreivi, lähetti Ruotsin tammea kirkon koristuksiin, kreivillisten vaakunain kehyksiin sekä kreivillisiin kirkonpenkkeihinsä, lahjoittipa vielä hyvän ja tarpeellisen kirkonkellonkin. Pormestari Corte taas teetti taitavalla kuvanveistäjällä, *Michael Baltilla*, kauniin saarnatuolin, sekä nuoremalla *Michael Baltilla* muita kirkon kaunistuksia. Niinpä Corte

laitatti komean muistotaulun, epitaphionin, itsestään ja omaisistaan, ja asetti taulun kirkon kuoriin. Lahjoittipa Corte kirkolle soittokoneenkin, pienet posetiiviurut, jotka asetettiin korkealle parvekkeelle lehterin yläpuolelle. Sitten muut hyvät porvarit ja arvonmiehet kykynsä mukaan koettivat kaunistaa nuorta kirkkoaan lahjoittaen kuka mitäkin: kynttiläkrunuja, maalauksia, apostolien ja enkelien kuvia sekä kaikenlaisia koristeveistoksia. Muistotauluihin ja seinäkoristeisiin lahjoittajat »pränttäyttivät» muistokirjoituksen. Niinpä kunnianarvoiset ja hyvin arvokkaat kaupungin raatimiehet, *Hans Forbus* ja *Lars Kranck* laitattivat kauniisti leikatut ja maalatut kehyslaudat papinpenkin takana olevaan ikkunaan ja maalauttivat niihin: »Gudhi till Ähra och hans H. Församling till Prydnadt haffa denne stads Rådman dhee Ehreborne och välachtade Hans Fårbus och Lars Kranck denne fönster sigh och sinom efterkommande till Åminnelse ståffera låtit Anno 1670.»¹⁾ Porvari *Henrik Gråå* laitatti koristekehukset miesten puolelle keski-ikkunaan, ja *Mikkel Sovio* vaimoineen toiseen miesten puolen ikkunaan, kirjoituttaen tauluun: »Michel: Bertil So Catharina Aucters: D:». Naisten puolen ikkunoita koristelivat samalla tavalla raatimies *Henrik Forbus* sekä porvari *Tammelander*, jonka muistomerkissä luetaan: »Johan: Michelson Annah: Corte.»

Hyvin mieluista sitten olikin rantakorpeen rakennetun uudiskaupungin kansan astua omatekoiseen pyhään sunnuntaipirttiinsä. Sen tornissa isä-kreivin »kaunis ja ihana kirkonkello» kutsuen kumarteli, sen seiniltä tervehtivät monet tutut taulut ja veistokset kauniine kirjoituksineen, ja ylhäältä kattoparvelta kaikui ihana soitto, kun urkuri *Zacharias Palm* käytteli pormestarin lahjoittamaa posetiivia. Niin hyvännäköinen oli pienen kaupungin kirkko, kauniisti koristeltu ja huolellisesti laitettu, että itse piispa Gezelius oli siihen tyytyväinen ja kehui sitä koko sen paikkakunnan kauneimmaksi kirkoksi. Ja hyvät kylänmiehet itse pitivät temppeliänsä kaikkein kauneimpana, ainakin parhaana koko Pohjanmaalla.

¹⁾ Jumalalle kunniaksi ja hänen P. Seurakunnallensa kaunistukseksi ovat tämän kaupungin raatimiehet, kunnianarvoiset ja hyvin arvokkaat *Hans Fårbus* ja *Lars Kranck* antaneet reunustaa tämän ikkunan itselleen ja jälkeentulevaisillensa muistoksi. Vuonna 1760.

Ahkerasti kyläläiset varustivat kirkkoaan edelleenkin ja kantoivat sen kunnioiksi hyviensä. Uudet oikeat urut saatiin jo 1689, ja aina tuontuostakin muistettiin milloin mitäkin laitella ja varustaa, jopa kerran koko temppeli vedeltiin ulkoa tervalla. Surkeana Isonvihan aikana vihavenäläinen kyllä kovin häpäisi ja

Raahen vanha kirkko.

raastoi raahelaisten pyhää huonetta ja turmeli sen kauniin sisustan, särkien m. m. urutkin aivan kelpaamattomiksi. Mutta rauhan tultua Raahen koteutunut kansa vähitellen pani vanhan temppelinsä kuvineen ja muistotauluineen uudelleen kuntoon, vaikka kotikylälle saapuessaan saikin kauhukseen nähdä, kuinka oli »kirkko ja jäljellä olevat rakennukset enimmäkseen täynnä vihollisen hevosten lantaa, huonosta hoidosta sotavuosina rappeutuneina, lintujen pesinä ja käärmeitten koloina». Rupesipa Raahe pian entiseen hyvään tapansa kaunistamaan ja rikastuttamaan kirkkoa uusilla esineillä, seinälamputilla, veistokuvilla ja

seinätauluilla. Freitagit, Öhrnit, Juneliukset, Soveliukset, Lacket, Hemmit, Äijälät ja Monkkaset tuovat uhrinsa pyhäkköön. Nähtiin kirkossa vielä oikealla seinällä kirkkoherra *Martinus Peitziuksen* merkillinen muistotaulu, jonka Peitzius vaimoineen oli maalauttanut »Jumalan kunniaksi ja Raahen kirkon kaunistukseksi». Isossa taulussa kuvattiin Martti-herra emäntineen kolmitoistaisen lapsilauman keskellä rukoilemassa Kristusta, suuren kaiman, Martti Lutherin, seisossa toimitusta katsomassa.

Tällaisena isien tempelinä vanha kirkko seisoi omalla lujalla pohjallaan vielä nykyisten vanhojen parhaina päivinä. Se oli kasvanut yhdessä vanhan kaupungin kanssa, ja sen kanssa ja sen hoidossa olivat kaikki oikeat raahelaiset kasvaneet ja varttuneet.

Siksi sitä oikea raahelainen rakastikin ja suurella hartaudella astui sen pyhään suojaan sekä yhtä suurella ihastuksella kuin entisetkin eläjät ylensi katseensa monilukuisten kuvien puoleen.

Pyhät kuvat olivatkin vanhan kirkon ominaisimpia koristuksia. Kaunis ja merkillinen oli kyllä saarnatuolikin, ettei »niin kaunista näe misään», se kun oli leikattu ja koverreltu hyvin monisärmäiseksi ja moniruuksiseksi. Mutta veistokuvat sittenkin vetivät puoleensa hartaimman katseen. Niitä oli ympäri siniä, »puusiipisiä enkelinkuvia ja raamatullisia miehiä ja apostoleita ja Neitsyt Maarioita ja Lutheeruksia ja Johanneksia ja sellainen Pietarikin, jolla oli käesä kaksi kalaa». Sitten oli vielä veistotauluja seinillä sekä kaikenlaisia »naamakatteja», lankunpaloista veistettyjä kuvia, jotka esittivät ihmisnaamaa leukaa myöten. Niitä oli kaikkien penkkien päissäkin, ja toiset niistä

Raahen vanhan kirkon veistoksia ja seinämaalauksia. Raahen museo.

mulkoilivat silmiään ja venyttivät suunsa hirveän suureksi, toiset taas muuten irvistelivät, toiset esiintyivät sarvipäisinä kyöpeleinä taikka partanaamaisina paholaisina. Akkunanieletkin ja kamanat olivat kuvia täynnä, kukkoja ja lohikäärmeitä sekä kaikenkaltaisia kummia koukeroita ja koverruksia. Kaikki veistokuvat, koristukset ja muut oli aikoinaan maalattu monenvärisiksi, punaisiksi, sinisiksi, viheriäisiksi, valkoisiksi, mutta vuosien vierieässä oli värikäs loisto himmentynyt ja saanut hiljaisen vaisun iltahohteen.

Hartaina ja asiantuntijoina vanhat merenkävijät katselivat pientä laivaa, joka kiikkui kirkonkatossa. Se toi meriläisen mieleen vaellukset maailman merillä, ja vanhalle harmaapäälle se muistutti, että epävakaisella elämän merellä ihmisparka purjehtii silloinkin, kun liikkuu kovalla maakamaralla. Laivan runkopuu oli tuotu »Stockholmin Skäristä»; entinen Burmanin ukko sen oli tuonut ja vähän jo veistellyt sitä mallilleen, ja Montinin kapteeni oli sitten tehnyt sen valmiiksi. Laiva oli oikein »täysirikinen fregatti», jopa kuin vanha sotalaiva kahta puolta kanuunoilla aseistettu. Merimiehet katselivat ja ihailivat laivaa, mutta vanha Jupelli, laivantimperi ja suuri juopottelija, katseli kirkon ihmiskuvia ja naamakatteja, katseli ja painoi mieleensä, niin että saattoi sitten sopivassa tilaisuudessa sanoa ärisevälle eukolleen:

— Otta sine kirkkoseinästä yks' nakti mees . . . se ei söö eikä joo, mutta ei kans' töötä teke.

Jumalan suuri päivä pääsi kirkkoon ikkunoista, jotka oli lyijyristikoilla ositeltu pikku ruutuihin kuin sataisiksi verkon silmiksi. Mutta kun illoin taikka jouluaamun pimeöissä mentiin kirkkoon, säteili ihana valkeus satalukuisista kynttiläkruunujen lepattavista liekeistä sädehtien kruunujen tuhansissa lasihelyissä. Kirkkaina kimaltelivat monet lasi- ja messinkikruunut. Alttarin kohdalla riippui suuri »Frouvasväen yhtiön klasikruunu», johon mahtui 40 kynttilää, sitten oli vielä kolme Möllerien antamaa kruunua, joihin sopi tusina kuhunkin, sekä kaksi pientä Leufstadiusten lasikruunua, toinen kahdeksalle, toinen kuudelle kynttilälle. Messinkikruunuja oli kaksi, toinen valaisemassa miesten puolta, toinen poistamassa naisten puolista pimeyttä. Kansan oma valkeus loisti kynttiläkruunuista, sillä joka talosta oli pitä-

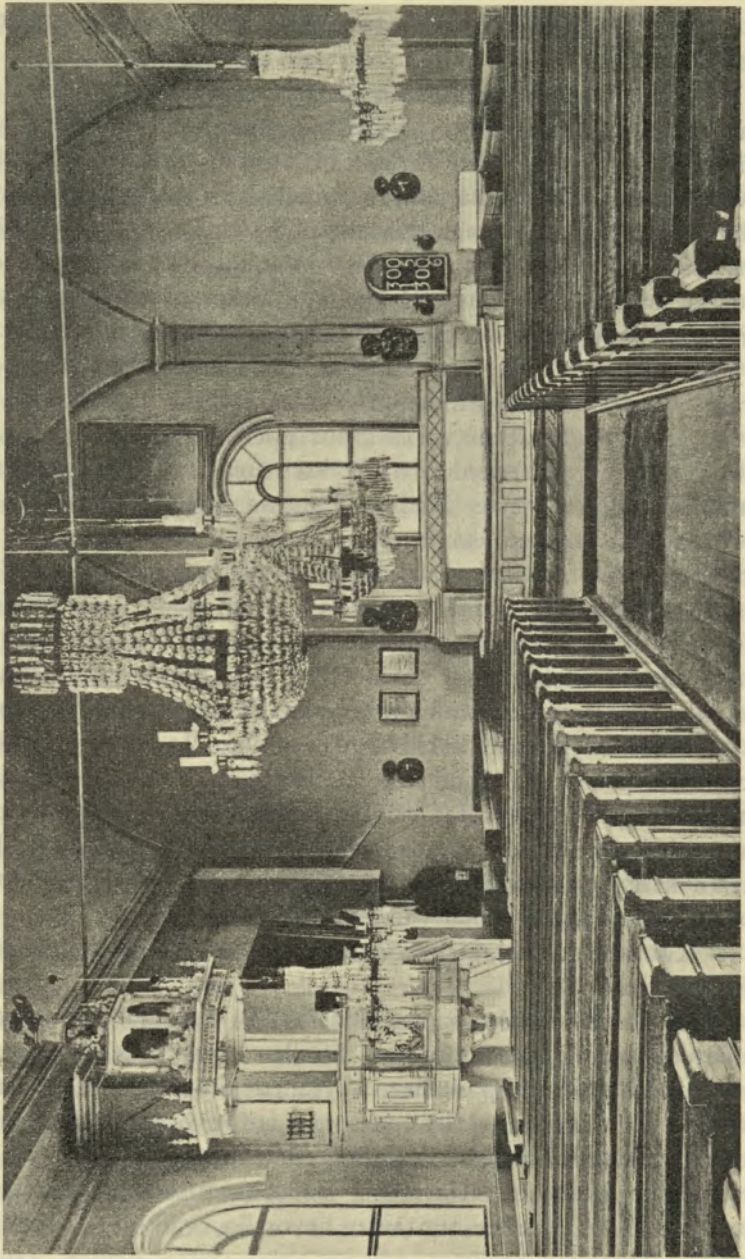
nyt tuoda kynttilöitä koko kaupungin ja kirkkokansan yhteiseksi jouluiloksi.

Mutta kauniin temppeleinsä penkkeihin seurakunta asettui arvonsa mukaan. Isoisimmat ja kirkkoa enimmin lahjoituksillaan muistaneet astuivat halki kirkon ja istuivat ylpeille etusijoille, ja vähäväkisemmät jäivät jälkeen painaltuen takimmaisiiin penkkeihin; kaikkein pienimmät, Katinhännän ja Paavonperän mäen kansalaiset, kyykähtivät hiljaisesti kaukaisimpaan nurkkaan. Entiseen aikaan oli pienen Raahenkin kirkossa ankara penkkijärjestys etusijoinen ja penkkiriitoinen. Oikein numeroittain oli penkit järjestetty itsekullekin kaupungin virkamiehelle ja porvarille. Ensimmäisiin penkkeihin saivat mennä vain pormestarit ja raatimiehet, sitten vasta muut porvarit arvonsa mukaan. Niinpä esim. 1731:n penkkijärjestyksen mukaan¹⁾ istui 5:nnessä penkissä raatimies Petter Kiellin, 6:nnessa Soviot, 8:nnessa porvari ja kirkon kuudennusmies Josef Lang, mutta 15:nnessä istuivat suutari Stubbe ja porvari Sipelius, 16:nnessa merimies Wijk ja seppä Nivander. Samalla tavalla naisten puolen ensi sijoilla istuivat pormestarien, kirkkoherrojen, kappalaisten, tullinhoitajien ja raatimiesten rouvat sekä sen jälkeen porvari emännät. Niinpä saattoi 8:nnessä penkissä kenottaa Petter Kiellinin emäntä, mutta 18:nnessä kykötöi Erkki Sipilän eukko. Ja kumpikin sukupuoli astui aina oman puolensa penkkeihin. Varsinkin »yhteinen kansa» piti siinä rajat selvinä, jopa kunnan merimies piti suurena häpeänä käydä istumaan »akkain» puolelle. Merimies Pekurikin kerran merille lähtiessään, hiukan ryyppyissään ollen, viimeisinä jäähyväisinä itkien varoitteli veljeään:

— Kun sinä menet kirkkoon, niin älä sinä mene milloinkaan akkain puolelle!

Kuusi päivää Raahe napolisematta raatoi työmaallaan ja seitsemäntenä piti Herran sapattia, astellen tyytyväisenä temppeleinsä vanhalle tutulle paikalleen. Hänen jumalanpalvelukseensa sisältyi ei vain saarna ja virrenveisuus, vaan myöskin vanhan isien temppelein kaunis sisustus kuvineen ja kirjoituksineen. Ahkerasti vanha Raahe kävi kirkossa, isot porvaritkin suurissa turkeissaan ajoivat talvisunnuntaisin hevosella, vaikei matka ol-

¹⁾ H. Impivaaran mukaan (Raahen Sanomat 6. II. 1913).

Raahen vanha kirkko ennen paloa.

kut kuin muutamia »ristejä». Ja niinkuin ainakin hyvä kristitty, kävi raahelainen säännöllisesti kerran vuodessa, alttarin viereen nöyrästi polvistuen, pyhällä aterialla. Tavallisesti kesäisenä sunnuntaina hän koko perheineen ja sukulaisineen sinne astui ja tärkeän päivän aamuna pyysi ystäviltään ja koko suvultaan anteeksi mahdollisia rikkomuksiaan. Muutamilla perheillä oli tapana käydä silloinkin Herran Ehtoollisella, kun joku talon nuorista astui edes ensimmäistä kertaansa. Mutta kovin useasti ei ollut oikein soveliaista käydä. Muut hyvät kylänmiehet saattoivat helposti ruveta epäilemään, että kävijällä on jotakin paha omallatunnollaan, ties mitä lie-neekään.

Vaatimatonna esiintyi kirkkovanhus, satojen pyhien suo-jelija, ulkoa katsojalle. Keltaisella vesimaalilla oli seinät si-velty, nurkkalaudat ja ikkunapielet valkoisella; paanukatto taas oli maalattu punaiseksi. Kivijalka oli niin matala, että kirkonportaissa oli vain kolme askelta. Kirkon vieressä oli kellotapuli, jonka ulkoseinällä kyh-jötti seinään kytkettynä vanha, vakava, ruskeapintainen vai-vaistukki, jalaton raajarikko ukkopahanen, kerjäten armopaloja kaupungin osattomille. Ja lähimpinä naapureina olivat Katinhännän, »Kirkonkylän», matalat mökit sekä porvari- en suuret kivikellarit.

Vanhan hirkon vaivaistukki.

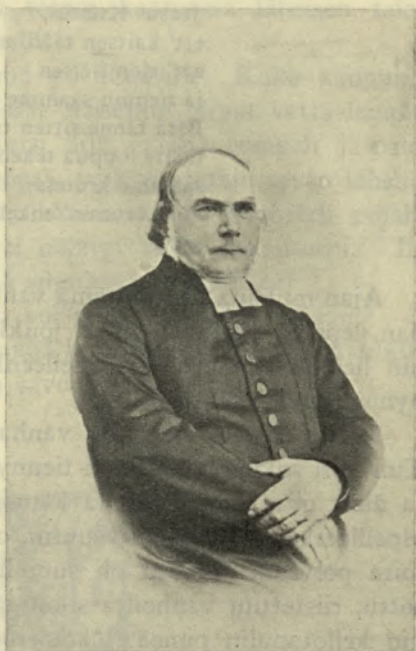
Alhaalla mustassa maaemässä, kirkon lattian alla, lepäsi edes-mennyt, unhoitettu Raahelainen. Tunteettomina vainajina makasi siellä lahoneissa arkuissa useita entisiä ukkoja, vaimoja ja lap-

siakin, jotka oli sinne pyhiin piiloihin laskettu odottamaan tulevaa tuomiota. Oli sinne samaan pimeyteen Isonvihan kauhuja paennut joukko eläviäkin sieluja etsimään turvaa kaameilta vainajilta vielä kamalampia vihollisryssiä vastaan. Mutta minkä kolkko hauta oli ottanut vastaan, sen se oli pitänytkin. Nälän näännyttäminä vainajina, seinää vasten nojallaan makaamassa, jälkimaaailma löysi pakolaiset sieltä.

Mutta ylhäällä torninhuipussa, kaikkia muita korkeammalla, kääntyili ylpeä, keikkaniskainen kirkonkukko. Jokaiseen ilman-suuntaan se kirahdellen kiepsahteli, alituisesti valvoen ja katsoen suurta kyläänsä. Oli kaupungilla toinenkin korkea valvoja, joka asusti vähän alempana kuin viirikukko. Sen jälkeen kun palovartijan öinen katuvaellus lopetettiin, sijoitettiin valvojajoukko kellotapulien torniin. *Skogmanin Jaako*, vanha merimies, sekä *Selinin* äijä siellä vuoronperään vartioitsivat ja toittottivat tunteja, öisin huutaen kuin tuomiopasuuna, niin että nukkuva kylä sai kuulla ajan kulumisen.

Alhaalla kirkossa taas saarnasi kaupungin pappi, joka myöskin valvoi kylän puolesta ja vartioitsi iankaikkiselta palolta, soitti tuomiopasuunaa ja huuteli armonajan nopeaa kulumista. Monet kymmenet vartijat aina *Klaudius Ahlholmin* ajoista asti olivat vanhan temppelin komeassa saarnatuolissa seisonet, ja monet sadat huutavanäänät olivat sieltä kaikuneet, kaikuneet väliin kilpaa meren pauhun ja korven kohinan kanssa. Siellä muutamat oman kaupungin kasvatitkin, *Forbus*, *Kiellin*, *Simelius*, *Montin*, olivat pappeina pauhanneet. Siellä viime vuosisadalla tulinen *Wichmann*-pastorikin aina aloitti saarnansa: »Oo, kirkas tuli ja leimaus, sytytä meihin palava rakkaus!» Sieltä *Johan Gyllenberg* manasi seurakuntansa maalaissieluja: »Ei tultais muuten kirkkoon, vaan on asiaa kaupunkiin: piimää, maitoa tuomaan... Sitten vain tullaan kirkkoon kuulutuksia kuulemaan...» Mehtolan Sampat ja muut Pattijoen, Kopsan ja Puojinkylän isännät kun aina koko joukolla tuppautuivat vain kuulutusten ajaksi »torninkantaan», kirkonovelle kuuntelemaan. *Hannu Nyman* taas matalalla karkealla äänellä ravisteli kansansa itsekylläisyyttä: »Tässä meidän on hyvä olla, kuin on meillä aitat jyviä täynnä». Osasipa joku saarnamies sovittaa sanansa kaiken maailman ihmeitä nähneille merimiehillekin, selitellen: »Ei kasva täällä

niinkuin muualla ulkomailla... Siellä kasvaa akkunoilla lootisa korioita rantaslummiä». *Lindfors* pastorikin koetti parastaan, lasketti alun lausetta aina komeasti, mutta lopussa jo äijän ääni pahasti kähähteli — miksikäs pappi oli poikasena mennyt syömään marjoja hautausmaalta —, niin ettei kansa kuullut mitään. Mutta kuulipa sen sijaan kaikki, mitä puhui kovaääninen, ankara lainsaarnaaja, körttiseksi sanottu *Zacharias Toppelius*, pieni, mutta äkäinen ja »mörk-kiverinen» pappi, joka aina kantoi kappaansa käsivarrellaan, niin että kansa luuli, että hänet jostakin syystä »on tuomittu kappaansa kantamaan». Vaikka olisi tuomittukin, mutta säpsähti vain moni äijä, kun pappi saarnassaan räjäytti: »Te kyykäärmeitten sikiöt...» Mutta kun *Otto Mauritz Hohenthal* astui saarnatuoliin ja oikein parhaansa saarnasi, niin melkein koko kirkko itki. Hänellä olikin hyvä »ulos-tuonti» ja kaunis, sointuva ääni. Vanhan temppelein kymmenet kuvatkin kuuntelivat, kun ukko aloitti saarnansa lausuen:

Rovasti O. M. Hohenthal.

»Oo, voiman Jumala,
joka maailman juuret juotat,
mä olen voimaton,
mutta Sinä voimaa
meille kaikille tuotat.
Eteen Sun istuimes'
yks' mato matelee,
yksi synnin toukka
tässä Sult' armoa anelee.

Sinä yksin tiedät mun,
 ja aikain salaisuudet suuret,
 kun olen voimaton
 Sinun laumaas' kaitsemaan
 ja tässä pyhässä paikassa
 Sinun sanaas' saarnaamaan.
 Mut suo korkein paimenen',
 Jeesus Kristus,
 ett' kaitsen tääll' niin laumaas',
 ett' elon ijäisen
 ja riemun saamme taivaassas'!
 Että tänne sitten tullessas',
 täältä loppua tekemään,
 saamme kruunun taivaassa
 Sult' seurass' enkelein». ¹⁾

Ajan mukana kaikki nämä vanhat vartiomiehet vaipuivat haudan lepoon vartioitaviensa joukkoon. Mutta vanhaan temppeleihin heidän henkensä jäi edelleenkin hallitsemaan monilukuisten pyhien kuvien seurassa.

Mutta sitten rikottiin vanhan tempppelin rauha ja pyhyys. Tuli uusi sukupolvi, joka ei tiennyt, millä rakkaudella entiset isät ja äidit olivat vaalineet ja kaunistaneet temppeleitä, jopa siitä ylpeilleekin. Ja silloin suurin osa monisatavuotisista kuvista, joita polvesta polveen oli suurella hartaudella ja ihailulla katsottu, riistettiin vanhoilta sijoiltaan ja viskattiin syrjään, johonkin kellotapulien pimeään komeroon. Vain jotkut harvat kuvat saivat jäädä paikoilleen. Mutta tämä pyhän riisto loukkasi kovin vanhan tempppelin henkeä sekä tempppelin ikivanhaa haltiaa. Monet hartaat vanhukset ja kuvien ystävät ihan kauhuissaan siunailivat nähdessään kauniin kirkkonsa melkein alastomaksi riistettynä, jopa jotkut ennustivat pahaakin. Näkivät pä muutamia vanhat muorit kerran iltapimeässä tulenkielekkeitä leimahtelevan kirkon seinustalla.

Ja niinpä sitten kävikin, että 250-vuotias temppelele kerran keuhkaisenä yönä, 23. heinäkuuta 1908, nousi tulenliekeissä taivaalle. Uusia komeita urkuja juuri rakenneltiin paikoilleen, kun iltamyöhällä tuli pääsi valloilleen, ja siinä menivät uudet urut, me-

¹⁾ M. A. Oravan muististaan sanelema. Vert. vanha virsik. 321.

nivät kirkkoon heitetyt muutamat pyhät kuvat, meni koko kirkko suurena humuna ja pauhuna. Eikä mikään auttanut. »Siinä uutten urkujen pauhu nyt soipi», Raahe sai vain surkeasti todeta. Lienevät soineet uudet urutkin, mutta soi siinä vanhan aineen kahleista vapautuva pyhä temppelekin. Yhdettätoista hetkeänsä vakaisesti lyöden vanha tornikellokin humahti alas. Mutta iäkäs kirkonkukko lennähti palavan tornin kaatuessa läheisen talon pihamaalle pelastuen siten tuhosta.

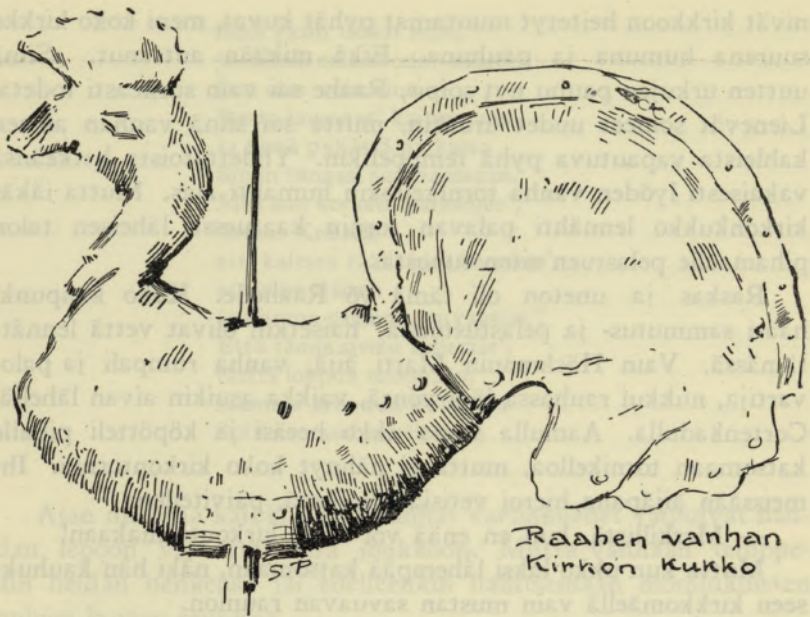
Raskas ja uneton oli tämä yö Raahelle. Koko kaupunki hääri sammutus- ja pelastustöissä, naisetkin olivat vettä lennättämässä. Vain Häckmanin Matti äijä, vanha rumpali ja palovartija, nukkui rauhassa läpi yönsä, vaikka asuikin aivan lähellä, Cortenkadulla. Aamulla vasta ukko heräsi ja köpötteli pihalle katsomaan tornikelloa, mutta ei nähnyt koko kirkontornia. Ihmeissään äijäpaha hieroi vetisiä silmiänsä, päivitellen:

— Merkillistä, kun en enää voi nähä kirkontorniakaan!

Mutta kun ukko läksi lähempää katsomaan, näki hän kauhuksseen kirkkomäellä vain mustan savuavan raunion.

Naamakatti
Wanhasta kirkosta

Raahen vanhan
Kirkon kukko

Juhlapäiviä

Juhlapäiviä vietti vanha Raaha niinkuin muukin kristikunta. Mutta pienen syrjäisen kaupungin menoissa oli paljon paikallista erikoisuutta ja vanhaa hyvää tapaa, mikä isompien paikkojen melusta jo oli hävinnyt.

Annapäivä jo ennusteli vanhalle raahelaiselle joulun tuloa. Silloin oli talvinen yö miltei pisimmillään, eikä suureen jouluun ollut enää kuin parisen viikkoa, sekin melkein yhtämittaista pimeyttä. Hiljaisilla kaduilla asui hämäryys keskipäivälläkin, ja ilmassa tuntui jo joulun hengähtelyä. Vanhasta raahelaisesta näytti itse joulu olevan jo kynnyksellä, ainakin katuvieriä hiipi-

mässä. Siksipä silloin, kun »Annanpäivä lankesi sisään», Raahe riehahti aivan erikoisesti. Eihän vanhinkaan Raahe kyllä muistanut pyhän Anna-rouvan, Neitsyt Marian äidin juhlimista, mutta se muisti sen sijaan omia, vielä eläviä Annojansa. Ja muisti sitä paremmin.

Nuoret miehet ja työt nousivat Annan aamuna ylös jo kolmelta, neljältä, ja pukeutuivat hyvin hullunkurisesti, ettei heitä suinkaan vain tunnettaisi. Rouva Kiljunenkin 17-vuotisena tyttönä ollessaan »ulospuki» itsensä vanhaksi »Kreeta-muoriksi», pannen päähänsä ruskean »bahytin», hartioilleen vanhan »slafrokin», silmilleen viheriän harson ja vielä ottaen käsiinsä tavattoman muhvin, suuren kuin kalanelikon. Åkerin Kalle, nuori merimies, taas kiskoi selkäänsä isänsä jauhoiset myllyturkit ja pani päähänsä lakkiresun esiintyen Kreeta-muorin »Mylläri-Juusona». Parikunnan perään liittyi vielä puolitusinaa resuisia, marisevia perillisiä. Muutamat naiset pukeutuivat nuoriksi merimiehiksi, samoin pojat tytöiksi ja akoiksi. Tällaisia »ulospuettuja», kaikennäköisiä olioita, muutamat kuin Haaralasta karanneita hautausmaan haltioita, kertyi kadulle joskus satakuntakin. Ja kaikilla oli mukana vaikka minkälaista pelivärkkiä: paistinpanna, padankantta, »pääräriä», »prikkaa», kalikkaa ja kalkutinta ja mistä vain lähti paha ääni. Nikolan Kustulla oli helistinlaitainen »tampurpaasi», jota voi rystysillään helkytellä, ja Lutmannin Koffella oli oikein suuri aisakello.

Sitten koko remujoukko asteli jonkun Annan ikkunan alle ja pani soittonsa käymään, jokainen ottaen kojeestansa niin suu-

*Muuan vanhan Raahen Annoja.
Ojalinin Anna.*

ren ja surkean äänen kuin siitä vain lähti. Jotkut vielä huusivat ja melusivat, minkä jaksoivat, joutuipa joukkoon kaupungin koiriakin vimmautuen omasta puolestaan metelöimään. Kun oli tämä Anna saatu soitetuksi, mentiin »trumpaamaan» toiselle, kolmannelle ja missä vain tiedettiin Anna olevan. Jokaisen Annan, niin ylhäisen kuin alhaisenkin, piti saada osansa, — Leufstadiuksen Annan, Ojalinin Annan ja Ahlqvistin vanhan Anna Charlottan, Millalan Anna Kreetan, Muutin Annan ja Stormin Annan sekä Katinhännän monilukuisten Annojen. Koko aamu puoli yötä remuttiin kulkien pitkin katuja sinne tänne.

Ja Annat olivat hyvillään tästä aikaisesta nimipäiväherätyksestä, vaikka se kovin metelöiden tapahtuikin. Vasankarin Annakin nousi ylös jo aamukahdelta, keitti kahvia suuren pannullisen ja kutsui remupelin pitäjät juomaan. Sanotaanpa, että jotkut Annat loukkaantuivat, jos satuttiin unohtamaan heidän ikkunansa. Saihan melusta kyllä osansa sivullinenkin, sai koko kaupunki. Kyllä Raahe muisti aina, että

»Olipa kerran vuuesa
tuo Annanpäivän aamu».

Vain Steniuksen Anna tahtoi nimikko-aamunaan ottaa pitkät unet ja hiipi kerran salakättä yöksi pappilaan. Mistä lienee asia kuultu, mutta silloin pappilakin sai ikkunansa alle Annan aamumetelin. Pastori Strömmer pahastui ja valitti, ja Annan aamun ilot määrättiin lopetettaviksi. Monet oikeat raahelaiset eivät olleet ensinkään tästä hyvillään. Margret Lackströmkin sanoi:

— Olis sitä lystiä saanut kerran vuuesa olla!

Mutta tuli viimein Tuomaskin, lyhimmän päivän pitäjä. Raaheen tullessaan vanha joulumestari toi kintereillään sellaisen kansanpaljouden, että miltei koko suurkylä täyttyi. Maalaiset ajoivat joukoittain torille myymään tavaroitaan: halkoja, puu-astioita, koreja, rekiä, sekä saamaan jouluviinojaan. Mutta Tuomasäijän matkassa saapui kaupunkiin jo aamupimeissä suuret laumat maakunnan köyhää kansaa, kaukaisimmat ennättäen jo etukynnessä Tuomaan edellisenä iltana. Niitä tulla jonotti kuin mustalaisjoukkoja, kuormittain ukkoja ja akkoja ja lapsia, toisia taas tulla väännättäen itsellä kelkka perässä. Muutamat oli-

vat »syänmaalaisia» Pattijoelta, Vihannista ja Kopsankylästä, toiset »rantakyläläisiä» Saloisista, Piehingistä ja Olkijoelta. Kaikki olivat resuisissa vaatteissa, kerjuupussi kainalossa. Laitakaupungin pikku taloihin jättivät tulijat liiat tavaransa ja lähtivät pusseineen ja koreineen liikkeelle. Jotkut muuttivat majatalossa päälleen huonot ketineet, virkavaatteet.

Muulla mielihyvin odotettu »hyvä Tuomas» esiintyi Raahessa ankarana veroherrana, joka joulunsa, rauhan ja rakkauden juhlan nimissä pani patruunit ja porvarit koville.

Porvarit olivatkin jo etukäteen varustautuneet ottamaan vastaan Tuomaan kerjäläislauvoja. Isoissa porvareissa oli jo viikkokausi hääritetty Tuomaan nimissä: pari, kolme säkkiä jauhoja leivottu limpuiksi, vieläpä lehmäkin lyöty lihoiksi, lisäksi varattu kaikkea muuta pussiin pantavaa, tynnyreittäin ryynejäkin.

Saikin olla annettavaa. Sillä jo aamupimeissä saapuivat ensimmäiset pussin- ja korinkantajat porvarien keittiöihin, ja päivän mittaan niitä ryntäsi kuin mustalaisia keittiö täyteen. Leipä annettiin jokaiselle sekä »halstoopi» ryynejä, vielä lihakappale ja suolakaloja. Reinin rouva antoi lisäksi jokaiselle kynttilän ja Fagervikin patruuni kaatoi vanhoille äijille ryyppykin. Kymmennittäin, toistasataakin pussinkantajaa saattoi päivän kuluessa käydä talossa, toiset lähtien, toiset tullen, jotkut vintiöt käyden kolmekin kertaa samassa keittiössä; ja aina vain piti olla antamista. Tohtorin rouva Snellman leipoi ensi innoissaan oikein vehnänsekaista limppua, jotta pitäähän jouluna olla hyvää mökkiläiselläkin, mutta rouvan vehnänsekaiset limput eivät riittäneet alkuunkaan. Kauppias Andersson jakoi lahjansa puodista, ja

Johan Montinin talon pihanpuoli. Kirkkokatu.

Johan Montinilla oli järjestetty liike niin, että rengit ohjasivat kansan toisesta portista kartanolle, toisesta taas työnsivät kadulle.

Kerjääjien lauma kiersi koko kaupungin porvariston, välillä vain tuontuostakin käyden asuntotalossaan pussiansa tyhjentämässä. Parhaimmat saaliit saatiin Johan Montinilta, Soveliuksilta, Fellmanilta, Friemanilta ja Lundbergilta. Asunnoissaan anelijat tarkastelivat ja maistelivat omia ja toistensa saanteja ja huomasivat: »Parempaa sinulla on... sinä jouduit ennen kuin minä». Talonväellekin annettiin maistiaisia. Seuraavana päivänä taas vaelsi Raahen maanteillä joukoittain kelkkamiehiä vetäen kaupungin porvareilta kerjättyjä jouluvaroja. Muutamat ajoivat hevosella, jonka ennen kaupunkiin tuloaan olivat jättäneet syrjään. Sanotaanpa joukossa olleen joskus varakkaita maanemäntiäkin, vain ryysyihin puettuina.

Mutta Tuomas toi toisiakin veronkantajia. Se haastoi mukaansa seurakunnan papistonkin aina unilukkaria myöten, ellei kaikkia juuri talojenkiertäjiksi, niin kumminkin saantinsa ottajiksi.

Papeilla ei ollut ennen varsinaista määrättyä palkkaa, vaan he elivät seurakuntalaisten vapaaehtoisten antimien varassa, paitsi mitä saivat virkatoimituksistaan sekä »puustellista» — kaupungin pappilalla oli metsää ja karjanlaidunta, niin että kirkkoherra saattoi hoitaa viisi, kuusikin lehmää. Pitkin vuotta aina silloin tällöin Raahen muisti sielunpaimeniensa. Niinpä laivan koteuduttua ulkomeriltä pappikin sai osansa ulkomaiden tuomisista, ja kun kalamies palasi Ulkopauhoilta, vei hän papillekin merenmaistiaisia. Kun porvarin emäntä sai leipomuksensa uunista, pisti hän pappilan emännällekin lämpimäisiä. Mutta kaikkein enimmäkseen viemisistä vietiin Tuomaanpäivänä. Silloin annettiin kuin koko vuodesta, joten pappikin sai jouluvaransa. Suuret porvarit lähettivät Tuomaan iltapäivänä rengin viemään kirkkoherralle sokeritopan, jauhoja, ryynejä, kahvia, ja saattoipa renki antaa papille kirjeen, missä oli kahdentoista markan seteli sekä paperilappu, jotta niin ja niin monta markkaa tästä apulaiselle. Pikku talot lähettivät papille markan, parikin markkaa. Siten saattoi papin rahallinen vuosipalkka 1860-luvulla nousta n. 1500 markkaan.

Mutta toiset kirkonmiehet, sekä »iso-lukkari» että »pikkulukkari» eli »unilukkari», kulkivat itse saanneillaan. Iso-lukkari karautti hevosella pihaan, astui taloon ja toivotti »onnellista joulujuhlaa ja rauhaa ja terveyttä», ja sai kukkaroonsa pari markkaa sekä rekeensä joululimpun ja jästileivän ja pari talikynttilää jouluvalokseen. Mutta vaatimaton unilukkari tuli vain kelkkaa kiskoan ja toivotti hänkin »onnellista joulujuhlaa ja rauhaa ja terveyttä», ja sai kukkaroonsa markan sekä kelkkaansa limpun, jästileivän ja pari kynttilää. Maaseurakuntaa myöten lukkarit kiersivät, toinen edellä hevosella lasketellen, toinen perässä kelkkaa kinnaten. Unilukkari Nissiläkin vaelsi Pattijokea 29 ajast-aikaa saaden leivän ja ruiskapan joka talosta. Erottuaan virastaan äijä tapasi kehua:

— Jos yhen vuuen vielä olisin pärjännyt, niin tynnyrin talosta olisin saanut.

Suuria eivät lukkarit suinkaan ansainneet, mutta kun arkitöillään hankkivat lisäevästä, niin elivät. Lukkari Wahlforskin tuli kaupungin tullista kelkka täynnä mustapäisiä perillisiä, mutta pois lähtiessään ajoi toisessa luokassa komeana pankinjohtajana.

Maakunnan köyhiä ja sielunsa paimenia muistaessaan Raahen oli toki pitänyt muistaa omaakin jouluansa ja sitä varten valmistautua. Niinpä olikin laitettu lipeäkalat, paistettu kinkut, pantu joulusahdit, leivottu monenlaiset leivät, kaakut, vehnäpukit sekä tähdenmuotoiset ja puolikuun malliset joulutortut ynnä mantelikranssit. Jo lokakuun teurastusaikana oli kastettu joulukynttilät, joku kaksihaarainen ja kolmihaarainenkin joukkoon, ja lapsetkin olivat saaneet lopputaleista pistellä pienet »kurrinsa», joita sitten voivat näperrellä joulukuuseen. Monessa porvarin kodissa oli vuoron jälkeen vietetty jouluvalvojaisia, »julvaka», joihin tyttäret ja nuoret rouvat ja joskus herratkin olivat kokoontuneet valmistamaan joululahjoja. Siinä tyttäret ompelivat ja kutoivat »pappoilleen» ja »mammoilleen» sekä rouvat herroilleen minkä mitäkin: kirjoitusmattoa, kaulahuivia, turkkivyötä, kynänpyyhettä, ompelukoristeista silkkilompakkoa, helmillä kirjailtua samettista rahakukkaroa, kahvipannun myssyä, pellinnyöriä . . . Herratkin koettivat parhaansa mukaan olla apuna yhteistyössä. Niinpä pellinnyörejä puuhaarukalla kudottaessa herra piteli koreita villaisia loimirihmoja neidon näperrellessä haarukka kädessä. Välillä aina

juotiin kahvia, syötiin »hätäkräämiä» ja juteltiin »mukavia». Jopa monesti juteltiin ahkerammin kuin huolehdittiin joululahjoista.

Joulukuusikin ilahdutti raahelaisen kotia. Rikkaiden porvarien salissa se seisoj ja loisti kuin paratiisipuu. Siinä 1850—60-luvuilla koristeltiin joulukuusi mitä moninaisimmilla paperihetuloilla. Ympäri koko kuusta ripustettiin ylhäältä alas pitkiä paperisuikaleita, niin että kuusen kynttilät pistäytyivät suikaleen yläpään reiästä. Suikaleisiin liimattiin kaikennäköisiä kuvioita, joita oli leikeltä Heickellin mamsellilta ostetusta kulta- ja hopea- ja monenvärisestä kiiltopaperista. Leikeltiin samoista papereista myös lystikkäitä tanssijoita, tempummestareita, silmäkääntäjiä ja kaikkia, ja liimattiin paperisuikaleisiin. Useihin kynttilöihin laitettiin isot paperiset »mansetit» ja niiden reunoihin liimattiin monikoukeroisia, monenvärisiä paperikaistaleita ja paperikukkia. Koristi kuusta vielä joku kyyhkysenmuotoiseksi laitettu samettilintukin ja ulkomaan ihania omenoita punoitti puun hedelminä. Lopulta kuusi oli koreudella niin verhottu, ettei sen vihannuutta paljonkaan näkynyt. Kaikki koreus oli kotona itse valmistettu, lapsetkin olivat olleet mukana leikkelemässä. Mutta kaikkein pienimpiä lapsia ei laskettu koko joulukuusihuoneeseen, ennenkuin vasta iltasella ovet avattiin. Ja silloin saivat pienetkin nähdä kynttilöissä kimaltelevan kuusen koko koreudessaan.

Myöhemmin 1870-luvulla opittiin joulukuusi pukemaan tinakoristeilla, tinaisilla soikioilla, joissa oli kuin puitteissa kaikenlaisia värikkäitä kuvia herroista ja mamselleista. Tinalevyt ripustettiin kuuseen koreilla silkinauhoilla. Ripustettiin kuuseen myöskin punaisista ja vihreistä sitsilangan päistä punottuja nauhoja, silkipaperista tehtyjä tupsuja sekä lasipalloja. Saipa kuusi koreakseen vielä omassa kylässä valmistettuja hienoja karamelleja.

Vähävaraisetkin kodit, ainakin »ne, jotka tahtoivat kotia kotinaan pitää», koettivat varustaa joulukuusen. Kiiltopaperia sekä paperikultaa ja -hopeaa oli Heickellin mamsellin pöydällä heillekin varattuna kolmella kopeekalla arkki. Kolmihaarainen kynttilä paloi heidänkin pöydällään, joka joulun kunniaksi oli peitetty puhtaalla »tuukilla», ja takkapöydällä tuikutti kaksihaarainen kynttilä. Ja joulupöydällä piti olla kaikenlaista hyvyttä, minkä varat sallivat, samaan tapaan kuin isoisissakin lipeäkaloinen ja riisi-

ryynipuuroineen. Isoilla rikkailla oli kyllä vielä lihavat kinkut ja tortut ja kaikki hyvät juotavatkin.

Jouluaattoilta kului kuusen ympärillä, kuten ainakin, lahjoja jaettaessa. Lahjat viskattiin vanhaan tapaan eteisen ovesta sisään, nimittäen, kenelle mikin oli aiottu. Useasti oli lahjaan sommiteltu leikillinen runokin.

Illalla kun joulukuuset kaikkialla paloivat, ja ikkunat olivat avoinna, kaupungin vähäväkinen kansa kulki kaduilla »oikein asiasta tehen kattelemasa porvarien kuusia». Ja kansa saikin tuon toustakin todeta:

— Voi, kun omenoitakin vielä!

Aamulla sitten remahti kaupungissa valloilleen joulumeno jo neljältä, viideltä. Kirkonmeno alkoi kyllä vasta kuuden aikana, mutta sitä ennen piti saada ikkunat loistamaan, neljällä kynttilällä jokainen katupuolen ikkuna, sekä joulukuusi palamaan kaikessa komeudessaan. Sillä jo ennen viittä, neljältäkin, ajaa helisti Pattijoki ja Kopsankylän metsäkansa kaupunkiin kelloissa ja kulkusissa, reki täynnä talon perhettä. Ennen kirkkoon käyntiä maakansa »ookasi» ympäri kaupunkia ihailien porvarien monilukuisia ikkunoita, jotka kahta puolta katua, vieri vieressä monin kynttilöin loistivat ja välkehtivät, niin että kaupungin parhaat kadut olivat kirkkaina valokäytävinä. Pimeästä lumisesta korvestaan tullut Kopsankylä ajeli kuin taivaan tanhuoita ihailien ikkunoita, ihailien joulukuusia, jotka loistivat toinen toistaan kirkkaammin. Sillä porvarien rouvat ja tyttäret olivat kilvan pukeneet joulupukuun, kuka komeimman osaisi rakentaa. Katseltuaan kaupungin pattijokiset ja Kopsan miehet ennättivät vielä pikku maksusta kyyditä hevosettomia kaupunkilaisia kirkkoon kuorman toisensa jälkeen.

Mutta hyvät porvarit ja patruunit, joiden tallissa seisoi hyviä hevosia, karauttivat komeasti omalla ajokkaallaan, »tuplakulkuset» jokaisen valjaissa, niin että koko kaupunki iloisesti helisi. Rengit kyyditsivät isäntäväkensä kirkon eteen ja sitten pyöräyttivät taas kotiin. Kirkonmäellä oli koko joukko maalaisten hevosia, ja apteekkari Wichmannin pojat olivat kotinsa edustalle, vastapäätä kirkkoa, pylvääseen ja sen ristipuuhan ripustaneet suuren joukon punaisia, sinisiä, keltaisia ja kaikenvärisiä paperilyhtyjä, jotka

kynttilöineen välkehtivät väreissä ja loistivat, niin että apteekin edusta oli »hyvin kaunis ja näköisä jouluaamuna».

Ja kirkonkellot soivat jouluaamuna paljoa kauniimmin kuin muina pyhinä. Kun kirkkoon kutsumissoitto oli loppunut, soitajat heittivät kellonsa itsekseen heilua melkuttamaan, niin että vanha tapulikin tutjahteli. Silloin kellot kauan aikaa soivat yhteen, ja tämä kuului kaupungille hyvin kauniilta. Mutta vanha Muutukko muisteli, että ennenvanhaan kirkonkellot olivat soineet »eri tavalla ja vieläkin kauniimmin».

Kirkon monissa kruunuissa palaa lepattivat sadat kynttilät, joita unilukkari Tuomaanpäivä-matkallaan oli myöskin kerännyt ympäri kaupunkia ja maaseurakuntaa, ja lukemattomat pyhät kuvat, apostolit ja enkelinpäät näyttivät entistään kauniimmilta, jopa rumat peikonnaamatkin penkkienpäissä tuntuivat hymyilevän. Kruunujen kynttilät lepattivat iloisesti ja suitsuttivat kirkkoon tuttua pyhää joulutuoksua. Monesti ne kärähtivät pitkälle karelle, mutta silloin unilukkari kepsutteli pitkine keppisaksineen niitä niistämään. Monella kirkkomiehellä tuikutti oma kynttilä edessä penkinreunalla juhlallisuutta lisäämässä ja antamassa valoa omistajansa isoon virsikirjaan.

Sitten kun kirkosta palattiin, tulivat porvarien rengit taas hevosella noutamaan kirkkomiehiänsä, ajellen jonkun aikaa kaupungilla, ennenkuin karauttivat kotipihalle. Maakansa taas, Patti-joki ja Kopsa, lasi kotia kohden väliin täyttä laukkaa tien täydeltä, niin että kopisi, paukkui ja helisi. Kilpaa siinä lennätettiin ja yritettiin, kuka edellä pysyisi ja ken ensinnä kotiin ennättäisi.

Jotkut vanhat raahelaiset kävivät joulukirkossa Saloisten vanhassa tempelissä. Niinpä vanhempi Fredrik Sovelius usein jouluaamuna ajoi Saloisiin koko lapsijoukkoineen. Yhdeksän perillistä kirkkomiehellä oli matkassaan, osa reen kannaksillakin seisomassa. Hevosen kovasti juostessa tipahteli pieniä kirkkomiehiä tiepuoleenkin, kun reki sattui nytkähtämään. Mutta pudonnutta ei ruvettu odottelemaan, lennätettiin vain edelleen. Se joka jäi, sai jäädä, joko palata kotiin taikka lähteä juoksemaan jäljessä.

Joulun aika oli ahkeraa vieraisa käyntien aikaa. Varsinkin sukulaiset silloin seurustelivat keskenään, käyden vuoron perään toistensa luona. Niinpä Soveliusten suuri sukukunta kokoontui ensimmäisenä joulupäivänä yhden aikana suvun vanhimman, Hen-

rik Soveliuksen, luokse päivälliselle. Siellä istuttiin koko iltapäivä, juotiin kahvia, ja herrat joivat punssiakin. Välillä vain käytiin ajelemassa, ja sitten vielä syötiin talossa iltanen 11—1:n tienoissa, ennenkuin aamupuoleen asteltiin ja ajettiin kukin kotiinsa.

Toisena joulupäivänä ei käyty sukulaisissa, ajeltiin vain »tapania» ympäri kaupunkia ja illalla mentiin raatihuoneelle, jossa oli suuret »julbaalit», Tapanin tanssit. Siellä myös syötiin kestkievarin emännän, Lindbergin rouvan, laittama illallinen.

Mutta uudenvuoden aattona suku taas kokoontui. Silloin mentiin »komerssille», kauppaneuvos Fredrik Soveliukselle, valvomaan iltaa ja ottamaan vastaan uuttavuotta. Istuttiin iltaa ja valvottiin puoleen yöhön ja valettiin tinoja. Nuoret herrat harjoittivat valurin ammattia, porauttaen vuoron perään jokaiselle suvun jäsenelle, poissa olevallekin taikatinansa. Yhdessä tarkasteltiin tinoja ja ennusteltiin mitä kunkin kuva tahtoo saajalleen ilmoittaa.

Yli puolenyön valvottiin, vaikka seuraavana aamuna pitikin ani varhain olla jalkeilla. Jo kuuden aikana astui Soveliusten työnjohtaja, Frosterus-ukko, vanha meriäijä, isäntäväkensä taloon, pitäen hyvin valituin sanoin kauniin uudenvuoden toivotuspuheen ja saaden vehnäkahvit. Ja seitsemän aikana suvun nuoremmat jäsenet, herrat frakeissa, naiset myöskin juhlapuvuissaan, astuivat uudenvuoden onnitteille komerssin luokse. Hevosilla ajaen kuljettiin läpi kaupungin, niin että kulkuset aamupimeissä helisivät. Sitten koko suku ennätti kahdeksaksi »setä Henrikin» luokse samoille asioille. Siellä istahdettiin vähän aikaa ja juotiin kahvit, ja sitten jo riennettiin asessori Hårdhille, josta taas ajettiin »Kivi-Soviolle», sieltä vielä lennätettiin Franzénille, — viiniryypyt vain ennätettiin taloissa napata. Mutta kymmenen aikana piti joutua jälleen komerssin luo aamiaiselle, johon saapuivat onnitteille koko Raahan parhaat herrat. Se oli suuri aamiaisjuhla, vieraita oli niin paljon, ettei mahduttu pöydässä istumaan, vaan aterioitiin seisoltaan.

Uudenvuoden päivällisille Soveliusten joukko meni »Kivi-Soviolle». Siellä istuttiin iltaakin, herrat tupakoiden ja punssiajuoden, naiset omassa huoneessaan kahvin ääressä jutellen. Vielä loppiaisenakin koko suku kerääntyi yhteisille pöytäveroille, jolloin mentiin päivälliselle kauppaneuvoksen luokse.

Joulun aikana varsinkin nuoret tekivät rekiretkiä ja taas tanssivat milloin missäkin talossa. Höckertillä useasti »pukattiin matot läjään» ja ruvettiin tanssimaan, monesti myös Candelinilla ja Franzénilla ja joskus Montinillakin.

Samoin kuin keskikaupungin rikas porvaristo, laitakaupunginkin pikku väki pani joulun monina lepopäivinä toimeen vierailukäyntejään tuttavainsa ja sukulaistensa luokse. Katinhännän,

Pikku talon pihapuoli. Torikatu.

Nätterporin ja Paa-vonperänmäen kanssa kokoontui pikku pirteissään kahvikuppiensa ja kolmihaaraisen kynttilän ääreen haastelemaan ja oli yhtä iloinen ja tyytyväinen kuin keskikaupunkikin yltäkyläisyydessään.

Ikivanhoja joulutapoja edusti Raahessa »säärnäpoi-

kien» joukko. Siinä 1860—70-luvuilla nähtiin kaupungin kaduilla säärnäpoikina kuljeskelevan *Kytölän Kusto*, *Svalan Fenkke*, *Jemndahlin Kusto*, *Pecklinin pojat* ja *Pyhäniemen kaksoisveljet*. Maisteri Wichmannin luona pojat olivat ottaneet oppia ja harjoitusta lauluhinsa, joita sitten ruotsiksi esittivät. Viisi, kuusi poikaa kuului samaan joukkoon, valkoisissa paidoissa he kulkivat, punaisella vyöllä vyötettyinä, punaiset ja siniset nauhat ristissä olkain ylitse, päässä sokeritopan muotoinen paperitötterö ristinkuvineen ja piippoineen. Muuan oli sotilas puusapeleineen, toinen kantoi ja pyöritti paperista kokoonpantua »viisloppista säärnää» eli »Betlehemin tähteä», jonka sisässä paloi kynttilä. Mutta muuan oli musta murjaani, joka nokisine naamoineen pelotti pikkulapsia. Rikkaiden porvarien taloissa Betlehemin tähden kantajat kävivät illoin laulamassa ja saivat pikku lantteja yhteiseen pieneen kassansa.

Meni joulu iloinen ja vieraskäynteineen, ja tuli pitkä suora talvenselkä, jolloin arkinen viikko ajoi toistaan, ja vain varvista

kuului laivan rakentajain kirveiden ja vasarain kalke. Vasta kevään korvissa, jolloin aurinko jo oli hyvällä valtapuolellaan, oli pääsiäinen tavallisine valvojisineen ja kohtalon tiedusteluineen. Silloin tyttäret piilotellen katsoivat kahden kynttilän valossa onnenpeiliin, koettivatpa joskus nuoret miehetkin sen avulla tiedustella tulevaisia asioita. Jokelinkin nuorena ollessaan katsoi ja saikin nähdä hänet, joka tuleva oli. Muutamat mamsellit kattoivat pääsiäisyönä pöydän yhdeksällä ruokalajilla ja sitten unissaan yrittivät nähdä sitä, joka tuli siihen aterioitsemaan. Toiset neidot taas söivät yhdeksän silakkaa, panivat pöydälleen vesilasin sekä sen viereen kolme tikkua sillaksi, jota myöten unissaan näkivät tulevan yrkämiehensä astuvan antamaan janoiselle nukkujalle juomavettä. Näin kokeilivat kerran Kaarakaisen tytöt, ja niin tapahtui, että toiselle, joka oli heittänyt silakoistaan pään syömättä, ilmestyi yrkämies päätönnä; toisen tuleva mies, merikapteeni, sai samana yönä viettää tuskallisen hetken, kun tyttö taikoessaan oli tehnyt temppuvirheen, niin ettei kapteeni saattanut ilmestyä. Jotkut mamsellit asettivat rahalantin päänsä alle pääsiäisyöksi ja aamulla herättyään pistivät sen vasempaan sukkaansa lähtien kaupungille astelemaan. Ensimmäinen vastaan tuleva mies oli hänelle aiottu, ja hänelle oli sukkaan kätkeyty onnenraha jotenkuten toimitettava, vieläpä kysyttävä nimeä, jos mies oli outo.

Rohkeat nuoret miehet kävivät pääsiäisyönä »trullia» kuuntelemassa kolmen tien haarassa Härkätorin laidassa taikka kiipesivät Sarkkilan sepän pajan katolle, paja kun seisoi kolmannella sijallaan.

Valpori oli poikaparojen pallinlyöntipäivä ja nuorten herrojen ratsastuspäivä. Herrat silloin »ulospuettuina» ratsastelivat kaupungilla, ajelivat varvin tietäkin ja puhaltelivat torvella tuutuksia. Vappuna myöskin oluttehtaan »salongisa» tanssittiin ja salongin katolla liehui komea »flaku».

Juhannuksena maakansa pystytti kartanolleen pitkän, tupsupäisen, sileäksi kuoritun kuusen, joka kahdella oksallaan kuin käsivarsilla viittasi sinne ja tänne. Sellainen kuusi seisoi ennen monessa talossa kaupungin ympäristöilläkin, mutta kaupungissa ei nähty tällaista maankoreaa. Siellä vain laitapuolen taloissa hankittiin pihamaalle nuorista koivuista sievä kesäinen lehtimaja, vieläpä tehtiin majaan turppaista pehmeä permanto. Pienet pirtit

ja kamarit koristettiin pihlajan, tuomen ja koivunoksilla, seinät aivan kesävihanniksi, ja lattialle siroteltiin katajanhavuja. Silloin tuntui sydänkesän herkkä juhla astuneen sisäänkin.

Pihamaan lehtimajassa nuori merikansa valvoi valoisa juhannusyötä, tahi istuskeli myöskin tuuheiden pihajain alla. Mutta monet neidot hiipivät hiljaa ruispellon laitaan sitelemään kasvaviin korsiin langanpalasia, mustaa murheeksi, punaista naimisiksi j. n. e. Kolmena torstaina sitten käytiin niitä tutkimassa.

Juhannuskuusi Raahen seuduilla.

Porvarien ja patruunien kansa taas valvoi kesäisen yönsä ja piti iloa meren rannalla, Pitkänkarin Ilolinnassa.

Mutta yhtä väleen kuin pirttiin tuotu kesän vihanuus lakastui ja kuivettui, sydänkesän suuri valoisa päiväkin vierähti ja kesän ihanin aika valahti ohitse.

Aurinkokin jälleen alkoi väistyä, ja valta rupesi taas joutumaan pimeän puolelle.

Syyskuinen Aleksanterinpäivä oli taas sellainen juhlapäivä, jolloin koko kaupunki »ilmineerasi», oikeinpa viskaalin käskystä. Katinhännän köyhimmätkin kävivät pyytämässä varakkaammilta jonkun kynttilän voidakseen hekin ottaa osaa yhteiseen ilonpitoon. Niinpä illan tultua nähtiin pienimpienkin pirttien jokaisessa ikkunassa kynttiläparin iloisesti tuikuttavan kahden puolen kunnista valmukimppua. Rikkaiden ikkunoissa kynttilät loistivat komeissa hopeajaloissa mahtavien kukkasten, »ringblommain» y. m. keskellä. Olikin kova kilpailu, ken osaisi komeimmin kukittaa ikkunansa keisarin kunniaksi. Möllerin rouva koristi ikku-

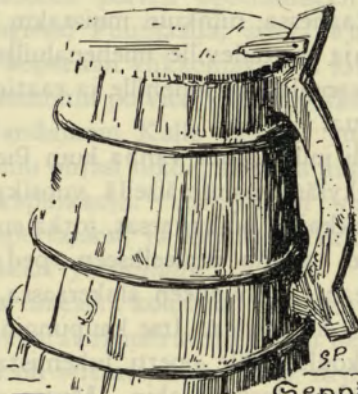
nansa erinomaisilla tekokukilla, pitäen ennätystään ylivoimaisena kaikkien muiden rinnalla. Raatihuoneen otsikossa taas loisti kynttilöistä muodostettu suuri palava A-kirjain, jota kansa kävi ihailmassa samalla kuin ihailen katseli porvariainkin ikkunakomeutta. Maalaisetkin tulivat katsomaan juhlivaa kaupunkia ja ottamaan siihen osaa kapakassa käymällä ja lopuksi tappelemalla kaupunkilaisten kanssa. Kaupungin poikajullitkin nallipyssyineen panivat keskenään toimeen oikein Aleksanterinpäivän tappelun.

Mikkelin sunnuntaina vanhan Raahen nuoret herrat taas hypäsivät hevosien selkään ja lähtivät ratsastelemaan kaupungille ja kaupungin ympäristöille, Kummattiin ja Maailmanrannalle. Maalaisetkin Pattijoelta tulivat ratsastaen kirkkoon. Mikkelin ratsastus tapahtui sen vanhan asian muistoksi, »kun suuri sota tapahtui taivaasa enkeli Mikaelin ja lohikäärmeen välillä... Sitä ne entiset Mikkelin ratsastajat vieläkin matkivat».

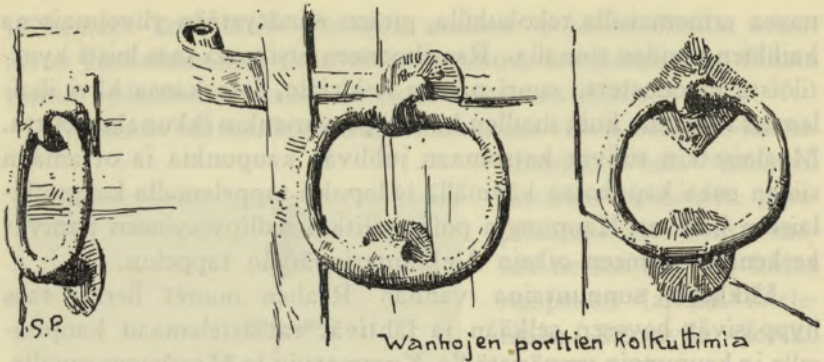
Oli vielä syksyn suuri juhla, vanha kekri, pyhien miesten päivä. Silloin alkoi piikojen ja renkien remuinen »römppäviikko», raatajien »rinnus katkesi», ja he saivat viikonpäivät elämöidä omassa vapauudessaan.

Ympärillä oli kylmä kohmettunut syksy. Kaupungin kadut toisinaan kopisivat kylmyyttään, toisinaan taas räiskähtelivät pehmeinä lätäköinä. Ja meri huokaili raskaana alastomien rantojen äärellä.

Mutta mustien viikkojen takaa hämmöitti jo taas Annanpäivä sekä suuri jouluku.

Geppä
Garkkilan
Rajakannu

Skoulu

Siellä sortit ja brookit räknättiin ja taas luettiin ja dikteerattiin . . . karttakonstitkin oli ja karttakepist' annettiin kynsille . . . Ja kun kvartille päästiin ja oltiin lumisotasilla ja viskattiin akkuna rikki, niin saatiin klupua». Tämä oli vanhan raahelaisen meriäijän entisaikaista koulumenoa.

Sillä pienessä Raahessa, niinkuin muissakin kaupungeissa, oli »skoulu», jossa katuja mittaileville miehenaluille, vastaisille kaupungin isille ja porvareille, merimiehille ja raatimiehille, annettiin opetusta ja — klupua.

Raahen koulu oli miltei yhtä vanha kuin Pietari Brahen kaupunkikin. Jo suurkylän ensimmäisellä vuosikymmenellä saivat rantakorven pitkätukkaiset poikavarsat, jotka eivät koskaan olleet koulua nähneetkään, astella ihmeelliseen »pedagogiumiin», joka piti majaansa komean raatihuoneen alakerrassa, pohjoispään pirtissä ja parissa pikku kamarissa. Itse kaupungin pappi siellä Raahen ensimmäisille koululaisille opetti lukemista ja kristinoppia, kirjoittamista ja vähän laskentoakin. Mutta niin hyvin pappi kaitsi nuorta laumaansa ja ohjasi nousevaa Raahea tiedon tielle ja

taivaan tielle, ja niin hartaasti kaupunkikin huolehti ensimmäisestä oppilaitoksestaan, että Gezelius piispakin, joka tarkastusmatkallaan kävi kouluakin katsomassa, hyvillään kiitteli Raahen porvarien »kaunista koulua».

Tämä sama »kaunis koulu» pysyi Raahessa sitten kautta aikojen. Yhtä rintaa kirkon kanssa se eli ja vaikutti, sillä kaupungin papit olivat useinkin sen opettajia. Kirkon läheisenä naapurina se asui, ja viimein saatiin koululle oma pieni opintemppleri kaupungin temppelin viereen, pohjoislaidalle Kirkonmäkeä. Tämä oli sama vanha »skoulu», katajikkomäen toinen pyhä temppeli, jossa nykyinen vanha Raahe on johdatettu tiedon taipaleelle.

Mutta ennenkuin Raahen pojat astuivat pelottavaan kouluunsa, useat olivat jo ennättäneet kirjaviisaudessa niin pitkälle, että osasivat hiukan lukea, ainakin tunsivat kirjaimet. Heitä oli jo kotona pidetty kovilla taikka oli käytetty kylässä vanhojen muorien jalkojen juuressa. Kaupungissa oli nimittäin muutamia kirjanoppineita vaimoihmisiä, jotka pikku maksusta ajoivat pieniin päihin kirjatiedon alkeita. Sellaisia oli *Grundströmin* muori, joka asui Ämmänkadulla, Lindbergin talossa, ja opetti kirjalle m. m. Himangan Jussia, vastaisen valtamerien kapteenin alkua. Hampaaton mummu istuskeli opettajanvirkaa hoitaessaan rahilla kivikuppi helmassa leikaten puukolla leipää kuppiinsa. Sitten mummu kaatoi vettä sekaan ja syödä papersi möyhyänsä ja samalla ohjasi pientä lukumiestä. Samoin käyttivät joutilaita vanhanpäiviänsä nuoren polven opettamiseen muutkin vanhukset. Uudessakaupungissa, Puumaalla, asuva *Vanha-Anna* opetti poikia kymmenen kopeekan viikkomaksusta joka päivä pitkät rupeamat. Pienen mummun polvien välissä pikku jakkaralla Burmanin Kustokin ja Sandmanin Kalle kävivät vuoron perään kyköttämässä, ja mummu ohjasi lukua, samalla kuin kuivettuneet sormet ohjailivat sukkapukkoja. *Långmanin* vanha maalari-ukkokin ahkeroi kirjanopettajana, ja Heiskarin Erkki poika sai alkuopetusta hattumaakari *Jurvelinilta*.

Mutta vasta oikeassa koulussa annettiin oikeat opit ja tiedot, ja sinne pojanvekarat riensivät, niin että heitä oli siellä aina 40—50:een. Niinpä oli »elementarskolassa» 1856 44 ja 1859 49 oppilasta. Kaikki eivät suinkaan mielisuosiolla menneet istumaan koulun koville penkeille. Mutta kun isä kimpautui niinkuin entinen

merikapteenikin, joka kertoi: »Janne ei tahtonut mennä skouluun, mutta minä näytin pranstaakaa, jotta täss' on sulle vastaus», niin »Janne meni skouluun».

Kahdessa joukossa poikia opetettiin. *Viktor Wilhelm Wichmann*, jota vain sanottiin »maisteriksi», opetti ensi vuoden tulok-

Pastori V. W. Wichmann rouvineen.

kaita ja itse koulun »rek-tori», *Nils Gustaf Emeleus*, jota »Nutu-Jussiksi» haukuttiin, opetti toista luokkaa. Koulutalossa molemmat koulumiehet asuivat. Rakennuksen toisessa päässä isännöi hidas ja tasaluontoinen rehtori, toisessa majaili tulinen ja äkäinen maisteri, kumpainenkin niin eriluontoisia, että koulumestareille toisinaan tahtoi tulla keskinäisenkin yhteenotto.

Lukemisen opetus oli ensimmäisiä. Oli koulussa sellaisiakin vesoja, jotka eivät aina osanneet lukea oikein »ulos», vaikka kouluun pääsyn ehtona oli hyvä lukutaito. Silloin se

täytyi tavata. Ja siinä vasta taitoa tarvittiinkin. Mutta »se oli semmoinen opettaja se maisteri, ettei semmoista olekkaan». Se pani taitamattoman tavaamaan:

— Lyhyt ii i, ässä ja lyhyt ää sä, isä; äm ja yhtistysäänteet ei mei, tee ja lyhyt ää än tän, meitän; ii ja lyhyt oo jo, koo ja lyhyt aa ka, joka; lyhyt oo o, äl ja lyhyt ee tee let, olet; tee ja yhtistysäänteet ai tai, vee ja pitkä aa vaa, taivaa, ässä ja lyhyt aa sa, taivaasa.

Lukukirjana käytettiin entisaikoina Uutta Testamenttiä, mutta sitten myöhemmin ruvettiin »luonnonhistoriaa» lukemaan »sis-sää». Siinä m. m. »puhuttiin Diionista, joka yritti savesta tehdä

ihmistä, mutta ei saanut siihen henkeä». Samaa kirjaa myöskin kirjoitustunnilla »dikteerattiin». Silloin kun maisteri työskenteli toisien oppilaitten kanssa, luokan paras oppilas, »första» eli »ylimmäinen», jota myös sanottiin »priimukseksi», kovalla äänellä luki sanan kerrallaan toisille oppilaille, jotka kirjoittivat sen vihkoonsa. Niinkuin opettaja ainakin första dikteerasi:

— Iso puukstavi, paimen — teki — komma — mitä — kuningas — käsä — punkti — iso puukstavi, neljä — vuotta — kului — punkti.

Ja siinä poikain piti oppia ei vain kommat ja punktit, vaan myös »kuulot» ja »semikuulot», »sprooketekketit», »parentteesit» ja »kommakompunktit».

Vaikka första olikin luokan ylimmäinen ja sai oppilaiden edessä toisinaan dikteerata, hän saattoi taas helposti menettääkin kunniaavirkinsa. Voi sattua niin, ettei hän osannutkaan läksyään, ja silloin opettaja heti kivahti: »Mene alemmaksi! Tule sinä, joka osaat, sijalle!» Ja ylimmäinen sai astua alempaan sijaan, toisen viedessä hänen kunniaistuimensa. Voi sattua sama alentaminen uudelleenkin, penkki penkiltä. Saattoipa käydä joskus niinkin, että opettaja komensi: »Tule pässiin!» Sillä koulussa oli »pässipenkki», johon pantiin kaikkein huonoimmat kyköttämään. Toisinaan siinä istua murjotti koko lautakunta, mutta sitten sattui taas koko pitkä penkki olemaan aivan tyhjänä. Sillä pässistä pääsi taas nousemaan, vaikka luokan ylimmäiseksi, kun vain osasi läksynsä. Läksyjen hyvä ulkoa laskettaminen olikin pääasia. Kunhan aina osasi hyvästi »lukea ulos» kaikki, mitä oli kirjasta pantu opittaviksi, voi aivan tukevasti istua ylimmäisen istuimella.

Paljon pitikin pienien penkinpainajien osata. Luettiin biblian historiaa ja katkismusta ja maantietoakin, ja kartasta piti osata näyttää kaiken maailman valtakuntia ja kaupunkeja ja suuria meriä, ja »maailmanpallloakin» piti ymmärtää, ainakin näyttää sen »kuumia ja kylmiä voita» sekä »lempiöitä voita». Pienimmät oppilaat eivät kartasta paljoakaan älynneet. Kuulivat kyllä puhuttavan Euroopasta, Aasiasta, Afrikasta, Ameriikasta ja Austraaliasta, mutta kartasta he luulivat kepillä osoiteltavan värejä. Kaikkein hulluin kirja oli kielioppi, jota luettiin keskiviikkona ja lauantaina. Siitä piti päntätä ulkoa sellaisia kummallisia sanoja

kuin »nimentö, omanto, osanto, lähentö, menentö». Ja sitten piti nimitellä sellaista hassua, että »se on minun nimeni se nimentö, ja se on minun osani se osanto». Puhuttiin myöskin »arvallisista ja arvottomista kerakkeista». Kirjassa oli vielä niin hulluja lukujakin, ettei niitä tahtonut kukaan ymmärtää, sellaisiakin, joissa sanottiin, että »lammas on saparollaan, sika on höngällään, hevonen on huohollaan, lapsi on vetelällään, ja äitin käet on taikinas».

Mutta ankarinta ainetta oli »räknääminen». Täysi työ oli pojilla, kun piti oppia kaikki »additsuunit, subratsuunit, multiplikatsuunit ja divisuunit», ja »tabula», jota jo ensi luokalla lyötiin päähän, tuotti monet torat ja paukaukset ja istumasijojen vaihdokset. Mutta suuria asioita sitten annettiin pienille tietomiehille. Maisterin jallatessa isompien kanssa första saneli pienille miehille lukuja taululle kirjoitettavaksi. Siinä pisteltiin alussa kuin leikitellen vain ykkösiä, kymmeniä ja satoja, tuhansia ja satojatuhansia ja aina »komma» pantiin väliin. Mutta sitten jo lopuksi päästeltiin miljoonia ja triljoonia, vieläpä »kvinkviljoonia», ja »kvinktriljoonia», joissa jo täytyi käyttää komman sijasta ristiä. Laskuharjoituksia varten oli »laskutauluja», pieniä puulautoja, jotka asetettiin eteen pulpetille puikkojen varaan niinkuin kirjalauta kallelleen. Lautaan liimatussa paperissa oli »taaleja», lukuja, joita piti omalle kivitalulleen »räknätä ulos». Otettiin laskulautoja kotiinkin laskettavaksi, ja sitten koulussa vain »sanottiin ulos, mitä on saatu». Käytettiin myöskin pahvitauluja, joihin »taalit oli liistrattu». Mutta rikkaiden pojilla oli omat laskukirjat, joissa oli samat »taalit ja lumerot», niin etteivät he tarvitseet laskutauluja.

Kirjoittamista harjoitettiin ahkerasti. Oli vartavastinen painettu »föreskrifti», jossa oli »kaikki puukstaimet, ja sana seisoi aina niille puukstaimille». Näitä sanoja jäljenneltiin, kuka parhaimmin osasi. A:lle oli »sana»: »Aikaisin kirkkoon, myöhään keräjiin», sitten »Brahe rakensi Saloisten kaupungin», ja edelleen esim.: »Fariseukset löytyvät Judeasa», »Gutenberg löysi kirjapränttäämisen», »Kärsi pahaa, toivo parempaa», »Zionin virsi veisatkaam». Kirjoittaminen tapahtui hanhenkynällä. »Teräspänniä» kyllä jo silloin oli, mutta koulussa ei niitä saanut käyttää. Kun kirjoitus-

miehen kynä kului huonoksi, vei hän sen maisterille, joka otti liivintaskustaan »pännäveitten» ja taitavasti »formeeras» kynän kuntoon, niin ettei se enää »plumpannut». Vaikka taitamattomilla kynämiehillä kyllä hyväkin kynä plumppasi ja sotki paperin. Kirjoitusvihkoja tarkastellessaan opettaja aina kirjoitti reunaan »vidi».

Opetettiin pojille laulutaitoakin. Keskiviikkoisin ja lauantaisin 11—12 rehtori vei oppilaat »nuottilinjan tykö» ja näytteli heille nuotteja, puhaltuen niitä »flöitillä» ja taas laulaenkin: »see, dee, ee, äf, jee, aa, hoo, see», osoitellen nuotteja ylöspäin sekä jälleen alakäsin. Virren veisuutakin opetettiin, ja sitä varten oli aikoinaan tuomari Alopaeus lahjoittanut tuhannen riksiä.

Opetus tapahtui useinkin kahdella kielellä. Ruotsinkieliset oppilaat istuivat vain eri ryhmässä, ja opettaja sanoi heille ruotsiksi saman asian, minkä oli ensin sanonut suomeksi. Kovin paljon ei ruotsinkielisiä ollut, saattoi joskus olla vain kuusi, seitsemän — ja nekin kaikki ymmärsivät suomea — ja suomenkielisiä oli kolmisenkymmentä.

Maisterin »puolelta» päästiin »rektorin puolelle», kun oli »hyvästi divisuuni opittu», ja »siellä se pääopetus annettiin». Siellä jatkettiin maisterin luokalla aloitettuja asioita ja luettiin lisäksi »jometriiaa ja ihmiskunnan historiaa», vieläpä sellaisia merkillisiä asioita kuin »persunaalipossesium, refleksium, presiprokusium ja iknatsium». Siinä ei kehvelin pää saanutkaan olla paperista, jos tahtoi kaikki nämä erinomaiset viisaudet selvittää. Geometriassakin piti laskea »kaiteita» vasemmalta oikealle ja taas oikealta vasemmalle, ja ihmiskunnan historiasta täytyi muistaa satoja vuosilukuja, opettajan ollessa niin »nuukana», ettei saanut kirjoittaa lukuja paperilapulle ja siitä sanoa ulos, kuten räknäämisessä taaleja. Täyttä päätä koulussa taryttiin. Mutta sitä ei kyllä joka pojalla ollut. Siksipä moni saikin jo maisterin luokkaa paukuttaa kaksi vuotta, jotkut kolmekin. Hassin Hermannin istui maisterin oppipoikana neljä vuotta, ja ruvettiin häntä sanomaan »Vanhaksi maisteriksi». Mutta sitten Hermannin olikin niin oppinut, että pääsi »lantun lautamieheksi» eli maanmittarin apulaiseksi.

Aamukahdeksaksi kipaistiin kouluun ja paukutettiin siellä yhteen-, kahteentoista asti, ja taas iltapäivällä istuttiin kahdesta,

kolmesta viiteen. Joskus sattui joku opinnoitsija myöhästymään ja saattoi silloin selittää ankaralle opettajalle: »No, kun minä seisoin ja söin ja kello seiso i kansa . . .» Rehtori ja maisteri pitivät vuoropäivin aamu- ja iltarukoukset. Rehtori veisautti aamurukouksissa miltei aina virttä: »Jesu! onnen', osan' oman'! Ilon', riemun' runsahan'!» Taikka sai joku pojista aloittaa värssyn:

»Sieluni, Jesu hyvä!
Ravitkoon sanas pyhä,
Virvoit' minua piinas kautta,
Ja viimein iloon autal!»

Maisteri taas lauloi ja laulatti useinkin virttä:

»Mun silmän', käten' nostan
Ain' Herran Sioniin,
Jost' avun tiedän saavan'
Ja valon kaunihin;
Sill' Herra avun lainaa,
Kuin maan taivaan loi,
Hän kuulee huuton' aina,
Ja suojella kyllä voi».

Ja tämä virsi lähti niin korkealta, että »se melkein kiljumalla aloitettiin, mutta lopusa se putosi hyvin alas».

Kovassa kurissa pidettiin Raahen poikavarsoja Kirkonmäen koulussa. Hyvin helposti rukattiin pojan tukkahamaraa taikka läpsättiin korvalle taikka annettiin karttakepillä kynsille ja selkäpuoleen. Ei tarvittu paljonkaan syytä: kunhan paiskasi paperipurulla naapuriaan poskeen taikka potkaisi penkin alapuolitse lähimmäistään tahi unohti nollan, kun piti kirjoittaa 1054, tahi ei osannut näyttää kartasta oikeita paikkoja. Usein työnnettiin myöskin nurkkaan seisomaan tahi taulun taakse killistelemään tahi ajettiin seinän viereen »mustallepenkille» istumaan. Kovinta kurinpittoa oli kumminkin, kun opettaja käytteli »klupua», pajuista punottua patukkaa. Klupu oli poikain omaa teollisuutta, valmistettu kuudesta, seitsemästä, notkeasta, köydeksi kierretystä pajuvarvusta ja sidottu päistä sekä keskeltä kymmenellä nuorakierroksella. Patukan pituus piti olla »kyynärä ja käensija», ja se teh-

tiin, »mitä parhaasta osattiin saa'a». »Eelläkävijän» käsialaa se oli, vuoronperään kun pojat olivat aina viikon kerrallaan »edelläkävi-jöinä» järjestäen kirjat ja vihot pulpeteille ja taas hoitaen ne kaap-piin.

Tämän oman tuotteen liiankin tuttavallista koskettelua teki-jämestarit saivat monta kertaa kokea, milloin mistäkin syystä, vallattomuudesta tahi taitamattomuudesta. Varsinkin »tabulan» lukuaikana, joka oli poikain kovinta työaikaa, otti klupukin suu-rella hartaudella osaa poikien oppimiseen. »Anna kinttus tänne!» opettaja komensi helposti, tarttui oppilaan kalvosimeen ja antoi klupua kämmenelle. Maisteri varsinkin oli »tuhannen tulinen» ja kärkeä antamaan klupua. »Tirisetkö sinä vielä?» sanoi, jos poika itki, ja löi yhä kovemmin. Rehtori oli siivompi, mutta kun hän kerran antoi, niin antoiakin kovasti, että kämmen turposi. Kaksi-toista »rappia» oli kovin löylytys, viisi, kuusi lyöntiä tavallinen järjestyksenpito. Ahkerasta harjoituksesta tulivat kyllä sekä po-jat että poikain kämmenet niin paksunahkaisiksi, ettei niitä lopulta klupu paljoakaan pehmittänyt. Monet mestarit eivät suutaan vääntäneet, hammasta purren vain ottivat iskut, »vaikka kipeää kyllä kävikin, kun olan takaa lyötiin». Kyllähän pojat joskus ansaitsivat hyvänkin klupukyydin. Niinkuin Kytölän Kustokin, joka pystytti neulan maisterin tuoliin. Odottaen ilkityöstään tavatonta klupusotaa Kusto oli varustanut housuntaskuihinsa vahvat raksit, joihin sitten kiversi kouransa, niin ettei maisteri saanut käsiä taskuista ulos. Silloin maisterin täytyi heittää poika mustallepenkille ja pehmittää patukalla selkää, niin että paukkui. Ja se paukkuikin ja ropisi kovasti, sillä mestari oli varustanut har-tioihinsa takin alle tuohilevyn.

Tärkeää klupua säilyttivät opettajat pöytälaatikossaan, ja kun se kului ja meni rikki, poikain piti valmistaa uusi. Maisterin luokalla kului klupuja tavallista enemmän, sillä paitsi ahkeraan kämmentelyyn, maisteri käytti klupua muuhunkin. Opettaessaan hän aina askaroi kluvulla, ja usein omissa ajatuksissaan kiivaasti käveli lattialla edestakaisin väännellen ja pureskellen klupua, niin että se pian kului loppuun. »Maisteri on taas syönyt kluvun!» pojat manailivat, kun piti ruveta uutta hankkimaan.

Silloin tällöin itse piispa kävi tarkastamassa vanhaa koulua. »Kojjureellä» suurherra ajaa karautti koulun kartanolle, ja kohta

lensi tieto: »Piispa on tullut Kuopiosta!» Koulussa piispa vain kuunteli opetusta, eikä silloin annettu klupua, vaikkei osattukaan, ja »sitten piispa piti kehotuspuheen pojille». Pyhäjoen »Iso-pappikin», kuuluisa väkimies, hevostakin vahvempi, kävi monesti koulua katsomassa, puhellen pois lähtiessään: »Koottakaa nyt, hyvät lapset, olla taas siivoja, koska nuo opettajat teitä niin kiittävät».

Väliin annettiin koulumiehille lupaakin. Markkinapäivät sekä laskiainen ja Valpuri olivat itsestään lankeavia vapaapäiviä, mutta kun pojat joskus oikein innostuivat yhteen suuhun huutamaan: »luppaa . . luppaa. . . luppaa!» niin opettajat, jos olivat »sillä tuulella», antoivatkin avosuisille huutajille vapaan telmäämispäivän.

Muutamit poikajullit ottivat kyllä joskus lupaa omin päinsä ja olivat »harapassilla» koulusta pois koko päivän, varsinkin silloin, kun oli hyvin paljon läksyjä luettavana. Aamulla pojat vain lähtivät kotoaan muka kouluun, mutta livistivätkin Märjännukseen, jossa luinailivat koulutunnit ja sitten taas oikealla ajalla saapuivat koulumiehinä kotiin. »Päätä kivisti», selitettiin seuraavana päivänä opettajalle.

Mutta joulun alla oli kauan odotettu »ilminatsuuni». Silloin koko koulu oli valaistu, kynttilöitä paloi puisissa kattokruunuissa sekä akkunoille asetetuissa kulmalauoissa, vieläpä poikain pulpeteillakin — niissä kun oli »tratinmallisia» reikiä, joihin saattoi pistää kynttilän pystyyn. Jotkut vanhemmat olivat kuulemassa, kun poikia opetettiin. Siihen sitten loppui »syystärmiini». Ja taas »kevättärmiini» lopussa juhannuksen edellä oli »eksaameli». Silloin tuli enemmän kaupunkilaisia katsomaan, mitä koulussa oli opittu. Poikain vihot ja kirjat olivat esillä, ja lopuksi anettiin oppilaille »ite kullekin» todistukset.

Ja silloin oli vapaa kesä edessä, ja sininen meri avautui taivaan rannalle asti, ja laivojen mastometsä Roskan redillä odotti kesäisiä kiipeilijöitensä.

Vanhassa koulutalossa kävivät opiskelemassa myöskin »privatistit». Ne olivat »parempain ihmisten» poikia, jotka olivat käyneet jo läpi sekä maisterin että rehtorin puolen, ja jatkoivat vielä lukujaan maisteri Wichmannin opastamina. Ja »niistä sitten tuli

Raahen laivoihin kapteeneja». Sillä Raahen koulun ja Raahen poikain suurena jatko-opistona oli tavallisesti mahtava meri, joka toimitti lopulliset kouluuttamiset sekä puristi entisistä alkeiskoululaisista miehiä. Illoin privaatioijat tavallisesti kävivät maisterin luona, mutta olivat usein samaan aikaankin siellä lueskelemassa kuin kaupungin muu poikalisto opiskeli koulussa. Ja silloin kun päästiin samalla kertaa ulos välitunnille, syntyi aina kova sota. Sillä privatistit ja muut koululaiset olivat toisiinsa vihakannalla kuin kissat ja koirat. Joskus maisteri otti tyttöjäkin »privatis-teiksi», ja ne kävivät opiskelemassa keskiviikkoisin ja lauantaisin. Työille maisteri ei ollut kovin äkäinen, sanoihan vain joskus: »Uh, sinä senkin pässi!»

Oli Raahessa toinenkin yksityis-koulumestari. Se oli *Ernst Kilian Mellberg*, joka »skoulas kaikki Raahen herrat». Kilian Mellberg oli varakkaan kauppiaan poika Pietarsaaresta, ylioppilaaksi lukenut, ja sitten ollut pitkät ajat Saksassa opiskelemissa. Liikemiehen poikana Kilian oli veljensä kanssa rakennuttanut kuunarin, jolla ajatti rahtia Pohjanlahdella ja Itämerellä. Mutta Itämaisen sodan aikana englantilainen upotti veljesten laivan. Köyhtynyt Kilian joutui lopuksi Raahen Reinin liikkeeseen konttoristiksi. Katinhännässä pikku talossaan Mellberg sitten asui, nai emännöitsijänsä, Maria Björnströmin, ja sai yhden tyttären. Sivutoimenaan Mellberg piti koulua, »Melpärin koulua», ensin Möllerin talossa, sitten kotonaan, opettaen porvarien poikia sekä merimiehiä, jotka aikoivat kapteeneiksi, ja valmistaen oppilaita Oulun kouluun, vieläpä myöhemmin Raahen kauppaopistoonkin. Mellberg oli niin oppinut, että hän osasi »kaikki kielet», samoin myöskin kaikenlaiset »räknäykset», ja niitä taitoja hän etupäässä pojille opetti. Välitöinä oppioijat saivat soudattaa opettajansa pikku tyttöä, ja vallattomuudessaan kiikuttivat väliin niin hui-masti, että tyttö tuli miltei päästä pyörälle. Mellbergillä oli hyvin kaunis käsiala. Hänen toimekseen aina annettiinkin hautajais- ja hääkutsujen kirjoittaminen. Vanhana laihana pikku ukkona Kilian kepsutteli Raahen kaduilla nukkavierussa takissaan. Saipa hän kauppakoulun vihkiäisjuhlassa ja samoin Pietari Brahen pat-sasta paljastettaessa ilon ampua tykillä kunnialaukauksen. Siitä ukko hyvillään kehuskeli: »Olen ampunut Adlercreutzin kanuunalla!»

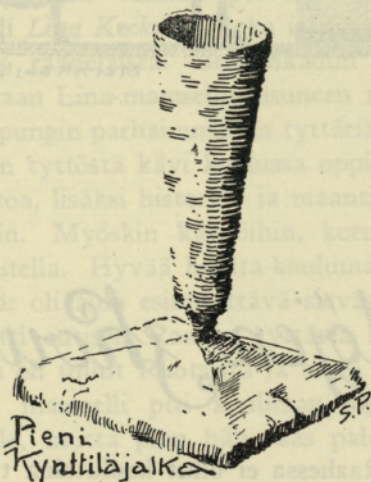
Vanha koulutalo sai lukukausien aikana olla toimessa kaiket päivät. Kun arkisin siellä Kytölän Kustot ja muut pojat viljelivät tabuloita ja multiplikatsuuneja sekä välitöinä pystyttivät neuloja opettajantuoliin, niin pyhäpäivinä taas astui samoihin suojiin toinen oppilasten joukko. Sunnuntai-iltapäivinä toimi koulun huoneissa »pyhäkoulu», jota oli ruvettu pitämään 1843. Koulussa kävijäin kantajoukkona istuivat kisällit ja oppipojat, joukossa joitakuita muitakin opinhaluisia »köyhän kansan lapsia». Ahkerasti kisällit ja oppipojat astelivatkin opistoonsa. 1852 mainitaan koulussa olleen 54 oppilasta, ja 1860 oli niiden luku 55. Kaikenlaisia hyviä ja tarpeellisia asioita siellä opetettiin vastaisille mestareille, laskentoa ja kirjoitusta, kristinoppia, Suomen historiaa ja maantietoa sekä kirjanpitoa. Opettajina toimivat koulussa tavallisesti alkeiskoulun opettajat. Varsinkin maisteri Wichmann oli ahkera pyhäkoulu mestari, opettaen milloin mitäkin asiaa, milloin »räknäyttäen», milloin kertoen Suomen historian tapahtumia, milloin esittäen »maailmanpalloa». Olipa koulun opettajana kerran värjärinkisälli *Halmetojakin*, joka oli niin »ulosoppinut», että kykeni valistamaan toisia sällejä ja oppipoikia, ainakin sanelemaan heille kirjoittamista. Kerran taas perämies *Marjelin* opetti merimiehen aluille kompassia, niin että he osasivat sen »niinkuin olisivat kolme vuotta olleet merillä». Koulun varsinaisten, arkisten oppilaiden kanssa tahtoi sunnuntai-opiskelijoilla monesti olla pikku kahnasta. Ainakin viikkokoulun poika- viikarit monta kertaa koettivat työntää kaikenlaisia vallattomuuksiaan ja rötöksiään pyhäkoulun sällien ja oppipoikain syyksi.

Siten vanha koulutalo sai pitkän talvipimeän aikana jakaa »valkeutta» kyläläisilleen pyhät ja arjet. Kynttilät tuikkivat sieltä pimeille kaduille niin hyvin pyhäilloin kuin arkipäivän pimeissäkin, ja vasta joulupimeän »ilminatsuunissa» ne oikein loistivat.

Mutta sitten kerran, samana kesäyönä, jolloin vanha kirkko tuhoutui, tapahtui vanhalla koulullakin viimeinen suuri »ilminatsuuni». Kirkonpalo kuumensi läheisen koulun seinä, niin että oksain reiät ihan kyyneleinä tihkuivat pihkaa, kunnes yhtäkkiä koko seinä leimahti satoina kynttilöinä hehkuvaan suurtulitukseen. Se

tulitus tuhosi koko koulun, poltti vanhat pitkät penkit, poltti kluvut ja poltti »maailmanpallonkin».

Vanhan kirkon rinnalla oli vanha koulu aina vaeltanut käsi kädessä, ja sen kanssa se sai viimein yhteisen lopunkin.

Pieni
Kynttiläjalka

Merkkausliinasta viltta 1827

Tyttöjen skoulut

Entisessä Raahessa ei ollut koulutaloa tyttölapsia varten, vaikka siellä kyllä oli koulu, jossa kaikki kisällit ja oppipojatkin saivat käydä tietoja ja taitoja hakemassa. Ehkä vanhan koulutalon ovet olisi avattu tytöillekin, jos he olisivat käyneet kolkuttamassa, mutta sellainen tapa oli Raahessa, että vain pojat jallasivat vanhan koulun piteillä penkeillä.

Mutta Raahen tyttöjen ei silti sentään tarvinnut jäädä vain kotiopintojensa varaan eli pelkän lukutaidon astuimelle. Sillä Raahessa oli, samoin kuin monessa muussakin kaupungissa, useita »mamselleja», jotka käyttivät joutoaikaansa nuoren tyttöpölvän opettamiseen ja kasvattamiseen. Mamsellit olivat itse samalla tavalla saaneet tietonsa ja taitonsa edesmenneen polven mamselleilta, olivatpa jotkut olleet Tukholmassakin oppia ja viisautta noutamassa. Näissä »mamsellien skouluisa», yksityisten henkilöiden vapaalla uhrautuvaisuudella ja harrastuksella johdetuissa opinpirteissä, kasvoi ja sivistyi Raahen tyttäristö samalla aikaa kuin kaupungin poikaparvi opiskeli ja paukkasi Kirkonmäen koulu-

talossa ja Mellbergin koulussa. Mamsellien koulut eivät kyllä kyenneet oikean koulun rinnalle, niissä kun ei ollut edes klupuakaan, eikä niissä ylipäänsä opittu niin viisaita asioita kuin persunaali-possessium ja presiprokusium, jotka olivat tarpeellisia vain hyväpäiselle miessuvulle. Mutta mamsellien kouluissa opittiin sen sijaan monia muita hyviä asioita.

Aikaisimpia nykyisen vanhan polven muistamia mamsellikoulumestareita oli *Lina Keckman*, joka isän puolelta oli Ruotsin lähtöä, äidin taas raahelaista. Brahenkadun varrella, Aspegrenin talossa, sanotaan Lina-mamsellin asuneen 1830—40-luvuilla¹⁾ ja opettaneen kaupungin parhaimmiston tyttäriä. Kymmenkunta, toistakymmentäkin tyttöstä kävi koulussa oppien lukemista, kirjoitusta ja laskentoa, lisäksi historiaa ja maantietoa, vieläpä hiukan — ranskaakin. Myöskin käsitöihin, koruompeluun, saivat pikku sormet totutella. Hyvää huolta koulumamselli piti kasvat- tiensa käytöksestä: oli aina esiinnyttävä sievästi ja kohteliaasti. Vähän aikaa opetti entisen Raahen tyttäriä myöskin mamselli *af Åkershult*, joka oli tullut Ruotsista ja toimi 1850—60-luvuilla. Heiskarin talossa mamselli piti kouluaan, opettaen lukemista muutamille tytöille, mutta pian hän taas palasi takaisin Ruot- siin.

Vanhoja tyttöjen koulumestareita oli vielä »Kihlgrenin mam- selli», *Catharina Margaretha Kihlgren*, joka Lina Keckmanin ajoista aina 1870-luvulle opetti Raahen tyttölapsille, ja pojillekin, luke- mista, kirjoitusta ja laskentoa sekä kristinoppia ja maantietoa. Vanhoilla päivillään oli koulumestarilla apulaisopettajana sisar- sensatyttä, *Helanderin Liisu*. Vanhana mummuna Kihlgrenin mamselli asui »fyyryllä» Virven talossa Rantakadulla ja kulkea köppäili kadulla kolminurkkainen pumpulihuivi neulalla kiinni- tettynä hartioille.

Samanaikaisia, 1860-luvun mestareita, olivat mamsellit Heic- kell ja Bergströmkin. *Eva Charlotta Heickell* asui Virven talossa, opetti tyttöjä, soitteli fortepianoa ja piti pientä kirjakauppaa.

¹⁾ Mamsellikoulujen toiminta-aika H. Impivaaran mukaan. Ks. His- toriall. tutkimuksia J. R. Danielson-Kalmarin kunniaksi 7. 5. 1923. ss. 199—235.

Henriette Bergström oli kotoisin Ruotsista, ollen värjäri Juthströmin rouvan sisar, asusteli useissa eri taloissa, m. m. Sarkkilan porstua-kamarissa, ja opetti vain lukemaan, tavaamaan ja »koko sanalle», ynnä kirjoitusta sekä »nästykyien pallistusta». Pienen, nilkuttaen kulkevan, huonosti suomea puhuvan mamsellin opetustyö ei ollut

Maria Toppelius, mamsellikoulun opettaja.

kallista, — puolitoista, pari markkaa kuukaudelta mummu otti maksua, ja sittenkin hyväntuulisenä hoiti virkaansa.

Hyvin muistaa vanha Raaha vielä »Toppeliuksen skoulun», joka toimi kaupungissa monet vuosikymmenet, aina 1870-luvulle saakka. Pastori *Zachris Toppelius*, ankara herännäisyyden saarnaaja ja maallisen koreilun vihamies, opetti ensin yksinään, mutta siten olivat jo pieksuissa kulkevat, harmaapukuiset, »mörkkiveriset» tyttäretkin, *Sofia* ja *Maria*, apulaisina, jopa pian varsinaisina koulumestareina. Ukko vain silloin tällöin pistäytyi katsomaan opetuksen menoa, kun »salisa istuttiin ison skiivupöydän ympärillä» taikka myöhemmin kamarissa. Lukeminen ja kirjoitus,

katkismus ja historia olivat tärkeimmät oppiaineet Toppeliuksen koulussakin, lisäksi vielä ompelutyöt. Hyvästi piti tyttöjen osata läksynsä. Helposti voi joutua nurkkaan seisomaan, ellei osannut ulkoa lasketella seitsemää katumussalmia. Vuoroviikoin papintyttäret opettivat, ja lapset pitivät enemmän Mariasta, odottaen aina hänen viikkoansa. Opetuksesta piti Toppeliuksen kouluun maksaa kahdesta neljään, viiteen markkaan kuukaudessa.

Vähän aikaa 1870-luvulla opettivat Raahen nuorta tyttöparvea — joku poikakin oli joukossa — »fröökynä» *Alma Montin* ja *Bertha Candelin*. Höckertin talossa neidit pitivät koulua muu-

tamia vuosia, mutta kun kansakoulu alkoi toimintansa, siirtyi lapsiparvi sinne.

Viimeisiä ja parhaita mamsellikouluja oli »tante» *Gustava Ekströmin* koulu, joka toimi 1860—70-luvuilla. Tässä koulussa, jossa kuukausimaksukin oli 6—12 markkaa, jatkoivat opintojansa vain Raahen rikkaimmat tyttäret, kun olivat ensin suorittaneet alkeiskurssin Toppeliuksen harmaapukuisten mamselliopistossa. Mamselli Ekström oli kotoisin Tornioista, ollen tuomari Nils Ekströmin (syntynyt Ruotsin Pajalassa, Köngäsen ruukilla) tytär ja muuttanut Raahen asumaan sisarensa luokse, joka oli naimisissa piirilääkäri Ehrströmin kanssa. Gustava mamselli oli niin oppinut, että hän olisi kyllä kyennyt vaikka ylioppilastutkinnosta selviytymään, ja kasvateilleen hän opetti useita aineita, niin kuin koulussa ainakin, jopa saksaa ja ranskaakin, vieläpä piirustustakin, piirättäen »viivoja, eläimiä, maisemia ja ihmisenpäitä».

Gustava Ekström, mamsellikoulun opettaja.

Kolmessa osastossa tytöt — olipa kerran pari poikaakin, Ivar Frieman ja Arthur Lagerlöf, joukossa — istuivat oppimassa, ja »tante» Gustava istui kiikkutuolissa keskellä salia »myysättynä kuin palli» taikka loikoi sohvalla pitkäläänkin, jolloin oppilaat vuoron jälkeen astuivat hänen viereensä näyttämään taitoaan. Aamulla tytöt kipaisivat kouluun, mutta monesti varsinkin pyryilmoilla talon rengit tulivat iltapäivällä reslareellä hakemaan lapsia, vaikkei koulu ollutkaan sen kauempana kuin pienen kaupungin laidalla, Rantakadulla, tohtori Ehrströmin talossa.

Hyviä olivat mamselliopetuksissa opitut kirjatiedot ja muut viisaat asiat, mutta huvittavinta lienee monesta pikku työstä ollut ompeleminen ja neulan käyttely. Monenlaisia käsitöitä mam-

sellien kouluissa tehtiin, pallistettiin nenäliinoja ja ommeltiin tyttöjen vaatekappaleita, mutta kaikkein mieluisimpia tehtäviä olivat merkkkausliinat, »märkdukut». Niitä ommeltiin pienissä kehyksissä, »povisa». Pienet sormet pistelivät »sitsilangalla» pohjavaatteeseen kaikenlaisia kirjaimia, numeroita ja kuvioita.

Gustava Ekströmin oppilaita.

Anna Lackström. Alma Montin. Karin Montin.

Asta Lagerlöf. Ivar Frieman.

Tilda Stenman. Lina Levón.

Ommeltiin isot ja pienet aakkoset, koko sukukunnan nimikirjaimisto, isän ja äidin, siskojen ja veljien, setien ja tätien, iso-isien ja iso-äitien kirjaimet ja viimeiseksi oma nimi vuosilukuineen. Ja vielä tyhjän täytteeksi kaikenlaisia koristekuvia, kruunuja, lintuja, puita, tähtiä, kirkkoja, laivoja, taloja. Merkkkausliina oli sitten kaunis koulumuisto sekä monesti tarpeellinen mallikuvasto, kun kotona jouduttiin nimikirjaimia ja koristeita sommittelemaan.

Hyvin viihtyivät tytöt koulussaan, vaikka joskus lukivatkin niin huonosti läksynsä, että saivat jäädä jälkeen lueskelemaan. Keväällä loppututkinnessa olivat tyttöisien työt ja vihot esillä, ja tytöt laskettelivat tietojaan kuin ainakin kirjanoppineet, saksakaan päästelivät, niin että helisi — olivat jokainen määrätyn värsynsä opetelleet ulkoa. Ja hyvillä mielin äidit kuuntelivat tyttäriensä taitoa, pannen tarkoin mieleensä, kenen tytär kaikkein parhaiten osasi.

Mutta vähäväkinen Raahe ei jaksanut astua mamsellien kou-

luun, joihin piti suorittaa kalliit opetusmaksut, eikä paikkavaat-
teissa kävijöistä olisi ollutkaan rikasten rinnalla istujiksi; monet
eivät osanneet ruotsiakaan, jota useimmissa mamsellien kouluissa
käytettiin. Jopa kaiken lisäksi olisi pian koko pikkukaupunki
pannut pahakseen, jos joku Katinhännän pikku mökin pikku tytär
olisi ruvennut opis-
saan pyrkimään
isoisten rinnalle. Jot-
kut vähän parempi-
osaiset sentään pää-
sivät Bergströmin ja
Toppeliuksen koulu-
hin lukemista ja kir-
joitusta oppimaan.
Mutta kaikkein vä-
häväkisimpien ope-
tuksesta huolehti
vanha Auvinska-
muori, *Brita-Kaisa*
Auvin, entisen, huo-
nosti eläneen sorva-
rin, Anders Auvinin
leski. Vaikka ukko
Auvin olikin niin
kunnoton, että hukutti itsensä ja jätti jälkilausunnan:

»Muuti on mies,
mutta Auvin on suuri rakkari»,

oli hänen muorinsa »totinen kristitty ja Jumalalta valaistu ihmi-
nen», joka ukko-raiskansa menetystä kovin suri. Auviska asui
pikku mökissä Brahenkadun loppupäässä, Kirkonlahden laitamalla,
ja opetti siellä kaupungin lapsille tavaamista ja suoraa lukua.
Monesti eukko teki koulumatkoja maallekin, opettaen lapsia ja
samalla pitäen seuroja, veisauttaen virsiä sekä puhuen jumalan-
sanaa kansalle. Joskus koulumestari poikkesi Hedberginkin ta-
loon Saloisten tien varrella ja piti siellä seurat. Koulumatkalla
Auvinska-muori kuolikin 1857:n kevätkuulla: »Jumalan enkelit
kävät hakemasa hänet».

Merkkkausliina v:ltta 1849. Raahen museo.

Mutta vasta oikea yhteiskansan tyttöjen koulu oli *Lybeckerin skoulu*¹⁾, jota useasti sanottiinkin »köyhäin skouluksi». Tämän merkillisen laitoksen alkuunpanija oli kaupungin omia tyttäriä, rikkaan kauppaneuvoksen, Zachris Franzénin tytär ja vielä rikkaamman patruunin, Johan Langin tyttärentytär, *Sofia Franzén*. Tämä 26-vuotias kauppiaantytär lahjoitti hääpäivänään 1843, mennessään naimisiin vapaaherra *Georg Lybeckerin* kanssa, äidin-

Sofia Lybecker, o.s. Franzén.
Lybeckerin koulun
perustaja.

perintönsä, kolmattatuhatta hopearuplaa, rahastoksi, jonka koroilla oli perustettava ja kustannettava koulu, missä kaupungin köyhät ja vähävaraiset tyttölapsset saivat opetusta ei vain uskonnossa, laskennossa ja kirjoituksessa, vaan myöskin hyödyllisissä käsitöissä.

Tämä pienten raahelaisten tyttöjen tärkeä oppilaitos aloittikin toimensa jo seuraavana vuonna, ja siten saivat Raahen tytötkin astua omaan kouluunsa, silloin kun pojankehvelit kipaisivat Kirkonmäen oppilaitokseen. Ensi vuosina »köyhien tyttöjen skoulu» asusti vuokrahuoneissa, mutta viimein 1859 saatiin

oma talo. Sekin tuli saman suvun lahjana kuin itse koulukin. Sofia Lybeckerin nuorempi sisar, *Helene Bergbom*, osti ja lahjoitti miehensä, asessori C. G. Bergbomin kanssa koululle talon Reiponkadun varrelta, saman talon, missä vanha köydenpunoja Vestberg oli ennen asunut. Sinne koditonna kulkenut koulu kohta asettuikin, ja majailee siinä vieläkin.

Sofia Lybeckerin lahjoituskirjan tarkoitusta koulu koetti noudattaa. Kaupungin kaikkein vähävaraisimmista kodeista saapuivat pienet tytöt 9—10 vuotisista alkaen saamaan opetusta. Lukeminen ja kristinoppi olivat koulun tärkeimpiä aineita. Katkismusta luettiin ulkoa, minkä ennätettiin, samoin raamatunhistoriaakin. Paljon harjoitettiin myös kirjoitusta; pienimmät oppilaat aloittivat työnsä piirtelemällä puupuikolla hiekkalaatikoon. Laskentoa-

¹⁾ Vert. Kaarle Kauppila, Sofia Lybecker ja hänen koulunsa.

kin opetettiin ja hiukan myös historiaa ja maantietoa. Joka maanantaina kävi koulussa pastori Toppelius pitämässä uskontotunnin, jolloin tutkisteli edellisen päivän tekstiä ja saarnaa, ja kovin vihainen ankara saarnamies oli, jos tyttöpahaset olivat unohtaneet koko saarnamenon. Mutta eivät tyttöset unohtaneet käsitöitensä. Siinä useimmat häärivät kaikkein ahkerimpina, pienimmät kutoen sukkaa, toiset ommellen paitaa tahi muita liinavaatteita, isoimmat kehräten tahi kangaspuita paukuttaen. Reiponkadun talon isäntä oli ennen kehrännyt satsylisiä köysiä, nyt kaupungin pienet tytöt hänen talossaan kehräsivät vielä satsylisempiä säikeitä.

Köyhien tyttöjen koulumestareina toimivat merimies

Lindman-vainajan tyttäret, ensin muutamia vuosia *Susanna*, sitten parikymmentä vuotta *Liisu Lindman*, »Linmannin neitty». Lindmanin tyttäret olivatkin hyvin taitavia käsitöiden tekijöitä — olivat sellaista sukuakin. Heidän äitinsä, merimiehenleski *Kaisa Lindman*, etevä eukko, oli aikoinaan yritelty puusepäntöitäkin, kavertanut m. m. kauniin ruginlavankin, vieläpä omin kourin salvanut pihamaalleen aittapöksän. Lisäksi olivat Lindmanin sisarukset käyneet hiukan mamsellien koulua, niin että he olivat korkeampioppisia kuin monet muut vertaisensa. Kaikkia koulunsa aineita ja taitoja Lindmanin tyttäret koettivat opettaa. Mutta »Liisu neitty» oli hyvin ankara koulumestari, puisti monesti tyttölasta pitkistä hapsista, räpsäsi kirjoitusviholla taikka nappasi »linjaalilla». Eihän se mitään, Kirkonmäen koulumaisterihan antoi klupua. Ja Reiponkadun koulumestarikin useasti jälkeensä katui ankaruuttaan ja antoi tukkapölyn saajalle tuhassa paistettuja perunoita mielenhyvitteeksi.

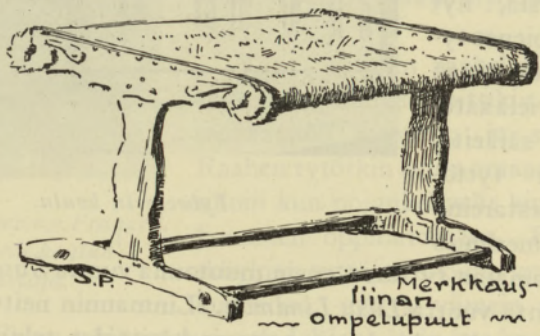
Kahdeksalta aamulla mentiin kouluun, oltiin kahteentoista ja

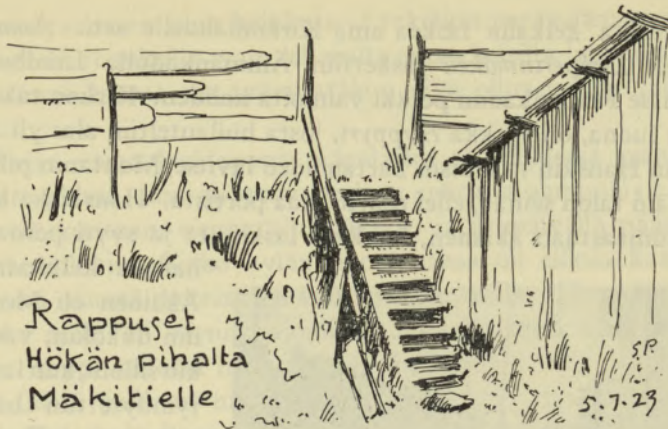

Lybeckerin koulu.

taas iltapäivää istuttiin kahdesta kuuteen asti. Joka päivä aloitettiin Raamatun lukemisella. Kukin oppilas — koulussa oli parikymmentä tyttöä — luki vuoronsa jälkeen pari lausetta pyhästä kirjasta.

Näin oli pienessä Raahessa kaikilla omat opiskelupaikkansa. Pojat paukkasivat Kirkonmäellä, isoisten tyttäret istuivat mamsellien opetuspöytään ääressä, ja vähäosaisten tyttölapset ahersivat Reiponkadun »köyhäin skoulusa». Mutta sitten tuli tuhoosi poikaviikarien koulun, uusi »fruntimmerskoulu» lopetti 1880 mamsellien opetustoimen, ja kun kansakoulu 1872 alkoi toimintansa, Lybeckerin koulu jäi vain tyttöjen käsitöiden opetusahjoksi.

Poikavarjat

Pienen Raahen poikavarsoilla oli kyllä laidunta liikkua. Suuri meri monilukuisine rantasaarinen ja kareineen oli heidän edessään, laaja rantamaa vainioineen, metsikköineen ja rantakallioineen levisi heidän takanaan, ja niiden takaa taas suuret metsäiset kankaat, suot ja korpiset mäkimaat. Vielä itse kaupunkikin toreineen, katuineen, Kirkonmäkineen ja monine pihasukkeloineen oli nuorimman Raahen temmellysalueena.

Talvikausi meni useilla pojilla koulussa paukatessa, mutta joudettiin silloinkin sentään omiakin asioita hoitamaan koulua käymättömien kanssa. Tärkeimpiä talvitöitä oli mäenlasku ja hiihteleminen. Pikku Raahen yritykset nousta yli tavallisen tasamaan olivat kovin vähäisiä ja sen myötäleet parahultaisia poikasten ja tyttösten ajeltaviksi. Sellaisia kelkkamäkiä oli kirkon lähimailla kolme. Kirkkokadulla, Matti Luodon talon luona, oli *Pitzéninmäki*, josta saattoi, varsinkin jos mäki oli jäädytetty,

hyvähuilurilla kelkalla laskea aina Kirkonlahdelle asti. *Ämmänmäkeä* eli *Limperinmäkeä* laskettiin Ämmänkadulla Lindbergin talon ohitse Reiponkadun poikki vainioita kohden. Kirkon takana, kellarien luona, oli jyrkkä *Hyppyri*, josta huilauteltiin alas yli Reiponkadun Hanskin ja Hassin kartanoiden lävitse, Montanin pihalle taikka päin talon seinää, ellei osattu ajaa portista. Hanskiska kyllä oli mökinmaastaan äkäinen, haukkui laskijoita ja syyti poroa pihalleen kelkkatielle.

Pitzéninmäki.

Äkäinen oli Montanin ukkokin, varsinkin silloin, kun laskea jymäytettiin hänen seinäänsä. Brahenkadulla oli *Jemtaalinmäki* Saaristokadulta Kirkonlahdelle päin, ja sitäkin vähäisen laskettiin. Oli vielä Rantakadun

puolella *Montininmäki*, mutta siellä ei kelkoilla laskettu, — siellä vain Montinin kellarissa ja kellarin päällä aikamiehet laskettelivat ryyppyjä.

Jästä veistetty kelkka, »jääkelkka», oli monien poikasten ainoa ajopeli. Se oli vain pitkäkö, paria korttelia paksu jääpökylä, jonka alapuolelle oli jyrskitty uraa, niin että muodostui hiukan jalaksientapaisia, ja yläpuoleen kaivettiin koveroa heinäviholle, jotta kelkassa oli pehmeä ja kuiva istuinsija. Vetonuora, »pesti», oli kiinnitetty kelkkaan kantapuolesta yli heinätukon, niin että se samalla piti heinätukkoa paikoillaan. Tällaisilla kelkoilla pojat laskivat mäkeä ja monesti kinasivat, kenen kelkka kauimmaksi luistaa ja kenen on parhain. Monta kertaa yllyttiin niitä »tinttaamaankin»: lyödä paukautettiin vetonuorasta huijauttaen kelkkoja yhteen, niin että helähti, ja silloin huonompi särähti palasiksi. Hävinneellä ei ollut muuta neuvoa kuin harmissaan astella kirveineen meren jälle jystämään uutta ajopeliä.

Varsinkin iltapuolet ja pyhäpäivä oltiin ahkerasti mäessä ja huilauteltiin Kirkonlahdelle taikka karauteltiin Hanskiskan poro-
pihan ylitse jymäyttäen Montanin Heikin seinää. Aikuisiakin oli

mukana raahaten isoja kelkkoja ja rekiäkin perässään; muutamat kahnuttelivat suksilla, vain sellaisilla omatekoisilla laudanpalasilla. Oli mäessä herraa jos työmiestäkin, eikä ollut paljon säätyerotusta.

Mutta vasta laskiaisena mäenlasku oli täydessä menossaan. Puolilta päivin, kun oli »rasvarieskat» syöty ja aamupäivä laiteltu vehkeitä kuntoon, riennettiin mäkeen, ja iltapäivällä pääsi sinne palvelusväkikin. Koko kylän nuori kansa oli silloin kaupungin kolmessa mäessä, herrasväki vain ajeli hevosilla. Kilvan laskettiin, ja joka mäki oli täynnä ajomiestä. Puolimäessä vielä seisoiivat »vahit» keppi kädessä huutaen joka laskijalle:

— Mitä sull' on myyää?

— Kultaa ja hopiua! laskumies vastasi mennessään ja pääsi hyvällä menemään. Mutta muutamat kehtasivat huutaa:

— Pirunp—kaa ja piparuutia!

Tällaisen kuorman ajomiehineen vahtimiehet keikauttivat kepillään nurin. Sillä »sellainen rangaistus siitä tuli, kun yritti kuljettaa vääriä aineita niinkuin tullia kavaltaen».

Mutta kevät tuli kelkkamäkeenkin, ja Hanskiska pääsi pihansa poroamisesta. Kevään ensimmäisiä merkkejä olivat päiväpaisteiset, jo lumettomat ja kuivat katuvieret kevättöissä häärivine poikavekaroineen. Heitettiin siinä kevätpäivän killittäessä »nappipallia». Jokainen asetti laa'alle katukivelle napin ja sitten vuorotellen koetettiin pallilla lyödä nappeja kiveltä pois ja siten voittaa ne omaan taskuunsa. Oltiin myös »potalla». Sulaan katuviereen kaivettiin pikku kuoppanen, johon vuoronperään osoiteltiin rahaa tahi lyijypätikkää, ja voitettiin siten toisilta nappeja. Auringossa hehkuvalla seinävierustalla, ensimmäisten kevätperhosten siinä leikkiessä, hakattiin »seinärahaa»; varsinkin maneesin seinämällä sitä napsittiin ahkerasti, kukin omalla luotetulla lantillaan. Mutta poikain varsinaisena rikkautena, josta milloin mitäkin peliä käytiin, oli suuri nappivarasto joka miehen taskussa. Monesti taitamaton tahi kovaonninen pieni pelaaja menetti koko irtaimistonsa, täytyipä vielä ottaa lisää kiinteimistöstäkin ja sitten tuhlaajapoihana housujansa kannatellen astella kotiin, jossa kaiken lopuksi oli vielä otettava vastaan tukkapölly.

Mutta vasta Valporina pantiin alulle oikeat kesätyöt. Silloin kokoonnuttiin koko joukolla Härkätorille pallia lyömään, sillä

Härkätori oli kaupungin kesäinen kisailukenttä ja pallinlyönti tavallisinta kesäleikkiä. Siihen ottivat osaa sekä laitakaupungin pojat että keskikylän herranalutkin. Olipa joskus joku tyttökin mukana, ainakin Kraftmanin Tilda, vastainen lakkiräätäli, joka »linnapallia» lyödessä huimautteli niin ropsasti, että palli lensi yli torin ja niin korkealle, että siinteli vain.

Linnapalli olikin mieluisinta pallipeliä, ja siihen voitiin yhtyä koko joukolla, ruveten vain kahteen puolikuntaan. Toisinaan muutettiin linnapalli »ekslakulinnaksi», joka oli »oman käen lyöntiä». Silloin lyöjä sai itse heittää pallin, lyödä ja lähteä juoksemaan. Usein oltiin myös koko joukolla »polttopallilla», kaivettiin maahan pikku »krooppeja» kartunnokkaa varten, ja sitten muuan kartulla pallia pyöritellen yritti toisia »polttaa». Joskus taas huudettiin:

»Ruulikapollaa
pallilla ollaan!»

Ja sitten ruvettiinkin heittämään »ruulikapollaa». Siinä oli vain pari karttumiestä etäällä toisistaan ja pallomies kummallakin puolella. Pallomies heitti palloa vastapuolelle, karttumiehet yrittivät sitä vuoronperään lyödä toisilleen, ja pallomiehet voittivat, jos saivat kopin.

Sitten pitkin kesää kokoonnuttiin Härkätorille melkein joka ilta, ja valoisaa yötä myöten siellä remuttiin. Kun kyllästyttiin pallopeleihin, ruvettiin joskus voimankoetuksille taikka kilpailtiin taidon ja notkeuden näytteissä. Vedettiin »väkikarttua» selkä köykyssä, ja kiskottiin hampaat irvessä »kissanhantaa», taikka asetuttiin maahan vieretysten selälleen vastakkaisasentoon ja jalkahankurasta »potkastiin» heikompi nurin. Väliin »nostettiin rankaa», väliin »ohratakkaa» taikka taas »heitettiin juurikkaa». Jäykkänä »rankana» esiintyi joku leikkitovereista, samoin myös hajasäärisenä »juurikkana», joka pään ylitse heitettynä koetti pudota jaloilleen. »Ohratakkana» poika nosti nuoraraksilla selkään vedettyä koipeaan, kohoten toisella jalalla kykkysiltä seisoalleen.

Härkätorille myöskin kaupungin tyttölapsen kokoontuivat leikkejään pitämään, »första majna»¹⁾ jo ensikerran ja sitten aina

¹⁾ Toukok. 1 p.

kesäilloin niinkuin pojatkin pallinlyöntiinsä. Joskus pojatkin saapuivat samaan joukkoon ja silloin vasta hyvin »enkan» juoksu kävikin. »Sista paar uut!» huudettiin tuon tuostakin, ja sitten kirmaistiin ympäri toria, niin että helmat heiluiivat ja kintut vilisi. Voitiin ruveta myöskin »väkisille» taikka »roirosille», joilloin leikin ensimmäinen kiinni tavoittaja määrättiin arpalorulla. Luettiin esim.:

»Anikka danikka drass,
vipla vapla vass,
ass gull pim pam poo,
går ut, vet hut,
var och en i sin knut!»

Tahi:

»Eman deman Gabriel,
ljuset fader kristeman,
han drack, så han sprack,
ät vet vellings vet,
gack bort, du länge man,
svek ut!»

Tahi vielä:

»Ysikin tysikin,
toukun loukun,
sinikin kivikin,
maaterin kuuterin,
höylää söylää,
sotamies sumppuun,
pumppuun,
mene mies mettään
pakoon».

Toisinaan istuttiin kenttään »puukkotikkasille», ja siinä leikissä, »huonosti pelannut» pantiin jyrsimään turpasta. Pahaisimmat lapset rupesivat joskus »ojasille». Muuan meni katuojaan selälleen, toiset roikkivat hänen ylitseen toiselle ja toiselle puolen ojaa, ja ketä ojamies sai kädellään läpäytyksi, joutui vuorostaan ojaan selkäneuleelleen.

Pikku työt tuhertelivat lämpöisinä kesäpäivinä pellonojissa kaivaen kuoppia pientareeseen ja sitten he »käyttivät myllyä»

juoksuttaen hiekkaa torven lävitse kuoppaan. Poimivat he pientareilta päivänkakkaroita, ja nykkien niiden valkeita pikkulehtiä arpoivat:

»Poutaa .. sataa ..
poutaa .. sataa ..»

Mutta isot tyttäret osasivat arpoa paljoa sievemmin. He olivat oppineet:

»Han älskar,
af hjärtat,
med smärta,
något litet,
als intet».1)

Näin osasi Pyhälän Margretkin, joka oli ollut pappilassa Hohenthalin mamsellien kanssa leikkimässä, jopa »sokkosillakin» pappilan väentuvassa.

Oli Raahen pojilla totisempiakin kesätöitä kuin Härkätorilla pallia paukuttaa ja tyttöhattarain kanssa enkkaa juosta. Jo keväällä, kun Ruonanoja avautui, piti kiireesti hankkia tiheitä pajumertoja — Tanska-Eera Kopsankylässä teki niitä kymmenestä ja viidestäkin kopeekasta — ja ruveta kalamieheksi, pyytämään »tuukkeja». Ne olivat kevään ensimmäisiä kaloja, joilla talven suolakala verestettiin. Herratkin niitä ostivat ja jo etukäteen tilasivat pojilta:

— Niin ja niin monta myssyä pitää tuua!

Merran täysin tuukkeja saatiin Ruonanojasta, saavittain työnnettiin pikkukärriillä kaupunkiin ja »myssyittäin» niitä myytiin, vain lakki-resullaan mitaten. Kolme, neljä kopeekkaa saatiin myssystä keväällä sen mukaan kuin saannit olivat, mutta kesän jatkuessa, kun pienet makeat »rautatuukit» eli »rautiaiset» saivat joukkoonsa isopäisiä kelvottomia »rapatuukkeja», meni hinta mättömäksi. Kalapahasista keitettiin »tuukkipuuroa», ja se oli oikein hyvää ja rasvaista, eikä tarvinnut mitään lisärasvoja eikä jauhojakaan. Porvarienkin pojat, ainakin Roosin ja Montinin pojat, niitä pyytelivät, ja yhdessä telmättiin vanhalla Ruonanojan myllyllä, laukattiin Prännärinkedoilla, tehtiin merrankaup-

1) Hän rakastaa, sydäimestä, tuskalla, hiukan, ei yhtään.

poja ja vaihdeltiin tuppipuukkoja. Joskus tuukkipalkalla pantiin Keera-Junnu, vanha piiskuri, koirien tappaja, kissannylkijä, soitamaan viulua, jolloin hän päivää paistattaen istuskeli kedolla ladon seinän vieressä konettaan vingutellen.

Ruonanojalle mentäessä jouduttiin toisinaan kovaan otteluun Paavonperänmäellä. Haltun ja Krekulan poikain kanssa täytyi siellä milloin suutaan räävätä, milloin käsinkin koetella, kun vain satuttiin menemään

ohitse, niin että pojat huomasivat. Uudenkaupungin ja Katinhännän poikain välillä olikin hyvin usein sotatila. Puolin jos toisinkin pojat saivat kuulla, keitä he olivat: »Natsflakuja», »Tiitu-äijiä» ja »Puru-pässejä», Ahlholmin »Kaalholmeja» ja Musketin

Ruonanoja.

»Mustakettuja». Kehoitettiinpa joskus pistelemään:

»Puurmannin puurua,
Manteliinin maitua
Lutmannin lusikalla
Sarkliinin saunan loukosa».

Ruonanojan suulla oli pojilla hauska kesäinen uimapaikka. Siellä, vähän matkan päässä meressä, oli vanhan prikin, Auroran raakki. Sen luokse pojat menivät pulikoimaan, kiipesivät laivahyllylle ja hyppivät pantturein päältä mereen. Oli siellä toinenkin vanha purrenhylky, Neptunus, jolla vielä saattoi liikkuakin, ja sen kimpussa pojat useasti häärivät. Mutta kerran Soveliuksen Matti-patruuni komensi poikia, kun ne Neptunuksessa kiipeilivät: »Menkää sillä merelle!» Ja pojat lähtivät lahdelle omin päinsä »seelaamaan» sinne tänne sen mukaan kuin Matti-patruuni kapteenina rannalta komenteli. Viimein kapteeni komensi ja merimiehet laskivat laivan rantaan, että rymähti. Ja siihen se jäi.

Onkiminen oli myöskin tärkeimpiä kesätöitä. Siinä virassa piti istua pakkahuoneen laiturilla taikka Hevossillalla taikka veneessä tuntikaupalla narraamassa kaloja suolingaisilla, joita oli haeskeltu puutarhoista ja pihamailta pitkin kaupunkia. Franzénin Jannen pihalle Brahenkadulla oli kyllä mentävä hyvin varovaisesti, sillä Janne helposti saattoi sopivasta piilopaikasta ampaista suolapanoksen suolingaisten etsijän takamukseen.

Silloin kun joku kotilaiva saapui ulkomeriltä Roskan redille, pojat menivät laivaan kerjäämään kokilta piskettejä ja laivakorppuja. Saivatkin he kun hyvin sattui, saivat joskus kahviakin sekä ruskeata »hietasokeria» sekaan, ja se oli poikien mielestä paljoa parempaa kuin oikea sokeri.

Mutta kun joutui syyspuoli ja marjojen aika, tuli pojille — ja tytöille — taas eri kiireet. Silloin piti laukata ympäri lähimetsiä ja merensaaaria poimimassa mansikoita, mustikoita ja vaaraimia, joita myyskenneltiin porvareille ja saatiin parikymmentä kopeekkaa vaarainkannusta. Eivät pojat kyllä olleet niin taitamattomia, että olisivat lähteneet Myllymäelle marjailemaan, niinkuin Virven Maija, joka asteli sinne ämpäreineen, vaikkei siellä kasvanut muuta kuin »vareskraakkuja»¹⁾). Mutta merensaaret olivat mainioita marjamaita, monikertaan kierrettyjä. Tunsivat poikavarsat Ison-Kraaselin saarenkin, eivätkä siinä koskaan eksyneet, kuten vanha Holman mummu, joka marjamatkallaan yhä uudestaan ja uudestaan pohjaksui takarannalle ja joka kerta ihmetteli nähdessään salmen takana Kumpeleen pookin:

— Ompa se tälläkin rannalla pooki... Ompa se tälläkin rannalla pooki... Ompa se tälläkin rannalla pooki!

Monta kertaa poikain piti yrittää salaa Palinin Jussin vaarainpensaikkoon Katinhännässä, Saaristokadun varrella, ja sitten kiipaista karkuun, kun Jussi sattui huomaamaan ja julmana lähti heitä laukottamaan. Silloin tällöin täytyi hiipiä »Heikku-patruunin» puutarhaan Sovionpuistossa, Rantatorin vieressä. Mutta sinnekin tavallisesti vanha Johanna ennätti samalla kertaa marjojen poimintaan. Joskus himo veti poikavarsoja komerssinkin komeaan puutarhaan, Fredriksbergiin, sillä siellä jos missään kasvoi kaikenlaisia hyviä hedelmiä kuin paratiisin puistossa. Ei-

¹⁾ Variksenmarjoja.

vätkä poikaparat muistaneet vähääkään, että komerssin akkunassa Langin talossa oli kavala katupeili, joka saattoi näyttää koko Fredriksbergin aitauksen. Niinpä sattuihin onnettomasti, että kun pojat olivat ennättäneet parhaaseen hedelmän makuun, he kuuluivat komerssin äänen puutarhan käytävältä . . . Eikä siinä ennättänyt tapahtua muuta kuin kova kopina ja suuri rysäys, kun poikavarsat jo olivat puutarhan korkean aidan toisella puolen. Eikä kukaan ollut ehtinyt kuulla, mitä erinomaista keppi kourassa astuvalla karskillla komerssilla olisi ollut sanottavana. — Luodon mummun kauris omenapuu Saaristokadulla ei vielä ollut silloisten poikain tutkisteltavana, joten arvostelematta jäi, olivatko sen hedelmät niin happamia kuin sanottiin.

Fredriksbergin puiston pääkäytävä.

Kesällä piti muutamien poikakurikkain kerätä talteensa suuret joukot varisten ja harakkain munia. Syksyyn mennessä ennätti munakokoelma hyvänlaisesti mädäntyä, ja munat olivat kylin kypsiä, kun pojat niitä katoilta lennättelivät maalaisten ja muiden ukkojen niskaan ja päin silmiä, kun ne ajoivat kaupunkiin syysmarkkinoille. Kaikenlaisia muitakin elkeitä oli parhailta pojilla. Milloin he pingoittivat köyden pimeän kadun poikki, niin että kävijät kupsahtivat kumoon, milloin kuraisivat neulalla ja rihmalla torilla haastelevien akkojen hameet toisiinsa, milloin taas riisuiivat maalaisukon hevosen valjaista kuormansa viereen, sillä aikaa kuin ukko oli kauppapuodissa asioillaan, milloin tekivät elkeitään juopuneille. Sellaisiakin kuin Silvanderin Eeralle, joka kerran vatsallaan nukkua rötkötti Härkätorilla. Pojat ratkoivat Eeran engelskapatiinoista pohjat irti kantaa myö-

ten. Kun Era herättyään yritti lähteä astelemaan, ei hän pääsyt mihinkään, sillä kengänpohjat aina kierrähtivät vastahan-kaan. Taikka satuttiin huomaamaan vihantilainen muurari, »Hullu-Heelpori», makaamassa selällään, sylet levällään, nurmi-
kolla Aitakadun vieressä. Pojat asettivat pehmeän lehmän läm-
pimäisen muurarimestarin kämmenelle ja sitten pitkällä hei-
nällä kutittivat nukkuvan huulia. Ja niinkuin pienet mestarit oli-

*Luodon mummun omenapuu.
Saaristokatu.*

vat laskeneetkin, iso mes-
tari unissaan muurasi laas-
tin vasten suutaan.

Olipa joitakuuta oman
kylänkin miehiä ja äijiä,
joita pojat huvikseen här-
näilivät. Vajavaista »Sipin-
Allua», joka kuvitteli ole-
vansa »kanttori» ja useasti
lukkarin kanssa lehterillä
kilpaa veisata möyrysi,
eivät pojat sentään kiu-
soitelleet, kysäisivät vain:

— Mihinkäs kanttori
menee?

— On kiire veisaamaan!
»kanttori» vastasi ja asteli
kiireesti matkaansa.

Mutta Fyhrin vaarilta, vanhalta merimieheltä, jota sanot-
tiin »Puukelloksi», koska hän aina puhua pömisti niinkuin tyn-
nyriä olisi takonut, ja kehuskeli purjehtineensa »runta Kaap»,
pojat ilkeillen kysäisivät:

— Onko faari käyny Runta-Kaapisa?

Eikä muuta tarvittu. Vaari suuttui ja kapisti pojat mene-
mään.

Suuttui Myllykankaan äijäkin, »Tipa-Matiksi» haukuttu, ja
oli niin vihainen, että kepillään uhkaili poikia, kun he juoksi-
vat hänen perässään hokien:

»Tipa nokkii,
nokkii santaal!»

Ja Brunell, etelän mies, jolle pojat, niinkuin muillekin »etelän vareksille», kraakkuivat, ärjäisi äkäisenä: »Kraakana, saatanan!» Mutta kun Aitta-Pellelle kraakuttiin, äijä sievästi kutsui kraakkujaa luokseen:

— Tule tänne likelle, saat slantti, kun niin korjasti osaat kraakku!

Kun poika meni saamaan »slantti», hän saikin äijältä äkäisen tukkapöllyn.

Långmanin Heikkiäkin, joka maalasi kirkontornia riippuen nuoraan kiinnitettyssä häkkyrässä ylhäällä ilmassa, pojat joskus yltyivät kiusaamaan, kiikuttaen nuorista ukkoa häkkyroineen ylös-alas . . . ylös-alas . . . ylös-alas . . . Vasta kun äijän kova parkuminen ja noituminen veti kansaa hätään, pojat livistivät pakoon.

Mutta Palinin Jussia, joka pitkässä haarahäntä-takissaan kuljeskeli herrana, eivät pojat uskaltaneet hännäillä, vaikka joskus rohkenivatkin varkain käydä hänen vaarainmaassaan. Jussin nähdessään pojat kauhuissaan kirmasivat pakoon. Sillä Jussi aina uhkaili:

— Ootappa, kun minä sun kuohitten!

Eiväthän pikku pojat tienneet, että Palin oli kaupungin suurin valehtelija.

Vanhan Raahan vallattomien poikavesojen viimeisiä oli Svanljungin yhdeksinen veljessarja, joka aina kesäkaudeksi vietiin »Poikalan» kesämajalle Virpiperään. Siellä poikavarsojen kesälaitumella veljekset saivat villissä vapaudessaan mielin määrin elämöidä sekä maalla että merellä. Mutta kovaa oli, kun syksyllä piti palata kaupungin ja koulun ahtaisiin puitteisiin. Eipä ihme, että raahelaiset syyskuun alussa joskus tiedustelivatkin:

— Joko Svanljungin pojat on kaikki saatu kiinni?

Syksyllä kun veti merenlahdet ja salmet jäähän, tuli taas uudet toimet. Silloin luistimet jalassa kiidätettiin ympäri kaikki saaret ja koluttiin kaikki poukamat, niin että notkea jää vain

natisi ja ulvahteli. Mutta sattui joskus niinkin, kun pojat uskal-
sivat pyhänä kirkonaikana mennä meren selkäpuolelle, että he
saivat nähdä Preiskäristä nousevan hirveän pitkän miehen heitä
kohden. Silloin täytyi kipinkapin lähteä kaupunkiin, lähemmä
kotirantoja. Kotiseppien takomilla, puujalustaisilla luistimilla po-
jat vain potkiskelivat ja hyvät olivat nekin. Mutta Montinin Ma-
tilla, kun Ollinsaaren järvellä kerran syksypäivänä luisteltiin, näh-

tiin komeat »fieteri-
luistimet», joissa
puuta ei ollut palas-
takaan.

Osasivat Raahen
poikavekarat kyllä
tehdä muutakin kuin
joutilaina juoksen-
nella ja käydä mar-
janvarkaissa. Monet
jo poikasena kävivät
työn touhussa ja
saivat kopeekoita.
Muutamat kehräsi-

Lapset katua krappaamassa.

vät Leufstadiukselle tupakkarullaa, toiset taas latoivat laiva-
varvissa »pileksiä» pinoon ja saivat patruunilta puolitoista ko-
peekkaa syleltä. Kun Fellmanin pellolle rakennettiin kiviaitaa,
olivat 8—11-vuotiaat lapsetkin koreineen kantamassa kiviä, saa-
den 6—11 kopeekkaa päivältä. Kun laivat toivat suolalastia
Fantin makasiineille ja kiinnittivät köytensä Fantinsaaren
Rengaskiveen, olivat pojat päästämässä köyttä irti renkaasta,
saaden siitä pikku palkkion. Laivavarvin työpirtteissä timperien
pojat ja tyttaret olivat kehräämässä isälleen tervatappuroista
laivanriivejä. Monesti pojat olivat *Kreetan-Junnun*, »Haitaksi»
sanotun, puolihalvatun miehen apulaisina, kun Junnu var-
vin pirtissä kehräsi »sjömanskaarnia», merimiehenlankaa.
Mutta joskus eivät kehelit malttaneet olla Junnua kiu-
saamatta. Pyörittäessään kehuuratasta pojat panivat sen
väliin hyrräämään, niin että surisi. Junnu kyllä toisesta
päästä pirttiä karjui: »Holp! Holp! Holp!» Mutta pojat vain
jyristivät.

Mutta hauskempi oli pojilla, kun Junnun kanssa suurta parkaasia soutaen kuljettiin pitkin rantoja ja meren kareja keräten kiviä laivojen painolastiksi. Kauniilla ilmalla kelleteltiin merellä, soudettiin johonkin rantaan ja kanniskeltiin kiviä parkaasiin ja sitten soudettiin laivan kylkeen lossaamaan, ja taas lähdettiin uudelle retkelle. Kreetan Junnu vanhimpana oli parkaasin »puosuna», jota toisten »jummanneina» piti totella. Päivittäin koluttiin merellä ja saatiin 5—6 kopeekkaa päivältä. Kraatari Majblomin Kalle, joka oli vähän niinkuin herrassukua ja osasi hiukan ruotsiakin, sai kyllä kerran jotakuta kopeekkaa enemmän kuin toiset. Mutta siitä toiset jummannit suuttuivat eivätkä enää ottaneet kraatarinpoikaa mukaansa, koska hän ei ollut sen parempi jummanni kuin toisetkaan. Puosuna oloonsa vajavainen Kreetan Junnu niin ihastui, että meni pyrkimään merimieheksi ja kysymään patruunilta:

— Tarvitteeko puosun merellä muuta tehä kuin kapelkattia puhistaa?

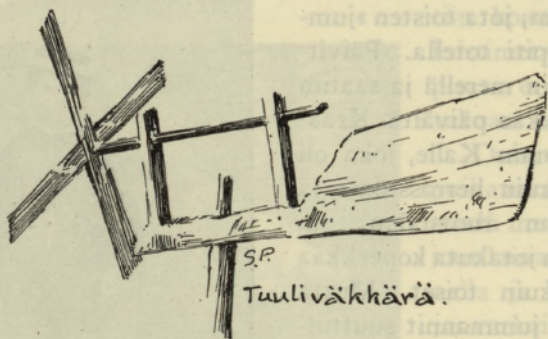
Parkaasin Junnu-puosusta ei kyllä tullut oikean laivan puosua, mutta useimmista Junnun jummanneista kyllä pianikin tuli suurten valtamerilaivojenkin jummanneja ja puosujakin. Useiden Raahen meren hengessä kasvaneiden vallattomien poikavarsojen villi vapaus kesti vain toisen kymmenen alkuvuosille. Laivojojiksi, kapelkattien puhdistajiksi »plokattiin» Raahen parhaat pojat jo varsin nuorina. Pyyn Antti meni merelle kolmen toista ikäisenä, samoin Johan Montin. Burmanin Kusto oli puuriin painuessaan vain kaksitoistavuotias, Karl Svanljung kymmenen ikäinen, ja vanha styyrmani Jaako Marjelin

Raahen poika, vastainen merimies, täysirikisine fregatteineen.

teki ensi matkansa jähdillä Raahesta Iihin kuuden vuoden vanhana.

Puurissa ei kyllä enää lyötykään ekslakulinnaa, vaan siellä oli omat tapansa »oman käen lyönnissä» ja omat tapansa juosta enkkaa.

Merkkausliinasta viltta 1827

Arkiselämää

Rikkaan raahelaisen porvarin ja patruunin koti, vaikka olikin joutunut kaukaisen mutkan pohjapuoliin, syrjäiseen rantakylään, tervaa ajavien äijien kauppataloksi, oli kumminkin voinut sisällyttää seinänsä suojiin paljon merien takaistakin henkeä ja elämää. Maalaamattomat, hiekkapesulla »kaheksanmerkkiä kiertäen» hohtavanvalkoisiksi »skuuratut» laajat petäjäiset lattialankut antoivat kyllä vankan kotoisen pohjan, ja monesti vielä jokapäiväisissä huoneissa oli lattialle vedetty käytävät vain kotona taikka kotikylässä kudotuista riepumatoista. Arkisten huoneiden harmaiksi maalatut, tummemmalla värillä, sinertävällä taikka ruskealla pirskoitetut seinähirret, loivat niinikään kotoiset kehykset. Seinähirsien raotkin ja varaukset oli täytetty kotikaupungin karvareilta saadulla kalkkiseoksella. Ja usean hyvänkin salin nurkassa seisoi Kalajoen keltaisella kaakelilla päällystetty uuni.

Mutta talon parhaimpien huoneiden, vierassalin ja »förmakin», seinät oli verhottu ulkomaan papereilla. Vanhempi Johan So-

veliuskin, joka asui kaksikerroksisessa rantatalossa ja aikoi nou-
taa kotiinsa emännän, puki asuntonsa mitä hienoimpiin tapettei-
hin. Tulevan emännän huoneeseen tuotiin Tukholmasta kalliit
»gyllenläder»-tapetit, joiden mustaa pohjaa kaunistivat punerta-
viin soikioihin sovitetut mamsellien rintakuvat, punaiset ruusu-
seppeleet päässään. Kaunis oli Langin talossakin muuan huone,
jonka tapeteissa nähtiin tyrolilaisia lumihuippuisia alppimaise-

Soveliuksen suursalin peränurkka.

mia paimentyttöi-
neen ja karjoineen. Mutta Kivi-Sovion
salin seinäpahveissa
nähtiin kaikenlaisia
»keijungaisia». Eräät
ruotsalaiset maala-
rinksällit olivat ker-
ran kuvailleet näitä
mustavärisiä »keik-
kauskuvia» seinät
täyteen, mitä erilai-
simpiin asentoihin,
niin että lapsetkin
oikein pelkäsivät luullen niitä »pirunkuviksi». Sitten 1860-luvulla
tuotiin meren takaa uusia suurikuvaisia tapetteja, joiden kuva
hyvin »astui julki», ja niillä peitettiin parhaimpien huoneiden
seinät.

Hienoissa Tukholman tapeteilla verhotuissa huoneissa piti olla
kuninkaan kaupungin huonekalutkin. Niinpä voitiin nähdä jos-
sakin salissa kaunis valkea rokokootyylinen kalusto 1740-luvulta,
toisessa taas hieno kustavilainen kalusto. Nähtiin myöskin em-
pireytyylin siroja sohvia, tuoleja, pöytiä ja peilejä, ja patruunin
huoneessa saattoi olla juhlallinen, tummasta mahongista valmis-
tettu biedermeier-kalusto, joka oli tuotu aina Englannista asti.
Monen rikkaan patruunin huoneessa nähtiin myöskin erinomai-
sen kaunis, monilokeroinen mahonkinen »chiffonieri» taikka ko-
mea teakpuinen piironki, vieläpä joskus arvokas kaappi aina 1600-
luvulta. Ja patruunin emännän huoneessa saattoi olla pieniä,
marmorikantaisia, kolmijalkaisia rokokoopöytiä, monilokeroisia
kaappipiironkeja, kauniita ompelulippaita, ja jollakulla vanhalla

rikkaalla nähtiin 1600-luvulla valmistettu rautahelainen, erivärisillä puulajeilla silattu hieno arkkunen koriste-esineiden säilytyspaikkana. Muutamissa porvaristaloissa nähtiin vielä vanha klaveri taikka taffelpiano. Sohvan äärinen lattia oli peitetty isolla divanimatolla tahi kauniilla kotimaisella ryijyllä, ja sivulattian peittona oli Hanskin muorin kutomia komeita vahvoja karvamattoja. Katossa riippui kaunis kynttiläkruunu kristalleineen, ja pöytiä sekä piironkia koristivat hopeaiset kolmihaaraisetkin kynttilälajalat. Seiniä taas kaunistivat useinkin perhekuvat. Vanhat patruunit emäntineen sieltä katselivat jälkeentulevaisuutensa toimintaa. Joku ulkomaalainen taiteilija oli ollut heidän maalarimestarinansa, joskus myös Ruotsista Suomeen kulkeutunut muotokuvamaalari J. E. Lindh. Saattoi seinällä olla vielä joku Ekmanin maalaus, »Pilven veikko», »Jouluilta». Nähtiin lisäksi ulkomaalaisia maisemakuvia. Möllerin ison salin seinää koristi purkautuva Vesuvius. Monella vanhalla huvulla, kuten Montinilla ja Soveliuksella, oli isännän huoneen seinällä suuri »sukupu», joka paksuna tyvenä nousi mannusta ja haarautui taivaalle lukemattomiin silmuihin. Patruunien huoneen seiniä täyttivät vielä komeat laivojen kuvat, vesivärein, joskus öljyvärein tehdyt. Niitä oli omista laivoista maalautettu milloin missäkin ulkomaan satamassa oleskeltaessa, useinkin Köpenhaminassa. Oli jonkun porvarin seinällä kotikylän mestarinkin, kuuromykan suutarin, A. J. Hedmanin, vesiväreillä maalaamia raahelaiskuvia, esim. laivanlykkäyksestä ja engelsmannin käynnistä Raahessa. Soveliuksen seinällä oli Hedmanin taiteilema kuva Jotailan äijästä ja lappalaisesta Sovion äijästä. Suuret komeat seinäpeilit antoivat monelle patruunin salille näköä ja loistoa. Kullatuissa taikka mahonkisissa kehyksissä ne seisoivat seinän parhaimpana komeutena. Nuorta emäntää odotellessaan Johan Soveliuksen hankki huoneisiinsa kaksi kaunista suurpeiliä.

Hyvän porvarin parhaita ikkunoita verhosivat Tukholmasta tahi Saksasta tuodut pitsiutimet, ja ikkunalla kukki punaisia ja kaikenvärisiä ruusuja, »majruusuja» ja »alppiruusujakin». Nähtiin monessa ikkunassa myöskin kaktuksia, aloeita ja oleandereita. Raahelaiset olivat kukkien ystäviä. Miltei jokainen ikkuna oli kasvien olinpaikkana, josta toinen toistaan kauniimmat kukkaset saivat katsella kadulle ja paistatella jumalanpäivää sekä olla ka-

dunkulkijain ihailtavina. Rouvat koettivatkin kilvan kiihoittaa ikkunakasvattejaan kehkeytymään niin ihaniksi ja koreiksi kuin suinkin. Möllerin rouva istutti ikkunaruusuhiinsa tekokukkiakin, jotta toiset rouvat ohitse kulkiessaan niitä kadehtien katselisivat, ja pöydällä »kukoisti» maljassa posliininen ruusu, levittäen hyvää hajuveden tuoksua.

*Pienen talon palsami-ikkuna
Reiponkadulta.*

Ja suursalin seinällä seisoivat valkeakaapuinen, kullalla kirjailtu Morakello, joka järkähtämättömän tasaisesti naksuttaen mittasi aikaa, mikä siitä huolimatta täällä vanhassa ympäristössä näytti seisovan paikoillaan tahi ainakin astelevan eteenpäin yhtä verkkaisin askelin kuin vanha moralainenkin sitä mittaili.

Monen talon ikkunan ulkopuolella oli ikivanha katupeili, talon vanhojen mieluisa kapine, joka heille mittaili katujen elämää. Sen ääressä mummut, jotka eivät enää jaksaneet käydä kaupungilla, istui-

vat seuraten hiljaisen kaupunkinsa liikettä, pysyen siten itsekkin vielä elämän mukana. Silmälasimuorista ja katupeilistä raahelainen keksi arvoituksenkin:

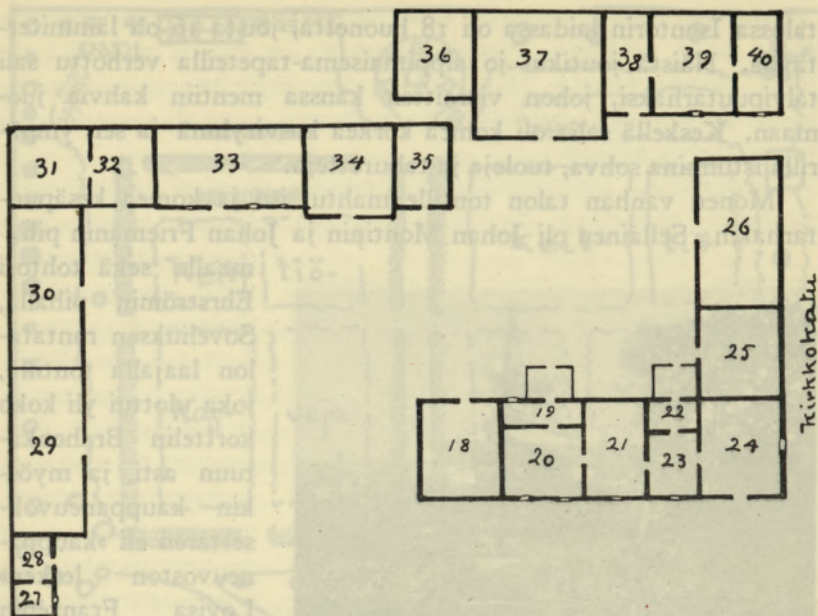
»Mikä se on kun kahen klasin läpi kattoo kolmanteen?»

Mutta tarvittiin ikkunapeiliä muuhunkin. Hyvänahkainen kapteenikin, joka ei tahtonut saada pidetyksi ohjissa vallatonta poikajoukkoansa, katsahti vain katupeiliin puhellen:

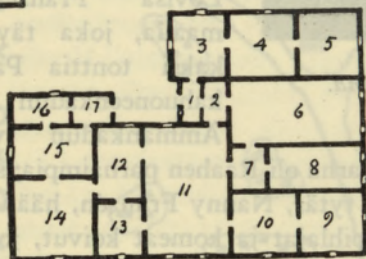
— Mammakin sieltä näkkyä tulevan.

Ja heti asettui telmäävä joukko aloilleen.

Ison patruunin asuinrakennukseen saattoi sisältyä parikymmentäkin huonetta. Niinpä Langin 1812 rakennetussa kulma-

Kirkkokatu

Pakkahuoneenkatu

Langin talon asemapiirros.

1-17. pää-asuinrakennus, rakennettu 1812.

19-24. sivu-asuinrakennus, rakennettu 1816.

1, 2. eteinen.	18. „talvipuutarha“.	25. varastohuone.
3. ulkokonttori.	14. keittiö.	26. talli talonpoikien hevosille.
4. sisä ”	15. renkien ruokailuhuone.	27, 28. pikku pirtti kamareineen.
5. kauppaneuvoksen vastaanottohuone.	16. taloudenhoitajattaren huone.	29-32. puuvaja ja makasiineja.
6. pikkusali.	17. eteinen.	33. pihapirtti kamareineen.
7. eteinen.	18. vaunuliittri.	34. talli.
8. makuuhuone.	19. eteinen.	35. ulkokuone.
9. kauppaneuvoksen huone.	20. kapteenien huone.	36-40. makasiineja ja pesutupia.
10. vieraskamari (förmaki).	21. makuuhuone.	
11. isosali.	22. eteinen.	
12. ruokailuhuone.	23. puotineitsyen huone.	
	24. kauppapuoti.	

talossa Isontorin laidassa oli 18 huonetta, joista 16 oli lämmitettyä. Näistä joutikin jo alppimaisema-tapeteilla verhottu sali talvipuutarhaksi, johon vieraitten kanssa mentiin kahvia juomaan. Keskellä salia oli komea korkea kasviryhmä ja sen ympärillä istuimina sohva, tuoleja ja taburetteja.

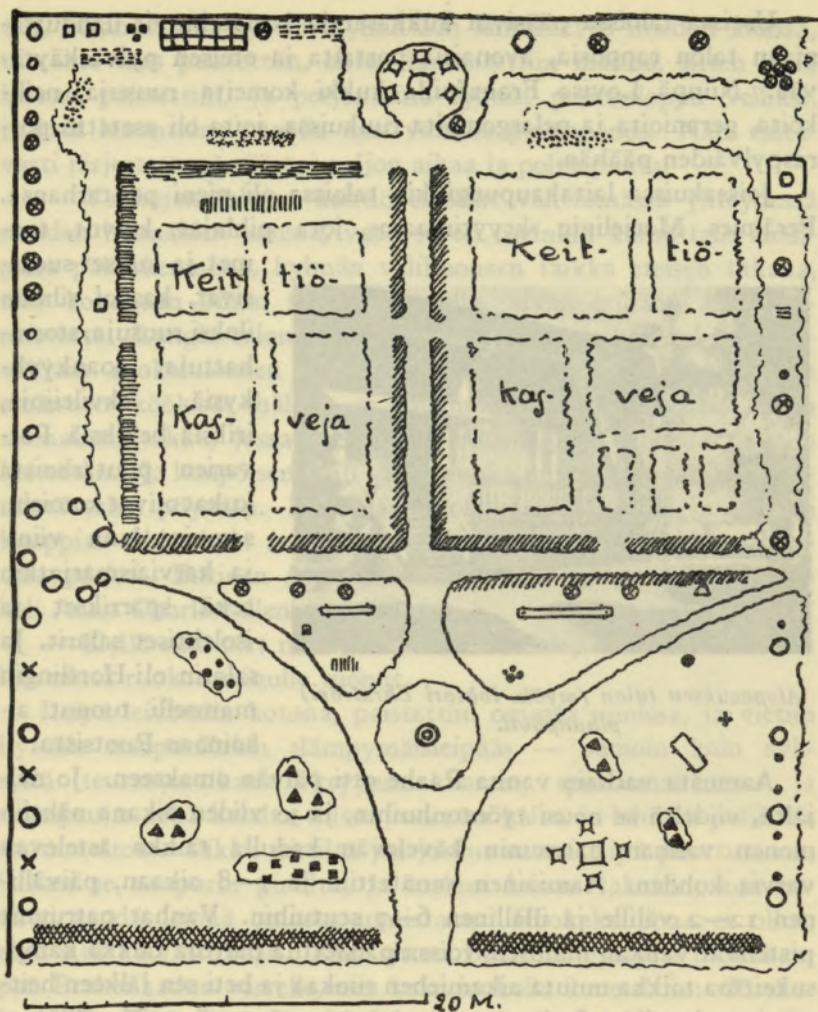
Monen vanhan talon tontille mahtui iso ja komea kesäpuutarhakin. Sellainen oli Johan Montinin ja Johan Friemanin piha-

*Rouva Rosa Soveliuksen puutarha.
Taustalla asuinrakennus.*

maalla sekä tohtori Ehrströmin pihalla, Soveliuksen rantatalon laajalla tontilla, joka ulottui yli koko korttelin Brahenkatuun asti, ja myöskin kauppaneuvoksettaren eli »kauppaneuvoston lesken» Lovisa Franzénin maalla, joka täytti kaksi tonttia Pakkahuoneenkadun ja Ämmänkadun vä-

lissä. Kauppaneuvoksettaren puutarha oli Raahen parhaimpia; sen suunnitteli 1864:n vaiheilla talon tytär, Nanny Franzén, hääjuhlaansa kunniaksi. Siinä tuuheat pihlajat ja komeat koivut, joku hopeakuusikin joukossa sekä ruusupensaat välimailla, pitkänä rivinä vartioivat kumpaakin laitapuolta ja pohjimmaista sivua Ämmänkadun varrella. Etusivua taas rajoittivat siperialaiset hernepensaat. Etualan nurmikolla olivat saaneet sijansa syreenit, kuusamat ja ruusupensaat, ja keskellä keskikäytävää seisoi puutarhan ylimmäisenä korkea, tuuhea, Salahmin ruukin puutarhasta pikkuisena tuotu lehtikuusi. Peräosassa oli hyötykasvien ja kukkien alue, karviais- ja viinimarjapensaineen ja kaikkineen. Puiden suojissa oli istuinpenkkejä, muutamassa kolkassa tuuhea lehtimajakin ja perällä pyöreä istuma-alue. Mutta kaikkein kaunein ja laajin puutarha oli Fredriksbergissä, jossa monet puut ja pensaat kantoivat hedelmän lajinsa mukaan, sekä monenlaiset kyökkikasvit lisäsivät vuoden satoa.

○ Koivu	◎ Lehtikuusi	≡ Vunimarja
⊙ Pihlaja	• Ruusu	Raparperi
□ Tuomi	■ Gyreeni	⋯ Lemmikeitä
△ Raita	▲ Kuusama	⋯ Keltaailjoja
+ Kuusi	⊗ Siper. hern.	⊗⊗ Tukkapenkki
x Hopeakuusi	⋯ Karviaism.	⊞ Taimilava
	⊞ Penkkejä, pöyliä	

Rouva Rosa Soveliuksen puutarha. Suunnitellut Nanny Lagerborg,
o.s. Franzén.

Useissa taloissa pääsivät kukkaset ja koristekasvit ilahduttamaan talon rappusia, avonaisia portaita ja eteisen pylväskäytävää. Niinpä Lovisa Franzénilla kukki komeita ruusuja, neilikoita, geranioita ja pelargonioita ruukuissa, joita oli asetettu porraspylväiden päähän.

Joissakuissa laitakaupunginkin taloissa oli pieni puutarhansa. Perämies Marjelinin »kryytimaasa», jota pihlajat, koivut, tuomet ja kuuset suoja-

sivat, kasvoi silmän iloksi ruusuja, stormhattuja, noankyyhkysiä, akvileijoja, iriksiä, belliksiä. Porvarien puutarhoista kukat olivat kotoisin, samoin kuin viini- ja karviaismarjatkin sekä sparrikset ja isolehtiset salarit. Ja salarin oli Hortlingin mamselli tuonut aikoinaan Ruotsista.

Alopaeuksen talon (myöh. tohtori Ehrström) pihanpuoli.

Aamusta varhain vanha Raahel otti päivän omakseen. Jo neljältä, viideltä se nousi työntouhuihin, ja jo viiden aikana nähtiin monen vanhan patruunin kävelevän kadulla taikka astelevan varvia kohden. Aamiainen ennätettiin jo 7—8 aikaan, päivällinen 12—2 välille ja illallinen 6—7 seutuihin. Vanhat patruunit pistelivät vankan illallisen, voissa paistettua palttua taikka kampsukeittoa taikka muuta aikamiehen ruokaa ja heti sen jälkeen heittäysivät levolle. Jotkut vaativat vatsantäytettä vielä yölläkin. Muutamille patruuneille ja joillekuille vanhoille patruunin emännille piti yönhyviksi varustaa kaappiin jotakin makeaa maistettavaa, »nattgottaa».

Kaksi ruokalajia oli tavallisesti päivällisateriana, peruna- ja liharuokia sekä puuroja ja vellejä. Pyhäpäivinä oli useinkin toisena ruokana hienoa viinisoppaa. Muuan porvarin emäntä keittäi aina lauantaisin puuroa koko viikon varoiksi. Keittopäivänä pisteltiin puuroa lämpimiltään, sunnuntaina sitä paistet-

tiin, maanantaina syötiin kylmiltään lämmitetyn maidon kanssa, tiistaina taas paistettiin, sitten lämmitettiin maitoa, sitten vielä kerran paistettiin, ja perjantaina lyötiin puuronloppu velliksi, ja taas lauantaina pantiin uusi vankka puuropanos. Näin taitavasti järjestettynä säästyi paljon aikaa ja polttopuuta.

Vanhojen talojen keittiö ei ollut välittömässä yhteydessä muiden huoneiden kanssa, vaan se oli useinkin kulmittain alempana päärakennusta, kylmän välihuoneen taikka eteisen takana, tahi kokonaan pihan toisella puolella, aivan erillään asuinhuoneistosta. Langin talonkin keittiö oli kaukana pihan takana, palvelijain ruokahuoneen kanssa vierekkäin. Eikä ollut entisten emäntien »köökisä» »hällää», ei paistinuunia eikä »resuaaria», vaan avonainen takka, jossa pitkillä »präntinjaloilla» monella padalla keitettiin. Ja lämpöisenä piti saada ruoka pihantakaisestakin keittiöstä talon pöytään. Emännän huolehdittava se oli, ja ainakin kauppias Ahlqvistin rouva sen toimen suoritti miehensä tyytyväisyydeksi. Entinen Ahlqvistin ukko näet useasti kiitellen puheli Anna Charlottallensa:

— Kyllä sinä olet niin erinomainen vaimo, kun sinä aina olet lämmintä ruokaa minulle tuonut.

Leipä leivottiin kotona, paistettiin omassa uunissa, ja vietiin hyvälle naapurillekin »lämpymäisleipää» — samoin kuin syksyllä teurastusaikana »kryynimakkaraa», »punasmakkaraa» ja »kampsuja» sekä kalalta tultua tuoretta kalaa ja lehmän poijittua »ternimaïtoa». Pikku pirtiltä jos joskus sattui leipä puuttumaan, lainasi se naapurin pirtiltä, ja maksoi lainan takaisin, kun ennätti saada leipää omasta uunistaan. Ruokakauppaa ei ollut, eikä sitä kaivattukaan. Kun sitten Byström pystytti ruokakaupan Brahenkadun varrelle, niin koko joukolla ihmeteltiin: »Ruokakauppa!» Eikä alussa moni kehdannut ainakaan leipää ostaa, sillä sitä pidettiin kovin häpeällisenä ja leivän ostajaa aivan saamattomana; sanottiin:

— Sekin kuuluu ostavan leipää!

Sahtia käytettiin taloissa jokapäiväisenä juotavana, ja sitäkin tehtiin itse. Maltaat imellytettiin padassa ja sitten »uutinsaavisa» puuristikon ja olkien päällä monikertaan valettiin kuumalla vedellä. Kun näin saatu vierre oli jäähtynyt, käytettiin se »jästillä» ja lopuksi suljettiin suuriin tynnyreihin. Palinin mam-

sellit tekivät hyvää kotiolutta, niin että sitä riitti naapureillekin myytäväksi.

Ei ollut Raahen pienellä torillakaan juuri ruoanpuolta myytävänä. Kun maalaiset tulivat saantejaan, voita, maitoa, juustoa myymään, kulkivat he niitä kaupittelemassa talosta taloon, tahi menivät tuttuihin taloihinsa, joihin naapurit asiasta kuultuaan tulivat ostamaan. Paavolan Ojantakasenkin ukko usein lauantaisin ajoi saavillisen »makeata juustoa», jota oli tavattomassa muuripadassa juoksutettu ja keitetty tuntikausia, Alm-grenin taloon Härkätorin lähelle ja siellä mittaili sen raahelaisten pyhäpäivän einekksi.

Piehingin ukko Raahessa voikaupalla.

Talikynttilän valossa vietettiin ilta-puhdetta ja tehtiin aamun askareita. Kynttilät kastettiin syysteurastuksen aikana itse; isoiset istuttivat lukuiset valopuikkonsa hopeajalkoihin taikka kristallisiin kruunuihin, mutta köyhän muutama mainen kynttilä tuikutti vaski- tahi läkkipalassa tahi puisessa pitimessä. Paloipa pienen pirtin pöydällä joskus vain »rasvalamppu»: savikupissa tai kynttiläjalan koperossa oli taliroskia, ja siihen oli asetettu pumpulilangoista sydän, jonka nenässä tuli kärysi. Paremman puutteessa tehtiin talikuppi mäihätystä nauriista ja saatiin »naurislamppu». Paloi köyhän pirtissä ahkerasti myöskin päre. Laivan työmiehet toivat veistämöltä palatessaan suorina petäjän kappaleita, joista iltasella pärevalkean valossa kiskoivat päreitä. Maalaisiltakin sai ostaa päreitä. Ukot toivat niitä torille ja koteihinkin, ja ne maksoivat neljä, viisi kopeekkaa korttelia paksulta kuvolta.

Pimeinä syys- ja talvi-iltoina istuttiin pirteissä useinkin vain takkavalkean valossa. Siinä lämmittävän loimon ääressä ajät haastelivat jo monikertaan kerrottuja entisiä meriretkiänsä ja seikkailujansa sekä maalla että merellä. Siinä Silfverbergin Jaako tiesi toisenkin tarinan ja historian, ja Skogmanin Jaako muisti

merkilliset keisarihohtauksensa, Häckmanin Matti saneli vanhoja satujansa sekä Pietarilan Matti jutteli vain kuninkaista ja prinsessoista. Mutta Fyhrin Esa-vaari puhua pömisti pikkulilli siirallaan muistellen niitä aikoja, jolloin hän oli käynyt »Kartta-keenasa ja Eskonpreerasa».

Mutta sitten pääsi Raahessakin lamppu paistamaan, ja se suuri kumma oli, kun sellainen ihme ensi kerran nähtiin elävin silmin. Ensimmäinen pieni pöytälamppu, jossa tuli paloi lasin sisässä ja öljy oli posliinisessa säiliössä, nähtiin 1860-luvun lopulla Reinin rouvalla. Kaikkein aikaisimpana lamppuna oli »tuiju», lasipullo, johon läkkisepältä saatiin läkkitorvi sydäntä varten. Lamppuöljy, »fotosiini», oli ensi alussa kallista apteekin ainetta, jota ei muualla ollut myytävänä, ja markan »halstoo-pista» apteekkari siitä otti.

Tulella poisti raahelainen pimeyden talostaan, ja tulella hän karkoitti pirtistään ja kartanostaan kaikenlaiset pahatkin. Vanhan ilkeän eukon jälkeen, joka kävi talossa riitelemässä tahi pahoin silmin kurkkimassa, oli parasta viskata palavaa poroa ja tulsia hiiliä.

Mutta kun kävi vieraisilla sellainen pikku pahantekijä kuin muuan rouvakin, joka käsilaukkuunsa piiloitetusta kärpästötteröstä laski talonemännän siistiin syöpäläisettömään saliin parven paholaisiaan, niin sille ei mahtanut tulen eikä tulisen tuhkankaan avulla mitään.

Paljon oli raahelaistalossa työtä. Kaupanteon ja meriliikkeen lisäksi kaupungin porvarit olivat ahkeria maanmuokkaajia, »Tunkio-Jusseja», sekä myöskin karjanhoitajia. Vanhaa Söviolta ja Lankilalta vallattua mantua, Durkholmaa, Lillholmaa, Storholmaa, Krokholmaa, Vihastenkaria, Märjännystä, Prännärinketoja, Kummattia, Koiramanojia, Maailmanrantaa ja Maailmanrannantauksia suuret ja pienet porvarit ja merimiehet kynivät ja kylvivät ja korjasivat sadon aittaansa, ja taas monilta niityiltä keräsivät karjalleen heinää. Kaupungin koko pelto- maiden ala oli esim. 1834 yhteensä 314 tynnyrialaa 15 kapanalaa, ja heinämaata oli porvareilla samaan aikaan 319 tynnyrialaa ja 5 kapanalaa. Niinkuin oikeat maanäijät, porvarit viljelivät ruista ja ohraa — jotkut, kuten Fellmanit, yrittivät kasvat- ta vehnääkin — sekä perunoita. Muutamat rikkaat laivan-

varustajat viljelivät perunaa suurin määrin. Kauppaneuvos Fredrik Sovelius pani joskus peltoon 40 tynnyriä; paljon kylvi myöskin Johan Montin, samoin Johan Frieman. Suunnattomasta sadosta riitti sitten perunaa sekä laivoihin eväiksi että kotipöydällekin, vieläpä suuret määrät perunajauhojen valmistukseen. Mutta myyty ei. Olisi ollut miltei häpeällistä myydä perunoita; ennemmin liiat kannettiin kevätkesällä pellolle ja tunkiolle, tahi annettiin ilmaiseksi tarvitseville.

Peltojen äärellä, kaupungin laidassa, olivat porvarien monet riihet, joissa viljat syksyisin puitiin. Ja lukuisat tuulimyllyt sekä Ruonanojan vanha vesikivi saivat jauhamista.

Heinänteossa kaupungin patruuni oli väliin koko kotoisella voimalla. Johan Montinillakin oli vartavastaiset »Ylisuonkärret», vieterittömät paukkalavat, joilla raatimies ajoi niittymaalleen Ylisuolle, Kiiluun ja Valkeaiseen. Pappa itse istui kärrejen

Heinämiies kaupungin niityllä. Taustalla vanha tullikamari.

keulalla, hevosen hännän takana ajomiehenä, ja nuorta väkeä eväineen, kahvipannuineen ja Jurvelinilta ostettuine »ässineen» ja »kanee-likorppuineen» oli takana, minkä kärriihin mahtui. Olkia ja raanuja vain oli pantu lavalle pehmikkeiksi. Päivä häärittiin ja hikoiltiin niityllä, korjattiin heiniä latoihin, syötiin ja juotiin, ja illalla taas papan selän takana ajaa koluutettiin kotiin.

Paljon saikin moni porvari kerätä heiniä latoonsa. Franzénillakin oli seitsemän hevosta, raatimies Montinilla oli viisi hevosta ja kaksitoista lehmää sekä vielä pitkävillaisia »spanskalaisia» lampaita ja kanoja, kauppaneuvos Fredrik Soveliuksella oli neljä hevosta ja yhdeksän lehmää, Fellmaneilla kolme hevosta ja useita lehmiä, Lundbergilla kuusi lehmää, samoin Svanljungilla. Pienillä eläjillä oli vähemmän karjakuntaa, lehmä, pari ja joku

lammas lisäksi. Koko suurkylän navetta- ja tallikunta oli 1834: lehmiä 197 ja hevosia 82; sitten taas 1860 laskettiin olevan 78 hevosta, ja navetoissa seisoi 270 lypsävää, 15 »nuorukaista» ja 90 lammasta.

Kaupungin laitumilla ja lähimetsissä Lapaluodon puolessa ja Pattijoella päin karja kulki etsimässä kesäruokaansa; lampaat joskus soudettiin merensaarille. Sarklinin ukon rummulla ja »tastienarin» julistuksella aina ilmoitettiin, milloin navettakunta ensi kerran on laskettava laitumelle. Siinä kesäkuun ensimmäisenä se tavallisesti tapahtui. Jo 5—6 aikana aamulla paimen vei karjan ulos kaupungista ja 6—7 seuduissa illalla taas ajoi kotiin. Ja vanhan tavan mukaan moni vanha karjaemäntä hulautti vesikiulun paimenen korville, kun hän ensi iltana saapui kotiin. Sitteen lehmät hyvin lypsivät koko kesän.

Hyvin saivatkin lypsää, sillä maitoa piti riittä monille lehmättömillekin, jotka karjan kotiin tullessa jo olivat astioineen odottamassa. Sattui joskus karjanviljaa kättämään sellainenkin muori, joka suuttui ja pani lehmään painajaisen, kun ei annettu hänelle maitoa. Näin tapahtui Aspegrenilla, eikä elukka päässyt painajaisesta muuten kuin tietäjän avulla. Tämän jälkeen Aspegrenin rouva ei kyllä enää uskaltanut kieltää maitoa äkäiseltä muorilta.

Isossa talossa oli vielä paljon muitakin töitä, kotoisia puuhia, jotka etupäässä kuuluivat naisväen virkatoimiin. Oli sellaisiaakin suurtöitä kuin aina syksyin, kevään toistuva monipäiväinen pyykinteko sekä kankaiden ja vaatteiden valmistus. Joka talossa kehrättiin kuin parhaassa maakylässä. Kehrättiin pellavaa, suutarinlangat ja ompelulangatkin kehrättiin kotona, joskus puuvilloistakin hyristettiin pumpulilankaa, puhumattakaan omien paksuhäntäisten lampaiden villoista. Tohtori Ehrströmin rouvakin istui useasti rukin ääressä virutellen hyppysissään villalevettä, ja kauppias Lauraeuksen tytär kutoi kahta sukkaa yht'aikaa. Rikkaan porvarinkin talossa saattoivat kangaspuut paukkua, ja joskus itse talonrouvan nähtiin jo aamuviideltä istuvan kangaspuissa kutomassa »traasmattoa». Kymmenin, sadoinkin kyynärin kudottiin pellavakankaita, liinaa ja hurstia, pukuvaatetta ja vahvaa sarkaa talven tarpeiksi. Ja pellavakankaat valkaistiin keväthangissa, tavallisesti Ollenborgin laajalla pihamaalla.

Kotoisista kankaista valmistettiin kotoisin voimin arkiset ja tavalliset naisten ja lasten puvut, kotona ommeltiin ja omatekoisin pitsein koristeltiin liinavaatteetkin. Kovimmissa kiireissä kutsuttiin ompelija auttamaan. *Klaaven Kreeta* useinkin kulki taloissa liinavaatteita ommellen. Eikä ollut silloin ompelukoneita, silmineula taikka Reinin kaupasta ostettu »sarananeula» oli parasta konetta, ja toimeen tultiin; oikeinpa pelättiin, kun ruvettiin saa-

*Augusta Elisabeth Fagervik,
o. s. Frieman.*

maan koneita, että työ loppuu kesken. Fagervikin rouva kyllä ompeli ja ompelutti käsin vielä sittenkin, kun kaikilla muilla jo oli koneet. Ei eukko huolinut koneesta, eikä uskonut sellaisen päristäjän kunnolliseen työhön. Fagervikin rouva olikin oikeata vanhankansan perua, sellainen muori, joka vain poltti kynttilää eikä suvainnut talossaan ainoatakaan lampputuijua, vaikka naapurit kuinka olisivat niitä kiitelleet. Olipa muori niinkin itsepäinen, ettei kertaakaan astunut jalallaan Isolletorille sen jälkeen kuin se hänen mielestään pilattiin Pietari Brahen patsaalla.

Arkisiin töihin pyhäpäivä toi pienen pysäyksen, jolloin raahelainen kävi kauniissa kirkossaan sanaa kuulemassa. Mutta »körttiset» olivat niin hartaita sanaan, että halusivat sitä kuulla joskus arkipäivänäkin. Pastori Toppelius oli heidän mieluisa saarnamiehensä, ja myöskin timperi *Hirvaskari* oli ahkera sananselittäjä. Jurvelinin rouvan luokse usein kokoonnuttiin seurana pittoon. Sinne saapuivat ainakin Juthströmin mamsellit, Björnströmin rouva, Lackströmin rouva ja Björkqvistin rouva, tulipa toisinaan körttipukuisia maanäijiäkin. Mutta maailmanlapset moittivat körttisiä ylpeiksi, sanoen, etteivät he »piä toista ihmistä minnä, kun ei heillä ole rakkautta». Laestadiolaisuus, Lapin kautta kulkeutunut kristillisyytensä, sai Raahessa sieluja jo ainakin 40—50

vuotta sitten, ja vanha *Westerback*, postinkantaja, piti omia evankeliumi-seurojaan, milloin vain kansa kokoontui, arkena tahi pyhänä. Ukko toimitti »Nuorukaista», laulatti siihen painattamiaan virsiä ja saarnasi siitä kohdasta pyhää kirjaa, mikä milloinkin sattui eteen avautumaan.

Maata ja merta viljelevässä kaupunkitalossa tarvittiin useita palvelijoita, sekä »piikoja» että »trenkejä», oman kotoisen väen apuna. Ympärysseuduilta maakunnasta, aina Haapavedeltä, Haapajärveltä, Pyhäjärveltä ja Savonkin mailta, niitä kulkeutui kaupunkiin etsimään parempia päiviä ja parempia palkkoja, tuoden rantakylään yhä ja yhä tuoretta maan voimaa. Jo juhannuksen edellä ja ennen heinäntekoa niitä tuli, pari kolmekin samassa matkassa, »uulosseelit» mukanaan, tytöillä koreat huivit päässään, katselemaan palveluspaikkaa ja ottamaan pestiä ruplan, pari. Vanha laulukin kertoo piikatyttöjen ensi tulemisesta:

»Kun he tulevat kaupunkiin,
katua pitkin he kävelevät
ja uulosseeliä näyttelevät,
jos joku ottais piikaksi:
eli lapsenlikaksi».

Saivat siinä raahelaiset katsella ja valita. Vanha Johan Lang pani renginkokelaan syömään. Jos renki pisteli kuin mies ruokaa säälimättä, oli se hyvä merkki, mutta jos hän vain vähäisen maisteli, patruuni ajoi rengin pois sanoen:

— Joka ei syö, ei se jaksa tehdä työtäkään!

Åkerin muori ihastuen kehuskeli muuatta pyhäjokista renkiä:

— Kyllä se on parempi kuin tavallinen trenki, kun se puhuu papasta ja mammasta.

Raahen tyttäret taas arvostelivat renkiä omalla tavallaan:

»Aljetaanpa laulella
trenki-retkuloista:
toiset heist' on sieviä,
toiset ketkuloita.

Kun heitä pyhänä kattoopi,
niin herroja he ollaan,
vaikka eilen olivatkin
sontatunkiolla».

Parhaimmat palvelijansa Raahe sai lähimailtaan naapurista.

»Pyhäjoelta ja Kalajoelta
parhaat piikat ja trenkit,
Pattijoelta parhaat
luuvat ja pesimet».

Sen olivat jo vanhat raahelaiset tulleet näkemään. Varsinkin pyhäjokiset oli tunnettu reippaiksi ja taitaviksi käsitöiden tekijöiksi, haapavetiset taas olivat mainioita tanssimaan. Raahen omatkin työt menivät palvelukseen kylänsä »herskapeille», koska siinä »pääsi etteenpäin», mutta soopankokki esim. pysyi aina soopankokkina.

Käsitöitä palvelijan pitikin hyvin osata, renkien puutöitä ja piikojen kehräämistä sekä kankaankudontaa. »Köökikamarisa» piikat saivat välitöinä kutoa pellava- ja pumpulikangasta ja puolivillaista, ja kesäisin vartavastinen »kesäpiika» istui saunakamarissa kangaspuita paukuttaen. Monella metsien takaa tulleella työllä oli matkassaan oikeat tavat kankaan kutomisessakin. Loimia he kiersivät tukille sananpuhumatta, etteivät ne sitten kudottaessa katkeilisi, ja loimiketjun, »likan», pitäjää he tukistivat, etteivät kuteet loppuisi kesken.

Navetassa saivat maalta tulleet »tolvanat» ensi aluksi »karjapiikoina» lehmien kanssa seurustella ja opetella kaupungin tapoja, ja olla myöskin ulkotöissä pellolla, siivota huoneita ja pestä pyykkiä, niin että nahka sormista lipesi. Korotettiin sitten jo parhaimmat »köökäreiksi» ja taas kaikkein taitavimmat ja siisteimmät ylennettiin »sisäköiksi» eli »neittyiksi», joka oli korkein virka, mihin palvelustyttö saattoi päästä. Neitsyen piti jo osata, paitsi parhaiten ruokien ja juomien valmistusta, myöskin »stryykätä» patruunien kaulustoita sekä »stärkätä ja stryykätä» rouvien ja mamsellien ihananvalkoisia yhdeksiä alushameita, ommella liinavaatteita, vieläpä oppia ruotsia niin paljon, jotta saattoi käydä ilmoittamassa kylän rouville ja mamselleille emäntänsä kahvikutsuista.

Suuri ei suinkaan ollut palkka, jota maakunnan nuori kansa lähti kaupungista hakemaan. Eilolan ukkokin, joka Langin talossa palveli parikymmentä vuotta kolmea polvea, sai aikaisimpina

vuosinaan 25 ruplaa vuodessa sekä puoli vuotaa kenkänahkaa. Naispalvelijat saivat navetassa häärimisestäään 40—50 markkaa vuodessa; siten maksettiin heille jo kuusin-, seitseminkymmenin, joskus kahdeksinkin. Kaikkein parhaat neitsyet ansaitsivat 90 markkaa. Pietilän Lovisa ei kyllä ottanut koskaan enempää kuin 50, vaikka olisi annettukin, ja siitäkin Loviisa teki vielä säästöjä vanhanpäivän varoikseen. Jouluihoa tuotettiin palvelijoille palkan lisäksi vielä viidellä, kymmenellä, viidellätoistakin markalla. Ja Montinin »pappa», leikattaessaan lattialla suurta lehmänvuotaa mamselleille »mustankengän» nahoiksi, leikkasi samalla palvelustyöillekin kenkänahat. Kova oli työ ja päivät pyöreät, eikä arkinen viikko antanut vapaita iltoja. Pyhinä vain palvelijat saivat vuoroisin — rikkailla patruuneilla saattoi olla pari, kolme, neljäkin renkiä ja yhtä monta piikaakin — käydä kirkossa ja kylässä. Mutta oli joitakuuta sellaisiakin palveluspaikkoja, joista harvoin pääsi kirkkoonkaan.

Loviisa Pietilä.

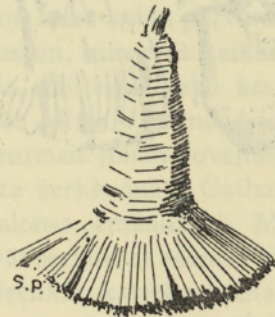
Palvelijain pirtissä pihan takana piiat ja rengit asustivat. Siellä omassa pirtissään he söivät ateriansakin, tavallisesti aina tuntia ennen kuin isäntäväki ja usein eri ruokiakin; ja kahvia annettiin palvelijoille vain aamuisin. Vain Johan Langilla entiseen aikaan oli isäntäväki ison keittiön suurpöydän ääressä syönyt samalla kertaa koko talonväen kanssa. Montinilla oli aina päivällisen toinen ruokalaji yhteistä renkituvan kanssa, mutta Ahlqvistin »nuuka» rouva keitätti palvelusväelleen huonompaa ruokaa sanoen vain: »Kyllä se pakeille kelpaa!» Catharina Sovelius pani palvelustytönsä ja neitsyensä syömään seisoallaan, ja aamuisin ajoi heidät ulos talvipakkaseenkin pesemään ja kampaamaan, etteivät huoneita sotkisi.

Kunnolliset palvelijat pysyivät kunnan paikoissa vuosikausin, kymmeninkin vuosin. Pietilän Loviisakin palveli tohtori Staudingeria 20 vuotta ja sitten apteekkari Jurveliusta 42 ajastaikaa. Ja Loviisan äiti pysyi Henrik Soveliuksella kymmenin vuosin samoin kuin isäkin Kivi-Soviolla. Maria Rönnfors taas palveli Langin talossa 56 vuotta. Tällaiset uskolliset palvelijat luettiin jo talon perheeseen, vieläpä heidän lapsensakin olivat kuin talonväkeä. Moni vanha palvelija sai talossa oman huoneenkin. Moni vuotisille kunnan palvelijoilleen hyvä talo toimitti »gratulit» ja häät, jos he talossa palvellessaan menivät naimisiin. Talon rouva tyttärineen puetti morsiamen »kruunuihin ja kransseihin ja slöijiin». Suvun palvelusväki ja morsiusparin tuttavat ja sukulaiset kutsuttiin pitoihin, ja vehnäskahvit tarjottiin vieraille. Saivatpa vieraat talon salissa pitää piiritanssiakin talonrouvan tahi mamsellin soittaessa »portupiano». Pois lähtevälle palvelijalle talonrouva antoi vanhoja vuodevaatteita ja muita taloustavaroita oman kodin avuksi.

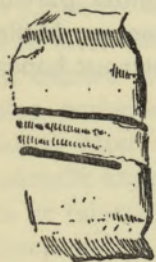
Talolle ja palvelijallekin oli kunniaksi, mitä kauemmin oltiin yksissä. Mutta talon häpeä oli ja häpeäksi sen otti palvelijakin, jos kesken vuotta piti lähteä pois palveluspaikasta. Eikä se ollut luvallistakaan. Vain Branderilta palvelijat saivat, jos tahtoivat, lähteä pois kesken aikansa, eikä siitä seurannut heille sen pahempaa. Mutta siellä saattoi renkikin menettää silmäinsä valon, niin että voi erehdyksessä valjastaa isännän hevosen aisoihin nurin päin, »kun ei ollut saanut rasuaa monneen viikkoon».

Kaupunkikotinsa lisäksi moni Raahen porvari pystytti itselleen kesäisen asumuksen jonnekin syrjään meren rannalle, saadakseen sinne »paeta» kaupunkinsa arkipäiväisyydestä. »Kesämajoiksi» raahelainen näitä kesäkotejaan nimitti, ja venekyydillä sinne kulki, jopa lopulta 1880-luvulla pienellä höyrylaivallakin, Wegalla. Aamulla jo kuudelta piti joutua konttoriin ja illalla vasta kahdeksan aikana laskettiin vapaaksi. Ensimmäisen kesämajan lienee rakennuttanut pormestari Hildén Kraaselin saarelle, sitten 1870-luvulla Henrik Montin sai majansa Suenreiän rannalle. Ensimmäisiä oli myöskin Johan Candelinin, sitten Johan Soveliuksen omistama, Kalajoen markkinapaikalta tuotu kesämaja Pirttiniemessä. Vanhoja oli myöskin Henrik Soveliuksen komeapuis-toinen »Rosenlund» laivaveistämön tienoilla sekä Reinin »Bellevue»

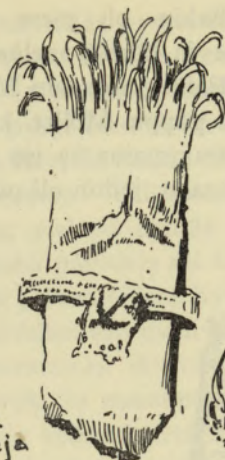
Maivaperässä. Matti Junellillakin oli pieni »fiskarstugansa» Maivaperässä ja Möllereillä varvin lähellä melkein meren päälle pystytetty »Fåfangan». Täällä »Fåfanganissaan» Möllerin pappa ja mamma kesänsä eleivät, pieni pappa Möller kauniina päivinä istuskellen veneessä ankeriaita onkimassa ja iso mamma Möller pitäen huolta seinien salalokeroistaan, joihin oli piilottanut hopeatavaransa.

Pellavaharja
Raahen museosta

Raahelaisia
plitokonfekteja

Perhejuhlia

Perhejuhliakin Raahelä joutui aina silloin tällöin viettämään. Nimipäivät nousivat talon isännän ja emännän eteen joka vuosi uudelleen, samoin syntymäpäivät, sekä sitten aina muitakin tärkeitä tapauksia. Nimipäivinä saapuivat parhaat ystävät ja tuttavat onnentoivotus-käynnilleen, ja heitä varten oli varustettu joskus niinkin suuri »krinkeli», että leipurimestarin täytyi sohvankannella kannattaa se tilaajalleen. Syrjäpuolen eläjätkin juhlivat nimipäiviänsä laittaen vehnärinkelin ja marjanvarvuista »kranssin» pöydälleen.

Mutta suurimpia ja valoisimpia perhejuhlia olivat häät, semmoiset pikku kaupungin suurporvarin, patruunitalon häät, joita vietti kuin yhtenä perheenä koko kylä, keskikaupunki juhlien kutsuttuna talon suurissa saleissa, laitakaupunki taas vankkana

taustajoukkona seisoen turulla ja täyttäen pihat ja kadut, mutta silti yhtä suurella ilolla ja innolla ottaen osaa juhlaan kuin saleissa hääpuvuissaan liikkuva hääkansakin.

Omasta tutusta rantakylästään raahelaiset tavallisesti löysivät toisensa. Pienestä pitäen oli nähty ja tunnettu, laskettu jääkelkalla Pitzéninmäkeä ja monet kerrat jo tavoiteltukin toisiaan Härkätorilla enkkaa juostessa, ja sitten jo salassa nykitty päivänkakkaran lehtiä arpoen: »Han älskar, af hjärtat . . .» Yhä enemmän tuttavaksi oli tultu rekirekillä, Ilolinnan huveissa ja monissa tanssiaisissa. Niinpä olikin koko kylän porvaristo monikertaan seulottu sekaisin, ristiin ja rastiin, niin että kaikki parhaat porvarit olivat keskenään sukulaisia, milteipä koko keskikaupunki kuin samaa suurta sukua. Kadun ylitse vain nuoret katselivat toisiaan, jopa joskus niinkin kuin entinen Johan Sovelius, joka rantatalonsa ikkunasta ihaili kaunista serkkuansa, Catharina Freitagia, ja tahtoi hänet tuoda suurtalonsa emännäksi. Mutta vaikka kuningasta myöten anottiin, eivät serkukset saaneet liitolleen lupaa. Kaihoten he saivat yhä edelleenkin katsella toisiaan. Ja katselivat koko elämänikänsä. Ikkunansa ääreen, pöydän viereen ryntäilleen, vanha Johan yöllä kuolikin, ja kerrotaan, että vielä jälkeenkänpäin hänen haamunsa joskus nähtiin liikkuvan vanhassa viheriäisessä talossa ja istuvan ikkunan ääressä katsellen Freitagin päin.

Mutta kaikki eivät kiintyneet yhtä onnettomasti kuin vanha Johan kauniisiin serkkuihinsa, vaan monet löysivät kotikylästään ja kadun toiseltakin puolen etäisempiäkin »kussiineja» taikka vielä vieraampia, joita saattoi yrittellä. Pari vuotta nuoret voivat olla kihloissa, ensin salaisesti, sitten julkisesti. Kihlajaisien jälkeen jo uskallettiin mennä kadulle kävelemään »profgångia», ja silloin koko kaupunki katsoi. Rämisten avautuivat ikkunat ja kuului huuto ja hurraus ja onnentoivotus.

Kihlajaispäivään olivat nuoren neidon vapaat, huolettomat päivät päättyneet. Alkoi heti ankara kapioitin laittaminen. Itse sai tytär ommella ja kutoa, minkä ennätti, kotiväen ollessa apuna ja hankkien apua kylältäkin. Mutta vanhaan aikaan oli hyvin vaikea saada taitavaa apulaista valmistamaan hienoja neuletoita, pitsejä ja korusompeluksia, sillä kukaan ei tahtonut ruveta tekemään työtä »rahan eestä». Vain joku vanha mamselli uskalsi ommella, mutta hänkin sillä ehdolla, ettei »kellekkään saa sanua».

Perjantai oli pappilapäivä. Morsiamen isän kanssa sulhanen siellä kävi, ja sitten nuori pari kulki sukulaisperheissä ilmoittelmassa, että ensi pyhänä... Silloin nuorten aikomus julistettiin koko seurakunnalle. Asianomaiset eivät itse olleet sitä kuulemassa, mutta sitä tarkemmin kuunteli koko temppeli. Vasta kolmantena pyhänä nuoretkin kävivät kirkossa kuulemassa nimensä mainintaa. Ensimmäisenä kuulutuspäivänä oli morsiamen kotona »gratulit». Tuttavat ja sukulaiset tulivat onnittelemaan ja tuomaan lahjojaan: morsiusnenäliinoja, hopeamaljoja, joskus mattoja ja ryijyjäkin, joita voi sitten käyttää vihittäessä. Sulhanenkin lahjoitti hienoja koristeita, rintaneulaa, rannerengasta, kultaketjua, jotka toisinaan olivat arvokkaita sukuperintöjä. Ja morsian esiintyi kesällä kesänkukkasia, tahi talvella Haggrenin mamsellin näpertelemiä tekokukkia tukassaan. Sitten pitkin viikkoa kävi talossa onnittelemassa. Mutta jos nuori pari kuulutuspäivänä lähti pakoretkelle, ajelemaan »Haapakirnuun», oli se merkinä, ettei menty onnittelemaan.

Raahan uusi raatihuone oli tavallisesti raahelaisten häähuoneena. Siellä oli suuri sali ja isoja kamareita, joihin koko kylä mahtui iloitsemaan. Jo ainakin kolmea, neljää päivää ennen pantiin talon »puukhollari» juoksuttamaan hääkutsuja ympäri kaupunkia. Jokaiseen kutsutaloon hän jätti »knipun», jossa jokaiselle aikuiselle oli oma kutsukorttinsa — joskus vain pieni sievä, korkokuvalla koristettu paperilappunen — Kilian Mellbergin kauniilla käsialalla kirjoitettuine hääkutsuineen. Hääpäivän edellisenä iltana morsiusneidot ja sulhaspojat, »tärnat» ja »marskalkat», joita oli kymmenen, kaksitoistakin paria, kävivät »sitojaisissa» morsiamen talossa: sidottiin morsiamelle myrteistä »kruunut ja kranssit» sekä sulhaselle myrteistä ja oransseista seppele rintaan ja sulhaspojillekin pieni »kranssi». Asiaa harrastaessaan nuoret väliin heittivät leikiksi: juostiin enkkaa, pyörittiin piirileikkiä ja taas kysyttiin: »Är du nöjd med din granne?»¹⁾

Tämä olikin seuraavan päivän pääteksti, tätä samaa pappikin tuli nuorelta parilta kysymään. Morsian puettiin valkeaan silkkiin pitkine »sleepeineen» ja »slöijoineen», kruunuineen ja seppeleineen. Hääpukuun oli jokainen sukulainen, sulhanenkin, käynyt pistämässä muutaman ompeleen.

¹⁾ Oletko tyytyväinen naapuriisi?

Vihkiminen toimitettiin kuuden, seitsemän tienoissa illalla; entiseen aikaan se oli tapahtunut jo neljän, viidenkin aikoihin. Salissa jo sulhanen odotteli, kun morsiamen isä sulhaspoikain kanssa toi morsianta, jota uskollinen kymmenlukuinen neitosparvensa parittain seurasi. Kauniina morsian astui hääsaliin, punastelevana, kukilla koristeltuna hentona kukkasena, kädessään sulhasen lahjoittama valkoinen ruusu- tai liljakimppu. Suuri komea matto helmillä kirjailtuine morsiuspalleineen tahi -tyynyineen oli asetettu lattialle. Morsiusneidot asettuivat parittain suojattinsa lähelle, muuan pidellen hänen hansikastaan. Ja morsiamella oli vielä kädessään avattuna iso, jonkun hyvän tädin tai ystävättären lahjoittama morsiusnenäliina, kauniisti koruommeltu, nimikirjaimilla koristettu ja leveällä pitsireunalla ympäröity vaatekappale. Olipa entisillä sulhasillakin kädessään kaunis nenäliina. Seisoessaan vihillä Lovisa Frosteruksen kanssa piti kauppaneuvos Franzénkin kädessään isoa, morsiameltaan samaansa kirjailtua nenäliinaa; »ja se oli oikein komiannäköstä, kun Franzénilla oli sellainen».

Vihkimisen jälkeen vieraat onnittelivat nuorta paria juoden heidän maljakseen viiniä tahi samppanjaa. Kilian Mellbergkin, hääkutsujen mestarikirjoittaja, astui esiin eukkoineen ja toivotti onnea, lisäten:

— Maria toivottaa juuri sitä samaa!

Kahvi ja tee kaneelikakkuineen ja siirappikakkuineen oli hää-talon tarjoilua, sitten jäätelöt ja monet syltit, inkiväärisylttikin, joka oli niin väkevää, että joku tottumaton häävieras voi sylkäistä sen suustaan, manaten: »Kaikkia sitä ihmisille annetaankin!» Annettiin monissa häissä ruokaakin. Tärkeitä häätarjoiluja olivat konfektit, omassa kotikaupungissa valmistetut hienot paperipeit- toiset karamellit somine hauskoine runovärssyineen.

Ja tanssittiin. Vanhatkin ottivat osaa hienoon poloneesiin, ja sitten voitiin tanssia kolmekin franseesia. Nuoret neidot olivat erinomaisen ihastuttavia vaaleansinisissä, vihreissä tahi punaisissa »gaasipuvuissaan», ja herratkin esiintyivät hienoimmissa pukineissaan. Tanssiminen ja ilonpito kesti aamuneljään ja -kuuteenkin asti.

Mutta häähuoneen ympärille oli illan kuluessa kerääntynyt kutsumaton kansa, miltei koko suurkylä, suuri tekijä sekin raa-

helaishäissä. »Morsiantaa! . . . Morsiantaaaa!» kaupunki huuteli, vaatiens edes niin suurta osaa häämenoihin, että saisi nähdä häiden parhaan henkilön ja toivottaa hänelle onnea. Talon rappusille — taikka talvella ikkunaan — morsiamen piti astua kansan katsottavaksi, oikein ympäri pyörähtäen. Ja katu ja piha huusi

*Kauppaneuvos Fredrik Sovelius
nuorine rouvineen.*

ja hurrasi, kiitti kauniiksi ja toivotti onnea ja Jumalan siunausta. Monet kerrat yhä uudelleen morsian sai astua esille yhä uusille joukoille, merimiehillekin ja viimeiseksi suolankantajaeukoille, jotka puoliyön tienoissa tulivat Fantinsaaren suolamakasiineilta. Sulhasenkin, sulhaspoikien ja morsiustyttöjen piti jonkun kerran näyttäytyä. Mutta katsojat eivät suinkaan aina kiittelleet morsianta kauniiksi, vaan saattoivat hyvinkin huutaa:

— Morsian ruma! Morsianpiikat ovat kauniimmat!

Mutta kun komerssi oli Johanna Franzénin kanssa hääparina, niin se oli kaunis nähtävä. Langin talossa pidettiin häitä, ja

ikkunasta sulhanen ja morsian näyttäytyivät, ja niin oli komea pari, että vanhat vieläkin sitä muistelevat. »Mutta nyt ei tiijä, onko häijenpitäjät herrasväkeäkään kaikki . . . mitä lienevät tulijoita!»

Pari päivää häitä vietettiin. Toisena päivänä pantiin morsiamen ylle »nuoren muorin puku», ja päähän painettiin »myssy». Sitten kolmantena päivänä mentiin sulhasen kotiin, jossa oli iloiset »kotiintulijaiset».

Häiden jälkeen nuori pari sai käydä monissa sukulaiskutsuissa ympäri kaupunkia ja samalla hankkiutua häämatkalle. Tukholma oli monen häämatkan päämäärä; jotkut Soveliukset ajoivat Salahmin ruukille. Kauppaneuvos Franzén varusti voilastin ja purjehti nuorikkoineen Köpenhaminaan, kaupitteli siellä voinsa ja osti kaikenlaista hyvää tavaraa, m. m. hienon kahviastiaston ja

komean mahonkisen huonekaluston. Mutta Ernst Kilian Mellberg, entinen köyhtynyt laivanvarustaja, lähti Mariansa kanssa vain paatilla purjehtimaan, ottaen mukaansa jummanneiksi kuusi koulupoikaa sekä pyssyn, jolla aikoi merenselällä ampuu kunnialaukauksen. Mutta pyssy putosi mereen, eikä Kilian rukka saanut Mariansa iloksi laskea ainoatakaan kunniapaukausta.

Häämatkan jälkeen alkoi tavallinen jokapäiväinen elämä raahelaisessa kauppatalossa, jossa nuori rouva sai ruveta emännöimään parhaansa mukaan. Miestään piti Raahen rouva niin suuressa arvossa, että aina mainitsi häntä sukunimellään taikka arvollaan. Raahen herrat olivat rouvilleen Franzéneja, Reinejä, Freitageja, Soveleuksia taikka patruuneja, komersseja, roodmanneja ja kapteeneja. Rahat olivat kaikki patruunin arkussa, eikä rouvilla ollut juuri omia ansioita eikä kopeekoita. Eivätkä rouvat saaneet olla miehilleen liian hellätunteisia. Kauppias Jurveliuskin, kun rouva kahdentoista vuoden hääpäivänään odottamatta läiskäytti lämpöisen suudelman, äkäisesti pyyhkäisi suutaan ja ärähti:

— Anna sen olla ensimmäinen ja viimeinen kerta!

Mutta hyvin herrat patruunit silti rouvistaan pitivät. Möllerin pikku ukko ja tukeva rouva olivat toisilleen aina »pappa» ja »mamma», ja patruuni Aspegren, pikkuinen paksu äijä, vanhankin kehuskeli edesmennyttä Amandaansa:

— Ja, Amanda, hon var en skönhet... och inte var jag heller ful.¹⁾

Komeasti merikansakin piti häitään. Vanha *Wallgrenin* kapteenska oli laitakaupungin morsianten »ulospukija». Hänen lippaassaan oli sitä varten koko »skrudin»: viheriäisestä vaatteesta tehdyt »kruunut ja kranssit» valkeine tekokukkineen, »tarlatanista» laitettu »slöija», lisäksi vielä kaikenlaisia koreuksia, paperi- ja vaatekukkia ja silkkihansikkaitakin, joilla mustaan silkki- taikka orleanssileninkiin puettu morsian voitiin kaunistaa — valkeaan puettu merimiehen morsian olisi ollut kansan kauhistus. *Leufstadiuksen Anna*-mamselli ja *Stormin Anna* olivat myöskin morsianten pukumestareita. Jotkut vanhat morsianten pukijamuorit olivat käyttäneet morsiamen saunassa, kylvettäen häntä

¹⁾ Niin, Amanda, hän oli kaunotar... enkä minäkään ollut ruma.

koivuvihdalla, olivatpa vieneet sulhasenkin lölyyn ja hosuneet häntä mäntyvastalla.

Pyyn Antti, kaunis ja ketterä meripoika, oli useinkin toisten merimiesten häihinkutsujana. Juhlapuvussa Antti näppärästi kepsutteli pirtistä pirttiin sanomassa:

— Terveisiä siltä ja siltä ja tulla silloin ja silloin heijän vihkiäisiinsä!

Osasi Antti kyllä käydä patruunienkin ovilla ja sovittaa sieläläkin sanansa.

Pappi oli paras vieraista ja hänet kutsuttiinkin perheineen ensi miehenä, sitten myöskin omat patruunit ja kapteenit sukulaisten ja merimiestuttavien lisäksi. Suuri kansanpaljous, kolmesataakin henkeä, saattoi keräytyä merimiehen häihin, ja Stjernuddin kapteenin talossa monet entiset meriläisten jymyhäät pidettiin. Sieltä saatiin häähuoneeksi iso sali kaksine peräkamareineen.

Anna Leufstadius.

Vihkiminen tapahtui »filttimatolla», jolle oli asetettu »salveeteilla» peitetyt pallituolit. Merimiesmorsiamellakin oli kädessä iso pitsireunainen nenäliina, ja sulhasen rintapieltä koristi myrttiseppäle. Neljä paria »sulhastrenkejä» ja »morsianpiikoja» seisoi ympärillä vartiona. Vihkimisen jälkeen tapahtuivat onnentoivotukset »bischoffeineen» ja sitten pikku tarjoilut kahvineen, vehnäsiineen, konfekteineen ja »munakrinkeleineen» samaan suuntaan kuin patruunienkin pidoissa. Lopuksi pistettiin tanssiksi, ja silloin Stjernuddilla suuressa ringissä kierrettiin avonaisten ovien kautta peräkamarien ja salien lävitse. Ahkerasti merimiehet pyörittivät tanssin tahdissa pappilan mamsellejakin, niin että sininen sauhu sikaarista suitsusi. »Kyllä minä jaksan!» sikaarimies vain urhoollisena todisti, kun pappilan mamselli pyyteli lopettamaan.

Morsiuslahjojakin häävieraat antoivat, kaikenlaista oman kodin apua, rahaakin voitiin antaa. Kaksitoistakin markkaa komeimmat merimiehet työnsivät, kun saivat morsiamen kanssa tanssia, vaikkei rahan antaminen tapahtunut niin julkisesti kuin kopsalaisten ja pattijokisten häämenoissa, missä talonjussit morsiamen kanssa polskatessaan pitelivät rahaa ylhäällä hyppysissään, että kaikki näkisivät, paljonko aikamies aikoo antaa.

Kävipä sitten *Hybinetten* rouva noutamassa »Prännärin kaivosta» taloon perillisen, taikka puuhaili niitä *Lundahlin* rouva vielä ahkerammin, toimittaen taloihin kaikkiaan kolmattatuhatta pientä raahelaista, jotka eivät siis suinkaan olleet tulliportista tulleita.

Taloon tuotu kiperäjalkainen, kitisevä mamselli tahi pieni parkuva patruunin alku oli pian toimitettava Raahen kauniin kirkon kansalaiseksi, kuten muutkin hyvät avojalkaiset raahelaiset. Joskus pidettiin ristiäiset jo seuraavana päivänä, mutta tavallisesti vasta sitten, kun pieni oli ennättänyt pari viikkoa ihme-

Merimies Antti Pyy.

tellä tätä maailmaa, jossa hänet ensi töikseen oli paiskattu kulta-dukaattikylpyyn, ja dukaatti kumminkin annettu kylvettäjärouvalle, ja sitten kääritty ja kapaloitu ja makautettu silkkitäkin alla. Isä lähetti kutsukortit sukulaisille ja tuttaville, että saapua ristiäisiin. Kutsuttiin kummejakin neljä, viisi paria, useasti kaksitoistakin paria, kuusi vanhoja sekä kuusi nuoria, isoisiä ja -äitejä, serkkuja ynnä muita kaukaisempiäkin sukulaisia, joiden kaikkien nimet sitten kirjoitettiin sukuraamattuun ristilapsen rinnalle. Kutsutut saapuivat, pappikin saapui, ja talon emäntäkin, kun pappi oli hänet ensin kirkotellut, astui tervehtimään tulijoita.

Äidin laittamassa valkeassa ristikoltussa — joka sitten meni perintönä seuraaville ristittäville — valkea mamsellikummi niiten kantoi lapsen äitikummi, ja toinen tytäkkummi otti lakin pois kastamista varten. Isosta komeasta hopeamaljasta rikkaan patruunin rintaperillinen kastettiin, samasta maljasta, josta koko suku jo vuosikymmeniä, satojakin oli valeltu Raahen seurakunnan jäseneksi. Kummit seisoivat kahdessa pitkässä rivissä vastakkain, ja kastamistoimituksen jälkeen jotkut mieskummit vanhan tavan mukaan suutelivat »pariansa». Ainakin nuorten herrojen olisi pitänyt se tehdä, ja Fagervikin vanhoja tapoja kunnioitava rouva oli kovin vihainen, jos neidot yrittivät tilaisuutta pakoilla. Vanha Ollinsaaren Bergbomkin seurasi vanhaa tapaa sanoen:

— Faddrarna komma i håg sin skyldighet!¹⁾

Mutta tytöt häntä kovin pelkäsivät.

Kahvia leivoksineen ja konfekteineen tarjottiin vieraille, ja vasta kastetun terveydeksi juotiin viinit ja »bischoffit». Ja lopuksi nuoret saivat tanssiakin.

Jos pieneen naapuritaloon taikka patruunin renkitupaan oli samoihin aikoihin tuotu väenlisää, voi pappi toimittaa toisenkin kastamisen samasta maljasta. Johanna Hjerpekin aina kehuskeli:

— Min' oon samasta kupista kastettu kuin Montinin frouva!

Kummien piti pian tulla »kummivisiitille lapsen kättä aukaisemaan», ettei heistä sanottaisi: »Ei ole vielä lapsen kättä aukaisut!» Naiset lahjoittivat hienoja koruompeleisia lappuja sekä muuta sievää vaatetavaraa, mutta rikkaat porvarit saattoivat avata ristilapsensa pikku nyrkin komealla hopeapikarilla. Näin oli nuorella rantakaupungin kansalaisella jo hyvä alku maallista tavaraa. Mutta kun kansalaisen pienissä punaisissa ikenissä nähtiin ensimmäinen hampaanterä, lahjoitti isä-patruuni lapsen tytölle kultadukaatin. Ja siitä pikku piikanen niin ilostui, että alkoi entistä kirkkaammin laulaa killittä:

¹⁾ Kummit muistakoot velvollisuutensa.

»Huis, sika, mettään,
 tuo Matille marjoja
 sinisellä sissillä,
 punaisella pussilla,
 kirjavalla kinttaalla,
 valkealla vanttuulla!»

Ajan vierieessä aina silloin tällöin yhden ja toisen raahelaisen päivät tulivat luetuiksi, ja elämän ja kuoleman Herra kutsui raatajan pois työmaaltaan. Joskus kyllä raahelainen saattoi erehtyä lähtöpäivästä. Viimeistä kymmentään käyvä Kopsan muorikin kutsutti yösydännä naapurin muorit luokseen lähtökahville. Muorit tulivat siunaillen, rupesivat keittämään kahvia, lukemaan sanaa ja puhumaan kuolevalle autuudesta. Mutta kesken parasta menoa Kopsan muori pompahdikin ylös ja sanoi:

— Menkää siitä! En minä vielä kuolekkaan.

Eikä muori sillä kertaa kuollutkaan, rupesi vain särpämään valmiiksi keitettyä väkevää kahvia.

Kuolema oli suuri tapaus pienenkin pirtin elämässä, vaikka kuolija olisi ollutkin vain ikäloppu Kopsan muori. Mutta kun ison talon iso patruuni kutsuttiin pois, niin koko kaupunki tunsikin kuoleman käynnin, ja kaikki ottivat osaa surumenoihin; yksin kirkonkellotkin tuntuivat soittavan eri äänellä.

Moni raahelainen ajatteli kuoleman tulemistä, niin että jo eläessään toimitti itselleen ruumisarkun, teettäen sen *Aholinin Jaakolla*, *Matti Heiskarilla*, *Myllykankaan Matilla* taikka *Krabbin ukolla*. Sitten oli kuoleman koti synkässä mustuudessaan jo valmiina aitan orsilla odottamassa. Raatimies Johan Montinillakin oli monet vuodet valmis leposija Isonvainion makasiinin orsilla, ja mestari Carlborgin muori vei arkkunsa mukanaan muuttaessaan tyttärensä luo Ouluun, toipa sen taas takaisinkin Raaheen, kun ei Oulussa kauan hyvättänytkään olla. Sarkkilan mummo sairastaessaan meni jo valmiiksi arkkunsa makaamaan koetellakseen, miten siihen sopii. Marjelinin vanhalla perämiehellä oli odottamassa kauniisti puettu ja kilvitetty komea Tuonelan koti, jota vanhus tyytyväisenä kävi silloin tällöin katsomassa. Joskus täytyi antaa valmis arkku toiselle kuolijalle ja laittaa itselle uusi. Ison merimiehen, Frosteruksenkin, arkkun Millalaiska ja Marje-

linin emäntä saivat tukkia pitkän Taarte-vainajan. Silfverbergin Jaako laittoi eläessään itselleen, arkun lisäksi, jo hautakivenkin. Kymmenkunta vuotta ukko sitä hakkaili, nakutellen nimet ja syntymävuodet, jopa lopuksi luuli voivansa panna kuolinvuodenkin. Monella vanhalla hyvällä rouvalla oli jo kuolinvaatteet valmiina odottamassa, valkeat pumpulisukat ja kaikki.

Kuolemantapauksen edellä vanhat muorit toisinaan näkivät »kalman» vaeltavan kuolintaloon, ja joskus taas koiratkin sen lähimailla kolkolla ulvonnallaan ennustivat loppua. Kuolemanhetken saapuessa omaiset kokoontuivat kuolevan ääreen hyvästille. Jotkut kutsuttivat luokseen hyvän ystävänkin. Kapteeni Ståhlbergkin haetti hyvästeille kapteeni Svanljungin ja puheli hänelle:

— Tunnen nyt päälläni, että kohta purjehdin Aaprahamin helmaan . . . ja kiitän sinua, kun on niin paljon yhdessä kuljettu.

Ja puolen tunnin perästä oli vanha merenkävijä matkalla Aaprahamin helmaan.

Mustan kuoleman käytyä puettiin koko talo valkeaan. Suurilla valkeilla pellavalakanoilla peitettiin heti talon kaikki ikkunat, eteisen, keittiön ja pihapirttienkin ikkunat, niin että jo uloskin näkyi, kuka talossa oli vierailut. Tällaisia »hautajaislakanoita», joiden keskessä oli iso vastalaskos ja reunoissa leveät palteet reikäompeleineen, oli talossa isot varastot. Paljon niitä sekä pienempiä »hautajaisduukeja» tarvittiinkin, sillä paitsi ikkunoita, verhottiin kaikki huonekalutkin, sohvät, pöydät, tuolit sekä taulut ja seinäpeilit lakanoilla ja liinoilla. Kun vielä matot otettiin pois valkeaksi hangatulta, maalaamattomalta honkalattialta, oli koko talo, mustassa murheessa ollen, äänettömän, aave-
maisen valkean vallassa.

Tämä valkeaan verhoaminen toimitettiin talossa heti, vaikka kuolema olisi hapuillut pimeällä yölläkin. Friemanillakin olivat kaikki ikkunat aamulla valkeina, kun patruuni oli yöllä kutsuttu pois. Ja koko viikon päivät hautajaisten jälkeenkkin piti lakanain olla samoilla sijoilla.

Hybinnetten Sofia-mamselli, jonka äiti pesi ja puetti raahelaisia tälle ilmalle, valmisti puolestaan kylän kansaa tuolle ilmalle. Vainajat hän pesi ja puki ja »sveepasi» ensin ruumislaudalle, siten arkkuun. Valkeihin vainajat varustettiin, paitoihin, liinoihin ja pumpulisukkiin. Reinin 18-vuotias Alice-mamselli, joka

Tukholmasta palatessaan vilustui ja sitten kuoli, puetettiin arkuunsa morsiameksi. Mutta komerssi tahtoi, että hänet on puettava frakkiin ja täyteen herranpukuun, sillä »en taho olla yöpaita päällä Herran eesä». Joskus pantiin arkuun jotakin vainajan rakasta omaisuutta. Montinin rouva sai mukaansa lastensa ja lastensalasten lähettämät kirjeet, ja viskaali Lagerstamin arkuun pistettiin rouvan valokuva sekä virsikirja.

Paitsi Hybinetten mamsellia, hoiti vainajia hautaan myöskin *Ollenborgin* mamselli, ja *Millalan Anna-Kreetta* oli laitakaupungin kansan arkuun panijana. Hybinetten mamselli oli vaatettanut kymmeniä vainajia ja laitellessaan monesti tullut niitä nuppi-neulallakin pistäneeksi. Siksipä mamselli vanhana melkein kokonaan menetti kuulonsa.

Ensimmäiset viestit kuolemasta saatteli läheisimmille sukulaisille ja ystäville talon palvelijatar tahi joku naisystävä sanoen:

— Viimeiset terveiset . . . se kuoli silloin ja silloin.

Mutta heti kutsuttiin taloon Kilian Mellberg, ja hän rupesi kii-reesti kirjoittamaan kuolinilmoituskortteja. Vainajan ystävä, joku arvokas herra, joka valittiin »säädyn mukaan», naineille nainut, leskille leski, nuorille nuori herra, mutta ei koskaan naista, lähti kuljettamaan virallista kuolemanviestiä. Johan Montinin kuolemansanomaa kuljetti pankinjohtaja Aspegren, ja Henrik Sove-liuksen sanansaattajana ajeli Ivar Frieman. Aamupäivällä 10—11 aikana, sanomakellojen parhaillaan kuuluttaessa surusanomaa, tapahtui »murekorttien» jakaminen. Mustiin puettu »prännäri»-päinen herra ajoi mustaan vaatteeseen verhotussa ajopelissä verkkaleen pitkin katuja, vieressään mustalla veralla päällystetty lipas, joka sisälsi ilmoituskortteja. Sukulais- ja tuttavatalojen sekä muiden arvokkaiden asuntojen kohdalla ajaja aina pysäytti hevosensa, ja ajoneuvojen sivulla kulkevat poikaset juoksuttivat ilmoituskortin taloon, kumpikin omalle puolelleen katua. Näin mustat ajoneuvot mustine herroineen kiersivät »murekorteilla ympäri» kuolemaa kuuluttaen, ja koko ajan kirkonkellot pauhasivat. Pienen kaupungin yllä tuntui liikkuvan kuoleman varjo.

Kellojen soidessa tulivat jo ensimmäiset, läheisimmät surunvalittajat, ja sitten seuraavana päivänä muutkin, naiset mus-

tissa silkeissään ja herrat frakkiin puettuina. Kirsikkaviiniä, bischoffia ja punssia vieraille vain tarjottiin.

Muuan päivä pidettiin ruumista sisällä, kunnes se saatiin arkuun. Catharina Friemanelle oli laitettu kamari »ruumishuoneeksi»: seinät kokonaan verhottu valkealla ja katon rajaan vedetty mustaa orleanssia sekä poikki seinien alas orleanssisuikaleita kuin pylväiksi. Tavallisesti vainaja sitten sai levätä jossakin makasiinissa, talvella useita päiviäkin, että ehdittiin valmistautua hautajaispitoihin. Johan Montiniakin säilytettiin yksitoista päivää ja haudattiin hänet syntymäpäivänään 21. joulukuuta.

Tuli suuri hautauspäivä. Jo paria päivää ennen ajoi sama musta herra, joka murhekortteja jakoi, samoilla synkillä ajoneuvoillaan ympäri kaupunkia jakaen hautajaiskutsuja. Kilian Mellbergin käsialaa nekin olivat, ja saatettiin niissä sanoa:

»Demoiselle Janica Frieman
behagade med sin närvaro
behedra min aflidne Moders
begrafning Tisdagen d. 17 april 1855
kl. 4 Em. M. A. Sovelius.
Samt passera afton».1)

Suomalaisille arvohenkilöille voitiin viedä suomalainen kutsu. Niinpä seppämestari Sarkkila sai kutsun Conrad Branderin hautajaisiin ja kutsukortissa sanottiin:

»Seppä Johan Sarkkinen
Kuttutaan saattaaan meiän
vainaja rakastettua isä
hänen lepo-kammion
Tuorstaina se 4 p. Maalis:
kuuta 1880 Kello 11 a. p.
Selina ja Axel Brander».

1) Mamselli Janica Frieman suvaisisi läsnäolollaan kunnioittaa edesmenneen äitini maahanpaniaisia, tiistaina 17 p. huhtik. 1855 kl. 4 j. p. p. M. A. Sovelius. Sekä viettämään iltaa.

Kutsuttuja oli portilla vastaanottamassa murhekorttien ja kutsujen kuljettaja-herra merkiten nimiluetteloonsa heti jokaisen tulijan. Ja kaupungin parhaat saapuivat synkän mustina ja juhllallisina. Kilian Mellbergkin saapui Marioineen sanoen, että tämä on hänen »närvaronsa».

Mutta kuoleman talon omat eläjät eivät tulleet vieraitaan vastaan, vaan istuivat kuin aaveina »i sorgen» kaameannäköisessä valkoisessa hämärässä. Vanhemmat istuivat vierekkäin pitkällä sohvalla, ja heidän sivuillaan sohvalla sekä edessään jakkaroilla ja mataloilla pallituoleilla nyköttivät perheen muut jäsenet ja lapset. Istualtaan he tervehtivät tulijoita vain äänettömällä hiljaisella nyökkäyksellä. Herrat olivat mustassa puvussa valkeine »vekattuine» etumuksineen, ja valkeat tarlatani-mansetit, »punjet», oli vedettyinä hihansuiden ylitse. Mustissa olivat naiset ja lapsetkin, mutta edessä oli valkea tarlatani-esiliina sekä kaulassa leveä monikertainen tarlataninen kaulus; rouvien päässä oli valkea pitkänauhainen tarlatanimyssi. Olipa entiseen aikaan lesken pään peittona ollut valkea salvetti, niin että hän istui kokonaan hupussa. Mitä suurempaa surua kannettiin, sitä leveämpi oli esiliinan helmapalle ja sitä useammankertainen kaulus. Eikä mitään punaista taikka värikästä saanut olla puvussa, yksin piiloisa punainen paidannappikin oli otettava pois.

Kahvia leivosten kanssa tarjottiin vieraille ennen haudalle menoa. Mutta oman talon väki ei saanut nauttia ei kuivaa ei märkää, vaan istua vain äänettömässä surussaan »förmakin» pitkällä sohvalla.

Merimies juhlapuvussa.

Puolipäivän vierähdettyä mentiin haudalle, mutta ennenvanhaan toimitettiin haudaus tavallisesti iltapäivällä 3—4 tienoissa. Parhaita patruuneja kannettiin paareilla kotoa Haaralan hautausmaalle asti. Jotkut jo kuolemaa tehdessään sanoivat:

— Pitää paareilla kantaa . . . ei saa kärryillä jyryyttä.

Omat työmiehet, timperit ja merimiehet olivat kantamassa patruuniansa ja tekivätkin sen suurella hartaudella. Samoin taas parhaimpia kapteenejansa vanhat merimiehet olivat itse kantamassa viimeiseen lepoon. Pitkän matkan takia piti olla »tuplaset» kantajat, kahdeksan ja kahdeksan, jotka vaihtoivat vuoroaan kaupungin laidassa maantielle tullessa. Silkkihattu oli kantajukoilla päässä, ja talon puolesta annettiin kaikille valkeat hansikkaat sekä rupla rahaa. Saivatpa kantajat vielä illalla talossa kahvit ja juomiset. Franzéninkin peijaisissa Langin talossa oli juotavaa »kaikesta sortista», niin että miehet saivat päänsä täyteen.

Tavallisesti oli tie kotoa hautausmaalle asti kuusenhavuilla valmistettu vainajan tieksi. Hyvä oli silloin vainajan hänelle omistettua metsänviheriää myöten vaeltaa viimeistä matkaansa. Vanha Svanlungin Karin-rouvakin, Friemanen lähtöisin, määräsi jo eläessään, että pitää tie havuttaa, muuten —

— Jos ei panna havuja, tulen kotona käymään!

Havutettua maata astuttiin vainajan kanssa, ja muun saaton edellä kävi kaksi kaupungin komeinta herraa, kumpainenkin kantaen pitkää »prestavia», suruharsoon käärittyä sauva. Tohtori Aspelinia haudattaessa 1888 Soveliuksen veljekset, komerssi ja Henrik, olivat sauvojen kantajina, »ja ne oli rontit pojat . . . voi että ne astu komiasti!» Kun merikapteenia kannettiin multiin, oli hänen arkullaan hänen ohjaamansa laivan lippu. Hautausmaan portilta kannettiin vainaja haudalle vartavastisilla »likhandukeilla» ja niillä laskettiin hautaankin. Eikä seppeleistä tiedetty mitään. Miltei koko kaupungin mieskansa oli mukana hautausmaalla, toiset kutsuttuina, toiset kutsumatta omasta halustaan isoa patruunian saattamassa. Mutta oikein vanhaan aikaan, toista-sataa vuotta takaperin, oli postimestari Friemanin rouva, Catharina, joka kuoli 1809, viety Kirkonmäen kalmistoon tulisoihtujen valossa.

Kirkonkellojen soidessa vainaja vietiin ja peitettiin Haaralan multiin. Joskus sattui kaksikin Manalle menijää yhtäikää samalle matkalle, niinkuin Forsmanin Fiija ja Hjerpen Johanna, jotka kiiruhtivat sinne samalla soitolla. Se ei kyllä ollut oikein soveliasta, sillä Johanna oli vähän vajavainen.

Haudalle kelpasivat entiseen aikaan, 1850-luvulle asti, vain miehet, mutta eivät ensinkään naiset, eivät omaiset, eivätkä vieraat, vaikka haudattava olisi ollut naishenkilökin. Miehet vain saivat vainajaa kantaa ja saarella sekä peittää maan multiin.

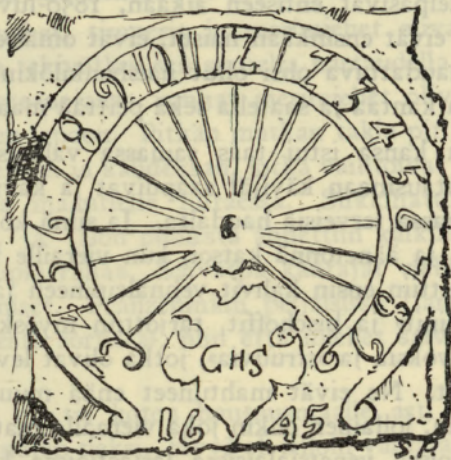
Kuolintalon kansa istui taas samassa valkoisessa hiljaisuudessa, kun hautausmaan kävijät saapuivat ja kävivät ovella kumartaen sanomassa terveisiä haudalta. Ja siinä kotiväki edelleenkin vain istui ja äänetönnä katsoi, kun vieraille tarjottiin talon parhaita. Annettiin ensin kahvit vehnäleipineen ja sitten tuotiin makeat »ransviinit» ja bischoffit, tarjottiin myöskin tavattoman suuria sokerileivoksia ja »struuvia», jotka olivat leveitä kuin kohतालaiset lautaset. Ne eivät mahtuneet enää muualle kuin isoihin nenäliinoihin, jollainen olikin joka vieraalla matkassaan. Saa tiin vielä hienoissa venetsialaisissa lasiastioissa kahdenlaatuista sylttiäkin, punaista ja keltaista. »Trakteerskat» *Oravan Anna* ja *Engmanska* olivat tavallisesti tarjoomassa, ja he veivät talonhyviä niillekin kutsutuille, jotka eivät voineet tulla pitoihin. Mutta förmakin pöydällä oli kaunis posliinimalja, »konfektikori», hienoine konfekteineen, ja sen piti vieraiden lähtiessä olla yhtä täyteläisenä kuin alussakin. Vain lähimmille sukulaisille ja vaivannäkijöille annettiin ruokaa, ja »kokkina» oli *Matkliinska*. Mutta entiseen aikaan oli kaikki peijaisvieraat ruokittukin.

Herroille oli eri huoneeseen, tavallisesti saliin, katettu korea pöytä viineineen, rommeineen ja punsseineen, ja sen ääreen herrat jäivät istumaan vielä senkin jälkeen, kun kaikki muut vieraat jo olivat poistuneet. Jossakin toisessa kamarissa sentään merimiehet samoin istuskelivat pöydän ääressä hautajaishyviä maistellen.

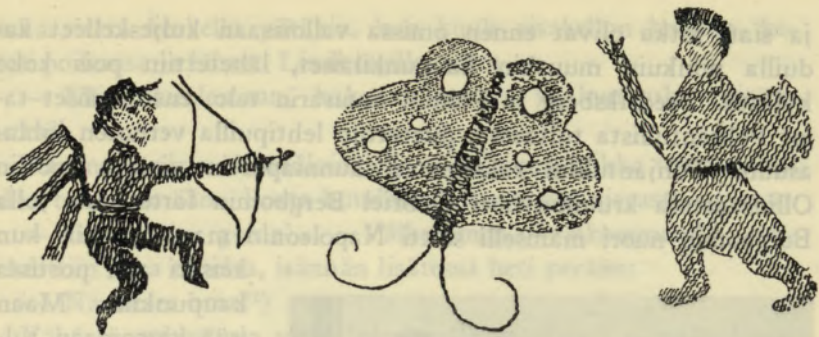
Koko kaupunki jo nukkui, ja kadutkin nukkuivat. Kylmä kuu saattoi vain vaisuna katsella, kun kuolemantalon portista, josta vainaja oli äsken havuista tietään vaeltanut, mustia isoäänisiä kulkijoita lähti astelemaan kaupungille, toiset käyden

pitkin katuja luovaillemaan, jotkut taas vain »snedaten» kadun poikki omalle puolelleen. Ja jostakin etäältä pimeydestä kuului huutavan ääni:

— Kello on jo . . . lyönyt . . . lyönyt!

Flurinkokello Raahen museosta

Merkkausliinasta v:lla 1815.

Sivistystä ja seuraelämää

Meren rannan pieni kaupunki oli jokseenkin syrjässä suuren maailman valtateistä. Harvoin sinne eksyi vieras vaeltaja. Raahе sai enimmät aikansa elää vain omissa oloissaan ja kaikessa rauhassa tehdä töitään. Laivavarvissa kirveet ja vasarat kalkuttelivat, Pikimäellä höyrysi pikipata, kotipirteissä paukkuivat kangaspuut, ja patruunit hoitelivat suuria asioitaan, milloin kotikonttorissa milloin varvissa. Ja kaikki meni hiljalleen vanhaa latuansa.

Sattui kyllä joskus sellainen merkkitapaus, että itse maan haltija vaelsi katsellen pienimpiänsä ja tullen Raahеenkin. Siitä on jo yli sata vuotta, kun Aleksanteri I kävi kaupungissa, mutta hyvin ja kunnialla pieni kaupunki otti vastaan maan suuren isännän ja piti häntä vieraanaan. Koko kylä paneutui parhaimpiinsa, vanhat harmaat talot maalattiin, kadut siistittiin, lehmät

ja siat, jotka olivat ennen omissa valloissaan kuljeskelleet ka-
duilla niinkuin muutkin kaupunkilaiset, lähetettiin pois koko
kylästä. Fredriksberg ja Palinin muurarin talo, ensimmäiset ta-
lot Pohjantullista tultaessa, puettiin lehtipuilla verhoten juhla-
asuun. Pohjantulliin rakennetun kunniaportin viereen tuotiin
Ollinsaaresta kruununvouti Gabriel Bergbomin fortepiano, jolla
Bergbomin nuori mamselli soitti Napoleonin marssia, juuri kun

Palinin talo Pohjantullissa.

keisari ajoi portista
kaupunkiin. Maan
isää katsomaan tul-
lut kaupungin ja
maaseudun kansa
juoksi huutaen ja
hurraten tien vie-
ressä, vanhat muo-
ritkin olivat muka-
na, ja pienet poika-
jullit pulikoivat jou-
kossa ihan keisarin
viereen tunkeutuen.
Rikkaan raatimie-
hen Johan Friemanin

taloon, joka nykyään on kansakouluna, Isontorin laitaan, saatettiin
suuri vieras suurella riemulla. Talon emäntää ja tyttäriä kei-
sari tervehti kädestä, ja suuteli kolmivuotiaista pikku Janikaa
otsalle.

Ei kyllä muita vieraita toki näin juhlallisesti otettu vastaan,
vaikka hyvillään kaupunki oli, jopa ihan virkistyi, milloin vain
jokukaan outo matkamies ajoi tulliportista sisään. Varsinkin tal-
vella oli matkamies tervetullut. Silloinhan elettiin kuukausi-
määriä lumen ja jään ympäröiminä, maantiet lumikinoksissa,
suuri meritie jäässä, eikä juuri muita nähty kuin oman kylän tut-
tujen kasvoja. Niinpä aina sattui, kun vain joku matkustaja aisa-
kelloineen ajoi kaupungin halki, että uteliaina hyökättiin ikkunaan
katsomaan: »Kuka, kuka tuli?» Lähetettiinpä palvelustyttö Lind-
bergin kievariin ottamaan selvää, kuka matkamies oli, mistä hän
tuli ja mihin meni, ja kauanko hän aikoi viipyä kaupungissa.
Muuan kauppias, jolle ei tullut mitään sanomalehteä, oli niin

utelias, että keskellä yötäkin, kun kuuli aisakellon helinän, herrätti poikansa ja lähetti Lindbergille, jotta —

— Mene kuulemaan, kuka se on... ja kuuluuko mitään uutta?

Varsin hauskaa oli, milloin joku sukulainen taikka tuttava tuli taloa tervehtimään. Ilosta huudellen riennettiin vierasta vastaan.

— Gu'da' .. gu'da' .. Välkommen, välkommen!¹⁾ tervehdittiin joka taholta, isännän lisätessä heti perään:

— När reser bror?²⁾

Vähästä pahastuva vieras olisi kyllä saattanut isännän kysymyksestä loukkaantua ja ruveta heti kiskomaan turkkeja päälleen, mutta tiesihän hän ennestään, ettei kysymys tarkoittanut sen pahempaa kuin että talo osaisi vieraansa mukaan varata kirjeitä ja pikku lähetyksiä tuttavilleen. Saattoipa isäntä toimittaa vieraan matkassa rahoja sekä tärkeitä papereita asiakkailleen.

Postikin kyllä kulki kerran, pari viikossa, mutta raahelainen seurasi mieluummin ikivanhaa yleistä tapaa käyttäen matkamiehiä postimiehinään.

Eteläntullista maantietä myöten etelänposti aisakelloissa ajaa helkytteli, aikaisemmin vain kerran viikossa, sitten jo kaksi kertaa ja viimein kolmestikin. Postin tulo oli aina iloinen asia, ja hauskaa oli, kun kaupungin punaperuukkinen posteljooni, *Westerback*, kantoi taloon maailman kuulumiset. Yksinään *Westerback* huolehti koko kaupungin postinkannosta, ja kopeekka piti hänelle maksaa kirjeestä sekä ulkomaan kirjeestä kaksi. Mutta entiseen aikaan ei Raahessa ollut postinkantajaa ollenkaan. Aikoinaan kun sitä puuhattiin, vanha Johan Lang ankarasti vastusti asiaa, äkäillen:

— Jopa olette laiskoja! Kohta pitää olla teillä suksentervajatkin!

Pian oli Raahen posti jaettu. Sanomalehtiäkään ei silloin liikoja luettu. Vain joitakuuta »aviisuja» tuli kaupungin parhaimmille porvareille ja patruunille, kapteeneille ja virkaherroille, joillekuille hyvillä naapuruksille yhteisesti sama lehti. Enimmin luettiin Åbo Underrättelseriä, koska siinä oli aina tietoja laivoista ja laivakulusta. Paljon luettiin myöskin Tukholman leh-

1) Hyvää päivää .. Tervetuloa. — 2) Milloin veli matkustaa?

tiä ja tulipa joku sanomalehti Englannistakin, sillä monet patruunit ja laivanvarustajat olivat paljon liikeasioissa Englannin kanssa. Oulun Viikkosanomatkin saapui muutamille porvareille, lisäksi joku aikakauskirja, ja lapsille tilattiin Eos, Trollsländan tahi Barnens Tidning Tukholmasta. Uskonnollisena sanomana saapui joihinkuihin taloihin Evangeliska Sändebudet. Muutamat lukuhaluiset merimiehetkin ja muut laitakylän asukkaat tilasivat sanomalehtiä, ainakin vanha

»Vanha Reini».

lasivat sanomalehtiä, ainakin vanha Burman ja valuri Puskelin harrastivat Oulun Viikkosanomien lukemista.

Omasta, oman kaupungin sanomalehdestä, ei ollut kaukaisinta aavistustakaan, eikä kaipausta edes ilmoitusten takia. Pappi luki

kirkossa kuulutuksensa, ja kaupungin palvelija rumpalin kanssa päristi »pruutankastelut» ja muut kaupungin asiat. Porvarit taas laittoivat »Vanhan-Reinin» nurkkaan Pakkahuoneen kadulle kyynärää korkean, kahta leveän ilmoituskaappinsa. Sen korkkiseen takaseinään kävivät porvarinpojat ja puukhollarit nuppineulalla kiinnittämässä paperilappuja, joissa luettiin, mitä porvarilla on taas uutta myytävänä. Ja kaikkein tuoreimmat uutiset kuultiin porvariensa kokouksissa Isollatorilla.

Kirjeitäkin oli Westerbackin kannettavana. Merimiesten emännätkin ja morsiamet saivat niitä maailmaa kierteleviltä miehiltään, milloin mistäkin tuntemattomasta maailmanrannan kaupungista. Ei kyllä ollut sopivaa oikein ahkerasti kirjoitella. Jotkut laivanvarustajat olivat äkäisiä, kun merimiehet kirjoittelivat kotiinsa niin kovin useasti, »että joka vuosi». Ja postimestari Randén taas äkäili, että on turhaa kirjoittaa niin ahkerasti kuin joka toinen viikko, kuten muuan ulkomailla opiskeleva Raahen mamselli teki, se kun tulee kovin kalliiksi. Postikortteja juuri näihin aikoihin alettiin käyttää. Mutta äkäinen oli Randénin äijä, kun

pari mamsellia toimitti hänen lähetettäväkseen korttitervehdyksen Turkuun, ymmärtämättä, että siinä tarvitaan myöskin osoitekirjoitus. Mutta vielä vihaisempi postiukko oli saadessaan käsiinsä sellaisen kortin, mikä kerran tuli Friemanin mamsellille. Kortti oli salakielellä kirjoitettu, ja sitä omistajalle tuodessaan Westerback paheksuen valitteli:

— Postmestari ja minä olemme tutkineet tätä preivikorttia, emmekä ole saaneet selvää... Mamselli on vissiin salakihloisa ja preivikortti on sulhaselta.

Rantakadulla oli postimestari *Johan Fredrik Randénin* talo, ja pitkässä kaitaisessa kamarissaan äkäinen ukko hoiti kaupungin postiasioita. Pöydälle oli ladottuna koko posti, milloin tuloa, milloin lähtöä varten. Randén itse otti vastaan matkaan toimitettavat lähetykset, jotka oli jätettävä äijälle siinä järjestyksessä kuin sisään saavuttiin. Pitkällä pinnasohvalla istuen siinä varrottiin vuoroa, vähitellen siirtyen alapäästä ylemmäksi. Eikä saanut vuoroaan luovuttaa toiselle; sellaiset aiheet postimestari heti keskeytti, ärähtäen:

— Nej! Den som först kommer till qvarnen, får först malat.¹⁾

Monet hyvät porvarit ja laivanvarustajat, vaikka olivat kaiken maailman kiertäneet ja osasivat kyllä puhua ruotsia ja lukea ruotsalaisia »tidningejään», osasivatpa puhua ja lukea engelskaakin, eivät aina tarkoin taitaneet ruotsia kirjoittaa. Muuankin iso porvari häättyi monesti huutelemaan rouvalleen:

— Hör du, mamma! Ska' de' skrivas me' rundt u, eller öppet u?²⁾

Monen porvarin ruotsin puhuminenkin leveni suomalaiseen suuntaan. Olihan Raahen kokonaan Saloisten, Pattijoen ja Kopsan suomalaiskylien piirittämä, ja joka talvi vielä Savon äijät ajoivat kaupunkiin laskettelemaan leveää kieltään, jossa ei ollut, kuten muuan savolaisrenki oli tutkinut, »muuta kuin yksi ähvä ja sehhii sanassa vati». Niinpä Raahen porvaritkin väänsivät ruotsin »pookstavit» leveästi kuin Kopsan äijä. Kuopion markkinoille matkustaessaan porvarit sanoivat ajavansa »me' kor till Kuopio»,³⁾ vaikka ajoivatkin hyvällä hevosella ja hylkeennahkaisella kuomureellä.

¹⁾ Ei. Se joka ensin tulee myllyyn, saa ensin jauhattaa. — ²⁾ Kuule, mamma! Pitääkö (tähän) kirjoittaa pyöreä u tahi avonainen u. — ³⁾ Lehmillä Kuopioon. Kur, kursläde = kuomu, kuomureki.

Eivät ainoastaan patruunit ja porvarit osanneet ruotsia ja engelskaa, vaan myöskin monet vuosikausia maailmaa kulkeneet merimiehet olivat ruotsintaitoisia ja useat »spiikasivat» kuin itse engelsmanni. Monet palvelijatkin yrittivät solkata ruotsia päästäkseen »parempain ihmisten» kirjoihin, ja samasta syystä useat suomalaistytöt pyrkivät ruotsalaiseen rippikouluun. Lagerbergin Johannakin sanoi, kun ei koeluvussa osannut:

— Ja vill intte sii!¹⁾

Ja monessa laitakaupungin pirtissä puhuttiin vain »papasta» ja »mammasta» sekä »fastereista» ja »mustereista», vieläpä monet »tykkäsivät pahaa», kun sanottiin »tätiksi».

Merimiesten eukotkin ja pikku talojen emännät Nätterporissa ja Katinhännässä laskivat ruotsia että paukkui, kun vain asiaa sattui. Perämies Lindberginkin »styymanska», kun toisten eukkojen kanssa kadulla haasteli v a i n suomea, sanoi kotiin palaa-
valle poikapahaselleen ruotsiksi:

— Voi, min lilla paarn!.. Misä helevetisä sin' oot takkis rapakkoon ryöttäny?.. Koo kottiin, poikani!.. Teer vaa piimää pöntösä loukosa.. kraapi siikaa skaapista!

Ei ollut huonompi toinenkaan eukko. Hänkin lasi ruotsia varoitellen poikaansa:

— Koo intte, poikani, fönsteristä uuteriin... tulliportist' ei ensinkää!

Ja taas, kun poika oli ottanut luvatta kirveen, eukko toruili:

— Vem ha loova tei pappas hakkoo.. hakkoo.. hakka?

Pyyköskä osasi kolmeakin kieltä, jotka kaikki ainakin kerran tulivat tarpeeseen, kun eukko meni kapsehtimaan polttopuita Pitkästäkarista Pikiholman kankaalta. Eukko luuli siellä itsensä hirttänyttä, puunoksassa roikkuvaa vanhaa merimiestä, Impolaa, metsänvartijaksi, ja niiaten sanoi hänelle:

— Älä välitä, kyllä minä menen tieheni!

Kun ei mies vastannut mitään, Pyyköskä sanoi ruotsiksi:

— Los int om, ja koo min veek!

¹⁾ Minä en tahdo nähdä.

Mutta kun ei mies näyttänyt ymmärtävän ruotsiakaan, muori huusi hänelle engelskankielellä:

— Növö mai, latskatu vei!

Ja lähti tiehensä.

Isotori oli vanhan Raahen suuri »kokoussali». Sinne kesäiltoina, talvisina pyhäpäivinä ja muinakin joutoaikoina kaupungin miehet, niin hyvin työväestö ja merikansa kuin porvaritkin, kokoontuivat juttujaan jauhamaan. Siellä Soveliuksen veljekset, Matti August ja komerssi, siellä Fellmanin veljekset sekä Montin ja Fagervik ja muutkin patruunit keskellä toria monesti seisoivat jutellen, ja samaan joukkoon työmiehetkin ja merimiehet astuivat asioita kuulemaan. Ei kyllä kättä lyöty, lakkia vain vähän kohautettiin ja hyvinä tovereina haasteltiin, patruunitkin kehtasivat puhua miesten kanssa ja laskea leikkiäkin. Puheltiin siinä kaupungin asioista, laivain rakentamisesta ja varustamisesta. Kerrottiin juttuja ja uutisia, mitä kukin oli kuullut. »Herrat torilla sanoi niin ja niin!» saivat monet sitten taas uutisia levittää. Usein myöskin muisteltiin entisiä merimatkoja, sillä miltei joka mies oli ollut merellä. Puhuttiin Raahen yksikamarisessa eduskunnassa joskus politiikkaakin, niinkuin kerrankin, kun tuli kysymys kruununveroista. Joku tietämätön avasi suunsa ja pöläytti:

— Mikä se kruunu sitten on, kun sille veroa pittää maksaa?

— Ekkö sinä tiijä? toinen viisas sanoi. Onhan kirkosa kynttiläkruunuja ja morsiamen pääsä on kruunu.

Mutta silloin valuri Puskelin, lukumies, puuttui puheisiin ja sanoi:

— Ettäkö te luje sen vertaa? Onhan meillä Oulun Viikkosanomat. Siis kuulkaa: Kansakunta se on kruunu. Sinä oot yksi kruunu, ja minä oon toinen kruunu, ja kaikki me kuulumma kruunuun ja maksamma veroja ilman tinkimättä.

Isollatorilla Raahen parhaat porvarit monta kertaa tekivät päätöksiä kaupungin asioistakin. Viidenkin miehen voimalla siellä vain neuvoteltiin ja päätettiin, että tehdään sillä ja sillä tavalla, ja sillä tavalla sitten tehtiinkin. Eikä siinä sen parempia kokouksia eikä valtuustoja tarvittu.

Tämä oli vanhan Raahen yhdenkamarin aikaa, jota vanhat vieläkin tyytyväisyydellä muistelevat. Hauska oli ukkojen haas-

tella patruunien, miltei kuin vertaistensa kanssa, vaikka keskinäinen suhde käsitettiin vanhan Jokelinin muorin tavalla:

— Ei olla yhenlaisia . . . siellä sisällä on raja, joka erottaa.

Kesäisin patruunit taas ahkerasti istuivat »pörssillä», pitkällä penkillä, 1840:n vaiheilla rakennetun »pakhuusin» eli »sjömanshuusin» aamuauringon puoleisella seinällä. Siellä Henrik Soveliuskin vielä vanhanakin nähtiin valkoisine liiveineen istuskelemissa, päivää paistattamassa ja katselemassa meren menoa.

Kesä olikin Raahen parasta elämän aikaa. Silloin oli meri, Raahen oikea tie, avoinna ja avarana. Maantie veti vain tervatynnyrien ja mastometsien ja savolaisäijien sydänmaille tahi mutkitteli pitkin merenrantoja jonnekin etelään Kokkolaa kohden ja toisaalle Pohjan-Tornioon ja Lapinmaille. Mutta suuri sininen merenselkä, joka ulottui Tulliniemeen ja Sovionrantaan asti ja aukeni äärettömänä ulappana heti Kumpeleen takana, vei suoraan suureen maailmaan. Muutamassa päivässä hyvällä tuulella raahelainen priki saattoi lasketella Tukholmaan. Se oli valtakunnan vanha pääkaupunki, jonka satamaan Raahe oli koko elin-aikansa ohjannut aluksensa ja ostanut sieltä enimmäkseen tavaran, ja sinne se laskei laivansa yhäkin. Tukholma oli vieläkin lähin suurkaupunki ja parhain markkinapaikka. Se oli yhä edelleenkin vanha rakas pääkaupunki, johon pieni Raahe oli monilla siteillä kiinnitetty. Siellä oli liiketuttuja, siellä oli muitakin tuttavuuksia ja ystäviä, siellä oli monella sukulaisiakin. Sieltä vanhasta komeasta kuninkaan kaupungista Raahe kävi edelleenkin vanhaan tapaansa noutamassa suuren maailman sivistystä. Hallitsijakaupungin menot ja hienostuneet seuratavat kulkeutuivat siten aina kaukaiseen pikku Raaheenkin.

Mutta Helsinki, muka pääkaupunki! Mikä lienee ollut pahainen rantakaupunki ryssän rajamailla, asukkaitakin vain parikolmekymmentätuhatta. Ei sieltä oltu ennenkään oppia etsitty.

Tukholmasta vain. Sieltä Raahen parhaiten talojen mallitkin olivat kotoisin. Ruotsalaisen arkkitehdin, Oldenburgin, piirustusten mukaan rakennettiin viime vuosisadan alkupuolella kaunis Soveliuksen talo Sovionpuiston laitaan, samoin Langin talo Isontorin reunaan, Gellinin rantamaja sekä Franzénin talon porraspylväistö ynnä Fredriksbergin puiston huvimaja. Kauppias Lundberg toi Raaheen Ruotsista tullessaan kokonaisen talon.

Tukholmasta tuotiin myöskin hienoimmat huonekalut ja ihanimmat seinätapetit, niin että vanhan Raahen parhaimpien kotien hienoimmista huoneissa oli miltei Tukholman tuntu. Vielä enemmän silloin, kun Raahen patruunit niissä suurina juhлина liikkuvat Tukholman-puvuissaan, samoin kuin patruunien emännät ja tyttäretkin.

Sillä rikkaiden porvarien rouvainkin piti silloin tällöin käväistä pääkaupungissa, — herrat siellä kyllä monta kertaa kävivät laivoillaan. Helppo siellä oli käydä rouvienkin, kun kuunarit Ruona, Vilkas ja Muisto tekivät Tukholman matkoja monta kertaa kesässä. Syrjäisessä pikku kaupungissa asuneet, joskus kangaspuissakin ja rugin ääressä istuneet rouvat saivat vilkkaassa maailmankaupungissa uutta sisältöä elämäänsä, saivat uusia hienoja pukuja, uusia pukumalleja sekä värillisiä muotilehtiä, joiden mukaan saattoivat sitten kotikaupungissaan vaatettaa ja valmistaa itsensä oikeaan ja moitteettomaan seura-asuun ihan Tukholman malliin. Parhaissa pukimissaan, hienoissa silkkileningeissä, Raahen rouvat toki koettivat esiintyä pääkaupunkinsa kaduilla ja käydä suurkaupungin huvipaikoissakin. Tukholma kyllä katseli heitä hiukan hymyillen, sillä olihan suuren maailman muoti pitkällä matkallaan Lapinkorven laitamille jo ennättänyt hiukan vanhentua ja haalistua. Mitäpä rouvat siitä, ostivat uutta muotia ja koreutta, ostivat hyvälle ystävilleenkin ja palasivat iloisina ja tyytyväisinä kotiinsa. Tukholmasta rouvat saivat kaikkein hienoimmat hattunsakin. Naisten hattuja kyllä valmisti Ruotista tullut *Margret Haggren*, joka asui Jurvelinilla. Mamselli Haggren muokkaili hattuja tukinnokassa ja näppärästi niitä koristeli omatekoisilla kukkasilla; vanhoja olkihattuja hän valkaisi tulikivihöyryssä. Kasvatti mamselli myöskin myrttiä ja »murgrönaa» myyden niitä kaupunkilaisten hää- ja hautajaistilaisuuksiin.

Tukholmaan lähettivät suurikkaat tyttärensäkin oppimaan sievää ja hienoa käytöstä, kun tytöt ensin olivat saaneet alkuopetusta kotikylän mamselleilta, jotka myös olivat nuoruudessaan olleet pääkaupungissa opissa. Kuninkaan kaupungista tyttäret palasivat hienoina mamselleina nousten heti ensimmäisille sijoille pienen rantakaupungin seuraelämässä. Heidän mukanaan tuli taas uusi tuore tuulahdus suuren maailman elämästä ja tavoista. Muutamat rikkaat mamsellit saivat pääkaupungissa op-

pia klaverin tahi fortepianon soitossakin, saivatpa vielä tällaisen ihmeellisen, suuren maailman soitokoneen kotinsa kaunistukseksi ja koko kaupungin kummaksi. Ihastuen »meiän kylä» kuunteli mamsellien ihanaa soittoa ja soitikon vienoa ääntä, ja juhliassa tanssiminen kävi pianonsoittoa seuraten paljoa sirommin kuin viulu- ja klarinettimusiikilla.

Ensimmäisen fortepianonsa Raahe sai jo 1814. Se tuotiin Tuk-

Ollinsaaren kartanon päärakennus.

holmasta Ollinsaaren Bergbomille, ja samalla pelillä sitten soitettiin keisarillekin, kun hän tuli Raaheen. Ollinsaaren tytär *Catharina Bergbom* oli Tukholmassa opastunut pianonsoittoon, ja sitten hän opetti sen taidon nuoremmille sisarilleenkin ja nämä taas vuorostaan monelle

Raahen neidolle. Mutta *Henna Ahlholm* ja *Sofia Mellin* kävivät Tukholman koulussa ja olivat aikoinaan Raahen parhaimpia tanssi- ja juhlamusiikin mestareita, samoin kuin *Hårdhin* mamsellitkin. Taitava klaverinsoittaja oli rikkaan Johan Friemanin tytär *Janika*, vaikka hän ei milloinkaan ollut käynyt sen etempänä kuin Kalajoen markkinoilla ja kerran Haapajärvellä. Sillä vaikka monet Raahen rikkaat tyttäret kävivätkin Tukholmassa, oli kyllä sellaisiakin, jotka eivät paljon kotipihoiltaan poikenneet, mutta olivat silti neidoista ensimmäisiä. Niinkuin Friemanin toinenkin tytär, *Augusta Elisabeth*, joka ei 89-vuotisen elämänsä aikana ennättänyt käydä Piehinkiä etempänä, kuuden neljänneksen päässä Raahesta. Augustasta tulikin rikkaan Fagervikin patruunin emäntä, ja hänellä oli tapana sanoa: — Mikä se semmoinen nainen on, joka ei kotona pysy!

Ruotsista saapuivat näyttelijämestaritkin Raahea ilahduttamaan. Talvella niitä tuli vain harvoin ja jokunen, mutta kesällä ne saattoivat laivain mukana tulla koko joukolla. Kaupun-

gin porvareilta näyttelijät lainailivat tarpeellisia tavaroita sekä sopivia ja sopimattomia vaatekappaleita esitystä varten. Konsuli Söveliuskin sai aina luovuttaa sinisen »slafrokkinsa» sinisine tupsuineen, sillä se kelpasi joka näytelmään. Kerran kulki muuan kiertävä seurue esittäen näytelmää »Andersson, Petterson ja Lundström». Nahkuri Lövenmarkin sali oli näyttämönä, jossa seurue esiintyi kaupunkilaisten mielihyviksi. Sitten esitettiin sama kappale myöskin maneesissa, jossa katsojain lankkuperkit oli asetettu vain maapermannolle. Kellarimestari Nils Adolf Girsénin suuressa salissa, »Girsénin salongissa» Brahekadulla, ruotsalaiset taiturit kerran esittivät »Gröналundia» ja »Blekestadiusta». Sitten taas muuan seurue, johon kuului Mineur, Lembke, Vesterlund y. m., esitti »Preciosan» ja »Daniel Hjortin». Fredriksbergin makasiinin avara yläkerta oli myöskin monet kerat raahelaisten kotoisena näyttämösalina.

Kerran kesällä tuli Raaheen kokonainen 16-henkinen kiertolaisjoukko, »Djurströmska truppen», näytellen kappaleitansa vanhassa koulutalossa. Raaheen herrat sitten pitivät »truppenille» lähtiäiset Iolinnassaan, juottivat ja tanssittivat heitä ja keräsivät heille rahaakin sekä lähettivät laivoissaan koko joukon Kokkolan iloksi. Ja näytelmä-kuvattelijat hyvillään siunailivat, että »raahelaiset ovat niinkuin Herran enkeleitä». Joukossa olikin oikein erään Ruotsin rovastin poika sekä muuan »ensimmäisen rakastajan» osaa esittävä temppuilija, joka oli niin korkea herra, että hänen päänsä jo pitkän aikaa piippaili kulissi-»särmien» ylitse, ennenkuin hän kokonaan ilmestyi näyttämölle. Tuli taas kerran kaksi teatteriherraa, lainasi Söveliuksen sinisen slafrokin sinisine tupsuineen ja esitti raatihuoneen salissa: »En natt i Falkenberg». Ja raatihuone sai katsella, kun miltei yöpimeässä nurkassa slafrokki-herra makasi tuoleilla poltellen pitkää piippua. Lainasivat näyttelijämestarit taas suuret susiturkit ja karvalakit ja koirannahkaiset kintaat, kutsuivat kansaa kokoon ja sanoivat esittävänsä suurenmoisen näytelmän: »Vega infrusen i isen». Se olikin merkillinen näytelmä. Vegaa ei kyllä näkynyt koko jutussa, eikä näkynyt juuri muutakaan. Kaksi susiturkki-äijää — toinen itse suuri Nordenskjöld, toinen kapteeni Palander — seisoi vain kylmästä kärvistellen ja käsillään hosuen ja viittoen ja kynsiään puhallellen, että on kylmä, ja tuolta kaukaa me olemme

tulleet ja oli kylmä, ja Vega on jäänyt kiinni Beringinsalmeen, eikä voi päästä irti, kun on kylmä, ja meidänkin täytyy olla täällä koko talven, ja kylmä on . . . Raahen parhaat herrat ja rouvat ja mamsellit istuivat pyhäpukimissaan, ja henkeään pidätellen odottivat, mitä tästä lopulta tuleekaan . . . Ja se siitä lopulta tuli,

Harpunsoittaja Sjödén.

että napamatkustajain laiva pääsikin tavallista sukkelammin irti, ja seuraavana päivänä heidät lähetettiin Kokkolaan. Ja Kokkola taas, ihailtuaan Vega näytelmää, toimitti napaherrat lastiveneellä nopeasti Ruotsiin.

Laulu- ja soittokonserteistakin saatiin Raahessa joskus iloita. Kävi kerran ruotsalainen »Svenska kvartettsångare» laulamassa, esiintyen oikein kansallispuvuissa, toiset taalalaisina, toiset — lappalaisina. Harpunsoittaja *Sjödénkin* käväisi, ihasuttu Raahea ja varsinkin Raahen naisia. Kilvan ostettiin valokuvia, joissa kaunis harpputaiteilija esiintyi mustassa samettitakissa ja pitkissä vaaleissa kiharoissa. »Ylioppilastolvatkin» toisinaan pistäytyivät kaupungissa, samoin *Emmy Strömmer*

ja sitten *Ida Basilier*, josta Raahe kovin piti, menen häntä koko joukolla kuulemaan. Ei sentään juuri suuremmalla kuin 60 hengen voimalla, sillä 60-henkinen kuulijakunta oli silloisen Raahen parhaita ennätyksiä. Vaikka pääsylippu maksoikin vain pari markkaa.

Mutta parin markan hopeakolikko oli entisen ajan kultakappale, jonka saadakseen monenkin täytyi parikin päivää uuras-
taa. Siksi ei vähävarainen kansa juuri voinut päästä ihailemaan laulua eikä katsomaan suuria napamatkailijoita. Eikä kyllä olisi ollut soveliaastakaan pienten pirttien asukkaan mennä »parempain

ihmisten» joukkoon raatihuoneelle taikka muihin suuriin paikkoihin. Siellä voi helposti käydä niin kuin eräälle meripojalle, joka julkeni mennä raatihuoneen hyväntekeväisyystansseihin tyttöineen pyörähtelemään. Koko tanssiva sali säikähdyksissään seisautui, peli pysähtyi, ja herrat tulivat sanomaan: »Menke te pois . . . menke te pois!» Mutta laitapuolien kansalle ainakin kerran toivat hauskuutta eräät maitse tulleet mestarit »pitäen kometiaa» Uudessakaupungissa Erikkilän akkunan alla, Fellmanin ladossa. Siellä tytöt lyhyissä hameissa, mutta koreissa pöksyissä tanssivat korkealla nuoralla, ja miehet nakkasivat pallia ja heittelivät »kupa-ri-keikkoja» ja »spelirustinki» soi, ja lato oli täynnä huvitettua kansaa. Vain osattomat lapset tirkistelivät ulkoa seinäin raoista.

Oppi Raahe pian itsekin näyttelemään omiksi tarpeikseen, ei »kupa-ri-keikkoja», vaan oikeita näytelmiä. Kerrankin esitettiin »Prinsessa Ruusunen», johon Mathilda Lackelta lainattiin vanhoja hienoja pukuja, ja sitten taas harjoiteltiin »Rinaldo Rinaldini», jossa maisteri Wichmann esiintyi maisteri Baasina.

Mutta kun Raahe rupesi keräämään rahoja Pietari Brahen patsasta varten, sai se koettaa parhaansa. Pantiin pari kertaakin kuukaudessa toimeen pikku illatsu, »soiré», näytelmiseen, lauluineen ja soittoineen, milloin minkin porvarin luona, ja sitten taas loppiaisena raatihuoneen salissa suuret »trettondags maskeradit», joissa naiset esiintyivät Kustaa III:n aikaisissa silkkipuvuissa ja herrat tummanpunaisissa samettipukineissa, tanssien menuettia. Nähtiin myös monenlaisia muitakin pukuja: merimiehiä, merimiestyttöjä, tanssijattaria, kiinalaisia ja vaikka mitä. Olivathan Raahan herrat matkoillaan nähneet jos jotakin, joten he kyllä

Pietari Brahen kuvapatsas.

osasivat. Varoja keräytyikin, niin että 1888 voitiin kaupungin Isontorin keskelle pystyttää komea pronssipatsas Raahan rakennuttajalle.

Harrastihan Raaha, vaikka olikin vain ahkera kaupppamies, laivanrakentaja ja merenkävijä, kyllä muitakin henkisiä asioita kuin teatteria. Oli pienessä kaupungissa monta harrasta kirjallisuuden ystävää. Saara Wacklin kertoo jo Christina Soveliuksen, kuuluisan M. A. Myhrbergin äidin, olleen niin monipuolisesti lukeneen ja oppineen, että häntä sanottiin »Raahan kirjastoksi». Raahan naiset olivatkin paljon innokkaampia sanan viljelijöitä kuin miehet, joilla aina oli kiirettä laivoissaan ja liikeasioissaan. Parhaat naiset panivat toimeen oman lukupiirinsäkin, jossa ahkerasti tutkittiin sen ajan parasta kirjallisuutta, Runebergiä, Topeliusta, Tegnériä, Anna-Maria Lenngreniä, Saara Wackliniakin ja muita. Luettiin, keskusteltiin, haaveiltiin ja elettiin ihanassa romantiikassa, johon pieni kaupunki Tukholman-matkoineen, lukuisine uljaine purjelaivoineen ja kauniine meripoikineen täydellisesti sopeutui. Kaikkein ahkerimpia kirjankäyttäjiä olivat Ollinsaaren Bergbomin tyttäret, tullinhoitajien Brunoun ja Hultmanin, tuomari Gottsmanin ja kauppias Henrik Montinin naiset. Reinin »komppanialla» oli oma lukuseuransa, joka monta vuotta tilasi ja luki englantilaista aikakauskirjaa »Illustrated London News». Tukholmassa 1874 painettu korea punakantinen runoalbumi, »Svea», oli aikoinaan niin suosittu, että jokainen raahelais-sulhanen lahjoitti sen morsiamelleen.

Romaanien ja romanttisen ajan aito kasvatti oli *Mathilda Lacke*, haaveileva jälkieläjä, jota ei aikansa enää oikein ymmärtänyt. »Himmelska Mathilda» oli hienosti sivistynyt kaunotar, joka soitteli kitaraa ja kulki maantiellä ja kaduilla kantaen soitikkoa silkkinauhasta kaulassaan, kirjoitteli tunteellisia värssyjä ystävättäriensä nimi- ja syntymäpäiviksi ja hoiteli alituisesti kauneuttaan. Vielä vanhanakin Mathilda voimisteli ahkerasti, kävi meressä uimassa ja käytti »Eau de Colognea», että silmät säilyisivät kirkkaina ja säihkyvinä. Mielellään Mathilda puheli ja haaveili monista ihailijoistaan, joita luuli itsellään kaikkialla olevan, väliin viisin-, kuusinkymmenin, laskien ihailijainsa joukkoon vakavan karskin patruuninkin, joka ei liene hänelle edes sanaa lausunut. Mutta »todellinen ja oikea rakkaus onkin mykkä», oli mam-

sellin mielipide. Muuan onneton ihailija oli itse päättänyt päivänsä, olipa eräs arvokas rovastikin Mathildaa pyytänyt. Mutta taivaallinen Mathilda hoiteli vain kauneuttaan, soitteli kitaraansa ja vielä vanhanakin katseli kirkkain silmin ja haaveili monilukuisista ihailijoistaan, jotka onnettomasta rakkaudesta kärsivät ja kuolevat.

Kirjallisuuden harrastaja oli maisteri Wichmannkin, joka usein johti kaupunkilaisten näytelmäharjoituksia ja joskus itsekin otti osaa näyttelemiseen. Kirjoittipa maisteri runojakin; kerran kevätjuhlaan, jossa Majkuningas ja -kuningatar esiintyivät, Wichmann kirjoitti, vieläpä sävelsikin komean kevätmarssin. Suuri kirjasto mainitaan olleen Fellmanin veljeksilläkin, kaunokirjallisia, tieteellisiä, historiallisia kirjoja ja lakiteoksiakin. Reinin patruuninkin sanotaan olleen ison kirjaston isäntä ja valistunut mies. Ja mainio tohtori C. R. Ehrström, suuri suomalaisuuden harrastaja, Lönnrotin ja Snellmanin henkiystävä, Runebergin kirjeenvaihtokumppani ja M. A. Castrenin lapinmatkan rahastaja, oli aikoinaan Raahen oppinein ja valistunein henkilö. Hän m. m. pani alulle Raahen pienen museon, ja hänen toimestaan perustettiin 1873:n vaiheilla kaupunkiin lukusali vähäisen lainakirjaston yhteyteen, jonka taas appteekkari Carl Wichmann oli saanut toimeen jo 1832.

Vähäinen oli vielä suomalainen kirjallisuus, eikä siitä vähästäkään juuri paljoa joutunut Raahen hyväksi. Oli etupäässä vain »jumalansanaa», ja »yhteisen kansan» kirjavarasto käsitti katkismuksen, virsikirjan ja Uuden Testamentin, joskus Raamatunkin. Vain jollakulla oli »Vikeliuksen» postilla, »Hunajan pisarat» ja »Paratiisin yrttitarha», ja niitä voitiin lainata naapureillekin luettavaksi. Kraatari Sundbergkin kyllä lainasi »Hunajan pisaroi-taan» ja »Paratiisin yrttitarhaansa». Mutta muista kirjoista ei paljoa tiedetty. Raahen ukkojen mieleen on vain jäänyt, että »ennen ei ollut kuin joitakuuta satukirjoja, sellaisia kuin sekin,

*Mathilda Lacke 60—70-
vuotiaana.*

jossa piru joi kolme tynnyriä tervaa ja sanoi, että yhenlainenpa maku siinä oli kuin ennenkin». Monet vanhat rouvat myöskin harrastivat jumalansanaa, mutta heidän parilautaisella, nauhoissa riippuvalla kirjahyllyllään oli enimmäkseen ruotsinkielisiä hartauskirjoja, Nohrborgia, Hagbergia. Oli jollakulla myöskin Wegeliuksen postilla.

Kalevala näkyy olleen Raahen laivanvarustajille tuttu kirja, koska monet 1860-luvulla rakennetut laivat ristittiin kalevalaisilla nimillä, niin että Raahen satamasta lähti maailman merille sellaisia komeanimisiä aluksia kuin Unto, Kalervo, Sampo, Tappio, Ilmari, Ilpotar, Aino, Ahto ja monet muut. Varsinkin Soveliuksen veljesten laivat saivat tällaisia nimiä.

Ei ollut Raahessa entiseen aikaan kirjakauppaakaan. Puna-partainen kirjansitoja Sundström vain myi markkinoilla pöydältään annakoita, aapisia, katkismuksia ja virsikirjoja, ja sai niitä ostaa hänen kotoaankin Reiponkadun varrelta. Sitten Heickelin Charlotta-mamsellilla oli Virven talossa kamarissaan pöytä, joka oli täytetty myytävillä kirjoilla, arkkiviisuilla, papereilla ja siipikynillä. Vasta 1880-luvun alkupuolella Aina Frieman laittoi oikean kirjakaupan Kirkkokadun varrelle, ja silloinkin koko kaupunki ihmetteli, että kuka siellä käy kauppa tekemässä.

Osuipa Raaheen viimein 1860-luvun lopulla sellainenkin merkillinen mestari, joka näppärästi näppäili kuvia kaupungin kansalaisista, kuka vain halusi ottaa ja maksaa. Sellaista ei oltu vielä ennen nähty, kuultu oli vain ja nähty ihmeellisiä kuvia, joita merimiehet olivat lähettäneet ulkomailta. Mutta kun Pietarsaaresta tuli Peldanin isonaamainen ukko laihoine eukkoineen ja asettui Härkätorin laitaan asumaan, niin Raahekin rupesi saamaan omia valokuvia. Peldanin ukko ei kyllä osannut kuvata niinkuin olisi pitänyt. Joku rikas rouvakin pani päälleen punaisen esiliinan, sormukset sormiinsa ja komeat kultarenkaat korviinsa, ja oli siten äkäinen, kun kuvassa ei niitä näkynytkään. Korea esiliinakin oli aivan musta. Mutta kun sitten muutamaa vuosikymmentä myöhemmin Helaakosken Antti naulasi Virven talon portinpieleen kuvakaappinsa, nähtiin siinä Anderssonin Jukalla komeat mustat viikset, vaikei Jukalla ikäväkseen ollut alkujakaan. Ahkerasti riensivätkin maanisännät ja emännät ja tyttäret sekä kaupungin nuoret kuvanottoon, ja Vahlforsin mustista perillisistäkin

Antti laittoi komeita kortteja, vaikka toverit varoittelivatkin: »Älä vain kovin liusia niistä tee!» Ensi alussa oli Antin pimeänä kamarina »alaköökkin» iso höyrytorvi, johon toiset pojat nostivat kuvamestarin hartioilleen niin kauaksi, että hän sai levynsä laitetuiksi.

Vanhojen perinnäistapojen mukaisesti tapahtuivat rouvien ja mamsellien iltavierailutkin eli iltapäiväkäynnit. Jo päivällä 2—5 välillä voitiin pistäytyä kahvikutsuilla, ja iltavierailut toimitettiin viiden, kuuden jälkeen. Kun taloon sattui joku tuttava tulemaan noin vain kutsumatta, lähetettiin heti neitsyt kutsumaan muitakin vieraita, ensi sijassa sukulaisrouvia, ja lisäksi muitakin rouvia ja mamselleja, »jotta olisi seuraa». Kohteliaasti ja taitavasti neitsyen piti esittää kutsunsa, niata ja asian mukaan sanoa, vaikkapa:

— Mamselli sanoi terveisiä mamsellille, että mamselli tulis mamsellille, että mamsellille tulee muitakin mamsellia.

Mutta ei ketä tahansa rouvaa eikä mamsellia saanut kutsua, vaan piti muistaa, millaisissa väleissä kutsutut olivat keskenään. Niinpä ei ollut sopivaa saattaa samoihin illanviettoihin Möllerin rouvaa ja Branderin Selinaa. Jos joku tietämättä heidät kutsui, eivät he mahtuneet samaan huoneeseen istumaan. Piti myöskin varoa, ettei pahastuttanut hyviä tuttavvia heittäen heidät kutsumatta.

Ja rouvat ja mamsellit saapuivat, vanhat Friemanin mamsellitkin oikein silkkipuvuissaan, ja Möllerin komea ja hartiakas rouva herrain hansikkaat tukevissa käsissään. Kohteliaasti ja arvokkaanhienosti niaten ja kätellen tervehdittiin talon emäntää sekä toisiaan.

Nuorilla vieraila oli tavallisesti mukanaan hieno »ridicyli», silkkinen, kullalla ommeltu, helmikoristeinen tahi kokonaan helmistä ommeltu käsityöpussi, josta he ottivat esille käsityönsä: virkkauksen, koruompeluksen, helmikirjailun, kahvimyssyn teoksen, silkkitokan kerimisen, »fjellstickningin» nypläyksen, silkkitilkkujen rispauksen... Prockmanin rouvalla oli joskus mukanaan liinakäärö, josta repiä räväytteli paitakappaleita, niaten ja sanoen joka repäisylle: »ursäkta!» Mutta vanhat rouvat eivät tehneet työtä, istuivat vain arvokkaina jouten pitkällä sohvalla.

Kymmenenkin komeaa vanhaa rouvaa saattoi istua rinnakkain samalla seinänpituisella pinnasohvalla, jokaisen kädessä iso, sievästi kokoon käännetty nenäliina.

Pari kuppia kahvia tarjottiin vieraille vehnäleivän ja sokerileivosten kanssa. Jotkut vanhat rouvat tipauttivat salaa teelusikalla kahvia vadille, ennenkuin maistoivat sitä, ettei mitään pahaa tarttuisi. Sitten taas vähän ajan kuluttua tarjottiin hilloa, jota piti olla kahdenlaista, niinkuin ainakin hyvissä tarjoiluissa: punaista ja keltaista, vaikkapa hilla- ja mesimarja- tahi inkiväärihilloa. Hienoissa sinikukkaisissa posliiniastioissa oli inkivääri-syltitiä tuotu Englannista, ja se oli niin väkevää, että siihen piti panna sekaan paljon sokeria. Mutta se kyllä oli kaikkein hienointa hilloa. Toisinaan tarjottiin myöskin teetä, vieläpä oikein hyvissä kutsuissa viiniäkin.

Puhumista ja asioita riitti koko illaksi. Puvut antoivat paljon puheenaihetta, ja monen henkilön pukuasiat ennätettiin käsitellä. Rouvain piti myös keskustella talousasioistaan. Saivat siinä toiset kuulla, kuinka joku rouva oli laittanut »vain» kaksisataa naulaa mesimarjasyltitiä, sillä »ne, jotka eivät voi niin paljon laittaa, ovat melkein kerjäläisiä . . . Mutta kun sitä pitää riittää aina yksikin patruunin sängyn viereen, jotta patruuni saa ottaa, kun sattuu heräämään . . . patruuni kun siitä niin tykkää». Kuultiin siinä ystävien ja »kussiinien» kesken yhtä ja toistakin. Valitteli muuankin murhettaan, kuinka hän pelkää, että pappavainaja saa taivaassa istua samassa penkissä renki-Matin kanssa . . . Eiköhän siellä nyt sentään vähän katsota, mihin pannaan istumaan. Eihän kirkossakaan sillä lailla . . .

Sattui naiskansan juodessa ja puhellessa joskus talonisäntäkin pistäytymään vieraita tervehtimässä, saattoipa leikillään kysäistäkin:

— Kenenkäs ronkkaluuta te nyt olette jyrksineet?

Mutta kun iltarumpu yhdeksän aikana soi, vanhin rouva nousi heti ylös, niiasi ja sanoi:

— Aftontrumman går!¹⁾

Siitä toisetkin nousivat ja niiasivat, ja sitten sanottiin jäähyväiset ja lähdettiin. Mutta talon keittiöön olivat jo keräytyneet

¹⁾ Iltarumpu soi.

parhaimpien rouvien ja mamsellien palvelustyöt odottamaan emäntäänsä, ja talon palvelijan kanssa puolestaan puhelemaan. Neitsyillä oli mukana saranavarresta kannettava läkkipeltinen, lasiseinäinen kynttilälyhty, »lantern», jota tyttö piteli ylhäällä, astellen tietä näyttäen rouvansa edellä pitkin pimeätä katua.

Ja Sarklinin ukon rummunnäperrytys kuului vielä jostakin etempää, kun rouvat ja mamsellit kotikynttiläänsä arvokkaina seuraten astelivat kukin omalle suunnalleen.

Mutta silloin kun rouvat ja mamsellit istuivat kahvipannun ääressä ja »jyrsivät jonkun ronkkaluita», herrat saattoivat pistäytyä seuranpitoon johonkin ryyppy-paikkaan. Sellaisia oli kyllä Raahessakin. Frans Montinillakin

Fredriksberg pihan puolelta.

oli »Montinin kellari» Montininmäellä, Rantakadun eteläpäässä, ja siinä »Montinin kellarin päällys», jossa herrat saattoivat syödä ja juoda, ja »joka torstai siellä piettiin suaree». Brahenkadun varrella oli aikoinaan Girsénin salonki suurine saleineen, ja rantaan olutpanimon taakse saatiin myöhemmin »Gellinin paviljonki» torneineen ja parvekkeineen. Tämä rantatalo oli hauska syrjäinen rauhanpaikka, ja siellä herrat joskus panivat toimeen iloisen rytäkän.

Mutta kun suuret patruunit panivat pystyyn nimipäivänsä, niin ne olivatkin oikeita herrain päiviä, ainakin komerssin, Fredrik Soveliuksen, nimipäivä, jota vietettiin komeassa Fredriksbergissä. Tämä oli mahtavan puiston ja puutarhan ympäröimä vanha herratalo, jonka kauppias Karl Fredrik Frieman oli entiseen aikaan rakentanut »Friemans åker»ille kaupungin laitaan, Pohjoistulliin. Talossa sanotaan aikoinaan asuneen tohtori Ticklénin ja sitten oli talo Franzénilla sekä viimein Soveliuksella, joka hoiti kaudista syrjäkotiansa »kuin silmäteräänsä».

Heinäkuussa oli Fredriksbergin isännän päivä, ja silloin miltei koko kaupunki kokoontui iltasella komeaa komerssia onnittelemaan ja juhlimaan. Sinne saapuivat ei vain hyvät herrat patruunit, porvarit, merikapteenit, styyrmannit ja virkaherrat, vaan myöskin monet hantvärkkärimestarit, kaikki vain kutsumatta omasta hyvästä tahdostaan. Majblom-kraatarikin tuli hienona herana pitkässä takissaan ja korkeassa hatussaan, samoin hieno suutarimestari Haggren, rikas värjärimestari Ravander, toimekas seppämestari Sarkkila ja karvarimestari Lövenmark, vielä kirjansitoja Sundströmkkin, jota koko kaupunki hänen rouvansa mukaan oli oppinut sanomaan »Vår herreksi». Kaikki olivat tervetulleita ja kaikkia kohdeltiin hyvinä vieraina. Talon ison salin laajat pöydät olivat täydessä ruokatavaralastissa lohesta ja monenlaisista ulkomaan herkkukaloista ja kaviaarista sekä juustosta alkaen lihapulliin, retiiseihin ja mansikkoihin asti. Puuttui vain »dukaattisoppa». Mutta sitä ei Britha Catharina Posseniuskaan, vanhemman Matti Soveliuksen rouva, osannut laittaa, vaikka parhaat herkut toi pöytään, kun maaherra Cronhjelm oli vieraana talossa 1772. Ja juotavaa oli myöskin. Puutarhan kauniissa huvimajassa, jossa oli komea pylväskierros, penkit sisä- ja ulkopuolella, tarjottiin kahvia ja punssiakin. Punssia oli vartavasten aarakista ja sokerista keitetty saavittain ja varattu isoihin pulloihin ja lasikannuihin, ja sitä ryypättiin suurista pikareista ja punsilaseista. Heinäkuun ilta Fredriksbergissä olikin vanhan Raahan hauskipia hetkiä. Herrat siellä vain omin päinsä iloisesti seurustelivat ja viettivät ihanaa hämärtyvää iltaa ja yötä aina aamupuoleen. Eikä naisväkeä näkynyt ollenkaan.

Mutta oli sellaisiakin nimipäiviä, joihin naisetkin saivat tulla osallisiksi. Sellaisia merkkihetkiä oli jokaisella suurella porvarisuvulla jonkun vanhan suvunjäsenen nimi- tai syntymäpäivänä. Silloin varsinkin sukulaiset koko joukolla kokoontuivat taloon, ajaen joskus hevosellakin, kaikki pukeutuneina ja naamioituina vanhoiksi jo kuolleiksi sukulaishenkilöiksi. Päivällinen tavallisesti talossa syötiin, ja poloneesin tahdissa, parittain mies ja nainen, käsi kädessä astuttiin pöytään. Lapsiakin oli mukana juhlassa, mutta ne saivat istua »pelimannipöydässä». Sillä pelimanneilla oli oma pöytänsä.

Talviset rekiretket, joita tehtiin toisinaan Saloisten Hiitolaan, olivat kaupunkilaisten hupaisia virkistysmatkoja. Kesäisinä sun-

nuntaipäivinä taas saatettiin ajaa Kopsankylän Arolaan yli metsäisten mäkien ja halki hauskojen metsäniittyjen, missä tie heitteli hupaisia mutkia kukkarantaisen pikku joen seurassa. Arolassa istuttiin ja juotiin kahvia vanhojen riippakoivujen varjossa, leikattiin nimikirjaimia ja vuosilukuja koivuihin ja poimittiin kieloja synkkää korpea halkaisevan metsäpuron jyrkiltä rannoilta.

Mutta hauskimpia kesäisiä huvipaikkoja oli »Ilolinna». Se oli Pitkänkarin tien päässä meren rannalla, ollen pitkä, punaiseksi maalattu rakennus isoine saleineen ja kaksine kamareineen. Se oli rakennettu 1860-luvun puolivälissä Englannin kveekareilta saaduilla varoilla. Kuultuaan, miten englantilainen Itämaisessa sodassa aivan asiatta oli pidellyt rumasti Raahea, kveekarit tulivat pahoilleen ja toimittivat pienen rahalahjan, jonka kaupunki käytti Iloinnansa sekä sinne vievän Pitkänkarin tien rakentamiseen. Matti August Sovelius oli mestarina teettämässä tietä ja rakennusta, ja kauppias Ahlholmin vävy lahjoitti huvitaloon komeat tapetit; samoin muutkin porvarit ottivat osaa kustannuksiin. Iloinnassaan kaupungin parhaat pitivät kesähuvejaan. Tehtiin veneretkiä merenselälle ja merensaarille ja sitten palattiin Pitkänkarin linnaan syömään ja juomaan. Keitettiin uusia perunoita, syötiin voileipiä ja juotiin kahvia. Sitten pidettiin piirileikkejä, jopa lopuksi tanssittiin, ja Villmanin Feija oli viulua soittamassa. Juhannusyö vietettiin aina Iloinnassa, ja toisinaan kaupungin herrat huvikseen panivat siellä poikakurikoille toimeen pikku kilpailuja. Neljää, viittä sylvä pitkän, sileän, heiluvan vivun nokkaan oli ripustettu joku palkintoesine, jota pojat saivat vipua myöten astellen yrittää omakseen. Saivat vastaiset merimiehet myös kilvan kiivetä korkeaan tankoon, joka »soopalla smörjätynä» seisoj pystyssä kantaen nokassaan jotakin mieluisaa esinettä.

Suurissa juhlissaan, pidoissaan ja »baaleissaan» Raahen hienot rouvat ja mamsellit saivat hyvän tilaisuuden esiintyä koko komeudessaan: puvuissa, jotka oli Tukholmasta hankittu, sekä käytöstavassa, joka oli hiottu samassa suurkaupungissa. Tuli siellä esille tanssitaitokin ja fortepianon soitto, mitkä myöskin olivat kotoisin kuninkaan kaupungista.

Kutsuihin ja juhliin mennessään naisväki pukeutui mitä huolellisimmin, ihan alusta alkaen uuteen asuun. Kahdeksan, yhdeksänkin »rynkättyä ja stärkättyä», »brodeeri-» tahi »gangsi-»hel-

maista valkeata alushametta laskettiin vyötärölle. Jalkoihin vedettiin »engelskasukat» sekä mustat taikka valkoiset lastinki- tai silkkikengät, ja viimeksi puettiin päälle silkkileninki, jonka väri oli omistajansa mielen mukainen, vaikkapa harmaan ja »gredliinin» suuriruutuinen tai harmaan ja mustan pikkuruudukas. Nuoret

Raahelaisnukke 1860-luvulta. Omistanut aikoinaan Jenny Hårdh.

tytöt taas olivat vaaleammissa silkeissä, joskus äidin entisistä leningeistä laitetuissa pukineissa. Näin pyntättyinä rouvat ja mamsellit olivat alakerrastaan leveitä ja pyöreitä kuin heinäkeot, mutta yläosa oli tavallisempi; varsinkin mamsellien vyötäryksen piti olla hento ja notkea kuin kedonkukkanen. Pikkuinen hattunyerö aina piipotti päälle, ja niskassa riippui »chignon». Mutta kun 1865:n vaiheilla krinuliini saapui Raahen, kaupungin naisväki vasta oikein leveni. Silloin saattoi kolme vierekkäin kävelevää hyvää patruunin rouvaa täyttää koko kadun leveyden.

Lopuksi tipautettiin vaatteisiin ja nenäliinaan muuan pisara hyvänhajuista »floridavettä» tahi pienestä kullatusta lasiputkesta pieni pisarainen Turkista tuotua ihanaa ruusuöljyä. Heitettiin vielä hartioille värikäs turkkilainen shaali tai kaunis silkkihuivi. Möllerin rouva lähetti aina palvelustyttönsä kysymään Gyllenbergin mamselleilta, minkälaisen silkin hän nyt panisi: ruskean, sinisen, harmaan, vai . . . jotta naapurin mamsellit olisivat saaneet kuulla, kuinka monta silkkiä rouvalla oli.

Tällaisessa asussa tultiin juhlaan. Talvella kyllä heitettiin vielä turkki taikka muu päällysvaate matkaksi ylle. Mutta Branderin Selina-mamselli meni talvipakkasessakin vain hienoissa tai vaansinisissä silkeissään, käsivarretkin lyhkäisten hihojen varassa. Kauniisti tärkätyt hameet olisivat menneet ruttuun sekä sievät

silkkileningit kurttantuneet, jos olisi ahtanut päällysvaatteen ylleen. Olipa Selina asustaan niin arka, että kerran ajoi tyhjässä heinähäkissä seisoallaan ja saapuikin ihanan koskemattomana juhlasaliin. Komeana saapui muuan rikas kauppiaan rouvakin. Kun juhlasalissa tuntui kovin kuumalta, rouva rupesi kuorimaan hienoja hartiohuivejaan pois. Seitsemän eriväristä kerrosta hän perä perää pyyhkäisi, ja vielä jäi hienoin pitsihuivi silkeille lepäämään.

Kerran sai Raahan naisväki esiintyä sellaisessa suurtilaisuudessa kuin kaupungin 200-vuotisjuhlassa 5. joulukuuta 1849. Se oli niin erinomainen tilaisuus, että siihen saapui itse Oulun maaherrakin, kun Fredrik Sovelius ja Johan Frieman hevosella ajaen olivat vartavasten käyneet häntä kutsumassa. Friemanin talossa juhla pidettiin, ja Jenny Franzén esiintyi siellämitä kauneimmassa valkoisessa silkkileningissä punaisine ruusuineen.

Tanssikutsuja panivat toimeen milloin yksityiset henkilöt, rikkaat porvarit, milloin taas nuoret herrat ryhtyivät puuhaan ja, kutsuen mamselleja, nuoria rouvia ja herroja, pitivät suuret tanssit raatihuoneessa taikka Girsénin salongissa. Valitulle joukolle lähetettiin pienet sirot kutsukortit, joihin oli kirjoitettu esim.:

»Mademoiselle C. Heickell
Bjudes på dans tretton dag
Iul 1849 kl 7, eft: midd:
uti Herr Girséns Salong.
G. R. Brunou. G. A. Hårdh.
John Frieman. Fr. Sovelius.»¹⁾

Selina Brander.

¹⁾ Mamselli C. Heickelliä pyydetään loppiaistanssiaisiin 1849 kello 7 j. p. p Hra Girsénin Salonkiin.

Tansseissa herrat häärivät »tyköistuvissa», laajahelmaisissa takeissa, valkoisissa silkkiliiveissä ja korkeissa kauluksissa. Joskus oli heidän päällään sininen frakki kaksirivisine kultanappeineen ja ruskeine samettikauluksineen, jopa jollakulla musta- ja punaruutuinen liivi. Komeasti kumartaen he pyysivät neitoja

Kuusitoista-vuotias raahelaismamselli 1860-luvun lopulta.

tanssiin. Niinkuin tanssijat olivat hienoja ja siroja liikkeissään, niin olivat sieviä ja siroja heidän tanssinsakin. Alettiin tyynellä poloneesilla, johon vanhatkin arvokkaina ottivat osaa, kunnes nuoret ryhtyivät varsinaiseen tanssiin. Sulavin askelin nuoret liikkuivat ja pyörähtelivät menuettia, sitten taas moniosaista angleesia, väliin sievästi sipsutellen valssia ympäri salia. Vaihteeksi pyörittiin polskaa ja polkamasurkkaa sekä koko joukolla piiritanssia. Viululla ja klarinettilla soitettiin, mutta paljon juhllallisempaa oli, kun Ahlholmin ja Mellinin mamsellit taikka Hårdhin mamsellit soittivat nelikätisesti klaveria. Silloin kaikki tunsivat tanssivansa melkein

kuin jossakin Tukholman salongissa. Tanssin loputtua herrat sievästi kumarrellen saattoivat mamsellinsa paikoilleen ja samoin kumartaen kävivät soittajamamselleita kiittämässä.

Tanssien välillä tarjottiin juotavaa ja syötävää. Palvelijattaret tarjoilivat kahvia sokeririnkiläin kanssa, ja sitten taas teetä suurissa kiinalaisissa kupeissa kakkujen ja rusina- tahi luumusyltillä täytettyjen leivosten kanssa. Tarjottiinpa vielä naisille ja nuorille herroille lasi punaista ja valkoista bischoffia, hienoa juotavaa, jota oli valmistettu punaisesta tahi valkoisesta viinistä, sekoittaen siihen sokeria, keitettyä vettä ja »pomeranssi-esanssia», vieläpä joskus lisäksi moselviiniä ja samppanjaakin. Mutta vanhat herrat siirtyivät »konttorin» puolelle totilasinsa ääreen.

juomaan »helat ja halvat». Iltarumpuun, yli iltarummun, yli puolen yönkin tanssiminen ja ilonpito kesti. Ja rengit hevosineen saivat odotella ulkona, sillä tavallisesti heidän piti olla isäntäväkeä pitopaikasta noutamassa.

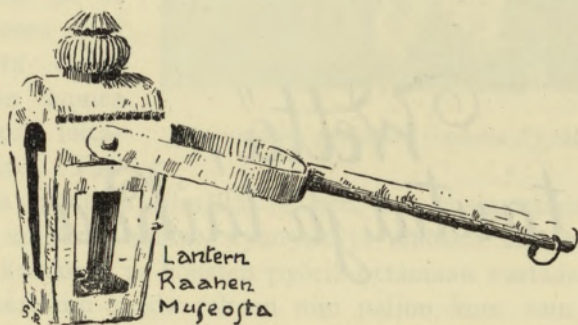
Mutta kun Durchmanilla pidettiin tanssiaisia, niin Durchmanin ukko kuljeskeli salissa puhellen itseksensä:

— Ohhoh! Onpa nyt Durchmanilla paljon vieraita! ... Paljon kynttilöitä ... paljon ... paljon ihmisiä ... maksaa ... kauhean paljon maksaa rahaa ...

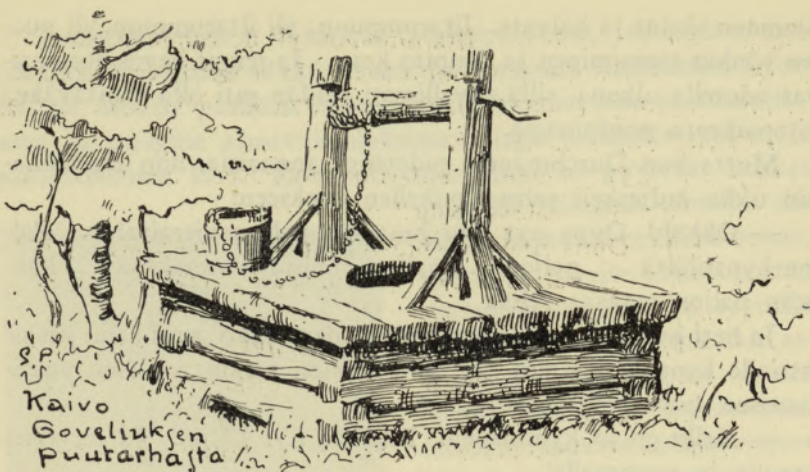
Ja heti kun kello oli lyönyt kymmenen, ukko astui salin keskilattialle kynttiläkruunun alle, ja vetäisten taskustaan ison umpikuorisen hopeakellon, sanoi:

— Kello on jo kymmenen! Menkää nyt kotiin! Ja terveisiä papalle ja mammalle!

Vierasten mentyä säästäväinen ukko sammutti kynttilät ja keräsi pätkät siniseen laatikkoonsa.

Lantern
Raahen
Museosta

Kaivo
Gaveliuksen
puutarhasta

Wettä, tautia ja taikaa

ihmiset rupesivat kiiruusti haalaamaan tynnyreitä rännien alle».

Näin vastasi Raahen pikku tyttö koulussa opettajan kysyessä, mitä ihmiset tekivät, kun vedenpaisumus tuli ja taivaan akkunat aukenivat.

Tällainen vastaus oli mahdollinen vain Raahessa. Sillä siellä näin tehtiin, kun taivaan akkunat aukenivat. Jo ikivanhoista ajoista koko kaupunki oli aina silloin kiiruhtanut »haalaamaan tynnyreitä rännien alle».

Sillä vaikka Raahe asui veden äärellä, ja länsimyrskyn pauhassa meret tulivat Rantakadullekin, kaupungissa oli aina ollut

vedenpuute. Pihamaiden kaivot sekä hyvä ja syvä »Jaakopinlähde» Reiponkadun pohjoispäässä antoivat kyllä makeaa ruokaa ja juomavettä, mutta niiden maanalaisista suonista purkautuva vesi oli niin kovaa, ettei se kelvannut pesuun. Ja merivesi taas oli niin ruskeaa, että se likasi valkeat, »stärkättävät ja stryykättävät» liinavaatteet ruman ruskeiksi. Se kelpasi vain raahelaisten raasumattojen pesuvedeksi, ja rantamatalan pitkällä »Pyykkisillalla» huuhdottiin ja läis-kytettiin enimmäkseen pikku pirttien epälukuisia riepumattoja.

Kun ei maan eikä meren vesistä ollut taikaa, täytyi turvautua taivaan apuun. Kun kesällä rankkasade lankesi, oli se taivaan suoma suuri lahja, josta iloitsi yhtä hyvin komea keskikylä kuin laita-kaupunkikin. Tai-

Riepumaton pesijöitä Uudella-Pyykkisillalla.

vaan pilviä pidettiin silmällä, ja heti, kun ensimmäiset pisarat putosivat, ämpärit, saavit, tynnyrit ja ammeet alkoivat pitkin pihamaita keikkuen ja kolisten pyöriä ottamaan vastaan rännien tulvaa. Koetettiin saada talteen niin paljon kuin vain ylhäältä annettiin. Sitä varten pitikin joka talossa olla suuri joukko tynnyreitä ja astioita, ja rakennusten räystäissä hyvät kourut, vieläpä nurkissa rännit suukeppeineen, että vesi tarkemmin ohjautuisi astiaan. Katukäytävilläkin nähtiin saaveja nurkkatorvien alla, puhumattakaan pihojista, joissa ammeet alituisesti seisoivat suu avoinna odottamassa, ottaen vastaan vähäisetkin annit.

Tämä taivaan pilvistä siivilöity vesi, joka puhdisti pölyn kaupungistakin ja ojissa iloisesti solisten vei katujen liat mennessään, oli raahelaiskodinkin puhdistajana. Sadevesillä koko kaupunki pesi kesäiset pyykkinsä ja kävi sitten vain ne meressä huuhtomassa. Mutta talvella puhtauden pitäminen oli vaikeampaa. Silloinkin

elettiin taivaan armoilla ja sulatettiin pesuvesi lumesta. Kevät-pyykkiäkin varten vedätettiin Fantinsaaren kovia puhtaita hankia kuormittain ja pantiin pyykkipataan. Keväällä monet vielä ajattivat ammeensa ja pönttönsä merenselällistä talvea täyteen ja antoivat sen kellarin pimeässä kylmyydessä sulaa, ja siellä päivän näkemättömissä vesi pysyi pilautumatta kesän alkupuolille.

Mutta oli entisaikaisessa Raahessa ja Raahen lähimailta muuta-

Sateen uhatessa haalataan tynnyreitä ja saaveja rännien alle.

den rannassa, niin että länsituulella meri nousi lähteeseen. Kun monessa maailmanpaikassa oli samoihin aikoihin keksitty merkilisiä, terveyttä antavia lähteitä, otettiin Aittaniemenkin lähteen vettä pulloon ja lähetettiin Tukholmaan tutkittavaksi. Hyväksi lienee vesi havaittu, koska sitä sitten käytiin ryyppimässä. Toinen terveellinen vesi pulppusi Ollinsaaren lähteestä, Ollinsaaren takaa, ja kolmas kirkas silmä kimalteli Prunnihaassa Pattijoen rannalla, Palokankaan laidassa. Mutta paras ja kuuluisin terveyspaikka tuli kirkkaasta vesisilmäntheestä, joka löydettiin kaupungin koilliselta laidalta, Krokholman luota katajikosta, Holminkankaan lähimailta. Siitä Raahe sai vähäksi aikaa oman kuulun *Brunninsa*, jonka ääressä se aikoinaan saattoi hoitaa terveyttään ja viettää suuren maailman »brunni»-elämää, kaukana isoisten ilmoilta, harmaata huurua huokuvien kotiniittyjensä laidassa.

mia lähteitä, joista pulppusi aivan erikoislaatuista vettä, kirkkaampaa ja parempaa kuin Jaakopin lähteen vesi, sellaista maasta hersyvää elämännestettä, jota juomalla sairaskin sai takaisin terveytensä.

Jo vanhoina aikoina oli Satamalahden seuduilla, Aittaniemen luona, tavattu kirkas lähde. Se oli suuren kiven juurella, aivan lah-

Milloin Raahen Brunnin terveyttä antava voima on keksitty, ei tiedetä, mutta jo tohtori *Anders Jakob Hjertmanin* aikana se oli suuressa maineessa. Rautaa sisältävän katajikon silmän ympärille rakennettiin — ehkä juuri Hjertmanin toimesta — viisiseinäinen hirsimaja, lähes viisi sylvä pitkä, kolmatta leveä, punaiseksi maalattu rakennus, jonka toisessa huoneessa oli pulppuava lähde, toisen ollessa vieraiden oleskelusuojana. Lähde oli huoneen nurkassa, ja lattiassa oli vain »pituaijalla» ympäröity aukko, josta voitiin ammentaa vettä ja jakaa potilaille. Pohjan maantieltä, Vihastenkarin takaa, vei Durkholman kautta lähteelle suora kärrytie, jota saattoi vaikka vaunuilla ajella. Hjertman oli lähteen lääkärinä, ja hänen määräystensä mukaan ryyppittiin terveeksi tekevää vettä. Mainitaan myöskin *John Bolligerin*, sveitsiläissyntyisen, yhdessä ja toisessa Suomen kaupungissa asustaneen lääkärin, Raahessa oleskellessaan ottaneen osaa brunnihoitoonkin. Myöskin Raahen lääkäri *Johan Friman* oli Brunnin tohtoreita, ja apteekkari Wichmannillakin oli parantolaan osuutta; apteekin proviisorit olivatkin useasti ryyppylän juomanlaskijoina, ja *Liljan Kaisa-Kreeta* oli ammentajana käyden tarvittaessa noutamassa veden kolme, neljä askelta alhaalla olevasta silmänteestä.

Raahen paras kansa, tuntiessaan jonkinlaista heikkoutta jäsenissään, veren vähyyttä, vatsanvaivoja tahi muuta sellaista, asteli kesäaamuin elämänlähteelleen terveyttä noutamaan. Brunnituvan ulkopuolella seinäin vieressä oli penkkejä, joilla saattoi istua aamuauringon paisteessa ja juoda »elävää vettä», aloittaen lasillista ja sitten kohottaen määrän kerta kerralta aina yhdeksään asti, taas laskettaen alas yhteen ainoaan. Jotkut sairaat menivät juomalaitokseen eväät mukanaan. Kauppias Berghin rouvakin kävi Pyhälästä ottamassa suolaista lohta evääkseen, ja saattoi sitä maistellen juoda lähteen vettä parikymmentä lasillista. Monet tunsivat veden juomisen vaikuttavan hyvinkin terveellisesti. Pyhälänkin emäntä, Candelinin tytär, kävi kaksitoista vuotta ryyppäämässä Brunnin vettä, ja Matti-Luotoska, Heiskarin Mikkelin tytär, joka nuorena ollessaan oli hyvin heikko terveydeltään, kävi myöskin lähteellä ja tuli niin terveeksi, että eli 93 vuoden ja 4 kuukauden ikäiseksi.

Kaupungin ensimmäiset herrat, rouvat ja mamsellit, jotka olivat Tukholman salongeissa tutustuneet maailman menoihin, oli-

vat kotoisen Brunnin valiovieraita. Terveysjuonnin ohessa he panivat Brunnin »salongisa» toimeen leikkejä ja tansseja, ja taas välillä kävivät lähteen reunalla ottamassa terveellisen rautavesi-ryypyn. Täällä nähtiin Janika Friemanit, Bergbomin mamsellit, Lacken »Himmelska Mathildat» ja monet muut hyvät mamsellit ja rouvat, joukon parhaimpana Reinin patruunin Helena-rouva.

*Helena Charlotta Rein,
o.s. Ahlqvist.*

Herrain joukossa taas Henrik Sovelius hääri kaikkein hienoimpana. Jaakon päivänä oli entiseen aikaan pantu Brunnilla toimeen suuri juhla tohtori Hjertmanin kunniaksi, jolloin juhlarunoin oli häntä onniteltu ja lähteen kirkasta vettä juotu hänen maljaksseen.

Mutta seinän takana rähisivät kaupungin poikavarsat kurkistellen akkunoista sisään. Vähävarainen väki ei voinut käyttää hyväkseen Brunnin vettä, kun siitä piti suorittaa maksu. Varaton kansa riensi sen sijaan Prunniaan lähteelle, jossa sai rahatta juoda, minkä vatsa veti, istua turpaspenkillä lähteen reunalla kenenkään häiritsemättä ja taas käydä tuohilipillä ryyppäämässä.

Aikojen kuluessa kyllä Raahan elävät lähteet hävisivät, kuuluisa Brunnikin. Se oli jo nykyisten vanhojen nuoruuden aikana vanha kallellinen rakennus lahoine lautakattoineen, avonaisina ammottavine ikkuna- ja oviaukkoineen. Sitten se vietiin, — minne lienee viety. Seinäin sija peruskivineen vain jäi jäljelle sekä kirkas lähde. Viimein täytettiin lähdekin kivillä, niin ettei enää kenelläkään ollut mahdollisuutta etsiä siitä terveyttä. Ruskeamutainen vesinoro vain oli vieressä ja ympärillä kivinen katajikko. Karja vain kuljeskeli ympärillä laitumella, ja lapset paeten Penttilän »lautaotta»-sonnia laukkasivat ympäri kangasta.

Erinomainen, suuresta maailmasta opittu terveyslaitos oli aikoinaan myöskin *Ahlqvistin uimahuone ja kylpylä*. Kauppias Petter Frans Ahlqvist oli sen 1860-luvun alkupuolella rakennuttanut Pitkänkarin takarannalle. Kaupungin herrat suosivat Pit-

känkarin kylpylää miltei yhtä paljon kuin ennen mainiota Brunniansa. Siellä sai, miten vain halusi, kylmiä tahi lämpöisiä merikylpyjä. Olipa siellä vielä sellaisia merkillisiä »skaapejakin, jotta pää jäi ulos, ja kaikki muu kruppi oli skaapin sisästä, reikä vain oli kannessä . . . ja sai ottaa niin kuumaa kuin halusi». Kylvystä päästyä sai laitoksesta virkistysryppyjä, mitä mieli teki: olutta, viiniä, punssia. Ja saattoi siellä myöskin huvikseen toisten herrojen kanssa keilaradalla heittää keilaa. Toinen, Lundbergin laitama kylpylä oli Kylmäniemen puolella. Siellä taas kaupungin naisväki kävi ottamassa kylpyjä juoden välillä virkistykseen kahvia lämpöisten vehnärinkeliä kanssa.

Brunnin vanha sija ja entisiä peruskiviä.

Tavallisia kuumia vihtalöylyjään raahelainen sai »Rantasaunassaan», nykyisen »Uuden-Pyykkisillan» paikalla. Laitakaupungin kansa, sen jälkeen kun Skinnarin, Helaakosken ja muiden pikkusaunat olivat hävinneet, kävi vihtomassa kaupungin reunassa »Maijan-saunasa», joka oli vähävaraisen väen yhteisenä »familjasaunana».

Silloin kun tuli totinen kipu, täytyi turvautua lääkärin apuun. Tohtori Ehrström, piirilääkäri, oli aikoinaan hyvin suosittu. Muistavat vanhat vielä myöskin Johan Frimanin, J. J. Staudingerin, K. V. Strengellin, jotka kaikki olivat 1840—70-lukujen lääkäreitä. Mutta vähäisiin kipuihin, yskään, kolotukseen ja sen semmoisiin, oli raahelaisilla omat lääkkeensä ja hoitonsa, joita olivat oppineet entisiltä lääkäreiltä, tuoneet Tukholmasta ja mistä milloinkin. Niinpä »kallbrandia» ajettiin pois tohtori Ehrströmiltä opitulla »heinänkulumuhauteella» tahi, ellei se auttanut, toisella hänen keinollaan: sidottiin sairas jäsen kääreisiin, joihin oli pantu viinaa, etikkaa ja suolaa, yhtä paljon kutakin. Vilutautiin oli tohtori

Staudinger määrännyt hartioille kämmenen kokoisen pussin, joka sisälsi kanverttia, ja kun »keuhkokuume» vaivasi, piti hautoa ihoa »kameelikukka»- (chamomilla, jota kasvoi merensaarilla) ja etikka-vedellä. Yskään olivat Raahen rouvat tuoneet Ruotsista hyvän »reseptin». Sen mukaan muokattiin annos neljästä munaruskuaisesta, neljästä luodista vasta kirnuttua voita, kahdesta jungfrullisesta hunajaa ja kahdesta luodista inki-

Kapteeni Isak Gellman.

vääriä, ja sai tätä annosta ottaa mielin määrin. Kolotus vaivasi varsinkin vanhoja merenkävijöitä. Siihen saatiin hyvä apu »Juthströmin kolotusvoiteesta», jota valmisti värjari Juthströmin sisar. Mutta vielä parempi apu tuli, kun vanhat Leufstadiukset kävivät kysymässä neuvoa kuuluisalta parantajalta, Bäckiltä, ja antoivat siten oppinsa muillekin. Ensin piti »smörjätä» kolottavia jäseniä voiteella, johon oli sekoitettu jungfru katajaöljyä ja puoli jungfrua ammoniakkaa; sitten piti ryypätä puoli kuppia konjakkia ja ottaa ankara männynhako-

kylpy, niin että koko ruumis tuli pihkaan. Tämä pihka piti mennä nukkumaan pois ja sen jälkeen täytyi hieroa jäsenensä kahteentoista kertaan koirantalilla, johon oli hiukan sekoitettu lavendeliöljyä. Silloin kolotus katosi. Vatsatautiin taas Veisselin rouva määräsi pellavansiemeniä, ja kuumaa sekä kylmää vettä vuoroon.

Mutta Möllerin pappa ja mamma, joita vanhemmiten tahtoi vaivata liian kova vatsa ja liika lihavuuskin, käyttivät omia keinojaan. He ajoivat terveydekseen vuoroonsa kolmipyörällään ympäri suuren suurta saliansa, niin että selkä höyrysi, eivätkä tarvinneet muuta lääkettä eivätkä lääkäreitä.

Sairaala saatiin Raahen jo 1870-luvulla kapteeni *Isak Gellmanin* lahjoittamilla varoilla. Se oli ensin vain entisessä Ahlholmin talossa Pohjoistullissa oleva vaatimaton laitos, kunnes viimein saatiin komea rakennus Pitkänkarin kankaalle.

Oli Raahessa ja Raahen seuduilla kyllä muitakin lääkäreitä ja

parantajia kuin koulunkäyneitä tohtoreita, sekä muitakin kylpy-paikkoja kuin Petter Frans Ahlqvistin höyrykaappi. Oli vanhoja muoreja, jotka kykenivät parantamaan monenlaisia kipuja, oli vanhoja vaareja, jotka osasivat kuka seisauttaa veren, kuka panna sen suoniraudan avulla juoksemaan, kuka mitäkin terveellistä asiaa. Näiden »kaupungin tohtorien» ja »piirilääkärien» apua tarvitsi varsinkin laitakaupunki, mutta myöskin moni paremman talon asukas montaa kertaa häätyi turvautumaan näihin tietomiehiin. Tällaisia taitajia oli *Muutin Raakeli*, joka oli niin mestari tekemään ruusuntukkoja, että oikeat lääkäritkin lähettivät potilaansa saamaan häneltä apua. Tällaisia oli vanha *Erikkilän* muori, joka paransi maahiaisia painellen maalla taikka tulisilla hiilillä aina asian mukaan. Tällaisia oli *Läksyn* muorikin, joka ajoi eltan pois lapsesta siten, että kierrätti lasta kolmesti ympäri rantakiveä ja kolmesti vastasi: »Elttää kylvän!», kun lapsen äiti kolmesti kysyi: »Mitä sinä teet?» Mutta vanha *Hassiska* teki elttapussin punaisesta vaatteesta pannen siihen yhdeksät aineet: kynsilaukkaa, kanverttia, tulikiveä, lukinverkkoa, pirunpaskaa . . . Ja pussi oli punaisella silkkinauhalla ripustettava lapsen kaulaan. Björkqvistin rouvan »fasteri» oli taitava selkensä takana solmeamaan harmaasta villalangasta yhdeksänsolmuisia venymälankoja.

Maallakin oli mestarimuoreja. *Hakspekan* muori, ruma ämmä, joka oli Kopsasta muuttanut Palonkylään, pesi sairaista kalmaa, alkaen 12 aikana yöllä ja jatkaen jokaisella täydellä tunnilla aina puolipäivän 12:een asti, lopuksi yösydännä vieden pesuveden hautausmaalle. »Svarta Fru» Mettalanmäellä myöskin tiesi yhtä ja toista, ja Palonkylän *Aunolan* muori, joka käytti tavatonta nuuska-toosaa sekä lapsenpaitaa nenäliinanaan, oli parantekijä. Pieni »Piki-Hiiri», musta ja laiha, terävänenäinen muori, osasi vain hie-roa, ja *Haapasaariska* katsoi viinaan sekä *Kukkoska* »poovasi» korteista.

Mutta »Torte», Pattijoelle Pudasjärveltä köyhinä vuosina tullut *Dorothea Taivaloja*, oli koko piirikunnan paras lääkäri, joka voi auttaa ja parantaa silloinkin, kun muiden taito jo oli loppunut. Muori teki terveiksi ihmisiä ja eläimiä, paransi hammastukoilla hammastautia, poisti koninkalman, joka oli tarttunut hevosen-raadosta, paransi Ämmänmäen Kaisastakin kalman, joka oli tarttunut Käpy-Matti vainajasta. Osasi Torte hoidella tyttöjen

sydänkipeöitäkin valmistaen lemменjuotavaa, joka salaa oli annettava kivun aiheuttaneelle miehelle. Torte oli äkäinen ämmä, joka monesti sai syytä uhkailla:

— Oottakaapa vain! Minä panen lehmät kesällä verta lypsämään.

Vielä äkäisempi oli Saloisten *Jaakkaran* ämmä, joka teki vain pahojaan, ellei oltu hänen mielikseen, pani lehmät »mettänpeittoon», yllytti »närpän» puremaan hevosta, ja keksi milloin mitäkin pahuutta. Mutta *Mettalanmäen Pusalan* muori oli siivo muori, joka paranteli puhalluksia ja teki vuoden mittaan nelikoittain hammasuoloja, käyttäen töissään välikappaleena ihmisen pääkalloa. Siivo oli *Aitta-Briitakin*, ruotsia puhuva Palonkylän muori, joka paransi vain lehmiä apteekin suolalla ja käytti lavemangina vanhaa paloruiskua.

Jos muorit koettivat parhaansa, niin eivät parantajaukotkaan olleet aivan taitamattomia. »Fröökynän-faarikin», Harakka-Paavon naapuri *Mettalanmäellä*, oli jo olevinaan aika velho, vaikkei juuri mihinkään kyennytkään, ja *Fyhrin* vaari, vanha merimies, oli niin pahaluonnokas, että tahtomattaankin, kun joku hänen mielensä nyrjähdytti, sai pahoja aikaan. *Krabbin* ja *Aholinin* ukot, vanhoja merimiehiä hekin, olivat mestareita iskemään suonta, vaikka laskivatkin verta vain lautaselle, mutta kun *Kronqvistin* ukko porautti reiän, päästi hän punaista pöntöllisen. *Aholinin* ukko lisäksi leikkasi paiseita Konstantinopolista tuodulla »lansetillaan». Pattijoen »Jalka-Faari» korjaili ja lastoitti poikkinaisia jalkoja ja paransi luuvikoja. *Merilän* äijä »huusaili» hevosia, ja vanha urkujenpolkija ja pikkukellon soittaja, *Tuomas Leppäluoto*, löi kirveskannalla pölkyn päällä perunan rikki, kun se oli tarttunut lehmän kurkkuun.

Näitä ja vielä monia muitakin asioita, kipuja sekä tauteja velho-muorit ja taitovaarit korjailivat. Yksin näärännäppykin hoidettiin taidolla: mentiin navetanporstuaan leikkaamaan olkia silpuiksi, jolloin tietäjä sanoi leikkaavansa näärännäppyä, sairaan seisossa vieressä. Keltatautiin oli tietomiehen neuvojen mukaan kerjättävä yhdeksästä talosta yhdeksänlaista ainetta, yhtä kustakin: jauhoa, suolaa, munaa, sokeria, voita, maitoa, vettä, keltaista silkkiä ja kukonkoiven keltaista hilsettä, ja näistä tehtävä »keltakakku» keltaiselle silkille. Syyhyyn oli opetettu nauriskupissa keittämään

voidetta nuuskasta ja tulikivestä, ruusua voideltiin palsamivii-
nalla, palohaavaan pantiin aloenlehti ja ajoksia ajettiin pois soke-
rista ja saippuasta tehdyllä »ploosterilla», taikka tietomuori pai-
neli niitä navettalapiolla, lukien:

»Fader vår,
fräls Maria-
Olivia Wahlgren
från onde!»

Loitsun lukeminen olikin parasta koko tietomiesten toimin-
nassa. Varmasti kipeä parani, kun välikappaleitten avuksi muori
vielä luki:

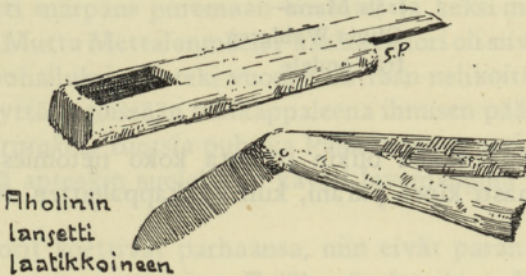
»Rupi alle, rahka päälle,
kannu märkää väliin,
yhöksän unetonta yötä,
kymmenes yö hengen ottaa.
Ämpäri äimiä,
tynnyri tuuria,
nelikko neuloja,
hevosenkorva heiniä,
ruunankorva ruumenia,
orriinkorva ohtakkeita.
Hyi, kolmasti kolmena aamun
Parane terveeksi!»

Ja vielä parempi oli, jos tietomuori vei sairaansa saunan läm-
pöisiin, kylvetti häntä siellä, juotti hänelle kymmenen pennin
»eestä» »vattantunssia» ja kymmenen pennin edestä »elämänpalssa-
mia» ja taas kylvetti, topehti ja manaili:

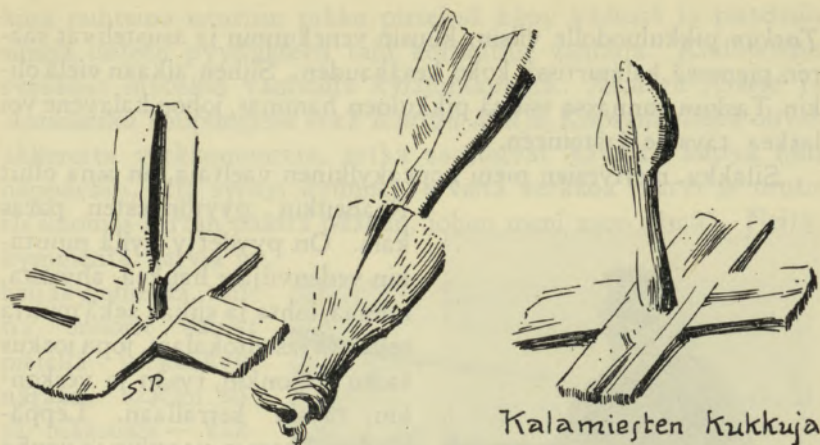
»Jos oot maasta,
niin mee maahan!
Jos oot veestä,
niin mee vetteen!
Jos oot kalmasta,
niin mee kalmaan!»

Lopuksi vielä piti potilas ristiä tekemällä ristinmerkki rintaan, polviin ja päähän, sanoen ja siunaten:

»Isän risti rintaan,
Pojan risti polveen,
Pyhän Hengen risti päähän!»

Aholinin
langetti
laatikkoineen.

Ulkopauhoilla

Toiset raahelaiset kiertelivät maailman valtavesiä merimiehinä, toiset porkkailivat vain kotirantojaan kalanpyytäjinä.

Jo ylimuistoisista ajoista ovat raahelaiset, niin kuin muutkin merelliset naapurinsa, Saloisten, Pattijoen ja Siikajoen miehet, pyytäneet kalaa monilukuisilta meren matalikoilta, aina kaukaista Nahkiaista myöten. Saloisten vanhat kalavaarit pitivät valkamanaan *Kuljunlahtea*, josta entisaikoina kahdeksallakintoista venekunnalla lähtivät merenselälle, joskus Raahen Pauhoille, mutta useimmin eteläisemmille vesille *Nahkiaisten* matalikoille tai *Laurin* ja *Hoffen*, *Leeman*, *Laaman*, *Lipinän* ja *Jaakon* vesimatalille. Siikajoen ja Pattijoen miehet niinkään kolusivat meren mataloita, pattijokiset asustaen *Mikonkarissa*, Pattijoen suulla, Siikajoen miehet taas *Tauvossa*, pitkällä hiekkarantaisella meren niemellä. Lumijoen kalaukot purjehtivat entisaikaan joka kevät

Taskun pikkuluodolle viisin, kuusin venekunnin ja asustelivat saaren pienessä kalapirtissä koko kesäkauden. Siihen aikaan vielä oli-kin *Taskun* rannassa »sievä pikkuinen hamina», johon kalavene voi laskea täysin lasteeseen.

Silakka, merivesien pieni hopeakylkinen vaeltaja, on aina ollut

Kalastaja Kalle Läksy.

Raahenkin pyytömiesten paras kala. On pyydetty kyllä muuta-kin vedenviljaa; haukea, ahventa, lahnaa, lohta ja siikaa sekä muuta sellaista »asentokalaa», jopa joskus saatu paljonkin, rysän ja verkonkin täysin kerrallaan. Leppäluodon Tuomas-vaarikin ja vanha Dikmanin Juha-äijä monesti kävivät öisin merellä siikojä porkkailemassa. Ukot laskivat verkkoja karien rannoille suurelle kaarelle ja sitten porkalla molskut- taen ajoivat kalat verkkoihin. Pitkin rantoja saattoivat vaarit koko yön kulkea siirrellen verkko- jaan yhä uuteen paikkaan. Mutta piskuinen silakka on ollut halu- tuin, sitä on pyydetty polvesta polveen ja aina saatu. Varsinkin ennenvanhaan saannit olivat hy-

vät. Silloin saattoi samoilla luodoilla olla neljäntäkymmentäkin kala- miestä, ja saalista lähti paljon enemmän kuin nykyään, vaikka pyytäjiä on vähemmän. Silloin parhaillaan vanha Läksyn ukkokin, kova pyytömies, ammensi silakkaa ja painoi sitä suolaankin väliin puoli- kolmattasataa nelikkoa kesässä, vieden niitä sitten talvella Kuopion markkinoillekin. Nyt on jo liian paljon mataloita ja vähän pyytäjiä, niin ettei silakkaa, joka on »kulkukala», aina löydetä. Mutta ennen, kun oli paljon pyytömiehiä ja vähän matalikoita, tiedettiin pa- remmin, missä silakka vaelsi, ja osattiin mennä sinne verkkoineen.

Näin vanha kalaukko selittelee pyydön huonontumista.

Pyytöneuvot, verkot, rysät ja nuotat, valmistettiin ennen itse. Emännät kehräsivät verkkolankaa iltakaudet. Pitkän talven pit-

kinä puhteina istuttiin pikku pirteissä käpy kädessä ja pisteltiin silmiä uuteen pyydykseen tahi korjailtiin vanhoja. Kudotettiin verkkoja myöskin vanhoilla kylänmuoreilla. *Klaaven Kreeta* ja *Annalaiska* kaupungissa sekä *Kurran Maija* Kopsankylässä olivat ahkeraita verkkomuoreja, jotka saattoivat käyttää käpyä niin näppärästi, että syntyi kymmenvarvista verkkoa »varvi ja tunti» eli »luoma» kerran päästä päähän, johon meni 2400 silmää. Neljä-

kymmentä varvia ja neljäkymmentä tuntia muorit saivat pistellä verkkokyyvärään, saaden siitä maksuksi — kaksi markkaa, ja kymmenkyyväräiseen verkkoon neljäsataa, ollen jok'ainoassa varvissa 2400 silmää. Verkkoja kutoi ja pauloitti ahkerasti myöskin vanha merimies ja kalanpyytäjä,

Verkkoja otetaan juluilta.

Jaako Silfverberg, »Verkko Jaako», sukkelasuinen vaari, joka saattoi lasketella ulkoa pappien saarnat, kaikki tarinat, kaiken maailman tapahtumat ja vaikka koko pyhän Raamatun. Jaakonpäivänä hän aina esiintyi punaisissa housuissa. *Hoffrenin* äijäkin kutoi verkkoja sekä samalla haasteli lapsille satuja, kaikenlaisia tarinoita ja kummia juttuja entisistä merimatkoistaan.

Kirkkaina kevätpäivinä, kun jäät jo rupeavat rannoissa ryssähtelemään ja aurinko ihan kaatamalla valaa paistettaan, hääräilevät vielä nytkin vanhat luuvaloiset kalaäijät ketterästi rakkaalla rantakentällään kaupungin laidassa. Siinä katsellaan veneitä, nostellaan, käännellään ja koputellaan niitä, ja viimeksi vedetään kiiltävä terva pintaan. Häärii siinä kalamiehinä pikkutalojen ukkoja, käsityöläisiä ja ennen kaikkea vanhoja merenäijä, jotka eivät enää kykenisi valtamerien kyntäjiksi, mutta vanhan veren pakosta tahtovat vielä viimeisillä voimillaan käydä edes kotirantojen raittiita merituoksua hengittämässä. Merituuli ajaa aavalta

selältä pitkin Roskan retiä ihanaa tuttua merenhenkeä, joka sulautuu veneenlaidassa päiväpaisteessa kihisevän tervan tuoksun kanssa voimakkaaksi keväturmaksi. Se nuorruttaa vanhan, 'einin kiusaaman vaarinkin, niin että hänen silmänsä taas loistavat lapsellisen kirkkaina, ja ukkopaha olisi valmis vaikka kiipaisemaan parkkilaivan isoonmastoon.

Grenin Heikki kantaa verkkoja veneeseen.

Köppäilee siinä kalaukkojen joukossa joku ikäloppu, tutiseva äijäkin, jonka pitää veneensä ääressä puuhailla vain salaa ja sitten pistäytyä merellä, »niin ettei mamma aina tiijäkkää». Ja ihan hyvästä mielestä hyppää vanha sydän sekä loistaa samaa silmä, kun vaari taas kerrankin pääsee viilettämään sinistä selkää, jossa »paatti menee kun sahti».

Raahelaisen kalamiehen pyyntivesillä käy kesävierailuilla neljä suurta erilaatuista silakkain kiertuetta. Heti kun meri on ajanut pois jäänsä, saapuu ensimmäisille kevättervehdyksille vaatimaton *jääsilakka*. Tyhjävatsaisena, talven alta päässeenä, kylmien vesien kulkurina se tulee aurinkoisiin rantavesiin parveilemaan ja joutuu kalamiehen koko talven tuoretta odottaneeseen kattilaan. Juhannuksen lähestyessä tulee vieraskäynnille komea *rantakala*. Se on iso ja rasvainen silakka, joka porkkailee rantapuolien matalia vesiä, ja pyydetään sitä ahkerasti Taskun ja Maapauhojen, Kallan, Jyryn ja Pimiän läheisiltä matalikoilta. »Potkuverkoilla», jotka lasketaan »päälyypulloihin» merenkareille, koukulle »kuin kuutosen lumero, mutta ei kiverretä nokkaa», saadaan rantakalaa joskus kahdeksankin tynnyriä samalla kerralla. Heinäkuulla tapahtuu kolmas silakkaretki. Silloin paksuvatsainen kutusilakka, *pauhakala*, lähestyy Raahen rantoja, jääden kuitenkin pelehtimään kauas Ulkopauhoille. Ja vielä kerran, syksyn saapuessa, pitää pie-

nen merenvaeltajan lähtee virkamatkalleen. Tyhjämahaisena *pöklinkinä* se vaeltelee valtameren syviä rantapuolia. Kesävesien yltäkyläisyyksiä ahminut syyskala on rasvainen merenkävijä, mutta raahelainen ei sitä paljoa pyydystele, sillä lähirannoilla ei ole hyviä pöklinkipaikkoja. Mutta Kalajoen saaristossa sitä pyydetään, sillä siellä on niin hyviä rantoja, että pöklinkiverkot voidaan laskea heti kalapirttien rantaveteen.

Mutta kun on »pauhapyynnin aika», silloin on raahelaisen paras kalan pyytöaika. Silloin Raahen kalamies varustaa ison *pauha-paattinsa* — jääsilakkaa ja rantakalaa pyydetessä käytetään vain pientä *ranta-paattia* — ja lasket-

Verkkoa heitetään mereen.

telee merelle. Jo Tuomas Stenbäck mainitsee historiassaan Raahen ukkojen kahdellatoistakin veneellä käyvän pauhapyynnissä Jaakonmessusta Pärttylinmessuun, ja vielä samoihin aikoihin nytkin, silloisten ukkojen viidennen, kuudennen polven jälkeläiset pauhakalan mieliteossaan viillettelevät merenselälle.

Illan suussa kalamiehet lähtevät monin pauhavenein purjehtimaan selkämerta kohden. Venekuntana on tavallisesti kolme miestä, »perämies», »keskimies» ja »keulamies», sekä kaksitoista parikymmensylistä verkkoa. Noin penikulman, puolentoista päässä aavalla ovat Ulkopauhojen matalikot: laajahko alue, jossa lähellä toisiaan, syvempien »kuljujen» erottamina, on iso joukko vedenalaisia kareja ja pieniä »pylhyjä», sellaisia kuin *Keisari*, *Kaakkuri*, *Ämpäri*, *Ämpärinpylhy*, *Perttu*, *Pöyhtäri*, *Länsiklupu* eli *Keski-klupu*, *Pohjanklupu*, *Etelänklupu*, *Hevosenkä* ja *Kolmikanta*. Näille mataloille vesille pauhakala vaeltaa suunnattomin parvin kutemaan, ja samoille mataloille vesille sitten kalamieskin saapuu huolehtimaan eväistään.

Pauhoille päästyä »ripotetaan» verkot — ripustetaan pieniä painokiviä alareunaan — ja sitten lasketaan mereen, kolme verkkoa aina samaan »juoneen»; ristilaudalla seisovat »kukat» vain jäävät pinnalle piipottamaan. Tuulen suunnasta riippuu, mihin verkot lasketaan. Kevätkesästä aina Jaakkoon asti pyydetään silakkaa — ja ahventa — »vastatörmältä», tuulenpuolelta matalikon harjaa, mutta kun »Jaakonpäivältä kylmä kivi mereen heitetään», rupeaa

Ulkopauhoilla yön saapuessa.

silakkakin etsimään suojapuolta, ja sen tähden Jaakosta alkaen pyydetään kalaa »suojatörmältä» eli tuulen alaiselta puolelta.

Aavalla selällä kalaveneet ovat sitten ankkurissa, yksi siellä, toinen täällä.

Miehet keittävät

kahvia — vanhaan rautaämpäriin tehdään tuli ja siinä kuumennetaan kahvipannu —, syövät ja juovat, tarkastelevat taivaanmerkkejä ja loukeiden liehkaisemista. Tuuletomana iltana, kun on aivan »rasvatyven ja plakki», on rannaton meri suurenmoisen kaunis. Hiukan vain häämöittää »Luovonmaata» pohjoisesta sekä Siikajoen Tauvoa koillisesta ja idän alta omaa kotirantaa, mutta muualla on edessä loputon avaruus. Lännen mereen painuu aurinkokin. Kalaa ei näy visahtavankaan, mutta etempänä »maalajalla» liikuskelee hylje. Evästään etsien sekin uiskentelee äänetönnä pitkin matalikon laitaa. Mutta kun loukeet rupeavat oikein liehkaisemaan kaloja nappien ja huutaen:

»Kaijak, klak-klak-klak,
kallaa, kallaa, kallaa!»

kalamiehet ovat mielissään. Sillä loue, iänikuinen kalamies ja merellinen eläjä hamasta syntymästään, tietää kyllä, missä kalat milloinkin liikkuvat. Mitä enemmän kaloja liikkuu, sitä ahkeram-

min loukeet laklattavat ja lentelevät, syöksähtäen tuon tuostakin veteen, noustakseen heti ylös silakkapahanen saaliinaan. Hyvillään huutelevat miehet veneestä toiseen, ja joku vanha merimies rupeaa laulelemaan, oikeinpa engelskaksi. Sillä »se on sen merkki, että hän näkee kalamerkkiä».

Hyvässä toivossa heittäydytään hetkeksi lepäämään, kuka mistäkin parhaan kolon keksii. Tyynellä ilmalla onkin raittiissa merenilmassa hyvä

nukahtaakin, jopa silloinkin, vaikka tuulenhenki leposijaa heiluttaa. Mutta kun kova tuuli käy, niin venettä »rullaa niin ettei saa nukutuksi». Vanhat kalakarhut eivät kyllä siitä säikähdä, mutta jotkut äkkinäiset voivat tulla merikipeiksikin. Niinkuin entinenkin ukko, joka meritautistaan niin pelästy, että heitti pois koko kalanpyynnin, manaten:

Kaloja pudistetaan verkosta irti.

»En ripota, en rapota,
enkä tinkaa kalanhintaa!»

Eihän kaikista pitkätukkaisista maanjusseista ollut Ulkopauhojen yövieraksi. Siellä kysyttiin vahvasuksista merentuttua miestä. Mutta vanhassa Raahessa kyllä kykenivät kalamiehiksi yksin vanhat karvarimestaritkin, niinkuin Karlundin äijä, jopa jotkut vaimoihmisetkin. Häckmanska ja Pyhäluotoskakin entisaikaan kävivät ahkerasti kalaretkillä aina Ulkopauhoilla asti.

Aamuyöstä, kun aurinko jo on taivaalla, alkaa verkkojen »koku», eli lähtö »lapolle». Soudetaan juonille ja aletaan vetää verkkoa merestä. Pian saadaan nähdä, että »meresä on verkko eikä kaivos». Antaahan vanha hyvä Pauha kalaa pojille niinkuin ennen muinoin

antoi isillekin. Ämpärikin antaa »niin kauvan kun silakka mätinsä lykkää». Harvoin menee pyytö aivan tyhjään, sillä tavallisesti aina jotakin lähtee. Ja toisinaan on verkko ihan täynnä kaloja. On kuin suuri kaunis hopealankainen matto nousisi syvyydestä, kun verkkoa vedetään ylös, niin että tuhatlukuiset silakat somasti kitisevät telaa vasten. Viisi, kuusi, seitsemän tynnyriä saman veneen verkoista nousee hyvin helposti, nousee useasti neljätoistakin,

Mustan kala-aittoja.

jopa parikymmentäkin, kun hyvin sattuu. Mutta joskus, kun on ollut oikein tunkokäynti matalikoille, on Pauha antanut samalle venekunnalle kolmekymmentä tynnyriä, vieläpä kerran 35:kin. Silloin on lähtenyt sellainen pieta-rinmoinen kalanpaljous, että on täyty-nyt käydä venekin vä-

lillä tyhjentämässä. Sillä isoonkin pauhaveneeseen saattaa kerralla lastata vain 18—20 tynnyriä. Tällainen tavaton kalansaalis ei kyllä ole oikein mieluista, sillä niinä vuosina, jolloin meri antaa yltäkyllin, ei maa anna tuotettaan hyvin, kun taas silloin, kun meri on niukkana, maa on anteliaampi.

Sitten saadaan nostaa purjeet puihin ja kääntää kokka kotirantaa kohden. Hyvällä myötäisellä vene juokseekin kuin »sahti», mutta jos nostaa »nokkavastasen», saadaan yrittää luovimalla.

Entiset kalaäjät saivat laskea silakkalasteineen kaupungin laitaan, »silakkarantoihin», joita oli aina viiteen asti. Muuan oli Pikipruukin rannassa, toinen Tulliniemessä, kolmas Läksynrannassa, neljäs Karvarinniemessä ja viides Kirkonlahdessa. Kaikissa kalarannoissa oli ahtimet ja julut, joihin verkot asetettiin kuivamaan. Kalaukkojen laskettua valkamaansa eukot heti riennättivät heille lämmikkeeksi »haalukaista», viinasta ja kahvista sekoitettua mielijuomaa, joka helposti saattoi kylmässä yössä yksinään valvoneen äijän hyvälle tuulelle.

Nykyiset kalamiehet eivät enää laske kaupungin rantaan, vaan ohjaavat joko Iiläisen kalapirteille taikka Mustaan, jossa myös on kalapirtit, aitat ja verkkojulut. Siellä pudistetaan ja poimitaan kalat verkoista, puhdistetaan ja suolataan astioihin ja laitetaan verkot juluille odottamaan uutta pauharetkeä. Ja Iiläisessä pistelee nälkäinen kalaukko ensi ateriansa. Heti rantaan päästyään hän lennättää kattilan tulelle ja puhkaisee sen kaloja täyteen; panee merivettä, keittää kuiviin kerran, keittää toisen, vielä vähän kolmattakin. Silloin on kalamiehen kattilassa parasta herkkua, mitä kaukaiselta Pauhalta voi saada.

Mutta aina eivät merenkävijät kalaretkeltään yhtä helposti selviydy kotirantaan. Sattuu äkkiä nousemaan kova myrsky, joka riepottelee ukko rukkia ympäri meren ulapoita, joskus upottaakin heidät veneineen päivineen. Taikka sattuu tulemaan sakea sumu, »meripimeä», niin ettei näe mitään muuta kuin ikuista harmautta. Silloin täytyy koettaa kompassin avulla ohjata oikeaan parhaansa mukaan. Mutta saattaa joskus käydä niinkin hullusti kuin entiselle Pietarilan äijälle, vanhalle merimiehelle, joka oli jo aivan Roskan redille tulossa; siinä hän pyöräyttikin harhaan ja lasketteli pohjoista kohden ohitse uustireimarin ja nuurtireimarin ja päätyi lopulta Tauvon perukkaan. Siellä äijä kuitenkin vain kehuskeli:

— Minä meen aina sinne, mihin aattelen, saati vain värkit kestä!

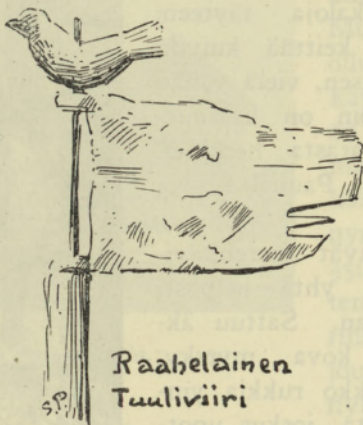
Hullusti kävi entisaikaan kerran Saloisten kalamiehillekin, Kuljulle ja Juusolan lautamiehelle, jotka meren aavalla myrskyssä kompassittomina harhautuivat niin, etteivät vähääkään tietäneet

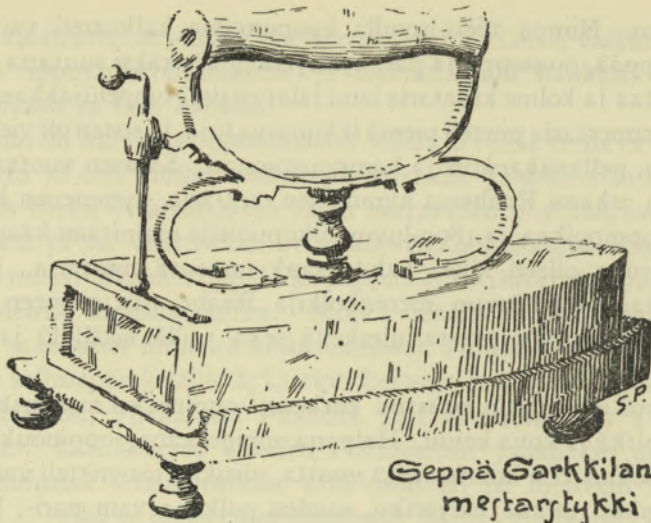
*Waihojan muori perkkää
silakoita.*

kurssista, vaan pohjaksuivat viimein Ruotsin rannoille. Niin pyörällä ukot olivat, että luulivat olevansa kotivalkamille tulossa ja iloissaan tunnustelivat, kun rantaa lähestyivät:

— Tuoll' on Smitti! . . . Tuoll' on Letto! . . . Tuoll' on Riskilänranta! . . . Nuon Jumala vie meiät ommaan rantaan . . . Päästään maalle, ostetaan kortteli viinaa ja oikein juuaan.

Raahelainen
Tuuliviiri

Seppä Garkkilan
mestarytykki

Hantvärkkärit

Santvärkkäreitä» oli vanhassa Raahessa sellaisia mestareita kuin »kopparslaakari, hattumaakari ja pläkslaakari, karvari, kraatari ja reisplaakari» sekä »kutta-ukko», ynnä monia muitakin yhtä hyviä taitomiehiä. Näitä ulosoppineita mestareita Raahen oli tarvinnut niin kauan kuin se oli rantakankaallaan seisonut. Ensimmäiset hantvärkkärit tulivat kaupunkiin jo kreivi Brahen toimesta. Useat kerrat isällinen kreivi lähetti Ruotsista kaikenlaisia mestareita uudiskaupunkiinsa. Pohjanlahden takaa sitten myöhemminkin seuraavilla sataluvuilla tuli kaupunkiin raahelaisten laivojen painolastina yhä uusia mestareita. Suur-Raahen mestarien suku olikin suureksi osaksi mentakaista lähtöä.

Syrjäisen pikku kaupungin mestaristo ei ollut kovinkaan moni-

miehinen. Niinpä 1680-luvulla kaupungissa kalkutteli vain pari rautaseppää, puuseppä ja pari tynnyriseppää, kaksi suutaria kiskoi pikilankaa ja kolme kraataria istui jalat ristissä ompelujakkarallaan, kaksi lasimestaria piirteli pieniä ikkunaruuutuja, ja sitten oli vielä yksi muurari, pellavakankuri ja hamppuspinnari. Satasen vuotta myöhemmin askaroi Raahessa kymmenen mestaria, kymmenen kisälliä ja viisi oppipoikaa, ja 1800-luvun alkupuolella mainitaan kaupungin kansalaisina olleen lähes kahdeksankymmentä mestaria. Mutta sitten taas 1860-luvun merenkulkija Raahe tuli toimeen 19:llä mestarilla, neljällä mestarinleskellä sekä 19:llä kisällillä ja oppipojalla.

Mutta ennenkuin päästiin korkeasti oppineeksi mestariksi, piti käydä pitkä ja kova koulu. Halpana oppipoikana, »oppinoukkuna», täytyi ponnistella kolme, neljä vuotta, viisikin, jos yritteli vaikkapa kultasepäksi taikka värjäriksi, saaden palkkaa vain pari-, kolmekymmentä markkaa vuodelta ensi alussa, sekä vähäisen vaatteita, sitten viisi-, kuusikymmentä vuodessa. Ruoankin oppipoika sai, mutta piti pistellä pirtissä renkien ja piikojen kanssa, mitä oli sattunut mestarin pöydältä jäämään. Niinpä Halmetojakin sai värjären oppipoikana ollessaan suurustella renkien kanssa pakarituvassa, kun taas kisälli Silander aterioitsi herroiksi talon sisähuoneissa mestarin, matammin ja talon tyttären seurassa. Eikä saanut oppipoika kahviakaan, vaikka Silanderille annettiin yksi kupillinen silloin, kun talonväkikin joi. Mutta korvilleen oppinoukku helposti sai Silanderilta, ellei osannut tehdä hänen mielikseen. Ja työpäivä oli kova: viidestä asti aamulla häärittiin kahdeksaan saakka illalla, joskus kymmeneenkin, eikä välillä muuta kuin syömässä käväistiin. Jotkut mestarit ryypiskelivät, niin etteivät paljonkaan ehtineet huolia oppipoikiensa tilasta. Seppä Neumankin joi väliin viikkomäärin välittämättä oppilaittensa, Sarkkilan ja Grekulan, opettamisesta. Syömättäkin pojat monesti saivat olla, kun sepän emäntäkin joi, kuljeskeli vain pihalla veisailien: »Ole sauvan' horjuisa!»

Sitten kun viimeinkin ankara oppiaika oli kärsitty ja kestetty, käyty pyhäkoulussakin tietoja ottamassa, saatiin suorittaa »kisällistykki». Tehtailija Westman Tilviksellä ja Helanderilla »oppinsa läpi suoritettuaan, formeeras ja valoi kirkonkellon» kisällinäytteen, ja Halmetoja värjäsi ison kangaskappaleen mörkinsiniseksi

niin hyvästi, ettei se vähääkään luovuttanut väriänsä, vaikka »raastuvasa» monta »rootmannia» ja mestaria sitä hankasi, kasteli nenäliinansa ja taas hankasi.

Silloin oli halvasta oppinoukusta tullut arvonsa tunteva kisälli, jota outo jo olisi luullut melkeinpä herraksi. Ja olikin hän ainakin sellainen herra, että sai astua talon herrasväen pöytään, sai kupin kahviakin ja sai vuorostaan ottaa korvista oppipoikaa. Kisällikirjoineen juoksi äskeinen oppipoika pappilaan merkityttämään uuden arvonimensä kirkonkirjoihin. Monet kisällit silloin muuttivat entisen maalaisen nimensä komeammaksi. Niinpä tuli revonlahtelaisesta kellosepän kisällistä, Lungin Eerasta, Lundqvist, Kaarakaisesta Karlund, Puskalasta Puskelin ja Hailuotolaisesta Virvestä Vikander. Kirkkoherra kehoitti Halmetojan Jaakoakin muuttamaan nimensä »Halmeeniksi», että »niinhän ne muutkin kisällit tekevät . . . eikä se maksa kuin markan». Mutta Halmetoja muutti nimensä vain Haloseksi ja kelpasi semmoisenakin istumaan Silanderin rinnalle samaan pöytään mestarin ja tyttären kanssa.

Monelle kisällille alkoivat sitten ankarat vaellusvuodet, jolloin piti kulkea ympäri maailmaa mestarista mestariin ja pappilasta pappilaan tehden silloin tällöin päivän työtä ja juoden kaksi, kolme ja neljäkin. Mikäs oli hätänä kulkiessa. Joka pappilassa oli varattuna ilmainen ateria ja yösiija, ja jokaisen mestarin piti antaa ruokavero, vieläpä ryyppyrahaakin, ellei ollut työtä varattuna. Monet kisällit pitivät erittäin ansiollisena ja »oppia lisäävänä» käyntiä Pietarissa saksalaisten tahi suomalaisten mestarien työpajoissa. Mutta kauan eivät Raahen raittiissa meritulessa liikkuneet sällit Pietarissa viihtyneet, sillä oikean ihmisen oli vaikeata »siellä hajusa» pysyä terveenä. Paavonperän Akselikin meni aivan keltaiseksi, vaikkei ollut Pietarin suutarinpajoissa sen kauempaa kuin syyskuusta kesäkuuhun. Etelä-Suomen ja Ruotsinkin kisällit myös monta kertaa kulkeutuivat Raahen, jotkut viipyen vain yöseudun pappilan hoidossa ja sitten taas lähtien taivaltamaan loputonta maailman raittia.

Kun kisällit olivat aikansa tehneet työtä mestarien pajoissa ja saaneet palkkaa parikin markkaa päivältä, saattoivat he pyrkiä mestareiksi. Silloin taas piti suorittaa taidon ja opin näyte, »mestarsitykki», jotta sai mestarin »betyygit». Satulasepän esim. piti tehdä hyvät silat, suutarinsällin naskata komeat »mustankengän-

saappaat», ja kerrotaan, että joku puusepän kisälli olisi määrätty höyläämään vain kahdeksakanttinen puupalanen, »joka onkin vaikea tehtävä, niin että se on oikein kaikinpuolin kantillinen ja justihin». Sitten vasta oli kelvollinen mestariksi ja sai pystyttää oman liikkeen, jos vain kaupungin muut mestarit sallivat. Sillä kaupunkien mestareilla oli entiseen aikaan niin kova valta, ettei kaupunkiin saanut tulla liian monta mestaria. Sitten kun uusi mestari oli vannonut »porjarivalan» — sillä kaupungin porvariksi ei kelvannut, ellei tehnyt »porjarivalaa» — hän pääsi kunnianarvoisten porvariain joukkoon, joilla oli oma penkkinsäkin kirkossa. Ja sinne omalle sijalleen sitten arvokkaina astuttiin. Hyvin tunsivatkin monet mestarit arvonsa, ja varsinkin mestariain hyvät matammit olivat arvostaan arkoja. Niinpä nikkarimestari Alinin ja suutari-mestari Vidgrenin eukot hätäisinä kehoittelivat katua lakaisevaa seppämestari Sarkkilan emäntää:

— Menkää, menkää pois kaulta! Pillaatta koko hantvärkkärien rangin.

Vileniuksen, kirjansitojan, emäntä taas juovuspäissään huuteli naapurimökkien eukoille:

— Me sitä ollaankin porjesmanneja!

Monesti otti koville ennenkuin pääsi mestariksi ja »porjesmanniksi». Niinkuin Sirviöllekin, johon kerran iski kunnianhimo, niin että hän tahtoi vanhoa porjarivalan ja ruveta vaikka nokiseksi sepäksi, kunhan vain pääsisi mestariksi. Kutsuttiin seppä Sarkkila arvostelemaan, ja hän määräsi mestarikokelaan raudoittamaan keesit. Mutta miehen täytyi sanoa, ettei hän osaa, kun ei ole tehnyt sepäntyötä.

— Mitä työtä sinä sitten olet tehnyt? raatihuone kysyi.

— Kraatari olen, Sirviö sanoi.

— Tee sitten kraatarintyö! käskettiin.

Kutsuttiin kraatari Majblom arvostelemaan, ja Majblom määräsi tehtäväksi housut, ja ne piti tehdä vielä kraatarin nähden. Sirviö valmisteli mestarihousujaan Majblomin luona, mutta ne eivät tahtoneet syntyä. Piti pyytää Majblomia auttamaan, ja Majblom auttoi sillä välipuheella, että Sirviö joka kerta, kun Majblom haluaa, tarjoaa hänelle ryypyn. Useasti sitten sattui-kin Majblom menemään kapakkaan, kun siellä Sirviö jo istui. Majblom tilasi heti ryypyn, mutta kun Sirviö ei aikunut sitä mak-

saa, kraatari vain sanoi: »Entäs ne housut?» Ja Sirviö heitti heti kolme kopeekkaa, minkä ryyppy maksoi.

Arvokkaimpana mestarina vanhan Raahen hantvärkkärien joukossa asteli kultaseppä *Karl Abraham Hårdh*, pikkuinen mutta paksu mies, raatimies sekä Durhmanin patruunin vävy. Kirkkokadulla vastapäätä Montinia mestari asui, ja kulta sekä hopea vain välkähteli hänen työpajassaan, kun siellä kisällit häärivät valaen ja valssaten kaikenlaisia ihania esineitä. Mutta monet kultaseppän kisällit, vaikka olivatkin hyviä työmiehiä, olivat sellaisia remumiehiä, että usein maanantainkin menettivät samassa humussa pyhän kanssa. Niinkuin Karellikin, joka yhdessä Holmqvistin kisällin, Brunellin, kanssa hurjasteli, niin että kaupungin työtötkin monesti epä tietoisina arvuuttelivat:

Tehtailija Efraim Tilvis.

»Kumpi on parempi:
Brunelli vai Karelli?»

Rikkaana miehenä kultaseppä Hårdh omisti Pyyntalon Savolahden kylässä, elätti siellä karjaa ja sellaisia palkollisia, jotka eivät muille kelvanneet, sekä vanhaa hevoskaakkia, jolla ajeli kulta- kaluineen Kalajoen ja Oulun markkinoilla.

Mutta halvan vasken ja kuparin kimpussa askaroivat valurit ja »kopparslaakarit». Vanhana kupariseppänä askarteli *Anders Gustaf Söderberg*, huonosti suomea puhuva pikku käpsä. Hän asui Aitakadun varrella, ja talon portilla killui mestarin merkinä kaksikorvainen kuparikattila. Mutta oikea metallitaituri, kuparin ja messingin muokkailija ja vasken valaja oli *Efraim Tilvis*, joka oli kotoisin Kalajoelta ja siellä saanut oppinsakin *Vedenojan* suuressa valurin ja metalliseppän liikkeessä. Kalajoki olikin ennen sellainen paikka, jossa valmistettiin melkein vaikka mitä.

Siellä *Merenojallakin* valettiin kirkonkelloja sekä kynttiläkruunuja, samoin Vedenojalla ja sitten Friiseillä. Kalajoelle pohjustuikin sitten koko Pohjois-Suomen messinki- ja valuteollisuus. Siellä Oulun entinen valtavaluri Helanderkin oli saanut oppinsa. Tilvis oli taas aikoinaan Raahen suurin metallimestari. Hän valoi ja ta-

keli laivoihin kaikki messinkinaulat, saranat ja lukot, valoi kirkkoihin kynttiläkruunut ja -jalat, valoipa kerran kirkonkellonkin Nivalaan. Siellä kyllä ei kellosta huolitettu, kun sen kantiimeen oli valettaessa jäänyt pikku horkko. Kello joutui sitten kuu-desta ruplasta Kalajoen Pahikkalaan ja viimein Lumijoen kellotapuliin.

Tilviksen oppilaana sekä sitten myöskin Oulun Helanderin oppipoikana oli Raahen nykyinen suurvaluri ja metallitaituri, *Adolf Fredrik Westman*, joka on pitänyt kunnossa kalajokisten ja Tilviksen työmaata, valaen kirkonkellojakin sekä rakennellen

kirkkoihin kynttiläkruunuja. Entisiä valureita oli myöskin *Jaako Puskelin*, entinen Puskala, joka ensin puuseppänä teki laivan »ploveja», mutta sitten rupesi valamaan messingistä laivan- tarpeita, kulkusia, kynttiläjalkoja ja mitä hyvänsä.

Raahessa oli niinkuin ainakin kaikenlaisia kellojen korjailijoita ja ronkaajia, mutta päämestari asui Saloisissa. Siellä Saloisten kirkonkylän Hiitolassa eli kuulu »Hiitolan mestari», vanha *Matti Ek*, joka piti huolen Raahenkin aikatauluista. Ekin sanotaan käyneen itse suuren Könnin opin Ilmajoella, ja sen mukainen oli miehen taitokin. Raahen vanhan raatihuoneen kellolle, joka oli joutunut romukasaan, mestari antoi käymälähjat, niin että kello voitiin kohottaa kirkontorniin, ja Fredrik Soveliuksen komean talon otsikkoon ukko rakensi ison kellon, jonka toinen taulu näytti aikaa ulos kadulle, toinen sisään talon väelle. Seinäkelloja Ek teki

Tehtailija A. F. Westman.

monenlaisia, sellaisiakin, jotka näyttivät, paitsi tavallisia näyttämisiään, myöskin viikon ja kuukauden päivät, vieläpä »kuun nousun ja kierron taivaalla ja koko kalenterin». Mutta kaikkein merkellisimmän kellon Hiitolan mestari rakensi omaan kotiinsa. Ekin talo oli ihan maantien vieressä, ja talon tienpuoliselle seinälle ukko asetti suuren kellotaulun, joka näytti aikaa maantien kävijöille. Mutta kellotaulussa oli ruma ihmisenäama, joka vääristeli suutansa ja muljautteli silmiään kahta puolta niin hirveästi, että hevosetkin säikkyivät. Mutta kun sitten mestarille syntyi lapsi, joka alkoi samalla tavalla muljautella silmiään, ukko itsekin säikähti ja kiireesti hävitti koko kellovärkin.

Iso mies, vanhana jo kumara oli Hiitolan ukko, ja liikkessaan hän asteli aina allapäin kuin jotakin mietiskellen. Sanottiin äijää näkijäksikin, joka saattoi nähdä näkymättömiä. Joskus oli kuultu hänen myllynvarpaassa puhuttelevan tyhjää, ja kerran taas äijä oli nähnyt suuren lauman »tyhjää olua», ja sanonut muutamalle renulle: »Misähän sinäkin olet ollut yötä?» Renu oli vastannut: »Tyypäkin Yrjön korvasa, jotta olisin saanut sen akkasa kansa riitelöön, mutta en saanut».

Hiitolan mestarin poika, *Salomon Ek*, oli taitava kellomestari hänkin, ja asui ensin Saloisissa taloa hoitaen, mutta hävisi maaltaan ja oli sitten Raahessa kelloseppänä sekä viimein Oulussa. Salomon Ek oli kovin komeanluontoinen, ajeli mahtavilla keuseillä hansikkaat kädessä, eikä ollut näkevinäänkään pikku olioita. Teetti hän kerran kirkkorekeäkin, sellaista, jolla isäntämiehet ajelvat, ja kysyi neuvoa isäukoltaan, kuinka kallelleen pitäisi panna reenperä. Ukko vastasi:

— Pane niin kallelleen, kuinka lujalla luulet maalla olevas!

Läkkisepät, »pläkslaakarit», halvan läkkilevyn taivuttelijat, olivat jo paljon pikkuisempia mestareita kuin kuparisepät. Vanhoja läkkiseppiä oli »Telliini», *Johan Petter Delin*, nahkurinpoika ja entinen ruotuväen aliupseeri. Brahenkadulla Katinhännässä ukko asui tehden hyviä läkkiastioita, tinaten kahvipannuja ja laivaastioita. Vielä vanhanakin läkkiseppä oli nopsaliikkeinen, kuten ainakin koulattu sotamies; ukon pääkin pyörähteli sukkelasti kuin kissäpökön nuppi. Toinenkin läkkiseppä asui Brahenkadun pohjoispäässä, »Östbergska», entisen läkkiseppän ja vahtimestarin *Petter Östbergin* leski, *Greta Östberg*. Ikivanhassa Östbergin portti-

talossa eukko eli ja korjaili peltiastioita sekä laitteli uusia, tinaili kupariastioita ja kahvipannuja.

Omaa joukkoaan olivat »mustat sepät», nokiset raudan takojat, joita vanha Raahe tarvitsi useampia, lukuun ottamatta yhtä nokisia laivaseppiä. Aikaisimpia mustia seppiä oli »Lintin Fluitumi», *Frans Benjamin Lind*, Kalajoelta tullut rautio, jolla oli paja ensin Läksyn rannassa, sitten Kirkkokadulla ja viimein olutpanimon luona. Joka paikasta ukko häädettiin pois, kun hän alituisesti joi, elämöi ja sai sakkoja ja juuri sen verran takoi — varsinkin lukkoja teki ukko mainioita —, että pysyi ryyppyrahoissa. »Missis sol» Fluitumi vain sanoi, kun työ tuli valmiiksi, heitti sen teettäjälle, pisti rahat taskuunsa ja lähti kapakkaan. Pitkä vanha verkatakki oli ukolla aina yllään, sama pajassa ja sama pyhänäkinkin kapakassa.

Samanaikaisia pajapeikkoja oli seppämestari *Petter Neuman*, »Nöömanni», joka paukutti Brahenkadun ja Saaristokadun kulmassa, ja kerran menetti oppipoikansa, Sarkkilan ja Grekulan. Samassa Neumanin pajassa joutui sitten myöhemmin mestari-seppänä kalkuttelemaan sama *Juho Sarkkila*, joka aikoinaan oli kaupungin parhaita rautamiehiä. Täällä oli Sarkkila oppinoukkuna ollessaan takonut kruununmakasiinin seinään ison rautaisen vuosiluvun 1852, ja täällä hän nyt taas vuorostaan kasvatti uutta sepänpolvea. Monissa miehin työskenneltiin isossa pajassa, kahdessa ahjossa kuumennettiin rautaa ja kaksilla palkeilla puhallettiin. Puukengissä ja nahkaisissa esiliinoissa mustat sepät häärivät pajassa ja talvisin tallustelivat työhuoneestaan asuntoon nokisen polun. Oppipoikina oli sellaisia miehiä kuin *Pyhtis-Petteri*, suuri »konnailija», sekä kisälleinä Savosta tullut Kekäläinen, joka virsikanteleellaan soitteli ja veisaili: »Minun mielen, minun mielen tekee taivaaseen». Askarteli pajassa kerran saksalainenkin sälli, joka ei kyllä ymmärtänyt, milloin piti moukaria käytellä kovasti, milloin kevyesti, mutta osasi sen sijaan ottaa hampaasta matoja pois ja parantaa pakotuksen. Mestarilleenkin sälli opetti tämän taitonsa. Sarkkilan mestari oli ison »tirkka»-kokoelman valantehnyt hoitaja, joka aina tarvittaessa kävi kojeillaan vikaantuneita lukkoja aukaisemassa.

Raahan rautioita oli vielä taitava *Anders Viklund*, sitten *Juho Kemppainen*, hevosenkien ja ajokalujen takoja, vieläpä *Jere-*

mias Sirviökin, joka lopultakin joutui sepän ammattia hoitamaan, vaikka kraatariksi yritteliäkin.

Silloin kun muut sepät häärivät aseineen raudan ja muiden metallien kimpussa, puusepät jystivät teräkaluineen koivua ja petäjää, ahkeroiden raahelaisille huonekaluja sekä muita puuesineitä. *Heikki Puskala*, Jaako Puskelinin veli, oli ennen kulkenut merillä ja ruorirattaan sarvissa seisten ohjannut laivaa. Mutta sitten ukko asettui Nätterporiin Härkätorin laitaan ja tarttui höylänsarviin, ruveten niitä ohjailemaan. Sorvitalttaakin ukko ohjaili kuin paras mestari. Pystyivät Puskalan työkalut lasiinkin, ja aikoinaan hän oli ainoa mies, joka saattoi raahelaisille leikata akkunalasiasia. *Matti Alin* ja *Jaako Aholin* olivat myös puun mestareita; Aholin samoin kuin Puskalakin moninkertainen mestari: nikkari, lasimestari, sorvari. Vielä etelästä tullut *Karl Gustaf Walleniuskin*, joka asui Läksyn vieressä Saaristokadulla, oli mestari puusepän ammatissa, vaikka toimikin tullimiehenä, ollen »tullisluupisa uppsyngsmannina».

Puuta pitelivät tynnyrisepätkin rakennellen Raahen porvareille pikitynnyreitä, laivanomistajille vesitynnyreitä sekä viinaporvareille 4—6 kannun vetoisia nassakoita, joilla saattoi kuljettaa viinaa Kalajoen, Kuopion ja Kajaanin markkinoille. Vanha *Johan Burman*, entinen Lahdenperän poika, joka Saloisten Mutalasta tuli tervaherra Sjulnille rengiksi ja sai isännältään uuden nimen, oli entisaikaan sekä pikikokkina että tynnyriseppänä. Samoin taas ukon poika, *Kalle Burman*, pani kokoon kaikenlaisia astioita ja tynnyreitä. Laivavarvin työpirteissä Burman teki isoja vesitynnyreitä, ja kotona taas puhdetöinä askaroi kappalepalkalla ämpäreitä ja muita pieniä astioita. Möllerin viinapolttimolle ukko teki tammesta 400—500 kannun tynnyreitä, joita kaksin miehin piti »puomata» kokoon. Tynnyreitä rakenteli *Ojalinin Mattikin*, joka oli tullut Kalajoelta ja asusteli Puusepänkadulla, ja vanha pikikokki, *Matti Heiskari*, talvisin iski kokoon 70—80 pikitynnyriä.

Mutta »reipslaakari» eli »reippo» kehräili vain hamppukuontaloa pitäen työpajanaan syrjäistä Reiponkatua. Vanhoina aikoina olivat Raahen reippoina kehräilleet vanhat Läksyn äijät, *Johan Läksy* ja sen poika *Johan*, jotka olivat vanhaa Lännimistä Ruotsista tullutta sukua, köydenväätäjiä, kalanpyytäjiä.

Viimeisiä Raahan köysimestareita oli *Johan Petter Vestberg*, joka asui Reiponkadulla, alussa samassa talossa, mihin sitten muutti Lybeckerin köyhäinkoulu. Vestbergillä oli Härkätorilla suuri lautamakasiini, missä vanhat merimiehet laulellen väänivät »rukkia», joka kehräsi köyden säiettä, »kaarnia». Mutta äijä itse, Häckmanin Matti apumiehenään, asteli takaperin pitkin Reiponkatua repien vyötäröllään olevasta hampppukuontalosta yhä uusia rohtimia pitkään, yhä pitenevään punontaiseensa. Kun hamput loppuivat kuontalosta, ukko huusi apumiehilleen: »Hemtta meera hamppa!» Ja miehet, ollen muka huonosti kuulevinaan, joskus juoksuttivat ukolle halon. Toisinaan taas miehet vain kieputtivat rukkia, vaikka mestari tapansa mukaan jalkaa heilauttaen antoi pysähtymismerkkin. Silloin äijä vihoissaan karjui:

— Ja kun minä vippata jalkka, eikö te näe!

Sadoin sylin köysimestari kehräsi säiettänsä, ja kadulla oli aina vähän matkan päässä »krenkkuja», joiden varassa punontainen kieri. Poikavarsat olivat usein koko joukolla seuraamassa kehräämistä, ja äijää härnätäkseen he juoksentelivat edestakaisin nuoran alatse. Mutta väliin äijä suuttui ja löysäsi säiettään, niin että se kiertyen tarttui pojan pitkään tukkaan. Eikä parkuva pahantekijä päässyt irti, ennenkuin oli tukka leikattu pois. Mutta kun köyttä »lyötiin yhteen», täytyi kuusi miestä olla rukkia vääntämässä. Raskas kivireki piti köyttä suorana ja reen keulassa »leekari» pyöri ympäri sitä mukaa kuin köysi kiertyi, niin ettei köyteen tullut liikoja »töörnejä». Katumitoin Vestberg kehräsi monenlaisia köysiä ja nuoria sekä raahelaisten laivojen tarpeiksi että maakunnan käytettäväksi.

Maalarimestarit antoivat värin koko kaupungille, toiset huolehtien huonekaluista ja talon sisuspuolesta, toiset taas antaen näköä ulkopinnalle, jotkut uskaltuen astua kirkkoakin kaunistamaan.

Vanhimpia maalarimestareita oli *Karl Stadig*, iso ruskeapartainen »Stade»-ukko, joka asui Aitakadulla. Mestari Stadig »hyvin piti itseään herrana», koska parhaina päivinään oli ollut »Ruottin kuninkaan hovimaalarina». Maalari oli sanoissaan kovin »konnanvärkkinen». Kun ukkoa tervehtien sanoi: »Päivää!» äijä ärähti: »Tietää sen muutki!» Mutta vasta, kun sanoi: »Hyvää päivää!» ukko vastasi tervehdykseen. Kirkkojakin Stadig oli

maalannut, mutta oli kerran pudonnut kirkon katosta ja loukannut päänsä, niin että se oli toisinaan hiukan vialla. Silloin ukko helposti lähti karkumatkalle, päästen kerrankin niin pitkälle, että löydettiin vasta Limingan niityltä heinäladosta. Siellä mestari heinäsudilla huiteli ladonkattoa, sanoen maalaavansa kuninkaan kirkkoa. Mutta kun äijä oli ryyppyissään, ei hän kyllä yrittänyt karkumatkalle, vaan päinvastoin reuhasi kotona ja ajoi pienen Brita-muorinsa kankaalle.

Mutta oikea monitaituri oli *Petter Holmqvist*, jota mainittiin milloin »Pensseli-Pekaksi» ja »Sika-Pekaksi», milloin »Homppa-Pekaksi», aina asian mukaan. Holmqvist oli Ruotsista tullut, pitkä, musta ja synkännäköinen mies, asui Aitakadun ja Mentzerinkadun kulmassa, missä oli ennen häntä asunut Jonas Holmstén, maalari hänkin. Maalarinliikkeensä ohella oli ukolla sepän- ja valurinpajakin, jossa taottiin rautaa ja valettiin vaskea. Brunellkin oli siellä kisällinä, väliin sorvailen ja laulellen, väliin taas heittäen kaikki ja lähtien juomaan ja laulelemaan. Holmqvistilla oli vielä monta muutakin hommaa; pihamaalla häkeissä maalari elätti sikoja, joita omalla pienellä kaljaasillaan lähetti Ruotsiin. Kasvattipa mestari kissojakin, nylki nahat pois ja myi Ruotsiin. Katujen kulmatalossa asuikin toisinaan parikymmentä puolivilliä kissaa, niin että niitä vilahteli joka nurkassa, ja väliin kuului sieltä hirveä rähäkkä, kun kissat panivat toimeen joukkotappelun. Kissoilla oli omat somat nimensäkin, niinkuin »Kililiina», »Pappili», »Mammili», »Pissili» ja »Kakkili». Mutta komein, koppelonkarvainen kissa oli »Herr-Pookeli», ja se osasi tehdä konstejakin: kannella hampaissaan pullonkorkkeja taikka heitellä niitä käpälillään ylös. Huvitettuina juopottelijat heittelivät korkkeja »Herr-Pookelille», sillä kaiken lisäksi ukko piti talossaan ryyppykauppaa. »Viimeisen pennin kapakaksi» sanottiin Homppa-Pekan viinapuotia, sillä siellä sai vaikka viimeisellä viispennisellään pikku ryyppyn. Siellä maalaisetkin kaupungista poistuessaan pistäisivät ottamassa matkaryypyn, ennenkuin lähtivät ajamaan peltojen poikki metsiä kohden, ja lauantaisin laivatöistä palaavat miehet istuskelivat Pekan kapakassa pitkät tunnit ryyppyjä nakellen.

Maalari-Pekka oli naimaton mies, joka kuolinvuoteellaan testamenttasi talonsa ja kaiken omaisuutensa lastenkotia varten,

vaikka olikin niin jumalaton, että terveinä päivinään sylki ja kirosi pappia, kun se kävi hänelle puhumassa sielun asiasta. Mutta sitten kun Pekka kuoli, hän kuolikin niin että akkunat ja seinät tärähtivät. Sanotaanpa, että mestari vielä kuolemansa jälkeen kävi katsastelemassa taloan, jossa Brunell oli laulellen sorvailut ja laivantimperit pyhäöisin hoilottaneet ja koppelonkirjainen Herr-Pookeli tehnyt temppujaan. Polton muorikin oli nähnyt ja kuullut, kun ukko turkit päällä ja naulakantaiset nahkakalossit jaloissa oli astua karskutellut katua. Mutta oli se kadonnut, kun muori oli pyörähtänyt ympäri, iskenyt jalkansa katuun ja sanonut:

— Mitä kuolleella on elävitten kanssa tekemistä? Mene sinne, mistä olet tullutkin ja anna eläville rauha!

Tämä tapahtui uudenvuoden yönä, ja heti päivällä pidettiin lastenkodissa rukoushetki. Siitä alkaen sanotaan Maalari-Petterin lahjoittamassa lastenkodissa joka uutenavuotena pidetyn rukoukset.

Muuan vanha maalari, *Långmanin Heikki*, entinen merimies, asui Reiponkadun loppupäässä. Heikki oli vain vaatimaton vesi-maalari, joka siveli kaupungin aitoja sekä seiiniä punamaalilla tahi keltaisella. Sai ukko kerran ylhäisenkin maalaustyön. Kopellettiin renkkuhäkkyrä, ja taljoilla hissattiin Heikki maalitörppöineen siinä ylös kirkontorniin ja »suittilla» kieritettiin tornin ympäritse. Siellä taivaan ja maan välillä vanha merimies veteli vanhan kirkontornin keltaiseksi, heiluen häkkyröineen, niin että maan päällisiä vaeltajia oikein hirvitti.

Mutta oikea mestarimaalari oli Raahessa 1870—80-luvuilla elänyt *Johan Elfbrandt*, jonka rinnalle ei moni pystynyt sutia heiluttamaan. Elfbrandt maalasi seinätaulujakin, jopa kerran innoissaan vetäisi Saloisten pappilan mamsellin kamarin lattialle myrskyssä vaahtoavan meren, jossa syvän siniviheriät aallonpohjat, sinertävät vesivyöryt ja valkeat vaahtoiset harjat pelottavina myllersivät. Iloissaan värimestarikin katseli tuotettaan ja kehui:

— Joo, tämä on vasta lattia... tällaista lattiaa ei olekaan muualla!

Ja hyvä se olikin. Vanha merikapteenikin katseli sitä ja arveli:

— On hyvä, ettei mamselli ole ollut merellä... tulisi muuten pian merikipeäksi.

Muurarit ahersivat saven ja kiven kanssa ja panivat pystyyn tulisijoja. Entiseen aikaan asui Pohjoistullin portilla muurimestari *Johan Palin*, jättäen jälkeensä asumaan »Palliinin mamsellit» ja suuren valehtelijan Johan Palinin, joka väliin narrasi koko kaupunkia, juokсутtaen porvareita milloin Tauvoon katsomaan muka outoa ulkomaalaista, milloin kalarantaan ostamaan olemattomia kaloja, taikka taas uskotellen eukoille, että suuri valehtelija Palin on kuollut.

Nahkurit, karvarimestarit, olivat monien muiden mestarien rinnalla jo aika suuria herroja, — kolme karvaria liikennöitsi esim. 1852 3,612 ruplan arvosta —, vaikka heidän tärkeimpänä työnään olikin parkkiammeiden sekoittelu. Ainakin vanha mestari *Johan Lövenmark* oli niin arvossa pidetty porvari, että kelpasi istumaan raatimiehenkin tuolilla. Lövenmark asui Brahenkadulla, ja vanhan raatimiehen kuoleman jälkeen mestaroi samassa paikassa Kokkolasta 1854 tullut *Johan Julius Lövenmark*, joka kahden poikansa, Jullen ja Kallen kanssa hoiteli parkkiammeitaan. Valmiita tuotteitaan mestari lähetti maakunnan markkinoille. Anna-Stiina Vitolinkin kävi Björnerin ukon kanssa monet kerrat Lövenmarkin nahkakuormia rahtaamassa ja myymässä Kalajoen markkinoilla. Ja uusia nahkoja muokattiin ahkerasti suuressa työpajassa. Mutta kadun varrella isäntäväen huoneissa kissa kuljeskeli lattialla maristen:

— Ingen ordning . . . ingen ordning . . .¹⁾

Vanhoja Raahan karvareita oli myöskin *Karl Stenman*, Ruotsin Skellefteåsta 1854 tullut mestari, joka asui Pohjantullissa Palinien naapurina. Stenman oli varakas, jopa hieno herrasmies, joka kisälleillä teetti kaiken työn, itse vain kävellen herrana kaupungin Rantakadulla muiden suurien herrojen kanssa. Samanaikaisia mestareita oli vanhalla Lövenmarkilla oppinsa käynyt nahkuri *Matti Karlund*, entisen Savosta tulleen Kaarakaisen jälkeläisiä. Rantakadun pohjoispään viimeisessä talossa ukko hoiteli parkkiammeitaan, mutta heitti vanhana miehenä pois koko nahkurintyön ja rupesi kalamieheksi. Pielisestä tullut pikkuinen karvariukko, *Heikki Korholin*, työskenteli Kirkkokadun varrella, ja ukon portinpielessä riekkasi oppaana rautapelistä lei-

¹⁾ Ei mitään järjestystä.

kattu vasikannahka. Korholin toimi myöskin kirkonisäntänä ja oli muutenkin niin erinomainen mies, että raahelaiset sanoivat:

— Miten sitten tullaan toimeen, kun Korholin kuolee?

Samat nahat, joita karvarimestarit muokkailivat, joutuivat sitten vuorostaan suutarien puukon, vasaran ja naskalin käsiteltäviksi. Suutareita olikin pikku kaupungissa useita, toiset oikeita suutarimestareita, toiset vain »töllöskenkän» tekijöitä.

Vanhimpia suutareita oli *Petter Sipelius*, samannimisen suutarinkisällin poika. Brahenkadun varrella suutari-Petteri naskaili kenkiä ja eleli sisarineen ja sisarenlapsineen. Ja täältä, vanhasta Sipeliusten talosta, tämän vanhan alkuasukassuvun viimeiset jäsenet häipyivät maailmaan, muuan kadoten merimiehenä ulkomaille, muuan »vähätietoisena Sipin-Alluna» astellen kaupungin katuja. Toisella puolella katua, vastapäätä Sipeliusta, asui toinen vanha suutari, *Johan Carlborg*. Vastakkain siinä mestarit punoivat pikilankaa, ja kolmantena naapurina oli mainittava seppä Neuman. Carlborgin mestari joutui vanhoilla päivillään halvattuna makaamaan vuoteessa. Siinä ukko synkästi kiroili kovaa kohtaloaan, mutta puolikuuro mummu vain hellästi kyseli: »Mitä se pappani sanoo?» Huonosti menivät halvatun suutarin ansiotyöt samoin kuin Neuman-sepän pajatyötkin. Niinpä raahelainen saikin aihetta sanoa:

»Kauan on Kaalpori kallellaan,
ennenkuin kaatuu.
Mutta kun Nöömänni kaatuu,
niin se panee kopsis-kopsis».

Toisessa päässä kaupunkia, Härkätorin laidassa, istui suutari *Georg Haggren*, vanhan polven mestareita hänkin, pitkässä mustassa takissa ja nahkakalosseissa kulkeva hieno herra. Kenkäseppiä olivat myöskin Lohtajalta tullut *Johan Vidgren* ja *Adolf Mählberg* sekä vielä *Niilo Pecklin*, vanha merimies, joka asui kirkon takana Cortenkadulla. Mustankengän mestari oli *Johan August Virpikin*, kapteeni Virven veli, Hailuodosta tulleen työmiehen ja kalastajan Erkki Virven poika, joka muutti nimensä *Vikanderiksi*. Vikander-suutari asui Mentzerinkadulla, Sovionperän pohjoislaidalla, hoidellen tuulimyllyään, kalanpyydyksiään ja poikaparveaan. Oli suutari ollut lukkarinopissakin ja monesti

esiintyi kirkossa lukkarin apumiehenä veisaamassa. Mestari oli tavattoman iso mies ja niinpä laskikin lehteriltä semmoisen äänen, jotta kyllä kuului.

Mutta *Heikki Planet* oli vain töllöskenkään tekijä, vaikka oli-kin suutarin poika, vanhan *Planetin Heikin*, joka oli eukkonsa kuollessa sanonut vain: »sut!» niin että siitä saatiin sanantapa: »Sut, sanoo Planneeti, kun akka kuoli». Nuorempi Planetin suutari asua tuhraili yksisilmäisenä ukkona milloin missäkin saunassa, paikkaili kenkirajoja, osteli vanhoja kenkiä tehden niistä myyntitavaraa, joskus tehden matkoja maallekin kenkiä ja siloja korjailemaan. Kellojakin Heikki korjaili ja vaihetteli, tiiraili silmäpuolellaan kelloon ja kehui: »Kyllä nyt käy ja ploosaa!» Siitä sanottiin ukkoa »Planneetin Ploosariksi». Oli saunaukolla oppipoikakin, *Poran Pekka* Pattijoelta, pikkuinen kehveli, jonka sanottiin olevan oikeinpa suuren sotaherran »Klingsporan» jälkeläinen. Hyvässä sovinnossa saunakyöpelit askaroivat, yksisilmäinen suutarinpoika ja hassahtava sotaherran jälkeläinen. Mutta vähäväkisen kansan läntistyneet kenkirajat saivat nokisessa saunassa uuden muodon ja kelvottomienkin kellojen uurvärkki alkoi taas komeasti käydä ja ploosata.

Samoin kuin suutarit istuivat »satulamaakaritkin» jakkaralla repien karvarimestarien käsialoja. Tällaisiakin mestareita pieni Raahe tarvitsi. Entisiä satulaseppiä oli *Johan Petter Prockman*, joka sitten heitti vanhat tapansa pois ja rupesi tervaherraksi. Yhtä vanhoja taitomiehiä oli *Nils Berghkin*, ollen vanhan satulasepän, *Jakob Berghin*, poikana ammattimies jo syntyperältäänkin. Bergh asui Reiponkadulla nurkitusten pappilan kanssa. Satulasepän emäntänä oli Kaarakaisen Anna-Liisa, iso komea naisihminen niinkuin ainakin, sillä kaikki Kaarakaiset olivat komeansuurta kansaa.

Tarvitsi Raahe jonkun kirjansitojankin, joka piti huolta, että kaupunkilaisten kirjat pysyivät kansissa. Reiponkadulla Pohjantullin puolessa asui *Jakob Sundström*, joka samalla myyskenteli hengellistä kirjallisuutta, ja saman kadun varrella entisaikaan eli toinenkin kirjansitoja, *Jonas Vesterlund*, jonka leski sitten rupesi vehnäleipuriksi. *Vileniuskin* kansitti kirjoja, ja aikoinaan muuan vanhoja Sipeliuksia toimi kirjansitojana.

»Kankureina» toimivat naiset. Monessa pienessä pirtissä pauk-

kuivat kangaspuut, pirtin emäntä istui puissa ja pikku tyttäret kiersivät käämejä, sillä aikaa kuin isä purjehti maailmanmerillä. Sellaisia vanhoja kankureita oli *Pyhäniemen Priita*, samoin *Partinin Liisa* ja *Tihiläiskä*. Varsinkin Partinin Liisa oli ahkera ja taitava kankuri, joka kutoi kaikenlaisia kankaita, mitä vain raahelaiset tarvitsivat, sekä akkunaverhoja että pukukankaita.

Ollenborgin talo Brahenkadun varrella.

Kymmenen penniä, viisitoista, parikymmentä penniä eukot saivat palkkaa kyyvärin kutomisesta.

Värien mestareita olivat »färjärimestarit», jotka kutojaukoille värjäisivät lankoja taikka taas valmiita kankaita painoivat värillisiksi, vieläpä vanuttivat maalaissarkaakin.

Vanhaan aikaan, jolloin emännät eivät osanneet vaikeata värjäämisen taitoa, eikä vielä tiedettykään halvoista lappuväreistä, oli värjärin virka arvokas ja tuottava virka sekä viran hoitaja suuri ja varakas herra, joka kyllä, vaikka kädet toisinaan olivatkin siniset, kehtasi astua isojenkin herrojen rinnalle. Pieni Raahekin jaksoi antaa täyden ylöspidon usealle värimestarille. Niinpä esim. 1852 asui Raahessa neljä värjäreitä, joiden liikevaihto nousi yhteensä 11,622 ruplaan.

Jo toistasataa vuotta takaperin eli Brahenkadulla, nahkuri Lövenmarkin lähimailla, vanha värjärimestari *Johan Olnborg*, joka mistä lienee tullut entisen suutarinlesken *Vijkblad*in vävyksi. Ukko Olnborg kuoli, ja hänen jälkeensä eli talossa perikunta, leski, poika ja tytär. Poika, perämies *Johan Ollenborg*, kuoli, leski kuoli, ja viimeiseksi jäi elämään tytär *Maria Ollenborg*, »Oolporin mamselli», joka valmisti tykkilakkeja ja puetti vainajia arkkuun. Ollenborgilla oli laaja avonainen pihamaa, johon kaupungin emännät keväisin veivät pellavakankaitaan päiväpaisteen valkaistaviksi. Vielä nytkin raahelaiset puhuvat »Ool-

porin» ja »Oltenporin» talosta, vaikka Maria mamsellikin on kuollut jo 1854. Miltei yhtä vanhoja väriukkoja kuin Olnborg, oli *Carl Axel Hybinette*, joka oli lähtöisin Ruotsista ja sitten Pietarsaaresta muuttanut Raaheen 1841. Hybinette asui Reiponkadulla, Härkätorin puolella, ja mestarin emäntä toimi kaupungin lastenmuorina. Hybinette ukon kuoleman jälkeen asui talossa tytär Sofia, »Hybinetten mamselli», ommellen leninkejä ja laitellen vainajia arkkuun. Ukon pojista taas tuli merikapteeni.

Vanhoja väriherroja oli vielä *Petter Abram Söderström*, joka värjäili Brahenkadun ja Mentzerinkadun kulmassa Sovionperän puolella. Mutta mestari kuoli aikaisin, ja entinen oppipoika, *Zachris Juthström*,

nai entisen oppi-isänsä lesken, nousten itse mestariksi jatkamaan vanhan mestarin liikettä omaan tiliinsä. Kutsuipa uusi mestari joskus, ryypyissään ollen, jonkun hyvän tuttavansa päivällisellekin kotiinsa. Mutta ukko pistelikin kiireesti päivällisensä yksinään ja ehätti sitten vastaan sanomaan kutsutulleen:

— Te va nu illa, att vi hant äta mitta, men toppa me kaffe so plir just som mitta.¹⁾

Entisaikojen värjäreitä oli *Johan Petter Berghkin*, satulaseppä Nils Berghin veli, jonka asuinpaikka oli Mentzerin- ja Reiponkatujen kulmauksessa vastapäätä pappilaa ja satulaseppä Berghiä. Kauan ei Bergh ennättänyt hoitaa ammattiaan, sillä käydessään neljäntäkymmentä hän lokakuun myrskyssä 1857

Värjäri Rönnforsin talo Mentzerinkadun varrella.

¹⁾ Sattui niin ikävästi, että ennätimme jo syödä, mutta juodaan toppakahvit, niin se on yhtä hyvä kuin päivällinen.

hukkui mereen matkalla Raahesta Tornioon. Berghin jälkeen tuli samaan taloon värjäri Kokkolasta, *Johan Kunelius*, joka ei myöskään joutunut kovin iälliseksi, kun kuoli jättäen lesken hoitamaan liikettä. Tämäkin kuoli 1869, ja silloin astui talon isännän ja värjäriin virkaan *Jakob Rönnfors*, joka oli kotoisin Patti-joelta, ja mestaroi talossa aina kuolemaansa asti 1900. Jokaisella mestarilla oli talon nurkalla pystyssä tanko ja tangossa käsivarsi, jossa riippui niin monenvärisiä laudanpalasia, kuinka monta väriä mestarit osasivat painaa. Tuulessa värilaudat vilkkaasti heiluivat ja kalkattivat.

Oli vielä muutamia nuorempia värjäriherroja, jotka vain vähän aikaa viipyivät kaupungissa, semmoisia kuin *Lars Forsberg* Tornioista, *Vilhelm Pehkonen*, joka meni Pyhäjoelle, ja *Johan Lindqvist*, joka muutti Tornioon.

Mutta *Johan Anders Ravander* oli Raahen suurimpia ja toimekkaimpia värjärimestareita, oikein herrana esiintyvää. Ämmänkadun suussa kaupungin laidassa oli mestarin talo ja työpaja, jossa ukko kisälleineen ja oppipoikineen hääri monet kymmenet vuodet.

Rikkaan ja ahkeran värjäriin työpajassa oli kyllä menoa ja ahertamista. Lankoja sekä kankaita värjättiin yhtä päätä kaupunkiin ja maalaisille, niitä tuotiin kuormittain aina Haapavedeltä ja Pyhäjärveltä asti. Itsekin ostettiin lankoja, värjättiin ja vietiin Kalajoen markkinoille. Väriaineet tuotiin ulkomailta, sinivärikin suurissa, tuhansia maksavissa laatikoissa ja »pruuninpaineet» paksuina pölkyinä, joita kaksin miehin piti »raspata» pitkillä leveillä »raspeilla» erityisissä »raspipoujeissa». Värjätyt kankaat pingoitettiin, »raamattiin» kartanolla seisoviin korkeisiin puitteisiin venymään ja kuivumaan. Värjäyspalkkaa perittiin värin mukaan. Niinpä maksoi aikoinaan musta väri, harmaa, »pruuni», »kurkmeijakeltainen» ja »aneli» 60 penniä nualta kangasta taikka lankoja, »krööni» ja »viuletti» markan, mutta »ehtapunainen» kaksi markkaa, ja sinistä oli »60 pennin», »markan» ja »neljän-markan-sinistä» eli »päämörkkiä».

Useat värjärit myös vanuttivat, »tamppasivat» sarkaa. Niinpä Juthströmillä oli aikoinaan »tamppimylly» Jääräkoskessa Patti-joen ylipäässä sekä Rönnforsilla alempana samassa joessa, mutta Ravander tamppautti sarkansa Pyhäjoella Hourunkosken »Tamp-

pari-Annalassa». Siellä Annalan Pekka ja Hourulan Pekka hoitivat tamppia, johon Raahestakin kuormittain vedätettiin kankaita. Pekat joivat ja antoivat petkeleiden survoa sarkaa ja löivät ruuheen saran sekaan lämmintä vettä. Tamppattu sarka vielä »everseerattiin»: kartattiin monikertaan ja välillä aina suurilla saksilla leikattiin nukka pois, ja lopuksi »prässättiin». Silloin saatiinkin sarasta hienoa pukuvaatetta. Komeanhenkisten merimiestenkin puvun piti olla »mustaa ja everseerattua». Tamppauksesta ja everseerauksesta otti Ravander 25 penniä kyynärästä. Tavallinen vaate ja vuorivaate vain »lanssattiin», lykättiin lasisella pyöreällä mukulalla, »lanssikivellä», jotta pinta tuli kiiltäväksi.

Värjärimestarien everseeraamista saroista ja lanssaamista kankaista kraatarimestarit vuorostaan ompelivat kansalle pukuja. Aikaisimpia vanhan polven kraatareita oli Uudestakaarlepyystä tullut *Lars Gellin*, joka eli viime vuosisadan alkupuoliskolla ja asui Kirkkokadun varrella. Vanhana ei ukko enää viitsinyt kraataroita, vaikka käyttikin kraatarimestarin nimeä. Gellinin pojasta taas tuli Raahen suurin olutherra. Raahen suurin ja arvokain kraatarimestari oli aikoinaan *Matti Majblom*, joka oli alkuisin Heinävedeltä, mutta tullut Raahen Pietarin kautta 1851. Härkätorin laidalle, Kirkkokadun puoleiseen reunaan, mestari Majblom asettui elämään, vaatettaen etupäässä kaupungin parasta herrakansaa. Matti-kraatari oli itsekin hieno herra, pitkälainen laihahko mies, joka nahkakalosseissa, pitkässä takissa ja korkeassa hatussa, kädessä keppi ja hansikkaat, kehtasi astua parhaiten patruunienkin ja komerssien, konsulien ja raatimiesten nimipäiväonnitteluille. Hyvin menestyi Matin kraataroiminenkin, kisällä ja pari oppipoikaa oli työpajassa aina toimessa, rässi-rauta liikkui, sakset liikkuiivat ja neula teki alinomaista kiertoaan. Nähtiinpä Majblomin pajassa ensimmäisenä sukkela neulamestari, ompelukonekin hyrräävän.

Turkkimestarina ja nahkapeitturina työskenteli *Juho Lassila*, joka oli kotoisin Pattijoen Puodinkylän Lassilasta, ja asui Aitakadulla. Ukko pehmitti ja muokkasi lammasnahat turkiksiksi ja yhdessä eukkonsa kanssa ompeli niitä kokoon turkeiksi. Nahoista tehtiin lyhyitä »polkkaturkkeja» tai tavallisia »viisnahkaisia» eli »palttoturkkeja». Herroille ommeltiin vielä suuria »seittemän-

nahkan-turkkejakin», semmoisia leveähelmaisia, verkapäällisiä pitkiä matkaturkkeja, jotka 7—8 kynnäraisellä korealla villavyöllä nyörättiin päälle, niin että kun korkea kriminnahkakaulus nostettiin pystyyn, ei herrasta näkynyt muuta kuin vähän naamaa karvain seasta sekä saappaat helman alta. Markka-kymmenisen mestari otti tällaisten suurturkkien valmistamisesta. Käsin oli kaikki ommeltava, sillä vain Matti Majblomilla oli »masiina». Komeat »supsiiniturkit» Lassila teki tulliherra Brunoulle, ja Matti August Soveliukselle äijä pani kokoon turkit kriminnahoista, tehden kaulustankin kahdesta »ulkolaisesta» nahasta. Mutta komerssille tehtiin mahtavat susiturkit.

Kraatarimestarit tekivät tavallisesti vain pukuja, eivätkä juuri puuttuneet lakkeihin. Niitä varten oli eri mestareita. Sellaisia taitureita oli *Stiina Charlotta Strande*, »Stranden mummu», vain pieni muori, mutta isonenäinen, jonka tähden häntä tavallisesti sanottiinkin »Nokka-muoriksi». Reiponkadulla, Härkätorin lähimailla, muori asui ja valmisteli ikä-äijien kovaperäisiä lippalakkeja, semmoisia vanhojen velhojen pääkappaleita. Samalla lakkimuori piti pientä kapakkaakin, niin että hänet viimein karkoitettiin kömmänästään, jolloin muori muutti Paavonperän mäelle, Grekulan, Haltun ja Ticklénin naapuriksi. Siellä vieläkin näkyy Nokka-muorin pirtinsija samoin kuin Ticklénin pihapihlajan kanto. Mutta oikea lakkimestari tuli *Kraftmanin Tildasta*, joka ensin elätti itseään tulitikkujen teolla, mutta rupesi sitten valmistamaan lakkeja. Niitä syntyikin komeita, parikymmentäkin ruplaa maksavia hienokarvaisia talvilakkeja, joilla suuret herrat peittivät päänsä. Hyvät rahat lakkimestari ansaitsi, ja kädet selän takana hän usein astuskeli kaupungin katuja.

»Hattumaakarit» olivat eri mestareita, paljon suurempia kuin lakkien tekijät. Entiseen aikaan asui Kirkonmäen takalistoilla hattumestari *Tuomas Pitzén*, 1700-luvun loppupuolella syntynyt ja kuollut 1860, ja vieläkin vanhat raahelaiset sanovat kirkon takaista Kirkkokadun myötälettä Pitzéninmäeksi. Sitten tuli Raahen hattumestariksi *Karl Jurvelin*, pienehkö paksu ukko, joka asettui Kirkko- ja Mentzerinkatujen kulmaan, Montinin, Friemanin ja Lackströmin naapuriksi. Vanhan tummankeltaisen pienikkunaisen talonsa portinpieleen mestari pystytti patsaan ja asetti sen nokkaan riippumaan pellistä leikatun töröhatun, joka tuulessa

kiekkui, kitisi ja natisi kantimissaan. Mutta kun hattujen vanuttaminen ei oikein antanut leipää, rupesi hattumaakari vehnäleipuriksi ja ripusti rautapeltisen rinkelin töröhattunsa viereen, niin että ne kilvan kitkuttivat ja kutsuivat kansaa ostamaan päähän ja suuhun pantavaa. »Kutta-ukkona» Jurvelin sitten työskentelikin leipoen kaikenlaista vehnästä piparkakuista alkaen. Ja makean vehnätaikinän vanuttaminen oli paljon ruokaisampaa kuin hattuhuovan vanuttaminen.

Oli Raahessa kyllä jo toinenkin kutta-ukko, »Simpermanni», joka oli »kaikkein vanhinta paakaria». *Petter Zimmermann* asui Cortenkadulla apteekin naapurina ja oli »sellainen vääräkielinen mies». Vanhan äitinsä ja Amalia-mamsellin kanssa Petter pyöritteli pullaa ja taputteli ankkastukkeja, ja olikin taitava töissään, sillä isäkin, *Pehr Zimmermann*, oli ollut leipurimestari. Sitten muutti leipuri Petteri Ouluun 1863.

Nousipa suurkylään myöskin useita naisleipureita, jotka valmistivat mikä minkinlaista vehnästä ja leivosta, joita ennen oli tuotu aina Tukholmasta asti. Jurvelinin mamselli jatkoi isänsä liikettä ja kirjansitoja Vesterlundin leski leipoi »Viipurin krinkeleitä». *Herrasen Kaisa* teki torttuja ja *Lassilaiska* näperteli vain kruusulaitaisia piparkakkuja, sekä »siirappi»- että »sokeri-piparkakkuja». Kori kädessä mummu kulki niitä kauppaamassa; isommat piparkakut maksoivat kopeekan, pienempiä sai kopeekalla kaksi. Muuan *Tipuli-Matliini* oli »struuvan» tekijä, ja *Roitolinska* tyttärensä *Sauvolinskan* kanssa keitti »kripuja» aina Vaasaa ja Helsinkiä myöten, keitti niin ahkerasti, että »Roitolinskan portin kautta on kuljetettu jauhoja laivanlastittain». Leipurien koreja monet vanhat muorit kuljettivat ympäri kaupunkia talosta taloon. Sattui monesti niinkin, että kun kori lähti talosta matkaan, toinen kori asteli portilla vastaan, — tulipa joskus montakin koria yhtäikaa.

Toisinaan tuli tarjolle myöskin karamellikori, sillä pieni Raahen osasi, mitä eivät osanneet monet isommatkaan. »Meiän kylällä» oli oma karamellimestarinsa, jolla oli ihmeellinen salainen taito laitella niin hienoja makeisia, ettei sellaisia osattu missään muualla. Raahen karamellit tunnettiin miltei koko maassa.

Karamelleja keitteli Raahessa ensin *Jurveliuksen* rouva, ja sitten niitä valmistivat Vaasasta tulleet *Idmanin* mamsellit, jotka myös leipoivat vehnästäkin. Mamsellit asuivat kapteeni *Stjern-*

uddin talossa Brahenkadulla vastapäätä Mölleriä, ja kapteeninrouva *Maria Catharina*, o. s. Hedmansson, oppi mamselleilta karamellien teon. »Vi ska byta konst!»¹⁾ rouva esitti mamselleille, luvaten puolestaan opettaa heille kukkien tekotaidon. Ja tapahtui niin.

Stjernuddin *Maria Catharina* olikin sitten koko Raahen karamellirouva, ja komea rouva olikin.

*Maria Catharina Stjernudd,
Raahen karamellien
valmistaja.*

Sillä hän »kun oli oikein ställingisä ja korkeisa spetsimyyssisä», rintakin nousi niin uhkeana, että kannatti kahvikupin vateineen, sekä kerma- ja sokeriastian. Valmisti karamelleja kyllä vielä vanha Jurveliuksen rouvakin, mutta kapteeninrouvan tuotteita pidettiin parempina. Pienellä tinaamatomalla kuparipannulla kolmijalkaisen »präntinjalan» varassa rouva keitti monenväriset karamelliseoksensa kamarinuunissa, ja niistä sitten näperteli kaikenvärisiä, punaisia, keltaisia, sinisiä, valkoisia ja kaikenmuotoisia makeisia: pitkiä, pitkinraitaisia kierukoita, kierrenauhoja, soikeroita, palle- roita ja pastilleja, »bandkonfekteja», »vaniljstängeriä» ja paperialustalle ase-

tettuja »morselleja», joissa ryytineilikka seiso i keskellä. Pieniin omatekosiin valkoisiin neljännesnaulan paperipusseihin punnittiin karamellit, ja apulaistytönen kulki niitä taloissa tarjoamassa. Lauantaipäivä oli tavallisesti karamellien kauppapäivä. Silloin karamellityttö kulki kauppiaasta toiseen ja varsinkin nuoret herrat ostivat, kuka pussin, kuka kaksi. Häihin, ristiäisiin ja peijaisiin »tingattiin» rouvalta erikoiset karamellinsa, isoihin häihin viisikin naulaa. Pitokaramellit kääräistiin hienoihin rimsureunaisiin papereihin, pantiin päälle korea »glansbildi» ja lopuksi kieräistiin ympärille paperisuikale, »deviisi», runovärsyineen. Peijaiskaramellin paperi oli hopeapintainen, kuvana risti seppeleinen ja mustareunaisessa paperinauhassa esim.:

¹⁾ Vaihdetaan taitoja.

»Den ädla med de rena dygder,
Han sörjes djupt i våra bygder». ¹⁾

Ristiäiskaramelli kierrettiin punaiseen paperiin pääskys- tai muine sopivine kuvineen ja värssyksi pantiin esim.:

»Du himlens skänk, gif fröjd och tröst
Åt Far och Mor i lifvets höst». ²⁾

Mutta häämakeainen oli valkeassa
kääreessä punaruusuineen, ja runo
todisti:

»Din hand i min jag trycker så ömt,
Och språket, fast ordrikt, jag likväl för-
glömt». ³⁾

Tahi:

»On onni suuri mulla tää,
kun vierelläni sinut nään».

Tahi:

»Amor är tok, vi tro honom icke,
Bacchus är klok, i botten vi dricke!» ⁴⁾

*Karamellien nykyinen valmis-
taja Sofia Laurila.*

Joulukaramellejakin laitettiin, kierrettiin paperiin ja pantiin kiiltokuva, joskus kiusoitellen lammas, hanhi, porsas, ja runoiltiin »deviisiin» avulla, että »sinä olet tällainen». Kiiltokuvat ja värssypaperit samoin kuin muutkin paperit ostettiin Heickellin mamsellin kirjapöydältä.

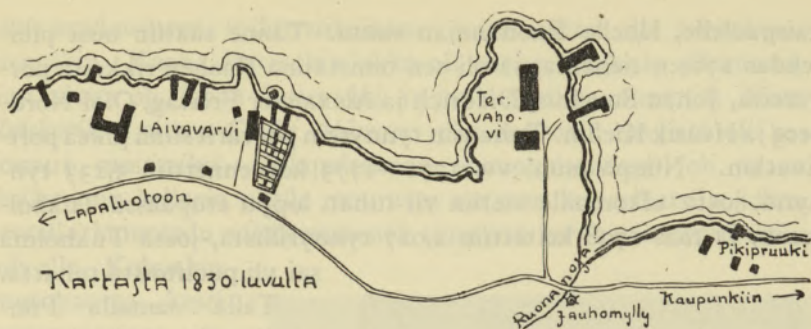
Stjernuddin rouvalta peri karamellien salaisuuden *Maria Sofia Laurila*, joka jo 13-vuotisesta oli ollut rouvan apulaisena makeisia valmistamassa ja myymässä. Vanhan karamellirouvan kuo-

¹⁾ Jaloa puhtaine hyveineen surraan syvästi seuduillamme. — ²⁾ Sinä taivaan lahja, tuota iloa ja lohtua isälle ja äidille elämän syksynä. — ³⁾ Kätesi omaani hellästi painan, ja sanarikkaankin kielen olen sentään unoh-
tanut. — ⁴⁾ Amor on hupsu, emme häntä usko, Bacchus on viisas, juodaan pohjaan!

leman jälkeen alkoikin entinen apulainen »karamellineitinä» pitää raahelaisia makeisissa. Ja vieläkin saa Raahen viljellä vanhoja hyviä karamellejaan, jopa olla ylpeä, ettei vieläkään missään kyetä sellaisia valmistamaan. Pitkinraitaiset »bandkonfektit» ja »vaniljapuikot» sekä »morsellit» ovat yhäkin Raahen erikoisuutena. Katinhännän kaukaisessa kulmassa Rantakadun pohjoispään pikku talo niitä vieläkin tuottaa, ja samalla vanhalla tavalla kuin ennenkin. Stjernuddin rouvan vanhalla tinaamattomalla kuparipannulla kamarinuunissa yhäkin keitetään karamellisekoitus.

Karamellien
Reittoastia

Pruukit, prännit ja myllyt

Söyryvä pikipata oli Vanhan Raahen ensimmäinen höyrykattila, »pikikokki» nuoren rantakylän ensimmäinen tehtaanhoitaja, ja »tervaherra» kaupungin ensimmäinen pruuкинjohtaja. Sillä terva oli Raahen tärkein kauppatavara; sitä koko maakunta tuotti ja kaupungin porvari oppi siitä keittämään pikeä.

Jo ensimmäisillä vuosikymmenillä, 1680:n vaiheilla, mainitaan Raahessa olleen pikipolttimon, ja vähän myöhemmin puhutaan kirkonkirjoissa *Tuomas Pienvoltta jasta*, joka siis lienee Raahen pikimiesten esi-isiä. Vielä nytkin kaupungin vanhat kertovat, että tämä ensimmäinen »pikipruukki» olisi ollut Pitkänkarin kankaalla. Isonvihan venäläinen sitten kaiken muun pahansa täytteeksi hävitti raahelaisten pienen pikitehtaan Pitkästäkarista. Mutta kun kaupunki jälleen pääsi jalkeilleen, laittoi se pikipruukinsa savuamaan Fantinsaarelle, sekä sitten myöhemmin kaupungin lou-

naispuolelle, lähelle Ruonanojan suuta. Tänne saatiin uusi pikitehdas 1760:n tienoilla, ja oli sen omistajina Raahen rikkaita porvareita, Johan Sovelius, Diedrich ja Alexander Freitag, Olof Nordberg ja Henrik Kiellin. Tuhansin tynnyrein porvarit siinä pikeä polttivatkin. Niinpä esim. vv. 1771—1773 korvennettiin 3,133 tynnyriä, josta ulkomaille vietiin yli tuhat, loppu etupäässä Tukholmaan, ja taas 1798 keitettiin 2,027 tynnyrillistä, josta Tukholma sai yli puolitoista tuhatta.

Pikipolttimon vanha lato.

Tällä samalla Pikimäellä pikipolttimo sitten pysyikin, vaikka venäläiset taas 1809 leimauttivat sen tuleen. Tällä mäellä satavuotinen pikipruukki taas vuorostaan joutui tuhonomaksi valmiine keitoksineen, kun Itämaisen sodan aikana vanhan vihavenäläisen asemesta engelsmanniryhtyryssäntöihin. Mutta vieläkin rakennettuna pikitehdas pian

savusi kuin ennenkin entisellä paikallaan.

Ahkerasti pikipolttimo savusi vielä Suur-Raahenkin aikana, kaupungin parhaat miehet ympärillään. Tuhansia tynnyreitä tehdas tuotti edelleenkin. Jo omia laivoja rakennettaessa kaupunki tarvitsi paljon pikeä, mutta enemmän osan se lähetti merien taakse, Tukholmaan ja Englantiin.

Isoimpana isäntänä pikipruukilla hääri »tervaherra» eli »terva-inspektuuri», jolla oli oma pieni punainen »inspektuurin» asuntonsa Pikimäellä, lähellä polttimoa. Hänen toimensaan oli koko tervatulvan vastaanotto, tervahovin hoito ja pikipolttimon valvominen. »Engeskasodan» aikana oli tervaherrana entinen kapteeni *Georg Rajander*, joka 1861 muutti Kalajoelle; hänen jälkeensä astui inspektorin virkaan satulaseppä *Prockman*, joka pysyi tervaherrana koko ikänsä ja herrana kulki keppi kädessä. Ennen Rajanderia oli inspektorina isännöinyt *Sjulín*, joka kuoli 1840.

Mutta pikiprännissä hääri mestarina »pikikokki» eli »pikiprän

näri» apulaisineen, »pikitreneineen», joita saattoi olla toistakymmentäkin. Vanha *Burmanin* ukko oli entiseen aikaan pikimestarina, sitten oli *Johan Petter Ahl*, ja jonkun aikaa merimies *Matti Heiskarikin*, sitten *Sakke Ahlman*, joka entisestä rengistä oli kohonnut mestariksi. Pikipolttimon »pannuhuoneesa» oli maan sisään kuin kellarin päälle muurattu tavaton kuparikattila, johon kerralla kumottiin viisikymmentä tynnyriä tervaa ja työnnettiin tuli alle. Kolmekin

vuorokautta kesti korventaminen, ja pikimestarin piti tuon tuostakin tutkia keitoksensa kypsyyttä. Pikinen äijä pisti kattilasta pikimällin poskeensa: jos pureskellessa mälli tarttui hampaisiin, täytyi lisätä tulta, mutta jos se

Hourunkoski ja vanha mylly Pyhäjoella.

ei enää tarttunut, oli keitos kypsä. Suurilla kauhoilla kaksin miehin ammennettiin kiehua pikeä ja juoksutettiin se ränniä myöten »vaalhuoneeseen», missä oli suuri tiilistä muurattu jäähdytysamme; siitä se taas laitettiin tynnyreihin. Tynnyreitä tarvittiin satoja, tuhansiakin, vahvoja tiiviitä astioita, sillä »piki on semmoista värkkiä, että se tulee talvipakkasellakin ulos, kun se on niin pahaa vuotamaan».

Pannuhuoneen hyvin jyrkkäharjainen välikatto oli verhottu männynhauvilla. Kattilasta kohoava tervainen huuru tarttui havuihin ja kattoonkin, palautui nesteeksi ja pikiöljynä valui seinäin vieriin laitettuja kouruja myöten tynnyreihin. Puskeutui ankara höyry läpi katonkin ja lautaseinän, jäähtyi öljyksi ja sen pikiöljyn johdatti pikimestari omiin astioihinsa.

Pienkeittäminen toimitettiin aina kevättalvella. Viisi-, kuusi- kinkymmentä keitosta, »pränninkiä», korvennettiin yhteen menoon, ja kolmekymmentä tynnyriä pikeä tuli keitoksesta. Ja pikimiehille maksettiin päivältä 25 kopeekkaa.

Vanhan Raahan teollisuuslaitoksia olivat tavallaan myöskin

Siikajoen Ruukinkosken ja Pyhäjoen Hourunkosken vesisahat sekä Salahmin ja Jyrkänkosken rautaruukit Iisalmella. Sillä vaikka ne eivät olleetkaan varsin kaupungin tulliaidan takana, johdettiin niitä kuitenkin raahelaisella voimalla, ja työskentelivät ne Raahen hyväksi. Siikajoen sahan perusti Zachris Franzén yhdessä Zachris Lacken kanssa lähes satakunta vuotta takaperin — aikoivat ensin sitä Kalliokoskeen, pari neljännestä alemmaksi —, ja lankkuja vedä-

*Salahmin ruukin asuinrakennuksia.
Oikealla päärakennus.*

tettiin sitten pitkin talvea vartavasten raivattua »Lankkutietä» sahalta suoraan halki metsien Mäinön ja Hökänperän kautta Korsuun Raahen tielle. Pyhäjoen Hourulan sahan taas omistivat Fellmanit, Montin ja Rein, jotka siellä parilla raamalla ja sirkkellillä laskettivat lankkuja ja vedätyttivät

Tervonnokkaan sekä siitä jähdillä Raahen.

Salahmin rautatehtaan, joka oli Iisalmen sydänmailla, Muurenusjoen rannalla, oli 1800-luvun alussa perustanut muuan kauppias Dahlström. Sitten se joutui Zachris Franzénille, joka pani ruukin lyömään rautaa raahelaisille. Salahmissa oli vain »hyttäruukki», jossa Pohjois-Savon lukuisista järvistä, Salahmista, Marttisesta, Rotimosta, Rahajärvestä, Onkivedestä, Karva- ja Poroselistä, nostettu malmi sulatettiin takkraudaksi, joka sitten valtapajassa vedenvoimalla käyvillä jättiläismoukareilla taottiin kankiraudaksi. Taipuisasta kankiraudasta taas pienemmillä moukareilla lyötiin rekirautoja sekä kaikenlaisia nauvoja, ja käsipajoissa monet sepät kalkuttelivat lapiota, kuokkaa, hevosenkenkää ja kaikenlaista rautakalua. Kesät talvet vedätettiin ruukin tuotteita Raahen, jossa niitä varten oli ruukinomistajan talossa, Isontorin laidassa oma myymälänsä, »SALAHMIN RUUKIN RAUDAN KAUPPA».

Toisen rautatehtaan, Jyrkän ruukin, Franzén perusti 1831 Sotkamon rajoille Jyrkänkosken rannalle, ja vielä Nissilään, pari penikulmaa pohjoiseen Salahmista, »hytän», jossa sulatettiin malma Salahmin ruukille.

Salahmi oli yksinäinen erämaan ruukki laajoine metsineen ja maineen. Tehtaan ympärille kohosi Franzénin toimesta kokonainen kartano mahtavine kivinavettoineen, talleineen, kellareineen, työväenasuntoineen, ja sitten komea päärakennus puutarhoineen, huvimajoineen, koivukäytävineen ja rantapuistoineen. Sinne suvun nuoret tekivät kesäisen häämatkansa, ja sinne tehtaanomistajan rouva joka kesä lapsineen ajoi kesäänsä viettämään.

Vanhalla Raahella oli omat leipäviljansa jauhajat, monilukuiset *tuulimyllyt*, jotka seisovat kaupungin laitapuolilla useassa ryhmässä, ensimmäisinä tervehtien kaupunkiin tulijaa levitetyin sylin taikka viuhtovin käsivarsin.

Isoin tuulimyllyjen seura oli Myllymäellä, kaupungin aukealla etelälaidalla. Siellä missä nyt levitteleikse »Uusikaupunki» kauppapistoineen, seisoi ennen kahdeksan tuulimyllyä, ristikolla seisovia »varvasmyllyjä», jotka neljine siipineen saattoivat käännähtää joka ilmansuuntaan ympäri koko kompassin. Kovan tuulen lietsossa kävi Myllymäellä aika tohina, rytinä ja kahina, kun kaikki kahdeksan jauhajaa, seisoen päin tuuleen, olivat toimessaan. Siellä jyrisivät Erkkilän Juha-Äijän, Heiskarin Matin ja Ookerin Antin myllyt, siellä kahisivat Kilkreenin Laurin, Joensuun Jaakon ja Kirkko-Annalan Jannen tuulikivet sekä Peltomaan Pekan kaksi myllyä.

Yrityksenperällä, »Isollavainiolla», nykyisen aseman takalislolla, tönötti kaksi pyöreää »pönttömyllyä», joissa vain yläosa, »hattu», siipineen pääsi pyörähtelemään. Toinen mylly oli kauppias Sven Anderssonin, toinen vanhan suntion, Nissilän Erkki-äijän hoidokki. Ja Pohjantien varressa, Vihastenkariin ja Fredriksbergin välillä, olivat »Pohjoismyllyt», neljä jauhotehdasta: Hassin Heikin, Penttilän Pekan ja kauppaneuvos Franzénin sekä Glavénin Pekan. Franzénin jauholaitos oli iso varvasmylly, jonka neljän puusiiven väliin kauppaneuvos oli laittanut purjevaatteesta varsiivet. Ne oli »taklattu» kuin laivanpurjeet myllyn siipitukin nokkaan pingoitettuihin »staakeihin». Oli vielä sitten Ollinsaassa, kaupungin lähellä, muuan jauhaja, kaksijatkoiseksi rakennettu

»harakkamyly». Sen kahdeksakulmaisessa alaosassa oli jauhatuslaitos, ja ristikoille rakennetussa yläosassa, joka keikkui paksun navan varassa, oli siipitukki rataslaitteineen.

Työmiehiä, pikku talojen omistajia ja vanhoja merimiehiä, olivat useimmat tuulimyllyjen isännät, ja »tienestimyllyjä» heidän jauhotehtaansa. Hartaasti äijät niitä hoitelivat. Nissilän vaari-kin laittoi akkunansa ulkopuolelle rautalangan ja ripusti siihen pieniä lasipalasia. Tuulella ne heläyttelivät akkunaruuuun, jolloin vaari kuuli ja tiesi, että nyt on pantava mylly pyörimään. Maalaisetkin monesti kävivät jyviään jauhattamassa. Surkeana nälkävuonna 1867 saivat Raahenkin tuulimyllyt kietkuttaa olkikahuja, jopa kopsankyläläiset kuljettivat mylynkivien käsiteltäviksi vanhoja katto-olkia. Eikä ollut monilla kaupunkilaisilla, jotka jäkäläleipää ja oluttehtaan rapoja pitivät herkkuna, vanhoille jauhajilleen tarjottavana sen parempaa kuin kahujen hier-tämistä.

Mutta Anderssonin myllyssä oli aina omat jauhattavansa, sillä porvari oli laittanut jauhajastaan *luumyllyn*. Siellä oli puulaareja, joissa kaksitoista paria raskaita junttia survoi luita, niin että kävi aika jyhminä, kun kovalla tuulella mylly oikein viuhtoi, ja kaikki juntat olivat työssä. Sitten luut seulottiin ja laskettiin kivillä jauhoiksi. Myllyn luona oli iso makasiini, johon kauppias kasasi luita. Kaupungin lapsetkin juoksentelivat kori kädessä pitkin peltoja ja takapihoja, keräillen luita ja vieden Anderssonille, joka maksoi niistä kymmenen kopeekkaa leiviskästä. »Lakritsirahoja» lapset siten hankkivat. Ulkomaillekin Andersson lähetti myllynsä tuotteita. Amphion-laivallakin kerran vietiin iso lasti, mutta Merenkurkussa Ruotsin rannoilla laiva joutui haaksirikkoon, niin että täytyi palata takaisin laivaa paikkaamaan. Lehmätkin kauhuisaan mölisivät lähestyessään laivaa, josta levisi Anderssonin lastin aiheuttama luunkatku.

Harakka-Paavolla taas oli »talkkunamyly», jota varsinkin merimiesten eukot tarvitsivat, kun tahtoivat jauhattaa vähäiset talkkunuksensa. Mettalanmäellä oli Paavon mökki, ja siellä pienet käsikivet, jotka rataslaitoksen avulla jauhoivat, kun väänsi tangosta niinkuin silppukonetta. Lapset tavallisesti kävivät kelkka-pusseineen Harakka-ukon talkkunamylyä käyttämässä, ja pikku lantti piti antaa maksuksi myllyn isännälle.

Oli entiseen aikaan, vielä viime vuosisadan alkupuoliskolla, Raahessa oma vesimyllykin, jonka sanotaan olleen Fellmanin omistama. Se oli Ruonanojassa laivavarviin menevän tien yläpuolella. Pieni hirsikoppero vain, ja siinä vesipyörän ja rattaan käyttämä pieni kivipari, joka jauhoi, minkä vähäinen puro kevytkylläisenä sekä syyssateiden paisuttamana jaksoi. Mutta jo 1860—1870-luvuilla oli vanha mylly jauhonsa jauhanut, seisoen vain väsyneenä ja raihnaisena vanhalla paikallaan, ja kuunnellen toiselle puolelle tietä nousseen *tulimyllyn* ylpeätä menoa.

Tämä vanhan Raahen suurenmoisin tehdaslaitos, aikoinaan koko maan suurin jauhomylly, jota arkaillen vanhat tuulimyllytkin laskivat ylpeät siipensä alas, nousi vasta 1870-luvun alkupuolella. »Lumperin patruuni», *Johan Sivert Lundberg*, »sen rakennutti ja jätti sitten komesroodi Lumperille». Ruonanojan suussa, meren rannalla se seisoi, ympärillään monet aitat ja makasiinit sekä vanhasta varvin pajasta tehty sauna, jota käytettiin maltaiden valmistamiseen.

Myllyn alkuperäinen tarkoitus oli »maakunnalle vain käyttää viljaa», ja sentähden siinä ensin olikin vain 15 hevosvoimainen höyrykone. Mutta pian laajeni liike, niin että tarvittiin kaksi 30 hevosvoiman konetta, joista kumpikin »veti eri akselista». Joutui tulimylly kyllä 1884 kokonaan tulen syötäväksi, mutta se rakennettiin heti uudelleen entistään suuremmaksi; »eltaushuonekin» tehtiin tiilistä.

Lundbergin tulimylly olikin tavaton pienen kaupugin jauhajaksi sekä oikullisten tuulimyllyjen ja Ruonanojan pahaisen vesikiven seuraajaksi, jotka vain vaivoin kietkuttivat yhtä kiviparia. Kun tulimylly oikein intoutui jauhamaan, niin se pani jyristämään kaksitoista »Moskuasta tuotua kiviparia», ja neljä kiviparia piti vielä olla teroitettavana. Samassa rytinässä kävi vielä viisi paria »kryynikiviä», jotka jyräsivät syrjällään. Siten voitiin samalla kertaa valmistaa sekä ryynejä että »kräätijauhoja» ja myökin tavallisia jauhoja. Hyviä jauhoja mylly aikoinaan valmistikin, »parhaita mitä Suomesa tehtiin . . . ja ne tehtiinkin puhtaita». Ensimmäin laskettiin jyvät monen seulan lävitse, sitten läpi toista syltä korkean »Turkkimamsellin», jonka sisusvärkinä pyöri riiviraudalla päällystetty tukki karraten ja »klapaten» jyviä »poronahalla» vuorattua sisäsivua vasten. Siitä vasta vilja joutui kivien hampaisiin.

Parhaina päivinä tulimyllyssä oli tavaton meno. Oman maakunnan jumalanviljat ja jauhattamiset eivät merkinneet juuri mitään, mutta kun kaiken kesää laivattiin viljaa, ruista, vehnää ja riisiäkin Pietarista, ja koivistolaiset kaljaaseillaan ja saimoillaan myöhäiseen syksyyn saakka purkivat Pietarin ja Riian ruista, niin riitti myllyssä jauhamista pyöreiksi päiviksi. Ja siitä taas toiset laivat ja jähdit kuljettivat jauhettua viljaa

Lundbergin tulimylly. Nyk. Ruona Oy:n konepaja.

ympäri Pohjanlahden perukkaa Kokkolaa, Ouluun, Kemiin ja Tornioon asti, toistakin tuhatta kahdentoista leiviskän säkkiä laivassa. Jokaisessa pohjanperukan kaupungissa oli myllyllä omat jauho-kauppiaansa, yksin kaukana Rovaniemelläkin.

Päämyllärinä, »myllymestarina», isännöi tulimyllyssä *Erik Nyberg*, joka oli ruotsalainen, Karlstadissa syntynyt merimies ja ollut sitten Tukholmassakin myllärinä. Apumyllyläreinä ja pienempinä mestareina, konemiehinä ja »eltareina», oli raahelaisia, niinkuin Saarenpään Jussi, Suonenlahden Heikki, Pisilän ukko ja Burmannin Kusto. Mutta ensin osa myllykansasta oli naisia. »Naiset kun ovat halvempi palkka ja sukkelampi . . . eikä haise», selitteli päämylläri ja keräsi ympärilleen kokonaisen naisjoukon, niin että toisinaan kesäkiireinä kahisi jauhatushommissa parikinkymmentä naista. Eivätkä myllärinaiset joutaneetkaan muuhun kuin alituisen ahertamiseen. Siellä toiset olivat »nisupään» käyttäjinä, toiset »ruispään», ja Kaartoska-Hanna »kryynimyllylärinä» hoiteli ryynikiviä. Muutamat naiset taas, niinkuin Nanni Tirinen, alituisesti punnitsivat jauhoja säkkeihin ja taas muutamat ompelivat säkkiensuita umpeen. Moni nainen toimi »jauhokärrärinä», kaksipyöräisillä käsirattailla työnnellen 12 leiviskän säkkejä myllyn päästä toiseen, niin että lattia kolisi. Sitten työnnettiin säkkejä rautarataa myöten laivan luokse tervahovin rantaan, taikka taas

kärrättiin viljaa laivasta myllyyn ja »hissattiin» ylös aina kolman-
nelle sillalle. Mutta Hiitolinin Liisa vain teroitti myllynkiviä,
nakutellen niitä milloin leveäteräisillä »franskahakuilla», milloin
terävänokkaisella »piikkihakulla», taikka tasapäisellä »riflatulla
kryysvasaralla». Kylminä talvipäivinäkin Liisa istui myötäänsä
kylmällä kivellä kylmässä myllyssä ja nakutteli ja sai lopulta ko-
van kolotuksen jäseniinsä, niin että vieläkin jalatonna saa entisiä
myllypäiviään makuilla.

Tulimyllyn työpäivä oli pitkä ja ankara. Jo aamu-kuudelta piti olla työssä ja ponnistella ilta-kahdeksaan asti, pitäen välillä vain lyhyet eine- ja puolisajat. Käyttäjänaisilla ei ollut ruoka-aikaa ollenkaan, saivat syödä työssä ollen kynsistään, minkä ennättivät. Eikä palkka ollut silloin kovin yletön: 1: 25 penniä päivältä alussa, sitten jo 1: 50, ja kun lopuksi saatiin pari markkaa, tuntui se melkein liikanaiselta. »Ja myllyhomma oli sentään hyvä naisille, kun ei ollut muutaakaan tehtävää». Mutta päämylläri oli ankara mies. Jos ei osannut tehdä hänen mielikseen, sanoi hän vain: »Töö on kaikki!» Ja silloin sai painua omille teilleen. Madet-

Liisa Hiitolin, ent. tulimyllyn mylläri.

ojan Jaako kyllä tällaiseen puheeseen naurahti vain: »Pikku pojille niin sanotaan, että konttiukko tulee!» Ja Burmanin Kusto lopetti heti työnsä sanoen mestarille: »Ei kangas oo yhen langan varasa». Naiskansastaan Nyberg oli ylpeä. Laivamiehet kun joskus äkäilivät, että miehiä tänne pitää laittaa lossaamaan, meni mestari komentamaan: »Pankka töö vain käyntti... kyllä tämä väki jaks!» Asiattomille myllyyn tulijoille oli mestari äkäinen. Hän saattoi torailla mylläreille: »Miksi päästä outo mies mylly? Jos päästä outo mies vasta mylly, saa följata outo mies!»

Mutta tulipa sitten »outo mies» peliin. Saksa rupesi oikein työntämällä työntämään halpaa viljaansa Suomeenkin. Tuli-

myllyn käyttö ei lopulta enää oikein kannattanut, vaan »se söi enemmän kuin toi sisään». Niinpä mylly viimein 1904 lakkasikin pyörimästä ja lepäili toimetonna vuosikautia, kunnes nyt taas käyttää Ruonan konepajaa.

Vanha Raahe tarvitsi *viinatehtaankin*, jotta maakunta saisi parhaat kaupungintuliaisensa sekä merimiehet taas omaan kyläänsä palatessaan kotoiset ryypyt.

Vanhaan aikaan oli entisten vanhojen tietämän mukaan ollut »viinapränni» Ruonanojan suupuolella. Siellä on vieläkin »Prännärin kevot», joilla entiset poikavarsat kevätzulien aikana pitivät meteleitään. Löydettiin sieltä kerran maata muokattaessa vanha vesikaivokin, jota sanottiin »Prännärin kaivoksi». Se oli merkillinen kaivo, ja uteliaina pojat usein kävivät siihen kurkistamassa. Sillä olivathan he kuulleet sanottavan, että »lapsia löyvettiin Prännärin kaivosta». Hybinetten rouva ja Lundahlin rouva niitä tavan takaa kävivät sieltä onkimassa, vaikkeivat pojat niitä koskaan sattuneet siellä näkemään.

Mutta toimiva viinapolttimo oli sitten Pattijoella, nykyisen kirkon tienoilla, Pietarinmäen laiteessa Pattijoen rannalla. Siinä entisille äijille ja nykyisellekin polvelle keitettiin viinaa, niin että kuhisi. Kauppamiehet Möller ja Ahlqvist ja Reinin patruuni omistivat koko hoidon ja kapteeni Vikander oli tehtaan isäntänä sekä ruotsalainen »pränmestari» keittämistä valvomassa. Vanhat merimiehet täälläkin häärivät pikku mestareina, ja pattijokelaiset olivat työmiehinä. Matti Kangas »jästintekijänä» laittoi panokset käymään, ja Heiskarin Erkki »viinankokkina» hoiti keittämistä. Kolmella pannulla yhtäikaa ukko poruutti kirkasta tulista nestettä panoksen toisensa jälkeen. Tuhansin kannuin laskettiin viinaa »syysprännisä» ja vielä useammin tuhansin »kevätpännisä»; joka toinen päivä mitattiin 600 kannua spriitä, joka sitten »veellä sotkettiin viinaksi». Talonpojat vedättivät »trankkia» Piehinkiä ja Siikajokea myöten ja Erkkilän ukko oli sitä myymässä. Mutta silloin kun ei ollut ostajia, juoksi rankki pitkin maantienojaa jokeen. Perunoistakin keitettiin viinaa. Viinaporvareilla oli suuret vainiot perunaa työntämässä, ja 18 mittatynnyrin vetoisessa ammeessa höyrytettiin perunat pehmeiksi ja sitten valmistettiin niistä mäskiä. Asiantuntija viinanviljelijä kyllä monesti huomasi,

että Pattijoen viina oli perunoista puristettua, »koska se pakkausi hyytymään».

Ja kaikki mikä pannunpiipuista tippui, tippui sitten jälleen Raahen ja suuren maakunnan tuhansista kurkuista alas. Möllerin äijällä, joka aikoinaan oli huonolla onnella käynyt Ivalossakin kultaa etsimässä, oli talossaan Brahenkadulla paremmin kultaa tuottava viinapuoti, johon kyllä jokainen maanukko puulekkeri kainalossa osasi astella ja jaksoi kii- vetä talon korkeat rappusetkin. Ja Möller myi viinaansa, vieläpä myi rommia ja konjakkiakin. Suuresta tynnyristä viisas kaupunginäijä laski aineita selitellen vain kummasteleville maanäijille:

— Tynnyrisä on väliseinä: kun minä väännän kranaa näinpäin, tulee rommia, ja kun minä väännän näinpäin, tulee konjakkia.

Yhtä mieluista juotavaa kuin viina oli olut, jota valmistettiin *olutpruukissa*. Rantakadun eteläpäässä, Paavonperän mäen tienoilla, merenrannalla, kykötti entisaikaan vain sellainen turhan- aikainen olutpanimo, joka oli melkein »niinkuin akkain konsteja». Padassa vain keitettiin ja mäskättiin ja vierrettiin ja saatiin juotavaa, joka ei juuri olutta ollut, vaikka sillä nimellä sitä myytiin ja juotiin ja juovuttiin, kun oikein paljon jaksettiin särpää. Mutta samalle mäelle kraatarinpoika *Edvin Lars Gellin* rakensi 1857 uuden olutpruukin, joka sitten oikein väellä ja taidolla rupesi »prykkäämään» oikeata olutta. Oikeata kunnon olutta se olikin, se nähtiin kylä oluttehtaan omistajastakin. Vaikka isä-Lassi oli pieni kuivettunut äijä, paisui poika-Lassista paksu vankka mies. Oman tehtaan olut »pöösäsi pojan lihavaksi». Yhtä lihaviksi Gellinin olut »pöösäsi» monen muunkin raahelaispojan ja merimiehen, sillä olutta saatiin paitsi itse Gellinin pruukista, monesta muusta kapakasta ympäri kaupunkia. Tuhansin kannuin janoinen Raahe sitä laskikin. V. 1860 mäskättiin panimossa 50 tynnyriä maltaita ja saatiin 4782 kannua olutta, ja siitä kertyi Gellinin kukkaroon 1,499 ruplaa 76 kopeekkaa.

G. H. Möller, kauppias,
raatimies.

Olipa pienessä Raahessa vanhaan hyvään aikaan sellainenkin merkillinen laitos kuin *tupakkatehdas*, joka oli aikoinaan niin kuuluisa, että siitä mainittiin sen ajan koulumaantiedoissakin. Ja tämä koko maan mainittava Raahen tupakkatehdas oli kapteeni ja kauppias *Johan Leufstadiuksen* tupakkatehdas.

Oli hyvä hallitus jo 1750 vaiheilla ylyttänyt pientä Raahaan-kin kokeilemaan tupakanviljelystä ja valmistusta sekä sitten taas

Gellinin oluttehdas.

saman sataluvun loppupuolella houkutelut kasvattamaan perunoita, koska muun hyvän lisäksi sen lehdistä muka saa erinomaista piipputupakkaa. Kuuliainen Raahelainen istutti kessuja pihamaalleen sekä kasvatti myöskin perunoita, ja sitten lunttasi piippuunsa

kessuhakkuja, lunttasi myös perunanlehtiä ja veteli haikuja, niinkuin hallitus oli käsenyt. Mutta nurkantakainen maistui pihalle, ja vielä pahemmalle maistui perunanlehti. Raahelaisen luottamus hallituksen hyvään tahtoon ja viisauteen horjui, ja hän heitti tupakan valmistushommat pois.

Mutta 1800-luvun puolivälin tienoissa kapteeni Leufstadius tuotti Ryssästä lehtitupakkaa ja rupesi siitä valmistamaan Raahelle purtavaa ja poltettavaa. Saipa ukko »fabriikillensa» oikein privilegiot 1848. Tupakka-kapteeni asui Rantakadun ja Cortenkadun kulmassa samassa talossa, missä nyt asustaa vanhainkoti monine vanhoine raahelaisrouvineen ja mamselleineen. Talon pienessä Cortenkadun puolisessa piharakennuksessa oli ukon »fabriiki» käynnissä. Se kyllä ei ollut kovin konstillinen laitos. Huoneen peräseinällä oli isohko puuratas, noin puolitoista kyynärää läpimitaten, ja sen edessä iso pöytä. Rattaan ja pöydän ympärillä häärivät tupakkatehtaan työmiehet, neljä poikaa täydessä toimesta. Kolmitoistavuotias Tigerin Kalle »pyörittäjänä» väänsi ratasta, niin että pöydällä oleva tupakkaköynnös kiertyi rulla-

tupakaksi, 16—17-vuotias Annalan Kustu, »kehro», asetteli lasta kädessä kiertyvään köyteen tupakanlehtiä, joita »tuukari», Fasten Eera, 12 vuotta vanha vesa, lateli pöydälle, ja »platthollisa» hääri pieni Oravan poika, Matti Aukusti, riipien lehdistä ruoteja pois. Hiki päässä pojat kehräsivät tupakkaköyttä, joka pöydällä »lakrissamörjäsä» kieriskeli, ja kun köyttä valmistui pöydän mittaiselta, kierrettiin se rullalle ja taas ruvettiin kehräämään uutta.

Muutin Anna kierteli toisen pöydän ääressä sikaareja, ja muuan hakkasi lehtiruodeista karttuusia, jota sanottiin »propeerariksi»; joku taas jauhoi nuuskaa. Sillä kaikkia tupakan laatuja tehtaassa valmistettiin: purutupakkaa, sikaaria, piipputupakkaa ja

Raahan tupakkatehtaan en inen työhuone.

nuuskaa. »Fabrikööri» itse, pikkuinen mies, ei tehnyt muuta kuin pesi tupakanlehdet valmiiksi ja sitten purren tupakkaa taikka piippukänä hampaissa kuljeskeli katsomassa työmiehiänsä. Ei ollut suuri poikasten palkka, viisi kopeekkaa saivat päivältä. Ja aamulla alkoi kehrääminen jo viideltä ja kesti illalla kahdeksaan asti. Pari tunnin ruokalepoa vain pidettiin välillä, ja silloin ennättivät »Leufstadiuksen tupakkienkelit» valkeissa pitkissä koltuissaan juoksaista kotona haukaamassa.

Viisi, kuusi »tupakkienkeliä» tehtaassa tavallisesti työskenteli, joskus (1857) kymmenenkin, ja ukko itse mestarina. Useita leivisköitä siinä sentään vuoden mittaan kierrettiin köydeksi taikka hakattiin hienoksi. Niinpä 1860 väännettiin 2,100 naulaa purutupakkaa, 200 naulaa »prässättyä» tupakkaa, 200 naulaa polttotupakkaa ja 600 naulaa nuuskaa, ja oli niiden rahallinen arvo yhteensä 940 ruplaa. Edellisen vuoden valmisteiden arvo oli 1,055 ruplaa ja silloin kierrettiin m. m. 20,000 sikaaria. V:n 1857 tupakkatuotteiden arvo oli 1,515 ruplaa. Venäjän lehtiä väännätti

fabrikööri joka vuosi 1,400—1,600 naulaa ja ulkomaalaista tupakkaa 1,200—1,400 naulaa.

Raahen fabriköörin tupakkatuotteet eivät olleet erikoisen maistavia, vaikka »propeerarikin» oli otsikkokuvansa mukaan »parasta Virginian tupakkaa». Mutta tupakanmaku niissä kyllä oli, joten

maakunta sitä puri ja poltti, samoin kuin kaupunkikin. Parhaat porvaritkin joskus työnsivät tuttavalleen oman kylän sikaareita, jotta »panehan savuksi . . . parasta ekta havanaa!» — »Onpa hieno maku . . . onpa hieno maku!» tuttava saattoi sitten todistella, kiskoen tumpua posket lontolaan.

Asuinrakennuksessaan Leufstadiuksella oli kaupapuoti, missä myyskenteli tupakoitaankin. Rantakadun puolella oli kaksijatkoinen kaupanovi, jonka yläosa kesäpäivin oli aina avoinna, vain alaosa suljettuna. Ostaja sai ovituovulla ilmoittaa tulostansa,

Raahen tupakkatehtaan »propeerarin» päällyskuva.

ja silloin ukko mälliään purren ökisi: »Tuum, tuum!» ja tuli avaamaan ruiskauttaen paksun syljen ovesta kadulle. Puodin katossa riippui tavattoman suuri sikaari, jota joku ukko kerran kysyi ostaakseenkin, mutta tupakka-kapteeni sanoi:

— Ei sitä myy, se on skyltti!

Mutta muuta tupakkaa ukko kyllä myi ja kiitteli valmistetaan mainioiksi. Annalan Kustun ja kumppanien kehräämä rullatupakkakin oli niin erinomaista, että fabrikööri sitä suositteli ostajalle:

— On hyvä tobakki . . . Fellmanin patruunikin sitä syöpi kans!

- Tekeekö se näppyä kieleen? ostaja saattoi kysyä.
- Ei teke ... eihän toki! kauppias kauhistui.
- Ei se sitten ole hyvää tupakkaa, kun se ei tee näppyä.
- Jaa ... kyllä se yks pikku knäppy teke, huomasi tehtailijakin.

Nuuskaakin Leufstadiuksen kaupassa myytiin, vieläpä pantiin ostajan pyynnöstä »hyvää hajuakin» sekaan. Muutamat vanhat mummut olivat hyvästä hajusta oikein hyvillään.

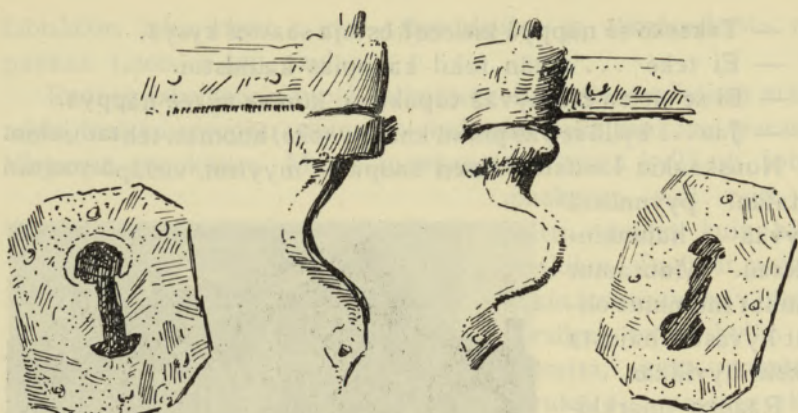
Raahan markkinatorilla oli Leufstadiuksella oma tupakkakauppiansa, Aunolan Sakari, vanha merimies Palonkylästä. Sama ukko kuljetti Leufstadiuksen tupakkakuormaa myöskin Kuopion ja Kalajoen markkinoille. Mutta Kalajoen suurilla markkinoilla Sakarille kävi kerran hullusti: varastettiin koko tupakkakuorma, ja äijä sai tyhjänä ajaa kotiin. Se oli niin surkea sanoma, että tupakkatehtailijan koko perhe sitä votteli. Mutta ukko itse äyskäisi:

- Älkkä itkekö! Kehräkä toista!

*Leufstadiuksen talo Rantakadun varrella.
Nyk. vanhainkotiina.*

S.P.

Wanhan kruunun makasiinin
saranoita ja avainsuullisia ~

Engesmannin Käynti ja ruotuväkeä

»**J**ngen ordning i Brahestad», marisi vanhan Lövenmarkin kissa, köyristellen kotiporttinsa kamanalla ja katsellen kaupunkinsa merkillistä katumenoa.

Sillä kaupungin kaduilla oli pakokauhu ja kova sekamelska, niin että Lövenmarkin vanha kissakin, joka ennen oli vain kotisalin lattiaa kulkenut mauruten »ingen ordningiansa», pelästyneenä kipaisi portilta sitä katsomaan.

Oli toukokuun kolmaskymmenes 1854.

Kolme englantilaista sotalaivaa oli jo aamupäivällä nähty keltetelevän meren selällä Taskun takana, kun oli katsottu katoilta ja kirkontornista. Viesti oli jo kulkenut niiden liikkeellä olosta, ja

kansa oli kauhulla muistellut vanhoja kokemuksiaan ja tarinoitaan sodista ja vainovenäläisten tuhotöistä. Ja taas oli vihollinen tulossa, ei tosin iänikuinen vanha vainooja, mutta sittenkin vihamies. Ja sota on aina sota.

Niinpä Raahe taaskin lähti pakotielle, minkä ennätti. Koko kaupunki aiottiin tyhjentää, koska pelättiin, että englantilainen sen polttaa.

Tavarakuormia lennätettiin pitkin katuja, niin että keikkui, ja »eläviä tavaroita» lyötiin kärryt täyteen ja lähdettiin ajamaan sydänmaita kohden. Kaikkialla oli kiirettä ja hätäistä menoa. Vanha Töpi-Aappokin, Heinosen äijä, laukkasi pelosta suunniltaan pitkin katua huutaen:

— Österkrei tulee Korsun tietä! Se on vahva sotimaan... sillä on kaksi tynnyriä kruutiakin!

Miltei ainoita tavaroitaan, kirvestä ja sahaa, kinalossaan kantauen, ukko juoksenteli etsien piilopaikkaa, hädissään huutaen ja poraten:

— Jos mulla olis Kallu-poikani pää, niin minä menisin vaikka makin katolle!

Taaperteli siellä pakomiesten joukossa pieni Pyhälän Kallepoikakin hokien:

— Kalle mennee tottaa pakkoon... Kalle mennee tottaa pakkoon.

Rahojaan, parhaita tavaroitaan ja elämisiään Raahe koetti ajaa ja piiloittaa, minne vain ennätti, ja itse rientää pakkoon, missä luuli parhaiten säilyvänsä. Tavaroita vietiin Pitkänkarin rantametsikköön, Pattijoelle ja kaupungin takaisiin männikköihin sekä latoihin ja riihiin kaupungin vainioille. Johan Montinilla vietiin liinavaatteet Isollevainiolle makasiiniin ja lauantaicin käytiin niitä vain noutamassa muuttoa varten. Iso seinäpeili piiloitettiin makasiiniin ja hopeat kätkettiin kellariin. Maalaisukotkin olivat pakolaiskuormia ja tavaroita kuljettamassa, kiskoen tavattomia maksuja kaupungin hätäntyneeltä kansalta. Jotkut kaupungin hevosemiehetkin ennättivät auttamaan. Muuankin Katinhännän ukko ajeli Brahenkatua, kun kellarimestari Girsén hädissään työnsi raha-arkkunsä hänen rattailleen, jotta »paa tämä talteen!» Ja ukko pani arkun niin hyvään talteen, ettei sitä löytynyt ikipäivinä. Toinen ukko taas sai Soveliuksen rahakirstun kärryilleen ja lähti

laukottamaan sitä Saloisten metsikköön, johon sekin hukkuu, niin ettei koskaan löytynyt. Muutamat kaupunkilaiset lennättivät perheensä Hemmin sydänmaille, toiset veivät pienen väkensä Patti-joelle, toiset Siikajoelle, Saloisiin taikka Piehinkiin. Muutamat pakenivat etäisiin riihiin ja metsäniittyjen heinälatoihin, arkaluontoisimmat konttasivat peloissaan riihiin ja latojen alle. Vanha Marjelinin ukko oli juuri jähdillään, Vanhalla-Kajalla, tulossa Haaparannalta suolalastissa Ouluun, kun engelsmanni näkyi taivaanrannalla. Silloin Marjelin kääntyi takaisin Haaparannalle ja palasi vasta sitten, kun ei englantilaista enää näkynyt.

Iltapäivällä merellinen vihamies nousikin maajalkaan sadoin miehin, soutaen monella veneellä, tykitkin mukanaan. Pienen merenkävijä-kaupungin parhaaseen paikkaan, laivaveistämöön, merenselälliset nousivat, ja heti alkoi sieltä nousta sankka savu. Vanha Åkerin ukko, iso mies, joka kaupungissa oli kiipaissut katolle katsomaan englantilaisten maihin tuloa ja puuhia, huusi suurella äänellä, niin että koko kaupunki kajahteli, huusi niin että se vieläkin vanhojen korvissa kaikuu:

— Ka-aaleva pa-aalaa . . . Ka-aaleva pa-aalaa!

Lindbergin kapteeni kiipesi Heiskarin katolle todetakseen saman asian.

Telakalla korjattavana olevan prikin, Kalevan, oli vihamies ensi töikseen pistänyt palamaan. Sitten leimautettiin tuleen kaikki muutkin keskeneräiset sekä valmiit satamassa seisovat laivat, fregatit, prikit, kuunarit, jähdit, kaikkiaan puolitoistakymmentä alusta. Tulipensselillään engelsmanni vain huiteli ja sitä mukaa valkea leimusi. Samaan vauhtiin pantiin menemään koko laivaveistämö lankku- ja laivatarve-varastoineen, työpajoineen ja pirtteineen. Näin hyvään alkuun päässyt englantilainen halusi vielä nähdä tervahovinkin synkässä ilotulituksessa sekä vetää meren kyllästyttämään henkeensä pikitehtaan mustaa katkua. Ja pian nämäkin kaupungin voimalähteet pauhasivat valtavina tulenloimoina. Tervaa paloi monin tuhansin tynnyrein, samoin valmista pikeä, ja rinnan Pikimäen kanssa tervahovi leimusi tulenliekkisenä savumerenä, ja kallis terva sekä piki valui tulisena virtana pitkin kenttää.

Kävi tulipalomestari tarkastamassa vanhaa kruununmakaasiiniakin, joka harmaassa mahtavuudessaan seisoi Pikimäen lähi-

mailla maantien vieressä. Sapeleillaan urohot koettivat rikkoa jyrkästi raudoitettuja ovia, mutta kun se ei onnistunut, arvelivat pääsevänsä vähemmällä, kun pistävät tulen nurkan alle. Mutta silloin juoksi paikalle rohkea Puskalan Juho, vanha merimies, ja huonolla englannin taidollaan selitti, että »se on köyhän kansan viljaa» ja rukoi: »Älkää polttako, siinä on lapinkansan viljaa!» Englantilainen sammutti nuotionsa, ja vanha makasiini sai jäädä elämään.

Fantinsaaren suolamakasiinejakin mereltä tulleet tarkastusmiehet kävivät tutkimassa, luullen ehkä niistä löytävänsä aseita. Möllerin rouva,»joka silloin oli neittyenä», meni puhuttelemaan, mutta engelsmanni ajoi pois. Pekurin timpermannikin meni jotta-

*Vanha kruununmakasiini kaupungin laidassa.
Nyk. jo hävitetty.*

kin sanomaan, ja häntä englantilaiset kiusasivat jonkun aikaa, ennenkuin päästivät vapaaksi. Viimein Johan Montinkin uskalsi mennä »rähisemään», mutta hänet engelsmanni vei mukanaan veneeseensä, aikoen viedä laivaansakin. Mutta kun Montin rupesi rukoilemaan, jotta »päästää pois, jotta on monta lasta», laskettiin hänet jälleen maihin.

Sitten veti tulensyöttäjä väkensä pois, nosti illan suussa purjeensa, pani höyryn käymään ja painui pohjoiseen päin Oulua kohden.

Englantilaisten lähdettyä koetettiin heti ruveta tulta edes vähän ohjissa pitämään. Toimekas Puskalan ukko riensi miesten kanssa pikitehtaalle, josta palava terva solkenaan virtasi mereen. Puskala komensi, ja miehet täyttivät vedellä kaksitoista tyhjää tynnyriä pikikattilan ympärille, ja taas Puskalan komennon mukaan yhtäkaa tyhjensivät tynnyrit pataan, niin että paukahti, ja sankka höyry täytti huoneen. Ja tuli sammui niiltä mailta. Mutta ympäriltä paloivat Marjelinin, Burmanin, Ahlin ja Tabellin asunnot.

Satojentuhansien ruplien tuhot engelsmanni teki muutamantuntisella iltakäynnillään Raahessa, menettäen tervaa 6000—8000 tynnyriä, pikeä 1500 tynnyriä, lankkuja 1000 standartia, hirsiä 2000 loadsia ja halkoja 2000 syltä, lisäksi vielä viljaa ja suoloja.

Tämän tapahtuman on muuan raahelainen merkinnyt almanakkaansakin: »Den 30 kom Engelsmännerna hit och brände, de kommo kl. 4 på eftermiddagen tände eld på 4 stora skepp på stapeln, flere i hamnen m. m. det var en utmärkt vacker dag».¹⁾

Eikä ollut pienellä Raahella vähääkään varaa näyttää sisuaan ja nousta mies miestä vastaan. »Adlercreutzin kanuunatkin» rannassa kelpasivat antamaan ainoastaan ilopaukkuja ja »Ansarannan fästinki» Satamalahden seuduilla oli vain vanhasta riihestä rakennettu maanalainen maapermantoinen mökki, jossa vanha muori, Ansarannan Miija, asui ukkopahasineen.

Näihin aikoihin oli Suomessa kyllä uudelleen ruvettu ottamaan ja harjoittamaan ruotusotamiehiä. Ympäri maata pitkin ranta-seutuja oli koottu sotapoikia harjoituksiin, niinkuin vanha Rännärikin siihen aikaan lauloi:

»Engesmanni ja fransmanni
ne aikoopi nyt sottaan,
vaan Suomesa on laitettu
jo pataljoonat flottaan.

Väkeä on keisarilla
niinkuin meren santaa
armostansa hajotella
pitkin Suomen rantaa».

Näistä sotamiehistä ei kyllä ollut ensi hätään, ei Raahen eikä Oulun tuhojen — Oulussa myös poltettiin useita laivoja — estäjiksi. Oulussakin ennätettiin vasta elokuun 28:ntena vannottaa sotamiehet »keisarin ja isänmaan» puolustajiksi. Se tehtiin kyllä sitten ankarasti. »Armo olkoon teille!» saarnamies aloitti, puhuessaan »Muutaman Sanan Oulun Tarkk'ampuja Komppanialle valan vannoisa», ja jatkoi: »vaikk'ei vihollinen armahta teitä, eikä tei-

¹⁾ 30 p:nä tulivat engelsmannit tänne ja polttivat, he tulivat kl. 4 j. p. pistivät tuleen 4 suurta laivaa varvissa, useita satamassa y. m. oli erittäin kaunis päivä.

dän isänmaatanne. Rauha olkoon teille! vaikk'ei rauhaa ole Suomen rannoilla. Ja, armo ja rauha olkoon teille, ei ihmisiltä, vaan Jumalalta!» Kovaan manaukseen puhe päättyikin: »Sentähän on jokaisen alamaisen velvollisuus, esivaltansa käskyn päälle rohkiasti käyvä vihollista vastaa, surmata ja alaskaataa vastaanseisojat, siksi että rauha jälleen esivallan suosiolla maakunnalle voitettaisiin». Kovat oli uhat vannotettavillakin, ainakin se ilmeni heidän laulaessaan:

»Engesmannin linjalaivat
on saksan korkkipuusta.
Suomen pojat lihan veistää
engesmannin luusta.

Älä sinä tule, engesmanni,
meitä aivan liki.
Silloin käypi seljästäsi
kuuma verihiki».

Mutta ei tarvinnut Oulun vannotettujen käydä kenenkään päälle, eikä ruveta veistämään engesmannin lihaa. Sillä vaikka englantilainen seuraavanakin kesänä käväisi Pohjanlahden perukoilla, hän pysytteli ulompana meren selällä. Raahenkin seuduilla hän vain luinaili Taskun takana ulapalla. Ja sieltä

»Engesmanni se laivastansa
katteli kiikarilla:
Mitä sinä, Suomen sinikaulus,
marssit kaupungilla?»

Vain alempana Kokkolassa, Pietarsaassa ja Vaasassa, englantilainen yritteli vähän ilkeillä.

Sota kyllä loppui, mutta sotaväki oli koolla muutaman vuosikymmenen. Raahellakin oli oma, laudoista rakennettu maneesinsa kaupungin laidassa, Nätterporin takana, ja sinne joka kesä ympäristön ruotumiehet kokoontuivat pikku torpistaan sotaisiin harjoituksiin. Sotakapteeni Gestrin oli ylimmäisenä herrana, ja muita sotaherroja oli luutnantti, korpraaleja ja aliupseereja, sellaisia kuin Levelius, Nygren, Olin, Knabe, Sirviö. Ja miehiä oli kaiken näköisiä ja -nimisiä. Entiset, pitkät ja joutavat nimet oli vaihdettu lyhyiksi sotaisiksi iskuiksi ja paukauksiksi: Sota, Pistol, Kirves,

Rauta, Troppi, Gren, Brun, Ban, Kant, Balk, Örn, Ilves, Kiiski, Nyrhi, Nauha, Sievä.

Raahen poikavekaroilla ei ollut juuri hauskeempaa kesäniloa kuin katsoa reunasta, kun sotamiehiä Härkätorilla kaiken päivää jumppautettiin. Ruotsinkieltä pojat olivat kyllä kuulleet, ja useat sitä ymmärsivätkin, mutta Härkätorin marssijain kanssa tunnuttiin puhuttavan aivan eri kielillä. Pian pojat kyllä oppivat, mitä merkitsi »ast, vaa, levoi, pravoi», samoin kuin senkin, kun huudettiin »naplitsoo!» ja »ruusavoo!» ja »kruukom!» vieläpä senkin, että piti pistää sujauttaa, kun sanottiin: »saissaraa — tuh!» Mutta silloin parhaimmiltakin pojilta meni asiat ja älyt sekaisin, kun sotaherra oikein laski ja sopotti:

— Serenke sarinki saissaraa sapotemppeaa — arssi!

Parisataa nahkajussia siinä hiki-päissään jumppasi, ja monta kertaa pojat saivat nähdä, kuinka jusseja milloin väännettiin nenästä, milloin kierrettiin korvista, milloin milläkin tavalla pidettiin järjestyksessä ja teetettiin temppuja, niin että joskus kupariset napit tipahtelivat. Mutta

kaiketi pojat olisivat kauhistuneet, jos olisivat nähneet, miten miehille maneesissa joskus annettiin keppiäkin. Kiiski-Mikollekin kerran annettiin 25 iskua, kun hän ruokaa huudettaessa hyppäsi pöydälle parkaisten: »Leipää!»

Mutta silti sotapojat osasivat laulellakin. Kaupungin poikaparajat oikein innoissaan kuuntelivat, kun miesjoukko, marssien ampumaputket olalla, kajautti rintaputkistaan:

»Kukapa lienee tutkinut
tuota Venäjän keisarin voimaa,
kun hän laitti malmikellot
rantatielle soimaan.

Tuomas Pistol, entinen ruotsotilas Pyhäjoelta.

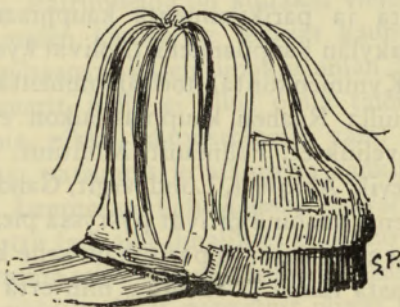
Keisarimme armollinen
Suomesta poikia tinkaa,
ei siihen tule turkkilaisen,
eikä tattarinkaa».

Kylmäniemessä Härkäsalmen luona oli »ampumapaana», jossa ruotuväki kävi ampumista harjoittelemassa, ja sieltä on vieläkin maakummusta löydetty kiväärinkuulia. Parhaana ruotuväen aikana kaupungin pojat kävivät Kylmäniemestä poimimassa kiväärinkuulia tusinakaupalla. Härkätorilta taas etsiskeltiin kiiltäviä »sotamieste nknappeja», ja ne olivatkin monimaksoisia muiden nappien rinnalla.

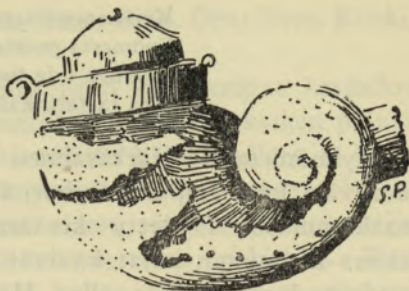
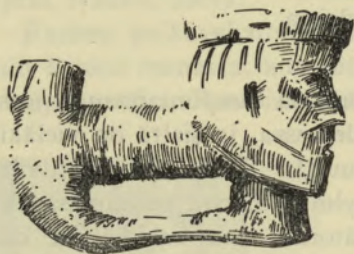
Komeine hevosenhätä-lakkeineen ja kiiltonappeineen olivat Härkätorilla temppuilevat maneesin miehet Raahen tyttöjen suosiossa miltei yhtä paljon kuin komeat meripojatkin. Ja kuparinnappien kantajat itsekkin pitivät itseänsä parempina kuin tavalliset siviilijussit. Hehän olivat »keisarin omia poikia» ja »Suomen suo-
jelijoita», niinkuin »tarkk'ampuja» Esaias Riikokin vanhassa arkki-
viisussaan laulaa:

»Nyt ilolla sen teemme
vain Suomen kunnijaksi
ja sotaväkeen meemme,
kun Keisari kääsee meitä.

Jonka keisari armosta säättää,
että Suomija suojaamaan,
ja Suomesta poikija pyytää,
että kruunua palvelemaan».

Ruotusotamiehen
lakki. Raahen museo

Piippuja Raahen museosta

Patruunia ja porvareita

Ei voi Raahesta paljoakaan puhua mainitsematta kaupungin kauppasaksoja, sillä hehän olivat ensimmäisiä tekijöitä kaupunkinsa elämässä. Raahessa oli niinkuin muissakin kaupungeissa suuri joukko isoja ja pieniä porvareita, jotka kävivät kauppaa sekä maalla että merellä — 1850—60-luvuilla oli Raahessa kolmisenkymmentä kauppiasta ja parikymmentä kauppiaan leskeä. Mutta vain harvat rantakylän kauppamiehistä olivat kenneet nousemaan mahtimiehiksi. Kymmenkunta, toistakymmentä suurta porvaria oli 1860—70-luvuilla Raahen kauppiasjoukon etupäässä, ukkoja sellaisia kuin Soveliukset, Fellmanit, Montinit, Frieman, Durchman, Rein, Fagervik, Ahlqvist, Lundbergit, Candelin ja Branderit. Nämä suuräijät ensi miehinä pitivät pystyssä pientä rantakaupunkiansa ja antoivat elatuksen sen parituhantiselle kansalle, hankkien kaikesta maailmasta rahaa ja tavaraa, niin että sitä riitti ei vain heille itselleen, vaan myöskin kaupungille, vieläpä maakunnallekin. Suurkauppiat olivat kuin koko ympäristönsä jämeriä isävaareja, joita puolestaan kaupunki ja maakunta työvoimillaan ja tuotteil-

laan avusti pysymään jaloillaan, niinkuin hyvän talon perhe ja työkansa isäänsä ja isäntäänsä. Ja *patruunin* nimellä vanha Raahe näitä parhaita jymyukkojaan kunnioittikin. Niinkuin toimekkaat isännät huolehtivat talonsa ja väkensä hyvinvoinnista, niin patruunitkin huolehtivat kaupunkinsa kansasta ja kaupunkinsa asioista ja »pitivät koko kaupunkia kurisa». He koettivat katsoa, ettei kansa liikoja herkuttelisi, eivätkä merimiehet tuhlaisi koko palk-

Langin talo Isontorin laidassa.

kaansa juopotteluun, he tahtoivat mieluummin avustaa oman kaupungin köyhiä ja vaivaisia kuin lähettää hätävaroja tuntemattomille Kajaanin takaisille nälkämaille. Katovuosinakin oli kaupungin työkansalla »elua kyllitellen», sillä patruunien aitoissa oli viljaa muillekin. Patruuneilla oli kullakin vielä omat maakunnan talonpoikansa, joiden kanssa he tekivät kauppaa, ja maanukot ajoivat heidän pihaansa, kuten ainakin oman isännän kartanolle. Eivätkä ne porvarit, joilla ei ollut omia talonpoikia, olleetkaan mitään patruunia, pikku kaupustelijoita vain. Komeannäköisenä joukkona parhaat patruunit jo aikaisena aamuna astelivat Isollatorille lyhyissä lammasnahkaturkeissa, karvalakeissa ja pieksusaappaissa. Mutta lauhalla ilmalla ei ollut turkkia, paksu sarkatakki vain, saattoipa jollakulla olla sininen friisitakki suurine sarvinappeineen. Kaikki parhaat patruunit olivat meren ja maan tuttuja. Monet olivat nuoruudessaan purjehtineet merillä kapteeniksi asti, joten tunsivat kyllä kaikki myrskyt; monet olivat sitten ajel-

leet maakamaraa markkinoilla Savoaa myöten. Kovan koulun karkaisemia miehiä he olivat.

Ensimmäisiä Raahen patruunien parvessa oli jo ensimmäisistä ajoista ollut *Soveliusten* ja *Langien* suku. Rinnakkain näiden kantaukot olivat möyrineet rantamaata, ennenkuin kaupungista vielä tiedettiin mitään, ja yhtä rintaa taas jälkipolven miehet asuivat

*Kauppaneuvos
Zachris Franzén.*

kaupungissa, kävivät kauppaa ja vaurastuivat, niin että väliin sanottiin Langia Raahen rikkaimmaksi, väliin taas pidettiin Soveliusta koko kylän napana. Mutta Langien suku ehti Raahessa toimia vain neljänä polvena, kolmena perättäisenä Jooseppina ja yhtenä Johan Jooseppina¹⁾. Tämä *Johan*, Jooseppien jälkeläinen, oli viimeinen miehinen Lang, syntynyt 1745 ja kuollut 1823. Mutta tämä viimeinen olikin Langien parhaimpia, suurporvari, laivanvarustaja ja aikoinaan kylänsä rikkain mies, mutta silti kotielämässään ja tavoissaan vaatimaton ja koristelematon vanhankansan ukko. Raahessa vieläkin oleva »Johan Langin»

toiminimi, Suomen vanhimpia, on tämän suuräjän pystyttämä 1770 vaiheilla, liikennöiden samassa Isontorin laitatalossa, missä ukkokin aikoinaan. Mutta Johan Langilla ja Sofia Vidbäckillä oli vain tyttäriä. Niinpä sitten sattui, että Oulusta tullut kirjjanpitäjä, kauppiaanpoika *Zachris Franzén*, runoilijapiispan veli, pääsi kotivävyksi, naiden keskimmäisen tyttären, *Johannan*. Hänpä lopulta, vanhan patruunin kuoltua, nousi koko toiminimen isännäksi. Niinkuin ennen Langin patruuni, niin sitten myöskin Oulusta tullut vävymies kävi kauppaa maata ja merta myöten. Siikajoen Ruukinkoskeen Franzén perusti sahan, ja Savossa oli hänellä kaksi rautatehdasta. Kauppaneuvokseksi patruuni korotettiin ja kaupungin raatimiehenä hän muiden älymiesten rinnalla istui. Runoilija Franzénin veljellä oli myös taitoa runon-tekoon. Utta laivaansa vesille laskettaessa hän useinkin lausui

¹⁾ H. Impivaaran mukaan.

sepittämänsä runon. Vanhana valkeana ukkona nähtiin kauppaneuvoksen usein ajelevan komealla harmaalla parivaljakolla ja nelipyöräisillä vaunuilla, milloin Saloiisiin, milloin laivavarviin, milloin mihinkin.

Mutta ei ollut Franzénillakaan miehistä perillistä Langin liikkeen jatkajaksi. Oli kyllä poika Johan Franzén, alkuaan lahjakas mies, joka nuorena ollessaan oleskeli toisinaan pitkät ajat piispa-sedän luona Ruotsissa, mutta sitten meni pilalle, niin ettei hänestä ollut kauppamieheksi; asuihan vain Brahenkadulla pikku talossa ja ryyppiskeli väliin monta viikkoa ja taas kuljeskeli kaduilla pitkäs-sä takissaan pitkänä vanhana herrana. Tyttöä Langin talon kauppaneuvoksella kyllä oli — vanhin tytär Sofia perusti Lybec-kerin koulun —, ja yhden niistä, *Johannan*, nai nuori *Fredrik Sövelius*, vastainen »komerssi», joka sitten vanhan komerssin kuol-tua 1852 otti koko Johan Langin haltuunsa, tullen vuorostaan Langin talon isännäksi. Ja siten joutuivat vanhan Lankilan moni-kertaan lisätyt — ja jaetut — perinnöt vanhan naapurin hoitoihin.

Pitkä rivi pitkiä miehiä oli kaikkein vanhimmasta *Jotailan Matti-äijästä* sekä Lankilain ja Sövioiden yhteisistä maamies-päivistä tähän yhteiseen sukujen perilliseen, Fredrik Söveliuksen. Siihen riviin mahtui monenlaista miestä, Söviota ja Söveliusta. Ensin oli vanha-Matti *Pärtyyli*-poikineen, sitten tuli toinen *Matti*, joka sukunsa ensimmäisenä rupesi porvariksi ja kuoli 1674, sitten *Hans* ukko, joka eli 1663—1710, ja taas *Johan*, arvoisa raatimies, joka rupesi käyttämään Sövelius-nimeä ja eli 1699—1765. Nouse-n jälkeen kolmas *Matti*, oikea Suur-Matti, joka nuorena opiskeli Turun yliopistossa, niinkuin jotkut muutkin Raahen porvarien pojat, ja oli sitten vuorostaan kaupungin rikkain patruuni. Suos-tuntataksoituksessa 1770 esim. oli Matille pistetty veroa 59: 10: 16, kun taas toisella rikkaalla, Baltzar Freitagilla, oli 42: 26: 16, ja Josef Langin leskellä 32: 21: 8 sekä pormestari Mentzerillä vain 9. Matti-patruunin luona maaherra Cronhjelmkin Raahessa käydes-sään 1772 oli vieraana, ja Matin tytär Christina oli aikoinaan Raahen oppinein nainen. Matin miehisiä perillisiä oli toinen *Johan Sövelius*, upporikas vanhapoika, serkkunsa Catharina Freitagin ihailija, niin mahtava patruuni, että vetäisi sinisen verkapakan kadulle ja talonsa pihalle, kun Kustaa IV Aadolf Raahessa käy-dessään 1802 majoitettiin hänen luoksensa. Johan eli 1770—1852, ja

vanhana pikku ukkona, pitkä harmaa tukka riippuen pienen pyöreän hatun alta aina hartioille asti, keppi kädessä ja pieni rakki-koira perässä hän asteli kaupungilla ja joskus pysähtyi »istumaan» keppiinsä nojaten. Iltaisin ukko istuskeli komeassa rantatalossaan, piippalakki yömyssynä päässään ja katseli Freitagin taloa kadun

Fredrik Sovelius, vanhempi.

toisella puolella. Samoja perillisiä oli vanhempi *Fredrik Sovelius*, raatimies, joka oli naimisissa rikkaan, vanhemman *Johan Friemanin* tyttären *Catharinan* kanssa, ja rakennutti Raahen suurpalon jälkeen itselleen komean talon *Pakkahuoneenkadun* varrelle, lähelle vanhaa sukutaloa. Mahtava patruuni oli *Fredrikin*, kauppias ja merenkävijä. Pitkälle merimatkalle lähtiessään patruuni saattoi vasta edellisenä päivänä ilmoittaa emännälleen, että hän lähtee huomenna *Räaveliin* ja ottaa pari lasta mukaansa; kaikki pitää olla valmiina.

Tämän vanhan *Fredrikin*, joka eli 1778—1837, nuorin poika oli sitten toinen *Fredrik Sovelius*, Raahen suuruudenpäivien komerssi, *Franzenin* vävy ja *Langin* perillinen, seitsemännen polven mies ensimmäisestä *Matista*. Samoja seitsemännen polven jämeriä miehiä olivat nykypolven tuntemat patruunit, *Matti August*, *Johan* ja *Henrik*. Näistä kyllä *Johan*, »*Kivi-Sovion*» omistaja ja kauppias, kuoli jo parhaassa iässäään, 40-vuotisena Raahessa liikkuvaan koleraan 1853.

Matti August oli veljeksistä vanhin, syntynyt 1806. Tämä *Soveliusten* neljäs *Matti* oli koko suvun voimakkain ja tarmokkain henkilö. Kaikkien tuntema ja monien vielä hyvin muistama tuikea »*Matti-patruuni*» oli vanhan Raahen mahtavin jymyukko, tulinen mies, joka helposti saattoi säväyttää kirosanojakin ja äkäpäissään kouraista korvallistaan niin kiukkuisesti, että hiustukot päästä heltisivät. Kaikki *Soveliukset* olivatkin »luonnolleen vihaisia ja suoria». Yhdessä nuoremman veljensä, *Henrikin*, kanssa *Matti*

harjoitti suurliikettä ja laivanvarustusta, rakennuttaen monia laivoja: kuunareita, prikejä, parkkilaivoja ja fregatteja. Matti kyllä vanhempana ja toimekkaampana itse hoiti koko menon. Heikki oli vain muuten työntekijänä ja rahamiehenä muassa. Sävyisämpänä, vähäpuheisena, joutui pehmeäluonteinen Heikki miltei kokonaan varjoon karkean ja toimekkaan jyrymiehen rinnalla. Heikki antoi Mattin hoitaa asiat, istuen mieluummin fortepianonsa ääressä soitellen tanssikappaleita, kuin kuivien tili-kirjojen ääressä tahi miettimässä uusia liikesuunnitelmia ja laivanrakennuksia. Heikki olikin ollut soitonopissa Bergbomin mammalsien luona, ja hän esiintyi joskus soittomestarina tanssiaisissäkin. Nuorena miehenä ollessaan Matti-patruuni kapteenina kuljetti laivoja ja saattoi joskus, kun Gibraltarissa olisi pitänyt laiva »klareerata», laskettaa vain ohitse. Kun kaupungista ruvettiin ampumaan perään, antoi Matti laivan siitä huolimatta mennä viheltää, viitaten vain ylpeästi kädellään ja huutaen suurella kurkullaan:

— Kapteeni on Kikinkäki Raahesta ja russakkalasti!

Heikkikin ajeli nuorina päivinään kapteenina pitkin meriä. Mutta kaksi laivaa hän ajoi »haaveriin», toisen Snipan pankille Vaasan kurkulla, toisen »Kollenpohtiin» Kattegatissa. Äkäinen Matti-patruuni ei kyllä tämän jälkeen enää uskonut laivoja veljensä hoitoon, manasihän vain:

— Ota, saatana, riihi tuolta Märjännuksesta ja lähe sillä see-laamaan!

Hyvää huolta Matti-patruuni piti merimiehistään. Miesten tietämättä hän useinkin pidatti osan heidän palkastaan ja antoi sen vasta jälkepäin, kun mies oli pulassa. Friisen ukollekin Matti keräsi rahaa niin paljon, että saattoi antaa sen sitten pikku

*Catharina Sovelius, o. s. Frieman.
Fr. S:n, vanhemman, puoliso.*

mökkinä, johon ukko hyvillä mielin sai muuttaa asumaan. Eikä Heikkikään ollut välinpitämätön työvästään. Kun merimiesten eukot kävivät konttorissa perimässä miestensä palkkaa, Heikki aina heille ärisi, että kuluttavat rahansa vain kahviin ja vehnäsiin. Työnetsijälle Matti aina koetti katsoa työtä, ellei muuta, niin pani

Matti August Sovelius.

hänet päiväpalkalla pihalleen kävelemään edestakaisin rautakanki olalla tahi käski kynsimään suurta mustaa koiraansa, »Kaimaa». Tahi sattuiivat työnkysyjät tapaamaan patruunin tiellä, jolloin hän käski miesten odottaa siinä, kunnes hän palaa takaisin. Miehet saivat odotella puolen päivää, ja muuan ikävissään jo rupesi kenkiään paikkaamaan. Kun patruuni palasi, maksoi hän palkan toisille miehille, mutta kengänpaikkaajalle ei antanut mitään, »koska hän oli tehnyt omaa työtänsä».

Kauppapuoti oli veljeksillä komeassa isältä perityssä talossa Pakkahuoneenkadun varrella, ja »kräämäpuojin» hoito oli tavallisesti Heikin hallussa. Monesti tulivat maanukot tänne tarjoamaan kaupaksi sellaistaakin tavaraa, mikä ei muille kelvannut. Varsinkin Matti-patruunista olivat maanukot huomanneet, että »jos ei muille, niin kyllä Sovion isolle viisaalle kelpaa». Ja »isolle viisaalle» kelpasikin. Matti otti tavarat, maksoi rahat ja vihelteli vain. Niinpä saattoikin veljesten ranta-aittaansa keräytyä kaikenlaista kolikkoa, yksin suuret kasat auskareitakin, vaikka Raahen poikakurikat niitä joskus salakättä kävivät viskelemässä ikkunaluukusta mereen, jotta saivat sitten »pärrjätä» ne haltuunsa.

Vanhanapoikana Matti vain eleli, ja vielä vanhanakin hän oli pysty mies, vankka ja leveähartiainen ja komea kuin koko kaupungin isäntä. Ja komea hänellä oli äänikin. Kun patruuni portillaan puheli, kuului se selvästi aina Kirkkokadulle asti. Mutta kun Matti jostakin äkeissään oikein äityi noitumaan, tapahtui se sellaisella voimalla, että koko kaupunki antoi kaikuja takaisin.

Ja patruuni painelikin tulemaan »koko ruhtinaan nimiä». Karskina patruuni asteli kultanuppinen keppi kädessä, ja säntilleen yhden-toista aikana hän teki kiertonsa kaupungin ympäritse, astellen omaa rataansa syrjäämättä ketään. Ja kun hän ajoi hevosella, lasketti hän niin kiukkuisesti, että pois saivat pienet tieltä paeta. Oli Matti-patruunilla omatekoinen tiekin, »Soveliuksen tieksi» sanottu, johtaen pitkin maantien viertä kaupungista Pikimäelle. Sitä hän usein asteli, ja lapset, kun näkivät patruunin tulevan, lipittivät kii-reesti syrjään luullen, että herra on vihainen, »kun kuljetaan hänen tietään».

Varsin vanhaksi ei Matti August elänyt. Hän kuoli äkillisesti jo 1870, ja monessa laivassa silloin »flaku meni kolmivarttiin». Vanhat muistavat vieläkin:

— Kun Matti-patruunille soitettiin sanomakelloja, niin eri lailla soitettiin kuin muille . . . se kun oli niin erilainen kuin muut. Isolla kellolla lyötiin kahesti ja taas pienellä kellolla kahesti.

Havuja oli hajoitettu vainajan tielle Soviosta Saukonnurkkaan asti. Ja vanhat merimiehet, jotka »stormari» päässä olivat patruuniaan kantamassa hautaan, palasivat hautajaisista punaposkisina.

Heikki-patruuni jäi vain yksin jatkamaan liikettä, eläen lähes 90-vuotiseksi. Vanhanapoikana »Heikku-patruunikin» aina pysyi. Vankka iso mies oli hänkin, ja eli aina vanhojen patruunien ankarissa hyvissä tavoissa. Jo neljän aikana aamulla hän joka päivä teki »stora rondensa» ympäri kaupungin. Jalkaisin patruuni oli tavallisesti liikkeellä, vaikka vanha Hassi sanoi kerran hänelle, että hän ajaisi aina hevosella, jos hän olisi niin rikas kuin patruuni. »Vai niin *sinä* tekisit!» Heikki vain naurahti. Saattoi hyvänlaatui-

Fredrik Sovelius vanhemman talo. Sitten Matti August ja Henrik S:n omistama.

nen Heikki-patruuni toisinaan tulistuaikin, joskus niinkin, että uhkasi pamauttaa toista korvalle, jopa vetäisi takinhihan valmiiksi kouransa, jotta ei kova tärskäys koskisi kipeästi käteen. Itarakin monet moittivat vanhaa patruunia, kun hän »ei antanut anteeksi penniäkään» ja joskus kerjäläisellekin antoi vain jonkun

Henrik Sovelius.

pennin sekä »friimerkkejä» pyyteleville poikasille luovutti ainoastaan yhden kerrallaan, vieläpä onkiva-poja kerjääville pojille valitsi valtavasta rytikasastaan aina huonoimmat. Mutta Raahen rautatietä varten Heikki lahjoitti 200,000 markkaa, että »häinkin saa vielä nähdä rautatien kotikaupunkinsa laijalla». Raatihuoneelle hän antoi Tukholman arpajaisista voittamansa komean merimaiseman, josta itse Ruotsin kuningas olisi maksanut 3000 kruunua. Sukulaisilleen patruuni lahjoitteli kauniita vanhoja tavaroitaan, mutta jos huomasi, ettei niille annettu arvoa, otti hän ne

jälleen takaisin, niinkuin kauniin kellonkin sisarensapojalta, vieden hänelle sen sijaan vanhan laivankronomeeterin, jotta siinä on kyllä sellaiselle. Lahjoittipa patruuni viimein vanhan kaksikerroksisen sukutalonsa sekä suuren rahasumman sukunsa jälkeläisten varaksi.

Kova toimen mies oli kolmaskin veli, Fredrik, jota sanottiin vain komerssiksi — Raahessa ei entiseen aikaan ollut kuin yksi »komerssi», Fredrik Sovelius, ja yksi »asessori», G. A. Hårdh, niin että koko kaupunki enemmittä nimittelemisittä heidät kyllä tunki ja tiesi. Niinkuin Matti-patruuni, vanhin veli, niin oli nuorinkin, komerssi, iso, komea ja karski mies. Mutta kun Matti saattoi olla raju ja joskus liiankin äkäinen puheissaan, jopa väliin karkeakin, oli komerssi puheissaan ja käytöksessään aina moitteeton, vaikka hänkin kyllä osasi olla ankarakin ja jyrkkä. »Komerssi oli herra!» raahelainen vieläkin muistaa. Kun hän muiden porvariensa ja patruunien kanssa oli Isollatorilla, »niin sen näki, että se oli herra!»

Erotti hänet toisten joukosta jo etemmäksikin ja »tunsi jo toiseen päähän katua, että siellä on herra». Antoipa komerssin komea ryhti ja ulkomuoto hyvää näköä vierustoverilleenkin. Ainakin Dikmanin ukko, vanha pieni merimiehen käpsä, oli kärkeä kehuskelemaan:

— Kun me Sovion Fredrikin kanssa käveltiin Lontoosa, niin kyllä näki engesmanni, että siinä onkin kaksi komiaa poikaa!

Matin ja Heikin kanssa Fredrik alussa toimi samassa liikkeessä, rakennuttaen laivoja ja monet vuodet niitä kapteenina kuljettaen merillä. Mutta Franzénin vävynä hän 1850-luvulla otti kokonaan haltuunsa päämiehettömäksi joutuneen Johan Langin toiminimen. Laivoja hän rakennutti yhä uusia ja uusia, miltei joka vuosi yhden, joskus kaksikin, ja varusti niitä merille. Johan Langille rakennettiin hänen toimi-aikanaan kolmattakymmentä alusta. Englantilaiset hävittivät Raahessa käydessään muutamia Langinkin laivoja, mutta komerssi rakennutti sijaan uusia. Vanhassa Langin talossa hän asui, ja talossa oli kauppapuoti, torille avautuvine ovineen.

*Kauppaneuvos
Fredrik Sovelius.*

Johan Langin toiminimen Fredrik Sovelius jätti 1891 pojalleen, konsuli *Fredrik Oskar Soveliukselle*, joka kuitenkin kuoli jo 40 ikäisenä 1896, jolloin liikettä rupesi johtamaan konsulin leski, *Rosa Sovelius*. Viiden vuoden kuluttua hän jätti vuorostaan vanhan Langin liikkeen vanhimmalle pojalleen, *Bertil Soveliukselle* — nykyään alkuperäisen nimen ottaneena taas *Sovio*.

Yli 70-ikäisenä kuoli komea komerssi 1897, ja silloin vanhasta polvesta jäi enää elämään vanha Heikki. Tämä Raahen viimeinen patruuni kuoli vasta 1904.

Raahen vanhoja suurporvareita olivat myöskin hyvin muistettut *Fellmanin* veljekset, *Johan* ja *Baltzar*, jotka olivat kuulun pappissuvun jälkimiehiä, mutta myöskin vanhan ja suuren raahelaisen kauppiassuvun jälkijoukkoa, niin etteivät he suinkaan olleet

aivan muukalaisia Raahessa. Veljesten isä, *Jaakko Fellman*, rovasti Niilo Fellmanin poika, oli parhaina päivinä 1775 tienoissa tullut Raahen kauppa-apulaiseksi rikkaalle Baltzar Freitagille ja viisi vuotta palveltuaan päässyt talon vävyksi. Ja *Maria Freitagilta* papin pojanpojat saivat sitten vanhaa raahelaista kauppasaksinkin verta suoniinsa. Jo nuorena miehenä lähti 1781 syntynyt Johan merille, kävi kauppakoulun Englannissa, oli porvarina Tukholmassa ja kapteenina palasi Raahen. Mutta Baltzar, joka oli syntynyt 1789, pysyi vain kotikaupungissa, rikkaan enonsa Didrichin liikkeessä kauppamiehenä ja oppipoikana, hoitaen asiansa niin hyvin, että eno lahjoitti hänelle kokonaisen kaupunkitalon. Vanhojen ukkojen kuoltua — Jaakko Fellman kuoli 1803 ja Didrich Freitag 1817 — veljekset aloittivat oman liikkeensä, ruveten muiden Raahen patruunien tapaan rakennuttamaan ja varustamaan laivoja, ostamaan ja lähettämään ulkomaille maakunnan tavaraa. Isä Fellmanin laittamassa talossa Pakkahuoneenkadun varrella, lähellä Isoatoria, oli veljesten päämaja ja liikepaikka. Siinä oli veljesten kauppapuoti, yksinkertaisesti sisustettu asuinhuoneisto ja liikkeen konttori. Vanhempi veli, »Fellmanin kapteeni», joka »olisi kelvannut vaikka sotalaivan kapteeniksi», harvapuheinen ja umpi-mielinen mies, hoiti koko liikkeen ja kirjeenvaihdon, kun taas nuorempi veli asioitsi ja teki kauppaa maanukkojen kanssa sekä hoiti taloa ja maanviljelystä. Kaikissa asioissa Johan oli säkkinä ja Baltzar suuna. Siihen nuorempi veli hyvin sopikin, puhelias »Paltsu-patruuni», jota koko kaupunki nimitti vain »Paltsuksi». Konttorissaan istuivat veljekset, toinen pöytänsä ääressä jurottaen, toinen taas pöytänsä vieressä avonaisena ja hyväntuulisena ja aina valmiina porisemaan asioilla käyvien ukkojen kanssa.

Johan Fellman oli lyhyehkö mies, vanhana jo valkeapäinen. Ukon tukka riippui pitkänä mustan hatun alta, kun hän musta pitkätakki päällään keppi kädessä mennä köpitti Pakkahuoneenkattua torille, seisoi siellä rannassa merta katsellen tahi istuskellen Pakkahuoneen vieressä penkillä, ja sitten lähti kädet selän takana astelemaan laivavarvia kohden. Maahan katsellen vanha kapteeni astuskeli eikä puhunut sanaakaan kenellekään vastaantulijalle. Eikä moni kuullut hänen varvissakaan puhelevan. Vain kerran kuultiin ukon puhuvan, kun hän lastuakalta, joka taitamattomuuu-

dessaan oli ottanut koriinsa laivanteossa tarpeellisen »krampun», sieppasi puun pois ja kivahti:

— Mene pois ilman eppäilemättä!

Paltsu-patruuni oli vain pikkuinen matala mies, mutta paksu ja leveäselkäinen ja leveäkasvoinen, niin että ihan leuka riippui. Matti-patruuni kerran, kun herrat seisoskelivat rannassa merta katsellen, mittasi kyynäräkepillään Paltsu-patruunin selän, todeten:

— Tuosapa on yhtä leveästi kuin pitkästikkin!

Jos Johan-kapteeni oli juro ja puhumaton, kyllä Paltsu-herra piti puhetta hänenkin puolestaan. Iltaisin Paltsu useasti meni pihapirttiin juttelemaan työväen ja maalaisukkojen kanssa. Siellä hän saattoi tuntikaudet istua ja puhutella ukkoja ja itsekin kertoa, kuinka hän ennen nuorena ollessaan »kahenkymmenen vanhaksi kulki kolttu päällä isänsä peräsä», ja mitenkä ennen vanhaan muuan hänen äitinsä setä, Upsalan koulut käynyt pappi Freitag, oli ollut niin vahva mies, että oli peukaloinut hevosenkengän suoraksi ja sentähden saanut kolme kertaa käydä Ruotsissa valalla, että »mitä voimaa hänesä on». Mutta miestä olikin nuorena juotettu karhunmaidolla.

Keppi kädessä ja lampaannahkaiset kintaat kepissä riippumassa Paltsu-patruuni useasti tallukoi kalarantaan, kun pauhapaatit olivat tulossa mereltä. »Mitä on suurimmat?» patruuni jo rannasta huuteli kalamiehille, ja kun paatinnokka jysähti rantaan, kiirehti hän kalamiesten kanssa kiskomaan venettä maalle, huutaen:

— Hurrakkaa . . . hurrakkaa! Minäkin hurraa — — a — — aan!

Maalaisille paksu patruuni huikkaili kadulla:

— Tulkaa ostamaan suoloja! Minulla on hyvä mitta!

Kaupungilla liikkeessa Paltsun taskussa oli aina lakritsaa, »rössokeria», tahi venäläisiä paperipäällisiä rimsuniekka karamellejä, joita hän jakeli lapsille, milloin vain pysähtyi heidän kanssaan juttelemaan. »Tahokko sinä, lapsi, tupakkaa?» ukko tavallisesti kysäisi. Ja lapsilla Paltsu monesti kitketti rikkaruohoa pelloistaan tahi teetti muuta keveää työtä, antaen palkkaa kolme kopeekkaa päivältä sekä makeisia.

Mutta silloin lapset eivät olleet oikein hyvillään, jos kohtasivat Paltsu-herran ollessaan matkalla laivavarviin isälle ruokaa vie-mään. Sillä Paltsu monesti »passasi päälle» kahdeksan aikana, kun tiesi ruokaveron silloin olevan menossa, pysäytti tytön ja kysyi:

— Mitä korisa on?

— Pottuja ja jauhopuurua vain, voi tyttö vastata, ja Paltsu oli tyytyväinen. Väliin ukko itse silmäsi koriin ja totesi hyvillään:

— Lapskooria . . . se on oikeaa työmiehen ruokaa.

Mutta joskus ukko kauhistui:

— Kryynipuuraa! Ja vielä silimä keskellä!

Ja siitä Paltsu-patruuni pääsi neuvomaan merimiesten eukkoja:

— Keittäkää te miehille oikeaa miehenruokaa, niinkuin talakunaa . . . eikä viskusoppia ja kryynipuroja.

Paltsu itse ei juonut edes kahviakaan ja oli vihainen, kun työmiehet sitä särpivät. Kadulla kävellessään hän toisinaan pysähtyi akkunan kohdalle nähdäkseen, häärivätkö pikku mökin eukot kahvinkeitossa.

Niinkuin Soveliuksen Matti-patruunille kelpasi kaikenlainen maanukkojen tavara, niin myös Fellmanin Paltsulle, joka muutenkin oli hyvä auttamaan kaikkia anovaisia. Paltsunkin makasiiniin karttui suuret röykkiöt auskareita ja puulapioita ja vaikka mitä kamaa, puisia kengänpohjiakin.

Jo nuorena tuli Fellmanin veljeksille kauppa-apulaiseksi *Lars Fredrik Leufstadius*, tupakkatehtailijan poika, ja hän sitten pyysikin talossa isäntäinsä eliniän, vaikka alkuvuosina Johan-kapteeni sanoikin, kun poika oli ripustanut jonkin kuvan huoneensa seinälle:

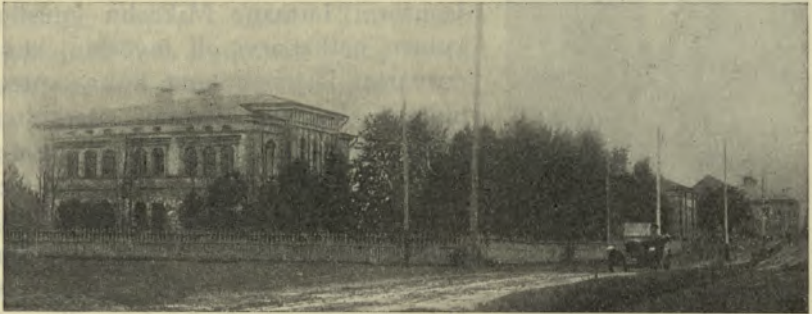
— Ota pois! Ei se ole sinun seinäs.

Vanhan Paltsun seurassa Leufstadiusuksen usein nähtiin kaupungilla liikkuvan. Ahkerana miehenä Paltsu vielä vanhanakin nousi jo 4—5 aikana ylös ja lähti kaupungille kävelemään, ja Leufstadius seurasi mukana. Hiljalleen vanha lihava herra liikkui, joka kadunkulmassa hän pysähtyi hengähtämään, ja silloin Leufstadius aina asetti keppinsä patruunin selkäpuolelle tueksi.

Vanhoinapoikina Fellmanin veljekset elivät koko ikänsä, vanha naimaton sisar, Saara, oli heidän taloudenhoitajansa, vanhoja olivat talon palvelijatkin ja vanha oli talon hevonen, jolla Paltsu talvella ajeli loikoen pitkässä vanhassa reessä, taikka körötteli kesäisin istuen vanhoilla rattailla. Kuoli sitten vanha Saara 1858, ja veljekset jäivät vain palvelijain ja Leufstadiusuksen kanssa elämään. Kuoli jo Paltsu-patruunikin 1862, ja juro Johan eli yksi-

nään vielä kahdeksan vuotta, joutuen viimein, lähes 90-vuotisena, hänkin kalmistoon veljensä viereen 1870.

Vain pari polvea Fellmanit elivät Raahessa, mutta oikeiksi raahelaisiksi he jo ennättivät tulla. Vieläpä veljekset, muistellen omaa nuoruuttaan, jolloin eivät Raahen koulussa päässeet kovin pitkälle, ainakaan omista ammattitiedoissaan, lahjoittivat suuren osan omaisuudestaan kaupunkiin perustettavaa »porvari- ja kaupakoulua» varten. Ja näillä rahoilla — 74,582 hopearuplaa ja

Raahen porvari- ja kaupakoulu.

1000 ruplan talo — sitten Raahen kauppaopisto pantiin pystyyn 1882, ja samoilla rahoilla se toimii vieläkin. Monet vanhan merikaupungin poikavarsat, niin hyvin entisten patruunien jälkeläiset kuin kapteenien ja merimiesten pojat, ovat kaupakoulun korkean mäen kiivettyään kyenneet nousemaan vanhojen patruunien toimialoilla hyvinkin huomatuille sijoille.

Papillista pohjaa oli *Montinienkin* suku, joka Raahessa kävi kauppaa ja kulki merellä monessa polvessa ja monissa miehin. Turunmailta 1729 saapunut Raahen pappi, *Mikael Montin*, oli vain tullista tullut raahelainen, mutta kun jälkipolvi rupesi muiden porvarien tavalla porvarioimaan, ja sai sukuunsa kaupungin vanhaa kauppiasverta Friemaneilta, Soveliuksilta ja Junellilta, oli papin jälkipahna kohta aitoa Raahen kansaa. Sitä kyllä vanha Raahelainen ei oikein saattanut ymmärtää, että papinpojasta voi tulla mitään muuta kuin pappi tahi muu sanan ja kirjan mies, mutta silloin oli papinpoika jo vähän pilalla, kun se rupesi porvariksi ja

merenkävijäksi. »Ei tullut siitäkään isänsä poikaa!» raahelainen saattoi päivitellä. Mutta Mikaelin pojat vain rupesivat porvareiksi ja menivät merellekin — tosin vanhin veli, Mikael, luki papiksi. *Abraham*, 1735—1809, oli Raahessa etevänä kauppamiehenä ja raatimiehenäkin, samoin

Henrik Montin.

taas hänen poikansa, toinen *Mikael*, rikkaan Friemanin vävy, joka eli 1766—1843 ja rakennutti komean talon Montinien vanhalle paikalle Isontorin laitaan. Mikaelin kuusilukuinen poikaparvi oli myöskin, kuka porvarina ja patruunina, kuka kapteenina ja »kellarimestarina». Parhaiten Raahella muistaa vielä *Johan Montin*, syntynyt 1807, kuollut 1893, kapteenin, raatimiehen, kauppamiehen, joka asui Kirkkokadun ja Mentzerinkadun kulmauksessa Friemanin naapurina. Durchmanin yhtiössä Johanilla oli osuutta, mutta mikään suuri laivanvarustaja hän ei ollut. Sen sijaan raatimies oli suuri maamies, viljellen vainioittain ruista, ohraa ja perunoita. Syksyisin aina saatiin talossa puida 30:kin riittä. Tarvittiinkin talossa

puimista, sillä lähes pariinkymmeneen nousi perillisten joukko. Hyvillä hevosilla Johan Montin aina ajeli, joskus sellaisella-kin menijällä, että kärryissä istuja vain hajusta tiesi hevosen olevan edessä. Ja kun raatimies ajaa hurautti Raahesta Saloi-siin, niin kärryille poikittain pistetyt onkivavat vain rätsivät sat- tuessaan virstantolppiin: »trat-ta-ta-tat!»

Suurempana porvarina ja laivanvarustajana muistetaan taas *Henrik Montin*, joka oli osakkaana Reinin liikkeessä ja asui isänsä rakennuttamassa talossa Isontorin laidassa. Heikki oli isoäni- nen iso mies, yrkky ja äkäluontoinen patruuni, joka roimasti lii- kuskeli Isollatorilla ostellen maalaisilta mastopuita kilvan yhtä roiman ja äkäpäisen Matti-patruunin kanssa. Heikki Montin kuoli jo varsin aikaisin, 1866. Nuorin Mikaelin pojista oli *Frans*, joka

toimi väkijuomakaupan omistajana hoitaen »Montinin kellaria»; siten oli pari velimiestä kapteenina laivoja kuljettamassa sekä muuan joutui Helsinkiin Kaartin pataljoonan asevaraston hoitajaksi.

Sananjulistajasta ottivat juurensa *Durchmanitkin*, jotka niinkään muutamia polvia elivät Raahessa rikkaana patruuni- ja porvarisukuna saaden kaupungin kaup-pamiehiltä, Fagervikiltä, Lackelta ja Pölckiltä, Raahen verta suoniinsa. Pohjalaisen papin, *Anders Durchmanin* poika, *Mikael*, syntynyt 1762, kuollut 1827, rupesi Raahen kauppamieheksi, ja hänen poikansa *Zachris*, joka eli 1801—1872, oli Raahen suuruuden ajan suuria patruunia, laivanvarustajia ja vanhoja merenkävijöitä niinkuin muutkin patruunit. Brahenkadun ja Mentzerinkadun kulmassa oli Durchmanin kauppatalo ja kauppapuoti, jossa Zachris-ukko teki kauppaa maalaistenkin kanssa ja makseli työmiehilleen palkkaa, päivitellen:

Zachris Durchman.

— Hm, hm, hm . . . ei piisaa pienekkään . . . taijatta pussiniki tyhjentää.

Vanha Zachris-patruuni oli lyhyt ja paksu äijä, ja »Kolmituumaiseksi» Raahekin häntä leikillään nimitti. Tiesi sen ukko itsekin, mutta ei ollut siitä ensinkään hyvillään. Naulojenostajakin kun tuli kauppaan, ukko sanoi puotipojalle:

— Annappa tuolle nauloja! . . . puoltoistatumasia, kaks-tuumasia ja . . . muuantuumasia.

Poika tiesi sanomattakin, että »muuantuumaset» olivat kolmituumaisia.

Viheriäisessä palttoossa Durchman-patruuni kulkea kepsut-teli kaupungilla, ja vaikka hän olikin vain »Kolmituumainen», oli hänellä neljä komeata tytärtä. Muuan niistä oli koko kaupungin ihantelema »Durchmans Fia», jota kyllä kelpasi Raahen erikoisena nähtävyytenä mainita muukalaisellekin. Tämä erinomainen

kaunotar, Emma Sofia Durchman, meni sitten naimisiin kapteeni Höckertin kanssa.

Vanhan Zachris-patruunin jälkeen eli Raahen porvarina vielä hänen poikansa, *Frans Zachris*, joka oli isänsä toverina kauppa-
liikkeessä ja sitten jatkoi liikettä yksinään. Mutta häneen lop-
pui Raahen Durchmanien porvaroinen.

Friemanin vanha talo. Nyk. kansakouluna.

Suurporvareita ja oikeita vanhoja raa-
helaisia olivat aikoi-
naan *Friemanitkin*,¹⁾
jotka jo 1700-luvun
alkupuolella koteu-
tuivat pieneen ranta-
kaupunkiin, ja sitten
elivät neljä, viisi pol-
vea kaupungin en-
simmäisten eturi-
veissä. Etelästä, Tu-
run puolesta, oli ensimmäinen Frieman, *Olof* (1691—1774),
tullut ja hänen poikansa *Johan* (1728—1790) oli jo varakas
kauppias ja kaupungin raatimies sekä postimestari. Rikas
porvari oli hänenkin poikansa, nuorempi *Johan Frieman*
(1774—1845), joka asui kahden tonttimaan isäntänä Isontorin
etelälaidassa, Kirkkokadun varrella, Soveliusten, Montinien ja
Ervastien naapurina. Hänen talossaan Aleksanteri I:kin majaili
käydessään Raahessa 1819. Rikas mies oli Johanin veli *Nilskin*
(1788—1833), joka toisien suvunjäsenten kuoltua ja hävittyä
joutui nimen säilyttäjäksi. Hänen poikiaan oli kolmas *Johan*,
joka eli 1816—1878, ja oli Raahen viimeinen Friemanin kaup-
pias sekä asui Kirkkokadun varrella, vastapäätä Johan Monti-
nia. Tämän poika, entisen »Aspegrenin pankin» johtaja, *Ivar*
Frieman, kuoli naimatonna 1910, ja tytär, *Aina Frieman*, kirja-
kauppias, kuoli 1912. Niinkuin muutkin Raahen porvarit, niin
Friemanitkin saivat ympäristöstään vanhaa Raahea suoniinsa,
joutuen naimisiin Pölckeistä, Pasisista, Montineista ja Lan-
geista, sekä taas puolestaan antoivat omaa vertaan For-

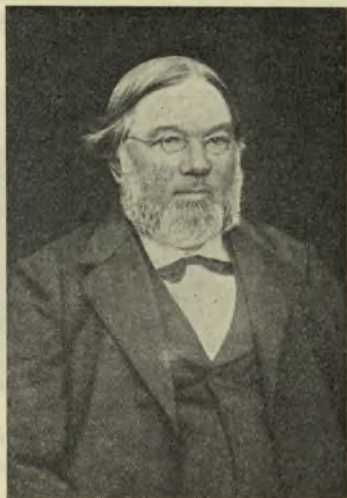
¹⁾ Tiedot suvun vanhimmista jäsenistä H. Impivaaran mukaan.

buksille, Soveliukselle, Montineille, Svanljungeille ja Fagerveikeille.

Suur-Raahen suuria patruuneita oli myöskin *Johan Gustaf Rein*, joka oli alkuaan Vaasan lähtöä, syntynyt siellä 1821. Rein tuli Raahen vain kirjanpitäjäksi kauppaneuvos Franzénille, mutta pian hän rupesi omaksi isännäkseen ja otti rikkaan patruuni Ahlqvistin toimekkaan tyttären, Helena Charlottan, emännäkseen. »Reinin kompania», jossa oli osallisina useita Raahen porvareita, oli Reinin pääjohdossa, ja se varusti merille toistakymmentä laivaa. Brahenkadun ja Pakkahuoneenkadun kulmassa, matalassa puutalossa, »Vanhassa-Reinissä», jossa kauppias Mikael Jurvelius oli ennen porvaroinut, oli Reinin patruunin liikepaikka. Myöhemmin patruuni sai uuden porvaripaikan kauppias Karl Napoleon Hedmanssonilta Isontorin laidasta, vastapäätä entistä Johan Friemanin taloa. Siihen ukko yhdisti vielä Petter Frans Ahlqvistilta ostamansa talon, joka oli rakennettu entisen kistun paikalle.

Reinin patruuni oli älykäs ja toimekas mies, ahkera kirjallisuudenkin harrastaja. Tukevana harmaapartaisena ukkona hän silmälasit nenällään asteli pää pystyssä kadulla ja näytti, »ettei hän alas näe ensinkään». Toimekas oli patruunin rouvakin. Kerran kun taloon tuli käymään saksalaisia matkamiehiä, rouva komensi koko palveluskunnan ja työväen seisomaan vartiokujana kahta puolta talon porttia. Ihmetellen vieraat katselivat tällaista suurenmoista vastaanottoa.

Mutta alkuunsa loppui Reinin patruunin hyvästi alettu raahe-lainen toimi ja nimi. Patruunilla oli vain pari tytärtä, joista toinen joutui naimisiin Saksanmaalle ja toinen kuoli parhaassa ty-täriässään. Patruuni itse kuoli 1895.

Johan Gustaf Rein.

Reinin patruunin appiukko, *Ahlqvistin* patruuni *Petter Ludvig*, ei myöskään ollut aivan perinnäisiä raahelaisia.¹⁾ Hänen isänsä, kapteeni *Petter Erik*, vaikka pääsikin äidin avulla vanhoihin raahelaisiin, Hajahneihin, oli tullut Raaheen vasta 1700-luvun viimeisellä kymmenellä. Isä-Petter ei kyllä ollut vielä mikään patruuni, elihän vai huonoissa varoissa ja alituisesti velkojain ahdistamana ja kuoli 1804. Mutta poika-Petter, joka oli syntynyt

*Reinin talo Isontorin laidassa,
ent. Kistun paikalla.*

1799, jo pani Kirkonmäen laidassa, lähellä kirkkoa, hyvälle alulle kaupankäynnin, ennenkuin ennätti kuolla eräällä Kuopion matkalla 1834. Ja sitten hänen leskensä, *Anna Charlotta*, lähtöisin vanhasta Jurvelius-ten kauppasuvusta, toimi kuin oikea kauppanuori, ja vanha kunnan raahelainen. Rouva piti liikettä pystyssä, kulki markkinoilla Kalajoella, Kuopiossa ja Kajaanissa niinkuin muutkin patruunit, ja kauppa kävi mainiosti. Oli rouvalla kyllä apulaisena poikansa, *Mikael Ludvig*, jonka hoitoon hän jätti liikkeen vasta 1870. Mutta sittenkin muori vielä itse hääri kaupassa myymäpöydän takana, pienenä ja käpristyneenä, lammasnahkaturkit vain päällään, ja aina ystävällisesti nyökäyttäen tulijoille: »Päivää-päivää!» Ei tiennyt eukko kylmästä eikä »vedosta» mitään. »Mikä se on traaki?» hän vain saattoi ihmetellä, kun toiset siitä puhuivat. Kerran Kuopiosta tullessaankin oli rouva »niin jääsä, että reestä kannettiin sissään, eikä kuollut sitenkään». Mutta hiiriä muori pelkäsi. Kun puotineitsyet tahtoivat toimittaa aina puodissa vartioivan rouvan pois, he rupesivat vain hätäilemään: »Voi, voi, tuolla on hiiri . . . mihin se nyt joutui?» Silloin traakia pelkäämätön rouva taaperteli kiireesti toi-

1799, jo pani Kirkonmäen laidassa, lähellä kirkkoa, hyvälle alulle kaupankäynnin, ennenkuin ennätti kuolla eräällä Kuopion matkalla 1834. Ja sitten hänen leskensä, *Anna Charlotta*, lähtöisin vanhasta Jurvelius-ten kauppasuvusta, toimi kuin oikea kauppanuori, ja

¹⁾ Tiedot suvun vanhimmista jäsenistä H. Impivaaran mukaan.

seen huoneeseen. Toimekas rouva piti paljon hyvistä hevosista. Kun vain joku ajoi ohitse komealla oriilla, mummu tuli kaupastaan kadulle ja pysäytti ajomiehen, jotta saisi tarkemmin katsoa ajokasta. Hiukan yli 90 ikäisenä kuoli tämä toimenmuori 1890.

Toimekkaita kauppamiehiä olivat Anna Charlottan pojatkin, Mikael Ludvig ja *Petter Frans*. Edellinen jatkoi äitimuorin liikettä Pakkahuoneenkadun varrella, ja »Ransa» rakensi talon kistun paikalle. Ludvig oli porvarien eturivin miehiä, toinen veli taas oli »enemmän aatteen miehiä». *Petter Frans* toimitti kaupunkilaisille kirjallisuuttakin sekä pystytti herroille hyvän uimahuoneen ja kylpylän Pitkäänkariin. Mutta näihin toimenmiehiin Ahlqvistin suku Raahessa loppui, sillä molemmat veljekset kuolivat vanhoinapoikina, Mikael Ludvig 1885 ja *Petter Frans* 1867.

*Anna Charlotta Ahlqvist,
o. s. Jurvelius.*

Patruunien parvessa liikkuiivat täysin oikeuksin *Fagervikitkin*, joiden sukujohto veti Raahen taakse, Pyhäjoen Parhalahdelle.¹⁾ Sieltä tuli Isonvihan jälkeen Raahen porvariksi *Matti Fagervik*, alkuaan *Parhalahti*, »jalosyntyinen ja hyvin kunnioitettu» herra, joka nai Forbuksen Kristinan ja sai poikia ja tyttäriä. Näistä *Henrik*, syntynyt 1733, kuollut 1787, joutui Margaretha Pölckin kanssa *Fagervikin* nimen säilyttäjäksi, saaden tyttäriä *Durchmanneille*, *Hajahneille* ja *Lundbergeille* annettavaksi sekä pojan, *Johanin*, (1777—1836), joka taas otti tyttären *Hajahnilta*. Tämän vanhemman *Johanin* poika oli viimeinen *Fagervikin* patruuni, nuorempi *Johan Fagervik*, joka oli ainakin yhtä jalosyntyinen ja hyvin kunnioitettava kuin *Parhalahden Mattikin*. Patruuni asui *Pohjantullissa Reiponkadun* kulmassa, ja kävi suurta

¹⁾ H. Impivaaran mukaan.

kauppaa varsinkin maanukkojen kanssa, niin että väliin oli talon koko piha täynnä savonäijien hevosia ja kuormia. Fagervikin patruuni oli oikeita vanhankansan miehiä. Rahansakin hän vain säilytti kotona arkussa, ja kotiportista poistuessaan hän useinkin kuin tervehtien ja menestystä etsien kumarteli eri ilmansuun-

nille, ennenkuin lähti kävelemään kaupungille. Toimekas oli talon rouvakin, keskimmäisen Johan Frie-
manin tytär, Augusta Elisabeth, syntynyt 1812, aina kotona hyö-
rivä emäntä, joka ei ollut käynyt Piehinkiä etempänä. Lapsettomina nämä vanhat raahelaiset kuolivat, patruuni 1871 ja patruunin emäntä vasta 1901, ja niin loppui Fagervi-
kien suku.

Kauppaneuvos Sivert Lundberg.

Patruunimiehiä olivat *Lundbergitkin*, jotka Ruotsista purjehtivat kahdessakin otteessa¹⁾ ja vain parin polven ajan pysyivät kaupungin porvareina, ennättäen kuitenkin jo siinäkin ajassa rysäyttää pystyyn tavattoman tulimyllyn sekä lyöä kokoon kymmeniä laivoja. Keväällä 1800 tuli Skellefteästä *Erik Lundberg* Durchmanille kauppa-apulaiseksi, ruveten myöhemmin itsenäiseksi porvariksi. Mutta vasta Erikin poika, raatimies *Johan Sivert* (1813—1895) nousi patruunien riviin, ruveten toisten porvareiden kanssa laivanvarustajaksi, ollen »Lundbergin komppanian» päämiehenä. Suuri yritys oli myöskin Ruonanojan suuhun rakennettu tulimylly, jossa oli osakkaana kauppaneuvos *Sivert Lundberg*. Tämä Lundberg tuli Ruotsista 1849 Johan Sivertille, sukulaiselleen ottopojaksi ja apumieheksi, ja oli sitten osallisena Lundbergin laivanrakennusyhtiössäkin. Nuorempi Sivert kuoli 1894, ja liikettä jäivät jatkamaan hänen poikansa, kunnes 1900-luvun alkukymmenellä lopettivat ja muuttivat pois paikkakunnalta.

¹⁾ H. Impivaaran mukaan.

Suurten kauppasaksain joukossa liikkui myöskin *Konrad Brander*, joka oli laajan Brander-suvun jälkeläisiä. Porin puolesta oli 1700-luvun jälkipuoliskolla Konradin isä, *Gabriel Brander* (1758—1809) tullut Raaheen porvariksi ja päässyt raatimieheksikin. Rikkaan Matti Soveliuksen vävyksikin Satakunnan mies nousi ja sai muutamia tyttäriä sekä neljä poikaa raahelaisille kapteeneiksi, kauppamiehiksi ja raatimiehiksi. Toimekkain oli nuorin veli, *Konrad* (1801—1880), joka ensin kapteenina mittaili meriä ja sitten rupesi kauppamiehenä mittailemaan tavaroita. Brahenkadun ja Cortenkadun kulmassa pitkällä, laihalla ja »häjynkurisella Konkalla» oli kauppatalonsa. Kauppamiehiä olivat toisetkin veljet, *Adolf* oli vain kapteeni ja hukkui merimatalla. *Adrian*, vanhin veli (1788—1854), oli raatimieskin ja asui Durchmanin naapurina Mentzerinkadulla. Mutta *Fredrik* (1792—1863), paksuniskainen porvari, teki kauppaa Kirkonmäellä vastapäätä vanhaa koulutaloa, ja sanottiin häntä »Kirkko-Branderiksi». Oli ukko ennen kapteeninakin ohjannut laivaa merillä, jopa oikein ihastunut Franzénin prikiin, Rosinaan, jota vielä vanhanakin kehuskeli:

Konrad Brander.

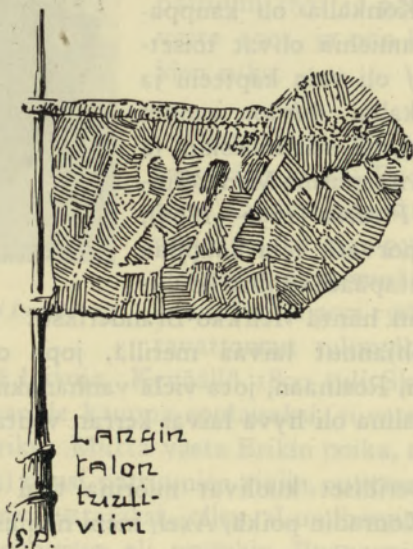
— Ja se Russiina oli hyvä laiva: kerran ventattiin, niin oltiin Vaasasa!

Branderien perilliset kuolivat nuorina tahi muuttivat Raahesta muualle. Konradin poika, Axel, meni naimisiin, mutta kuoli lapsetonna, ja tytär, Selina, antoi vanhaksi tultuaan kauppaalikeensä Pyhäjoelta tulleen Haglundin hoitoon, ja sinne jäi lopulta Konradin kokoama tavara. Kauniit köpenhaminalaiset kahvikupitkin alennettiin varsin keittiökupeiksi.

Patruunien riveissä asteli aikoinaan vielä *Anders Gustaf Candelin*. Hän oli tullut vävyksi vanhalle raahelaiselle kauppiaille ja raatimiehelle, *Johan Lauraeukselle*, saaden samassa kaupassa Elisabethinsa kanssa valmiin ja täysinäisen kauppatalonkin. Konrad Branderin naapurina Cortenkadulla talo oli, lähellä Kirkon-

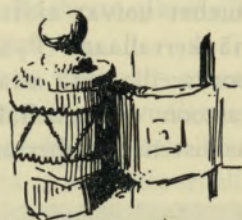
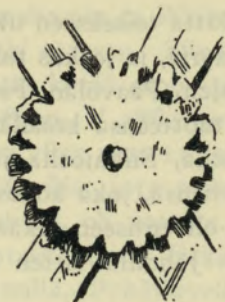
mäkeä ja kaupungin apteekkia. Mutta Candelinin ukko kuoli jo 1863, ja pojat hävisivät pian pois koko kylästä.

Siinä 1850—60-luvuilla vielä joku vanhan polven porvari lopetti kauppatoimintaansa ruveten poistumaan patruunien parvesta. Niinpä jäivät joukosta pois vanhat porvarit *Lacke*, *Lundström*, *Andersson* ja *Bergh*. Ja *Karl Napoleon Hedmansson*, punanenäinen, punaviheriä-peruukkinen, »Heemanssonin Kalle», heitti kauppapaikkansa Reinin patruunille. *Henrik Ahlholmin* leski, *Johanna Mathilda*, suuri tervaporvari, keikahti nurin ja jätti talonsa kaupungin sairaalaksi. Vanha *Abraham Hajahnkin* lopetti liikkeensä Fellmanien naapuritalossa ja meni Mettalaan maata möyrimään.

Largin
talon
tuzil-
viiri

L.S.P.

Rirkonmäen kellarin
saranoita ja oulkoriste

Kaupankäyntiä

Saaja maakunta tarvitsi Raahen pientä rantakaupunkia, joka tuotti sille suolaa ja muuta tavaraa merien takaa, ja pieni Raahe tarvitsi laajaa maakuntaa, joka toi sille tervaa ja voita ja kaikenlaista maantuotetta.

Tervaa oli maakunnassa poltettu jo satoja vuosia, ja kaukaa sydänmailtakin vedätetty rantaseutujen satamapaikkoihin. Niinpä ohjautui tervanjuoksu Raaheenkin rantapuolilta aina Kalajokea ja Siikajokea myöten sekä sisämaista Nivalan, Haapajärven, Reisjärven, Pyhäjärven, Pyhännän, Kärsämäen ja Kestilän metsämaista, jopa aina Savosta saakka. Tervahauta savusi entisaikaan miltei jokaisessa, nyt jo metsättömän rantapitäjän talossa, ja sydänmaiden mäntyiset kankaat olivat kesäisin tervaisen autereen verhossa. Talvella Raahe sai ottaa vastaan ylimaiden tervasadon. Helmi- ja varsinkin maaliskuussa, vielä joskus huhtikuussakin, ukot ajoivat kesäisiä tervojaan, milloin kymmenkunta, parikymmentäkin, vieläpä kolmekinkymmentä tynnyriä yhteen menoon. Paakinahon Jaako vedätti Soveliukselle 1866 huhti-

kuussa 33 tynnyriä. Mutta toisekseen ukot taas saattoivat ajella vain viittä, kuutta tynnyriä, ja joskus tulla kyyditen yhtä ainoaa terva-astiaa. Lähiseutujen, Paavolan, Piehingin, Vihannin tervamiehet voivat ajattaa tuotteensa kesälläkin, pari, kolme tynnyriä kerrallaan. Pyhäjoella, Siikajoella ja Kalajoella oli Raahen porvareilla oma asiamiemensä, joka kokosi ympäristön tervaa varastoon. Kalajoellakin oli entiseen aikaan *Hendelinin* ukko raaheilaisten tervaherrana. Jähdillä sitten kuljetettiin tervat Raa-

Tervahovin vanhoja makasiineja.

heen. Hyvänlainen hinta maksettiin tervasta 1840-luvun lopulla: kahdeksan ja kymmenenkin ruplaa ukot saivat tynnyristä, ja 1851 maksettiin jo kymmenen ja puoli. Mutta sitten 1852 tervan hinta yhtäkkiä putosi kahteen ja puoleen ruplaan, menipä Itämaisen sodan aikana 1854 ruplaan 70 kopeekkaan. Eikä se siitä enää kovin kohonnut; esim. 1861 oli tervatynnyrin hinta 2:50—3:— ruplassa, ja kun tuli marka-lasku, 10—12 markassa. Mutta silläkin hinnalla täytyi tavara antaa, sillä maakunta tarvitsi rahaa, ja terva oli monen parasta myytävää.

Jo 1700-luvun lopulla saatiin Raaheen tervahovi meren rannalle Ruonanojan suulle. Tälle ajettiin maakunnan terva, tarkastettiin ja pantiin suuriin makasiineihin. Hovin pääherra asui Pikimäellä, ja vartavastiset »fräkärit» tarkastivat, »fräkäsivät» joka tynnyrin. Vanha *Kalle Burman* oli entiseen aikaan fräkärinä, sitten myöskin vanhat luotsit *Kalle Läksy*, *Kalle Sabutsky* ja *Johan Tabell*. Varsinkin Läkсын äijä oli äkäinen tarkastusmies, saattoi vaikka kirveellä räiskäyttää tynnyrin säpäleiksi, jos rautarasilla tutkiessaan oli huomannut, että terva oli huonoa sotkua.

Paljon kasaantui tervahoviin ja Pikimäelle tynnyreitä, monet makasiinit, ranta ja mäki täyteen. Siinä 17—18-sataluvun taitteessa saattoi hovin kautta kieriä 4000—5000 tynnyriä ja Itämaisen sodan aikana 7000—8000. V. 1860 vietiin Raahesta ulkomaille 4,769 tervatynnyriä, jopa 1857 aina 11,809 tynnyriä.

Toinen tärkeä metsänvilja, jota maakunta vanhaan aikaan valmisti ja vedätti Raaheen, oli *potaska*. Suurien koivumetsien maat olivat parhaita potaskamaita. Sekä rantakylissä että kaukana Suomenselän vierteillä, Pyhäjärvellä ja aina Pielavedellä sitä poltettiin ja tuotiin Raaheen. Kestilän kirkollakin Junkkarin äijä ja Silkonien ukko sekä Rasin muori löivät koivuja pinoon ja polttivat tuhaksi, uuttivat tuhan lipeäksi, keittivät lipeän ruskeaksi potaskaksi, jonka vielä »potaskauunissa» »kalsuneerasivat», polttivat, niin että se tuli »taivaankarvaiseksi». Tynnyreissä vedätettiin potaska Raaheen ja leivisköittäin sitä myytiin. Jotkut isännät saattoivat tuoda kerralla kolmisenkymmentäkin leiviskää, toiset vain kuusi ja kolmekin, joku vain 17—18 naulaa. V. 1850 saatiin potaskaleiviskästä neljä ruplaa, mutta pian se aleni kolmeen, jopa kahteen ja yhteenkin ruplaan. Tuhansin leivisköin Raahan porvarit keräsivät potaskaa aittoihinsa, esim. 1857 13,176 leiviskää, ja 1859 11,344 leiviskää, mutta 1860 vain 2,360. Siitä alkaakin potaskan, samoin kuin tervankin tuotto vähentyä. Kun valtio otti suuret metsät haltuunsa, ei niihin enää kenellä tahansa ollut asiaa.

Enemmän kuin potaskasta saatiin sentään rahaa *voista*, jota joka talossa varattiin myytäväksi. Kesänaika, jolloin karja sai herkutella rehevällä kesäruoholla, oli parasta voin tuottoaikaa, ja silloin sitä pitkin kesää kerättiin, isoissa taloissa monet suuret saavit täyteen. Syyskuulla, ennen varsinaisia syysmarkkinoita, oli Raahan kauppiaille miltei koko kuukauden kestävät *voimarkkinat*. Maakunnan voikuormia ajoi silloin tien täydeltä joka suunnalta kaupunkiin, isoisimmat isännät komeasti kolmellakin hevosella, joka kuormassa voitynnyri. Kaukaisimmat voinajajat olivat jokien latvoilta, Pyhäjärveltä ja Pyhännältä asti. Olipa jokilatvojen takaakin Pielaveden ukko saapunut ja saanut rekipelillä taikka purilailla ajaa Maanselänlahteen ja siitä soutaa yli Pyhäjärven, ennenkuin pääsi kärrypeleihin. Yhtäpäätä saivat patruunit kaikkine apumiehineen punnita voita ia työntää tynnyreihin.

Kolme-, neljäkymmentä leiviskää oli isojen äijien tynnyreissä, sitten parikymmentä ja kymmenkunta pienemmällä ja toisilla taas vain kolme, neljäkin. Kuusi, seitsemän ruplaa maksoi patruuni voileiviskästä 1840-luvulla, mutta 1853—54 maksettiin siitä vain 2: 15—2: 20 ruplaa, ja sitten 1860 kolmisen ruplaa. Raahen patruunien koko vuoden yhteinen voisaalis 1859 oli 9,241 leiviskää ja 1860 jo 13,563 leiviskää.

Talvella maanukkojen kuormassa saattoi olla joitakuita nauvoja *taliakin*, joskus kolmattakin leiviskää, ja 1850 vaiheilla maksettiin kuusikin ruplaa leiviskästä, mutta 1860 oli sen hinta vain kolmessa. Vuoden 1859 nimissä vei raahelainen ulkomaille 251 leiviskää talia ja seuraavana vuonna vain parikymmentä. Joskus ylimaan mies toi patruunilleen muutamia kappoja nauriitakin, joskus lehmän, väliin pari kuormaa tuohia, ja Ainalinkylän Ollankedon ukko toi 12¹/₂ kyynärää emäntänsä kutomaa puolivillaista kangasta, saaden siitä 20 kopeekkaa kyynärästä.

Mutta kaukaisen ylimaan miehet Suomenselän kangasmailta ja vedenjakajan takaakin, Savosta ja Pohjois-Hämeestä, vedättivät Raahen laivapatruunille mahtavia *mastohonkia* sekä muitakin laivanrakennuksessa tarpeellisia suurpuita. Ylimaiden hiekkakankailla kasvoi silloin vielä iänikuisia petäjiä, joiden lakkapäät latva saattoi kohota maakamarasta ylös kymmenin sylin, jättäiläishonkia, joiden latvapuoli 15—20 sylen päässä vielä oli kyynärää paksu läpimitaten. Sellaisia petäjiä kaadettiin Iisalmen sydänmaillakin Linnalan talon Markkalankankaalta. Samanlaisia aarniopuita kasvoi muuallakin sydänmaan navoilla, Kiuruvedellä, Pielavedellä ja Keiteleellä, Pihtiputaalla ja Viitasaarella sekä Pyhännän Tavastkengän puolessa. Kaikkein suurimpia kankaankummituksia piti jo olla kuusi, jopa kahdeksankin hevosta vetämässä, vaikka tavaton mastopuu oli jo sellainenkin, jonka eteen tarvittiin vain kolme, neljä vetäjää. Kahden reen varassa metsänmies makasi, ja ainakin kaksi miestä piti olla sitä saattelemassa, toinen tyvellä ajajana, toinen hännällä »ruotelmiehenä» hoitelemassa jälkirekeä tiellä, ja eri hevosella ajettiin eväitä, »trossikuormaa». Uuvuksiin asti hevoset monesti saivat kiskoa. Viitasaareltakin tuotiin kerran kuudella hevosella tavatonta mastohonkaa, mutta Piehinkiin vetäjät väsyivät. Heikki Montin vei

silloin vankan oriinsa, pisti aisoihin ja ajoi Raaheen, niin että höyry nousi. Amphitriten isoksi mastoksi puu joutui 1869.

Muita laivan rakennusaineita kasvoi kyllä lähempänäkin. Kestilästäkin Hyvölänrannan ja Mulkuan metsistä ajettiin 8—10 sylen pituisia raakapuita, pari-, kolmi-sylisiä, paria korttelia paksuja, kolmea leveitä »sitroja», pitkiä selkäviä kuusi-tuumaisia »täkkipiittoa», parisylisiä kuusenjuurikoukkuja, »nääkkiä» sekä kyynärää paksuja pelkkoja ja lankkuja. Pyhäjärveltä myöskin ajettiin laivapuita; Pesolan lautamies ja Niinimäen isäntäkin vedättivät pelkkoja ja täkkipiittoa.

Pohjoisseutulaiset saapuivat Raaheen Pohjantullista ajaen Rantsilan, Paavolan ja Pattijoen kautta, mutta Pielaveden ja Pohjois-Hämeen miehet tulivat Eteläntullista Pyhäjoen ja Saloisten tietä.

Ylimaamiehet saapuivat mastopuineen, pelkkoineen, nääkkineen ja sitroineen kaupunkiin tavallisesti aamulla, ajaen Isolletorille. Sinne täytyi ajaa sekä Pohjan- että Eteläntullista tulijain, sillä muualla kaupungissa pitkät mastopuut eivät mahtuneet kääntymään. Isolletorilla jo aina aamuvirkut patruunit mittakeppeineen seisoskelivat odottamassa. Joskus kun oikein suuri rumilas ajettiin torille, tuli patruuneille kova kina, kuka saisi sen ajattaa työmaalleen. Matti-patruuni ja Heikki Montin useasti kilpailivat maston ostossa, lennättivät joskus hevosillaan jo vastaan-kin, mittailivat puita, koputtelivat kepillään ja tarjosivat hintaa.

— Tynnyrin . . . kaksi tynnyriä suoloja saat! Matti-patruuni-kin tarjosi, lisäten:

— Onko laho? Häh!

— Eei sunkaa se laho ou, maanukko selitteli, vähän vain moannousua tuossa juuressa.

Väyrysen isäntä Pyhäjärveltä, vanha Raahen kävijä.

Monta kertaa näet ylimaam ukko yritti pettää Raahen patruunia. Rasin Esko-äijäkin täytti ja silasi eväsvoillaan lahot kolopaidat, niin että ne pakkaskuurassa huurtuivat ehjäksi veistopelkäksi.

Lakki kainalossa ylimaam miehet seisoskelivat pakkasellakin ison patruunin edessä, kun patruuni komeana käännähteli, potkiskeli puuta ja tarjoili hintaa. Reinin patruuni tiiraili silmälasineen, Durchmanin pikku ukko koputteli puuta ja paneskeli: »hm hm hm . . . hm hm hm». Heikki Montin taas käännähteli hyvin rotevasti ja äkäisesti, mutta Soveliuksen Matti-patruuni pani useinkin karjumalla.

Mutta kun puu oli huomattu hyväksi ja hinnasta sovittu, patruuni löi »merkkinsä päälle», eikä siihen enää muilla ollut mitään sanomista. Ylimaam mies sai ajaa kuormansa varviin ja siten tulla perimään maksua.

Silloin kyllä ei tullut mitään kauppakiistaa, kun maakunnan ukolla oli kaupungissa oma patruuninsa, jonka luokse hän ajoi tavaroineen. Fagervikin patruuni, »Vaaterviiki», oli monien savonäijien porvarina. Sinne »isävainoo» oli ajanut, ja sinne taas poikakin meni; jopa vielä vuosikausien perästä, kun Fagervikin ukko oli jo aikoja kuollut, eikä talossa ollut enää kauppaakaan, jotkut Savon miehet vanhasta tottumuksestaan ohjasivat hevosensa vanhaan tuttuun Vaaterviikiin. Iisalmen miehen ja monen muunkin savolaisen patruuni oli »Ranseeli», taikka joku Sovelius, jotkut savolaiset taas kävivät »Konnalla», Konrad Branderilla, taikka »Velemannilla». Kestilän Hyvölänrannan ukon porvari oli »Riimanni», Paavolan Kaarron kauppias »Janne» Montin. Vanhalla Lauraeuksella ja sitten Candelinilla oli talonpoikia paitsi lähipitäjissä, myöskin Kärämäellä, Pyhäjärvellä, Haapajärvellä, ja Reisjärvelläkin — sellaisia vaareja kuin Änäckälän Petteri ja Vehkapuron Jussi. Samoin taas Soveliusten ja muidenkin patruunien maaukot hajaantuivat Pohjois-Hämettä ja Savoia myöten. Patruunien kirjoihin merkittiin sellaisia nimiä kuin Kurrantmaa, Kupulisoja, Pinolehto, Virsu, Visuri, Ponnikas, Kontio, Käräjäoja, Jylhänollila ja Pirttihaavisto.

Jokainen patruuni kyllä tunsivat omat talonpoikansa ja vanhat puotipalvelijatkin heidät tunsivat, niin että ainoastaan vierailta saattoivat kysyä:

— Kenenkäs talonpoikia te olette?

Laivavarvistä ajoi maanukko porvarin pihaan, päästi hevonsensa ja vei talon talliin sekä kantoi eväsvakkansa porvarin piha-pirttiin. Siellä, työväen tuvassa, talonpojat saivat viettää yönsä. Monissa pirtteissä oli ylhäällä katon alla leveät makuulavat, joille mahtui koko joukko maakansaa makaamaan, ja seinien vierissä oli isot penkkilaatikot, joihin ukot voivat lukon taakse heittää ta-

Langin talon pihamaa. Perällä pihapirttejä.

varansa ja ostoksensa. Kiljuvilla pakkasilla Savon miehet tulivat kylmissään ja kangistuneina pitkältä taipaleeltaan ja menivät joskus suoraa päätä pirtin isoon takkaan seisomaan. Harmaa taikka valkoinen suuri sarkaviitta oli ukkojen päällysverhona, ja monesti paistoi avonaisesta viitan aukosta karkea hurstipaita ja paljas pakkasen polttama rinta.

Hyvin kohteli patruuni maanukkoa. Kauppapuotiin ja »ulko-konttoriinsa» hänet kutsui ja tarjosi heti hyvän ryypyn liennyt-tämään kylmän kangistamia leukapieliä. Ahlqvistilla annettiin vahva rommiryppy, ja Franzén kaasi isännälle tuiman viinariypyn sekä — voimarkkinoilla — emännälle napsun »isoa viinaa», joka oli siirapilla maustettua viinaa. Hyvät tupakatkin annettiin. Ukko sai peukaloida ison visakoppansa täyteen Raahen oman tehtaan »parasta Virginian tupakkaa», saipa vielä valkean

savipiipunkin, jotta voi, jos halusi, ruveta sillä sauhuttelemaan. Mutta oikein hyvässä porvarissa otettiin piirongin laatikosta iso kappale paksua rullaväättiä, kastettiin sitä vielä siirapista ja tupakkavedestä sekoitetussa liemessä ja ojennettiin ukolle. Siitä äijä sai mahdollottoman makean ja tavattomasti syljettävän mäl-

*Pihapirtin eteisen ovi. Ent. Virven talo.
Rantakatu.*

Suolatynnyristä patruuni otti 1855 vaiheilla kolme, neljä ruplaa, rautaleiviskästä pari ruplaa, ja laivapuista hän maksoi sopimuksen mukaan. Sitroista voitiin saada pari, kolme ruplaa kappaleesta, täkkipiitoista viisi, kuusi ruplaa, raakapuista 10—15 ja mastoista 50—60, joskus satakin ruplaa. Lopuksi patruuni antoi talonpojalleen kotiintulijaisiksi lakritsaa sekä jonkin kyynärän karttuunia. Voimarkkinoilla annettiin emännälle »voihuivi», karttuhnihuivi tai villahuivi, jos patruuni oli saanut suuren voikuorman.

lin kumpaankin poskeensa. Ahlqvistilla vietiin ukoille pihapirttiin vielä silliä ja kaljaakin, ja Fagervikin patruuni sanoi, että »tuua tuolle majamiehelle hänen kalaansa», ja »se oli hyvää rasvaista kalaa». Mutta oli joku sellainenkin patruuni, joka sanoi palvelijalleen:

— Anna tälle isännälle ryyppy parraan tapin takaa!

Ja sitten lisäsi:

— Sämsta som finns! ¹⁾

Melkein kokonaan suo-
laan ja rautaan vaihtui
ylimaan ukon mastopuu
taikka muu tavarakuorma.
Lisäksi vielä piti viedä
emännälle joku naula kah-
via ja sokeria sekä joku
punti pumpulilankoja.

¹⁾ Huonointa mitä on.

Mutta monilla maanukoilla oli patruunin kirjassa pelottava aukeama, jossa oli vain jokunen pelkka, joitakuita tervatynnyreitä ja joitakuita voileivisköitä toisella puolella, mutta toisella pitkä rivi raskaita suolatynnyreitä ja rautaleivisköitä, joskus ruukiita ja kalliita jauhokulejakin, joita oli täytynyt ottaa ahtaina aikoina. Näitä piti sitten yrittää maksella, mutta samalla taas tehdä uusia ottoja. Useat ukot olivat saaneet patruuninsa kirjan niin pahaan kuntoon, että sitä piti yhä ja yhä täyttää ja repiä, saamatta milloinkaan umpeen. Ja silloin oli äijä tiukasti kiinni patruunissaan. Ei uskaltanut ukkopaha mennä kurkista maankaan toisen porvarin ovelle, puhumattakaan tavaran viennistä. Silloin saattoi tulla oman tilin loppuun paha merkintä, niinkuin Haapajärven Seppäsen Jussille: »Sålt smör åt andra, ingen credit». ¹⁾ Väliin ukot joutuivat tekemään ostoksistaan patruunille velkakirjan. Pidisjärvenkin Korkeakosken Antti Pietarinpoika kirjoitutti ja takautti Matti Niemellä tällaisen paperin:

»sillet Jolla tämä sedeli on olen minä alla nimitetty velka yksi kymmentä kuusi)16(Rikin Daleria Ruohin velka Rahasa Eli sittä vastavasa venäiän myntisiä jonga velan minä anomuksen jälkeen ynnä jnträssin kansa kuusi Rikin Daleria sadalta tahdon kohta maksaa ja sen puumerkin alle panemisella omalla kätellä vierasten miesten läsnä ollesa vahvistaa Pidisjärvellä sinä 29. p: kesäkuusa v: 1839:

sanoo)16(Rikin Daleria-

Antti Pietarin poika
korkia koski

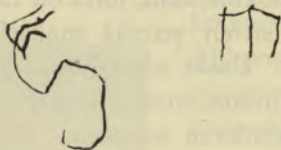

Ettellä seisovan summan päälle menen minä alla kirjoitettu täyten takauksen niin kuin oman velkani Ettestä päivä sama kuin päällä mainitin

¹⁾ Myynyt voin muille, ei mitään luottoa.

Perintö talon omistaia N:o 37:
matts niemi omalla käiellä
kiriötettu —

Todista
siimon tolhanti ja matts tolhanti»

Mutta muutamat tavarantarvitsijat eivät oikein huolehtineet, että patruunin ison kirjan aukeama pysyisi hyvässä järjestyksessä. Monet tekivät, kuten reisjärveläinen Räisäsen Jussi: »Pratar mycket, håller litet»,¹⁾ niinkuin Matti-patruuni on merkinnyt miehen tiliin. Sellaisten ukkojen kirjoihinviennit patruuni saattoi päättää lauseella: »Liten lymmel, gifver ej Credit mera»²⁾ taikka: »dålig kund utan Credit, skyll dig till mon amie Sundström 25 % mera än hemmanet är värd»,³⁾ taikka kerrassaan äkäisesti: »ingen Credit, körs bort».⁴⁾ Varsinkin kaukaisen Reisjärven ukot näyttävät monta kertaa saattaneen tuiman Matti Augustin äkäntymään. Ruvisahon Heikinkin lopputili päättyy vihaiseen: »Skurk, får ej något hvarken emot borgen eller utan».⁵⁾ Eikä liene Korpiojan äijäkään oikein hoitanut asioitaan, sillä Matti on äkäisen paksusti painanut perään: »Lurjus», ja Anttilan Jussi, joka oli kunnostautunut niin, että »Bedragit på Kalajoki marknad», saa tavattoman kiukkuisen ja paksun: »ingen Credit mera. Lymmel — och lurjus, köres bort».⁶⁾

Toisinaan tulivat ylimaalaiset, varsinkin etäisen Savon miehet, yhtäkaa kymmenin hevosin kaupunkiin, ajaen vain suolanhakuun, potaskaa ja »maankasvo-tupakkaa» mukanaan myytävänä. Jo kotikulmillaan ukot kokosivat joukkonsa. Pielaveteläisetkin Heinämäestä, Lampaanjärvestä ja Saarelankylästä koontuivat joskus kolminkymmenin hevosin Tuomiston Kekko-

1) Puhuu paljon, pitää vähän. — 2) Pieni veijari, ei enää luottoa. — 3) Huono asiakas ilman luottoa, velkaa ystävälleni Sundströmille 25% yli talonsa arvon. — 4) Ei mitään luottoa, ajetaan pois. — 5) Lurjus, ei anneta mitään ei takuilla eikä ilman. — 6) Pettänyt Kalajoen markkinoilla... ei mitään luottoa enää. Heittiö — ja lurjus, ajetaan pois.

laan, josta sitten lähdettiin laskettelemaan merimaita kohden. Parin viikon eväs oli hevoselle varattuna matkahäkissä ja miehelle matkavakassa sekä vielä viinaa katajalekkerissä, lisäksi pieni lippu miehen ryyppymittana ynnä sanko hevosen juoma-astiana. »Pahoja säitä» ryyppättiin matkalle lähdettäessä, samoin matkallakin aina, kun syöttötalosta ajettiin taipaleelle. Kotikasvuja ukot polttelivat piipuissaan, leivällä vaihtoivat talosta särvintä ja viinaryypyllä tuottivat hyvää tuulta talon vanhalle äijälle. Ja pitkin matkaa heitettiin syöttötaloihin eväitä paluumatkaa varten. Kun tällaisia suuria takamaiden matkueita tuli yhtäkkiä pieneen rantakaupunkiin, niin eivät he kaikki tahtoneet mahtua omien patruunien pihapirttien yövieriksi. Jotkut matkamiehet joutuivat päivittelemään:

»Ei sopinut Soviolle,
eikä päässyt Pärkille,
eikä luvattu Lumperille,
eikä haluttanut Hajaanille,
täytyi turvautua Turkmannille».

Matti Kekkonen, Pielaveden isäntiä, ent. Raahen kävijä.

Pitkin talvea maakunta ajoi kaupungissa, lähiseutulaiset monin kerroin, mutta kaukaiset ylimaot vain kerrastikin. Miltei aina seisoi hevosia suuren patruunin pihamaalla. Langinkin kartanolle keräytyi talven mittaan tavaton lantakasa. Keskellä pihamaata se valtavana seisoi ja siihen laastiin lanta ja heinänjätteet aina matkamiesten lähdettyä. Keväällä työnnettiin ylimaalaisten tunkio patruunin pellolle.

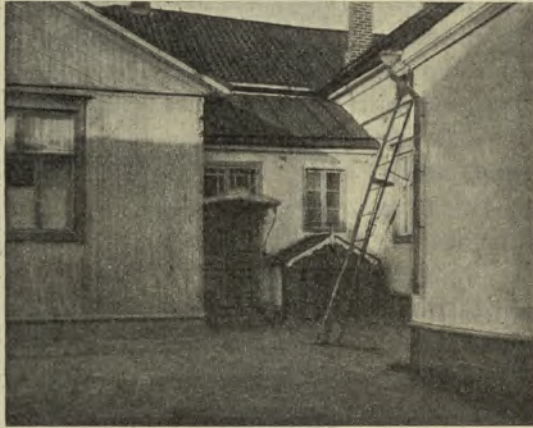
Omin eväin savonukot elivät kaupungissa, ja jotkut hyvinkin voivat antaa puolestaan lippiryypyn porvarillekin. Monet vanhat merimiehet kävivät ryyppynhaluissaan iltasilla porvarien pirtteissä vätystämässä savolaisten kanssa sekä kertomassa heille kaiken maailman kummia ja saivatkin keikauttaa lipillisen hy-

vää »Savon viinaa». Saihan savolaisille haastella vaikka minkälaisia merkillisiä juttuja, tiesiväthän merimiehet, että »Savosa se oli jo koko mies, joka oli käynyt kerran kirkosa, kahesti kaupungisa». Jotkut merimiehet kureissaan »pleissasivat» salakättä savonukon pitkän köyden molemmista päistään yhteen. Kun ukko sitten aamulla rupesi lappamaan köyttään, sai hän sitä lappaa ja lappaa ja kummasella:

— Tuhat pärelet, mihin se piä lienöö hävinnyt? Ennen oli täss' kaksikin piätä, ja nyt ei ou yhtäkään.

Mutta kaupungin vanhat muorit ja pikku mökkien eukot ja ukotkin ottivat myös osansa ylimaamien eväistä. *Auviniska* ja *Anna-Sofia*

— »liekö tuolla suku-

Langin talon pihanpuoli.

nimiä ollutkaan» — tekivät nuuskaa ja myivät maalaisille. *Tilda Kraftman* ja *Vahlgrenska*, pieni akankäkkärä, musta kuin tervarääsy, kastoivat kuusi-, seitsentuumaisia rikkitikkuja ja niputtain niitä vaihtoivat savolaisen leipään. Siihen aikaan kun ei ollut edes »Kekmanin vaarallisia», joita vanha merimies Keckman Oulussa valmisti. Tarvitsivat maakunnan miehet myös piitä tuluksiinsa. Sitä muorit keräsivät Fantinsaarelta makasiinien alta, johon sitä oli aikoinaan purettu Franzénin laivoista. Pikipruukista muorit kerjäivät pikeä, jolla myöskin sai Savon ukolta leivänkimpaleen taikka luukontin. Muistivat savolaiset vielä kysyä: »Onko mereistä eli tuuliajoo?» Tätä, merenajamaa kuolleen hylkeen rasvaa, kerättiin rannoilta, ja mitä pahemmin se haisi, sitä mieluisempaa se oli maanäijille, jotka käyttivät sitä monenlaisiin asioihin. Härkätorin puolessa asui useita muoreja, jotka myöskin elivät samoilla eväillä savolaisten kanssa. *Ketaran muori* ja *Ketaran Killeri* ke-

räilivät piitä ja pikeä sekä merellistä leivänhinnaksi, *Kukkokiika-*kin ja *Paskatikun Liisa* etsivät merenrannan rasvaa. Liisa tyytyi savolaisten leipään, mutta Kukkokiika vaati hyvät ryypyt, tuli toheloksi ja rupesi kiikaamaan.

Kalamiehiltä Savon ukot vaihtoivat palvalihoillaan suolakalaa. Karlundiltakin ylimaan miehet joskus ottivat matkaansa silakkanelikon, jättäen lihaa tilalle. Ja »niillä oli niin hyvää palvalihhaa että kun sitä vielä sais!»

Kaikilla patruuneilla oli talossaan »kräämäpuojit», joissa maanukot ja kaupunkilaisetkin kävivät tekemässä ostoksensa. Kräämäpuodit olivat tulisijattomia, talvella hyvin kylmiä olinpaikkoja. Kesällä taas sai kaksijatkoisen oven yläosa olla kaiken päivää avoinna. Kaupassa hääri »puotineitty» mitaten ja punniten tavaraa ostajille. Jo kuuden aikana aamulla piti neitsyen avata kaupanovi ja

Kauppapuodin rappuset. Ent. Hedmanssonin talo Isontorin laidassa.

aloittaa päivän työ, jota kesti iltayhdeksään asti. Ahlqvistilla piti olla kymmeneen. Pyhäpäivinkään ei puotityttö saanut lepoa. Silloin pattijokiset, jotka arkipäivinä kaupungissa käydessään ostivat vain juuri niin paljon, että »se riittää pyhään asti», sekä aamulla että kirkosta palattua ryntäsivät kauppaan »sisän kautta» ostamaan kahvia ja sokeria ja muuta tähdellistä tavaraa. Pattijokiset olivat sunnuntaisin rahamiehiä, sillä silloin he saivat viikolla tuomastaan maidosta, piimästä ja voista maksun kaupungin työmiehiltä, jotka taas perivät palkkansa lauantaina. Monissa porvareissa puotineitsyen piti sunnuntaisin päivällispöydässä samoin kuin sunnuntaisissa kutsuissakin olla »pas-

saamasa... se kun oli niin näppärää». Ja palkkaa kauppatyttö sai puolitoistasataa markkaa vuodessa sekä ruoan ja aamukahvin ja jouluna jonkun lahjan. Pienissä porvareissa ei puotineitsyttä tarvittu. Möllerin viinakaupassakin vain pappi ja mamma vuorotellen kävivät tynnyrintappia väentämässä.

Patruunin apulaisena »sisäkonttorisa» oli »puukhollari» tili-kirjoja kirjoittamassa ja kirjeitä jäljentämässä. Konttorin sei-nällä nahkaremmeissä riippui isoja kirjoja, kullakin laivalla omansa,

ja isännän isossa pulpetissa oli monet laatikot, jokaisessa laatikossa omat laivapaperinsa. Mutta kun kauppapuodissa tuli kiire, sai puukhollari juosta sinne, ja aina hänen piti huolehtia, että puodin »nuuskaloota» pysyi tuoreena. Perunaa hän leikkasi nuuskan sekaan, ja se auttoi.

Patruuni oli tyyty-

Porvarien kellareita Kirkonmäen takalaidassa.

väinen, ja muorit sekä vanhat herrat, Möllerkin, saivat hyvää tuoretta nuuskaa.

Mutta silloin »meiän kylään» saapui paljon vieraita, kun se lokakuussa ja taas helmikuussa pani toimeen markkinat, ja rumpua pärryttäen otti vieraansa vastaan sekä julisti markkina- rauhan. Varsinkin helmikuun kynttelimarkkinoilla, jolloin jo esteettä voitiin lasketella poikki maiden, oli paljon kansaa. Silloin Isotori täyttyi maalaisista ja maalaisten tavaroista, ja porvarien kartanot olivat hevosia täynnä. Savoia myöten oli ajettu kaikenlaista maaseutujen tavaraa aina laivan mastopuista alkaen. Olipa saapunut suuret joukot viipurilaisiakin, kuormissaan »seelivaatetta», palvalihoja, läskiä ja isoja kalakukkoja. Hämeestä ja Savosta oli hampppua ja pellavaa, ja lähiseutujen emän-

nät, varsinkin pyhäjokelaiset, tarjoilivat vahvoja villasukkia, -laspasia ja villalankaa.

Keskellä toria oli useita lautakojuja, joista oman kylän miehet sekä »ulkokyläläiset» tarjosivat tavaroitaan. Oli kultaseppää, kupariseppää, köydenpunojaa ja muuta mestaria Oulusta ja Kokkolasta asti. Leufstadiuksenkin tupakkamies myi tavaroitaan, Vestberg kauppaili köysiään, ja kirjansitoja Sundströmin pöydällä oli muutamia virsikirjoja, katkismuksia ja aapisia. Kemin takaisella Kaakamon miehellä oli suuria kiekkoja rantuiseksi kudottua »henkselinauhaa», ja Kokkolan puolen »karstamaakarit» ja harjantekijät tarjoilivat teoksiaan. Nähtiinpä jonkun venäläisenkin kauppailevan sillejä, suolakurkkuja, prenikoita ja karamelleja. Ja poikaset ostelivat muutamilla kopeekoillaan »ryssän renikoita markkinaisiksi».

Monet maalaiset tulivat markkinoille vain huvittelemaan, mutta oikeat isännät tulivat myymään tavaroitaan sekä hoitamaan raha-asioitaan. Patruunin isonkirjan asioita oli korjattava, ja Isollatorilla saattoi myös tavata vanhoja velkamiehiänsä, joilta voi omansa kiristää pois.

Raahan porvarit taas vuorostaan vierailivat muiden paikkakuntien markkinoilla, Kajaanissa, Kuopiossa, Kalajoella, vieden kuormittain tavaraa myytäväksi ja taas kuormittain ostaen uutta. Vanha Durchmankin ja Gyllbergin ukko veivät Kuopion tavarakuormassa kerran rommitynnyrinkin, josta illalla tekivät ryssän kanssa kaupat ja menivät uunille nukkumaan. Mutta yöllä tapahtui talossa pieni keskustelu. »Paanko ma vähän vettä?» kysyttiin. »Paa-paa!» vastattiin. »Paanko ma vieläkin?» kysyttiin taas vähän päästä, ja vastattiin: »Paa-paa!» Ja vielä kolmannen kerran samoin kysyttiin ja vastattiin. Mutta tapahtui niin, ettei ryssä aamulla huolinutkaan rommista. Kauppaa hierova Gyllbergin ukko hätäysi:

— Tuu pois, Turkmanni, uunin päältä! Mies tahtoo rahansa.

Kuopion markkinoilla kävivät toimekkaat Ahlqvistin ja Ahlholmin leskirouvatkin. Tavarakuormansa kukkuralla istuen he-

kin vain ajoivat pitkän talvisen taipaleen. Ahlholmin rouva oli niin äkäinen kauppamuori, että myi vaikka leningin päältään, kun asiaksi tuli. Niinpä markkinatanssiaisissa joku rikas Kuopion rouva ihasteli Raahen rouvan kaunista puna- ja viheriäruutuista silkkileninkiä ja kysyi: »Mistä sellaisia saa?» — »Vaikka tästä! Tahotteko ostaa!» Raahen rouva heti tokaisi. Ja silkkileningittään Ahlholmin Johanna-rouva ajoi kotiinsa.

Kalajoen kuuluisille maaliskuun markkinoille ajoi Raahen

Kalajoen markkinakentän vanhoja markkinatupia.

vain ilman aikojaan »hevosluontoisena» miehenä katselemaan hyviä hevosia.

Kalajoen suun mahtavalla »markkinaplassilla» oli Raahen patruuneilla, niinkuin Kokkolan, Pietarsaaren ja Vaasan kauppasaksoillakin, omat pienet markkinapirttinsä kama-reineen, kauppapuoteineen ja makasiineineen kahta puolta kauppakenttää, joka pitkänä avoimena tanhuana ojentui mökki-ryhmien välille kuten kaupungin katu. Markkinatuvissaan patruunit asustivat markkina-aikana ja monella oli rouvakin mukana kahvinkeitäjänä ja ruoanlaittajana. Puodeistaan ja makasiineistaan porvarit myivät kaikenlaista tavaraansa suo-loista ja raudasta alkaen, ja maalaiset tarjosivat tuotteitaan vain kuormista.

Maanukkoa oli tavaton paljous taas koossa. Kansaa sekä mies-että naiskansaa, jalkamiestä, hevosta ja hevosväkeä ja hevosenvedettävää oli maantiellä ja joen jäällä joskus neljännestä pit-

koko porvarikunta, rahtihevosillakin vedättäen sinne kaikenlaista kauppata-varaa ja kräämää. Ahlqvistin ja Ahlholmin muorit olivat taaskin matkassa ja vanha Friemanin ukkokin oli muussa, vaikkei hänellä ollut suurta asiaakaan, ajoihan

kähti ulottuen markkinakentältä aina Änkilän ohitse. Siinä oli ympäristön ja rantaseudun miestä sekä ylimalaista aina Pohjois-Hämeen »puttaalaisia» ja viitasaarelaisia myöten. Nähtiin joukossa Haapaveden »haavikoita», Pyhäjärven »pyhäkkäitä» ja Kärämäen »käräkkäitä» tervatynnyriensä ja laitarekiensä ääressä. Mutta Reisjärven »reisikkäillä» oli pilkatuissa »pituhäkeissään», joilla he kerran tulivat kilpa-ajoihinkin, vain köyhän kulmakunnan potaskaa.

Moni alamaiden viljapeltojen ruisleivällä ruokittu isäntä seisoi pystynä raskaan viljakuormansa vieressä. Maa-laisten tavaroista Raahen patruunit korjasivat hyvän osansa puutavaraa, tervaa, potaskaa, viljaa, sarkaa, hurs-tia, voita, kumi-noitakin. Rahtimie-

Ahlqvistin markkinatupa Kalajoen markkinakentällä.

hillä ajatettiin tavarat Raahen, vain tervat jätettiin Kalajoen makasiiniin avovettä odottamaan.

Monta päivää markkinat kestivät. Raahelaisetkin viipyivät koko viikon Kalajoen-matkallaan. Rouvat ja mamsellit vain yksinään puuhailivat kotona, pitivät kahvikutsuja ja pelkäsivät pimeän tullen Perttusia ja muita rosvoja. Sillä monen talon koko miesväki oli markkinamatkalla.

Raahen patruunien apumiehinä tavaroita hajoitettaessa maakuntaan olivat jotkut kauppahenkiset lähiseudun isännät ja kaupungin miehet. Tällaisia kaupankävijöitä oli Palonkylän *Aunolan Sakari*, joka kulki monet markkinat Leufstadiuksen tupakkakuorman isäntänä. Vanha *Lindmanin* ukko rujasi sekä Hämeet että Savot porvariensa tavaroita kaupiten, joutuen matkoillaan joskus savolaisen pässinkin kanssa puskusille, mikä juttu kuitenkin päättyi siten, että talonväki ihmeekseen löysi pässinsä isoista sarvistaan riippumassa korkealla ovipielen nau-

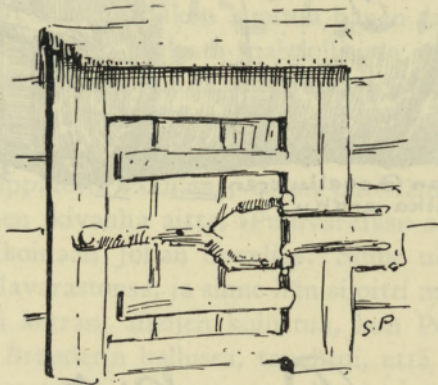
lassa. *Pyhäluodon Pekkakin* ajella remusi ympäri maakuntaa porvarien tavarain tasaajana, mutta tasasi tavarat niin taitamattomasti, ettei itselle jäänyt muuta kuin tyhjä nimitys, »Palanssi-Pekka».

Mutta toiset isännät ja kaupungin miehet taas puolestaan toimivat maanukkojen apuväkenä kokoamassa maakunnan tavaraa kaupunkiin. Nämä olivat oikeita »hämemiehiä», jotka joka talvi tekivät pitkän kaupparetkensä Hämeen rintamaille taikka Savon sydänsuuhun. Omiin nimiinsä ukot ajelivat, omiin pusseihinsa pistivät voitot ja omissa nahoissaan tunsivat tappionkin. Näitä Hämeen ja Savon koluajia oli »Lauviinin ukkokin», *Petter Lavin*, joka etelästä veti ryynejä, lihoja ja talia ja piti pientä »höökerin kauppaa» pikku mökissään Kirkkokadun varrella, samoin kuin maakunnan kiertäjä Lindmankin Brahenkadulla, vastapäätä Durchmanin patruunia. Ahkeroita hämemiehiä olivat myöskin *Flinkin* veljekset *Jussi*, *Tapani* ja *Heikki* sekä *Jääskelan Antti*, *Johan Montinin* entinen renki, ja vielä *Mallulan Antti*, »Silverin Saaran mies». Joulun jälkeen nämä ukot painuivat Hämeeseen, ostivat sieltä kuormittain pellavia ja hamppuja, ostivat hyviä hevosiaakin ajopeleineen, ja palasivat koko kuormastolla parahiksi kotikylän suurille kynttelimarkkinoille. *Matelan Antti* kierteli retkillään Hämeet, Kuopiot ja Kajaanit, tuoden palatessaan hevosia ja pellavia. Aunolan tupakkaporvarin velikin, *Jussi*, jota sanottiin »Aunolan Vauhdiksi», koska hän poikasena, kun oli unohtanut »jästin» nimen, oli pyytännyt »sitä, joka antaa sahille vauhtia», ajoi Hämeet ja Savot antaen vauhtia Hämeen pellaville sekä Savon hevosille, kuljettaen niitä Raahen markkinoille ja myyden voitoikseen. Antoi *Jussi* kerran vauhtia savolaisten kaivopuuhallekin. Jossakin Iisalmen talossa, missä ei saatu vettä, vaikka oli purastettu monta kaivoa, esiintyi Aunolan Vauhti muka kaivonkatsojana, määräten raastamaan reikää kaikkein pahimpaan paikkaan, talon vahvan kivijalan alle. Ei kyllä *Jussi* enää uskaltanut kulkea talon kautta, ennenkuin sai kummakseen kuulla talossa kaivattavan »sitä suurta Pohjan tietäjää, joka ve'en heille antoi».

Sattuihan joskus näinkin onnistamaan. Mutta parasta oli hämemiehistä, kun saivat tavaransa hyvin menemään kotikylän Isollatorilla. Ja saivatkin. Sillä Hämeen kiertäminen sen-

tään kannatti, niin että varakkaat isännätkin olivat joskus kahden vaiheilla:

»Meniskö Hämmeeseen,
vai ostasko Ollinsaaren maan?»

Etelätullin vartiottavan ikkuna

Johan Goveleuksen
matka-arkku.

Pankit

Lentisellä Raahen suurporvarilla oli oma tapansa tallettaa niitä rahoja, joita kauppa ja meri hänelle tuottivat. Raha pantiin kyllä tavallisesti vetämään uutta rahaa, mutta useasti sattui, ettei sitä heti voitu sovittaa kaupankäyntiin eikä panna meriä vaeltamaan. Monta kertaa keräytyi suuria rahakokoja toimekkaan kauppamiehen varastoon. Mutta ennenvanhaisessa Raahessa ei ollut pankkia eikä rahalaitosta, mihin olisi voinut sijoittaa varansa tulevien päivien tarpeiksi. Monet porvarit, jotka olivat asioissa Tukholman kanssa, tallettivatkin Ruotsin riksinsä Tukholman pankkeihin, toiset taas, jotka liikkuivat laivoillaan Venäjän vesillä ja satamissa, veivät ruplansa Pietarin rahalaitoksiin. Mutta paljon käytettiin rahoja myöskin omaisuuden lisäämiseen. Tuotiin merien takaa kauniita arvokkaita huonekaluja, mattoja, shaaleja, tapetteja, hankittiin kaikenlaisia kalliita hopea-astioita ja arvoesineitä, ja talonemäntä puolestaan huolehti, että hänen liinavaatevarastonsa oli mahdollisimman suuri ja komea. Monella porvarilla oli aitat täynnä sänky- ja liinavaatteita.

Mutta vanhalla Johan Soveliuksella, suunnattoman rikkaalla vanhallaapojalla, joka yli 80-vuotuisena kuoli 1852, oli omat säästö-laitoksensa. Pietarin pankkeihin Johan tosin talletti osan rupliansa, ja sinne niitä ukon kuoleman jälkeen lienee jäänytkin venäläisten hyviksi. Mutta suuren osan rahoistaan vanha Johan sijoitti omiin kätköihinsä niin huolellisesti, ettei niistä kukaan muu ihminen tietänyt mitään. Ukon kuoltua hänen talletuksiansa siten pitkät ajat etsittiin kaikista mahdollisista ja mahdottomista paikoista, vesikaivoistakin, mutta ei löydetty mitään. Vasta vuosikymmenien kuluttua niitä sattumalta kerran toisensa perästä pirahteli päivän valoon.

Raahen kauppatorin rannassa, veden piirittämällä pienellä kivikolla, oli ennen ikivanha aitta, »Puluvärkiksi» sanottu. Tämän aitan omisti aikoinaan Johan Sovelius. Sinne ukko sijoitti meren tuomat suolavarastonsa, ja sinne hän sijoitti meren tuomat rahansakin. Sillä kerran, aikojen kuluttua, kun Puluvärkki oli jo kauppias Axel Branderin hallussa, tapahtui, että Paavolan Murron ukko aitasta suoloja rapatessaan löysi seinänkolosta paperikäärön, joka sisälsi parisentuhatta ruplaa venäläisiä seteleitä. Toisen kerran taas konttoristi Lindblad löysi samanlaisen rakkäärön. Kumpaisetkin lienee Brander aitan ostajana ja omistajana perinyt. Vanhaa Puluvärkkiä purettaessa löytyi taas sen vuoliirrestä suuri rahatukko. Oli hirteen, poranreikään, painettu korkki, jossa oli naula. Lievosen ukko nykäisi naulaa: korkki lähti irti ja sen takana oli ruplia.

Oli entisaikaan Raahen torin rannassa, pakkahuoneen luona, kahden puolen suuria makasiineja, muuan niistä Johan Soveliuksen. Vanhat rantamakasiinit muutettiin myöhemmin, kun rautatie oli saatu, kaupungin toiselle laidalle rautatien viereen. Soveliuksen makasiinia purettaessa löytyi taas seinistä puutulpalla tukittuja reikiä, joissa oli tuhansittain rahoja, toiset jo arvottomia, mutta toiset vielä kelvollisiakin. Ja kun makasiinin hirsiä uudelleen nostettaessa veistettiin, pirahteli niistä tuon tuostakin rahatukkoja. Peltomaan ukkokin löysi tukon lastukosta ja ilmoitti siten sanomalehdessä: »Jolta on rahaa pois, saa tuntomerkeillä käyvä perimäsä». Kun ei kukaan tietänyt tuntomerkkejä, sai Peltomaa pitää rahat ja tuli rikkaaksi. Muuan pattijokelainenkin löysi rahoja ja oli rahamiehenä kauan aikaa.

Kätki vanha Johan rahoja muuallekin kuin vanhojen aittojen seiiniin, joihin hän sulloi vain seteleitä. Kultaa ja hopeaa ukko työnsi isoihin kahvipannuihin, joita kuoppasi maahan merkki-paikkoihinsa. Neljä on niitä jo löydetty, ja viisi niitä sanotaan olevan, mutta viidennen piilopaikkaa ei ole vielä saatu selville, vaikka on etsitty kaikkialta, Pitkästäkaristakin. Merimies Grekula kyllä ennen sanoi, että jos hän rupeaisi etsimään, niin kyllä löytyisi, sillä piilopaikat, ukko selitti, on merkitty puustaimilla, ja muut puustaimet on jo keksitty, mutta K:n merkki on vielä löytämättä.

Mutta vanha Johan Fagervik, toinen rikas patruuni, oikea vanhankansan mies hänkin, ei tukkinut rikkauksiensa seinäkoloihin eikä kätkenyt kahvipannuissa maan alle, ei myöskään uskonut Pietarin eikä muidenkaan epäluotettavien pankkien haltuun. Patruunilla oli omassa kamarissaan iso, vahvasti raudoitettu arkku, jossa hän säilytti hopeakolikoiksi vaihtamansa rahat. Arkku oli vielä suurilla ruuveilla porattu lattiaan kiinni, vaikka ei sitä kuka tahansa olisi jaksanut muutenkaan liikutella, sillä niin paljon siinä oli kolikoita. Täällä olivat rahat varmimmassa tallessa, kun patruuni itse vielä tarkoin vartioitsi aarrettaan. Aina kun kamarissa oli vieraita, patruuni koko ajan istui arkkunsa kannella. Joskus tuttavat tekivät vanhalle patruunille pikku kiusaa, mennen arkulle istumaan, kun ukko siitä vähäisen liikahti muualle. Mutta patruuni ajoi vieraan heti pois, ruveten itse aar-teensa vartijaksi.

Tarkoin huolehti tavara-arkuistaan entisaikaan muuan toimekas Soveლიuksen mummukin, joka sairastaessaan määräsi, ettei häntä saa muuttaa toiseen huoneeseen, niin kauan kuin hän jaksaa pikkulilläänkään liikuttaa. Aiottiin jo kerran, kun mummu oli jo melkein tiedotonna, ruveta muuttamaan. Mutta mummu tunsu sen ja liikutti pikkulilliansä, kun ei muuhun enää kyennyt. Ja muutto täytyi jättää tekemättä.

Vähävaraisen laitapuolen kansan rahat eivät juuri joutaneet seinänrakoihin eikä kirstuihin makaamaan. Raha saapui heidän luokseen kovin hitaasti ja jälleen kiireesti heitti hyvästinsä. Mutta kumminkin etupäässä vähäväkistä kansaa varten perustettiin Raaheen jo 1851 pikkuinen rahalaitos, säästöpankki. Aessori Hårdh, kaupunginlääkäri Friman sekä kauppiaat Durchman,

Lundberg ja Rein olivat sitä puuhaamassa, ja porvarit lainasivat ja lahjoittivat rahaa pohjaksi. Vaatimattomana, muutamalla sataruplasella, se aloitti liikkeensä, ja ensi vuotensa lopussa näytti pankin »kirjanlasku eli räkningit, jotka sitä varten valituilta Tutkiamiehiltä ovat oikein pidetyiksi löydetyt», että perustusrahas- ton »Saanto» oli 403: 28 hopearuplaa, josta perustajajäsenten mak- suja 116 sekä »kasvamatointa velkarahaa» 250 ruplaa, ja »Anto»- puolessa oli m. m. pankin »omituista rahaa» 79: 51 ruplaa. Vä- häistä väkeä pankin säästäjät olivatkin ja pienet heidän idarta- mansa alkuunpanot. Sataviisi henkilöä kantoi kopeekkansa, ja pankin »Säästöön paniaian rahastoon» voitiin »Saanto»-puolelle »vastakirjain mukaan» merkitä 1409: 98 ruplaa, ja tästä karttui »kasvurahaa säästöön panioille» 16: 72 ruplaa. Mutta köyhän ko- peekat eivät kauan joutaneet tuottamaan »kasvurahaa». Jo ensi vuotenaan pankki sai »Antoonsa» merkitä »ulosottoakin», sillä »10 henkilöä, joista 7 ovat peräti eronneet, ovat ottaneet ynnä ra- han kasvuin kanssa 228: 56 ruplaa». Yhtätoista velkakirjaa »vasten» pankki »uloslainasi» 1430 ruplaa, ja ensi vuoden lopussa »kassassa löytyi selvää rahaa» 94: 43 ruplaa.

Säästöpankin hoitajana oli aikoinaan kaupungin »kasööri» *Gustaf Brusin*, pitkä, äkäinen mies, joka asui Härkätorin laidassa, Reiponkadun kulmassa. Omassa pienessä kamarissaan ukko vain hoiteli pankin »saantoja» ja »antoja», ja rahalaitosta sanottiin »Prussiinin pankiksi». Brusinin jälkeen oli pankki milloin kenen- kin hoidossa, useinkin vanhojen merikapteenien, Stenmanin, Sa- butskyn, Björkqvistin. Ja samoin se on vieläkin. Vanha merien kapteeni *Juho Himanka* on nyt vanhan pankin päämiehenä.

Mutta saatiin kerran sitten oikea kauppankkikin, jossa por- varit saattoivat rahoineen käydä ulos ja sisälle. Yhdyspankin haaraosasto perustettiin Raaheen 1864, ja sen ensimmäisenä joh- tajana oli pari vuotta kauppias *Sivert Lundberg* sekä johtokun- tana, jonka valitsemiseen otti osaa kaupungin paras porvaristo, Gustaf Rein ja Fredrik Sovelius. Sitten oli johtajana kauppias *Lundström* 1874:ään, jolloin pankki joutui kauppiaan ja kapteenin *Johan Aspegrenin* hoitoon lähes pariaksi vuosikymmeneksi.

Tämän pankin, »Aspegrenin pankin», vanha Raahe vielä hy- vin muistaa. Se oli patruuni Aspegrenin kauppatalossa Brahen- kadulla, nahkuri Lövenmarkin ja värjäri Ollenborgin talojen vä-

lissä. Porstuan peräkamari, johon käytiin kartanon puolelta pienen pimeän porstuan kautta, oli pankkihuoneena. Siellä Raahen raha-asiat toimitettiin. Rahakamarin kalusto oli hyvin vaatimaton. Peräseinällä kahden akkunan välissä seiso pankkipöytänä vanha »kröönillä» veralla päällystetty pelipöytä, ja seinällä pöydän yläpuolella riippui paperitaulu esittäen Pyhää Ehtoollista. Oikeassa nurkassa oli kahdenmaattava, päästä vedettävä sänky, ja keskilattialla kykötti leveä kahdenistuttava »kungstooli». Vasemmalla seinällä oli vanhanaikainen pinnasohva sekä kaksijatkoinen kassakaappi, jonka yläosa oli rautaa, alakerta puuta. Nurkassa oli vielä isännän piippuhylly pitkävartisine merenvahapiipuineen ja lattialla muutamia tuoleja.

Toimitusaikana pankkiherrat istuivat arvokkaina viheriän pöydän ympärillä. Itse pankinjohtaja, patruuni, istui mälliä pureskellen pöydän vasemmalla puolella ja häntä vastassa toisella puolen pöytää kauppias *Axel Brander*, johtokunnan mies; toinen johtokunnan jäsen, raatimies *Petter Roos*, istui pöydän edessä selin oveen. Mutta pöydän alla makasi pankinjohtajan punainen, hyvin lihava koira, »Grogg». Kahdenmaattava sänky oli työnnetty kokoon, kahdenistuttava kungstooli seiso tyhjänä, mutta sivuseinän pinnasohvalla istui tahi ovensuussa seiso joku asiakas.

Ja herrat johtajat ja johtokunnan miehet hoitivat pankkia, ottaen rahoja ja antaen rahoja, myöntäen lainoja sekä kieltäen niitä. Merimiehetkin joskus astuivat herrain eteen tuoden heille rahojaan tallettavaksi. Tuli kerran Keera-Junnukin hätäyksissään sata ruplaa kolikoita mukanaan kysymään, kelpaavatko ne enää mihinkään, kun »Suomeen on tullut rahan muutet». Joskus myönsivät pankkimiehet pikku lainoja, ottaen jonkun pantin takaukseksi. Hopealusikoita taikka muita arvoesineitä kun vei pantiksi Aspegrenin porstuakamariin, sai astella takaisin muutamia kymmenmarkkasia taskussaan.

Oli siinä pankkiherroilla laskemistakin, rahoja kun vaelsi ulos ja sisälle. Kolmen miehen voimalla suoritettiin laskut, jokainen paperissaan erikseen, ja sitten vertailtiin, miten asia on kullekin selvinnyt. Johtaja tavallisesti, saatuaan työnsä valmiiksi, kääntyi toisiin kysäisten:

— Huru har ni?¹⁾

— Niin ja niin, Brander ja Roos todistivat.

— Teill' on väärin! Räkna om!²⁾ johtaja komensi.

Mutta kun ruvettiin tarkastamaan laskuja, huomattiin useinkin, että Aspegrenin ukon papereissa oli virhe.

Äkäisesti äijä lennätti mällinsä uunin eteen »spottlootaan» ja rupesi laskemaan uudesta.

Saattoi pankinjohtaja joskus erehtyä antamaan asiakkaalle rahoja väärin ja huomautukseen vastasi sitten vain:

— Kun on annettu, niin on annettu!

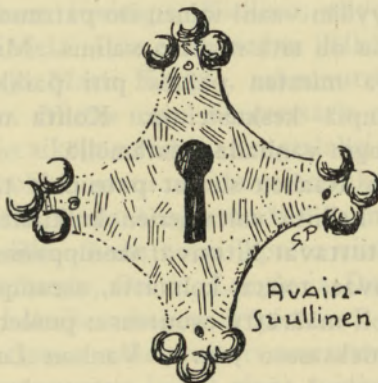
Mutta jos asiakas siihen huomautti: »Täs' on liikaa», kivahti pankinjohtaja:

— Anna heti pois!

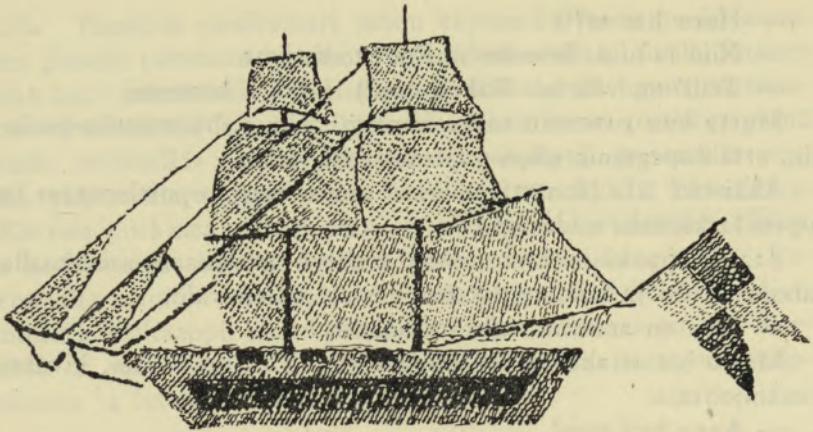
Tärkeä toimitus oli pankin vuositilin tekeminen. Sitä varten piti pankki joulunaikana sulkea kokonaiseksi viikoksi, eivätkä niinä päivinä vekselitkään saaneet »langeta». Maksutilaisuudet oli jo etukäteen järjestetty joutilaampaan aikaan.

Vanhanaikaisissa »klaffuhousuissa» Aspegrenin pieni »Muppa» ukko pukinpartoineen vain astella kepsutteli ja taskussaan hän kantoi suurta vanhaa kelloriepua, joka hänen mielestään oli paras koko Raahessa, ja merellä ukko purjehti keltaisella kaksimastoisella seelipaatilla, joka niinikään oli »paras koko kaupungisa».

1) Kuinka teillä on? 2) Laskekaa uudesta.

Avain-
suullinen

Kuva merkkaukliinasta v:lla 1816.

Lyyäänkö" laiva

Sollatorilla asioita haasteltaessa saattoi iso patruuni ehdotellen kysäistä toiselta isolta patruunilta:

— Lyyäänkö laiva?

— Lyyään vaan! toinen iso patruuni heti vastasi.

Ja asia oli sitä myöten valmis. Miehet olivat päättäneet, ja miesten päätös piti paikkansa, eikä siinä tarvittu sen pitempiä keskusteluja. Kohta uusi laiva rupesi kohoamaan kaupungin vanhalla veistämöllä.

Yhteisin voimin Raahen suuret patruunit tavallisesti rakensuttivat suuria ja kalliita valtamerien kulkijoita laivojaan. Sukulaiset ja hyvät tuttavat liittyivät »komppanioihin» lyöttämään ja varustamaan laivaa, toista, kolmatta, useampiakin, joissa kullakin osamiehellä oli määrätty osuutensa: puolet, kolmasosa, neljäs-, kuudes-, kahdeksasosa j. n. e. Vanhan *Langin* toiminimen omisti aikoinaan vain *Langin* suku, sitten vävy, kauppaneuvos

Franzén ja taas vävyksi tullut komerssi Fredrik Sovelius, ollen kyllä toiminimen laivoihin enemmän taikka vähemmän osuutta joillakuilla muillakin Raahen kauppiaille, kuten Candelinilla ja Möllerin papalla. Samoin *Soveliusten* laivanvarustustoimi oli melkein kokonaan *Soveliusten* yhtymän, parhaina aikoinaan etupäässä Matti Augustin ja Henrikin pääjohdossa. *Durchmanin* yhtiössä oli koko joukko mukana: vanha *Durchman* poikineen, Johan Fellman, Johan Montin sekä kapteenit Svanljung, Höckert ja Ståhlberg. *Reinin* komppaniaan kuuluivat aikoinaan, paitsi itseä ukko Reinin, Isak Fellman, Gyllberg, Fagervik, Andersson, Henrik Montin ja Konrad Brander, *Lundbergin* laivayhtiössä olivat osakkaina Lundbergit, Johan ja Baltzar Fellman, Fredrik Leufstadius, Johan Frieman ja Johan Lundström. Jokaisella suurliikkeellä oli laiva-veistämössä oma työpaikkansa.

Varvin vanha työpirtti.

Vanhaan aikaan oli Raahen laivavarvi aivan kaupungin vierellä, Rikhardinrannassa. Siinä entiset edesmenneet patruunit, Langit, Soveliukset, Freitagit, Kiellinit, olivat lyöttäneet laivojansa, ja siinä vielä Itämaisen sodan jälkeen 1856 langokset, Matti Marjelin ja Matti Kangas, rakennuttivat kaksimastaisen jähdin, Sovinnon. Mutta maan noustessa ja meren paetessa kaupunginranta oli jo aikoja tullut liian matalaksi suurille valtamerien laivoille. Niinpä olikin saatu uusi laivojen rakennuspaikka kauemaksi kaupungista, entistä syvemmälle rannalle, tervahovin ja Suenreiän välimaille. Sinne nousi lopulta viisi varvia vierekkäin: *Soveliuksen*, *Lundbergin*, *Reinin*, *Langin* ja *Durchmanin*, jokaisella omat pajansa, kaksikerroksiset työpirttinsä ja suuret makasiininsa sekä tavattomat rakennustarvevarastonsa.

Entisten suurporvarien laivat eivät suinkaan olleet niin suu-

ria ja komeita kuin myöhempien patruunien alukset. Johan Langin Nadeschdakin, 1841 rakennettu priki, oli vain »pyöreäkeulainen lyhyt töpelö, ymmyrkäinen kuin pata, niin että mastotkin olivat melkein yhesä läjäsä». Mutta silläkin vain ajettiin valtamerien ylitse. Vanha Kalle Burmankin oli sillä ennen Itämaista sotaa käynyt aina »Valapparaisosa» asti. Monet entisten ukkojen laivat myöhemmin takiloitiinkin pienemmiksi, fregatitkin muutettiin parkkilaivoiksi.

Oli kyllä Raahessa joskus maailman aikaan nähty suuriakin laivoja, niin ettei mallia liene puuttunut. Oli nähty sellaisiakin jättiläispursia kuin saksalainen »Wänneswäärti», joka kerran oli ajanut Pohjanlahdelle lankkuja lastaamaan. Yhtaikaa oli tavaraa lyöty Oulussa peräruumaan, Raahessa keskiruumaan ja Kokkolassa keularuumaan. Laivan joka märsrangilla oli ollut tanssihuone ja joka kvarttesplokkin niskassa krouvi, ja niitä oli ollut niin paljon, että kun kerran kajuutpoika oli lähtenyt ja käynyt joka tanssihuoneessa ja joka krouvissa, niin oli hän palatessaan ollut harmaapäinen ukko. Itämerelle suurlaiva oli mennä porhaltanut, ja kun kokki oli heittänyt kapiisin porot mereen, oli siihen syntynyt Bornholm, ja kun hän oli viskannut mereen herneenperät, oli muodostunut Ärtholm. Kun sitten laivan oli pitänyt ahtaita Tanskansalmia luovia vastatuuleen, oli sen aina täytynyt käydä Pohjanmerellä kääntymässä.

Tällaisia mahdottomia maailmanastioita ei Raahessa kyllä kyennyt rakentamaan parhaina päivinäkään, mutta aika isoja fregatteja, parkkilaivoja, prikejä, kuunareita ja kaljaaseja se kyllä löi, yhtä kauniita ja kelvollisia kuin kutka tahansa maailman laivamestarit. Johan Langin Louisekin oli niin kova kulkemaan, että kun se kerran tulla porhalsi Ameriikasta, niin ei kaksi kapteenia ehtinyt laskea sen matkaa, vaan täytyi laiva seisauttaa meren selälle »piihin». Jotkut patruunit lyöttivät yli neljänkinsadan lästin fregatteja ja parkkeja, kuten esim. Lundbergin miehet, mutta toiset taas pienempiä, alle kolmenkinsadan kolmimastoja niinkuin Reinin komppania. Mutta Saveliuksen Matti-patruuni rakennutti enimmäkseen vain isoja kaksimastoisia prikejä, sillä niiden »ulosteot haminoisa» olivat halvemmat kuin kolmimastosten laivojen. Katsellessaan Reinin miesten pieniä kolmimastoja Matti-patruuni joskus naurahti:

— Jos mulla olis niin pieni ruuhi, niin minä en panisi kun yhen maston ja vippiseelin.

Entiseen aikaan oli laivoja rakennettu vain päiväpalkalla. Timperit olivat saaneet sovitun palkkansa ja iskeneet aamurummusta iltarumpuun. Mutta sitten ruvettiin lyömään laivoja myöskin urakalla. *Björkmanin Eerikin*, joka oli Haapavedeltä tulleita Pyöriän poikia, kerrotaan olleen semmoinen toimenmies, että ensimmäisenä rupesi puuhaamaan »kontrahtityötä», kooten ympärilleen *timperi joukon*, joka *laivanredarien* kanssa teki sopimuksen urakasta.

Jo syksypuolella kesää, kun oli kuulu patruunien torilla päättäneen, että »lyyään laiva», timperitkin keskustelivat siitä Isontorin kokouksissaan ja päättivät, että »lyyään vaan!» Sitten lähetettiin Eerik Björkman sekä muita »isäntämiehiä» patruunien luokse esittämään, että »se ja se vaajitaan», ja he palasivat takaisin tiedolla, että »se ja se luvataan!» Isotori neuvotteli koko joukolla. Voitiin vielä kerran lähettää Eerik Björkman sekä muut isäntämiehet patruunien konttoriin ilmoittamaan, että »jos se ja se annetaan, niin sitten!» Mutta saattoi Isotori hyväksyäkin patruunien tarjouksen. Silloin mentiin joukolla konttoriin tekemään kirjallinen sopimus, ja »valan perään oikein alettiin työ», vielä luvaten, että »jos laiva vuotaa, kun on vesille laskettu, niin kallistetaan omin kustannuksin ja korjataan». Kahdeksankymmentä ruplaa mieheen oli entiseen aikaan tavallinen urakkamaksu laivanteosta, ja sitten myöhemmin oli urakkasummana 500 markkaa mieheen ja »laiva puolivalmiiksi».

Taitavia laivan rakennusmiehiä, timpereitä, varvareita, seppiä, oli kyllä Raahessa, sellaisia kuin *Pyhälän Jaako*, *Puskalan Heikki*, *Pietilän Pekka*, *Pyyn Tuomas*, *Humalojan Juho* ja *Bur-*

*Vanha laivantimperi
Matti Nenola.*

manin Kalle sekä vielä Lahdenperää, Hyttistä, Haapajokea, Friiseä, Makkosta, Erkkilää, kaikki edesmenneitten Raahen mestarien jälkeläisiä taikka maaseuduilta tulleita taitomiehiä. Pyhäläkin oli tullut Pyhäjoelta, Humaloja Haapavedeltä, Erkkilä Saloisista ja Makkonen sekä Pietilä Pattijoelta.

Mutta Raahen parhaana aikana iskettiin samalla kertaa viitäkin laivaa, jolloin joka varvissa oli miehiä kalkuttamassa ja laiva nousemassa. Silloin Raahen omat voimat eivät riittäneet, vaan täytyi hankkia lisää muualta. Varsinkin kesäisin, kun sattui olemaan monia laivoja kotona korjattavana, oli kova taitomiesten tarve. Apuväkeä tuotettiin Kokkolan puolesta Kruunupyystä, Alavetelistä, Larsmosta, väliin monia kymmeniä rantaruotsalaisia timpereitä ja mestareita. Patruunit kustansivat heille vapaan matkan Österbottenilla taikka Aavasaksa-laivalla, joka höyrysi Tornion ja Pietarin väliä. Eteläpuolen mestarit viipyivät Raahessa tavallisesti vain kesän siirtyen syksyllä kuin varikset talveksi Kokkolan seuduille. »Etelän vareksiksi» miehiä pilkaten sanottiinkin, kun riita tuli, vieläpä joskus kraakuttiinkin heille variksen äänellä. Mutta monet etelän puolelaiset jäivät talvitöihinkin Raahen laivaveistämölle, ottivatpa emännän Raahen tyttäristä ja asettuivat kaupunkilaisiksi taikka läheisen maaseudun eläjiksi. Hyvin monet tekivät mökin Palonkylään, useat ostivat sieltä talonkin. »Krakkusvenskaa» eli »krakunruottia» he alussa vain puhuivat, mutta oppivat vähitellen solkkaamaan raahelaisten kieltä, ja viimein Raahen seutu teki näistä »etelän vareksistakin» oikeita raahelaisia ja Raahen ympäristöläisiä. Monet etelän miehistä olivat taitavia timpereitä, seppiä ja laivanrakentaja-mestareita, timpereitä sellaisia kuin *Krokvik*, *Kronqvist*, *Sundqvist*, *Grönqvist*, *Portin* ja *Jubell*, »laivanpykyjä» sellaisia kuin *Pettersson*, *Vestersund* ja *Danielsson* sekä seppiä sellaisia kuin *Viklund*, joka oli niin erinomainen, että rupesi »pykmestariksi», ollen taitava siinäkin ammatissa. Laivanrakennusmestari tuli Kronqvistin ukostakin. Raahelaisista rakennusmestareista mainittavimpia oli *Nils Petter Möller*.

Puut ja tarpeet piti olla varvissa valmiina, kun työ alettiin. Ylimaahan ukot olivatkin niitä pitkin talvea vedättäneet valtavat kasat, ja oman kylän jähtimiehet, Marjelinin Matti Sovinnollaan ja Anders Helaakoski Aallollaan sekä muutkin pikku kippa-

rit olivat kesäkauden ajattaneet pelkkoja sekä muita laivapuita Iin jokisuulta, puolitoista sataakin paksua 5—6-sylistä pelkkää samassa lastissa. Patruunit itsekin omilla jähdeillään olivat vedättäneet laivatarpeita sekä Kalajoelta että pohjoisilta jokisuilta.

Syksyllä jo kekrin aikoina alettiin laivan rakennustyö, ja siinä oli urakkaa ja pauketta koko talveksi. Vain pimeimpänä sydäntalven aikana varvi oli äänetönnä sekä miehet omissa toimissaan. Mutta kevätpuoleen alettiin uudella, entistä ankarammalla menolla. Timperit paukkasivat rakennuksella, sepät kalkuttelivat pajassa, varvariensorvit hyrräsivät, pasanlämmittäjien kattila höyrysti ja sahuriensorvit terävä rauta puri puuta.

Neljäkolmatta timperiä tavallisesti hääri ison parkkilaivan teossa, miestusina kummallakin puolella, kukin omalla paikallaan, ja sitten oli vielä erittäin seppiä, sahuriensa ja muita erikoistyön tekijöitä.

Tavallinen kolmimastoinen laiva oli jo aika suuri rakennusrumilas, jolla oli pituuttakin parikymmentä, kolmattakymmentä sylvä, leveyttä neljä ja viidettäkin sylvä, sekä korkeutta emästä kanteen viitisen sylvä. Vahvojen pelkkatelineiden, *pevun*, varaan sitä rakennettiin. Alinna oli mahtava *emäpuu* eli *köli*, *keula*- ja *perävannaksineen*, ja laivan kylkiluina olivat parittain toisiinsa isketyt kymmentuumaiset kaaripelkat, *pantturit* eli *timperit*, joihin kahtapuolta pultattiin vahvat 5—6-tuumaiset lankut laivan pohjaksi ja laidaksi. Pantturiensorvissa oli *skantäkki*, josta taas nousivat pääkongin *stötät* kannattaen *vesitäkkiä* eli *täkkiä*, *leestankoa* ja *pastajäärninkiä*. Täkkiä ylempiä kohosi keulassa *keulapakka keulaskrankkeineen* ja perässä *haltäkki peräskrankkeineen*. Perässä haltäkin puolella olivat *kajuutat*: etukajuutta, jonka sivulla olivat perämiesten *hytät* ja *kompassihuone* eli *natterhuusi* ja *signaaliskaapi* sekä perässä kapteenin huoneisto. Keskellä kantta oli *ruffi*, jossa oli miesten osasto, *skanssi*, sekä *kapiisi* eli keittiö, sivulla olevine timperinhyttineen. Vanhoissa laivoissa oli skanssin ovi *styyrpuurin* puolella eli oikealla ja kapiisin ovi *paapuurin* puolella eli vasemmalla laivan perästä katsoen. Kaikkein vanhimmissa laivoissa oli skanssi laivan kannen alla ruuman keulapuolella. *Ruumaan* kannen alle päästiin kolmesta luukusta: keulapuolella, ruffin edessä oli *föörluuku*, keskilaivassa, »mitsepissä», *isoluuku*, ja perässä *akterluuku*. Mutta sivuilla pää-

kongissa oli saranaluukut, joista laivankannelle pärskyvä vesi pääsi vuotamaan ulos, samoin kuin aina avoimista *spyykateista*, joita oli kolme kummallakin puolella laivaa. Laivan keulan *kaljuunisa*, josta *puksfrööty tamstaavetteineen* pistäytyi eteenkäsien, oli entisaikaan *piltti*, »kaljuunin piltti», naisen veistokuva keulaan levitettyine hameineen. Sellainen oli ennen ollut Didossa, 1865 rakennetussa Reinin komppanian parkkilaivassa. Vanhojen Puskalan ja Pyhälän ukkojen oli kerrottu niitä tehneen. Mutta tavallisesti tehtiin vain ja maalattiin valkeaksi joku pyöreä kiekura, jossa oli kuin puunlehtiä. Ulkolaisissa laivoissa kyllä nähtiin komeita kruunupäisiä kuninkaankuviakin.

Kaikki laivan laitalankut höyrytettiin *pasassa*, suuressa, lankuista lyödyssä neliskanttisessa torvessa, johon 6—7-sylisiä lankuja mahtui kymmenittäin samalla kertaa. Isosta muurikattilasta laskettiin höyryä pasan lävitse, ja puut kuumenivat, niin että pihka tihkui. Pasassa keitetyt lankut taipuivat hyvin laidan mukaan, eivätkä sitten olleet kovin pahoja ravistumaan. Vanhat merimiehet, jotka eivät enää muuhun kyenneet, olivat pasan lämmittäjinä. *Undelinin Anttikin* höyryytti Reinin komppanian pasaa ja monesti samalla kertaa höyryytti viinalla päätänsä, niin ettei tahtonut pystyssä pysyä, sattui kaatumaankin, juuri kun itse Reinin patruuni vihellellän käveli varvissa katsellen työnmenoa. Mutta Undelinin ukko kömpi vain ketaroileen, manaten:

— Kun se oikein vihaksi pistää, niin ei pysy pystysäkään.

— Mene nyt vain pasaa lämmittämään! patruuni komensi.

Lujaksi laiva tehtiin. Vahvoilla rautapulteilla ja paksuilla puuvaarnoilla iskettiin pelkkoja ja lankkuja yhteen. Melkeinpä olisi uskonut, kun katseli tavattomien pelkkojen pulttaamista ja vaarnaamista, että siinä tehdään maailmanikäistä työtä. Mutta kun sitten merellä myrsky lennätti laivan matalalle, niin rutisi se vain ja ritisi niinkuin pärekori, ja vahvimmatkin karvit rupe-sivat irvistelemään.

Aamurummun kanssa nousivat työmiehet ylös ja aamuviidestä he jo olivat työssä. Aamiainen syötiin 8—9 välillä, päivällinen 1—2, ja iltarummuksi jouduttiin kotiin iltaselle. Lastukasa kainalossa ukot tavallisesti astelivat kotiin, monet Palonkylään ja Pattijoelle asti. Polttopuusta ei laivantimpereillä ollut

kaan puutetta, sillä joka timperi sai korjata ne lastut, mitä otti puusta irralleen. Lyhyet jätepalikatkin joutuivat timperien kesken jaettaviksi, mutta pitemmät puukappaleet, *pilekset*, patruuni ladotti pinoon. Timperien pojat kävivät talvella lastuja kotiin kelkkaamassa, ja monet eukot, joilla ei ollut lastuihin osuutta, kävivät timpereiltä ostamassa niitä rahalla tahi vaihtamassa tupakalla. Luukas Helaakoski vedätti lastuja hevosella kaupunkiin laulellen Kruununpuodin mäkeä lasketellessaan:

— Rullan koo... rullan koo...

Kuiva eväs oli miehillä mukana selkärepussa, mutta lapset toivat keittoruokaa aamiaiseksi ja puoliseksikin. Kevätpuoleen evään tuojatyttäret jäivät päiväsydämeiksi isälle »kehräämään riivejä». Sillä timperien urakkaan sisältyi laivan tilkitsemisriivien valmiiksi punominen. Jo toisellekymmenelle jouduttuaan tytöt saivat mennä varviin kehräämään. Suurista paaluista nykittiin tervatappuroita, jopa purettiin vanhoja tervaköysiäkin, ja polvella punottiin tappurat köydenpaksuiseksi säikeeksi ja kerittiin kerälle.

Kirkkaina kevätpuolen päivinä työistä oli kyllä hauska as-tella varviin ja kehräillä tappurasäiettä. Mieluiselta tuntui raahelaisestakin, kun varvista kuului pauke ja kalke ja joskus miesten »haalauslaulukin» aina kotipihalle asti. Siellä oli melkein koko kotona oleva Raahe työssä, sekä miehet että naiset. Laivaa siellä lyötiin, mutta lyötiin siellä leipääkin sekä keskikaupungin patruuneille että Katinhännän ja Paavonperän mäen pikku pirtteille.

Ja patruunit ajelivat varvin tietä edestakaisin. Piti hoitaa asioita kotonakin, mutta piti ahkerasti käydä katsomassa, miten laivakin valmistuu. Sillä vanhoina merenkäyntäjinä patruunit kyllä tiesivät, miten mikin paikka laivassa oli tehtävä. Komerssi kävi joskus parikin kertaa päivässä ja laivaa maalattaessa itse sekoitti väritkin.

Samaan aikaan kuin timperit työskentelivät ulkona laivanrakennuksella, ahkeroitin työpirtteissä laivan purjeiden valmistuksessa. Paksusta jäykästä *pultaanista* — josta poikavarsoillekin useasti kuraistiin tukeva liivinselkämys — laitettiin purjeita. Pirtin alakerrassa vanhat, taitavat, kotikylään talvehtimaan jääneet merimiehet leikkasivat purjevaatteen valmiiksi. Monesti

myöskin kapteenit toimivat purjeen leikkaajina; merimiehet siten vain valvoivat ompelemista. Komerssi aina itse leikkasi laivansa purjeet. Lundbergin pirtissä leikkasi purjeita ja valvoi niiden ompelemista vanha *Savalinin Heikki*. Pirtin yläkerran »seelikamarisa» taas *seelinompelijat* pistelivät purjeita kokoon. Langin työpirtissä komerssin käskyläisinä häärivät aikoinaan *Jussilaiska*, *Hiitolinin Liisa*, *Pyyn Hanna* ja *Planetin Anna-Liisa*. Saattoivat he

Sofia Jussila,
ent. seelinompelija.

kyllä ommella muissakin pirteissä ja saada tovereikseen *Karjaluoskan*, *Pekuskan* ja *Ölundskan*. Nahkainen *seelihanska* kämmenessä naiset pitkillä paksuilla neuloilla, »oikeilla» neuloilla, »reikä»-neuloilla, ja »liiki»-neuloilla, ja kolminkertaisella tervatulla pellavaisella *seelilangalla*, joka oli paksua kuin raasumaton loimi, pistelivät vahvaa vaatetta, »nolla-tyykiäkin», niin että kädet olivat aivan rappiossa. Eikä kestänyt kauan *seelihanskan* rautainen »ploodukaan», joka oli ostettu Tilvikseltä 25 pennillä. Päiväpalkkaa

saatiin 1:20—1:80 markkaa ja oma eväs piti olla matkassa. Ja itse piti olla matkalla varviin jo aamuneljältä. Sillä heti aamurummulta oli Fellmanin Paltsu liikkeellä katsomassa, meneekö väki työhön. Varvipirtissä monet merimiesten eukotkin kuukausittain viettivät viikkonsa patruunin palveluksessa, niin ettei ollut kuin pyhä omaa. Ja sekin olisi pitänyt pyhittää Herralle, mutta täytyi käyttää pirtin siivoamiseen ja vaatteiden paikkaamiseen ja muihin kotitöihin. Vanha muori hoiti vain lapsia, taikka isommat huolehtivat pienemmistään. Kuivaa evästä naiset työpirtissä pistelivät, kahvia sentään keittivät pirtin takassa. Siitä kyllä ei Fellmanin Paltsun kasvatti Leufstadiuksen »rootmanni» oikein pitänyt, vaan moitiskeli, että eukot juovat kovin paljon kahvia. Mutta Jussilaiska valaisi raatimiehelle asian:

— Me juomma sen särpymeksi, mutta te juotta huviksi. Ei meillä ole muutakaan särvintä . . . jos me sen kahvesmörjän ryypäämmä.

Oli jo suuri ilonpäivä, kun saatiin laivanteos sille rajalle, että voitiin ruveta sitä »triivaamaan». Silloin oli jo kesä tulossa, lapsetkin laukkasivat avojaloin varvin ja kodin väliä. Riivaamisen aloituspäivänä patruunit hyvillään tulivat varviin ja toivat miehille ryyppättävää. Se kyllä oli miehistä mieluista, ja he pyhittivät päivän niin suurena juhlanä, ettei tilkitsemisestä sillä kertaa tullut mitään. Vasta seuraavana päivänä ruvettiin *riivipaukalla* moikottamaan *syöttörautojen* päitä, samalla kuin omaa päätä moikotti eilinen hummaus. Mutta silti vain työskenneltiin kuin miehet, leveää *krapiakin* käyttäen, niin että toinen hoiti rautaa, toisen antaessa paukalla iskuja päähän. Jonkun ukon pää kyllä saattoi olla parannuksen tarpeessa. Kondelinin Jaakonkin kerran täytyi lähteä kesken työtään astelemaan kaupunkiin ja selitellä vastaan tulevalle patruunille:

— Näinhän se käy, kun ei ole hankittu niitä krapinvarsia . . . piti lähteä niitä hakemaan.

Mutta silloin oli suuri juhlapäivä, kun laiva oli niin valmis, että se voitiin laskea vesille. *Laivan lykkäjäsiin* otti osaa koko kaupunki ja ympärysseutu, eivätkä vain laivan teettäjät ja tekijät.

Jo kauan oli tätä merkkitapausta jännityksellä odotettu ja valmistettu. Laivan laskettamisneuvoiksi oli rakennettu luja lankkulava sekä vahvat *kelkat*. Kuusisylisiä pelkkoja oli isketty yhteen neljäksi kelkaksi, kaksi kummallekin puolelle laivaa, ja keitetty monet suuret ammeet ja tynnyrit soopaakin. *Eilolaiska* ja *Tigerska* olivat patruunien *soopankokkeina* viikkomäärin »alakökien» suurissa muuripadoissa korventaneet rasvoja ja luukontteja lipeässä paksuksi, veitsellä viilletäväksi soovaksi. Saaveittain oli soopaa kannettu valmiiksi paikalle. Olipa salaa kenenkään sivullisen tietämättä laivan nimikin maalattu *akterspeiliin* ja peitetty laudalla. Laivan teettäjäpatruuni oli sen jonakin yönä maallauttanut.

Juhannuksen tienoissa, kun patruunit olivat monet kerrat käyneet mittaamassa veden syvyyttä, jotta milloin olisi paras laskea, tapahtui laivan lykkääminen. Koko kaupunki sen sai kuulla, ja koko kaupunki riensi silloin varviin. Muutamat menivät oikein eväskori mukanaan, ja Lassilaiska kyökytti piparkakkukoreineen kauppoja tekemään. Maalaisiakin tuli Pattijoelta, Sa-

loisista ja Piehingistä. Kaikkialla oli katsojia, maassa ja aidoilla, lankkuläjillä ja pelkkakasoilla. Kymmeniä katsojia oli saanut kii-
vetä laivan kannellekin luikua ottamaan.

Saaveittain siveltiin soopaa kelkkojen pohjiin ja lankkualus-
talle, jota myöten kelkkojen piti liukua.

Sitten kun kaikki oli valmiina, käy-
ttiin ottamassa *kiilaryyppy*. Työpirtissä
patruuni sen tarjosi työmiehille sekä työ-
miesten tuttaville, jotka olivat tulleet
avustamaan laivan lykkäystä. Ryyppy
pani miehet iskemään kiilaa, niin että
päärholtitikuulat keikahtivat kumoon. *Sär-
kyrauvoilla* rikottiin laivaa kannattavat
mutapölkyt, jolloin koko rakennus jäi
kelkkojen varaan. Silloin *laivanpyky*, joka
hoiti koko menoa, komensi:

— Lukot auki!

Kelkkain eteen ja laivanvannasta vas-
taan asetetut pönkät nykäistiin köysillä
pois, ja kirveellä iskettiin peräköydet
poikki. Mutta iso olio makasi vain liik-
kumatta »pevullaan». Silloin viisi, kuusi
miestä juoksi laivan taakse ja suurella
juntalla tärskäytti perään, niin että koko
rakennus vavahti. Alkoi kuulua kova ra-
tina ja ryske, kun valtava rumilas he-
räsi levostaan ja tunnusteli tilaansa. Sit-
ten se huomasi edessään sinisen meren ja
lähti sinne käsin hiljalleen liikkumaan

*Hedvig Eilola,
ent. soopankokki.*

valmista soovalla silattua käytävää pitkin. Se oli riemukasta
menoa. Lankkutapulit ja pelkkakasat hurrasivat, laivankansi
hurrasi, aidanselillä ja kaikkialla heilui käsiä ja lakkeja sekä
kuului huuto ja hurraaminen. Laivan nimikin paljastui, kun
peräpeiliin naulattu lauta nuorien nykäisemänä laivan liikkeelle
lähtiessä putosi alas. Kansa hurrasi ja huusi nimeä, laivan rytisten
työntyessä omaan valtakuntaansa. Valtavalla väellä kuin rie-
muiten se sinne puskeutui, nostaen komeat pärskyvät kuohut
kahta puolta. Ja yhäkin vapisten se jäi viimein veden pinnalle

ylpeänä kellumaan. Koko ympäristö katseli mielissään komeaa mereneläjää, joka oli oman kylän käsillä tehty. Ja taas huudettiin, heilutettiin hattuja ja huudettiin.

Entiseen aikaan, kun oli lykätty kauppaneuvos Franzénin laivoja, oli toisinaan saatu kuulla laivanisännän tilaisuutta varten sepittämä runo. Isäntä oli itse sen lausunut, kun laiva oli onnellisesti päässyt vesille. Niinpä Suomi-laivaa, 229 lästin fregattia, lykättäessä 1838 oli Franzén runoillut:

»Med Suomis namn
Från Suomis hamn
Gå hafvet plöj
Och lycklig var,
Ej länge dröj
På väg Du far,
Den snällt sig ror,
Förtjena får.

På Suomis jord,
Här opp i Nord
Klent jorden ger
Åt odlarn här.
Sök skörden där,
Att skördas är,
På fremmand strand,
Åt Suomis land».¹⁾

Mutta kansan hurratessa kävi laivakelkan soopaisella ladulla kuhina kuin muurahaiskeossa. Siellä timperien eukot ämpäreineen ja kiuluineen kuupottivat soopaa keräämässä, nahisten ja kinastellen, sillä jokainen yritti krapata astioihinsa hyvää ilmaista pesuainetta niin paljon kuin mahdollista.

Mutta laivanlaskijat olivat ottamassa *ruoriryppyä*.

Ryypyn jälkeen taas timperit ja laivan tuleva kapteeni souktivat suurella parkaasilla laivaan. Kapteeni astui heti ruumaan katsomaan, onko tullut vettä. Jos laiva vuoti, piti timperien se *köölhaalata*, kallistaa kyljelleen, niin että emä nousi ylös vedestä,

¹⁾ Suomi-nimessä lähde Suomen satamasta, kynnä merta ja ole onnellinen, älä viivy kauan matkallasi. Joka hyvin soutaa, hän saa tuloa.

Suomessa, täällä ylhäällä Pohjolassa, antaa maa niukasti viljelijälleen. Etsi satoa sieltä, missä sitä on saatavana, vieraalla rannalla, Suomen maalle.

ja sitten tilkitä tiiviiksi. Mutta jos ei vettä tullut laivaan, oli se hyvin tehty, ja timperit saivat panna *ruorin* paikoilleen. Ja laiva oli heidän käsistään valmis.

Siitä päästiinkin vasta ryyppäämään ja juhlanpitoon. Työpirtissä oli keitetty valtava *hernesoppa*, jota työmiehet ja niiden apulaiset saivat syödä vadillisittain. Ruskean rasvaisen herneen painoksi saatiin hyvää juotavaa. Patruunit olivat tuottaneet työpirttiin viinaa ja konjakkia ja rommia kaikenlaatuista, niin että

kaikki toimessa olleet saivat kyllänsä. Eikä ryyppätykään pikku pikareilla ti-poitellen. Täysin lasein saatiin kallistella, vieläpä vetää vaikka kauhallakin. Ryyppyksissä oli silloin koko varvi, vanhat ja nuoret, herrat ja työmiehet, monet niin että väsyivät varvin pirttiin taikka pirtinseinän viereen. Mutta sitkeimmät pörräsivät

Laivan lykkäjäiset. A. J. Hedmanin vesivärимаalaus Raahen museossa.

vät koko yön, ottivat lisää ja puhuivat hyvästä lykkäyksestä. Eikä selvänä miehenä saanut kukaan palata kaupunkiin. Ruonansillalla oli joskus oikein vartavastinen vahtimies, joka pyörytti takaisin selväpäisen, sanoen:

— Mene ja juo ittes päihin ja tule sitten takaisin!

Ei tarvinnut kenenkään nyt pelätä kistuakaan, vaikka olisi tavallista pehmoisempänä toikkaroinut kaupungin kaduille. Sillä Raahen suurena merkkipäivänä ei itse viskaalikaan saanut kehtää turhanpäiten kiusata. Miehet olivat talven raatamisellaan kyllä ansainneet hyvän juhlapäivän.

Mutta naiskansalle ei laivanlykkäjäisissä annettu suuhunpantavaa. Miehet olivat työtä tehneet ja miehet saivat rokat ja ryyppy. Naiset olivat vain keittäneet soopaa, ja sen he saivat

korjatakin, mutta ei »räknätty» naisen suuta sen arvoiseksi, että siihen olisi kannattanut hyvää ryyppyä tärvätä.

Mutta aina ei laivanlykkäys onnistunut oikein hyvästi. Durchmanin Iriskin, suuri parkkilaiva 1876, kun ei ollut tarpeeksi vettä, törmäsi pohjaan ja kaatui oikealle kyljelleen, niin että Vitolinin Matti, Tabellin Perttu ja Burmanin Kusto ja muut kannella olijat olivat mäiskähtää mereen. Laiva meni »aivan kuin paha kenkä flinttaan», emäpuukin rikkoutui, ja Durchmanin pikku poika, joka isän ja äidin kanssa oli rannalla katsomassa, todisti: »Tuolla lailla se kävi, kun ei meillä rukkoilla milloinkaan». Saatiin Iris sentään kovalla työllä vedetyksi takaisin kuivalle ja korjatuksi. Huonoa onnea jo harakkakin nauroi laivaa lykättäessä, ja huononlainen oli laivan onni merelläkin. Lundbergin Pallas, parkkilaiva 1867, pukkasi lykättäessä pohjaan, mutta pääsi pelkällä säikähdyksellä. John Fellman, Lundbergin suuri fregatti 1875, taas töksäytti keulansa pohjaan, kannan jäädessä kuiville, ja vaati kovan työn, ennenkuin laiva pääsi vapaille vesille. Durchmanin prikin, Njordin, oli käydä hullusti 1860. Laiva kallistui niin, että kannella olijat laskettelivat irtonaisten tavarain kanssa kolisten laitaa vasten, sitä vaille etteivät menneet mereen. Laivan perävannas katkesi ja emäkin hiukan rikkoontui, ja työtä siinä taas oli, ennenkuin priki jälleen oli eheänä pystyssä.

Seuraavana päivänä, kun timperit ja sepät ja muut mestarit hyvin päätetyn työnsä perästä vielä olivat hyvissä eilispäivän tunnelmissa, tuli toisten miesten vuoro astua laivaan, joka juhllallisena ja äsken ristittynä odotteli lahdella. Kapteeni ja perämies rupesivat apulaisineen laivaa takiloimaan, ja laivan redaripatruunikin oli tavallisesti mukana. Johan Langin laivojakin kun takiloitiin, komerssi, vanha merikapteeni, oli aina itse parhaana miehenä paikalla. Miehiä taas tarvittiinkin. Oli nostettava tavattomat mastot pystyyn ja kymmenet purjeet raakapuineen, puomeineen ja satoine köysineen pantava paikoilleen, laitettava laiva täydeksi merenkävijäksi.

Mastot ja raakapuut olivat jo valmiina timperien tekemänä, ja eukkojen ompelemat purjeetkin odottivat ottajaansa. Varvarit niinikään olivat valmistaneet lukemattoman määrän *plokeja*, sekä *enklaplokeja* ja *tuplaplokeja* että *talja-* ja *jiinaplokeja* ynnä *junfruja*, joita kaikkia tarvittiin purjeita ja köysistöä käsi-

teltäessä. Venäjältä oli vedätetty valtavat kasat vahvoja köysiä, kolmi-, nelituumaisiakin valmiita hamppuvantteja suuriin kimpuihin pantuina. Entisissä laivoissa käytettiinkin aivan *hamppurikiä* — »rautarikistä» ei tiedettykään, — ja se tuotiin etupäässä Venäjältä. Omissa varvipirteissä vain *klääjättiin syömäskaarnia*, Reetan Junnun ollessa kerää pyörittämässä, ja oman kylän köysimestari, Vestberg,kehräsi vain *halsiserttejä* sekä muita pikku nuoranpätkiä.

Kova työ oli isojen mastojen pystyttäminen. Mutta tottuneet miehet keikauttivat samana päivänä parkkilaivankin kolme mastoa paikoilleen, vaikka pisin masto nosti *kalltoppinsa* aina sata jalkaa korkealle. Vahvoista raakapuista vain ensin pystytettiin *sakset* ja niiden avulla köysin kiskottiin kaksi- taikka kolmi-, nelijatkoiset jättiläiset jaloilleen. Entiset ukot vielä ostivat onnea laivalleen siten, että pudottivat hopearahan isonmaston reikään sekä naulasivat hevosenkengän maston tyvipuolen kylkeen.

Tavattoman vahvoilla köysillä, *vanteilla* ja *partuunilla*, pisin mastojättiläinen tuettiin seisomaan. Joka maston kummallakin sivulla oli viisi alamäston huippuun ulottuvaa vanttia sekä kaksi keskiosan, *märstangon*, kaksi *pramstangon* ja kaksi *puukenpramstangon* huippuun ulottuvaa partuunaa. Vankasti piti mastojen seisoakin jaksakseen myrskynkin uhalla kantaa suuria raakapuita ja monia purjeita. »Täysirikisen» fregatinkin kolmeen mastoon — keulasta lukien *fokka-*, *iso-* ja *kryysmaston* — vedettiin kolmisenkymmentä isompaa ja pienempää pultaanikaistaletta, toiset *staakeihin*, toiset 60—70-jalkaisiin *raakapuihin* kiinnitettyinä. Raakapurjeita oli 6—7 joka mastossa. Ensin alimpana oli mastojen mukaan suuri *fokkaseeli*, *isoseeli* ja *kryysseeli*, sitten joka mastossa kahdet *märseelit* ja *pramseelit* sekä vielä *puukenpramseelit*. Oli vielä joukko purjeita laivan pituussuunnassa: keulassa *förstengi*, pari *kliivaria* ja *jaagari*, keskellä kuusi *staakseeliä* sekä perässä iso *mesaani*, *mesaanipuoman* ja *-kaffelin* varassa. Hyvässä laivassa piti entisaikaan lisäksi olla *leeseelitkin*. Kun »sievällä ilmalla haluttiin laivalle faarttia niin paljon kuin suinkin», niin pantiin leeseelit. Leeseelejä varten oli purjeiden raakapuissa jatkoraat, *leeseelin spiirat*, jotka työnnettiin ulos tuulen puolelle purjeita ja köysillä kiskaistiin niihin kolmikulmaiset taikka yläreunasta kapeammat purjeet. Raahen viimeaikojen laivoista

leeseelit jo jäivät pois, ja viimeisiä lienevät olleet ne, jotka kapteeni Hjortman Minnetistä menetti tuulen repiminä Gibraltarin luona Atlannin mereen.

Sadoin köysin, *skuutein*, *prassein*, *jöölingein* ja *toplentoin*, hoidettiin kymmenlukuisia seelejä, laivan komeita kulkuneuvoja, ja sadat plokkit siinä kitkuivat ja kitisivät. Kallis olikin suuren täysirikisen laivan riki. Se maksoi monesti yhtä paljon kuin koko muu laiva.

Purjeilla ajettiin merellä. Mutta haminoissa ja möljissä täytyi laivaa liikuttaa miesvoimin. Sitä varten seisoi laivan keulapakalla pysty pelistukki, *kongspeli*, jota kiertäen laivaa haalattiin ja siirrettiin, ja sillä myöskin hivattiin purjeiden raskaita raakapuita. *Kroospelikin* tarvittiin. Sillä kiskottiin ankkuri irti merenpohjasta ja sitten kongspelillä nostettiin *kraampelkkaan* laivan laidalle. Kroospeli oli kongspeliä väkevämpi, hammaslaitainen pelistukki. Se oli kannella keulapakan alla, ja pakalla oli pelin *palangsi*, jota käytettiin *spaakoilla* ylös alas keikuttaen.

Ison laivan piti varustaa matkaansa useita veneitäkin. Tarvittiin pari suurta *parkkaasia*, pelastusvenettä, *sluupi* ja *jiki*, sekä vielä pieni *kokkipaatti*. Veneet olivat, mitkä kannella, mitkä skanssin katolla taikka riippumassa *taaveteissa*. Parkaasilla miehet soutivat maihin, kun jäätiin kauas selälle ankkuriin. Sillä kuljetettiin myöskin ankkureita sekä muita raskaita tavaroita, ja kun *haaveri* taikka muu merihätä tuli, täytyi uskoa elämänsä parkaaseihin. Jikillä soudettiin neljän miehen voimalla kapteeni maihin, ellei ollut kovin pitkä matka, mutta pitkästä matkasta purjehdittiin kapteenin kanssa rantaan sluupilla. Kokkipaatilla souiteli kokki vain maalla keittämässä, kun joissakuissa satamissa ei tulenvaaran takia saanut laivoissa tuhrailla tulen kanssa.

Keskilavassa, isonmaston luona, olivat laivan *pumput*, joilla laiva pidettiin »läntenä». Hengenpelastamista varten oli laivassa vielä *liivpär järeitä*, neljä isoa rengasta, kaksi perä- ja kaksi keulaskrankissa.

Paljaana tervattuna lankkuna oli laivanpohja raahelaisen timperin jäljiltä. Tällaisilla aluksilla kyllä hyvinkin ajettiin pohjoisilla kylmillä vesillä, mutta jos lähdettiin laskettelemaan Intian merille ja muille lämpöisille vesille, ei tervatenkaan tehty pui- nen pohja pätenyt. Kuumien seutujen hirveä vesimato, *long-*

hals,¹⁾ siellä hyvin pian söi pohjan kelvottomaksi. Se oli korttelia pitkä, pikkusormen paksuinen ilkeä mato, joka toisen päänsä iski laivanpohjaan ja toisen hävyttömänä monisormisena kourana ojensi ulos. Koko laivan alus ahtautui matoa täyteen niinkuin turpasmättääksi, ja laivan kulkua tällainen syöpäläisjoukko hidastutti tavattomasti. Puupohjaisen laivan olikin paras pysytellä viileillä vesillä. Mutta kun Englannin taikka myös Antverpenin kuivissa tokissa iskettiin laivan pohjaan *vesilinjaa* myöten kuparinen peite, uskalsi tällaisella *kuparipohjaisella* aluksella kyllä työntyä longhalsien joukkoon. — Omassa rannassa ei Raahella ollut kuivaa tokkaa, missä laivanpohjaa olisi voitu kuparoida. Mutta entisaikaan oli Maivaperässä *roopenkki*, jossa korjausta varten saatettiin laiva kallistaa.

Täysirikisiä fregatteja raahelainen ei kovin ahkerasti rakennuttanut, vaan useammin takiloi kolmimastoisien aluksensa joko *parkkilaivaksi*, asettaen perämastoon vain *kaffelseelit*: mesaanin ja *topseelin*, taikka *skuunari*parkiksi, jolloin isoonmastoonkin pantiin kahvelipurjeet ja vain keulamasto jäi hoitamaan raakapurjeita. Useasti patruunit lyöttivät myöskin isoja 350:nkin lästin *prikejä*, kaksimastoisia täysin rikattuja aluksia, sekä pieniä 40—60 lästin *skuunareita*, jotka niinkään olivat kaksimastoisia, mutta vain etumasto oli täysirikinen, takamastossa kahvelipurjeet. Lyhyen matkan, Pohjanlahden ja Itämeren, purjehtijoita olivat myöskin pari-, kolmikymmen-lästiset *kaljaasit*, joiden kahdessa taikka kolmessa mastossa oli vain kahvelipurjeita. Pienet, 10—20 lästin vetoiset *jähdit*, yksi- tai kaksimastoiset lastipaazit, kolusivat ympäri Suomen rantoja, kaikkein ahkerimmin Pohjanlahden perukoita. Mutta yksimastoiset *kutterit* olivat vain joutavien herrojen lystivehkeitä, joita ei vanha raahelainen tarvinnut.

Joka talvi Raahen laivavarvissa oli ainakin joku laiva syntymässä, ja useasti kalkuteltiin yhtäaikaa jokaisessa viidessä varvissa. Niinpä 1865 lyötiin viisi laivaa, ja 1863 iskettiin seitsemän alusta: parkkilaivat *Hermes*, *Astrea* ja *Satama*, prikit *Sampo*, *Gephion* ja *Eos* sekä jähti *Toini*, samoin taas 1856. Mutta 1857 lykättiin Raahen varvista vesille kahdeksan laivaa, kuunarit

¹⁾ Hanhenkaula (*Lepas anatifera*), siimajalkaisiin kuuluva meriäyriäinen.

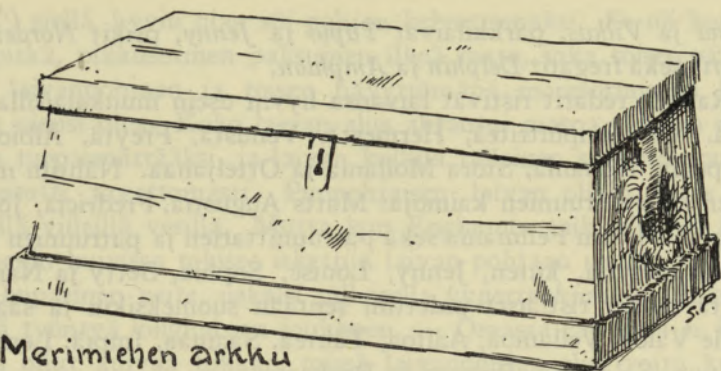
Ruona ja *Vilkas*, parkkilaivat *Tapio* ja *Jenny*, prikit *Norden* ja *Chloris* sekä fregatit *Delphin* ja *Amphion*.

Raahen redarit ristivät laivansa hyvin usein muukalaisilla nimillä. Oli *Amphitriteä*, *Hermestä*, *Venusta*, *Freytä*, *Albionia*, *Tuppenia*, *Hönania*, *Stora Mollania* ja *Otteljanaa*. Nähtiin myös omien suurpatruunien kaimoja: *Matts Augustia*, *Fredriciä*, *Johan Langia* ja *Johan Fellmania* sekä patruunittarien ja patruunien tyttärien kaimoja, kuten, *Jenny*, *Louise*, *Sophia*, *Betty* ja *Nanny*. Mutta monet ristiäiset pidettiin sentään suomeksikin ja saatiin vesille *Valoa*, *Vellamo*, *Aaltoa*, *Tähteä*, *Saamaa*, *Impiä*, *Lempiä*, *Kirppua*, *Salahmia*, *Ruonaa* ja *Roskaa*.

Mutta kun *Johan Langin* parkkilaiva 1875 ristittiin nimellä *Bacchus*, niin koko Raahen merikansa sitä kummasteli:

— Ompa pantu ruma nimi komealle laivalle, kun *Pakhuusi!*

Merimiehen arkku

Herne Kiehuu

Jo herne kiehuu! Lähetäänpä ottaan hernettä!» Näin huudahtelivat merimiehet ja monet nuoret renkimiehetkin toisilleen astellessaan kaupungin katuja. Sillä *syömanshuusin* katolle oli kohotettu lippu, joka merkitsi, että »nyt on paikat auki».

Oli syyskesän pyhäpäivän iltapuoli, ja meriväki hankkiutui taas suuriin tansseihinsa, joita ahkerasti oli pitkin kesää pidetty missä milloinkin. Mutta kun nähtiin merimiestalon *flaku* taas komeana ja kutsuvana heilumassa pyhäillan hengessä, niin monen joutilaana hummanneen merimiehen vanha veri nousi, ja merenkävijä asteli jälleen, kuten monesti ennenkin, merenrantataloon ottamaan vanhaa tuttua »hernettä». Herne kun oli laivakansan tärkeimpänä syötävänä, niin vanha laivanasukas käydessään ottamaan *pestiä* eli *fyynyä* uudelle matkalle, sanoi vain ottavansa »hernettä».

Laivan redari oli talossa »herneen» antajana, ja hänen kanssaan saivat merelle lähtijät tinkiä ja sopia palkasta. Tingittiinkin siinä molemmin puolin. Mutta jos meripoika oli jo ennättänyt kääntää nurin kukkaronsa entisistä ansioista, ei hänellä ollut paljon puolta, vaan täytyi melkein tyytyä siihen, mitä tarjottiin. Ne kyllä, joilla oli vielä säästöjä, pitivät puolensa, eivätkä viitsineet varsin helpolla lähteä — ennenkuin rahat olivat lopussa. Suuri ei kyllä ollut entisten märenkävijäin palkka, 35—40 markkaa kuukaudelta, niinä aikoina, jolloin nykyiset vanhat »seelarit» olivat parhaillaan. Sitten kyllä myöhemmin palkat kohosivat 50—60:neen, ja taitavat timperit saivat 70—80:kin markkaa, mutta huonosaattoisten merimiesten täytyi aina purjehtia huonoilla palkoilla. Lopuksi kun palkasta

*Vanha sjömanshuusi ja pakkahuone.
Nyk. Museona ja kirjastohuoneena.*

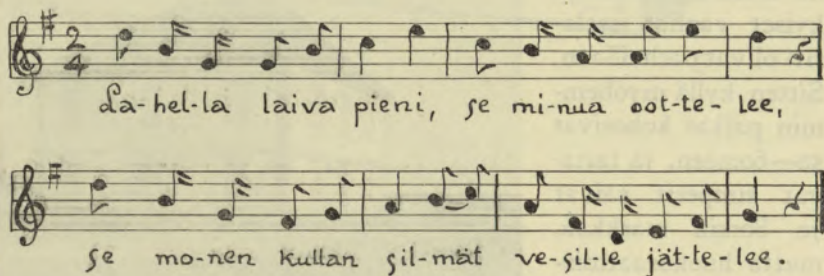
oli sovittu, piti töhertää nimensä taikka puumerkkinsä paperiin, vaikka »se oli luvatonta peliä . . . ei mikkään pyhänä tehty kontrakti olisi pitänyt lain eesä». Ja redari antoi merimiehelleen *fyyrynottorahaa* kymmenen, parikymmentä markkaa, jotta sai mennä ostamaan olutta, »kun herne alkoi janottaa».

Monet komeat rengitkin, jotka olivat maalta tulleet patruunia palvelemaan päästäkseen vasta merelle, astelivat rantatalon lipun alle ja pistivät merkkinsä paperiin. Mutta palkkaa luvattiin heille aluksi vain viitisentoista markkaa kuussa. Ja Skogmanin Jaako mittakeppeineen oli merimieshuoneella heitä mitaamassa ja punnitsemassa kirjoihin panoa varten. Vieläpä ensikertalaisten piti seuraavana päivänä käydä raatihuoneessa vannomassa merimiesvala. Se oli ankara vala. Kaksi sormeaa pyhälle kirjalle asetettuna piti sielunsa autuuden uhalla luvata, että on aina tottelevainen ja kuuliainen päämiehilleen ja aina katsoo ja edesauttaa laivan ja sen tavarain parasta, eikä karkaa laivasta.

Silloin oli entinen renki muuttunut merimieheksi, ja moni tunki muuttuneensa melkein kuin eri mieheksi. Madetojan Jaakokin, Lundbergin renkimies, astui herneenotosta pestikympin taskussa huudahtaen:

— Nyt sitä kelpaa ihmisten joukossa olla!

Ja ainakin valkean etumuksen mies laittoi heti rintaansa, ja pystynä hän astella teikkaroi sontakuorman jäljessä pitkin katuviiriä, harjoitellen jo merimiehen heiluvaa käynninmallia sekä hyräillen:

Saattoipa Jaako laulella Järvinin Jussinkin sepittämää värssyä:

»Kun ajatukset aivan kaikki
ulkomaille sulkepi,
Kun nuo hyvät seelilaivat
sieltä tänne kulkepi.»

Monta kymmentä merimiestä voitiin kerralla karsia Raahan parhaasta mieskansasta. Sattui joskus viisikin laivaa yhtäkaa *mönsträttäväksi*, ja silloin kysyttiin miestä, sekä tottunutta mereneläjää että patruunin renkiä. Viisi laivaa saattoi vetäistä pienestä kaupungista 60—80 miestä, ja iloiset merimiestanssit muuttivat surullisiksi jäähyväistansseiksi.

Laivan *besättningin* suuruus oli laivan mukainen. Kuunarin besättninkiin kuului vain kahdeksan merimiestä, ja prikissä tarvittiin tusinan verran, mutta ison parkkilaivan ja fregatin herneenottoon sai astua parikymmentäkin miestä, ja heille kaikille oli kyllä tehtävää. Kapteeni oli koko joukon päämies ja laivan herra, ja hänen apulaisinaan olivat perämiehet, ensimmäinen perämies, *styrymanni* eli *styry*, ja toinen perämies, *konstapuli* eli

konsti, laivan taloudenhoitaja, jota myös sanottiin »luunpunnittijaksi», vaikka hänellä oli »toisen perämiehen virka seelatesa ja hoiti kapteeninvahtia akterisa». Laivan ruoanlaittajana oli *kokki*, kapiisin isäntä. Nämä kaikki olivat peräpuolen, *akterin*, »herroja»; perämiehellä oli oma kajuuttansa, ja konsti sekä kokki asuivat samassa kopperossa.

Mutta laivan etuosa, *föri*, isosta mastosta alkaen, oli varsinaisen miehistön puoli. Siellä häärivät suurimpina herroina *timperi* ja *puosu*. Edellinen hoiti laivan kirvesmiehen ammattia ja jälkimmäisen virkana oli huolehtia, että laivan tavarat, köydet, purjeet ja muut, olivat aina kunnossa. Puosu olikin vanha, kaikki meret ja haminat ja laivat tunteva merenäijä, eikä siihen virkaan sanottu pääsevänkään, ennenkuin oli ollut »ainakin kolme kertaa poksisa». Päävoimana oli laivassa monia matkoja kulkeneita *matruuseja*, ja »toisen reisun poikia», *lätmatruuseja*, sekä *jummanneja* eli »ensi reisun poikia», ynnä vielä joukon jatkona nuori *kajuutpoika*, joka kahdeksan markan kuukausipalkasta piti puhtaana kajuutat ja kapelkatit, kantoi ruoan kapiisista pöytään ja oli keittiössä kokin apulaisena, vieläpä viskeli kapteenin koiransonnat kannelta mereen.

Mutta kajuutpojasta voi seuraavassa herneen otossa jo tulla jummanni, jopa sitten taas matruusikin. Voipa poika kerran kohota konstinkin virkaan sekä vielä styyryyksikin, jos kävi Vaasan »navigatsuuniskoulua», kuten vanha Jaako Marjelin ja moni muukin Raahen entinen kajuutpoika. Saattoi entisestä kajuutpojasta tulla joskus kapteenikin, kun vain jaksoi paljon käydä sekä merta että navigatsuuniskoulua. Moni raahelainen täysirikisen laivan komentaja oli aloittanut merenkäyntinsä kaikkein komentamana kajuutpoikana.

Vanhaan aikaan useimmat Raahen kapteenit olivat vain *Itämeren kapteeneja*, sellaisia »copvardie skeppareita» eli *kippareita*,

*Antti Pyy, 13-vuotias
kajuutpoika v. 1868.*

joilla oli lupa purjehtia vain Itämerellä ja Pohjanmerellä, mutta eivät saaneet mennä ulommaksi Englannin kanaalia. Heidän tietonsa ja taitonsa riittivät vain pienille vesille, joilla voitiin ottaa merkkiä maastakin. Itämerelläkin näki maita joka päivä,

Perämies Marjelin observeeraa sekstantilla.

eikä sentähden tarvinnut osata määrätä muuta kuin sen, miten kaukana oltiin pohjoisessa auringonlinjasta. Tämä määrättiin helposti *sekstantilla* »observeeraten» ja mitaten matka horisontista auringon alareunaan ja siitä laskien. Mutta nämä taidot eivät auttaneet suurilla maailman merillä, joita sai väliin kuukausittain luovia näkemättä muuta kuin vettä ja taivasta, ja kumminkin piti tietää, missä milloinkin oltiin. Siellä piti osata määrätä olinpaikkansa myöskin »länteen ja itään». Siinä ei auttanut sekstantilla observeeraaminen, vaan täytyi osata tarkoilla »lunaarilaskelmilla» kuusta ja tähdistä tutkia paikka, missä laiva kulloinkin seilaili. Tähän ei Itämeren kapteenien laskutaito ulottunut, vaan he olisivat sekstantteineen oikealla oseaanilla joutuneet ajelamaan aivan niinkuin Jumala olisi sallinut. Vaikka kävihän kippari Cajanuksen kerran Itämerelläkin niin nolosti, että yrittäessään ajaa Hampuriin tulla paukahdinkin Riikaan.

Usein täytyi Raahan entisten patruunien, kun ei omassa kylässä ollut kylliksi valtamerien kävijöitä, turvautua ylpeisiin Ruotsinmaan kapteeneihin ja Suomen rantaruotsalaisiin, jotka monta kertaa olivat suurempia herroja kuin itse laivan isäntä, ja laativat sellaisia papereita ja kirjoja, ettei isäntä niitä aina ymmärtänytkään. Saattoivatpa he hyvinkin vain nauraa, kun vanha kunnon patruuni, joka kyllä osasi hoitaa omat, suuretkin asiansa, tilikirjaa katsellessaan tiedusteli, missä kummassa se

Transportin hamina on, kun siellä aina pitää käydä, vaikka siellä on niin hirveät menot, jos kyllä on tulojakin, että ei sinne pidä vasta mennä. Mutta yhä useammat rikkaat patruunien pojat kävivät Tukholman merikoulussa oppimassa lunaari-laskelmia ja muita valtamerien vaeltamisen salaisuuksia. Nämä kyllä sitten selvittivät isäpatruunilleen senkin, missä on Transportin hamina. Ja näiden »eesä» taas monet merenkävijät suorittivat tutkinnon, saaden Itämeren kapteenin todistuksen. Tukholman koulun käynyt *Karl Hybinette* esim. opasti muutamia merenkulkijoita ja antoi heille todistuksen.

Parhaana aikana ja ahkerimmin laivoja mönsträttäessä Raahen tarvitsi kymmeniä kapteeneja. Toiset lähtivät fregateilla ja parkeilla puhkomaan valtameriä, toiset kuunareilla ja muilla pikku laivoilla halkomaan Itämeren ja Suomen vesiä, ja paattiskipparit, kaipaamatta sekstanttiakaan, ajelivat omilla jähdeillään minne milloinkin, painolastissa ollen saivat laskea vaikka rantakivikkoon.

Useimmat kapteenit olivat oman kylän poikia, patruunien, edesmennettein kapteenien, perämiesten ja merimiesten sekä käsityöemstarien poikia. Vanhat merenukot vielä kyllä muistavat muinaisia päämiehiään, joiden isäntävaltaan he joutuivat, kun herneen otettuaan astuivat puuriin. Kokonainen komea sarja valkohattuisia reippaita merenherroja saattaa siinä vaeltaa ohitsemme, lähtien ylpeästi *Reinin* ukosta, joka kovan paikan tullessa osasi äyskäistä: »Min' olen kuin kuningas! Teijän täytyy totella!», aina pikkuiseen, mustaan ja pahansisuisiin *Piki-Hinkkiin* asti, jota toiset laivat satamissa tervehtivät hiussaten lipun sijasta mastoon mustan pikihinkin. Muistista ovat häipyneet jo kohta kaikkein vanhimmat ukot, *Storm*, *Tvetman*, *Lauraeus*, *Almgren*, joiden lipun alla isät olivat purjehtineet. Van-

Kapteeni Fredrik Björkqvist.

hoina isien aikaisina merenisäntinä joutuvat ohitse myöskin *Anders Stjernudd* sekä, alkuaan ruotsalainen, pieni, mutta kunnan mies, *Isak Gellman*, joka lahjoitti omaisuutensa kaupungin sairaalaa varten, eikä moni muista enää *Henrik Ervastiakaan*, kovan koh-

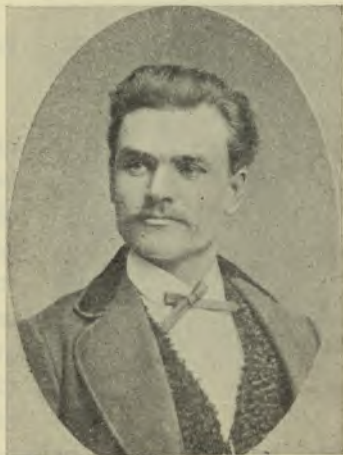
talon miestä, joka 1867 lähti Amerikasta Finlandilla viljalastissa Eurooppaa kohden häviten ikuisesti sille tielle miehineen ja laivoineen. Samoin joutuu ohitse toinen kovan onnen kapteeni, *Jakob Berg*, joka 1852 meni mereen kaikkine miehineen. Mutta sitten seuraa pitkä jono ukkojen tuttuja isäntiä. Siinä *Björkqvistejä*, *Lars* ja *Johan* sekä kunnan mies *Fredrik*, joka kuljetti kaunista valkeaa Bacchus-laivaa vieden sen aina onnellisesti perille, ajaen sillä joskus yhdessätoistakin tunnissa Raahesta Tornioon. Mutta kerran jonkin laskuvirheen takia komea Bacchus joutui Tanskan rannikolla myrskyn käsissä haaksirikkoon, ja kapteeni otti sen niin pahakseen, ettei enää milloinkaan lähtenyt merille. Siinä myöskin mainio kapteeni *Jonas Virpi*, monien laivojen kuljettaja, sekä *Tabellit*, isä *Bertel* ja poika *Bertel*, vielä *Hybinettet*, *Karl* ja *Gustaf*, edellinen taitava lunaarilaskelmissa ja muissa meri-

Kapteeni C. A. Svanljung.

tieteissä samoin kuin merimiesjuttujen latelemisessä, jälkimmäinen huonompitaitoinen. Muistetaan vielä hyvin äkäiset äijät, pieni musta *Anders Lackström*, entisten Lackein jälkeläinen, sekä *Anders Lindman*, topakan merimiehen muorin, Kaisa Lindmanin, tuikea poika, joka teki merimiesten lauluja sekä kaiverteli kauniita sinettejä, muistetaan pahankurinen *Juho Hannila*, vanha *Josef Wahlgren*, joka hukkuu Kanaaliin, sekä *Laurin*-ukko poiki-
neen ynnä kapteeni *Levón*. Vaeltavat sitten muistiin *Sundströ-*

min veljekset, kirjansitojan pojat, *Janne* ja *Sanfrid*, sekä *Adolf Durchman*, »Maitokapteeni», joka aina joi maitoa haminoissa ja kuljetti laivassa vuohta saadakseen joka päivä rieskaa maitoa, — kelpo mies silti ja itsepintainen merikarhu, niin että kerran monta vuorokautta risteili Hyväntoivonniemen merillä löytääkseen karttaansa merkityn pienen-pienen luodon, kunnes lopulta huomasi karpäsen käyneen karttaa parantelemassa. Samoin muistetaan *Viljam Vikander*, vanhan *Virven* poika, kommodöri-kapteeni, jonka kolme poikaa niinkään nousi kapteeneiksi, mutta nuorimman, *Viljamin*, iso meri pyyhkäisi parkkilaiva *Metsolan* kannelta Atlantiin, kun oli kauhea ilma ja kovat kiljuvat tormit vyöryttivät niinkuin kirkkoja yli laivan ja kainaloita myöten saatiin kahlata kapiisin ja kajuutan välillä. Tuttuja ovat myöskin kapteenit *Ignatius*, *Halmetoja* ja *Rantala* sekä taitava *Johan Sahlström*, joka kuoli Norjassa. Eivät ole vielä unohtuneet ystävykset *Karl Svanljung* ja *Karl Ståhlbergkaan*, edellinen Ruotsista 1800-luvun alussa tulleen »notarius publicuksen» jälkeläinen, hyvänahkainen, pitkä ja komea mies, jälkimmäinen lyhyt, paksu ja ruma ukko, joka ei vanhana enää viitsinyt mennä merelle, oleili vain kotona puita pilkkoen ja joskus kehuskellen: »Jos kaikki viina olis yhesä paikasa, mitä olen juonut, niin siinä sopis kyllä täysirikinen laiva seelaamaan». Viimeisten aikojen miehiä jo olivat *Hans Johan Leufstadius*, tupakkatehtailijan poika, raatimiehen veli, joka testamenttasi talonsa kaupungille vanhojen kodiksi, kunnan kapteeni, vaikka miehet häntä nimittelivät »Finkka-Jussiksi», koska hän ahkerasti ruokki laivaväkeään leipäkeitolla, »finkalla». Samanaikaisia merenkävijöitä oli *Johan Vestberg*, köydenpunojan poika, ja kaikkein viimeisimpiä *Karl Sabutsky*, luotsin poika ja venäläisen upseerin jälkeläinen, *Daniel Danielsson*, laivanrakentajan poika, sitten *Albert Snellman*, sekä

Kapteeni J. R. Ignatius.

varovainen *Johan Byström*, taitavan laivantimlerin Pyhälän jälkeläisiä, sekä vielä elävä *Johan Himanka*, Johan Langin laivojen monivuotinen kuljettaja, Raahen viimeisten purjelaivojen viimeisiä komentajia. Monet kuunarien kuljettajatkin ovat Raahen ukoille hennettä antaneet, sellaiset kuin *Kanniainen*, *Järvelin* ja *Holm* sekä kaljaasin kippari *Erkkilän Simppa*, joka konsuli Sove-liuksen Venuksen ajoi karille ja sitten tuli isännälle poraamaan:

— Haaveri tuli . . . ja hammas meni!

Mutta laivanisäntä pisti vain markan kouraan ja sanoi:

— Ei huolita itkeä!

Moni ulkokylistäkin tullut patruunien laivojen komentaja on Raahen ukkoja mastoissa jumppauttanut. Niitä oli Kokkolasta tullut *Hillström*, jota sanottiin »Hilleksi», Kristiinan *Svanström*, Kalajoen *Roos*, joka oli »parraita miehiä», sekä Oulun *Hjortman*, joka aina otti ilosta ryyppyn, kun asiat menivät hyvästi, ja taas ryyppäsi mielipahasta, kun asiat menivät huonosti, vieläpä nak-

Kapteeni H. J. Leufstadius.

kasi hyvät humalat pelosta, kun oltiin maihin tulossa. Mutta Mustaanmereen miesparka ilo- ja sururyyppyineen lopuksi hukui Minnet-laivoineen. Vaasalaiset *Flinkenbergin* veljeksetkin hyvin muistetaan. *Efrainkin*, pahankurinen kapteeni, joka oikein osasi miehiä kiusata, joskus hampainkin iski peukaloon, ja viimein äkäpäissään paiskautui yli puurin Itämereen ja sinne jäi. Toinen veli, *Johannes*, ei ollut äkäpäinen eikä kiusannut miehiä, piti vain joka aamu ja ilta rukoukset lukien virsikirjasta ja veisauttaen virren, jolloin jummanni Himangan piti olla lukkarina. Mutta ei rukoillut Kirkkonummelta tullut, Vaasaan mennyt kapteeni *Erik Svan*, oikein pikkuruinen mies, — huusi vain karkealla äänellä, niin että jyrisi, jopa väliin matalalla pämpällään oikein möyrysi:

— Jos ette mua nää, niin kuulettehan te mun ääneni!

Tavattomat ruokavarastot piti säilyttää isoon, kaukamerille lähtevään laivaan. Pitkin talvea täytyi olla eväiden hankinta-

kiireissä. Maalaisilta ostettiin lihaa ja läskiä, omia elukoita teurastettiin, ostettiin eläimiä ja teurastettiin, ja suolattiin lihaa ja läskiä monet suuret ammeet täyteen. Kuukausimäärin leivottiin merimiesten eväsläipiä. Kylän eukot tulivat jo kahdelta, kolmelta aamulla leipomatupaan möykkäämään, ja kaikki aamupäivät kuului tuvasta ison leipomapöydän läikyttäminen. Kuvaa leipää karttui kokonaiset vuoret. Suurissa laatikoissa kuin heinähäkeissä sitä ahdettiin sitten laivaan. Jauhoja, ryynejä, herneitä, sokeria, teetä, kahvia, kaikkia piti varustaa matkaan mahdottomat määrät, voitakin tynnyreittäin. Mutta valmista puurotynnyriä ei sentään pantu matkaan, vaikka oululaiset sitä väittivät, pilkaten Raahen »Puurokaupungiksi» sekä herjaten sen miehiä »puurosaappaiksi», joilla on syötävänä »puuro illaksi, puuro aamuksi, puuro puoliseksi myös». Oululaiset eivät olleet ensinkään tietävinään eikä tuntevinaan, että heidän laivassaan oli eväinä haisevia norssitynnyreitä ja että heidän hyvä kotikylänsä oli »Norsikaupunki» sekä he itse »norsisaappaista». Vasta sitten muistivat, kun raahelainen kysäisi:

Kapteeni Johan Himanka.

— Montakos norrenahkaa menneekään oululaiseen töpöturkkiin?

Määrättynä lähtöpäivänä, kun »flaku se kaffelisa heilui», piti kaikkien herneen ottaneiden olla laivalla, joka valmiina odotteli Roskan redillä. Sinne entiset renkimiehet ensikertalaisina arastellen kömpelösti jumppautuivat, sinne tottuneet lätmatruusit ja matruusit kiipesivät, jopa vanhat puosutkin käpsähtivät ketterästi kuin nuoret pojat. Vanhat merimiehet heti ensi töikseen katsahivat ylös toppiin ja rikiin, jotta minkälainen se on. Sillä siellä ylhäällä oli merimiehen työmaa, ja laivat olivat hyvin erinäköisiä. Toinen laiva oli heti ensi katsannolta hyvännäköinen ja miellyttävä, niin että heti tunsii halua kiipaista ylös prassailemaan, mutta toinen laiva taas oli ikävännäköinen.

Entinen renkipoika, nykyinen jummanni, raahasi mukanaan renginarkkunsaa, pyöreäkantisen punaisenkirjavan kotimökin perintönsä vähine tarpeineen. Mutta vanhalla laivanasukkaalla oli matkassaan koko tavaravarasto: *merimiesarkku*, *säkki* ja *peti*. Petinä oli olkipatja, säkki — joka nähtiin kaiken maailman merimiehillä — oli pyöreäpohjainen, purjevaatteesta ommeltu kol-

*Katinhännän pikku pirttejä
Saaristokadun itäpäässä.*

lys oli paksua prässättyä nahkaa, sisus eläimenrakkoa ja vuori ohutta nahkaa, pohja hirveän paksu. Merimiehen arkku oli pitkä, kapeahko, pohjaan levenevä laatikko, jota saattoi liikutella päihin kiinnitetystä, köydestä punotuista *stropuista*. Arkussa oli merimiehen hyvät vaatteet ja juhlapuku, joka puettiin päälle, kun käytiin maihin »flikkoja katselemaan ja piiriä juomaan». Oli arkussa myöskin pienessä *loovassa* tulitikkuja, saippuaa, pikku peili, partaveitsi, vieläpä kynämiehillä kirjoitusvehkeet papereineen, kynineen ja mustepulloineen, jotta sai kirjoittaa jonkun kirjeen kotiin sekä rantaan jääneille tytöille. Jokaisen merimiehen arkussa piti olla *seelipussi*, joka sisälsi paljon tarpeellisia esineitä. Siinä oli *neulasarveen* pistettyinä isoa ja pientä *seelineulaa*, *liikineulaa* ja *reikäneulaa* purjeiden korjausta varten, lisäksi *ompeluneulaa* omien pukujen paikkaamiseen. Oli pussissa myöskin *seelihanska*, joka pistettiin oikeaan kämmeneen purjeita ommeltaessa, sekä *smörjähanska*, mikä työnnettiin vasempaan kämmeneen, kun ter-

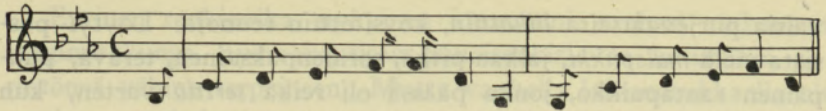
matta kyynärää korkea vaatesäiliö. Siinä pidettiin työpukua, Tanskasta tai Englannista ostettuja *öljyvaatteita* ja *sydvestiä*, leveäreunaista, niskaan ulottuvaa öljyvaatehattua, sekä *merisaappaita*, joita 25—30 markalla sai parhaita Tanskasta, sellaisia kolmin-kertaisia kenkätoliskoita, joiden pääl-

vaisia purjevaatteita *liikattiin*, köysitettiin reunoja. Löytyi pusista vielä *malspiikki*, jalkaa pitkä, sormenpaksuinen, terävä, puupäinen rautapuikko, jonka päässä oli reikä *serttiä* varten, kun mastoihin kiivettäessä malspiikki oli ripustettava kaulaan. Tarvittiin malspiikkiä myös köysiä *pleissatessa* sekä ruuveja kierrettäessä. Samanlainen puikko kuin malspiikki oli *prikkalikin* ja samoin sitä käytettiin, mutta keveämpiin töihin. Tarpeellisia seelipussin tavaroita oli vielä pieni punaliitu-*frümortti*, jolla purjeita ommeltaessa ohjattiin ompelukset suoriksi, sekä talttamainen *kyylä*, millä purjeen ompelusaumat työnnettiin tasaisiksi, ja vasaramainen *kyylä*, jolla *klääjättiin* köyttä, kierrettiin tervatua *syömanskaarnia* ympärille. Melkein jokaisen merenkulkijan arkussa oli vielä tärkeimpinä esineinä Uusi Testamentti ja virsikirja.

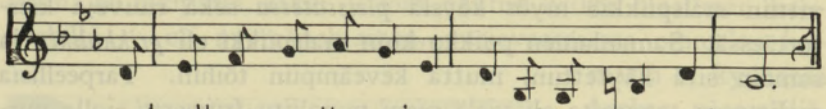
Lähtevässä laivassa oli sitten koko mieskunta koolla, viimeiset oli ihan viime tingassa tuotu, mistähän oli tavattu mies-parat ankaran surullista lähtöhetkeä ryyppäämässä, niin että oli itse pääasia unohtunut. Ikävähän oli monenkin jälleen lähteä hyvästä »meiän kylästä», jossa kaunis kesäsydän taas oli yhdessä humauksessa vierähtänyt rakkaine tyttöineen, lapsuuden leikkivereineen, iloisine tansseineen ja iltakävelyineen ja kesäpihlajan varjossa istumisineen. Monelta taas jäi Katinhännän pieni pirtti pienine kovin rakkaine paitaressuineen, jotka nyt olivat tulleet rannalle orpoina kyköttämään, vaikkei siellä heidän äitiäänkään näkynyt. Sillä hyvä tapa vaati, ettei merimiehen eukko tullut rantaan näyttämään itkuaan sivullisille — vaikka hyvinkin mies saattoi lähteä viimeiselle matkalleen.

Kova oli miesten työmaa, ja ankara oli elämä edessä. Tiesivät varsinkin vanhat merenmiehet, mille viralle lähtivät, kun astuivat laivaan, tiesivät, että merellä oli meren laki, joka ei leikkiä tuntenut. Eikä siinä astiassa ollut kuusikkoon asiaa, eikä päässyt juoksemaan pakoon, jos oli jotakin rötöstä tehnyt. Ei siellä auttanut ruveta turskeilemaan eikä suutaan purruttamaan, vaikka kuinka häijyesti olisi kohdeltu. Ei eletty merellä niinkuin elettiin maalla.

Tunsi siinä koko laivakunta, tunsi rantapuolikin laivakansan kanssa entisen merimies-laulajan tavalla:

Nyt a-loi-tan minä veisun, syämen' on suruinen,

nyt alkaa mulle reisu monine vaaroineen.

Nyt suuren surun päällä
mun täytyy laulamaan,
kun kauas, kauas, täältä
mun täytyy kulkemaan.

Nyt täytyy minun muuttaa
isänmaastani rakkaasta,
josa lapsuuden ihanuutta
olen viettänyt iloista.

Vaeltaan olen luotu
niinkuin lintu lentons' pääll',
eikä ole myöskään suotu
mulle rauhanmajaa tääll'».

Jotkut nuoret miehet kyllä ylimielisinä laulelivat:

»Lähtö meidän mielestämme
ompi aivan oikia,
eikä suru ensinkänä
vaivaa näitä poikia».

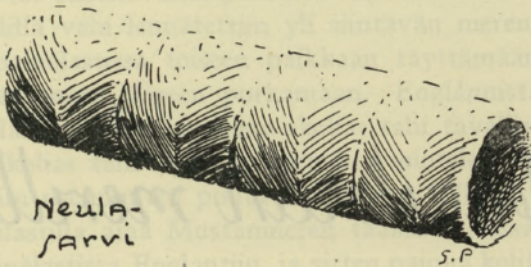
Mutta merenkansalla ei ollut pitkää aikaa haikailla ikä-
väänsä, eikä rantakaan saanut kauan katsella lähteviänsä. Sillä
kohta:

»Laiva on meillä lastisa,
luusi on meillä puurisa,
valmiit olemme seelaamaan,
yksi mies on ruorisa.

Ankkuri on jo hivattu,
märsseelit on jo hivattu,
raa'at on ylös fläkätty,
storttoppi täyteen prassattu.

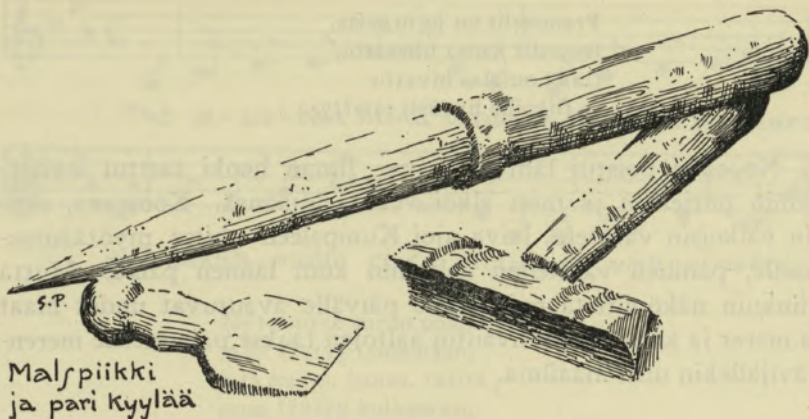
Pramseelit on jo topeisa,
leeseelit kansa hiissattu,
flaku on alas hivattu
ja flikoille hyvästi jätetty».

Nopeasti poistui lähtevä laiva. Ilman henki tarttui levitettyihin purjeisiin ja meri alkoi vetää eläjäänsä. Komeana, suurin valkoisin vaattein, laiva ajoi Kumpeleen ohiitse myötäänmeriselle, painuen vähitellen aaltoihin kuin lännen päivä. Mutta niinkuin näköpiiristä poistuvalla päivällä avautuvat uudet maat ja meret ja kansat, niin avautui aaltojen taakse painuneelle merenkävijällekin uusi maailma.

Neula-
sarvi

S.P.

Maailman merillä

Syhjin laivoin ei raahelainen lähtenyt kotirannastaan. Patruuneilla oli kyllä niihin täytettä. He saattoivat lastata aluksiensa laajaan ruumaan kolmisen tuhattakin terva- ja pikitynnyriä tahi työntää sinne tuhansittain lankkuja sekä pelkkoja. Voivat he myöskin vyöryttää laivaansa joukoittain 60—70-leiviskäisiä potaskatynnyreitä, sadoittain suuria voi- ja talitynnyreitä, vieläpä kaiken lisäksi laatikoittain kuminoita, jotka pohjoisessa ilmanalassa keräämänsä väkevyyden takia olivat Lyypekissä hyvin haluttuja. Tervan, pien ja puutavaran vienti tapahtui pitkin kesää, mutta voita vietiin hyvän kesän saaliina kaikkein enimmän syksymyöhällä, viimeisillä merisulilla. Sattui kerran 1860-luvulla niinkin, ettei kesävoi ennättänytkään merelle, kun Roskan reti jo jäättyi. Silloin patruunien täytyi lähteä kiireesti ajattamaan pariatuhatta leiviskäänsä neljälläkymmenellä hevosella Kaskista ja Kristiinaa kohden, mutta pakkaneen ennätti lyödä meren jäähän sielläkin. Lennätettiin silloin voit Poriin, jossa vasta tavattiin sula meri ja saatiin voitynnyrit porilaiseen laivaan.

Vanhan tavan mukaan voi vietiin enimmäkseen Tukholmaan, jonne suuri osa tervatynnyreistäkin purettiin. Mutta sai Saksakin paljon tavaraa, ja samoin Englanti. Tervaa ja voita vietiin niillekin, mutta puutavara joutui enimmäkseen Englantiin; potaska ja kuminapussit tyhjennettiin lyypekkiläisten aittoihin. Toisinaan kyllä, kun ei omista varoista laiva täyttynyt, otettiin lisää matkan varrelta, milloin Uudestakaarlepyystä lankkuja Englantiin, milloin »Räpsööstä plankkuja Parseluunaan» tahi samaa tavaraa Turusta »Karttakeenaan» tahi Pietarsaaresta sähkötolppia Englantiin.

Sieltä, aavojen merien avonaisilta veräjiltä, alkoi sitten syrjässä syntyneen raahelaislaivan suuri kiertokulku maailman merrillä. Ajettiin rahtitavaraa paikasta toiseen: lastattiin ja lossattiin, ja välillä vain lennätettiin yli siintävän meren, ja taas vihellettiin painolastissa toiseen paikkaan täyttämään ruumaa ja sitten toisen maan ääreen purkamaan. Englannista tavallisesti lähdettiin lastina joko tavallista »kolia» tahi tavallista väkevämpää »kaasikolia» tahi keveitä harmaita »sinteleitä»¹⁾ ja Englantiin palattiin useimmiten puutavaralastissa. Niinpä voitiin Englannin kolilastilla ajaa Mustanmeren taakse »Utessaan» ja sieltä palata vehnälastissa Englantiin, ja sitten painua kolikannannaisen kanssa Havanaan, purjehtia sieltä hiekkalastissa Pensacolaan ottamaan pelkkakuormaa Englantiin. Ja sitten taas lähdettiin uudelle kiertomatkalle. Milloin ajettiin »Liisaponista» suolalastissa Norjan Bergeniin, tahi Trapanin suolakuormassa Bostoniin, milloin Belisistä, Meksikongolfilta, lastattiin suuria mahonkipakkeja Englantiin tahi Pensacolasta pelkkoja Lissaboniin, milloin työnnettiin laivaan Brasilian sokeria tahi Australian vehnää tahi Buenos Aireksen jäädytettyä häränlihaa tahi Välimeren etelärannan rautamultaa ja puhallettiin Englantiin, milloin taas puskettiin pohjoiseen »Valkeallemerelle», missä aurinko paistoi läpi yöt, noutamaan Arkangelista tahi Mesenistä lankkulastia, milloin riennettiin etelään, kuumien merien taakse, Intian, Kiinan ja Japanin maihin, hakemaan teetä tahi riisiä Europan rikkaille patruuneille. Väliin raahelainen sai kuljettaakseen kokonaisia vuoria villihärkien sarvia Brasiliasta Englantiin, väliin

¹⁾ Saks. Sinterkohl.

»pumpulinsiemeniä» Egyptistä Englannin öljytehtaisiin, väliin taas kokonaisen laivanlastin pellavansiemeniä samoilta mailta, ja siinä oli niin suuri läjä, että sillä olisi siementänyt kaikki pellot pellavaksi Raahen ja Oulun välillä. Jouduttiinpa joskus kyyditsemään polttouhrin luitakin Aleksandriasta Englantiin pellonhöystöksi. Vanhan testamentin aikana kun on poltettu polttouhreja, niin egyptiläiset kuljettivat niitä luita kaksimastoisilla ve-

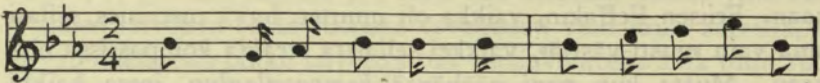
*Raahelainen priki Aurora, rak. 1819.
Redarina Johan Sovelius.*

neillä kaukaa Kairon takaa pitkin Niilivirtaa, joka oli suuri joki, »suurempi kuin Pattijoki». Ja kun kapteeni Sahlström Lundbergin Ilmattarella vei Aleksandriaan egyptiläisille kolikuorman, hän sai lastata sijaan kuorman polttouhrinluita engelsmannille.

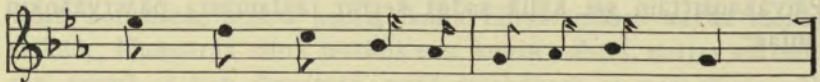
Näin Raahen laivat »seelasivat haminaasta haminaan lastaten ja lossaten», ja joskus sattui viisi, kuusikin raahelaista merenkiertäjää yhtäaikaan samaan satamaan. Jo yhdellä Mustanmeren koli- ja vehnämatkalla laiva saattoi joskus ajaa hintansa, ja mitäs sen jälkeen ansaittiin, kertyi voitoiksi laivapatruunien arkkuihin. Rahtimaksuja karttui aina joka matkasta. Kapteeni hoiti asioita ja pani kirjoihin laivan kulkemiset sekä lastaus- että lossaussatamassa. Kapteenilla monesti oli osuutta laivaan, ja silloin hän sitä huolellisemmin ajeli ja ahkeroi. Laivan omat miehet siihen aikaan vain itse toimittivat lastaamisen ja purkamisen, *stuuvarstööri* oli vain päällysmiehenä. Miehet saivat kanniskella laivaan milloin lankkuja, milloin viljasäkkejä, ja taas toisessa paikassa raahata niitä maalle.

Mutta merellä ja laivalla oli merimiehen oikea työmaa. Työskentelyä, laivanhoitoa varten, oli miehistö jaettu kahteen var-

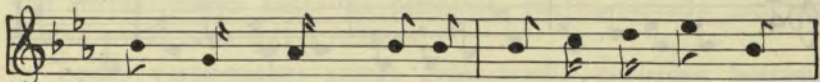
tiostoon: *styyrpuurin* ja *paapuurin*, eli oikean ja vasemman puolen *vahtiin*. Styyrpuurin vahti oli »kapteenin vahti» ja siitä huolehti konstapuli, ja paapuurin vahti oli perämiehen hoidossa. Vuoroon, sekä yöllä että päivällä, neljä tuntia kerrallaan, kummankin puolen miesten piti olla toimessa ja vuoroon he saivat levätä. Siten aina oli ja vaihtui vahti ja vahti. Aamulla 8—12 oli *första vahti*, sitten neljin tunnein, *pitkä vahti*, *koira-* eli *papiaani-* *vahti*, *yövaudit* ja *aamuvahti*. Ajankuluminen määrättiin oikein vanhaan aikaan *tiimaklasilla*, joka oli perässä *ruorimiehen* luona. Aikaa tarkaten ruorimies aina huusi »klasinsa», ja keulassa seisova *uutkiikimies* heläytti sen isoon malmikelloon. Ensi puolen tunnin kuluttua vahdin muutosta ruorimies huusi: »Ett glas!» ja uutkiiki iski lyönnin, tunnin päästä: »Två glas!» ja kaksi heläystä, puolentoista tunnin: »Tri glas!»... kunnes neljän tunnin kuluttua kuului: »Åtta glas!» ja kahdeksan lyöntiä. Silloin styyrmani taikka konsti komensi: »Vahti alas! — Vahti ylös!» Levolla oleva vahti *purrattiin* ylös toimeensa. Varsinkin yöllä, kun miehet sitkeästi nukkua jyristivät, *purraamamies* sai pitää aika rönkynän, ennenkuin kaikki olivat hereillä. Monet olivat ruotsalaisilta oppineet *purrauslaulun* ja sitä hoilaten ajettiin miehiä hereille:

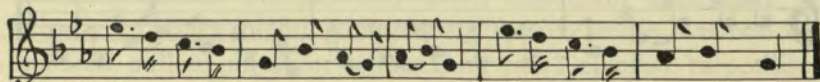
Reis, oppo man i fram paapurska vakten!

Reis, reis, reis, denne roret i hand!

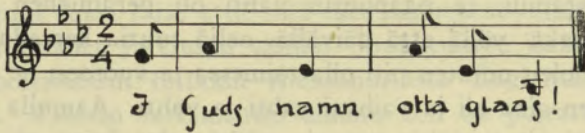

Reis, reis, reis, oppo förut po pak-ken!

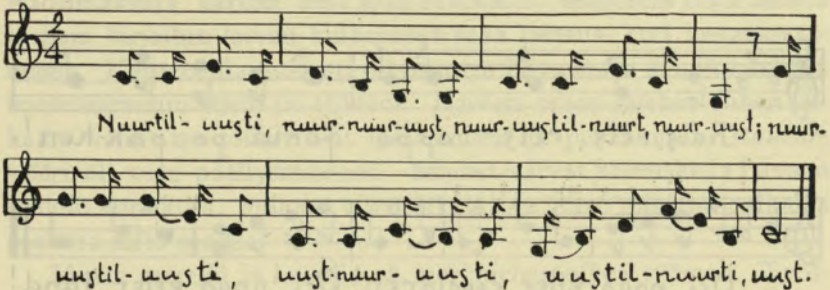

Osi noga efter seeqlaren! Osi noga efter land!

Ja lopuksi huudettiin:

Liikkuvassa asunnossaan oli miehillä kyllä työtä. Vuoroonsa heidän piti olla *ruoriratin* ääressä *ruoria* hoitamassa. Kapteeni vain antoi kurssin *ruorimiehelle*, että »styyrää tuota», ja miehen piti styyrätä, eikä saanut »entrata», ennenkuin kapteeni käski. Siinä asiassa olikin miehellä oppimista. Ruorin *spakoista* vääntämään, niin että *styyrreepit* akselissa kitisivät, kyllä pian harjaantui, kun ensin oli vanhan tottuneen miehen mukana kokeilemassa, mutta *kompassin* oppimiseen lantakuormia ohjaillut renkimies sai ottaa kaiken ymmärryksensä. Kalamiehen kompassin myötäänmeriset, kaakot, luoteiset, koilliset ja kaikki kahdeksan tuulta moni kyllä osasi, mutta eri asia oli osata merimiehen kompassin kolmekymmentäkaksi *sträkiä*, ja siihen vielä *puoli-* ja *kvartti-sträkit*, lisäksi kaikki »ruotiksi». Joka poika ei niitä kyllä oppinutkaan. Friisen Feffakin, vaikka oli muuten hyvä merimies, seilasi aina vain »uusti-västiä», vaikkei sellaista *sträkiä* kompassissa olekaan. Mutta kun pani päähänsä *kompassilaulun*, jossa kaikki *sträkit* lauletaan, niin kompassi tuli sentään viimein selväksi. Päiväkausittain sai kyllä sadat kerrat laulamasta päästyäänkin laulaa:

Uustil-syytti, uust-syyt-uust,
syyt-uustil-uust, syyt-uust;
syyt-uustil-syytti, syyt-syyt-uusti,
syytill-uusti, syyt.

Syyttil-västi, syyt-syyt-väst,
syyt-västil-syyt, syyt-väst;
syyt-västil-västi, väst-syyt-västi,
västil-syytti, väst.

Västil-nuurti, väst-nuur-väst,
nuur-västil-väst, nuur-väst;
nuur-västil-nuurti, nuur-nuur-västi,
nuurtil-västi, nuurt.

Silloin kun laulu oli päässä, ruorimies kyllä osasi paikalla pyö-
räyttää oikein, kun kapteeni antoi kurssin, vaikkapa: »Nuur-
uustil-nuurt, kvart nuurt!» taikka: »Nuur-uustil-uust, half uust!»
taikka: »Syyt-västil-syyt, kvart väst».

Vain pari tuntia kerralla mies jaksoi seisoa ison laivan peräsi-
messä, ja pahoilla ilmoilla piti siinä olla kaksikin miestä yhtäikaa.
Raahen laivoissa oltiin ruorissa tavallisesti vain tunti kerralla, ja
8—10-miehisissä pikku laivoissa tuli vartiovuorossa aina tunti ruo-
ria, toinen utkiikiä.

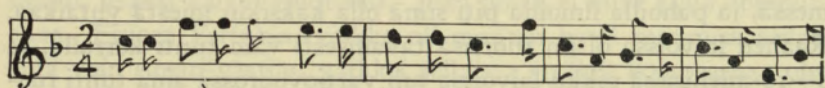
Vuoronsa mukaan miesten piti olla *utkiikissä*, yöt, päivät,
tunti kerrallaan seisoa keulapakalla tähystämässä aavaa meren-
selkää. Nukuttaa siinä utkiikaria kovin tahtoi, mutta valveilla
piti pysyä ja heti ilmoittaa, mitä merkillistä ja vaarallista näki
merellä. »Valkia näkyy!» piti huutaa, kun näki jonkun toisen lai-
van merkkilyhdyn loistavan pimeässä, mutta samalla piti heti
katsoa, »onko oma valkia reilasa».

Toiset vartiomiehet saivat työskennellä purjeiden hoitami-
sessa, ja siinä kyllä olikin puuhaa. Purjelaivoissa piti myötäensä
»seelejä prassata» sen mukaan, miten milloinkin tuuli kävi. Ja
miltei yhtä päätä miehiä *jumppautettiin*, kiivetettiin mastoon kor-
jaamaan milloin mitäkin, sellaistaikin, mikä ei ollut tarpeellista-
kaan. Mutta kiivetä piti, kun komennettiin: »Jumppaa päälle
vain!» Muuankin merimies-laulaja kertoo:

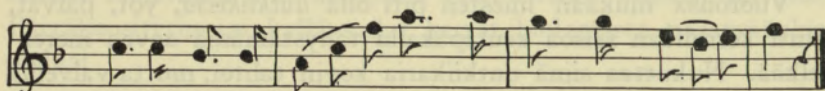
»Ja raakamme oli silloin
pilivinnihin prassattu,
paapurin halseille
tiktiin haalattu.

Vaan kohtahan meitä huettiin
akterprasseja haalaamaan;
sitten taas me lähettiin
syyt-västiä styvräämään».

Ellei muuta työtä ollut, saattoi häijy kapteeni tai perämies määrätä miehen vaikka luuta olalla kävelemään kannella. Mutta suuria raskaita märssyjä sai koko miesjoukko olla *haalaaamassa* ylös. Silloin koko vartiovoimalla kiskottiin *hiissausköydestä* ja laulettiin. Sillä laulun tahdissa kävi työkin paremmin ja helpommin. Muuan taitomies lasketti yksinään laulun sanat, ja silloin jännittäydettiin kiskaisemaan, ja sitten koko voimalla paukautettiin vauhtisanat sekä samalla tahdin mukaan kiskottiin köyttä. Hyvällä tuulella ollessaan miehet saattoivat hiissata ja lasketella:¹⁾

Meripoika kun merta seelailee, huu veiju vei, huu veiju vei, ja

seelejängä reivailee, huu vei, huu veiju vei.

Kun Helsingöris helsattiin,
huu veiju vei, huu veiju vei,
niin haaven i god morjen sei,
huu vei, huu veiju vei.

Kun Pohjanmerta poikkipäin,
huu veiju vei, huu veiju vei.

¹⁾ Sävelmän laulanut herra E. Vapaasalo Oulussa.

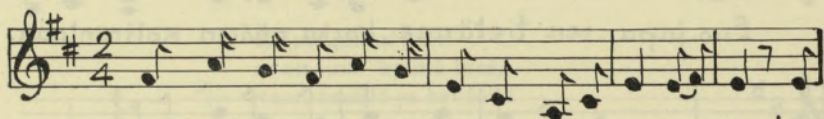
niin Lontonis ja Leveris,
huu vei, huu veiju vei.

Englannin parhais tansseisa,
huu veiju vei, huu veiju vei,
ei kaheksaatoista vanhempaa,
huu vei, huu veiju vei.

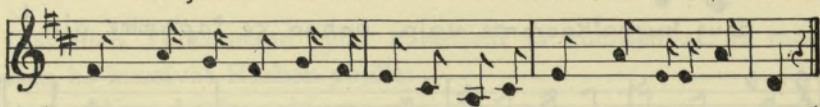
Englannin immet ihanat,
huu veiju vei, huu veiju vei,
ei kiellä tyköns' tulemast',
huu vei, huu veiju vei.

Kun kaikki seelit on aivan kiinn'.
huu veiju vei, huu veiju vei,
niin kapteeni antoi konjakin,
huu vei, huu veiju vei.

Monet englantilaisilla laivoilla purjehtineet merimiehet osasivat engelsmannin *haalaus-* ja *säntilauluja*. Vitolin ja Pyykin olivat mestareita laulamaan engelskaa, ja Matti Aukusti Oravan johdolla haalattiin ja laulettiin:²⁾

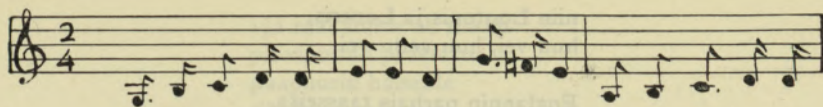
What shall we do with a drunken sailor, blow, boys, blow! And,

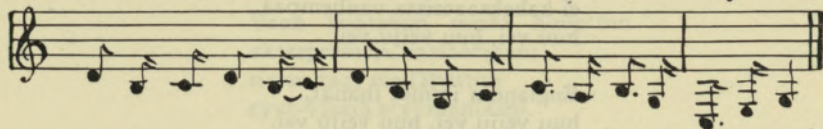
what shall we do with a drunken sailor, blow, boys, pull, boys, blow!

Miesjoukko oli puskemassa silloinkin, kun kroospelillä ja kongspelillä hivattiin ankkuria sekä suuria raakapuita. Sekin työ toimitettiin laulun voimalla. Lähti laulajista väkeä, kun lasketettiin joukolla, vaikkapa:

²⁾ Mitä me teemme juopuneelle seelarille, vetäistään, pojat, vetäistään!
Ja mitä me teemme juopuneelle seelarille, vetäistään, pojat, vetäistään!

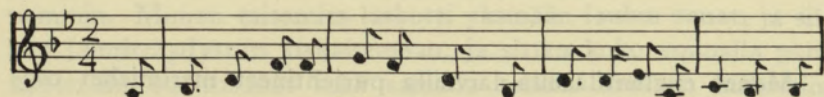

Tuolla on minun kultari, hivu vei, sou sienti janoo,

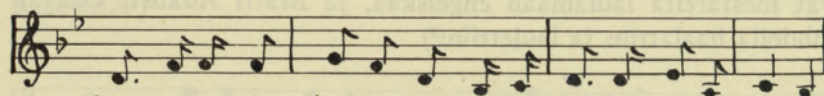

pauhaavan meren aalloilla. o, laus, o plei, o. Meksiko!

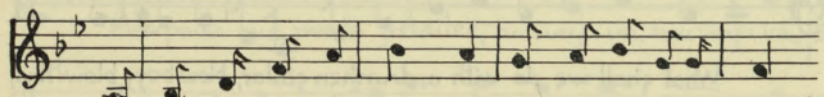
Mutta vielä paremmin työ kävi, kun laulettiin:

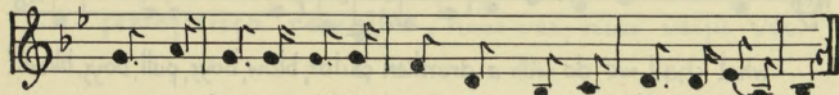
Kun ankkuria hiussa-taan nür speli äänens' antaa, vain

Luo-ja pa sen tietänee, koska pääsen kotirantaan.

Süs hurratkaamme vain, onhan se tapamme ain!

Waivo-ja se nähä saa, ken seelaa Suomenmaasta.

Kaikki neiot Braahesa
ne ovat tuttavamme,
pian meiät unhottavat
ja ovat pettäjämme.
Siis hurratkaamme . . .

Sillä Raahen meripoikain mielessä yksin Filadelfian satamassakin saattoi asustaa kotikylän tyttäristö, ja siltä pohjalta usein lähti hivauslaulukin soimaan. Ja niinpä taas hivattiin ja laulettiin:

»Lauletaanpas noista flikoista,
hurraa!
ja noista kaupungin piikoista,
hurraa!
joita on joka talosa
ja plankkikengät on jaloisa.
hurraa!
Ehu reis sänti jäänoo!»

Ja Turkinmaalla »Kustjentin» satamassa, kun Raahen pojat lastasivat vehnää, ja Etelän komeat tummat tytöt kiiluvain silmin seisovivat rannalla katsomassa, Pohjan miehet hiissatessaan laulelivat vain »meiän kylän» tytöistä:

»Aljetaanpas laulella
flikoista fiineistä
ja heijän pukineistansa
ja krinuliineistä.

Krinuliini talvella
se on juur' kylmä taas,
vaan kesällä ja keväällä
se passaa Suomenmaas».

Ihastellen Turkinmaan tytöt katselivat ja kuuntelivat, ja matkien he huusivat Raahen pojille:

— Hiissa haala, ankkaraa-a!

Pumppaaminenkin piti toimittaa joukkovoimalla. Sekin työ luonnistui parhaiten lauluntahdissa, ja laulun menon mukaan miehet keikkuivat pumpputangossa. Talvitien Salu päästeli *pump-pauslauluna* pitkän jutun merirosvoista:

Yksi laiva lähti Jipraltarin
kaupungista seelaamaan
ja Ustinjaan menemän piti,
vaan välillä tapas sen yksi meriryöväri,
joka oli musta ja suuri.

Hän präijäsi mejän kapteeniltamme,
mihin laivan seelaaman piti.

»Ustinjaan mejän menemän pitää
juuri rauvan ja teräksen kans'».

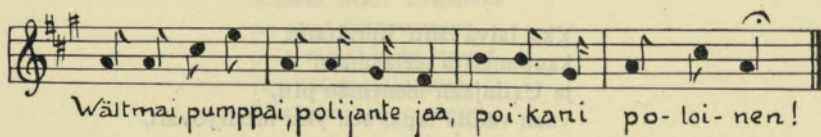
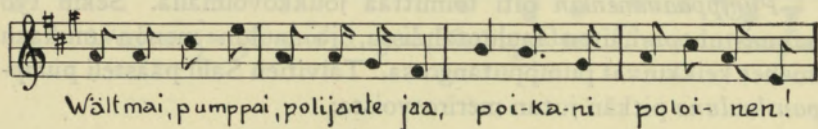
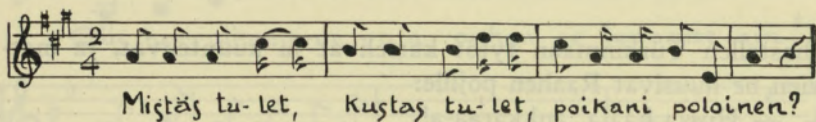
»Vai tahotkos lossata sun lastis mulle,
vai tahotkos kruuti ja kuulat?»

»En lossaa minä mun lastiani sulle.
Vain anna tulla kruuti ja kuulat».

Sen ensimmäisen skotin
kun meriryöväri ampu,
se vei yhen miehen ruorista.
Vaan mejän kapteeni kun ampu
se ensimmäisen skotin,
se vei viis miestä täkiltä.

Meijän kapteeni kun ampu
sen toisen skotin,
se vei stangot ja raa'at.
Sitten me seelasimme vuorokauven toista
ja pääsimme ryöväristä friiksi.

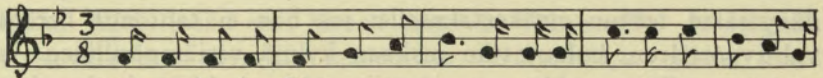
Mutta Niemelinillä oli mukava pumppauslaulu, jonka loppu-
jutkus sopi mainiosti pumpputangon liikkeeseen. Ihan itses-
tään tanko liikkuu, kun Niemelin lauloi:

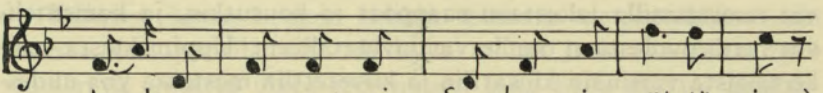
Meren rannalta, meren rannalta,
muorini kultainen.
Vält mai pumppai, polijante jaa,
muorini kultainen.

Laivan nopeuttakin miesten piti mitata, *lokata*. Mittaaminen toimitettiin *lokiliinalla*. Se oli pitkä monisolmuinen nuora, jonka solmujen väli oli yhtä mones osa meripenikulmasta kuin *lokiklasin* juoksuaika, 14 sekuntia, tunnista, ja liinan toisessa päässä oli kolmi-kulmainen lautapala, niin että se laivanperästä mereen heitet-tynä veti liinaa muassaan. Kuinka monta solmua ehti liinaa so-lua ulos siinä ajassa, kun lokilasin hiekka juoksi tyhjiin, yhtä monta »solmua» eli meripenikulmaa pyyhkäistiin tunnissa, jos-kus kymmenen ja kaksitoistakin.

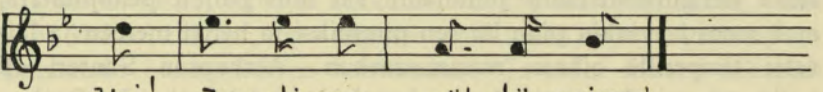
Pahoilla vesillä piti ahkerasti *luojata*, tutkia meren syvyyttä sekä pohjan laatua. Luotaaminen toimitettiin *luotiliinalla*, jonka päässä oli kolopohjainen lyijypaino. Painon kolossa oli talia, jo-hon merenpohjasta voi tarttua hiekkaa ja muuta roskaa. Tottu-nut merenkävijä saattoi sumuisella ilmallakin siitä päätellä, millä paikoilla oltiin. Varsinkin Pohjanmerellä jouduttiin useasti aje-lemaan luotaamisen varassa. Siellä näet usein tahtoi heittää ilmat niin sekaisiksi, ettei päivää näkynyt ensinkään. Pohjanmeren »seelarit» oppivatkin pian laulamaan:

Voipa tuota Pohjankinmerta, jota luojattiin satakin

kertaa, ennenkuin Englannin nähä saimm.

Hei! Juu-li-aa näh-dä saimm.

Kaikkiin talontöihin piti ensikertalaistenkin tottua. Puosu vielä opetti heille kaikenlaisia merimiehen taitoja. He saivat oppia köyttä klääjäämään ja pleissaamaan sekä *lyhyellä* että *pitkällä pleissillä*, punomaan *yymyrkäisiä* ja *puoliyymyrkäisiä* köyden-silmukoita sekä pujottelemaan kolmesta, neljästä, viidestä säikeestä köyden ympärille somia *osmonsolmuja*, jotka estivät, ettei käsi päässyt köydessä luikumaan. Lisäksi jummannien piti oppia muistamaan satojen köysien ja kymmenien purjeiden ja raa-kojen sekä kaikenlaisten laivan esineiden ja osien nimet. Muutama viikossa entisen renkimiehen täytyi ruveta puhumaan aivan uusilla kielillä, jopa ajattelemaan toisia asioita ja toisella tavalla kuin ennen patruunin pellolla hääriessään, näkemään eri uniakin kuin patruunin pihapirtin makuulavalla. Täällä oli kokonaan toinen maailma kuin se, mikä näkyi patruunin korkeallekin tavarakuormalle. Sai siellä savolainenkin toisenkin kerran manailla:

— Tuhat pärele, ku tuoll' laevas pittee olla monenlaesta puksryötä ja paksreätä, rimrissoo ja ramrissoo, roppuu ja räijärii.

Kovalle siinä maailmassa kyllä entinen renkipoika otettiin. Laivan keikkuminen jo kiusasi monet miehet puolikuoliaaksi. Mutta tämä vanhoja merikarhuja vain huvitti: »Vieläkö puolustat renkiä? Vieläkö piät renkien puolta?» toiset vain kyselivät, kun puolikuollut entinen renki »syötteli simppuja». Ja vielä: »Teitkö nyt merivalas? Katotaanpa, onko heinäkulmuja niskasas . . . On vielä, on vielä . . . Vanno vielä!» Kaikenlaista pikku ilkeyttäkin tehtiin ensikertalaiselle: jos hän ei tahtonut herätä vahtivuorolleen, hulautettiin niskaan kylmä vesiämpärillinen. ja vapaavuorollaan nukkuessa sidottiin mies penkkiin ja huudettiin: »Nouse haalaamaan!» Vanhat merimiehet useinkin vedättivät nuoremmilla jaloistaan saappaat ja housutkin, ja komentelivat heitä puolestaan omille vartiovuoroilleen. Uppiniskaista ensikertalaista varsinkin kiusattiin ja kiivetettiin mastossa yhä uudestaan ja uudestaan, kunnes miehen täytyi talttua. Kuperakantisesta »renginarkustaan» jummanni sai niin paljon pistopuheita, että moni hyvinkin pian löi sen pirstoiksi ja heitti mereen ja laitatti timperillä oikean merimiesarkun. Alakopsan Santeri oli kyllä niin sisukas, että kuperakantisineen tuli takaisin Roskan redille. Mutta kun toiset vieläkin kävivät kimppuun, että »ei oteta

sinua mukaan, kun tuommoisia renginarkkuja kuljetat . . . häväiset meijät . . . työtökin pelkäävät», niin jo Santerinkin sisu loppui. Hän sulloi tavaransa säkkiin sekä Spanjasta ostettuun kapsäkkiin ja paiskasi korean kotiperintönsä mereen Pauhakarim taakse.

Mutta »Tanskinsuntisa», Helsingöristä lähdettyä ja ennen Skagerrakiin tuloa, oli *Kollennokka* kaikkien ensimatkan miesten kauhunpaikka. Sen ohitse ei päässyt yksikään laiva niin, ettei kamala *Kollen ukko* astunut reelingin ylitse puuriin kysymään:

— Montako ensi reisun miestä on laivasa?

Kollen äijä oli pelottavan näköinen vanhoissa risaisissa rökäleissä ja »raakavehkeissä». Äijän kädessä oli suuri puinen »raakaveitti» ja toisessa kädessä »smörjätörppö», jossa oli tervaa, nokea, kokin »smörjää», kapteenin koiransontaa ja kaikenlaista muuta roskaa. Ei kärsinyt entinen maanjussi eikä patruunin rennikään nähdä kauheata merenäijää, vaan kiireesti kapisti pakoon. Mutta Kollen ukko huusi: »Ottakaa kiinni!» Kiinni mies iskettiin ja vietiin Kollen ukon *raakattavaksi*, ja siitä hän pelastui vain lupaamalla heti ensimmäisessä satamassa hyvät *raakaviinat* kaikille vanhoille merimiehille. Lassilan jummanni kyllä, iso ja vahva mies kuin peto, ei pelännyt Kollen kummitusta, kun se tuli Iioniin. Jummanni istui vain ja sanoi: »Raakaa pois!» Ja Kollen äijä smörjäsi ja tervasi Lassilan naaman ja karrasi puuveitsellään. Miehestä tulikin sitten mainio merimies.

Gibraltarin salmessakin astui merenukko laivaan raakamaan niitä, jotka ensi kertaa yrittivät Välimerelle. Ja suurella Atlantilla kun ruvettiin menemään *auringonlinjan* ylitse, nousi laivaan itse Neptunus. Varsinkin englantilaisissa laivoissa se piti suuret ja remuiset menot.

Tällaisin kovin keinoin tulikin monesta metsäntakaisestakin jussista, jos hänellä vain oli hyvä maltti ja saatto sekä hyvä ymmärrys, viimein oikea merenmies, joka kyllä saattoi Englannissa maalauttaa käsiinsä oikean merimiehen merkit: »feit, hop ja chariti» eli »usko, toivo ja rakkaus», vieläpä muitakin kuvia, vaikkapa kukan, tähden, jopa engelsmannin leijonan ja »engeskalipun» Englannin kuningattaren kantamana. Ja moni muutti jokapäiväisen nimensä juhlallisemmaksi. Marjaniemestä tuli Marjelin, Myllykankaasta Myhlberg, Takalosta Tacklin, Kilpuasta Kihlman,

Pyhälästä Byström, Pyöriästä Björkman, Ahosta Aholin, Lavikaisesta Lavin... Mutta muutamista nuorista miehistä ei tullut merimiestä teettämälläkään eikä nimenmuutoilla, kun ei heillä ollut sellaista saattoa eikä neroa kuin mitä merellä tarvittiin.

Parhaimpien nuorten miesten piti harjoitella taitavasti käyttämään airoja, niin että he satamissa komeasti saattoivat sou-
taa kapteenin maihin. Kolme miestä piti olla airoissa ja konsti perässä, kun herraa soudettiin, ja ihan kuin yhtenä piti kaikkien airojen liikkua. Miestenkin piti olla sinisissä merimiespaidoissa ja kiitolakeissa.

Niinkuin säkki päässä ensi matkojen miehet kulkivat merellä vähääkään tietämättä, missä milloinkin oltiin. Sen he vain olivat kuulleet, että kolmessa päivässä päästiin Tukholmaan, jos oli hyvä myötätuuli, ja vanhoilta merimiehiltä he saivat aina kysymällä selvän. Entisille alkeiskoulun pojillekin, jotka maisterin johdolla olivat tutkineet maailmankarttaa, vasta merellä rupesivat asiat selvenemään. Oravakin kuullessaan vanhojen matruusien puhuvan »Tanskinsuntista», ja Pohjanmerestä, Välimerestä, Mustastamerestä ja Marmaramerestä, rupesi öynästelemään, että näitä nimiähän silloin hoettiin, kun kepillä kartasta »värejä» sohikoitiin. Ja Orava osti ensi haminassa »atlaksen» ruveten sitä »stuteeraamaan» löytäenkin ihmeekseen siitä kaikki meret, salmet ja haminat, joissa oli käyty. Keksipä mies, että karttojen viivat ja numerot merkitsivät sitä, kun styyry sanoi, että ollaan sillä ja sillä asteella. Sen jälkeen Orava kyllä aina tiesi, missä oltiin, vaikka olisi kuukausia ajeltu vetisellä taipaleella.

Talon töissä oli talon ruoka. Merellä liikkuvassa miestalossa oli *ransuuniruoka*, s. o. kukin sai määrätyn osansa. Lauantaisin konsti punnitsi miehille viikkoannoksen leipää, voita ja sokeria. Leipää saatiin joskus yhdeksänkin naulaa, mutta voita saattoi lähteä vain puoli naulaa ja sokeria kolme neljännestä. Näiden piti riittää viikoksi ruoka-ateriain, kahvin ja teen höystöksi. Aamiaiseksi syötiin 8—9 aikana vuoropäivin puuro sekä »leipäspalafinkka» ja juotiin kahvia särpimeksi. Päivälliseksi 12—1 välillä saatiin vuoroittain suolainen lihasoppa ryyneineen sekä Raahen tavallinen »herne» läskipaloinen. Mutta lauantaipäivälliseksi piti olla puuro. Peräkannen herrojen ruokasalina oli etukajuutta, mutta etukannen asukkaat söivät finkkansa ja her-

neensä skanssissa. Väliin oli tulla riita lihapaloista, mutta hyvin sekin asia sentään osattiin järjestää. Muuan miehistä »menimettään» eli kääntyi selin, ja aina, kun emäntäviikolla oli lihapalaa jakaessaan kysyi, kuka saa tämän, vastasi, että se ja se. Ja pienenkin palan saajan täytyi nurisematta alistua kohtaloon. Tammisista matalista kimpiastioista, *pakeista*, miehet söivät puuronsa ja soppansa. Illalla 6—7 seuduissa juotiin vain teetä ja kukin sai nakerrella omaa leipävarastoaan; jollakulla saattoi olla päivällisen lihapalan säästöjä. Pitkillä matkoilla voi ruokajärjestys paljon vaihdella, kotoiset kuivat leivätkin loppuivat ja sijaan ruvettiin saamaan piskettejä ja laivakorppuja. Satamissa oli määrä aina saada naula tuoretta lihaa tahi pari naulaa tuoretta kalaa miestä kohti kaksi, kolme kertaa viikossa.

*Raahelainen parkki Astrea, rak. 1863.
Omistaja Reinin yhtiö.*

Ruoan runsaus ja miesten kylläisyys oli melkein kokonaan kapteenin käsissä. Raahessakin oli joitakuita »nälkälaivoja», joiden kapteeni kiusasi miehiänsä vähällä ja huonolla ruoalla ja pienillä leipäannoksilla. Joskus merenväki sai syödä matoista leipää taikka pistellä engelskapiskettejä, joissa oli toukkaa, niin että keltaisia nokkia vain nousi kuoren alta, kun pani pisketin lämpöisen kamiinin reunalle. Toisinaan etukansi niin tuskastui, että timperin täytyi lähteä peräkannelle valittamaan, mutta sellaisella asialla saattoi hyvin syntyä vaikka tappelukin. Burmaninkin täytyi kerran kahdenkesken antaa kapteenille selkään, ennenkuin ruoka parani. Pikku laivojen ruokahoito oli monesti hyvin epäsiistiäkin, niihin kun paiskattiin kokiksi väliin sellainenkin mies, joka ei muuhun kelvannut. Ja tämä akterin herra oli joskus niin huolimaton, että jätti merimiesten pakkien puhdis-

tamisen russakkain työksi, vieläpä tarjosi miehille kuuden aamukahvia russakoilla höystettynä. Varsinkin oululaisia laivoja raahelaiset moittivat siivottomiksi. Olivat kerrankin ottaneet pestin »Maijaan». Mutta kova sota tuli laivalla, kun Maijalla oli jo entisinä pestinottajina monituhantinen täi- ja lutikkalauma.

Juoma- ja pesuvettä varasi raahelainen aavalla meren selällä kotoiseen tapaan. Kun sade lankesi taivaasta, ruvettiin laivassakin heti »haalaamaan tynnyreitä rännein alle».

Pyhäpäivinä laivakansa sai olla helpommalla. Silloin ei tehty muuta kuin mitä välttämättä »seelaukseen kuului», ruoria hoidettiin ja purjeita käännettiin. Kapteeni Flinkenberg piti pyhänä hartaushetken 10—11 välillä, ja kaikki olivat tyytyväisinä mukana. Miehet lukivat itsekin omia pyhiä kirjojaan, Uutta Testamenttia, virsikirjaa, ja Raamattukin, kenellä semmoinen oli. Durchmanin komppanian Vellamossa oli muutamia kirjoja, joita miehet saivat joutohetkinään lueskella. Montinin mamsellit olivat niitä laivaan lahjoittaneet. Oli »sellainen näytöskirja, Ainoa hetki, josa luettiin, että Heikki tuli mereltä ja kohtasi lapsuutensa ystävän, flikan, joka sanoi: 'Voi, Heikki, lapsuuteni leikki!'» Ja sitten ruvettiin laulamaan. Toisen kirjan nimi oli Kalevala, ja siinä laulettiin, että

»päästä piika pintehestä,
tästä tuskasta kovasta»,

ja taas toisessa paikassa:

»Kullervo Kalervon poika».

Oli vielä/Raamattukin sekä sellainen kirja kuin »Kristityn vajellus», jossa kristittyä houkuteltiin »turhuuden markkinoille», ja kristityn piti kulkea laaksojen lävitse semmoista ahdasta polkua myöten, jonka kahta puolta oli hirveät mörinät. Ahkerimmin luettiin näytöskirjaa sekä Kalevalaa. Niitä lainattiin toisiinkin Raahen laivoihin satama-ajaksi, kun satuttiin samaan haminaan, sillä muissa laivoissa ei laivan puolesta ollut kirjoja. Kaikki merimiehet eivät kyllä osanneet lukea. Oli joskus joukossa sellainenkin vaari, joka ei osannut asettaa virsikirjaa eteensä oikeinpäin, vaikka olikin siitä veisaavinaan.

Pyhinä ja joutohetkinä, varsinkin satamaa lähestyttäessä, miehet puskiivat kirjeitä kotiväelle, että satamaan saavuttaessa saivat jättää kapteenille, joka ne toimitti postiin. Kirjoitustaitoiset saivat työntää sanaa toistenkin puolesta, väliin monetkin kirjeet. Partinin Kalle, joka oli Impissä kokkina, ei kyllä eukolleen pitkälti loruillut; kerrankin panetti kirjoitusmiehellään paperille vain: »Iso ii ja ohhoh!» Ja sen lähetti valtameren takaisina terveisinä Raahen.

Satamissa miehet saivat kotikirjeitä, joita kapteeni kävi noutamassa Venäjän konsulaatista. Hyvin sattuessa sieltä lähti Raahen tyttöjen aikaansaannoksia koko joukko, samoin merimiesten emäntien kirjeitä. Monet niistäkin olivat vieraalla kädellä piirrettyjä; palvelustyötkin olivat käyttäneet kynämiehinään mamsellejansa. Mutta silti olivat kotoiset kirjeet yhtä tervetulleita, ja yhtä suurella mielihyvällä otettiin vastaan niiden »sitä samaa herran armolahjaa», kuin jos se olisi kirjeen lähettäjän omalla kädellä piirretty. Ja monet merenkävijät saivat vielä vain kuunnella »näitä rateja» vieraan suusta, kun itse eivät osanneet saantiaan selvittää.

Monta kertaa Raahen mies joutui viettämään jouluakin rannattomalla ulapalla. Marjelin kerran kiikkui jouluna Satamalaivassa Atlantilla Pensacolaan menossa, ja samalla tavalla kuin huonompinakin päivinä tuuli puski purjeisiin ja laiva keikkui aalloilta toiselle. Kapteeni Byström annatti parempaa ruokaa, vehnäkaakunkin sai joka mies, ja perämies Marjelin luki hartaina kuunteleville karhuille Uutta Testamenttia. Mutta ei ollut kapteenilla sen vertaa viinaa, että olisi edes ryyppy saatu. Vasta Pensacolassa saatiin viskyä, mutta silloin oli joulu jo mennyt. Ei kyllä aina sattunut näin kuivaa joulua. Ilionissakin kapteeni Vikander antoi jouluaattona miehille hyvää jamaikarommia, joka

*Merimies
Matti Aukusti Orava.*

oli »vähä niinkuin sakiaa oikein» ja siitä kun skanssi »prykäsi» kuumaan veteen sokerin kanssa totia, niin kyllä sai tuntea, ettei mikään ollut niin lämmittävää kuin jamaikarommitoti. Keikkuvassa skanssissakin, tuhansien meripenikulmien päässä rakkaasta Raahesta, tuntui olevan kotoinen ja lämmin jouluaaton ilta. »Wiskii laif foo män», miehet laulelivat ja prykäsivät uusia laseja. Mutta silloin ei Oravaa eikä muitakaan merenpoikia liikoja lämmittänyt, kun kerran Vellamossa Atlantilla oli jouluaaton iloiksi jaettavana miehille parhaana nautittavana vain kaksi kuori-perunaa.

Mutta saattoi pyhä joulu näyttäytyä merenkävijöille vieläkin synkemmältä. Impikin joutui 1877, viedessään Englannista Amerikkaan soodaa ja potaskaa sekä sylimittaisia konetahkoja, ajamaan kolmatta kuukautta vastatuulta ja luovimaan koko joulunajan Atlantilla. Eväs rupesi loppumaan, niin ettei ollut ei hernettä, ei lihaa, ei läskiä, ei leipää, kahvia vain ja rössokeria sekä vähäisen vehnäjuhoja. Juuri kun oltiin rantaan tulossa loppiaisen tienoissa, puhkesi jäinen myrsky, puski laivan takaisin merelle pariaksi viikoksi, repi purjeet ja rikkoi isonmaston vääntäen sen latvan kuin vitsan. Alituisesti saatiin olla pumpuissa pitämässä laivaa tyhjänä, ja suuria kylmiä meriä yhtä päätä kaatuili laivankannelle, niin että paukkui. Kun sitten viimeinkin päästiin maihin, ei ollut koko laivassa muuta syötävää kuin kämmenen kokoinen pisketinpalanen. Tyhjäksi oli laivan sisus moneen kertaan laastu. Mutta ulkoa alus oli ylt'yleensä jäässä, aivan kuin olisi ollut jäätä valettu. Meri oli näyttänyt maailman kiertäjille kaiken suuruutensa.

Mutta mahtava maailman meri saattoi monta kertaa olla vieläkin hirvittävämpi kuin antaessaan Johan Langin Impille joulua. Saman liikkeen Vasamallekin meri teki tuhot, kun laiva lankulastissa 1891 yritti Amerikasta »Marselliin». Suuri myrsky yllätti vuotavan aluksen, jota miehet pumppuamalla pitivät pinnalla. Aalto iski pumput rikki ja paiskoi miehet nurin. Sattui sentään samoille vesille norjalainen laiva, joka pelasti miehet joutumasta iankaikkisuuteen, mutta Vasama jäi tavaroineen »vesisankkiin» merenselälle. Ei ollut parempi Mustamerikkään, joka 1872 itämyrskyllään tuhosi priki Minnetin. Myrsky katkoi raa'at ja mastot, ja meri löi perämiehen tiedottomaksi, vei kajuutan,

kapteenin ja kajuutpojan sekä pari kolme merimiestä, ja paiskasi viimein palasiksi koko laivan, niin että vain laudoilla ja puukappaleilla merien selässä ajellen osa miehistä pääsi maihin. Suuret vallat olivat silloinkin toimessa, kun Johan Lang syksyllä 1877 lähti painolastissa Englannista Filadelfiaa kohden. Nousi armoton viikkoinen myrsky, joka myötätuuleen lennätti laivaa säälimättä maita kohden. Reivattiin purjeet ja yritettiin kryyssämällä päästä maista irti, mutta sitten uutkiikari ilmoitti: »Fö-

rin ees' on prännin-
git!» Siellä vaahto merenkareissa meurusi korkeina valkeina vuorina. Silloin kapteeni komensi: »Raa'at fyyrkanttiin!» Mutta heti jo taas uutkiiki parkaisi: »Matalikko on eesä!» Ja kohta Johan Lang rysähtikin karille, niin että miehet paiskautuivat kumoon. »Riki yli puurin!» kapteeni jyr-

risti. Kirveet välkähtivät, taljaköydet rätkähtivät poikki, ja koko riki rojahti mereen. Kryysmastosta meni toppi, fokkamastosta puolet, ja isomasto pyyhkäistiin täkkiä myöten. Kapteeni taas karjui: »Speilatkaa pumppua!» Mutta miehet mölisivät: »Ei tarte speilata, laiv' on täynnä vettä!» Eikä miehillä ollut muuta neuvoa kuin lyödä laivan leestangosta kappale pois sekä sahata poikki pääkongin stöttiä ja aukosta työntää vesille iso parkaasi ja lähteä yrittelemään maihin. Päästiinkin Filadelfiaan. Mutta taaskin yksi raahelainen laiva jäi meren omaksi.

Moni muukin Raahen laivavarvistä lähtenyt merenkyltjä joutui väkevämpänsä pideltäväksi ja tuhottavaksi, ja samassa joukossa meni monesti miehiäkin. Joskus kyllä onnettomuuteen ei ollut meren syytä. Parkkilaiva Zachris Franzénkin kun ajeli pietarsaarelaisella lankkulaustilla Norjan rannikoilla, niin kapteeni

*Raahelainen fregatti Ilion, rak. 1859.
Omistaja Reinin yhtiö.*

Hannila luuli muuatta rantavuorta — pilveksi ja ampaisi kivik-
koon, niin että laivan emä meni timpereitä myöten murskaksi.

Mutta Ilion, Reinin laiva, joka 1868 joutui Pohjanmerellä ko-
vaan merihätään kuljettaessaan suolalastia Bergeniin, osasi pe-
lastautua. Meri jo särki laivan pääkongit, paiskeli apuveneet yli
laidan ja halkaisi parkaasin, niin että loppu näytti olevan edessä
kuin tuomiopäivä. Mutta silloin perämies Ravander muisti van-
hojen hyvän tavan:

— Eikö me kirjoiteta semmoinen lista, että jos me pääsemmä
tästä kunnialla maihin, niin lahjoitamma Raahen köyhille?

Laitettiin paperi, ja jokainen väänsi siihen nimensä sekä raha-
määrän, minkä lupasi, pari, viisi, kymmenen markkaa. Se aut-
toikin. Meri ei ottanut Ilionia. Lahjoituspaperi lähetettiin Raa-
heen, ja kun koteuduttiin, niin jokainen kävi lupauksensa lunas-
tamassa. »Mikäs siinä auttoi, kun lupaus oli tehty».

Meren selällä ei laivanasukas juuri tarvinnut rahaa, mutta sa-
tamassa hän oli heti kapteenilta sitä pyytämässä. Kapteenin täy-
tyi antaa, sillä muuten miehet olisivat saattaneet karata toisiin
laivoihin. Nuoret miehet kyllä saivat vaikka koko palkkansa,
mutta perheellisten piti huolehtia kotiväestäänkin. Ainakin puo-
let palkasta eukko peri kotona laivanredarilta, käyden vain *strek-
seelillä* joka toinen viikko noutamassa. Satamissa meripojat kyllä
tarvitsivatkin rahoja. Kapteenin tahi perämiehen luvalla kun pääs-
tiin taas pitkästä aikaa jaloittelemaan kovalle maakamaralle, tun-
tui niin somalta ja vapauttavalta, että hyvinkin piti saada ryy-
pyt. Ja niitä kyllä sai. Monissa satamapaikoissa oli ihan varta-
vasten kapakka kapakan vieressä ympäri haminaa ja tanssi-
paikkoja samoin. Itä-Lontoon »Haiveillakin» oli tanssisalonki
joka nurkassa ja kapakka toisessa. Marseillen satamassa taas oli
pitkä katu, kapakoita ja tanssipaikkoja kahden puolen. Smyrnan
kuudesta tanssipaikasta kuului jyske ja soitto koko yön aamukol-
meen asti, ja siellä sai tanssia ja tanssittaa itämaiden tyttöjä, sai
ryypätäkin samalla, ja neljä penceä maksoi lasi. »Piiriklaseja»
miehet tavallisesti nakkelivat, mutta otettiin joskus »viskiäkin»;
Orava kerran Korppilan kanssa lasketteli Lontoossa »romhottia»,
ja se oli hyvää. Pitkän vesikopissa olonsa jälkeen merimiehet jos-
kus joivat, niin että »veri rupesi seisomaan» ja miehet alkoivat
nähdä »sinisiä piruja». Pecklinin suutarin Jannekin tuli tohe-

loksi ja kirjoitti kotiinsa, että hän on nähnyt äitinsä ja kotiväkensä sinisissä vaunuissa ja sinisissä vaatteissa kuin enkelien ajellevan vetten päällä. Äiti-muori hyvillään ilmoitteli tätä ilosanomaa naapurin eukoillekin:

— Meiän Janne on nyt tullut heräykseen... se kirjoittikin kuin kristitty ihminen.

Mutta Jannesta ei ole sen enempää kuultu, karkasi mies vieraisiin laivoihin ja sille tielle jäi. Monesti Raahen miehet ulkomailla jättivätkin kotilaivansa, varsinkin »nälkälaivan» sekä häijyn kapteenin komennon, ja ottivat hyyrin ulkomaan laivoihin. Sakkoja sekä vankeutta siitä kyllä seurasi, jos kiinni joutui, mutta harvoin miestä enää tavattiin, ennenkuin aikojen päästä, kun asia jo oli unohtunut. Friisen Feffakin pantiin Genuassa ajamaan takaa karkulaista. Feffa tapasi kadulla poliisin ja esitti hänelle asiansa engelskaksi:

— Runumeetari karkaa pois ryssän kepest. Winlant jes.¹⁾

Mutta poliisi ei ymmärtänyt engelskaa, vaan otti ja vei Feffan »presongiin», ja laivan kapteeni sai tulla noutamaan Feffan pois.

Surullinen asia oli varsinkin Katinhännän pikku mökille, jos isä karkasi kotikylän laivasta. Sillä silloin ei strekseelillä enää saanut patruunilta rahaa, eikä ulkomaisten laivoissa kulkevan merimiehen aina tullut kylliksi huolehdittua kotimökistänsä.

Englantilaisiin laivoihin useimmiten karattiin, sillä niissä oli parhain hoito. Piti kyllä ulkolaiseen laivaan mennessä taas vanhoa vala, eikä aina ymmärretty mitä vannottiin, mutta vanhoa vain piti, nostaa kätensä ylös ja sanoa lopuksi: »Help me God!²⁾» Satuttiin joskus ankaraan amerikkalaiseenkin laivaan, jossa miehille annettiin selkäänkin, kuten muuan raahelainen laulaja kuvailee:

»Komento oli kova myös,
mastoisa ja muusa työs,
että hiki aivan liki
asui meiän nahkoisa.

¹⁾ Feffa yritti sanoa: Run away, russian ship. Finland yes. (Juoksee pois, ryssän laiva. Suomi on). — ²⁾ Jumala minua auttakoon.

Miest' ei koiraa parempana,
 piettiin vain halvempana,
 lyötiin silmiin, että pilviin
 painui paikat kasvoisa.

Styymannit olit rakkarit,
 jotka miehiä hakkasit,
 näjit vijan, piikin pijan
 kätehensä kaappasit».

Saksan laivat olivat kuitenkin kaikkein huonoimmassa huollossa, niissä kun miehiä kiusattiin kovalla kohtelulla ja keunoilla eväillä. Muuan kaskislainen perämies oli erehtynyt saksalaiseen laivaan ja kyllä hän jäljestäpäin aina muisti manaila:

— Jos mine saa yksi saksamies laiva, niin kyllä se teetä monta päivä on viikko.

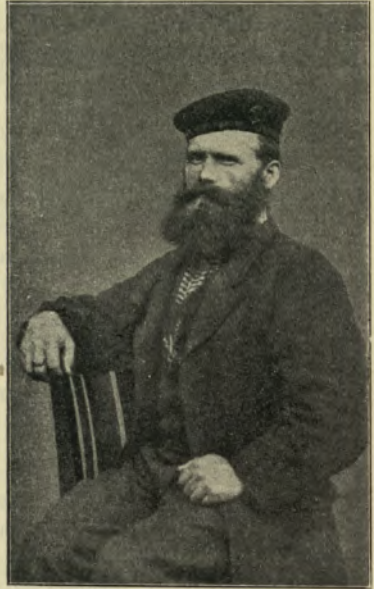
Mutta jos merimiehet saivat salaa haalatuksi konjakkitynnyrin laivaan, eivät he tietäneet viikon päivistä mitään, olivat vain vuoroin uutkiikissä ja ruorissa, vuoroin salaa vääntämässä tynnyrintappia. Mutta vaikka tynnyri olisi pistetty hyväänkin piiloon, se ilmoitti miesten kautta olemassaolonsa ja joutui lopulta kapteenin kynsiin. Joskus oli viinaan menevä perämies miesten kanssa samassa juonessa ja silloin kähvellettiin laivan »lumpuja», kuluneita köysiä ja purjeita, ja vaihdettiin niillä eväitä merimatkalle. Pidettiin muutakin konstia. Kerrankin kun Bujukterissa piti vettä »provianttterata», perämies saatuaan veden pukkasikin veneensä rannasta pois ja käski miesten kiireesti sou-taa, jotta »ei maksetakkaa, mennään ja juuaan rahat!» Halmet-salon Jussi kyllä jäi turkkilaisten joukkoon, ja sai lähteä kii-reesti pakenemaan mahomettiläisten edellä, päästen sentään vii-mein piiloutumaan hautausmaalle. Pörräsi kapteenikin pulloi-neen joskus, niin ettei hänkään tiennyt, montako päivää on vii-kossa. Ståhlbergkin pani Bujukterissa Björkmanin Epun lai-vaa »klareeraamaan» Dardanellien läpi kulkua varten, kun tul-tiin Delphinillä vehnälastissa Mustaltamereltä, ja käski Epun jäännösrahoilla tuoda Turkin viiniä. Eppu toi kahden miehen kannettavan ruukun täyden. Sitä heti »äijä ja styyry» kävivät kajuuttaan vähentelemään, ja Eppu sai hoitaa laivaa, minkä osasi. Toisien laivojen perässä Eppu vain vihelsi pitkin Arkipelagia, mutta kapteeni ja styyry särpivät Turkin viiniä arvellen:

— Ei täsä förliisata, kun ei vain paleta!

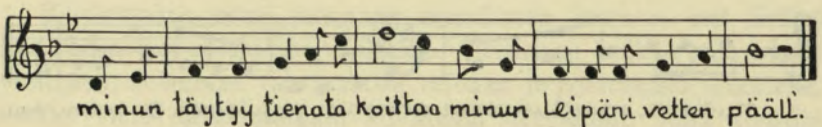
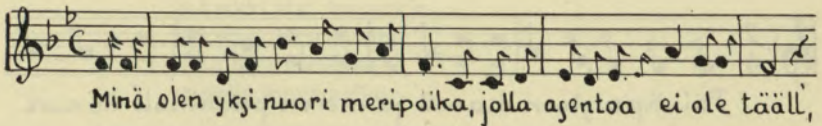
Näillä vesillä näet aikoinaan paloi Durchmanin Laine ollessaan kolilastissa matkalla Odessaan. Kreikanmeri keikutti laivaa, niin että kivihiili hieroutui tulenpalavaksi ja lopulta syttyi ja poltti koko laivan.

Monta kertaa kyllä Raahenkin kapteenit ajoivat kivikolle ja »förliisasivat», kun eivät osanneet pitää selvillä »päärustinkiänsä». Eikä ollut Björkmanin Eppua laivaa laskettamassa.

Hyvillä ilmoilla ja selvillä selillä oli kyllä hyvä lasketella. Taivas oli kirkas ja valkeat pilvensääret korkealla sinisellä kumulla lupasivat hyvää tuulta. Illoinkin päivä painui punoit- taen mereen, eikä pitänyt päivänpolttoa, joka olisi ennustanut huonoa ilmaa. Silloin laiva lensi valkoisin liinoin valtavia vesi- vyöryjä pitkin. Laivalla oli hyvä tuuli, ja meripojat olivat hyvällä tuulella. Helposti silloin helähti laulu, kun purjeita hiisattiin, tahi hivattiin raakapuita, tahi illoin kiikuttiin pumppu- tangossa. Moni kotikyläänsä ja kotikylän tanssitovereita kaipai- leva poika saattoi merta katsellessaan yksikseen aatella ja lau- lella:

Merimies Edward Björkman.

Ja on sillä vetisellä tiellä
monta vaaraa mun etesäni,
vaan toivon kuitenkin vielä,
että Herra on matkasani.

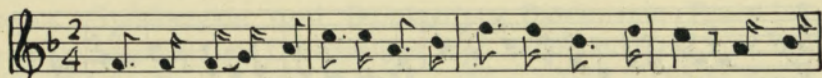
Laiva joka tuulesa heiluu
ja aalloilta ajellaan . . .
Voi niitä nuorukaisia,
kuin niijen päällä vajeltaa.

Mepä pojat suomalaiset,
Suomen niemen rannoilta,
jotka oomma kulkevaiset
ja ajetahan aalloilta.

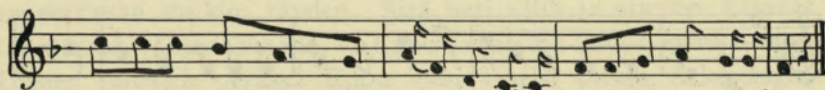
Yksi flikka on mun mielesäni aina,
joka on minun isänimaall',
ja sen syämmestäni soisin,
että hänet vielä nähä saan.

Tämä toivo virvoittaapi
mua matkalla ollesan,
se murhees lohuttaapi,
suurisa vaivoisan».

Ja kun satuttiin suurena sunnuntaipäivänä keikkumaan si-
nisellä Välimerellä aaltojen mahtavina kuohupäinä kulkiessa,
niin sielläkin kotoiset muistot yhtyivät ympäristön kuviin, ja ala-
kuloisen vaeltajan mieli löi leimansa komeaan meritunnelmaan,
kun pojat lauloivat:

Päiväpaisteen ihanall ja meren pauhinall minun

mieleeni muistuu mun armaani ja suloinen Suomenimaa.

Ei ollut minun majani mantereell',
 eikä korvesa kotoni,
 vaan synkäsä meresä aalloilla heiluvill',
 siell' on minun asentoni.

Pilvet oli varjona, hauta oli avoinna
 meripojilla tääll';
 tuulella tuimalla, tuiskulla, myrskyllä
 on paljon työtä vetten pääll'.

Kun tuuli oli tuima, ja ilma oli ankara,
 jotka vaivaapi poikia tääll',
 pramseelit me pärjäsim', marseelit reivasimm',
 mesaanin pois otimme päält'.

Pyreneitten niemimaan korkeat siintävät »granaativuoret» loistivat lumivalkeina huippuina merelle ja taas kotoinen kointähti-kin nousi saattaen miehet jatkamaan lauluaan:

»Kun kointähti koittaa, ja korkiat vuoret loistaa,
 ja luojetuuli tuulepi tääll',
 tuulentoilman ja kuoreston aallot,
 joitten päällä vaellamme tääll'».

Suurien merien vaeltajat tiesivät kyllä olevansa vain pieniä ihmisparkoja, joiden elämä ja kohtalo oli Kaikkivaltiaan kädessä, samoin kuin heidän laivansakin, jota valtameren myrskyt keikuttelivat kuin pientä lastupalasta. Se kyllä »pärjäsi» pahimmassakin myrskyssä, jos Herra niin tahtoi, eikä miehillä ollut syytä pelätä. Niinpä miehet voivat laulaa:

»Muuan elää merellä,
 ja muuan elää maalla,
 ja kaikki elää kuitenkin
 sen yhen Herran alla.
 Eikä tiijä kuoleeko
 se millä kuolemalla».

Kuolemakin osasi toisinaan merelliseen laivaan, sen lisäksi mitä meri vei miehiä terveeltään. Toisinaan kolkko vieras tuli yllättäen, toisinaan taas saattoi tuloaan jo edeltäkäsinkin ilmoitella, joskus vielä jälkeenpäinkin kuvatella. Kerrankin yöllä kuultiin

mastosta huudettavan: »Minä putuan, minä putuan!» Monta kertaa yhä uudestaan kuultiin sama valitus. Viimein perämies Forsman sanoi: »Putua, ja putua Herran nimeen!» Niinkuin ihmisenhaamu rojahti kannelle, ja sillä oli niinkuin saappaankoron jälki otsassa. Haamun nähtyään kajuutpoika pelästyksissään tunnusti, että hän oli toveriaan, joka hiljakkoin oli pudonnut mastosta mereen ja hukkunut, potkaissut saappaankorolla otsaan.

Väliin merenmies voi jo edeltäkäs in aavistaa pikaisen lähtönsä. Meri ikäänkuin salaisesti jo kutsui häntä. Niinpä muuan merenkävijä istuskeli iltavahdin aikana yksinään mietiskellen, kaitvoi arkustaan vanhat kotikirjeensä ja niitä lueskeli sekä selaili Uutta Testamenttiaankin. Ja yöllä mies putosi mastosta, loukkaantuen niin pahoin, että aamulla kuoli.

Surullinen ja vakava tapaus oli koko laivatalolle, kun joku sen asukkaista piti haudata mereen. Olivat miehet aikoinaan monta kertaa laulaneet kapteeni Lindmanin sepittämää laulua:

»Kuule sinä, merimies,
mä kirjoitan sun ties:
sä olet häilyvä
noilla meren aalloilla.

Sun ties on onneton
ja muihin verraton:
kusa meri kuohuupi,
siell' on sun hautasi».

Ja nyt oli taaskin saatu uusi todistus yhteisestä onnettomasta tiestä häilyvillä aalloilla.

Omiin makuupeittoihinsa vainaja käärittiin ja ommeltiin, ja vanhoja rautaromuja pantiin jalkapuoleen painoksi. Iltapäivällä sitten asetettiin mereenmenijä käärössään leveälle laudalle laivan reunalle, jalkapää hautaa kohden, laivanlippu vielä peitoksi. Sillä »merimies kuuluu flakun alle» viimeiseen asti. Kapteeni siunasi haudan ja luki rukouksen hautauksesta merellä. Siitä pari miestä kohotti laudan pääpuolta, niin että ruumis hiljalleen luikui alas, putosi ja vajosi mustaan syvyyteen. Äänettöminä ja vakavina monta kovaa kokeneet ja monien myrskyjen pieksämät miehet seisoivat. Muistui siinä heidän mieleensä:

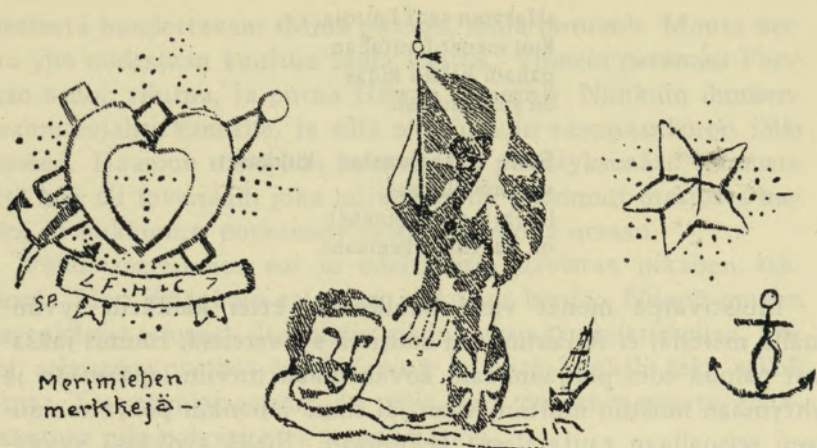
»Harvoin saat lautoja,
kun menet hautahan,
pahain kalain kidas
on sun hautasi.

Sun kirkkomaatas kukkaset
ei koristelekaan,
laajasti vain lainehet
on pantu kulkemaan».

Muistivatpa monet vielä kuulleensa, ettei kaikkein syvimällä merellä, ei Atlantinkaan suurissa syövereissä, ruumis jaksanut painua edes pohjaankaan, kovan maan turviin lepäämään ja yhtymään mustiin multiin, vaan jäi sinne johonkin pohjattomuuteen seisoallaan rautajalassa kellumaan. Siellä synkässä syvyudessa merivirrat häntä ajelivat ja velloivat, eikä onnettoman tien vaeltaja päässyt kuoltuaankaan lepoon. Tämä oli jo kolkko kuolleen kohtalo. Mutta sellaisenkin kohtalon moni raahelainen merenpoika sai. Meri ensin houkutteli poikansa komeaan laivaan läikkyville laineilleen ja sitten sieppasikin miehen ikuiseen hautaansa.

Geelihänkä

Merimiehen
merkkejä -

Maaillmanpallon ympäri

ain »puoshakaseelareita» olivat ne merimiehet, jotka kolusivat Suomen rantoja, sellaisia matalia vesiä, joiden pohjaa saattoi puoshaalla sorkkia. Oikea merenäijä ei pitänyt heitä minään merimiehinä, vaikka he olivatkin niin tarkoin porkanneet Pohjanlahden perukankin, että »joka kivi oli tunnettu, mikä Raahesta Pohjan perään asti oli meresä». Vanha merikarhu saattoi ruiskaista ruskean syljen ja sanoa tällaisille seelareille:

— Et ole käynyt suolaiseen vetteen ees syykemäsä!

Eivätkä nekään, jotka olivat tehneet vain yhden merimatkan, olleet muuta kuin »päiväpaisten merimiehiä». He eivät paljoa tietäneet oikeasta maailmanmerestä eikä maailmanmeren möyri- västä myrskystä. Vasta ne olivat oikeita merimiehiä, jotka olivat vuosikausia ajelleet suurilla merillä sinne ja tänne ja saattoivat omina kokemuksinaan laulella:

»Meripoika merta seelailee,
hailii hailuu, hailii hailuu,
harvoin hän maita nähä saa.
Hurraa, menen mä pois!

Meret, maat ja mantereet,
hailii hailuu, hailii hailuu,
ja laivantäkki tantereen.
Hurraa, menen mä pois!

Ustinjasta Västintiaan,
hailii hailuu, hailii hailuu,
Västintias' Italiaan.
Hurraa, menen mä pois!»

Sitä ylempi merimies voi olla, mitä useamman matkan hän oli tehnyt, ja sitä arvokkaampi, mitä kauempana käynyt. Vanhat merenäijät joutuivat monta kertaa keskenään inttämään, kuka heistä oli arvokkain merimies. Erikkiläkin ja vanha Burmanin Kalle-vaari useasti kinailivat matkoistaan. Erikkilä oli käynyt aina »Valapparaisosa» asti, mutta Burman oli myöskin käynyt siellä, vieläpä »Monttuviaitesäkin», josta Erikkilä ei tien- nnyt mitään. Eivätkä Raahen viimeisetkään merimiehet ole sen huonompia. Kymmenin vuosin karttuu ukoille merielämää, ja suurien merien takaisia maita nousee näkyviin, kun vanhat karhut käyvät tekemään tiliä vaelluksistaan. Atlantin takana on joka mies ajellut, moni on nähnyt »Västinjan» ja Brasilian sekä kiertänyt Etelä-Ameriikan, moni on käynyt, kuten Fyhrin vaari, »Runta-Kaapisa», jopa jatkanut matkaa aina merkilliseen »Ustin- jaan», missä rommi oli juossut jokina ja sokeria oli hakattu vuori- sta, sitten Kiinaan ja Japaniin, joku taas käynyt Suuren Valta- meren ihanilla saarilla, »Havaijalla» ja Samoasaarilla, joku ollut Austraalian saaristoissa sekä Austraalian myrkyllisten »kärväs-

ten» mailla, Pellikka-Matti ollut Austraaliassa paimentamassa maissipeltoa valkioilta papukaijoilta. Ja »maailmanpallon ympäri» on moni kiertänyt, jotkut kahteen ja kolmeenkin kertaan. Onpa muuan raahelainen seelari ollut mukana, kuten ennen vanhaan puosu Kuusratikin, kun on laivalla laskettu niinkin kaukaisille maailman äärille, että maa ja taivas ovat hiipponeet toisiaan, vieläpä uskallettu työntyä niin ahtaalle, että isonmaston kaltoppi on katkennut, jolloin vasta on täytyntä kääntyä takaisin.

Merimies Kalle Kronqvist.

Merillä kulkiessaan Raahen miehet saivat nähdä kaikenlaista merkilistä. Yksin puoshakaseelarikin, kun painuivat Suomenlahden pohjukkaan, löysivät sieltä jotakin maailman kummaa, ainakin suuren ja vilisevän kaupungin. Skogmanin Jaakokin, joka kuunari Salahmilla kulki kymmeniä kertoja Pietarissa, tuli siellä viimein hyväksi tuttavaksi itse keisarin kanssa. Kerran kun Jaako asteli siellä maajalassa, niin keisari, »pervoi-trukoi-majuri, tuli Riikan sillalla vastaan» ja sanoi:

— Jassoo, Jakop Skukmanni täällä! Mitäs sinne Suomeen kuuluu?
— Eihän sinne mitään... Her-

rat vain kulukee pyhävaatteisa arkipäivänäkin, Jaako vastasi.

Keisarilta pääsi iso nauru. Hän löi Jaakoa olalle ja sanoi:

— Lähetäänpäs ryyppyille!

Mentiin Pietarin komeimpaan hotelliin ja otettiin hyvät ryyppyt, jotka keisari maksoi. Sitten mentiin keisarin linnaan. Keisarinna vielä makasi, ja keisari huusi ovenraosta:

— Nouseppas, akka, ylös! Täällä on Jakop Skukmanni Raahesta.

— Vie sun Skukmannis! keisarinna vain sanoi ja käänsi kylkeään. Mutta keisari antoi vielä ryyppyjä sekä hyvää ryssän mahorkkaa.

Sitten taas Skogman tapasi keisarin Helsingissä, kun oli siellä kuunari Vilkkaan mukana. Juuri kun Jaako seiso i ja jutteli möljällä raahelaisen satamanaisen, Pulkkis-Sohvian, kanssa, joka oli »enämpi kolokko ihiminen, kasvojenmuoto jokseenkin kauneuvesta pois», keisari sattui siihen, ja lyöden vanhaan tapaansa Jaakoa olkapäälle, sanoi:

— Jassoo, Jakop Skukmannihan se on?

— Joo, niin on! Jaako tervehti ja sanoi:

— Ja tämä täsä on Sohvia Pulkkinen Raahesta.

Keisari katsoi Sohviaa, löi häntäkin olalle ja sanoi:

— Jo ne on nuo Suomen naiset kauniita!

Itämerta, Tanskansalmia ja Pohjanmerta vanhat merikarhut olivat niin monta kertaa puskeneet edestakaisin, että he Raahesta Englannin rannikoille saakka tunsivat kaikkien majakkain ja paikkojen nimet. Olivat heille tuttuja Itämeren »springarit»,¹⁾ jotka uida vilistivät pitkin merenpintaa terävän selkäpiulun vain viiltäessä vettä, niin että vanhatkin merimiehet erehtyivät luulemaan: »Siinähan menee eteläläisiä piilu seläsä Pohjanmaalle laivatöihin». Tuttuja kauppakumppaneita olivat Tanskansalmien »trokapaatit», jotka monilukuisina kärkekyivät hitaasti kulkevan taikka ankkurissa seisovan laivan ympärillä, vaihtamassa pak-sua Tanskan ruisleipää, tupakkaa ja viinaa laivan rasvajäännöksiin ja lumppuihin. Monikertaan käytyjä olivat Tukholma ja Köpenhaminakin. Sen etempää ei kenenkään tarvinnut lähteä etsimään huvittelupaikkoja. Siellä oli niitä tarpeeksi asti, kesäisinkin puistot pöytiä täynnä ja juomia sai, mitä vain halusi, ja pelejä ja musiikkia ja tansseja oli kaikkialla, ja kaikenlaisia näyttöksiä ja komeljantteja. Piti vain, kun näyttöksien loputtua tultiin rahoja keräämään, siirtyä syrjään taikka sanoa kerääjälle niinkuin ennen raahelaisrouva, että on kotoisin »från Lappmarken», niin kerääjä meni ohitse. Kaukamaissa kyllä oli vieläkin suurempia hupipaikkoja. Lontoon »Grand-teatterisakin» ihanat enkelit leijailivat ilmassa liikutellen käsiään ja siipiään ihan kuin oikeat elävät enkelit. Se oli niin ihmeellistä ja ihanaa, että moni vanha Raahen muori »vissiin olis luullut olevansa taivaasa, jos

¹⁾ Pyöriäinen (Phocaena communis).

olis säkki silmillä sinne viety». Mutta kun Lyypekissä mentiin Mariankirkkoon sunnuntaina 12 aikana, niin laulukuo-ro lauloi, ja 12 apostolia astui esiin kiertäen kirkon lehterin.

Oli siinäkin katsottavaa, kun engelsmannin sotaväki marssi pitkin kaupungin katuja. Se oli toisenlainen joukko kuin Raahen Härkätorillä ryssäläisen komennon mukaan temppuileva nahkajussien plutuuna. Pituuttakin oli jonolla, niin että olisi ulottunut ainakin Raahen Rantakadulta Antinkankaalle. Ja siinä kun oli komeita poikia ja mahtavia kenraaleja ja vaikka kuinka suuria sotaherroja, ja »saakeli vie, kun ne oikein pörhisti ittensä, niin ei ne kattonut sivullensa, vaikka olis ollut kuinka korioita naisia».

Englannissa Raahen pojat tavallisesti:

»Kävivät Leverisä
ja ostivat klinkkuveitten,
josa oli kakstoista asetta».

Sitten kun lähdettiin laskemaan suurille merenselille ja merentakaisiin outoihin maihin, niin sielläkin oli aina merkillistä nähtävää. Ihmeellinen oli jo suuri meri, jota sai viikoittain, kuukausittainkin ajella näkemättä muuta kuin ikuista rannatonta ulappaa, joka otti päivän illalla lepoonsa ja taas aamulla herätti sen ylös. Vain joitakuuta suuria purjeita näkyi silloin tällöin, milloin etempänä, milloin lähempänä, liikkuvan laveaa merellistä tietä, joka joskus voi painaa koko laivakumman pohjattomaan pimeyteensä. Mutta kun jouduttiin eteläisille merille, Kap-Hornia kiertämään, nähtiin niillä vesillä vielä muitakin lavean tien kulkijoita. Siellä ajeli monia suunnattomia jäävuoria, jotka etäälle kuvastelivat kokonaisilta kaupungeilta taloineen, kirkkoineen ja korkeine torneineen, päiväpaisteen vain kimallellessa kirkkaissa huipuissa ja läikkyvissä katoissa. Ylpeinä ja kylminä sekä mistään välittämättä ne puskiivat omaa tietänsä tuulien ja merivirtojen mukana. Ihailevan laivankin oli parasta katsella niitä kammoten ja ohjata kulkunsa niin kaukaa kuin suinkin.

Rannattomilla aavoilla ajeli sellainenkin merkillinen laiva, joka »aina seelasi», pääsemättä milloinkaan haminaan. Täysin ja reivaamattomin purjein »Flain Töttsmanni»¹⁾ vain lasketti kaik-

¹⁾ Flying Dutchman = Lentävä Hollantilainen.

kein kamalimmassakin myrskyssä, eikä sille milloinkaan tullut minkäänlaista haaveria eikä förlisausta, se kun oli ikuisesti määrätty kiertämään maailman meriä. Raahelaiset merenkiertäjät eivät kyllä koskaan sattuneet samoille vesille onnettoman laivan kanssa — elleivät sitä tehneet ne laivat, Finland ja Gephion, jotka aikoinaan kaikkine miehineen katosivat jäljettömiin. Sillä suurta onnettomuutta »Flain Töttsmannin» näkeminen ennusti.

Ikuisesti kiertävää laivaa ei kyennyt *virvelikään* eli hurrikaani upottamaan, vaikka se joskus upotti muita laivoja. Suurilla merrillä se yhtäkkiä riehahti esiin. Pienenä mustana pyörönä, »hevosen silmänä», se ensin istahti veden pinnalle ja alkoi siinä pitää pientä piirileikkiä, yhä kohoten ja kasvaen ja viimein hurjistuen mielettömään pyörretanssiin. Nostaen meren ihan pilviin asti se hirveällä melulla ryntäsi eteenpäin ja jos laiva sattui sen radalle, riepsautti se mastot ja purjeet palasiksi ja paiskasi valtavat meret yli aluksen. Itse paholainen lienee siinä päässyt valloilleen, sillä taivaskin pohotti samaan aikaan verenkarvaisena.

Kovan elämän piti Etelä-Amerikan rannoilla *pampeeruskin*, semmoinen »lyhyt orkkaani», joka yhtäkkiä pamahti ilmoille syytvästistä tulta iskien ja riepoittaen ja ulvoen nelisenkin tuntia, mutta vain parikymmentä minuuttia ollen niin raivona, ettei sietänyt seisovaa miestäkään. Pampeerus raastoi helposti laivan pilalle, ellei jo edeltäkäs, »parumeettarin» ankarasti laskeissa, laivan rikiä vähennelty, niin että ilmanväki sai rauhassa ajaa ohitse.

Aavoilla yksinäisillä ulapoilla oli laivakansan matkatovereina useinkin vain merenelukoita. Kuumissa merissä, »passaatissa» ja »Västinjan kustollakin», kulki laivan matkassa *delfiini*, lohen kokoinen kala, syöden laivanpohjaan tarttunutta, laivaa syövää longhalsia. Miehet taas vuorostaan söivät delfiiniä, pudottivat arinan niskaan ja paiskasivat hyvänmakuisen kalan kokin kattilaan. Tuoretta merellistä antoi *lentokalakin*, joka suurin parvin joskus lentää kopsautti ihan laivaan. Se oli sillin kokoinen siivekäs elukka, joka aallonokasta otti potkun ja mennä vihelsi parikymmentäkin syltä ennenkuin putosi veteen. Monta kertaa hirveä *haikin* tulla porhalsi laivan perässä, pitäen vielä matkassaan *luusia*, pientä kalaa, joka aina uida vikelsi sen suuren vatsan suojassa. Mutta hullusti kävi petoäijän, kun laivamiehet pa-

nivat läskipalan kettinkikoukkuun ja heittivät mereen. Elukka hoitaisi heti syötin ja miehet hivasivat pedon laivankannelle. Julma merisusi riuhtoi, niin että olisi luullut laivan hajoovan, ja sen hurjat silmät ihan iskivät tulta. Se oli sellainen poika, joka ei pyytänyt armoa, eikä itsekään sitä kenellekään antanut, ja kaikki mereneläjät se olisi helposti upottanut hirveään kitaansa, ellei sen olisi pitänyt joka suupalaa ottaessaan kääntyä selälleen. Kapteenin kävelykepiksi joutuivat hain selkänimakat, ja kalan kovaa nahkaa laivantimperit kuivasivat puun silytsaineekseen. Mutta *sahakala*¹⁾ oli armottoman hainkin herra. Sen tieltä täytyi isonkin haipedon paeta, se kun helposti voi puhaltautua alle ja pitkällä sahallaan viiltää vatsan halki. Saattoi sahakala äkäpäissään porauttaa julmalla kuonollaan reiän laivankylkeenkin. Suurilla kylmillä Jäämerillä nähtiin tavattomia merenjätiläisiä, *valaskaloja*, jotka purskuttivat ilmaan korkeita vesisuihkuja. Valaskaloja ei kyllä uskallettu pyytää, mutta mistä lienee silti entinen Pyyn ukko saanut »valaskalan hampaan», josta aikoi Aholinilla sorvauttaa malspiikin, vaikka mestari siitä varvasikin lavemangin röörin, kun sellaista juuri kaupungissa tarvittiin. Vielä tavattomampi valaskalaa oli *nuurkaapari*, joka joskus oli suurilla valtamerillä nähty. Se oli niin mahtava, että saattoi puulautua laivan alle ja kaataa koko meritalon.

Maita lähestyttäessä liittyi laivan seuralaisiksi joukoittain *stormipääskysiä*. Tuntikausittain ne lentelivät mukana ennustuen myrskyilmoja.

Tiedettiin maan lähestyminen muutenkin. Ainakin kun oli Ameriikkaan menossa, tiedettiin jo kymmenien penikulmien päässä, missä asti on mantere. Sillä »Ameriikalla on laajat juuret, ja sen hietapohja nousee aina jalan joka meripenikulmalla». Viidenkymmenen penikulman päässä on meren syvyys 50 jalkaa ja 20 penikulman 20 jalkaa.

Monenlaista maata, kansaa ja kaupunkia merimies näki kiertäessään maailmanpalloa. Näki sellaisiakin ihania kaupunkeja kuin Brasilian »Riiu», joka oli rakennettu vuoren laiteeseen, niin että paikoin kadut kulkivat kattoja ylempänä, ja taas sellaisiakin kummallisia rötistyksiä kuin Meksikonlahden kylät ja kaupungit,

¹⁾ Sahahai.

jotka oli nostettu tolppien nenään. Ja niin myrkyllinen ilma oli täällä Meksikonlahden ja Brasilian rannoilla, että väliin laivan koko miehistö kuoli. Santoksessakin kerran vaasalainen laiva menetti kaiken väkensä keltakuumeseen, samalla kuin toukat söivät aluksen pilalle. Näillä myrkyllisillä mailla raahelainen Nikanderkin kerran sairastui keripukkiin ja kerran taas afrikalaiseen feeberiin, niin ettei miehellä lopulla ollut muuta kuin ikenet jäljellä ja vähän untuvia päässä. Mutta maan mörkkiveriseen alkukansaansa tauti ei tarttunut. Se oli merkillistä väkeä. Oravankin Matti Aukusti kerran, kun oli Brasiliassa sokeria lastaamassa ja lähti vähän maajalkaan, näki siellä »kukkusnötti-metsäsä» ilki alastomia mustia sieluja juoksentelevan. Miehillä oli joku ripu edessä, mutta naisilla ei rihmankiertämää. Oksista ja lehvistä rakennetuissa kopperoissa nämä paljaat pakanat majailivat, kahilamatoilla vain istuskelivat, kun Orava kurkisti oviaukosta.

*Matti Aukusti Vitolin,
vanha merimies.*

Tuttuja olivat monelle Kapmaankin kaupungit. Usea oli ainakin niiden ympäritse kiertänyt ajellessaan Ustinjaan, ja Matti Aukusti Vitolin oli aikoinaan monta vuotta Port-Elisabetin poliisina. Siellä Vitolin kerran sai nähdä kuulun Thomas Alva Edisoninkin, joka silloin oli »luseeria» Kimberleyssä. Suuri mestari esitteli Kimberleylle omatekoisia ihmispäitä, jotka vuoroonsa mulkoilivat ja irvistelivät ja lauloivat mestarinsa komennon mukaan ja lopuksi yhteisesti pitivät komean »konsäärin». Outoa oli täälläkin alkukansa, ainakin kummaa sen kieli. Muutamaakin »kirjainta» lausuttaessa piti kahdella sormella puristaa nenäänsä, ennenkuin tuli valmista. Kaupungin virkamiehet kyllä puhuivat engelskaa, ja sitä vain Vitolinkin osasi, vaikka sitä »äänestettiin» aivan eri lailla kuin kirjassa oli.

Mutta maailman kurjinta kansaa raahelainen näki Kiinassa.

Siellä ihmisiä asui laumoittain lotjissakin veden pinnalla, »siitä kun ei mene veroa, kun asuu ve'en päällä». Laivojen ympärillä vedeneläjät haaveineen usein ajelehtivat, ja kun kokki viskasi keittiön ja sairaitten sotkuja mereen, oli heti kymmenen haavia niitä riitelemässä. Vinot silmät vain vilahtelivat ja kolittu lettipää keikkui, kun merestä saatu sotku pääsi räpsyjen peittämään sielua yllä pitämään. »Onko yks' maku kuin mämmesä?» saattoi Raahen mies heille huutaa laivasta. Mutta »tsin tsin tsan tson tsung», kuultiin lotjakansan vain puhua litsuttavan, ja se oli semmoista puheenpartta, ettei sitä olisi osannut »äänestää», vaikka olisi kymmenellä sormella puristanut nenäänsä.

Kaiken maailman kansaa saikin merillä nähdä, ja ulkomaan laivoissa maailmaa kiertävän meripojan työtovereinakin ja koijakumppaneina oli monesti hyvin kirjavaa väkeä. Niinpä muuan raahelainen merimieslaulaja valittelee:

»Mun täytyy vieraana olla
engesmannein joukosa,
afrikkalaiset neekerit
ne on seuralaiseni,
kans' tääll' on spanjeerejä
ja myöskin tanskeja
ja kaikenlaisia kansalaisia
kuin taivaan alla on».

Maailman suurissa haminoissa nähtiin koko maailmanpallon kansaa lastaavan ja lossaavan. Siellä »italieenaritkin» hosuivat ja viittilöivät käsillään, niin että raahelaiset tulivat siihen käsitykseen, etteivät he saata pimeässä puhua mitään. Mustia neekereitä ja partaisia ryssiäkin oli monissa satamissa. Ja neekeritkin vain laulelivat niinkuin kaikki muutkin maailman meriläiset, vieläpä oikein komeasti ja englanninkielellä, vaikka olivatkin niin syntisen mustia ja pakanannäköisiä kuin pimeyden perilliset. Belisissäkin Meksikongolfilla neekerit lastasivat lankkuja, ja ihan päiväkausin laulu kuului ruumasta. Avojaloin nokipojat vain astella loiskotelivat, eivätkä pakanalliset varpaat kertaakaan litistyneet lankkujen väliin. Kovia olivat ryssätkin laulamaan, kun laivaa sata-massa lastasivat. Varsinkin jos viskasi heille ruumaan pisketin ja huusi: »Senk, senk!»! ryssä yltyi isoon ääneen. Toisinaan Raahen

pojat saivat satamassa kuulla »itävalta-unkarilaisen» kieltäkin, toisinaan taas »iiresmannin väkytystä». Kerrankin osuivat lähelle ja saivat korvaansa, kun iiresmannit hieroivat kala-kauppaa: »Juka ten kätvisk, särr? — Jees se si sei. — Ju tänk ju särr. — Trii hätn se siis». Monesti kuultiin Kiinan poikain puhetta; kerran oltiin todistajina, kun kolipäät riitelivät ja huusivat: »Ai tu too na luu ta tsee na!» Nähtiinpä kerran kun taivaanpojat hilpoivat pakoon palavasta talosta parkuen:

— Mäi jää käi jää käl läl lää!

Mutta syrjään sysätyllä Välimerelläkin, joka oli vain pikku purtilo maailman isoisten rinnalla, oli maailmaa kiertäneelläkin merimiehellä paljon merkillistä nähtävää. Itse »Metelhaavikin» jo oli niin ihmeellinen, ettei se tullut koskaan tulvilleen, vaikka siihen kahta puolta, Gibraltarinsalmen kautta Atlantista ja Turkinsalmien kautta Mustastamerestä alituisesti työntyi niin kova virta, että laiva tyynelläkin ilmalla kulki pari, kolme »solmua» tunnissa. Eikä Välimerestä päässyt pois vastatuuleen luovimalla, sillä minkä tuulen avulla pääsi eteenpäin kapeassa salmessa, sen virta työnsi takaisin. Tätä kummaa vedenkulkua laivakansa monta kertaa imehtien katseli. Mutta vanhat tiesivät, että meren pohjassa ajoi toinen virta päinvastaiseen suuntaan. Välimeren vesi myöskin väheni paljon kuivamalla. Suolaksikin sitä kuivattiin pitkin merenrantoja, ja täällä olivat mailman parhaat suolamaat. Cagliariasta ja Trapanista Raahenkin laivat useimmin ottivat suolalastin kotimatkalleen.

Välimerellä ei nähty nousu- eikä laskuvettä, niinkuin suurilla valtamerillä, yksin Valkeallamerelläkin; ja Raahessakin nousi vesi joskus toista kyynärää, kun oli kova tormi mereltä päin, ja taas kun maatuuli kauan puski, pakeni vesi, niin että lahdella melkein pohja paistoi.

Kuu sellaiset valtavat vesivyöryt nosti suurilla valtamerillä. Varsinkin täydelläkuulla oli etelässä niin suuri voima, että se saattoi vetää ihmisen kasvotkin väärään. Oululainen perämies Pelkolinkin aina varoitteli miehiä, kun komeina kuutamoinä ajettiin Välimerta:

— Älkää pojat maatko kuuta vasten kasvot . . . että kuu saa paistaa kasvoin suoraan. Se vetää väärään . . . se on semmoinen vetovoima täydelläkuulla.

Välimerenkin hengessä saattoi hurrikaani liikkua ja repiä laivojen rikiä, ja väliin siellä raivosi ankara *pora*. Kun vain tuuli kääntyi uustikantille nuurtpuolelleen, niin pora heti lähti liikkeelle, kulki milloin Kreikan rannoilla »kreekkuja» ahdistellen, milloin Adrianmerellä, milloin »porttukeesarienkin» mailla. Kun oikein väkevät porat liikkuvat, semmoiset »mistraakit», niin laivat eivät kestäneet ankkurissakaan, ja manuaarien kanuunatkin se paiskeli paikoiltaan. Ukonilmakin kävi Välimerellä usein kovalla voimalla. Ankarimman sään ajan tuulikin pidätteli henkeään, kuunteli vain ja katseli, kun herranvoima oikein sirkkelöi mustalla taivaalla, vedellen viivoja ristiin ja rastiin ilmanäärestä toiseen, välillä aina päästellen kovia paukauksia. Ei auttanut silloin laivankaan muuta kuin veltoin purjein vain seisoa ja katsoa taivaallista viivanvetoa. Ei tahtonut olla apua, vaikka kapteeni koetti yllyttää tuulta, huutaen:

— Älä nyt enää sirkkelöi! Tuule nyt jo jostakin!

Tyynillä ilmoilla, kun laiva ei paljoa liikkunut, miehet pyytelivät Välimerestä joskus *sylypatoja*¹⁾, kilpikonnia. Kun elukka leveänä harmaana latikkana maata kелletteli veden pinnalla, laskettiin veneellä hiljaa lähelle ja takaräpylöistä äkkiä pyöräytettiin se selälleen ja siepattiin veneeseen. Sylypatojen pyynnistä laulaa vanha raahelainen Albert Björkmankin:

»Oli yksi Byhä,
ja se oli kyllä hyvä,
kun saatiin kaksi sylypattaa,
jotka tynnyrisä skrappaa.
Toinen niistä oli iso,
joka hammastaan hivo,
kun styymanni kiinni otti
ja sen paattiin nosti.

Sitten kun tultiin Metelhaaviin,
niin sielläpä vasta suuria saatiin,
kun kolme miestä paattiin nosti,
niin se hartiaain päälle kovasti koski.
Ja nähä se oli niinkuin joku kaunis mööperi.
Ja kapteenin nimi oli Johan Eerik Lööperi,
ja styymannin nimi oli Kalle Hypinetti,
joka sylypatoja kiinni otti».²⁾

¹⁾ Ruots. sköldpadda. — ²⁾ Runo Lauri Pyyn kirjoituksesta Kyläkirj. Kuval., A. sarja, 1914, siv. 189.

Parikymmentäkin syltputaa toisinaan saatiin ja tuotiin vesilaatikossa Englantiin, jossa maksettiin kolmekin punttaa kappaleesta. Oikein isot »mööpelit», sellaiset, joita piti olla mies joka nurkasta kantamassa, maksoivat vielä enemmän. Kapteenikin tiesi, että »tuollainen maksaa paljo enemmän kuin Suomesa lehmä».

Komea oli jo Välimeren portti. Gibraltarin kaupunki seisoi sen vierellä korkealla vuorella, kallion sisään rakennettuna, mahtavat lumilakisiet vuoret vielä päällä ja ihania appelsiinipuita alhaalla.

Ennen Gibraltariin tuloa nähtiin jo kaunis Lissabon, jossa sunnuntaisin kymmenin kirkonkelloin soitettiin yhteen oikein kauniisti nuotilleen, eikä niinkuin täällä iänkaiken yksitoikkoista pium-paumia. Ja kun illalla mentiin tanssisaloonkiin, niin siellä klinkutettiin mandoliineilla ja kaikenlaisilla klinkutuksilla, ja porttukeesarit sekä spanjeerit tanssivat »fantankkua». Hikipäisään miehet hyppivät ja heittelivät koipiaan ja tuon tuostakin klinkutuksen mukaan käsillään paukauttelivat takamustoitaan. Mutta kauppaa tehdessä piti Portugalissa ja Espanjassa olla aina silmät auki. Muuten tuli siellä vääriä »pisetoja» niin että vilisi, eikä niitä saanut menemään takaisin pimeässä kapakassakaan. Ei ollut juuri muuta neuvoa kuin panna rahat talteen ja ostaa, niinkuin Ehrolan Jussi, niillä hämyhetkinä Tanskansalmen trokapaateista viinaa.

Välimeren toisessa päässä, itäisellä äärellä, oli ihmeellinen Pyhämaa, entisten raamatunmiesten asuinmaa, apostolien ja itse Jumalan Pojan vaeltama suuri seutu. Moni raahelainen merien vaeltaja sai tämänkin merkillisen maan rantoja katsella. Siellä vieläkin vuoti öljyä, viiniä ja hunajaa. Beirutistakin kerran lastattiin ruokaöljyä Englantiin vietäväksi, ja kun muuan tynnyri oli vuotavainen, smörjättiin Pyhän maan öljyllä styyräyskonetta, ja siitä koko laivanakkeri haisi niin hyvälle kuin kaikkein paras ruokaköökki. Ja Pyhässä maassa tällaista ainetta juoksutettiin öljy-puista tynnyreihin niinkuin meillä koivuista mahlaa. Näillä mailla nähtiin vieläkin samoja vanhoja *viinakuurnia*, joista Raamatussa kerrotaan. Heiskarin Erkkikin kerran tovereineen oli katsomassa, kun kolme miestä aivan paitasillaan ja paljain jaloin sotki viinirypäleitä kuurnassa; antoivatpa he maansa hedelmiä raahelaisillekin maistella. Suuria ja raskaita rypäleet olivat, aivan

kuin entisten Israelin vakoojien kannannaisissa. Maa kantoi vieläkin hyvää hedelmää. Samanlaisissa vaatteissa kuin Raamatun päivinäkin, Pyhän maan kansa vieläkin vaelsi, monenvärisissä koreissa koltuissa ja liiveissä niinkuin nähdään raamatullisissa kuvissakin. Ei tarvinnut Raahen merimiesten uskoa, vaikka muuan körttimies väittikin, etteivät Jumalan lapset ole koskaan olleet

Merimies Erkki Heiskari.

sellaisissa puvuissa kuin Vapahattajan kuvissa nähdään, vaan ne ovat aina olleet tummissa verhoissa. Maalarit vain maalaavat sellaisia, että kuvat olisivat koreampia. Ja ikivanhoilla »Paavalin aikaisilla» aluksillakin näiden maiden kansa vielä ajeli merillään, sellaisilla hyvin keikoilla pitkäkeulaisilla laivoilla, joiden kokka ja perä kohosivat korkealle, mutta keskikohta oli melkein veden tasalla.

Nähtiin näillä itäisillä pyhillä perukoilla muitakin Raamatun muistoja. Smyrnassakin, jonka rantapuoli oli kuin Raahen Rantakatu, oli vielä pystyssä viimeinen Raamatun seitsemän seurakun-

nan kirkoista. Vanhassa Smyrnassa se seisoi, mökyläkivistä kyhätty neliskanttinen rakennus. Alttarin mustassa verhossa oli reikä, josta, pari piasteria maksettuaan, sai kurkistaa sisään. Kirkko oli parin tunnin matkan päässä satamasta ja sinne voi ratsastaa *purikalla*, joka oli »sama kuin aasintamman varsa». Purikan selässä sai istua kuin herra, ja kyytimies leveine hamehousuineen ja punaisine piippalakkeineen haapsotti perässä hoputtaen aasintamman varsaansa. Suitsitta mies vain ajeli, ja purikka kantomuksineen köpsötteli milloin kivistä tietä, milloin tienvieristä kivikkoa.

Purikoilla ajettiin Aleksandriassakin ja koko Egyptissä. Aleksandrian möljällä tuli purikkamiehille kova riita, joskus tappelukin, kun kaikki tahtoivat väkisin viedä purikoillaan merimiehiä katsomaan »Joosepin jyvääittoja». Monet lähtivätkin »rattastaan» ja

saivat nähdä maahan muurattuja holveja, joihin entinen Raamatun mies seitsemänä viljavuotena oli koonnut jyviä seitsemän nälkävuoden varaksi. Ja holvin seinät olivat täpösen täynnä merimiesten puumerkkejä.

Olisi Egyptissä päässyt helposti Suezin kanavan kautta katsomaan Punaistamertakin, joka entisen ylpeän faraonin upotti sota-joukkoineen, mutta se kuului olevan niin hirveän kuuma, ettei sinne tehnyt mieli. Egyptissäkin oli kyllä katsomista. Mahtava Niilikin, jonka leveänä tulviva vesi kuljetteli vippipurjeisia jäh-tejä. Ja kaupungin rannassa seisoi mahdottoman korkea ymmyrkäinen »Pompein pilari», joka »mitä lie ollut muistoa». Vanha faraonien kansa, jota ennen heinäsiirkkalaumoilla ja kaikenlaisilla vitsauksilla kuritettiin, oli vieläkin samaa mörkkiveristä väkeä. Miehet roikkivat paljain säärin, jotkin matalat anturaresut ja leveät hamehousut jaloissa, ja naiskansa käyskenteli mustana pitkissä kaapuissa, kasvotkin vedettyinä peittoon, niin ettei näky-nyt kuin pikkuisen silmäreikiä. Millainen tapa lienee ollut Egyptinmaalla siihen aikaan kun Israel siellä orjana raatoi, mutta silloin kun Raahen meripojat Niilin suulla lastasivat pumpulinsiemeniä ja polttouhrin luita, kuului olleen sellainen maanlaki, että miehet saivat vaihdella vaimoja mielensä mukaan. Jalkoja ja pohkeita he vain saivat tunnustella, jotta onko nuori vai vanha, mutta vasta kotonai sai ottaa peiton pois kasvoilta. Jos sieltä paljastui ruma naama, täytyi vetää peitto päälle ja mennä heti uudestaan markkinoille jutkauttamaan toista mörkkiä poikaa.

Mutta kun mentiin Kreikanmereltä Mustaanmereen, täytyi ajaa läpi Turkinmaan pitkin kapeita Turkinsalmia, Dardanellia ja »Konstantinuupulin suntia», ja väliin »klareerata» laiva, ettei olisi ammuttu jälkeen. Merkillinen maa oli Turkkikin ja kummallista sen kansa. Siellä eli kamalia »pasiposukkejakin», joilla oli aina suuret puukot kupeellaan, toisilla kyynärääkin pitkät, toisilla taas kaksikin pöytäveitsen kokoista asetta samassa tupessa. Niin julmia pasiposukit olivat, ettei heillä poika armahtanut isäänsä, eikä isäkään poikaansa. Härillä Turkinmaan kansa ajeli ja purikatkin kävivät laitumella niinkuin ennenkin Itämailla hurskaan Jobin aikoina. Burmankin, kun Minnet-laivan haaksirikossa joutui toveriensa kanssa turkkilaisten valtakuntaan, sai olla apulaisena suurta mustaa härkää kaatamassa ja kengittämässä. Härkä-

pari nelipyöräisten vankkurien edessä mahometti-äijät ajella ko-
luuttelivat, niin että peli kitisi ja ratisi, ja selkäräudattomien pyö-
rien kiekkokäyrät vuoronperään avautuivat ja sulkeutuivat, irvis-
telivät ja parkuivat.

Oli komeaa menoa, kun Konstantinopelin *luueria* seilattiin
Turkinmaan komean pääkaupungin ohitse. Pitkin salmen vartta,

*Merimies ja timperi
Kusto Burman.*

kahden puolen, oli kauniita taloja,
toisia aivan rannassa ja veden pääl-
läkin. Varoen piti kyllä ajaa, ettei
käynyt niinkuin ennen raahelaiselle
kaljaasille, Ahdille, joka puski klii-
varipuominsa mahomettiläisen ak-
kunasta sisään tuoden nokassaan
turkkilaisnaisen hameen. Pari tu-
hatta turkinpuntaa tuli se vaatekap-
pale maksamaan. Salmen rannalla
oli vielä tuon tuostakin Turkin kei-
sarin komeita linnoja, joissa keisa-
rin monet vaimot asustelivat. Kol-
mesataa sanottiin niitä olevan. Lin-
nojen akkunat olivat luuerille päin,
ja sieltä vaimot vinkkailivat ja pok-
kuloivat ohi kulkeville merimiehille,
eikä heillä, kun olivat huoneessa,

ollut edes peitetä kasvoilla. Ja merimiehetkin vilkuttivat vastaan
ja huutelivat keisarin kauneille mustasilmille. Se kyllä ei ollut
luvallista menoa, sillä kristitty ei saanut juuri sinne käsin katsoa-
kaan. Tällaista tapahtuikin vain silloin, kun keisaria itseä ei ollut
näkyvissä.

Mutta mahomettien pääkaupungissa, Konstantinopelissa, oli
komeita kirkkoja, joita sanottiin minareeteiksi. Vanhat äijät kier-
telivät ylhäällä ympäri minareettien tornia huudellen tuon tuos-
takin:

— Innan moolaa!

Eppu Björkmania tämä huuto niin huvitti, että hänkin rupesi
laiivalla huilauttelemaan:

— Innan mooraa!

Mutta pian ilmestyi laivalle turkkilainen poliisi kysymään,

kuka huuteli. Ei kyllä sanottu, mutta poliisi ei lähtenyt pois, ennenkuin kapteeni oli pistänyt kouraan jonkin piasterin. Kirkon tornissa huutaminen oli näet mahomettien jumalanpalvelusta eikä sitä saanut pilkata. Kuultiin toisessakin tornissa vanhan äijän haikeasti hoilaavan. Tämä kuului huutavan:

— Allaa — aa — ah!

Monta kertaa äijä tätä samaa huuteli aina vähän päästä. Allah kun on Turkinmaan jumala, niin äijä sitä rukoili. Lassilan Jussi kyllä väitti, ettei äijä huutanut Allahia, vaan että hän huuteli:

— Mahomee—et!

Merihevojia

Kumpeleen
merimerkin
tuuliviiri.

Pooki flakkaa

»Pooki flakkaa! Nyt pooki flakkaa!»

Näin kuultiin muuanna kesäpäivänä huudettavan pienessä Raahessa, kellotapulista vai mistä lienee ääni ensin lähtenyt. Ja suuri humaus kävi yli koko kaupungin.

— Pooki flakkaa . . . pooki flakkaa . . . pooki flakkaa! kiiri iloiten kadulta kadulle, lensi avonaisesta ikkunasta ja hypähteli yli aidan pihamaalta toiselle pihalle. Kuin suuren iloisen juhla-aaton henki puhaltui koko kaupunkiin, Katinhääntää, Nätterporia ja Paavonperän mäkeä myöten. Kansa kii-rehti kaduille, juoksi rantaankin:

— Flakkaako pooki?

Poikavarsat kapusivat katoille katsomaan:

— Flakkaa pooki!

Monet mennä kapistivat kellotapuliin Skogmanin äijän luokse todistaen sieltäkin:

— Flakkaa pooki!

Kraaselin majakasta oli ensin huomattu kotilaivan täysin purjein puskevan ulapalta Raahea kohden ja sen merkiksi oli heti vetäisty flaku ylös. Ja siitä sinkosi kaupunkiin iloinen huomaus: »Pooki flakkaa!» Enempää ei tarvinnut sanoa. Koko kylä siitä tiesi, että kotilaiva oli tulossa.

Joku patruunikin kapusi kellotapuliin kiikari kainalossa, ja kohta lensi tieto yli kaupungin:

— Se ja se laiva on tulos!

Silloin jo suunnilleen tiedettiin, ketä siellä on kotiin saapumassa. Ilon- ja pelonsekaisin mielin moni koti jäi odottamaan, ja yhtä suurella mielenkiinnolla koko kotikyläkin odotti kaukaa maailmanrannalta palaavia poikiensa. Sillä tulijat eivät olleet vain joidenkuiden isiä ja poikia, veljiä ja sulhasia ja tuttavvia, vaan ne olivat koko »meiän kylän» omia poikia.

Melkein koko kaupunki riensi sjömanshuusin rantaan, missä aikoinaan oli meripojille hyvästitkin heitetty. Yhtenä silmänä se seurasi laivan hiljaista komeaa tuloa Roskan redille. Tarkoin tiesi vanha raahelainen, mitä suuntaa laivan piti ajaa kotirannoilleen. Yksin Planetin Anna-Liisakin ymmärsi sen asian, ja sai kerran syytä ihmetellä:

— Olkoon kapteeni kuka hyvänsä, ja niin hyvä mies kuin onkaan, mutta ei oo laiva oikealla tamholtilla.

Mutta kotiin palaavien merimiesten emännät pysyttelivät

Kumpeleen pooki Roskan redin suulla.

kotipirteissään valmistellen vastaanottoa. Sillä yhtä vähän kuin sopi sivullisille näyttää suruansa miehen lähtiessä, yhtä hyvin piti hillitä ilonsa ja yleänä kätkeä se vain itseensä ja pikku pirttiinsä, vaikka mies olisi palannut monivuotiseltakin vaellukseltaan. Kapteenienkaan rouvat eivät menneet rantaan, kotonaan vain pysyttelivät vartomassa tulijaansa.

Mutta vaikka laiva ajoikin Roskan redille ja seisahtui kotirannoille, täytyi Raahen vieläkin hetkinen odottaa ennenkuin sai

Vanha parakaasi Raahen rannassa.

nähdäomiansa. Kapteeni kaikkein ensinnä jikillään soudatti maihin noutamaan laivaan »visitatsuunia», laivan redaria, lääkäriä ja tullimiestä toimittamaan tarkastusta. Komeasti kapteenin komennon mukaan miehet möljää lähestyttäessä nostivat aironsa pystyyn ja taas kuin yhtenä miehenä

löivät alas, niin että vene heti pysähtyi. Vasta kun visitatsuuni oli toimitettu, miehet pääsivät irti. Se oli iloinen hetki. Lähtöryypyt siinä vielä muutamaan kertaan otettiin, ennenkuin arkkuiheen ja säkkeineen astuttiin suureen parakaasiin, jolla lähdettiin soutamaan kaupunkia kohden. Hyvästä ja »tykättävästä» laivasta lähdettäessä nostettiin hyvästiksi parakaasissa aivot yhtäaikaa pystyyn ja koko joukolla hurrattiin, mutta huonon laivan kapteeni sai harmikseen nähdä hiljaisen ja murjottavan lähdön.

Kohisten parakaasi puski vettä, monta miestä kun oli joka airossa, ja joka mies pyrki kotiin. Kun parakaasi pääsi Fantinokalle, juuri Mentzerinkadun kohtaan, niin että sjömanshuusin rantakansa näkyi, kohahtivat aivot taas kuin yhtenä pystyyn tervehtimään kaunista kotikylää ja kotikylän kansaa, ja rantaan asti kuului kova kolminkertainen:

— Hip, hip, hurraa, hurraa, hurraa!

Ranta vastasi samoin huutaen »hurraatansa».

Komeita poikia sieltä tulikin. Parhaimpiinsa miehet olivat laittautuneet. Sininen taikka punainen, Tanskasta ostettu villapaita oli päällä, ilman liiviä ja takkia, sekä mustat verkkahousut, joiden lahkeiden sivussa vielä voi olla valkea raita. Vyötäröllä oli musta englantilainen *peltti* messinkisine ankkurisolkineen taikka komea punainen, Välimeren ääriältä ostettu pitkä silkkivyö. Jaloissa oli englantilaiset solkipatiinat ja päässä komea tanskalainen plankkilakki, joskus pyöreä nauhaperäinen *skottskeppilakki*. Ja vielä komeampi oli näky, kun saman laivan miehet olivat kaikki pukeutuneet samanlaisiin vaatteisiin, joskus aivan valkeaan, sininen vyö vain vartalolla. Ei tarvinnut enää maanjussin eikä entisen renkimiehen häpeillä ihmisten joukossa, varsinkin kun kova meri oli puristanut heistä pois pehmeän maantunnon ja polttanut sijaan tumman miehekkään jälkensä. Madetojan Jaakokin jo osasi tavoittelematta astella merimiehiksi.

*Merimies Jussi Haksluoto,
50—60 v. takaperin.*

Raahe ei kyllä enää tuntenut kaikkia poikiensa. Moni oli ollut poissa viisin, kuusin vuosikausinkin. Eppu Björkman oli yhteen menoon kolmattakymmentä vuotta. Moni oli saanut pitkän oudon parran, ja monesta kajuutpojasta oli noussut reipas mies. Otto Nikanderkin oli kuusivuotisella merimatallaan niin paisunut, etteivät vaatteetkaan menneet enää kiinni, eikä rantakansa ollut häntä tunteakaan, joku vain öynästeli, että »oisko tuo Nikanteri, kun on niin hirveästi paisunut». Eivät lapsetkaan aina tunteneet isäänsä, vaikka olivat rannalla vastassa, eikä isä keksinyt omiansa, jotka viivyttyinä vuosina olivat paljon varttuneet. Mutta uskollisena odottanut kotikylän tyttö kyllä tunsu omansa, vaikka hän olisi kuinkakin muuttunut herraksi, ja vaikka meri olisi kuinkakin hänen muotonsa polttanut ja parkinnut. Ei tyttö sentään illoan ilmoille kuuluttanut, koettihan vain niinkuin muutkin tervehtiä tulijaa, vaikka silmät ihan huusivat julki, mitä sydän kätki.

Ei ollut Raahen tytär unohtanut merenmiestä, vaikka meripojat joskus olivat laulleetkin »pettäjätytöistä».

Palaavassa laivassa ei aina ollut sama täysi »besättninki», mikä siihen aikoinaan oli herneen ottanut. Kuka oli ulkomailla karannut vieraisiin laivoihin, kenen oli tapaturma tahi tauti tappanut, kenen taas meri ottanut. Murheellisin mielin näiden kadonneiden kotiväki oli rannassa katsomassa muiden iloa.

Merimiehen emäntä
Hanna Saari.

Kuuma kahvi odotti merimiehiä kotona, ja ensi ruokana he saivat pistellä kotoista *füliä*, jota eivät olleet nähneetkään sen jälkeen kuin olivat sulkeneet kotipirtin oven. Sitten jo odotti vanha musta sauna, jonka kiuas tuntui ihan ilosta sihisevän ja paukkuvan. Ja saunan jälkeen tuli vasta oikea kodintuntu, kun sai punaisenpalavissaan istahtaa pihapihlajan juurelle hengittämään kotikylän kesäistä iltailmaa, ja sitten pukeutua kotona valmistettuihin puhtaisiin alusvaatteisiin. Eivät olleet miehenparat saaneet kunnon saunaa moniin vuosiin, ja itse he olivat saaneet vaatteensakin pitää puhtaina ja ehjinä.

Monet mereltä palaavat muistivat kotiaan tuomisilla. Mieluisia tuliaisia lapsille ja aikuisillekin olivat pienet *fikunamatot*, joita suolalastissa palattaessa tuotiin Espanjasta ja Italiasta. Ne olivat pieniä, viikunoilla täytettyjä, kokoon käännettäviä heinämattoja. Makeita olivat myöskin Välimeren maiden appelsiinit, aprikoosit ja plummonit, Saksan »äpylit» ja marjamehut sekä Englannin pisketit. Porsliinitavaroita sai moni pienikin koti, Englannin »kultamukeja» eli kultarantuisia porsliinikuppeja, kahvikuppeja, »teriineitä», lautasia, fajanssiruukkuja, juomalaseja, porsliinikoiria sekä muita kaapin päällyskoristeita. Pienen pirtin emäntäkin voi saada tuliaiseksi englantilaisen leninkivaatteen tahi kauniin shaalin, pikku tyttäret koreita huiveja ja pojat hauskoja skottiskeppilakkeja. Mutta nuoren meripojan arkun piiloissa oli Gibraltarista ostettuja pieniä »potelleja», jotka sisälsivät *floridavettä*,

»hyvánhajuvettä» — Floridanmerestä vanhat puosut sanoivat sitä otettavan. Ne olivat mieluisia tuliaisia tytöille. Toivat nuoret miehet katsotuilleen myöskin kauniita puna- ja valkeapohjaisia, sinikukkaisia *pastihuiveja* sekä *merinoohuiveja*. Mutta Kiinassa ajellut meripoika ilahdutti kotikylän tyttöä isolla punakuvaisella silkkihuivilla, joka oli niin hieno ja pehmeä, että sen saattoi kokonaan puristaa vaikka kouransa sydämeen. Kapteenien tuliaisarkussa oli myöskin floridavettä, jopa joskus hienoa ruusuöljyä pikku lasiputkessa. Saivatpa kapteenien rouvat kalliita Turkin shaaleja, italialaisia kamérintaneuloja sekä englantilaisia porsliinisia pöytäastiastoja, kahvi- ja teekalustoja. Tuttavatkin saivat tuliaisia. Koteutunut merimies kiersi pian ympäri kaupungin

Rengaskivi Fantin nokalta.

sukulaisten ja tuttavien luona sanomassa »terveisiä mereltä» samalla antaen parhaimmille jonkin pikkuesineen.

Ja kaikenlaisia merien ja kaukamaiden kummia oli merimiesten ja varsinkin kapteenien matkassa kotikylän ihmeeksi. Marjelinilla oli lentokalan siipi, jota »ei joka pojalta löytynytäkään». Pyyllä oli kaunis paratiisilintu, joka kullankeltaisena hajoitti loistavan pyrstönsä ympärilleen, niin että ennemmin olisi sitä luullut taivaalliseksi olennoiksi kuin syntisen maan eläjäksi. Oli sitten kenellä mitäkin: simpukoita, koralleja, merihevosia, möhkäkaloja, sahadain- ja krokotiilinpäitä, kilpikonnia, vielä kokospähkinöitä, maissintähkiä, Haitin tupakkaa, sokeriruokoa sekä villien ruohohameita, aseita, työkaluja, nenäkapuloita, koristeita, viuhkoja ja kaikennäköistä kummaa. Näiden avulla raahelainen merienkiertäjä tahtoi antaa kotiväelleen ja kotikylälleen edes vähäisen aavistuksen siitä merkillisestä maailmasta, mihin he

olivat saaneet tutustua. Sen he kyllä käsittivät, ettei moni tietänyt, missä päinkään ja kuinka kaukana heidän käymänsä ihmemaat olivat.

Itse laivallakin oli tuomisensa. Toisinaan kyllä tultiin kotiin vain joutavassa »paarlastisa», ainoastaan isännille tuoden ulkomaiden hedelmiä ja hyviä Italian viinejä. Mutta usein oli tuotavaa laivan täysin. Lyhyen matkan pikku laivat, kuunarit ja kaljaasit toivat Englannista laivan rakennusrautoja sekä laivan ank-

Merimiesten tanssisalonki oluttehtaan vieressä.

kureita, kettinkejä, pumppuja, kroospelejä, tahi Venäjältä hamppuköysiä ja viljaa. Mutta kaukamerillä kulkevat laivat palasivat kotiin useinkin Välimeren maiden suolalastissa.

Suolat olivatkin kotilaivojen tärkeimpiä tuomisia. Niitä tarvitsi koti-

kylä ja maakunta, ja niitä Savon ukotkin joka talvi kuormittain vedättivät kaukaiseen ylimaahansa. Roskan rediltä tuotiin suolat kaupungin rantaan isoilla jähdeillä, jotka »makasivat 6—7 jalkaa veesä» — isot parkkilaivat »makasivat veesä» 18 jalkaa — ja saattoivat uida ihan Hevossiltaan sekä Puluvärkin ja Fantinsaaren rantamakasiinien ääreen. Fantin etelänokan rantapuolella oli vesikivessä iso rautarengas, ja samanlainen rengas oli kaupungin puolella Jyrkän partaalla. Fantin »Rengaskiveen» ja taas kaupungin rannan renkaaseen kiinnitettiin värppitrossi, kun hivattiin jähtiä suolalastissa »sisään» taikka taas tyhjiltään luovittiin takaisin. Vanhat luotsiukot, Tabell, Sabutsky, Läksy ja Ojalin, olivat suolalastia tynnyreittäin mittaamassa, suuren naisjoukon ahertaessa lossaustöissä. Kaksittain »suolankantajakat» riiputtivat korvoilla suoloja siltaa pitkin makasiineihin ja väliin äkäpäissään tyrkkivät toisiaan mereenkin, kiroilivat ja »puhuivat rumia», niin että kaupungin koko rantapuolella oli ilta-

yökseen kuulemista. Jähti kun illansuussa saapui rantaan, niin naisten reuhaamista riitti aina aamupuoleen.

Heti kun oli saatu »afräkninki konttuurista», meripojat panivat toimeen iloiset *tulotanssit*. Vanha olutpanimon »salonki» oli tavallisesti meriläisten tanssitupana, tahi taas Riihimäen iso sali Puusepän- ja Rantakatujen kulmassa, joskus Lassurin talo Mettalassa.

Niin suurenmoisesti pantiin tanssit pystyyn, että niihin oikein kutsuamalla otettiin tyttöväkikin vastaan. Poikainen pantiin kiertämään kaupunkia saattelamaan »kuttuja» pikku talojen tytöille, porvarienv palvelustyöille ja puotineitsyille. Kutsua olikin kovin odotettu, ja parhaimpiinsa pukeutuneena tyttö kansa saapui salongin ilopirttiin, jonka katolla kolmekin »flakua» iloisesti lepatteli. Leveät hameet vain pimpottivat merimiestansseihinkin rientävien tyttöjen päällä niinkuin isoilla mamselleillakin. Friisen saunamuori saattoi vielä vanhanakin kehuskella: »Kun minä olin nuori, niin minulla oli niin leveä hame kuin herskapeitten kremerkreeli». Ja mereltä tuodun hyvänhajuveden tuoksu asui meriläistyttöjenkin seurassa. Mutta

*Erkki Sorvari, viulunsoittaja
Kalajoen Metsäkylästä.*

vain pastitai merinoohuivi oli pään peittona, sillä hattupäinen merimiehen tytär tahi puotineitsyt olisi ollut kansan kauhistus. Vielä aikojen kuluttuakin, 1880—1890-lukujen vaihteessa, koko kaupunki katseli suurin silmin, kun muutamat merimiesten tyttäret edelläkävijöinä rupesivat astelemaan hattua päässä. Mutta hattua työnsi pian huihin pois muidenkin tyttöjen päästä, ja isäukko mereltä palattuaan sai päivitellä: »Ennen oli skaapisa leipää, nyt siellä on vain hattuja».

Kävi salongissa sitten mahtava tanssinmeno, niinkuin parhaissa kutsuhäissä, niin että »oli oikein somasta, kun aikaiset miehet tulit meren takaa ja alettiin hössytteleämään tyttöjen kansa». Peli-

manneja oli kaksittainkin. Väliin *Rimmen vaari* ja *Siniluoto* kilvan vetivät viulua, väliin vanha *Villman* soitti viulua ja *Miilun Jussi*, komea Pattijoen poika, puhalsi pilliä, taikka oli viulumiehenä *Sorvarin Erkki* Kalajoelta ja pillinpitäjänä merimies *Antti Pekuri*. Joskus taas *Pärkin papp*a istui viulussa, *Ojan ukko* puhalsi »viijen tahin kaakkuria» ja *Pärkin Fransa*-poika »löi tampurpaasin päälle», niin että koko tanssiali soi ja helisi, tahi *Pärki* poikineen päästeli »*Pärkin pappaa* ja *pottukappaa*». Oikein hyviä mestarisoittajia oli aikoinaan Saloisten *Oravan Matti*, joka kiverää leivosenpolskaakin lasketti niinkuin ei mitään.

Pyyn Hanna, nyk. Hanna Vitolin. Ent. seelinompeija ja purppurintanssija.

Tansseja oli monenlaisia ja aina valittiin, »mikä parraalta maistu», milloin valssi, milloin polska, milloin »sotteisi» ja taas katrillikin. Polska ja valssi olivat kyllä etupäässä vanhojen ihmisten sekä pyhäjokisten tansseja. Mutta kun oli toista jos toistakin pitkän aikaa tanssittu, niin jo joku huusi:

— Mitä ne naaput! Pannaan purppuri ylös ja liika väki ulos!

Purppuri olikin koko juhlan päätanssi, ja siihen otti osaa koko pirtti, niin paljon kuin pareja mahtui saliin. Siinä oli monenlaiset pelit ja tuurit ja »ristituurit». Aluksi ja lopuksi oli aina »purppurimarssi», ja silloin parittain asteltiin ympäri salia, »första pari» edellä ja »sista pari» perässä. Välillä tanssittiin monet valssit ja »franskat», hakuvalssit ja angleesit. Pari tuntiakin kesti sama tanssinmeno, jos purppuriin otti osaa parisenkymmentä paria. Parhaana purppurimiehenä hääri joukossa komea *Pyyn Antti*, taitavia olivat myöskin *Grundströmin* veljekset ja *Sorron* pojat, sekä tytöistä *Leppäluodon Augusta*, *Roitolinin Sohvia*, *Pyyn Hanna*, *Luodon Olga* ja *Hongan Fiija*.

Vaihteeksi »tanssattiin ringiä» ja laulettiin: »Höökä pärjää, juupa taalar», tahi »Viska seera haavraa», tahi: »Hei liilum, hei laalum,

hei lustik som häär!» Joskus taas joku merenkiertäjä otti pelivärkin ja alkoi soitella »engeskaa», jolloin toiset meripojat, kaksi tahi neljä miestä vastakkain, saivat näyttää taitoaan sukkelasti sääriään sätkytellen. Englannin sotiisiakin merenpojat joskus yrittivät, vaikkeivät Raahen rukiilla ruokitut tytöt siihen niin hyvin soveltuneet kuin piskettejä pistelleet englannittaret, joita engelsmannit nakkelivat tanssin tahdissa niin korkealle, että ne oikein leijailivat ilmassa ja alas tullessa ei kuin sääret vain vilahdelivat.

Vanhaan aikaan oli tanssittu *melkutinta* ja laulettu:

«Minäpä tanssaan melkutinta
kultani kanssa kappia.
Onpa minun kullallani
kiiltäviä knappia,
rai rai rallalalei,
kiiltäviä knappia.

Musterill' on mustat silmät,
musterin mieli mustempi.
Musteri vietiin Kauhavalle
kyröläisille malliksi,
rai rai rallalalei,
kyröläisille malliksi».

Vanhoja tansseja oli myöskin sotiisintapainen *tantuli*, jota laulettiin:

»Lähettiinpä taas, lähettiinpä taas
tuota tantulitanssia tanssaamaan.
Jos se käypi laatuun,
sitä en tiijä,
vaan pitäisihän noita
flikkoja viijä».

Tantuli oli niin mukava tanssi, että itse vanhakehnokin sitä harasti. Ainakin kerran äijä oli komeana herrana koninkavioineen ajanut Raahen Etelätullista ulos ja sanonut kyytimiehelleen:

— Tuonne menen Saloisten kylälle opettamaan nuorille tantulia.

Saloislaisille lienee oppi ollut tarpeellista, mutta Raahen nuoret oppivat kyllä tanssimaan vanhatakehnottakin. Salongin, Lassurin

ja Riihimäen pirtit olivat hyviä kouluja, ja meripojat hyviä koulumestareita, niin että »lukeminenkin ennen unohtui kuin tanssi, vaikkei siitä palkkaakaan maksettu». Mutta tanssimaan käydessään tytöt saivat vetäistä vaalealle karttuunivyötärölleen nenäliinan, ettei hikisessä tanssinpyörinnässä merimiehen tervantuntuinen koura painaisi leninkiin ruskeata otettaan.

Tyhjin suin eivät meripojat tyttöjä tanssittaneet. *Lassilaiska* tai *Klaaveska* eli *Alapereiskä* oli pyydetty pitojen laittajaksi, ja »trakteeringi olikin ylevää». Juotiin kahvia ja näpperreltiin sokeri-leivoksia sekä Lassilaiskan valkoisia ja ruskeita piparkakkuja, jotka maistuivat niin hyviltä, ettei »niitä enää ikkää saa». Tarjottiin myöskin konfekteja sekä viiniä, jopa hienoa likööriäkin. Kaikki tarjoilu tapahtui meripoikain kukkaron varassa, tulivat ne sitten maksamaan enemmän taikka vähemmän. Meripojat pitivät huolta tanssista ja tanssipirtistä, syönneistä ja juonneista ja vielä kotiportille saattamisista.

Sillä meriläiset olivat maissa ollessaan niinkuin herroja. Heillä oli rahaa ja repäisevää toimekkuutta, komea vaatetus sekä taitoa esiintyä herroiksi. Hyvällä syyllä he saattoivat tanssipirtissäänkin laulella:

»Näin lauloi seelari,
näin lauloi seelari:
Säätymme on kunniaksi meille ijäti.
Kun raitis ruumihimme
se työsä vahvistuu,
niin neitostenkin mieli
se meihin kallistuu.
Hurraa, kunniaa tuo nimi tojistaa!
Hurraa, hurraa, hurraa!

En laula kerskatén,
en laula kerskatén,
vain urhealla innolla
mä sanon vielä sen:
Jos misä miestä tarvitaan,
niin siellä meitäkin,
ja poijes mejän joukostamme
luonnon pelkurit.
Hurraa, kunniaa tuo nimi tojistaa!
Hurraa, hurraa, hurraa!»

Niinpä meripojat koko kesäkauden hallitsivatkin kaupungin ja koko lähiseudun tytärkansaa. Talvella kun meriläiset olivat poissa, tyttöjen kyllä täytyi tyytyä kisälleihin, oppinoukkuihin ja renkeihin, mutta heti kun komeat meriläiset kesän kanssa tulivat, kisällit ja rengit jäivät kuin patsaat seisomaan tyttöjen lähtiessä merimiesten mukaan. Eivätkä meripojatkaan voineet sietää kisällejä eikä renkejä, jotka heidän tyttöjään aina talvikaudet maaniteltivat. Ei ollut kummankaan lajin miehillä menemistä meriläisten tansseihin. »Voitaleivän isäntiä» kisällit vain olivat merimiesten mielestä, eikä reneistäkään ollut mihinkään, ennenkuin he olivat ottaneet herneen johonkuhun laivaan. Yksin parhaat värjäreinkisällitkin nakeltiin niskasta ulos tanssipirtistä ja sanottiin:

— Mitä nuo sinikäpälät tänne tullee?

Yhteentoista asti saatiin salongissa ja Riihimäellä tanssia. Mutta vuosia erossa eläneet nuoret eivät halunneet heti heittää toisiansa kerran taas yhteen päästyään. Kauniina kesäyönä he astelivat laivavarviin ja jatkoivat siellä tanssejaan pantturilavalla, joskus rakenteella olevan laivan kannellakin. Aamupuoleen valoisaa yötä elettiin ilossa, juotiin kahvia, laulettiin ja tanssittiin.

Ahkeraa merikansa oli tanssimaan. Aina vähän päästä koottiin lauma ilopirttiin, ja kun kotilaiva saapui meren takaa, pantiin taas pystyyn tulotanssit. Joskus tuli yhtäikaa kaksikin oman kylän laivaa, niinkuin kerran Satama ja Vasamakin, ja silloin tanssitupa jyskyi kahta kovemmin. Silloin täyttä päätä hypittiin vanhan raahelaislaulun tahtiin:

*Raahen merimiestyttöjä
1870-luvulta.
Sofia Luoto ja Sofia Kangas.*

»Raikuupi, kaikuupi
fiulut ja pillit,
neiöt kuin villit,

ja nyt katrillit,
 purppuri, hyppyri
 iloisesti ääntää . . .
 Olut se opettaapi tanssaamaan.
 Vaan pääsä on hiki
 ja väsymys liki,
 neiotkin koittavat kannustaa».

Toisin illoin merimiehet kävivät tyttöjen kanssa kävelemässä Pitkässäkarissa, rakentelivat sinne takarannalle turpaspenkkejä ja istuskelivat siellä tarinoiden myöhäiseen yöhön. Tahi meripojat kulkivat pikku talosta toiseen tyttöjä puhuttelemassa, ja silloin istuttiin iltaa talon pihalla pihlajan alla, juotiin kahvia ja laulettiin merillä opittuja lauluja. Tytöt olivat kiitollisia kuuli-joita ja oppilaita. Helposti he oppivat poikiensa parhaat laulut, muutamat hankkivat vihonkin, johon kirjoittivat niitä talteen. Jotkut merimiehet osasivat sepittääkin lauluja sekä merimieselämästään että muista kokemuksistaan. Kapteeni Lindmankin runoili meripojan kovasta vaelluksesta, ja *Haksluoto* lauleli tytöistä:

»Kun iltasilla astelin
 ja flikkaisia katselin,
 tuli neito naurusuinen
 minua vastahan.

Kukkasia paljon kasvaa
 maalla sekä merellä,
 vain ei kasva niin kaunista kukkaa,
 oman kultani vertaista».

Merimies *Svanström* värkkäili meriläisten elämästä niin mestarillisia värssyjä, että niiden alkukirjaimista kokoontui tekijän nimi, tahi hän lopetti laulunsa:

»Se joka laulun kirjoitti,
 matkoillaan vaaran ties,
 nimeltään J. Svanströmi,
 Raahesta merimies».

Saattoi *Svanström* laulaa tytöistäkin. Ainakin *Ojalinin Loviisalle* hän teki 12-värssyisen virren, sepittäen sen loppusäkeistöksi:

»Näin nyt olen laulanut,
 Ja koko nimesi
 Olen myöskin kokoillut,
 Oi, minun Neitoni.
 Jos joka värsyn huomannet,
 Sun aivan alkukirjaimet».

Aikansa otti myös kapakoissa käyminen, ja siinäkin monet merimiehet, sekä vanhat että nuoret, olivat mestareita. Saivat miehet ryyppätäkin. Kotiin tultua ainakin »kolme vuorokautta oli lupa elää, miten tahtoivat, kun ne oli ollut niinkuin fankeuvesa». Ryyppypaikkoja oli kaupungissa kyllä omiksi tarpeiksi, sen lisäksi, mitä Mölleriltä, Roosilta ja Nordströmiltä sai viinaa ja oluttehtaasta olutta. Riihimäen tanssipirtissäkin sai olutta, ja lähellä oli *Nevanperän* olutkapakka, jossa »Krevinnaksi» sanottu *Matelan Anna*, spinhuusissakin käytetty joutava ihminen, oli tarjoilijana. Samoilla kulmilla oli myöskin Montinin kellari, jonka alakerrassa merimiehet saivat ryyppyttään, mitä vain halusivat, olutta, viinaa ja rommia. Gellinin rantakapakassakin saivat ryyppyjä sekä hyvät että huonot. Katinhännän rantapuolella piti kapakkaa *Wahlgren*, myyden olutta sälleille ja merimiehille, ja Reiponkadun varrella oli *Erikkilän Tuomaan* olutpirtti. Aitakadulla oli Homppa-Pekan »Viimeisen pennin krouvi» ja Härkätorin laidassa vanhan Tabellin »Turkkikrouvi», johon joku ryyppymies oli kerran heittänyt turkinsa pantiksi.

Kapakasta kapakkaan ympäri kaupunkia monet meripojat kiertelivät kovasta otettujen vähien säästöjensä varassa, päätyen lopuksi Homppa-Pekan »Viimeiseen penniin» ja sitten jo »Turkkikrouviin». Olutta meriläisten pöytään enimmäin kannettiin. Siinä pöydässä oli merentuntu: puhuttiin merestä, riideltiin merestä ja laulettiin merestä. Siinä olivatkin koolla

»Meripojat ne kulkevaiset,
 ransuu vei ja ransuu,
 aina maailman äärillä reisaavaiset,
 ransuu pois ja ransuu».

Osasivat miehet laulaa meripojan ikävästä ja ilosta, osasivat laulaa meren myrskystäkin, jota kyllä olivat kokeneet. Niinkuin kerrankin:

»Voi kuinka se oli kauhiaa
pränningin pauhinaa:
maat ne näkyi keulan eestä,
luuvartista ynnä leestä.

Kapteeni kun karjasi,
niin pojat liinaa manasi,
kysyi, että onko vettä
pohjan alla ollenkaan.

Vettä ei ollut liiaksi,
vaan hyvästi se piisasi.
Kyllä päästään tästä häästä
frülle veelle seelihin».

Kuultiin myöskin laulu kehnosta oululaisesta Toivo-laivasta.
Siinä monen muun asian lisäksi kerrottiin, kuinka

»Viisikymmentä perämiestä viijen vuojen sisään
kerkes herra laivuri laivasansa pitää,
vain kukin kerkes kyllästyä olohonsa
laivasa Toivosa Oulusa.
Hurraa, hurraa sen omistajalle!
Hurraa, hurraa sen kuljettajalle!
Vain Toivon herra kuuluu kyllä kaikkein korvisa,
laivasa Toivosa Oulusa».

Mutta sitten taas saattoi kajahtaa iloinen rallatus tahi joku säepari
tyttökansasta, vaikkapa:

• »Kyllähän flikat korioita on,
vain täytyy mennä sivu.
Mitäpä se auttaa senkin pojan,
tällaisen kuin minun.

Minä se olen hoikka poika,
hoikempi kuin hauki,
En minä mene flikkain viereen,
vaikk' on ovet auki.

Enpä talon tyttäristä
ylppijöistä huoli,
Vaikka on köyhä piikatytty,
kun se on vain nuori».

Voitiinpa lopuksi kymmenien tyhjen olutpullojen äärestä kuulla:

»Eipä sitä jaks,
ja markat ei maksa
meriläisen menua
ja ylppiästä elua.

Ruumis on kipiä
kokonaan,
ja päätäkin huimaa
kohmelo tuima,
ja olutkin se tahtoo
oksettaa,
vaan iloinen ja raitis
on meripoika vaan».

Sitten kun miehet lähtivät astelemaan kaupungille, kävi kulku useinkin vanhan laulun malliin:

»Huiyata, hoipata
poikien täytyy,
pähän kun äityy
juominen».

Eipä monelle lavean meren purjehtijalle tahtonut tavallinen katu riittää, vaan täytyi kuten kapeaa Turkinsuntia luovia laidasta laitaan, sitä vaille, ettei Kanniaisen tapaan puskenut kliivaripuoimia matalasta akkunasta sisään. Joskus sai katuja luoviva Turkki-krouvin kävijä kuulla joltakulta tyttötuttavaltaan komennuksen:

— Mitä siinä tyhjään kryyssäät? Ota tikti piilivinni!

Kraatarin Janne laski niin väkevästi, että teki haaverin Etelätullin maantien ojaan, josta huuteli ohitse kulkevalle Fagervikin patruunille:

— Voi herranpoika! Voi Konstanttinuupeli! Auta minua vähänkään!

Mutta kaikkein parasta ja turvallisinta oli marssia käsikkäin letissä koko kadun leveydeltä. Se oli komeaa ja ylpeää meininkiä, kun näin monessakin letissä kesäiltaisain mittailtiin kotikylän käytäviä. Ja laulettiin. Koko joukolla laskettiin:

»Kah, kuinka urheasti
meripoijat astuvat!
Kaikk' kauniit neitoksetkin
heitä ihastelevat.

Kun ovat urhoolliset
ja ilomieliset
ja merelle uskaltavat
he nuoret henkensä.

Me nuoret meripoijat
merelle menemme,
aina oomme valpehella,
vain harvoin nukumme».

Merimiehet olivatkin ylpeätä väkeä. Maajalassa oltaessa ei heitä paljoakaan saanut komennella eikä moitiskella. Soveliuksen Matti-patruuni kerran kysäisi ryypyissään olevalta Eppu Björkmanilta: »Kuinka kauan Björkmanin kestää tuolla tavalla olla?» Mutta Eppu heti tokaisi:

— Seittemänkymmentä vuotta... kolme ruplaa joka päivä!

Ei komenneltu Hannilan Nikuakaan silloin kun hänellä vähänkään oli rahaa. Ahlqvistin patruunikin häntä muuanna aikaisena aamuna, kun mies palasi kapakasta, houkutteli laivatyöhönsä.

— Onko lokkus monta? Niku vain kysyi.

— Viisi! patruuni katsoi.

Niku otti kukkaronsa, lasi rahansa ja kysyi taas:

— Mikä päivä nyt on?

— Keskiviikko.

— No, kun on kerran keskiviikko, antaa mennä koko viikko, kosk' on pussisa pieniä, Niku arveli lähtien toikkaroimaan.

Oman arvonsa tunteva herra oli Kokki-Ollikin, joka piukoissa housuissaan teikkaroi katua pitkin ja huomaamattaan pudotti kolmiruplasen. Mutta ei Olli viitsinyt kumartua sitä ottamaan, sanoihan vain rahan putoamisesta huomauttavalle eukolle:

— Se on rumaa, että merimies pyllistelee.

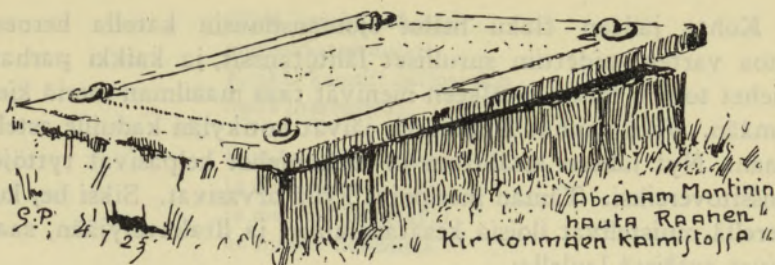
Mutta väleen ja laulellen vierähti meriläisen lyhyt kesä ja kotipäivät tansseissa, kapakoissa ja tyttöjen kanssa kävellessä. Muutamat häät vain ennätettiin pitää ja toisia varten sitoa salaisia liittoja siksi, kunnes taas parkaasilla soudetaan kotirantaan. Jos soudetaan.

Kohta jälleen flaku heilui sjömanshuusin katolla herneen ottoa varten, pidettiin surulliset lähtötanssit, ja kaikki parhaat miehet toinen toisensa jälkeen menivät taas maailman meriä kiertämään. Vain vanhat äijänkörriit jäivät kotikylän kaduille astelemaan. Nyt jälleen kisällitkin ja renkimiehet kelpasivat tyttöjen tanssitovereiksi. Tämän meripojat kyllä arvasivat. Siksi he, kun merellä muistelivat iloisia kesätanssejaan ja iltakävelyjään, saattoivat tytöistä laulella:

»Ei he meitä muistakkaan
 kuin päivää viisi, kuusi,
 sitten heill' on ilo taas,
 kun ystävä on uusi.»

Osmansolmuja

Vanha vaippuu

un olis yhesä läjäsä ne kaikki Raahen laivat, niin se olis koko flota».

Vanha Vitolin näin muisteli Raahen mennyttä suuruuden aikaa. Sillä »se oli semmoinen merifaartti meiän kyläsä, että ei misään».

Tämä olikin totta. Sillä Raahella oli laivoja enemmän kuin millään muulla Suomen kaupungilla, ja joka vuosi lyötiin uusia. Parhaina päivinä, siinä 1870 vaiheilla, purjehti Raahen nimissä Suomen vesillä ja maailman merillä kuutisenkymmentä alusta, niistä 29 fregattia ja parkkia sekä 12 prikiä. Kaiket kesät laivoja tuli ja meni Raahen rantaan. Joskus sattui 16—17:kin kotilavaa yhtäikaa Roskan redille, lisäksi vielä joitakuuta »ulkokyliä» ja ulkomaan laivoja. Ja tämä oli komea näky. Silloin Raahenkin satamassa seisoi mastometsä niinkuin ainakin maailmanhaminassa, ja pienessä rantakaupungissa oli elämää. Merimiehiä liikkui joukoittain kaduilla, laulut kajahtelivat entistä voimakkaammin, ja tyttöjen piti joka ilta kiirehtiä tansseihin. Vain parituhantinen

oli rantakylän asujaimisto, mutta satoja parhaita miehiä siitä riitti maailmanpallon kiertäjiksi, toiset oman kylän laivoilla, toiset milloin milläkin ulkomaan astialla. Vanha raahelainen oli oikea merenmies syntyperältäänkin, jo monessa polvessa enimmänsä osan elämästään kiikkunut laivankannella. Hyvin hän kelpasikin ei vain kotilaivaan, vaan mihin maailman alukseen tahansa. Eikä entisessä Raahessa ollut kuin kaksi kotoista miestä, Penttilä ja Karlund, jotka eivät olleet merillä käyneet.

Mutta Raahen suuresta merifaartista tuli viimein loppu.

Oli kyllä sitä jo kauan aavistettukin ja pelätty. Isontorin kokouksissaan jo entiseen aikaan patruunit monesti keskustelivat rakenteilla olevasta Saimaankanavasta ja päättelivät:

— Niin se käypi meille, että saahaan kauppahommat ja laivat heittää, kun Saimaankanava saahaan valmiiksi.

Ei vielä sentään käynyt aivan niin kuin Isotori pelkäsi. Tervejoja ei kyllä enää tullut ylimaista niin paljon kuin ennen, eikä etäisen Savon ukko enää ajanut Raaheen suolanhakuun, joten kaupungin ikivanha suuri kauppamaa paljon pieneni. Mutta sen sijaan Raahe rupesi yhä ahkerammin ajelemaan ja ansaitsemaan merillä rahtilaivurina.

Mutta aika ajoi taas Raahen ohitse. Suurien merien vaiheilla asuvat maailman rikkaat rupesivat rakentamaan suuria rautaisia *tulilaivoja*, jotka tuulista välittämättä nokisina ja savuten mennä ryöhäsivät merien ylitse yhtäkkiä maailman äärestä toiseen. Syrjäinen Raahe ei pienillä puulaivoillaan, vaikka niissä olikin kuparinen pohja, kyennyt näiden isoisten kanssa kilpailemaan rahdinajossa, varsinkaan, kun puulaivojenkin lyöminen entisestään yhä kallistui. Sitten myöskin rakennettiin rautateitä yhä enemmän, ja nekin ottivat osaa tavarain kuljettamiseen. Niinpä täytyi raahelaislaivan, joka oli ennen ajanut vuosittain toistakymmentä prosenttia pääomalleen, lopulta tyytyä vain muutamaan prosenttiin. Ennättivät Suomeen sitten suuret puutavaraliikkeetkin sahoineen ja kaikkineen vetäen mukaansa monet pääomat ja työntekijät.

Vanha merenkävijä Raahe, joka satoina vuosinaan oli rakentanut satoja laivoja, ei voinut enää lyödä ainoatakaan uutta alusta. Vanha varvikin, joka viidessä työpaikassaan oli kesät, talvet ahkerasti paukutellut, jäi seisomaan autiona ja äänetönnä. Viimeisiä laivoja, jotka Raahen varvista lykättiin vesille 1873—75, olivat

Johan Langin Johan Lang ja Bacchus, Fredrik Soveliuksen Matts August, Lundbergin Norma ja Johan Fellman sekä Durchmanin Iris, joka entisen Raahen viimeisenä laivana laskettiin veteen 1876.

Ja vanhat rakkaat, kotirannoilta nousseet laivat, jotka ainakin joka kolmas vuosi kuin koti-ikävän pakoittamina olivat uineet takaisin syntymäkyläänsä, tuoden samalla isännilleen rahaa ja

Perämies Jaako Marjelin emäntineen.

rikkautta, täytyi viimein kannattamattomina kappaleina hukata pois. Monet komeat merenhalkojat myytiin halvasta hinnasta Norjaan, jotkut taas raumalaisille tahi ahvenanmaalaisille. Viimeisiä Raahen laivoja oli 1869 rakennettu parkki Amphitrite, joka patruuni Aspegrenin varustamana kapteeni Himangan komennossa lasketteli 1898 Meksikonlahdelle. Mutta kesken matkaansa laiva jou-

tui raumalaiselle ja sitten taas jo muutaman kuukauden kulltua ahvenanmaalaiselle.

Mutta moni vanha laiva oli aikojen kuluessa virkaheittona vaipunut kotirannan matalalle. Ruonanojan suupuolella lepäili Johan Soveliuksen 1819 rakennuttama pikku priki Aurora, ja samalla lahdella ajelehti kauppias Berghin entinen Neptunus, jonka sitten Marjelin korjasi polttopuukseen. Kaupungin rantapuolella makasi hylkynä Hedmanssonin vanha Minerva ja Reinin pikkuinen Ainet. Vieläkin vanhempien laivaraniien jäännöksiä oli pitkin rantoja, ja vanhoja panttureita vain nousi esiin sieltä ja täältä. Kotiranta oli tullut monien kotilaivojen viimeiseksi leposijaksi, vaikka kyllä taas kovin monet olivat saaneet hautansa vierailta rannoilla ja suurilla valtamerillä.

Meriliikkeen loppuessa joutui Raahen suuri merikansa kuiville, maajalkaan. Vanhat meriläiset jäivät kotikylille, mutta monet nuoret jatkoivat merenkäyntiään ulkomaiden laivoissa, kunnes hekin aikaa myöten vähitellen koteutuivat. Jos koteutuivatkaan.

Sillä varsin monet Raahen pojat ovat kerran lähdettyään jääneet ikipäiviksi sille tielleen, useat hävinneet kerrassaan tietämättömiin, milloin kokonaisin laivakunnin, milloin yksitellen. Toiset taas ovat vierailta mailla löytäneet sopivan olinsijan, Ruotsissa, Hollannissa, Englannissa, Ameriikassa. Saattaapa raahelaista perua tavata aina Austraaliasta asti.

*Humaloja, Orava, Pekuri, Haapajoki, Anttila, Hyttinen,
Nikander, Himanka (kapt.), Marjelin (peräm.), Vitolin, Nenola,
Lahdenperä, Häggqvist, Kronqvist, Heiskari, Heikkilä, Pyy,
Hassila.*

Täysirikisen fregatin besättninki.

Kotikylälle jääneet ja kotiin palanneet merenäijät ovat joutuneet toinen toisensa jälkeen hautaan. Mutta vielä on entisestä meriväestä rippeet jäljellä. Saisi heistä ainakin yhden laivan, jopa täysirikisen fregatin besättningin, jos nostettaisiin flaku vanhan sjömanshuusin katolle. Olisi vanha kapteeni, oikein lunaarilaskelmiin perehtynyt valtamerien kävijä, päämieheksi, olisi stuurmanni ja konstikin, olisi hyvä ulkolaisissa laivoissa palvellut stuurvarti sekä kokki. Sitten riittäisi kyllä timpereitä ja puosuja sekä matruuseja, niin ettei tarvitsisi mönsträtä ainoatakaan renkiä jummaniksi, eikä ottaa vähän kokeneita lätmatruusejakaan. Ja takaavat

vanhat karhut kapteenista alkaen, että laiva seelaisi yhtä komeasti kuin ennenkin. Jaksaisivat äijät vielä kaahaista mastoonkin, ja raskaita purjeita hiussattaisiin kuin nuoret meripojat, varsinkin jos Oravan ja Vitolinin Matti Aukustit olisivat laulaen yllyttämässä:

»Meripoika kun merta seelailee,
huu veiju vei . . .»

Vanha veri läikähtää vanhoissa kuivettuneissa suonissa ja vanhat muistot nousevat esiin. On siinä ukkoa sellaistaakin, joka »ei ole koskaan kivikaria kontannut» sekä sen näköistä, jolle »vesi on kuin velimies», ja taas poikia, jotka eivät »paatista pelkää, vaikka se kuinka heiluis», mutta keikkuvissa käreissä on luonto heti pois; on äijiä, jotka vesillä kyllä osaavat kulkea kiertäen kaikki kivet ja karit, vaikka metsässä tuota pikaa pyörähtävät sekaisin. Ja jonkun iänikuisen merenkävijän koura on vanhanakin yhä merimiehen koura: peukalon ja etusormen välihankurassa tuntuu vieläkin hiissausköyden sija.

Merimiehiä ukot ovat vieläkin, vaikka ovatkin kokonaan kuivan maan eläjiä, ahertaen kuka missäkin pikku toimessa: maalarina, vahtimestarina, kalamiehenä, »pressujen» ompelijana. Pieni talo, entisinä meripäivinä meren säästöillä rakennettu, on melkein joka ukolla, perunamaa ja vanha muori, joka nuorina päivinään enimmäkseen ajat yksin istuttuaan nyt ukon kanssa kaksin jakaa vanhuuden päiviä. »Tupakkirahoja» juoksee usealle merimiesten eläkekassasta, ja moni pienen pirtin eläjä saa vuorineuvos Lagerlöfin miljoonarahastosta avustusta, jotkut parituhattakin vuodessa. Jollakulla vanhalla vaarilla on pirtissään sänky »lojokojjana», uuni, jonka lämmintä kylkeä vasten saattaa seisoa kojottaa, »kojokojjana» sekä pihalla iso nojauskivi, »nojokojjana». Mutta muuan kaikkein vanhimmista vaareista elää taas uudelleen laivankannella: entisenä konstina hoitelee avainkimppua, muka laivan ruokasäiliön avaimina, ja ahkerasti hankailee vaaterievulla uuninkylkeä ollen laivaa pesevinänsä. Ja »engeskasuolalla» entiseen merelliseen tapansa ukot joskus vieläkin ajavat tautejaan pois. Vanhaan hyvään tapaan ukot käyvät kirkossa ahkerasti, muutamat miltei joka pyhä istuvat omalla tutulla paikallaan, jotkut huonokuuloiset

kiipaisevat lehterille ihan saarnatuolin korvaan. Sieltä täältä muiden joukosta vain hohtaa vanhan merenkävijän harmaja tukka. Vanhoja mereltä tuotuja kirjoja ukot vieläkin »stuteeraavat» pyhien kirjojensa rinnalla. Mieluista on katsella yksin vanhaa merimieskalenteriakin, jossa on merkittynä m. m. »kaikki konsulaatit, merimieskirkot, ynnä syönti- ja juontipaikat». Ja vielä mukavampi

Lapaluodon satamasta.

on tutkia »Säiklopediiaa» (Everybody's Pocket Cyclopaedia), jossa selvitetään kaiken maailman asiat ja viisaudet, sellaisetkin kuin »kaikki pääkaupungit mitä maailmasa on», ja »asuransit» ja »insuransit» ja »kaikki apteekin alkuaineet alfapeetin jälkiin» ynnä »ensimmäinen veitti tehty Englannissa 1563». On siinä »puolet toktorikirjaakin», sekä vielä mainittu »jumalan nimi, se pyhä nimi 48:lla eri kielellä».

Meriliikkeen viimeisiänsä viettäessä vaipuivat hautaan viimeiset patruunitkin. Nousi uusi sukupolvi, joka ei enää paljoakaan tietänyt merestä eikä isäpatruunien suuresta meren- ja maankäynnistä, tulipa tullista uutta sukukuntaakin, sellaisia »toispuolelaisia» sekä »hälläuuniherskapia», jotka eivät ymmärtäneet merestä mitään, enempiä kuin oikeasta Raahestakaan, vaan rupesivat limppu kainalossa katuja astellen häpäisemään hyvää kaupunkia. Samassa matkassa saapuivat toiset puhtaan meren ja suurien hamminain häpäisijät, tulilaiivat, sellaiset kuin Österbotten, Oulu,

Tornio, Jakobstad, Döbeln ja Necken sekä muut siivottomat nokiruuhet. Tervahovin möljään ne vain ajoivat, ja henki kurkussa hälläuuniherskapi riensi niitä ihailemaan ja niillä ajelemaan. Mutta kunnan merimies ei niihin kehdannut jalallaan astua, eikä pitänyt höyrylaivan rähjyisiä nuohoojia oikeina merimiehinä.

Lopulta enää vain jotkut vanhat rouvat, harmaapäiset merimiehet ja merimiesten muorit jäivät muistamaan ja kaipaamaan entistä merenkävijää Raahea, joka kaikessa pienuudessaan kumminkin oli ollut suuri ja toimellinen. Monesta heistä on koko nykyinen elämä kuin epätodellista unennäköä ja varjojen vaeltamista verrattuna entiseen aikaan, jolloin vanha Raahe valvoi, oli virkeä ja jaksoi tehdä täysinäisiä päiviä.

Varjojen valtakunnassa vaeltaa edesmennytkin vanha Raahe. Kaikkein vanhin kansa, Kemi-Heikistä ja muista hyvistä porvareista aina pieneen pirtin eläjään asti, lepää Kirkonmäessä keskellä kotikyläänsä. Muutamat valiohenkilöt vain ovat saaneet olin sijansa kaikkein turvallisimmassa kätkössä, itse kirkon lattian alla. Siellä ennen makasi »pappejakin alttarin alla krajit kaulasa ja nimet päällä». Moni arvokas porvarikin on siellä saanut majansa, kuten Åke Blackman ja Johan Kröger. Vanhan kirkon mukana näiden valittujen vainajien pyhitetty lepokammiokin hävisi. Muu seurakunta taas sai oman maansa kirkon ulkopuolella, harmaan kiviaidan ympäröimässä vainajien pellossa. Hyvä oli siinäkin levätä. Aina määrääjain kirkon pyhäkellot soivat ihan vieressä, ilmoittaen viikko viikolta kuin tunninlyönteinä maanalaiselle kansallekin ajan kulumisen ja tuomiopäivän lähestymisen. Hävinneet ovat jo melkein kaikki haudat ja hautamerkit, ja entinen kansa on muuttunut samaksi maaksi ja mullaksi kirkkokumpunsa kanssa. Viheriä nurmi omine kukkineen sekä hiekkakäytävät, joita myöten jälkipolven Raahe käy uuteen, vanhan puukirkon sijoille nostettuun kivitempeliinsä, kattaa vanhankansan valtamaata. Vain muutamien hautojen kiviset merkit, pystypatsaat tahi vankat lepopaadet, ovat kestäneet ajan kuluttamisen. Niinpä makaavat kirkon tyvellä kaupungin vanhat hyvät pormestarit, Henrik Corte ja Carl Mentzer sekä entinen suurpatruuni Baltzar Freitag. Alempana kiviaidan vierimailla ovat levolla jo aikoja edesmenneet patruunit, vanha Matti Sovelius, ensimmäinen Johan Frieman ja Abraham Montin. Kivien kirjoitukset kertovat lepomiehistään.

Pormestari Corten vanhassa ränсистyneessä lepopaadessa, joka 1907 laitettiin uudelleen, luetaan: »Här Ligger Begravven Den Fordom Ehreborn och Vählachtade Heinrich Corte Borgmestare i Brahestad Och Befalningsman Öf Sahlo Socn Hvilken Dödde Åhr 1680 Med sin K. Hustru Christina Forbus Död 1660. D. M. Begrav Der A. S. K. Barn och Barnabarn». ¹⁾

Aikojen kuluessa, kansan kasvaessa, pieni Kirkonmäki kävi ahtaaksi yhä uusien vainajien pyrkiessä siitä osille. Viime vuosisadan alkupuolella katsottiinkin kaupungin uudeksi kalmistoksi suuri vainio Etelän maantien varresta Mettalaan mentäessä. Siellä olikin kyllä sijaa suurellekin joukolle. Ensimmäiseksi vainajaksi uuteen peltoon joutui vanha Haaralan ukko, päästen siten kalmiston vanhimaksi. Ruvettiinpa pian koko hautausmaata nimitämään *Haaralaksi*. Mutta ensi aikoina monet vanhat eivät mitenkään olisi halunneet joutua lepäämään

Kauppaneuvos Fredrik Soveliuksen hauta.

Haaralan vainiolle, vaikka se olikin jumalansanalla siunattu. Se tuntui kolkolta ja vieraalta, koska se oli kovin kaukana kirkosta sekä kaupungin ulkopuolella. Kirkonmäellä olisi saanut levätä omiensa seurassa, ja yhdessä oikean Raahan kanssa nousta tuomiolle, mutta Haaralassa joutui kokonaan vanhan tulliaidan taakse, vieraaseen maaperään ja miltei muukalaisten joukkoon.

¹⁾ Tässä makaa haudattuna muinoin kunnianarvoisa ja hyvinkunnioitettu Henrik Corte, Raahan Pormestari ja Salon pitäjän nimismies, joka kuoli vuonna 1680, ynnä R. vaimonsa Christina Forbus, kuollut 1660.

Olipa joku vanhus niin äkäinen, että uhkasi tulla kynsimään silmät päästä, jos hänet ajetaan Haaralan pellolle.

Mutta vähitellen Raahe koteutui uuteen kalmistoonsa, kun sinne yhä vuosi vuodelta vietiin levolle vanhaa ja nuorta, niin että Haaralaankin viimein keräytyi edesmenneiden raahelaisten pieni seurakunta. Haudoille istutetut puutkin nousivat aikuisiksi yhtyen tiheäksi kalmalehdoksi, jonka hiljaisessa suojassa seurakunta sai olla rauhassa. Vaikka Haarala olikin tulliaidan ulkopuolella, tuntui

se silti jo olevan samaa kaupunkia sekä osa oikeata Raahea. Kunnan kaupunkilaisen sopi kyllä päivätyönsä päätyttyä lähteä sinne levolle. Joskus vain näky-mättömien henkien meno häiritsi rauhaa, niin kuin ainakin oikeassa vainajien maassa, johon muotoa katsomatta

Freitagien hautoja.

kootaan samaan sarkaan kaikki kansa. Vanha kalma sai sielläkin pian sijansa tarttuen joskus kalmistossa kävijäänkin, ja kirkonväki asettui sinne vainajain seuraan. Toisinaan siellä väki liikkuu, niin että koko hautausmaa humisi. On väliin kuultu kovaa tohinaa ja nähty oksien karisevan puista, vaikka on ollut aivan tyyni. Joskus yöllä on kalmistossa nähty vanhan naisen kummallisissa kauhtanoissa kuuppailevan, joskus on sieltä niinkuin tyhjä olento, pitkä valkea haamu, lähtenyt astelemaan öistä kaupunkia kohden. Olipa kerran taas komea, mustiin puettu, mustaviiksinen herra tarttunut tanssihaluiseen tyttöön, käytellyt häntä käsipuollessaan pitkin kaupungin katuja sekä viimein lähtenyt viemään Haaralaan. Kauhistunut tyttö oli huutanut Herraa Jumalaa, ja silloin mustaviiksinen oli kadonnut kalmiston metsään, niin että vain koninkoipi oli kopissut.

Satakunta vuotta Raahe on jo asuttanut Haaralaa. Sinne isäinsä tykö on koottu kaikki »meiän kylän» suuruuden päivienkin

isot ja pienet. Ken on tutustunut entisiin suurpatruuneihin, meriläisiin sekä muihin edesmenneisiin raahelaisiin, voi astua tänne kaupungin kalmalehtoon, kulkea patsaalta patsaalle ja lukien tuttuja nimiä saada kuin päätössanat ja loppupisteen heidän tarinaansa. Tuossa tumman kuusen suojassa lepää tuima Matti patruuni, tuossa leveän kummun alla komea komerssi, tuolla ovat vanhojen Fagervikien lepokivet; tuolla taas Saksasta saapuneiden Freitagien viimeiset nukkuvat lepopaatensa alla ja tuolla Langien jälkimmäiset sekä

vanha Zachris Franzén. Löydämme tuolta tulimyllyn rakentajan Lundbergin leposijan sekä Durchmanien haudan. Samoilla mailla Möllerin pappi ja mamma makaavat kaksine poikineen kipsienkeltien suojassa, ja tuonnempana tupakkatehtailija

Leufstadius jälke-

läisineen sekä toimekkaat Fellmanin veljekset vierekkäin heidän itse tuumalleen määräämissään hautasijoissa. Yhä vain toisia kuultuja nimiä pilkahtaa, ja kylmät patsaat nostavat esiin aina uusia kohtaloita menneiltä päiviltä. Kaikki ovat samaa tuttua väkeä, joka entisinä päivinä eli ja ahersi pienessä rantakylässään, kävi kauppaa ja kulki merta enemmän kuin kukaan, matkusti kaukaisillakin vierailuilla mailla, mutta parhaistakin vieraista kotiin palatesaan aina arveli, että kotikylä on sittenkin kaikista parhain ja kaunein. Ja omaan kotipeltoon oli kaikkein onnellisinta päästä levolle.

Samassa järjestyksessä kuin kansa asui kaupungissaan, isot keskimailloilla sekä meritullin vieressä ja pienet laitapuolissa, vainajatkin asuttivat Haaralan hautausmaan. Länsiportille, pääveräjälle sekä siitä lähtevälle valtakäytävälle, asettuivat patruunit, ja muut isot kahta puolta, laitakaupungin joutuessa syrjäseutuihin.

Fellman-veljesten hauta.

Sinne tänne vain jokunen paattiskippari, toimekas timperi tahi merimies pääsi pystyttämään vaatimattoman asentopuunsa parempiossaisten välimaille. Muuten patruunien ja laitakaupungin välisen lepokentän valtasivat kristillisessä järjestyksessä merikapteenit, pienet porvarit ja käsityöläismestarit sekä muut senkaltaiset arvomiehet.

Komeiden, kiiltäviksi hiottujen kivien alla parhaat porvarit makaavat, ja kultaiset kirjaimet heitä mainitsevat. Kaksin

Soveliusten hautapatsaita.

ja kolmin, viisin, kuusinkin muistokivet seisovat vieri viressä saman suvun lepokentällä, joukossa valkeita marmoriristejäkin. Soveliusten valtamaalla, tummassa kuusikossa, on kokonainen musta patsaisto, jonka pystyimpänä kohoaa korkea, makaajansa medaljonkikuvalla koristettu komerssin

pylväs. Kautta tiheän kalmametsistön seisoo muistomerkkejä, pystykiviä, lepääviä paasia, rauta- ja puuristejä. On joukossa jokunen suuri koristeltu valkea marmorilaattakin, jonka joku merikapteeni on aina Italiasta saakka tuonut hautaansa varten.

Mutta hautausmaan perällä, itälaidalla, on avonainen, puuton ja pensaaton alue. Tämä pitkää heinää sekä punaisia horsmia, valkoisia angervoja ja tuoksuva apilaa kasvava kenttä on etupäässä vanhojen merimiesten maa. Nimetönnä, unohtettuna, lepää siinä sama päävoima, joka lähinnä jumalantuulia, hiissaten purjeita ja seisoen ruorissa, vei raahelaisten laivoja merien yli maanärestä toiseen. Mutta vain se väki, jota kohtalo auttoi voittamaan kaikki merien myrskyt ja kuumien maiden tappavat taudit ja muut turmanpaikat, on päässyt tänne omaan nurkkaansa lepäämään ja — unohtumaan, suuren osan tuhoutuessa maailman matkoilla ja joutuessa myös unohtuksiin. Vain muutamat tuulenpuremat

harmaat puuristit, jotka joskus köyhydessään koettavat mukailla rikkaiden marmoriristejä, seisovat köyhän pajupensaan suojassa, taikka nousee heiniköstä ruosteinen, sateiden huuhtoma, päivän polttama rautapelti, joka entisten seppiäen takomassa kierrevarressa monine rautakoukeroineen kallellaan seisoo yksinäisenä valittelee ja kitisee tuulen käsissä. Eisaata hautamerkki enää ilmoittaa lepääjäänsä nimeä, eikä puhua mitään muutakaan hänestä, vain ristin ulkonäkö viittaa viime vuosisadan 60—70-luvuille.

»Här hvilar»¹⁾ on tavallisesti vanhan patruunin patsaassa tekstin alkusanoina, taikka myös:

»Här under förvaras
jordiska lemningarne . . .²⁾

Ja lopuksi on joku sopiva värssy tai lause, esim.: »Frid vare öfver hennes stoft».³⁾ Nuorena kuolleen kauppaneuvos Zachris Franzénin vaimon, Johanna Langin, hautapatsaassa sanotaan:

»Tyst hennes korta vandring var,
Hon lifvets flärd förstod försaka.
Kärt hennes minne lever kvar,
Hos mor och vänner, barn och maka».⁴⁾

Toimekas ja miehekäs patruuni, Johan Lang, Zachris Franzénin appiukko, on saanut hautapatsaaseensa itse runoilijapiispan, F. M. Franzénin laatiman lauselman:

»Ej Glans men Kärna
Af Mannavett
Fornåldrig Borgersmanna Dygd
Utmärkte i Orten
J O H A N L A N G».⁵⁾

*Kapteeni J. Virven
marmorinen hautapatsas.*

1) Tässä lepää. — 2) Tämän alla säilytetään maalliset jäännökset . . .
— 3) Rauha hänen tomullensa. — 4) Hiljaista oli hänen lyhyt vaelluksensa, hän ymmärsi kieltäytyä elämän turhuudesta, Rakkaana säilyttävät hänen muistonsa äiti ja ystävät, lapset ja puoliso. — 5) Ei pinta vaan ytimekäs miehekkyyys, muinaisaikainen kansalaisyksikö saattoi paikkakunnalla tunnetuksi Johan Langin.

Mutta laitapuolien halpojen puuristien ja rautapeltilevyjen kirjoitus alkaa sanoilla: »Täsä Lepää», taikka: »Tämän alla lebä», ja loppuun tahi takasivulle on liitetty joku raamatunlause tahi värssy vanhasta rakkaasta virsikirjasta. Niinpä luetaan jossa-kussa patsaassa:

»Me olem' tääll' menos' turhas',
Mutt' hän on hyvässä turvas',
On kunnias', ei missään pilkas',
Paistaa kuin aurinko kirkas».

Ja toisessa taas huokaillaan:

»Juur' hartaast' maailmast' tästä
Pois halaan luopua,
Ja kaikest' pahast' päästä,
Ain' iloon joutua,
Mä tahdon tykös tulla,
Ja menoo riemullist'
Tykönäs taivaas' kuulla,
Jo joudu Jesus Christ'».

Kolmannessa lausutaan jälkeen jääneille omaisille:

»Siis laatkaan kyynel vuotamasta,
Ei sovi surra hurskaan kuolemasta,
Kuoleman kautta Jumala auttaa,
Omansa täältä taivaaseen saattaa».

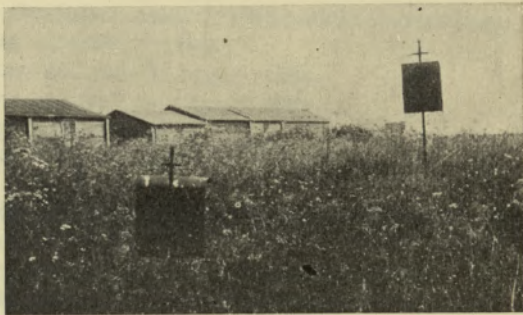
Ja vanha monien myrskyjen kulkija merimies saattaa tänne päästyään huoahtaa:

»Mä pääsen tyyneen rantahan
myrskyistä jotka pauhaa».

Tämä sama suuri Manalan sarka vartoo Raahen vielä elävää merikansaa sen jo kohta sinne joutuaksensa edelläkävijäinsä vierustovereiksi. Kohta viimeisenkin merenvanhimman pitkävahti päättyy, tuntilasi juoksee viimeisen kerran tyhjiin, malmikello helähtää hänellekin ja purraamamies huutaa: »I Guds namn . . . ätta glas».

Silloin on vanhan Raahen merellinen tarina päättynyt, pitkä tarina pienestä Pohjanperän kaupungista, joka »aina seelasi», ajaen päiväpaisteet, tuulet ja myrskyt melkein kuin itse »Flain Töttsmanni». Eikä sen jälkeen enää yksikään suu osaa muistella

vanhaa oikeata Raahea, »meiän kylää», joka oli merkillisempi kuin mikään muu paikka maailmassa. Vain vanhat talot, muutamat kummittelevat rakennukset, »Pöpö-pykningit» ja muut senkaltaiset, ja Katinhännän pikkuiset viheriäsilmäiset pirtit sekä kalmiston äänettömät patsaat viittaavat menneisiin päiviin. Suuri merikin, joka aikoinaan läheisenä ystävänä sulki koko kaupungin kierrokseensa, on vetäytynyt pois ja hylännyt kasvattinsa, joka niinkään on suuresta vanhemmastaan luopunut.

Merimiesten hautoja kalmiston laitapuolella.

Vanha Raahe asuu silloin vain kalmiston mullissa, odottaen suurta hetkeä, jolloin »meri antaa ylös kaikki kuolleensa ja ruostuneet ankkurinsa».

HENKILÖLUETTELO

- Ahl, Johan Petter, pienkeittäjä, s. 1804, † 1867.
- Ahlholm, Henna (Henrika) kauppiaan tytär, s. 1843, † 1890.
- » Henrik, kauppias, s. 1804, † 1851.
 - » Johanna, ed. puoliso o. s. Hedman, s. 1811, † 1888.
- Ahlholm, Klaudius, Raahen ensimmäisenä pappina 1652—64, † 1674.
- Ahlqvist, Anna Charlotta, kaup. rouva, o. s. Jurvelius, s. 1800, † 1890.
- » Mikael Ludvig, kauppias, s. 1830, † 1885.
 - » Petter Erik, kauppias, s. 1769, † 1804.
 - » Petter Frans, kauppias, s. 1833, † 1867.
 - » Petter Ludvig, kauppias, s. 1799, † 1834.
- Aholin, Jaako, puuseppä, s. 1820, † 1905.
- Alakopsa, Santeri, merimies, s. 1833, † 1907.
- » Santeri, merimies, ed. poika, s. 1877.
- Alin, Matti, puuseppä, s. 1837, † 1913.
- Alopaeus, Zachris, tuomari, s. 1772, † 1839.
- Andersson, Sven, kauppias, s. 1814, † 1881.
- Annala, Janne, merimies, tuulimyllyn omistaja, s. 1837, † 1919.
- » Kustu, merimies, s. 1844, † 1896.
- Annala, Stiina Lovisa, »Annalaiska», s. 1817, † 1898.
- Aspegren, Johan, kauppias, kapteeni, pankinjohataja, s. 1820, † 1900.
- » Amanda, ed. puoliso o. s. Vikander, s. 1818, † 1892.
- Aunola, Jussi, »Vauhti», s. 1817. † —
- Auvin, Anders, sorvaaja, s. 1810, † 1847.
- » Priita-Kaisa, ed. puoliso, »Avinska», s. 1798, † 1857.
- Bergbom, Gabriel, kruununvouti, Ollinsaaren omistaja, s. 1765, † 1838.
- Bergbomin »mamsellit», ed. tyttäriä: Lovisa s. 1807, † 1843, Amalia, s. 1809, † 1848, Emelia, s. 1811, † 1862, Laura, s. 1812, † 1869.
- Bergh, Jakob, satulaseppä, s. 1796, † 1836.
- » Johan Petter, värjäri, ed. poika, s. 1823, † 1857.
 - » Nils, satulaseppä, ed. veli, s. 1830, † 1881.
- Bergh, Frans Petter, kauppias, s. 1810, † 1872.
- Bergström, Henriette, mamsellikoul. opettaja, † 1883.

- Björkman, Eerik, timperi, s. 1803, † 1887.
 » Eppu, (Edvard), merimies, ed. poika, s. 1832, † 1911.
 Björkqvist, Fredrik, kapteeni, s. 1831, † 1891.
 » Johan, kapteeni, ed. veli, s. 1833, † 1863.
 » Lars, kapteeni, s. 1812, † 1872.
 Bolliger, John, lääkäri, s. Sveitsissä 1822, † 1860-luvulla Australiassa.
 Brander, Adrian, kauppias, s. 1788, † 1854.
 » Fredrik, kauppias, ed. veli, s. 1792, † 1863.
 » Konrad, kauppias, ed. veli, s. 1801, † 1880.
 » Selina, ed. tytär, s. 1840, † 1897.
 » Aksel, ed. veli, s. 1845, † 1894.
 Brunell, Matti, seppä, s. 1821, † 1862.
 Brunou, Gustaf, tullinhoitaja, s. 1799, muutti Haminaan 1860.
 Brusin, Gustaf, säästöpankin johtaja, s. 1814, † 1883.
 Burman, Kaarle, merimies, timperi, s. 1820, † 1895.
 » Kusto, merimies, timperi, ed. poika, s. 1849.
 Byström, Johan kapteeni, s. 1832, † 1904.
- Candelin, Anders Gustaf, kauppias, s. 1811, † 1863.
 Carlborg, Johan, suutari, s. 1793, † 1864.
- Danielsson, Erik, laivan rakennusmestari, s. 1806, † 1868.
 » Daniel, ed. poika, kapteeni, s. 1854, † 1902.
 Delin, Johan Petter, läkkiseppä, s. 1825, † 1888.
 Dikman, Johan, merimies, s. 1787, † 1867.
 Durchman, Adolf, kapteeni, s. 1842, † —
 » Anders, Vihannin kappal. † 1775.
 » Mikael, kauppias, ed. poika, s. 1762, † 1827.
 » Zachris, ed. poika, kauppias, s. 1801, † 1872.
 » Fia, (Sofia), ed. tytär, s. 1834, † —
 » Frans Zachris, ed. veli, s. 1833, † 1895.
- Ehrström, Carl Robert, piirilääkäri Raahessa vv. 1855—71, s. 1803, † 1881.
 Eilola, Hedvig, »Eilolaiska», soopankokki, s. 1838, † 1924.
 Ek, Matti, kelloseppä Saloisissa, s. 1801, muutti Merijärvelle 1871.
 » Salomon, kelloseppä, ed. poika, s. 1826, muutti Ouluun 1885.
 Ekström, Gustava, mamsellikoulun opettaja, s. 1821, † 1909.
 Elfbrandt, John, maalari, s. 1840, † 1885.
 Emeleus, Nils Gustaf, Raahen koulun rehtori ja apulaispappi 1851—75,
 s. 1824, † 1892.
 Erikkilä, Augusti, merimies, saunanomistaja, s. 1850, † 1922.
 » Tuomas, kapakanpitäjä, merimies, s. 1830, † 1904.
 Erkkilä, Juha, merimies, myllynomistaja, s. 1811, † 1874.
 Ervast, Henrik, kapteeni, s. 1824, † 1867.

- Fagervik, Augusta Elisabeth, o. s. Frieman, s. 1812, † 1901.
- » Henrik, kauppias, s. 1733, † 1787.
 - » Johan, vanh. kauppias, s. 1777, † 1836.
 - » Johan, nuor. kauppias, s. 1811, † 1871.
- Fast, Eera, merimies, s. 1849, tietymättömissä.
- Fellman, Jakob, kauppias, s. 1753, † 1803.
- » Johan, kauppias, kapteeni, ed. poika, s. 1781, † 1870.
 - » Baltzar, kauppias, ed. veli, s. 1789, † 1862.
 - » Saara, ed. sisar, s. 1783, † 1858.
- Flink, Heikki, »hämemies», s. 1826, † 1901.
- » Jussi, »hämemies», ed. veli, s. 1821, † 1908.
 - » Tapani, »hämemies», ed. veli, s. 1829, † 1901.
- Forsberg, Lars, värjäri, s. 1812, † —
- Forsman, Heikki, perämies, s. 1813, † 1867.
- Franzén, Zachris, kauppaneuvos, s. 1787, † 1852.
- » Johanna, ed. puoliso, o. s. Lang, s. 1796, † 1826.
 - » Lovisa, kauppaneuv. Franzénin toinen puoliso, o. s. Frosterus, s. 1805, † 1898.
 - » Johan, s. 1815, † 1867.
 - » Helene, 1819, † 1880.
 - » Sofia, Lybeckerin koulun perustaja, s. 1816, † 1847.
 - » Nanny (Anna), s. 1845, † 1866.
- Freitag, Baltzar, kauppias, s. 1720, † 1795.
- » Catharina, ed. tytär, s. 1769, † 1840.
 - » Diedrich, kauppias, ed. veli, s. 1760, † 1817.
 - » Maria, ed. sisar, s. 1758, † 1827. Kaupp. J. Fellmanin puoliso.
- Frieman, Johan, kauppias, s. 1774, † 1845.
- » Augusta Elisabeth, ed. tytär, Fagervikin rouva.
 - » Janika, ed. sisar, s. 1816, † 1886.
 - » Karl Fredrik, kauppias, Johanin veli, s. 1777, † 1838.
 - » Johan, kauppias, ed. veljenpoika, s. 1816, † 1878.
 - » Aina, ed. tytär, kirjakaupan omistaja, s. 1856, † 1912.
 - » Ivar, ed. veli, pankinjohtaja, s. 1860, † 1910.
- Friis, Feffa, (Fredrik), merimies, s. 1840, joutunut tietymättömiin.
- Frosterus, Abraham, merimies, työnjohtaja, s. 1810, † 1887.
- Fyhr, Esa, merimies, s. 1799, † 1876.
- Gellin, Lars, Jakob, kraatari, s. 1794, † 1864.
- » Edvin Lars, oluttehtailija, ed. poika, s. 1830, † 1892.
- Gellman, Isak, kapteeni, s. 1800, † 1872.
- Girsén, Nils Adolf, kellarimestari, s. 1792, † 1857.
- Glavén, Kreetta, »Klaaveska» I. »Alapereiskä», s. 1835, † 1884.
- » Pekka, merimies, myllynomistaja, s. 1801, † 1853.
- Gottsman, Johan Fredrik, tuomari, s. 1795, † 1849.
- Grekula, Fransa, merimies, s. 1852, tietymättömissä.

- Grundström, Maria Elisabeth, perämiehen leski, lukemisen opettaja, s. 1809, † 1860 tienoissa.
- Gyllberg, Karl, kauppias, raatimies, s. 1791, † 1869.
- Gyllenberg, Johan, s. 1768, † 1843, Raahen kirkkoherrana vv. 1826—43.
- Haapajoki, Heikki, timperi, merimies, s. 1820, † 1863.
- Haggren, Georg, suutari, s. 1828, † 1874.
- » Margret, hattujentekijä, s. 1821, † —
- Hajahn, Abraham, kauppias, s. 1810, † 1863.
- Halmetoja, Jaako, (Halonen), värjäri, mylläri Kärämäellä, s. 1847.
- Halmetsalo, Juho, merimies, s. 1857, † 1924.
- Hannila, Juho, kapteeni, s. 1827, † 1894.
- Hannila, Niku, merimies, s. 1837, tietymättömissä.
- Hanski, Juho, merimies, s. 1828, † 1906.
- » Anna-Sohvia, s. 1828, † 1900.
- Hassi, Heikki, merimies, myllynomistaja, s. 1814, † 1885.
- » Herman, maanmitt, oppil. s. 1846, hukkuu matk. Itä-Intiaan 1872.
- Hedman, Anders Johan, kuuromykkä suutari, kuvain maalaaja, s. 1782, † 1864.
- Hedmansson, Karl Napoleon, kauppias, s. 1810, † 1882.
- Heickell, Eva Charlotta, mamsellikoul. opettaja, s. 1820, † 1896.
- Heiskari, Matti, merimies, pienpolttaja, s. 1805, † 1864.
- » Erkki, merimies, ed. poika, s. 1841.
- Helaakoski, Anders, paattiskippari, s. 1829, † 1898.
- » Luukas, työmies, s. 1825, † 1883.
- Hiihtolin, Liisa, ent. mylläri, seelinompelija, s. 1847.
- Hillström, K. J. kapteeni, s. 1831, † —
- Himanka, Johan, kapteeni, s. 1858.
- Hjerpe, Johanna, s. 1829, † —
- Hjertman, Anders Jakob, lääkäri, s. 1788, † 1833.
- Hohenthal, Otto Mauritz, s. 1811, † 1881, Raahen kappal, vv. 1847—1867.
- Holmqvist, Fredrik, »tastienari», s. 1819, † 1893.
- » Petter, maalari, kapakanpitäjä, s. 1830, † 1872.
- Holmsten, Jonas, maalari, s. 1800, † 1844.
- Humaloja, Juho, timperi, s. 1831, † 1919.
- Hurnanen, Matti, merimies, saunanomistaja, s. 1822, † 1886.
- Hybinette, Carl Axel, värjäri, s. 1795, † 1864.
- » Helena, ed. puoliso, lastenmuori, s. 1796, † 1854.
- » Anders Gustaf, kapteeni, ed. poika, s. 1832, † 1879.
- » Karl, ed. veli, kapteeni, s. 1821, † 1880.
- » Sofia, ed. sisar, ruumiin hankkija, s. 1825, † 1906.
- Hyttinen, Sakari, timperi, s. 1834, † 1918.
- Hårdh, Carl Abraham, kultaseppä, raatimies, s. 1802, † 1878.
- » Gustaf Adolf, asessori, s. 1804, † 1888.
- Hårdhin »mamsellit» ed. tyttäriä: Augusta, s. 1835, muuttanut Helsinkiin

1910, Rosa, s. 1843, Haminaan 1881, Rosina, s. 1848, Helsinkiin 1910.

Häckman, Matti, rummunlyöjä, palovartija, s. 1839, † 1912.

Häggqvist, Adolf, merimies, s. 1828, † 1908.

Höckert, Emil Gustaf, kapteeni, s. 1826, † 1876.

Jemndahl, Kusto, merimies, 1857, tietymättömissä.

Joensuu, Jaako, myllynomistaja, s. 1815, † 1872.

Jokelin, Lovisa, merimiehen vaimo, o. s. Erikkilä, s. 1842.

Jubell, Matti, timperi, s. 1797, Kokkolaan 1865.

Junell, Matti, kaup. viskaali, s. 1766, † 1843.

Jurvelin, Karl, hattumaakari, s. 1801, † 1878.

Jurvelius, Mikael, kauppias, s. 1777, † 1828.

Jussila, Sofia, »Jussilaiska», seelinompelija, s. 1851.

Juthström, Zazhris, värjäri, s. 1808, † 1873.

Järvelin, Kaarle, Fredrik, kapteeni, s. 1812, hukkunut 1865.

Kaarakainen, Pekka, luotsi, s. 1805, † 1875.

Kaarto, Hanna, ent. mylläri, s. 1854.

Kangas, Matti, merimies, s. 1831, † 1917.

Kanniainen, Aleksanteri, kapteeni, s. 1821, † 1875.

Karlund, Matti, nahkuri, s. 1793, † 1874.

Keckman, Lina, mamsellikoul. opettaja, s. 1816, muutt. Ouluun.

Kempainen, Juho, seppä s. 1849, † 1906.

Kihlgren, Catharina Margaretha, mamsellikoul. op. s. 1794, † 1880.

Kihlgren, Lauri, myllynomistaja, s. 1820, † 1889.

Kiljunen, Liina, rouva, s. 1861.

Kondelin, Jaako, merimies, s. 1819, Saloisiin 1867.

Korholin, Heikki, nahkuri, s. 1823, † 1883.

Krabb, Heikki, merimies, s. 1813, † 1870.

Kraftman, Tilda, lakkiräätäli, s. 1824, † 1903.

Kronqvist, Kalle, timperi, s. 1841.

Kukkokiika, Anna-Liisa Huuonen, s. 1804, † 1892.

Kunelius, Johan, värjäri, s. 1828, † 1864.

Kutilla, Antti, merimies, s. 1825, † 1866.

Kytölä, Kusto, merimies, s. 1856, tietymättömissä.

Lacke, Mathilda, kauppiaan tytär, s. 1810, † 1886.

» Zachris, s. 1795, † 1858.

Lackström, Anders, kapteeni, s. 1818, † 1883.

» Frans Johan, kauppias, s. 1832, † 1866.

Lahdenperä, Juho timperi, s. 1797, † 1864.

Lampela, Maija, s. 1820, † 1903.

Lang, Josef, kauppias, † n. 1684.

» Josef, ed. poika, kauppias, † 1742.

- Lang, Josef, ed. poika, kauppias, s. 1701, † 1759.
- » Johan, ed. poika, kauppias, raatimies, s. 1745, † 1823.
 - » Johanna, ed. tytär, kauppaneuv. Z. Franzènin puoliso, s. 1796, † 1826.
- Lassila, »Lassilaiska», Kreetta, leipuri, s. 1812, † 1889.
- Lavin, Petter, »hämemies», s. 1804, † 1863.
- Lauraeus, Johan, kauppias, s. 1777, † 1852.
- Laurila, Maria Sofia, karamellien valmistaja, s. 1859.
- Laurin, Henrik, kapteeni, s. 1821, † 1891.
- Leppäluoto, Tuomas, urkujenpolkija, s. 1786, † 1867.
- Leufstadius, Johan, kapteeni, tupakkatehtailija, s. 1795, † 1867.
- » Hans Johan, kapteeni, ed. poika, s. 1829, † 1906.
 - » Lars Fredrik, ed. veli, kauppias, raatimies, s. 1835, † 1889.
 - » Anna, ed. sisar, s. 1840, † 1901.
- Lind, Frans Benjamin, »Lintin Fluitumi», seppä, s. 1812, † 1862.
- Lindberg, Maria, kestikievarin emäntä, s. 1820, † 1892.
- Lindberg, Anders, perämies, s. 1824, † 1883.
- Lindfors, Kaarle Kristian, s. 1804, † 1866, Raahen kirkkoherrana vv. 1861—66.
- Lindman, Kaisa, merimiehen emäntä, s. 1789, † 1858.
- » Anders, ed. poika, kapteeni, s. 1819, † 1886.
 - » Liisu, ed. sisar, Lybeckerin koulun opettaja, s. 1821, † 1903.
 - » Susanna, ed. sisar, Lybeckerin koul. opett. s. 1822, † 1903.
- Lundberg, Erik kauppias, s. 1784, † 1827.
- » Johan Sivert, ed. poika, kauppias, raatim. s. 1813, † 1895.
 - » Sivert, ed. ottopoika, kauppaneuvos, s. 1838, † 1894.
- Lundahl, Beatha Helena, kättilö, s. 1762, † 1848.
- Lundström, Johan, kauppias, s. 1834, † 1874.
- Lunki, Lundqvist, Eera, kelloseppä, s. 1837, † 1880.
- Luoto, Matti, merimies, s. 1824, † 1902.
- » Priita-Maria, »Matti-Luotoska», ed. emäntä, s. 1826, † 1920.
- Långman, Heikki, maalari, s. 1818, † 1875.
- Läksy, Johan, nuoranpunoja, s. 1749, † 1821.
- » Johan, ed. poika, nuoranpunoja, s. 1779, † 1854.
 - » Kalle, ed. poika, luotsi, kalamies, s. 1817, † 1903.
 - » Kalle, ed. poika, luotsi, kalamies, s. 1860.
- Löfberg, Johan, kapteeni, s. 1817, † 1887.
- Lövenmark, Johan, nahkuri, s. 1778, † 1851.
- » Carl, nahkuri, s. 1826, † 1878.
 - » Johan Julius, nahkuri, s. 1805, † 1864.
- Madetoja, Jaako, merimies, s. 1847.
- Majblom, Matti, kraatari, s. 1822, † 1877.
- » Kalle, merimies, s. 1852, kadonnut.
- Mallula, Antti, »hämemies», s. 1832, † 1872.
- Marjaniemi, Jaako, merimies, s. 1782, † 1848.

- Marjelin, Matti, ed. poika, merimies, s. 1817, † 1873.
 » Jaako, ed. poika, perämies, s. 1841, † 1924.
- Matela, Anna, »Krevinna», tarjoilijatar, s. 1787, † 1856.
 » Antti, »hämemies», s. 1824, † 1905.
- Maunula, Matti, »Piippu-Matti», piiskuri, s. 1823, † 1897.
- Mellberg, Ernst Kilian, kirjanpitäjä, s. 1826, † 1888.
- Mellin, Sofia, s. 1847.
- Mentzer, Carl, pormestari Raahessa vv. 1766—1805, s. 1736, † 1805.
- Millala, Anna-Kreetta, vainajien hankkija, s. 1845, † 1921.
- Modig, Anna, »Muutin Anna», s. 1839, † 1877.
 » Raakeli, s. 1810, † —
- Montan, Heikki, merimies, s. 1806, † 1865.
- Montin, Mikael, Raahan kappalainen, s. 1700, † 1748.
 » Abraham, ed. poika, kauppias, raatimies, s. 1735, † 1809.
 » Mikael, ed. poika, kauppias, raatimies, s. 1766, † 1843.
 » Johan, ed. poika, raatimies, kauppias, s. 1807, † 1893.
 » Henrik, ed. veli, kauppias, s. 1812, † 1866.
 » Frans, ed. veli, kauppias, s. 1822, † 1871.
- Myllykangas, Matti, merimies, s. 1800, † 1873.
- Mählberg, Adolf, suutari, s. 1839, † 1900.
- Möller, Gustaf Herman, kauppias, raatimies, s. 1821, † 1898.
 » Maria Kristina, ed. puoliso, o. s. Kaarakainen, s. 1829, † 1900.
- Möller; Nils Petter, laivan rak. mestari, s. 1821, † 1888.
- Neuman, Petter, seppä, s. 1803, † 1859.
- Nevanperä, Matti, merimies, s. 1802, † 1865.
- Niemelin, Jussi, merimies, s. 1823, † 1848.
- Nikander, Otto, merimies, s. 1852.
- Nikola, Jussi, merimies, s. 1833, † 1898.
- Nissilä, Erkki, suntio, myllynomistaja, s. 1800, † 1878.
 » Jaako, merimies, s. 1831, † 1896.
- Nyman, Hannu, s. 1798, † 1850, kirkkoherrana Raahessa vv. 1845—50.
- Ojalin, Matti, luotsivanhin, s. 1827, † 1892.
- Ollenberg, Johan, värjäri, s. 1739, † 1811.
 » Susanna, ed. puoliso, s. 1758, † 1840.
 » Johannes, ed. poika, perämies, s. 1789, † 1824.
 » Maria, ed. sisar, s. 1785, † 1854.
- Orava, Matti, merimies, viulunsoittaja, s. 1823, † —
 » (Orasmaa), Matti Aukusti, ed. poika, s. 1849.
- Paavonperä, Aksel, suutari, s. 1854.
- Palin, Johan, muurari, s. 1747, † 1828.
 » Johan, ed. poika, kirjanpitäjä, s. 1795, † 1856.
 » »mamsellit», ed. sisaria: Gretha, s. 1783, † 1864, Britha, s. 1788,
 † 1866, Anna, s. 1797, † 1849.

- Partin, Liisa, kankuri, s. 1821, † —
- Pecklin, Niilo, suutari, s. 1821, † 1884.
- » Janne, merimies, s. 1851, kadonnut merille.
 - » Kalle, merimies, s. 1850, merillä.
 - » Niilo, merimies, s. 1855, merillä.
- Pehkonen, Wilhelm, värjäri, s. 1842, Pyhäjoelle 1882.
- Peitzius, Martinus, s. 1655, † 1727, Raahen kirkkoherrana vv. 1697—1727.
- Pekuri, Antti, merimies, suntio, s. 1853.
- » Heikki, merimies, s. 1835, † 1923.
- Peltomaa, Pekka, merimies, myllynomistaja, s. 1817, † 1861.
- Penttilä, Pekka, myllynomistaja, s. 1798, † 1870.
- Pietarila, Matti, merimies, s. 1812, † 1884.
- Pietilä, Lovisa, palvelijatar, s. 1841.
- Pitzén, Tuomas, hattumaakari, s. 1787, † 1860.
- Planet, Heikki, suutari, s. 1797, † —
- » Heikki, ed. poika, suutari, s. 1829, † 1892.
 - » Anna-Liisa, seelinompeleija, s. 1835, † —
- Portin, Petter, timperi, s. 1816, † 1871.
- Prockman, Petter, satulaseppä, tervaherra, s. 1816, † 1889.
- Puskala, Heikki, puuseppä, s. 1810, † 1885.
- » Juho, merimies, s. 1833, † 1867.
- Puskelin, Jaako, valuri, s. 1812, † 1872.
- Pyhtinen, Johan Petter, seppä, s. 1851.
- Pyhäuoto, Pekka, »hämemies», s. 1806, † 1871.
- Pyhälä, Jaako, timperi, sorvaaja, s. 1808, † 1880.
- » Margret, ed. tytär, naim. peräm. Marjelinin kanssa, s. 1851.
- Pyhäniemi, Priita, kankuri, s. 1847, † 1902.
- » kaksoisveljekset: Fredrik ja Kusto, s. 1856, † —
- Pyy, Tuomas, timperi, s. 1817, † 1888.
- » Antti, ed. poika, merimies, s. 1854.
 - » Hanna, seelinompeleija, M. A. Vitolinin emäntä, s. 1850.
- Rahm, Karl August, kaup. viskaali vv. 1854—71, † 1873.
- Rajander, Georg, tervahovin hoitaja, s. 1813, Kalajoelle 1861.
- Randen, Johan Fredrik, s. 1818, postinhoitajana vv. 1863—75, meni Lappeenrantaan, † Loviisassa 1877.
- Ravander, Johan Anders, värjäri, s. 1799, † 1874.
- Rein, Johan Gustaf, kauppias, s. 1821, † 1895.
- » Helene, ed. puoliso, o. s. Ahlqvist, s. 1829, † 1905.
 - » Adele, ed. tytär, s. 1860, naimisiin Saksaan 1880.
 - » Alice, ed. sisar, s. 1869, † 1889.
- Richard, Petter, kauppias, s. 1745, † 1818.
- Roitolin, Sohvia, leipuri, s. 1847, † 1925.
- Roos, Petter Alfred, kauppias, raatimies, s. 1826, † 1897.
- Rönnfors, Jakob, värjäri, s. 1838, † 1900.

- Sabutsky, Karl Gustaf, luotsi, s. 1822, † 1881.
 » Karl, ed. poika, kapteeni, s. 1852, † 1903.
 Sahlström, Johan Fredrik, kapteeni, s. 1836, kuollut Norjassa.
 Sarkkila, Juho, seppä, s. 1833, † 1882.
 Sarklin, Matti, merimies, rumpali, s. 1804, † 1872.
 Savalin, Heikki, merimies, s. 1810, † 1892.
 Selin, Jaako, merimies, palovartija, s. 1806, † 1882.
 Silfverberg, Jaako, merimies, verkonkutoja, s. 1848, † 1917.
 Siniluoto, Jussi, merimies, s. 1841, † 1915.
 Sipilius, Adolf, merimies, s. 1849, † New Yorkissa 1899.
 » Gustaf Alfrid, »Allu», s. 1855, † 1885.
 » Petter, suutari, s. 1802, † 1846.
 Sirviö, Jeremias, seppä, s. 1838, muuttanut ulkomaille.
 Skinnari, Johan, saunanomistaja, s. 1829, † —
 Skogman, Jaako, merimies, s. 1795, † 1871.
 Snellman, Albert, kapteeni, s. 1828, † 1904.
 Sovelius, Matti Bertelinp. kauppias, käytti nimeä Sovio, † 1674.
 » Hans, kauppias, ed. poika, s. 1663, † 1710.
 » Johan, ed. poika, kauppias, raatimies, otti nimen Sovelius, s. 1699, † 1765.
 » Matti, ed. poika, kauppias, raatimies, s. 1726, † 1795.
 » Catharina, ed. puoliso, o. s. Possenius, s. 1742, † 1808.
 » Christina Matint., s. 1764, M. A. Myrhbergin äiti.
 » Johan Matinp., kauppias, raatimies, s. 1770, † 1852.
 » Fredrik, ed. veli, kauppias, raatimies, s. 1778, † 1877.
 » Matti August, ed. poika, kauppias, s. 1806, † 1870.
 » Johan, ed. veli, kauppias, raatim. »Kivi-Sovio», s. 1812, † 1853.
 » Henrik, ed. veli, kauppias, s. 1817, 1904.
 » Fredrik, ed. veli, kauppaneuvos, s. 1822, † 1897.
 » Johanna, ed. puoliso, o. s. Franzén, s. 1830, † 1857.
 » Fredrik Oskar, Fredrikinp. konsuli, kauppias, s. 1855, † 1896.
 » Rosa, ed. puoliso, o. s. Borg, s. 1857.
 Sovio, Bertil, Fredrik Oskarinp., kauppias, konsuli, s. 1878.
 Stadig, Karl, maalari, s. 1807, † 1863.
 Staudinger, Johan Justus, s. 1814, † 1879, Raahen lääkärinä vv. 1853—58.
 Stenman, Karl, nahkuri, s. 1813, † 1875.
 Stjernudd, Anders, kapteeni, s. 1813, † 1865.
 » Maria Catharina, ed. puoliso, o. s. Hedmansson, s. 1812, † 1893.
 Storm, Karl, kapteeni, † 1839.
 Strande, Stina Charlotta, lakkiräätäli, s. 1812, † 1886.
 Strengell, Gustaf Wilhelm, Raahen lääkärinä vv. 1860—71.
 Strömmer, Kuno Ferdinand, Raahen kappalaisena vv. 1892—1904.
 Ståhlberg, Karl, kapteeni, s. 1803, † 1880.
 Sundström, Jakob, kirjansitoja, s. 1823, † 1883.
 Suonenlahti, Heikki, mylläri, 1857, † 1920.

- Svala, Fenkke (Fredrik), merimies, s. 1857, Turkuun 1887.
 Svahn, Erik, kapteeni, s. 1808, Vaasaan 1862.
 Svanljung, Carl Gustaf, notario, raatimies, s. 1797, † 1855.
 » Catharina, ed. puoliso, o. s. Frieman, s. 1804, † 1877.
 » Carl August, ed. poika, kapteeni, s. 1837, † 1896.
 Svendelin, Gustaf, »Väntelinin ukko», s. 1831, † 1884.
 Söderberg, Anders Gustaf, kupariseppä, s. 1801, † 1890.
 Söderström, Petter Abram, värjäri, s. 1793, † 1838.
- Tabell, Johan Fredrik, luotsi, s. 1802, † 1871.
 » Bertel, kapteeni, s. 1820, † 1869.
 » Bertel, kapteeni, ed. poika, s. 1855, mennyt Amerikkaan.
 Tall, Jaako, merimies, s. 1800, † 1873.
 Talvitie, Salu, merimies, s. 1840, † 1872.
 Ticklèn, Johan Fredrik, Raahen lääkärinä vv. 1834—44.
 Tiger, Kalle, merimies, s. 1848, † 1918.
 Tihilä, Liisa, kankuri, s. 1851.
 Tilvis, Efraim, valuri, metallitaituri, s. 1837, † 1912.
 Toppelius, Zachris, s. 1798, † 1868, pitäjän apulaisena vv. 1830—68.
 » Maria, ed. tytär, mamsellikoulun opettaja, s. 1840, † —
 » Sofia, sam. kuin ed. s. 1837, † 1910.
 Tvetman, Baltzar, kapteeni, s. 1790, † 1842.
- Undelin, Antti, merimies, s. 1799, † 1881.
- Vaihoja, Antti, merimies, s. 1834, † —
 Vallenius, Karl Gustaf, puuseppä, s. 1821, † 1883.
 Vahlgren, Josef, kapteeni, s. 1824, hukkuu Kanaliin 1875.
 » Priita Kaisa, »Vallgrenska», ed. äiti, s. 1796, † 1876.
 Vestberg, Johan Petter, köydenpunoja, s. 1811, † 1892.
 » Johan, kapteeni, ed. poika, s. 1835, † 1907.
 Vesterback, Johan, posteljoni, s. 1832, † 1897.
 Vesterlund, Jonas, kirjansitoja, s. 1802, † 1850.
 » Helena, ed. puoliso, leipuri, s. 1801, † 1878.
 Vestman, Adolf Fredrik, metallitehtailija, s. 1863.
 Wichmann, Karl, apteekkari, s. 1792, † 1856.
 » Viktor Wilhelm, koulunopettaja, s. 1826, † 1894, Raahen kap-
 palaisena vv. 1866—81.
 Vidgren, Johan, suutari, s. 1828, † 1906.
 Viklund, Anders, laivaseppä, s. 1835, † 1918.
 Villman, Feija (Fredrik), merimies, pelimanni, s. 1827, † 1875.
 Virpi, Eerik, työmies, s. 1781, † 1866.
 » Johan August, ed. poika, suutari, s. 1834, † 1901. (Wikander).
 » Jonas, kapteeni, ed. veli, s. 1837, † 1892.
 Vitolin, Matti Aukusti, merimies, s. 1851.

Zimmerman, Maria, leipurin leski, s. 1799, † 1843.
 » Petter, ed. poika, leipuri, s. 1825, muutti Ouluun 1863.

Åker, Antti, myllynomistaja, s. 1816, † 1866.

Östberg, Petter, läkkiseppä, vahtimestari, s. 1801, † 1855.
 » Greta, ed. puoliso, läkkiseppä, s. 1803, † 1882.

TONTTIEN OMISTAJIA JA ASUKKAITA 1850—60-LUVUILLA

- 1—2. G. A. Hårdh, asessori.
3. Carl Jurvelin, hattumaakari (omistaja).
4. Henrik Wichmann, kauppias. Sitten maanmittari C. A. Lundqvist.
5. Johan Zachris Lacke, kauppias. Sitten raatimies P. A. Roos.
6. Sven Andersson, kauppias.
7. »Vanha Lundberg», Johan Sivert Lundberg, kauppias.
8. Johan Lövenmark, nahkurimestari.
9. Johan Aspegren, kauppias, pankinjohtaja. Ennen asunut värjäri L. S. Forsberg.
10. Maria Ollenborg, värjäarin tytär.
11. Anders Lindman, kapteeni, »höökäriin puoji».
12. Zachris Durchman, kauppias.
13. Henrika Hjertman, toht. leski. Sitten vävy kauppias C. A. Levón.
14. J. S. Lundberg, omistaja. Asuu Anna Antell, kapt. leski.
15. Maria Lundström, kauppias. tytär, sisarineen.
16. Johan Lundström, kauppias.
17. Johan ja Baltzar Fellman, kauppiaita.
18. Karl Napoleon Hedmansson, kauppias.
19. Carl Gustaf Svanljung, raatimies. Sitten kapt. C. A. Svanljung.
20. Carl Abraham Hårdh, kultaseppä, raatimies.
21. Johan Frieman, kauppias.
22. Gustaf Durchman, henkikirjuri. Sitten Lindbergin kestikievari.
23. Kustaa Lampela, merimies.
24. Eerik Virpi, työmies. Sitten J. A. Vikander, suutari.
25. Zachris Juthström, värjärimestari.
26. Heikki Ahlgren, merimies.
27. Adrian Brander, kauppias, raatimies.
28. Maria Mattlin, kraatarinleski.
29. Zachris Lackström, kaupungin viskaali.
30. Petter Lavin, »hämemies», ja »höökäri».
31. Heikki Korholin, nahkurimestari.
32. Aleksander Kanniaainen, kapteeni.
Fredrik Niemelin, työmies.
33. Henrik Björkvist.

34. Anders Söderman, perämies.
Matti Sarklin, merimies, rumpali.
Kalle Kuttilainen, merimies.
Antti Pietilä, merimies.
35. Heikki Laurila, merimies.
Antti Leppäluoto, merimies.
Josef Äijälä, merimies.
36. Simon Haxell, laivuri.
37. Lars Henrik Björkqvist, kapteeni.
Petter Ravander, laivuri.
Johan Eskola, merimies.
38. Johan Mandelin, merimies.
Antti Korpela, työmies.
Liisa Elg, merimiehen leski.
Matti Åhman, merimies.
39. Petter Hellström, työmies.
Johan Franzén, kauppias.
40. William, Vikander, kapteeni.
41. Aleksander Korsulin, merimies.
Anna Ahlström, merimiehen leski.
42. Erik Almgren, kapteeni.
43. Olof Laureaus, kapteeni.
Kustaa Säikkä, merimies.
Antti Flintta, merimies.
44. Carl Johan Ståhlberg, kapteeni.
Carl Johan Hillström, kapteeni.
45. Mathilda Törnudd-Höckert, rovastin leski.
Johan Åkerman, maanmittari.
46. Anna Lilja, merimiehen leski.
Matti Lilja, merimies.
Iisak Roitolin, merimies.
47. Johan Björkman, merimies.
48. Hedvig Julin, kraatarinkeski. Sitten Matti Majblom, kraatari.
Johanna Jurvelius, kaup. tytär.
49. Johan Fredrik Tabell, luotsi.
50. Erik Johan Svahn, kapteeni.
51. Edvard Björner, merimies.
Johan Wallin, merimies.
Liisa Peuron, merimiehen tytär.
52. Kaisa Kanniaainen, luotsin leski.
Heikki Laurin, perämies.
53. Lars Jakob Gellin, kraatari.
54. Johan Petter Prockman, satulaseppä.
Hans Unaeus, värjäri.

55. Karl Jurvelin, hattumaakari.
Adolf Dauers, kauppias.
56. Johan Hätén, merimies.
57. Maria Sjulín, tervahovin hoitajan leski.
Heikki Krabb, merimies.
58. Anna Bergh, satulasepän leski. Sitten satulaseppä Nils Bergh.
Abel Klaver, merimies.
Eerik Nissilä, unilukkari.
59. Bergbomin mamsellit, Amalia, Gustava ja Laura. Ennen asunut
köydenpunoja J. P. Vestberg. Sitten Lybeckerin koulu.
60. Johan Fellman (omistaja).
61. Jakob Berg, kapteeni.
Carl Axel Hybinette, värjäri.
62. Kaarle Sandman, merimies.
Efraim Joensuu, työmies.
63. Kaarle Fredrik Järvelin, kapteeni.
Gustaf Brusin, kaupungin kasööri, säästöpankin hoitaja.
64. Staffan Borgarbacka, työmies.
Antti Björkqvist, merimies.
Kalle Helmudd, merimies.
65. Matti Hahtola, merimies.
Heikki Tybäkinoja, merimies.
Heikki Vahlman, merimies.
66. Anders Lind, maalarimestari.
Antti Åker, merimies.
67. Jaako Andelin, merimies.
Anders Lackström, kapteeni.
Mikael Lindberg, kapteeni.
68. Kaarle Henrik Luchtman, tullivahtimestari.
Kreetta Strand, työmiehen leski.
Lauri Marjelin, merimies.
69. Eerik Silvander, merimies.
Matti Maunula, »Piippu-Matti», piiskuri.
70. Matti Villman, työmies.
Tuomas Karjaluoto, merimies.
Jaako Annunen, merimies.
Josef Svanström, merimies.
71. Kaisa Kivimäki, merimiehen leski.
Johan Sauvola, merimies.
Jeremias Maunula, merimies.
Eerik Törnqvist, merimies.
Antti Jokela, merimies.
Jaako Kondelin, merimies.
Kalle Burman, merimies.
Petter Partin, merimies.

72. Carl Stadig, maalarimestari.
Matti Huuononen, merimies.
73. Johan Lackström, merimies.
Matti Siniluoto, merimies.
74. Kaisa Lindman, merimiehen leski.
75. Jaako Sjöblom, merimies.
Matti Heicklin, merimies.
76. Susanna Holmsten, maalarin leski. Sitten maalarimestari P. Holmqvist. Sitten lastenkoti.
77. Zachris Toppelius, pastori.
78. Eerik Åker, merimies.
Jaako Pyhälä, merimies, timperi.
79. Anders Gustaf Sederberg, kupariseppä.
80. Britha Palin, muurarimestarin tytär.
81. Carl Stenman, nahkurimestari.
82. Johan Fagervik, kauppias.
83. Jonas Vesterlund, kirjansitoja.
84. Kaupungin pappila.
85. Johan Petter Bergh, värjärimestari. Sitten värjäri J. V. Kunelius, sen jälkeen J. A. Rönnfors.
86. Petter Ervast, piirilääkäri.
Nils Adolf Girsén, kellarimestari. Ennen tuomari J. F. Gottsman. Girsénin jälkeen kauppias Anna Charlotta Ahlqvist.
87. Britha Junell, kaupp. tytär. Sitten tullinhoitaja G. Hultman.
88. Johan Sovelius, kauppias, »Kivi-Sovio».
89. Johan Frieman, kauppias. Sitten tuomari J. Häggström.
90. Johan Montin, kauppias, raatimies.
91. Henrik Ahlholm, kauppias, sitten leski Johanna Ahlholm. Sen jälkeen kaupungin sairaalana.
92. Jakob Sundström, kirjansitoja.
93. Ananias Hackman, perämies.
Iisak Bohm, merimies.
94. Johan Anders Ravander, värjärimestari.
95. Mikkel Lindberg, merimies. Sitten poika, Anders Lindberg, peräm. Antti Viirret, merimies.
96. Lovisa Eleonora Franzén, kauppaneuvoksen leski.
97. Elisabeth Montin, kauppiaan leski. Sitten poika, Henrik Montin.
98. Henrik Montin, kauppias.
99. Petter Ludvig Ahlqvist, kauppias. Sitten leski Anna Charlotta ja pojat.
- 100—101. »Langin talo». Zachris Franzén, kauppaneuvos. Sitten Fredrik Sovelius, »komerssi».
102. Hanna Storm, kapteenin leski. Sitten Sivert Lundberg, kauppaneuvos.

103. »Vanha Reini», Johan Gustaf Rein, kauppias. Ennen kaupp. leski
Johanna Jurvelius.
104. Johan Lindbäck, kauppias.
105. Fredrik Sovelius, kauppias, raatimies. Sitten Matti August ja Hen-
rik Sovelius.
106. Johan Sovelius, kauppias, raatimies. Sitten veljekset, kauppiaat
Matti August ja Henrik Sovelius.
107. Baltzar Tvetman, kapteeni.
Henrik Ervast, kapteeni.
108. Johan Leufstadius, kapteeni, tupakkatehtailija. Sitten vanhainkoti.
- 109—110. Johan Justus Staudinger, lääkäri.
111. Johan Mikkel Jurvelius, kauppias.
112. Frans Petter Bergh, kauppias.
113. Anders Stjernudd, kapteeni.
114. Carl Gyllberg, kauppias, raatimies.
115. Nils Adolf Girsén, kellarimestari. Sitten Gustaf Herman Möller,
viinakauppias, raatimies.
116. Konrad Brander, kauppias.
117. Anders Gustaf Candelin, kauppias. Ennen J. Lauraeus, kauppias.
118. Carl Wichmann, apteekkari.
119. Petter Zimmerman, leipuri.
120. Niilo Pecklin, merimies.
Anna Heusala, merimiehen leski.
Brita Stina Hildén, kultasepän leski.
Aleksander Hellström, urkuri.
121. Matti Grundström, merimies.
Johan Hannila, kapteeni.
Niilo Hannila, merimies.
122. Karl Gustaf Sabutsky, merimies, luotsi.
Lisa Vähäkorsu, merimiehen leski.
123. Hieikki Jurvelius, suutarimestari.
124. Anna-Kreetta Sundell, kraatarin leski.
Petter Nyman, merimies.
125. Johan Josef Carlborg, suutarimestari.
Jaako Modig, työmies.
126. Liisa Åkerblom, merimieshen leski.
Petter Kurola, merimies.
Adolf Vestman, kirjuri.
Abraham Hiitolin, merimies.
127. Anna Laurin, merimiehen leski.
Matti Orava, työmies.
Esaiaas Fyhr, merimies.
128. Johan Kallio, merimies.
Eerik Björkman, merimies, timperi.
Karl Fredrik Carlenius, merimies.

129. Heikki Annala, merimies.
130. Fredrik Brander, kauppias.
131. Britha Maria Frieman, kauppiaan leski.
132. Fredrik Holmqvist, kaupungin palvelija.
Matti Nissilä, kraatari.
133. Maria Carolina Alopeus, tuomarin leski.
134. Johan Mattlin, vahtimestari.
Fredrik Fontell, kapteeni.
155. Christian Svanljung, kapteeni.
- 136., Zachris Hellman, merimies.
Heikki Viik, työmies.
137. Johan Pyhäniemi, merimies.
138. Mikkel Pyykölä, merimies.
139. Johan Vahlgren, vahtimestari.
140. Petter Neuman, seppämestari.
141. Maria Järnbäck, työmiehen leski.
Petter Sipilius, suutari, sisarineen.
Johan Hannuksela, merimies.
Kreetta Jämndahl, työmiehen leski.
142. Johan Lindberg, kapteeni.
143. Johan Björnström, merimies.
144. Abram Ervast, värjärimestari.
145. Jöran Ravander, merimies.
Petter Grönlund, merimies.
146. Mikkel Bergelin, merimies.
Fredrika Ahlholm, vahtimestarin leski.
147. Johan Läksy, työmies.
Kalle Läksy, luotsi.
Herman Långhjelm, kapteeni.
148. Stiina Lindgren, luotsin leski.
Antti Kaarakainen, merimies.
Mikkel Nilsson, merimies.
Olof Abram Sundberg, kraatari.
149. Johan Erik Niemelin, merimies.
Johan Henrik Hoffren, merimies.
Matti Karlund, nahkurimestari.
Henrik Forsman, perämies.
150. Petter Kaarakainen, luotsi.
151. Kustaa Fabritius, merimies.
152. Anders Auvin, sorvaaja.
Johan Skinnari, merimies.
153. Josef Kerrman, merimies.
154. Petter Östberg, vahtimestari, läkkiseppä.
155. Johan Palin, kirjanpitäjä, sisarineen.

156. Johan Modig, työmies.
Petter Glavèn, merimies.
Johan Tiger, merimies.
157. Erik Fast, merimies.
Anna Sofia Jurvelius, kauppiaan tytär.
Johan Jämndahl, merimies.
158. Matti Jubell, merimies.
159. Matti Nevanperä, merimies.
Petter Portin, timperi.
160. Petter Forsman, merimies.
161. Nils Petter Möller, laivan rakennusmestari.
162. Johan Kangas, merimies.
Samuel Ojala, työmies.
Matti Pihlajaniemi, merimies.
163. Asarias Vironen, merimies.
Gustaf Friis, merimies.
164. Johan Hansk, merimies.
Jaako Sjöberg, merimies.
165. Jaako Selin, merimies.
Tuomas Pihlajaniemi, merimies.
166. Johan Luoto, merimies.
167. Johan Herrala, merimies.
Maria Väisänen, merimiehen leski.
168. Koulutalon tontti. N. G. Emeleus, rehtori ja V. W. Wichmann,
koulunopettaja.
169. Heikki Mattila, merimies.
Jaako Skogman, merimies.
Mikkel Heiskari, työmies.
Matti Luoto, merimies.
Anna-Kaisa Nyman, kraatarin leski.
Heikki Pitkäis, merimies.
170. Matti Marjelin, merimies. Ennen Jaako Marjaniemi, merimies.
Matti Kangas, merimies.
171. Tuomas Leppäluoto, työmies, urkujenpolkija.
Johan Lahdenperä, timperi.
172. Heikki Savalin, merimies.
173. Kaisa Suorsa, merimiehen leski.
174. Erik Björkman, merimies, timperi.
175. Matti Gren, merimies.
176. Stiina Svensson, työmiehen tytär.
177. Anna Bogman merimiehen leski.
Johan Karjaluo, työmies.
Anna-Liisa Karhu, merimiehen tytär.

178. Iisak Lahdenperä, merimies.
 Johan Neuman, merimies.
 Johan Honkikangas, merimies.
179. Heikki Långman, merimies, maalari.
 Mikkel Mylly, merimies.
180. Johan Dikman, työmies.
 Eskil Eskelin, merimies.
 Jaako Tall, merimies.
 Anna Hannila, merimiehen leski.
181. Anna Ström, merimiehen leski.
 Johan Mattsson, merimies.
 Susanna Fabritius, tullikirjurin leski.
 Matti Kaarakka l. Karlén, työmies.
182. Petter Penttilä, työmies.
183. Heikki Hassi, työmies.
184. Heikki Montan, merimies.
 Antti Nikola, työmies.
185. Johan Savander, merimies.
 Gustaf Möllerström, merimies.
 Tuomas Erikkilä, merimies, kapakanpitäjä.
 Johan Aunola, työmies.
186. Antti Undelin, merimies.
 Johan Hongell, merimies.
187. Matti Erikkilä, merimies.

KERTOJIA

- Burman, Gust., merimies, timperi, 76 v.
Eilola, Hedvig, työmiehen emäntä, 86 v. † 1924.
Haapajoki, Heikki, merimies, timperi, 69 v.
Halmetsalo, Juho, merimies, 67 v. † 1924.
Hannila, Juho, kaupanhoitaja.
Hedmansson, Anna, opettajatar.
Heiskari, Erkki, merimies, 83 v.
Hiitolin, Liisa, ent. mylläri, 77 v.
Himanka, Johan, kapteeni, 65 v.
Humaloja, Juho, merimies, poliisikonst. 53 v.
» Kaisa, ed. emäntä.
Hyttinen, Sakari, merimies, 59 v.
Häggqvist, Aksel, merimies, 61 v.
Jacklin, Anna, o. s. Eskelin, rouva, 71 v.
Jokelin, Lovisa, merimiehen emäntä, 81 v.
Jussila, Sofia, merimiehen emäntä, 74 v.
Kiljunen, Liina, rouva, 63 v.
Kronqvist, Kalle, merimies, 84 v.
Lagerstam, Olga, rouva, o. s. Montin, 60 v.
Lahdenperä, Juho, merimies, 66 v.
Lassila, Juho, työmies, 60 v.
Laurila, Maria Sofia, neiti, 63 v.
Levón, Kaarlo, fil. toht., 58 v.
Läksy, Kalle, ent. luotsi, kalamies, 63 v.
Marjelin, Jaako, perämies, 83 v. † 1924.
» Margret, ed. emäntä, o. s. Pyhälä, 78 v.
Märsylä, Mathilda, merimiehen emäntä, 77 v., † 1925.
Nenola, Matti, timperi, 81 v.
Nikander, Otto, merimies, 72 v.
Orava (Orasmaa), Matti Aukusti, merimies, 75 v.
Paavonperä, Aksel, suutarimestari, 69 v.
Pekuri, Antti, merimies, kirkonvartija, emäntineen, 72 v.
Pietilä, Lovisa, palvelijatar, 83 v.
Prami, Valtter, tullivartija.
Pyhtinen, Petter, seppä, 73 v.

Pyy, Antti, merimies, vahtimestari, 70 v.

» Lauri, konttoristi.

Sarkkila, Olga, Lybeckerin koulun johtajatar.

Sovelius, Rosa, konsulinrouva, o. s. Borg, 67 v.

Sovio, Jarl, maanviljelijä, 32 v.

» Thor, liikemies, 40 v.

Svanljung, Sofia, kapteeninrouva, o. s. Montin, 77 v.

» John, eläinlääkäri.

Tauvola, luotsi, 78 v.

Tirinen, Nanny, ent. mylläri.

Vaihoja, Liisa, merimiehen emäntä, n. 70 v.

Wallenius, Emma, neiti, 64 v. † 1924.

Vestman, A. F. tehtailija, 61 v.

Vitolin, Matti Aukusti, merimies, 73 v.

» Hanna, ed. emäntä, o. s. Pyy, 74 v.

Alatalo, Juho, talonisäntä, 67 v. Kestilä, Veneheitto.

Annalan emäntä, 73 v. Kalajoki, kirkonkylä.

Fors, Riikka, hierojamuori, 75 v. Kalajoki.

Fröjd, Kustaa, ent. ruukin seppä, 69 v. Iisalmi, Salahmi.

Halonen (Halmetoja), Jaako, ent. värjäri, 77 v. Kärämäki, kirkonk.

Junkkari, Jaako, eläkevaari 91 v. Kestilä, kirkonk.

Kalliokosken ukko, 73 v. Pulkkila, Vorna.

Keihäskoski, Alarik, talonisäntä, 75 v. Kestilä, Hyvölänranta.

Kekkonen, Matti, talonisäntä, 78 v. Pielavesi, Saarenkylä.

Kähkönen, Armas, talonisäntä 38 v. Keitele, Sulkavanjärvi.

Mahlakaarto, Jaavetti, itsellismies, 77 v. Saloinen.

Pahikkala, Joonas, majatalonisäntä 60 v. Kalajoki.

Pistol, Tuomas, ent. ruotusotamies, 86 v. Pyhäjoki, † 1924.

Poukkula, Matti, ent. tiilitehtaan hoitaja, 81 v. Kalajoki, markkinaplassi,

† 1924.

Ristikaarto, Anna-Mari, hierojamuori, 72 v. Kestilä, Mulkua.

Santaholma, Siivertti, tehtailija, 60 v. Kalajoki.

Sorvari, Matti, talonvanhus, 80 v. Kalajoki, Metsäkylä.

» Erkki, talonisäntä, pelimanni, 70 v. Kalajoki, Metsäkylä.

» Kalle, talonisäntä, pelimanni, ed. veli, 54 v.

Tienvieren ukko 78 v. Pyhäjoki, Parhalahti.

Tokolan isäntä, 76 v. Saloinen.

Tuohimaa, Hiski, mökinmies, 70 v. Paavola, Ruukki.

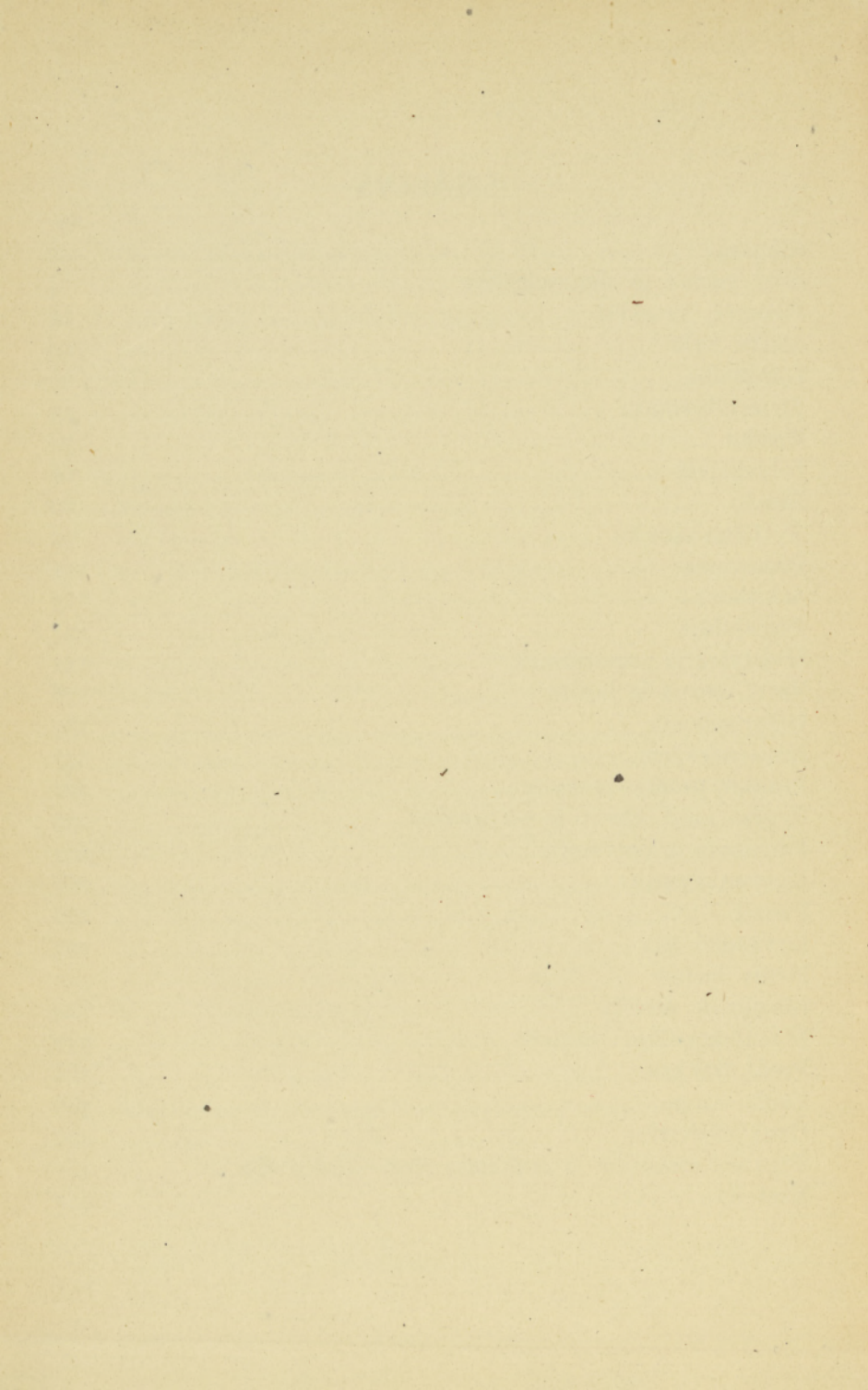
Väyrynen, Eliel, majatalonisäntä, 72 v. Pyhäjärvi, Haapamäki.

SISÄLLYS

	Siv
Alkusana	I
Ensi vuosia ja alkuasukkaita	4
Pienestä suureksi	12
Meiän kylä	22
Lähimailla	37
Järjestyksenpito	43
Kirkko	54
Juhlapäiviä	66
Skoulu	80
Tyttöjen skoulut	92
Poikavarsat	101
Arkielämää	115
Perhejuhlia	134
Sivistystä ja seuraelämää	151
Vettä, tautia ja taikaa	176
Ulkopauhoilla	187
Hantvärkkärit	197
Pruukit, prännit ja myllyt	221
Engesmannin käynti ja ruotuväkeä	236
Patruunia ja porvareita	244
Kaupankäyntiä	267
Pankit	286
Lyyäänkö laiva	292
Herne kiehuu	310
Maaailman merillä	324
Maailmanpallon ympäri	352
Pooki flakkaa	368
Vanha vaipuu	386
Henkilöluettelo	400
Tonttien omistajia ja asukkaita 1850—60-luvuilla	411
Kertoja	420

SISÄLLYS

430	toiminta
411	kirkon omistajien ja seurakunnan 1820-30-luvulla
400	kirkon historia
388	kirkon vapaus
368	kirkon luterilisuus
373	kirkon ja valtion välinen suhde
344	kirkon ja valtion välinen suhde
310	kirkon ja valtion välinen suhde
302	kirkon ja valtion välinen suhde
286	kirkon ja valtion välinen suhde
267	kirkon ja valtion välinen suhde
244	kirkon ja valtion välinen suhde
236	kirkon ja valtion välinen suhde
221	kirkon ja valtion välinen suhde
197	kirkon ja valtion välinen suhde
187	kirkon ja valtion välinen suhde
176	kirkon ja valtion välinen suhde
151	kirkon ja valtion välinen suhde
134	kirkon ja valtion välinen suhde
117	kirkon ja valtion välinen suhde
101	kirkon ja valtion välinen suhde
73	kirkon ja valtion välinen suhde
60	kirkon ja valtion välinen suhde
54	kirkon ja valtion välinen suhde
43	kirkon ja valtion välinen suhde
37	kirkon ja valtion välinen suhde
22	kirkon ja valtion välinen suhde
12	kirkon ja valtion välinen suhde
4	kirkon ja valtion välinen suhde
1	kirkon ja valtion välinen suhde

Suom. hist. 3.

MB 17709

